ৰামায়ণ

মূল ইংৰাজী
চক্ৰৱৰ্ত্তী ৰাজাগোপালাচাৰী

অনুবাদ
লক্ষেশ্বৰ শৰ্ম্মা

DIRECTORATE OF LIBRARY SERVICES • ASSAM, GUWAHATI

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী-৭৮১০২১

প্ৰকাশক
চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী—৭৮১০২১

প্ৰথম প্ৰকাশ
১৫ নৱেম্বৰ, ১৯৭০

দ্বিতীয় প্ৰকাশ
জানুৱাৰী, ১৯৭৫

তৃতীয় প্ৰকাশ
ফেব্ৰুৱাৰী, ১৯৮১

চতুৰ্থ প্ৰকাশ
এপ্ৰিল, ১৯৮৫

মূল্য : ২০·০০

মুদ্ৰক
হিন্দুস্তান অফচেট
বামুণীমৈদান
গুৱাহাটী--৭৮১০২১

প্ৰথম সংস্কৰণৰ পাতনি

ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত পুণ্যক্ষেত্ৰ ভাৰতভূমিত ৰচিত দুখন অমৰ গ্ৰন্থ। আদিকবি বাল্মীকি আৰু বেদব্যাখ্যাকাৰ ব্যাসদেৱৰ কাপনিসৃত এই দুখন মহাকাব্যই সুদূৰ অতীতৰপৰা অদ্যাবধি ভাৰতবৰ্ষৰ আৰ্য হিন্দুসকলৰ স্বৰ্ণমণ্ডিত গৌৰৱৰ ঐতিহ্য বহন কৰি আহিছে। কোটি কোটি ভাৰতীয়ৰ মনত ৰামায়ণ-মহাভাৰত দুখনি পৱিত্ৰ ধৰ্মগ্ৰন্থ হিচাপে পৰিগণিত হৈ আহিছে যদিও এই গ্ৰন্থ দুখনে ভাৰতীয় জীৱনৰ ধৰ্মনীতিৰ লগতে ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি, দৰ্শন, কলা-সংস্কৃতি আদি কেউটা বিষয়তে আলোকপাত কৰিছে। সেইগুণে ৰামায়ণ-মহাভাৰতৰ অধ্যয়ন ব্যতিৰেকে ভাৰতীয় জীৱনৰ উপলব্ধি সম্ভৱপৰ নহয়।

ৰামায়ণৰ পাততে ব্ৰহ্মাৰ বচন এফাকি আছে—“যিমান দিনলৈকে এই ধৰাতলত গিৰিমালা থাকিব, স্ৰোতস্বিনী নদীসমূহ প্ৰবাহিত হৈ থাকিব—সিমান দিনলৈকে ৰামায়ণৰ বাণী লোকসমাজত উদ্‌ঘোষিত হৈ থাকিব।” ব্ৰহ্মাৰ এই অমোঘ বাণী আখৰে আখৰে ফলিয়াইছে। ৰচনাকালৰপৰাই ৰামায়ণে ভাৰতীয় গণমানসত এক গভীৰ ৰেখাপাত কৰি আহিছে: দাৰ্শনিকক দৰ্শনৰ সন্ধান দিছে, কবি-সাহিত্যিকক সাহিত্যৰ সমল যোগাইছে, ৰাজনীতিবিদক ৰাজনীতিৰ সম্ভেদ দিছে; আৰু ৰাম-লক্ষ্মণ, ভৰত-শত্ৰুঘ্ন, ৰাৱণ-বিভীষণ, বালী-সুগ্ৰীৱ, অঙ্গদ-হনুমান, কৌশল্যা-সুমিত্ৰা, সীতা-উৰ্মিলা, তাৰা-মন্দোদৰী আদি অমৰ চৰিত্ৰাৱলীৰ বিচিত্ৰ কাহিনীসমূহে ৰূপকথাৰ ইন্দ্ৰজালেৰে সৰ্বসাধাৰণক নিজৰ জীৱন গঢ়ি তোলাত প্ৰত্যক্ষভাৱেই হওক কিম্বা পৰোক্ষভাৱেই হওক, বিভিন্ন প্ৰকাৰে অনুপ্ৰেৰণা যোগাই আহিছে। অকল ভাৰততে নহয়, মহাকবি হোমাৰৰ ‘ইলিয়াদ্-ওডিছী’ৰ বিশ্বজোৰা প্ৰভাৱৰ দৰেই আদিকবিৰ ৰামায়ণৰো সকলো সভ্য জাতিৰ মাজত বিস্তৰ প্ৰভাৱ।

ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰান্তীয় ভাষাসমূহত বাদেও পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ভাষালৈ কথা-ছন্দৰ যোগেদি মূল সংস্কৃতৰপৰা ৰামায়ণ অনূদিত হৈছে। ভাৰতৰ অন্যতম দাৰ্শনিক চক্ৰৱৰ্তী ৰাজাগোপালাচাৰীয়ে ৰামায়ণৰ সাৰ কথাখিনি তামিল

ভাষাত লিখি উলিয়ায়। তেওঁৰ এই গ্ৰন্থখনিৰ গুৰুত্বলৈ লক্ষ্য কৰি ভাৰতীয় বিদ্যাভৱনে তাৰে এটি ইংৰাজী সংস্কৰণ ১৯৫৭ চনত প্ৰকাশ কৰে। ৰাজাজীৰ এই ইংৰাজী সংস্কৰণটি ইতিমধ্যে হিন্দী, বঙলা আদি ভাৰতীয় ভাষাত অনূদিত হৈ গৈছে। এই একে ইংৰাজী গ্ৰন্থৰপৰাই অসম প্ৰকাশন পৰিষদে অসমীয়া সংস্কৰণ এটি প্ৰকাশ কৰিবলৈ পাই পৰম আনন্দ লাভ কৰিছে।

এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে ভাৰতীয় বিদ্যাভৱনে প্ৰকাশ কৰা ৰাজাজীৰ ইংৰাজী মহাভাৰতৰ অসমীয়া ভাঙনি 'কথা মহাভাৰত'ৰ প্ৰকাশেৰে পৰিষদৰ গ্ৰন্থ-প্ৰকাশনৰ শুভাৰম্ভণ কৰা হৈছিল।

অতি দায়িত্বপূৰ্ণভাৱে গ্ৰন্থখনিৰ অসমীয়া অনুবাদ কৰি শ্ৰীলক্ষেশ্বৰ শৰ্মাদেৱ আমাৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতাৰ পাত্ৰ হৈছে। লগতে ডঃ যোগীৰাজ বসুদেৱে ৰামায়ণ মহাকাব্যৰ বিষয়ে এটি বিশদ আৰু তত্ত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লিখি দি অসমীয়া সংস্কৰণটিৰ গুৰুত্ব আৰু সৌন্দৰ্য বৰ্ধন কৰাৰ বাবে তেখেতলৈও আমাৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা ৰ'ল।

গ্ৰন্থখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া বাবে ভাৰতীয় বিদ্যা-ভৱনলৈ আমাৰ ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলো।

গুৱাহাটী
১৫ নৱেম্বৰ, ১৯৭০

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

চতুৰ্থ সংস্কৰণৰ পাতনি

ভাৰতীয় লোক-মানস আৰু জাতীয় জীৱনত আদিকাব্য ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ প্ৰভাৱ অপৰিসীম। ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ উপৰিও পৃথিৱীৰ ভালেমান ভাষালৈ এই দুখনি মহাকাব্য বিভিন্ন ধৰণে অনুদিত হৈ আহিছে।

চক্ৰৱৰ্তী ৰাজাগোপালাচাৰীয়ে মূল ৰামায়ণৰ কাহিনী-ক্ৰম একে ৰাখি আমাৰ দেশৰ সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ উপযোগীকৈ বৰ্তমান গ্ৰন্থখনি লিখি উলিয়াইছে। গ্ৰন্থখনিয়ে অন্যান্য ভাষাৰ পাঠকৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰ পাঠককো বিমল আনন্দ দান দি আহিছে।

আমাৰ বিশ্বাস, আগৰ সংস্কৰণ সমূহৰ দৰে বৰ্তমান সংস্কৰণটিয়েও পাঠক সমাজৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিব।

গুৱাহাটী
এপ্ৰিল, ১৯৮৫

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

ভূমিকা

শ্ৰীলক্ষেশ্বৰ শৰ্মা ডাঙৰীয়াই প্ৰস্তুত কৰা শ্ৰীৰাজাগোপালাচাৰীৰ ৰামায়ণৰ অনুবাদ পুথিখনি মই হাতেলিখা অৱস্থাত পঢ়ি চাইছিলোঁ। এই কাম দেখি মই মুগ্ধ হলো। তেওঁৰ পুথিখনিৰ পাতনি লিখিবলৈ পাই মই গৌৰৱ অনুভৱ কৰিছো।

বাল্মীকিৰ বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ কাব্যৰ বিখ্যাত কাহিনীবিলাকৰ সংক্ষিপ্ত বিৱৰণী শ্ৰীৰাজাজীয়ে যুগুত কৰিলে। শ্ৰীশৰ্মাই সেই পুথিখনক যে কেৱল অনুবাদহে কৰিছে এনে নহয়, ঠাঁয়ে ঠাঁয়ে তেওঁ পাদ-টীকা আৰু বাল্মীকিৰ মূল উদ্ধৃতি দি পুথিখনিৰ শোভা বঢ়াইছে। তেওঁ বহু কষ্ট কৰি বাল্মীকিৰ মূল কাব্য অধ্যয়ন কৰিছে আৰু অশেষ যত্নেৰে বাল্মীকিৰ উপাদেয় বচনসমূহ সংগ্ৰহ কৰি অসমীয়া অনুবাদেৰে সৈতে এই পুথিত সন্নিবিষ্ট কৰিছে। এই উদ্ধৃত বচনবিলাকে অসমীয়া অনুবাদখনি চহকী কৰিব আৰু মূল কাব্যৰ লগত পৰিচয় লভিবলৈ পাঠকক আগ্ৰহান্বিত কৰিব। এই পুথিখনি অসমীয়া সাহিত্যৰ বহুমূলীয়া সম্পদ হব আৰু ই বিস্তীৰ্ণ সমাদৰ লাভ কৰিব।

ভাৰতৰ প্ৰাণ আৰু ভাৰতীয় কৃষ্টিৰ সাৰমৰ্ম উপলব্ধি কৰিবলৈ হ'লে প্ৰত্যেক শিক্ষিত ভাৰতীয় নাগৰিকে বাল্মীকিৰ ৰামায়ণ কাব্য হয় মূলত, নহয় অনুবাদৰ যোগেদি হলেও অধ্যয়ন কৰিব লাগে। অৱশ্যে মূল কাব্যৰ স্বতঃপ্ৰৱণতা, প্ৰাঞ্জলতা, সুশ্ৰাব্যতা, গাম্ভীৰ্য আৰু ছন্দৰ মনোহৰ ধ্বনি অনুবাদ গ্ৰন্থত পাঠকে নেপাব। বাল্মীকিৰ ৰচনা আৰু ছন্দ-বিন্যাসে গেটেৰ বচন ফাকি প্ৰমাণ কৰে, "শ্ৰেষ্ঠ কবিতাৰ অনুবাদ নহয়।" কবিতা প্ৰাণৰ স্বতঃ-প্ৰৱণ প্ৰবাহ। বাল্মীকিৰ পিছৰ কালছোৱাত ৰচিত হোৱা সংস্কৃত মহাকাব্য-সমূহত বাল্মীকিৰ স্বতঃপ্ৰৱণতা, প্ৰাঞ্জলতা আৰু মাধুৰ্য আমি দেখা নাপাওঁ। ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত—এই দুযোখন প্ৰাচীন মহাকাব্যক ৰবীন্দ্ৰনাথে যথাৰ্থতে যথাক্ৰমে পুণ্যসলিলা গঙ্গা আৰু মহিমামণ্ডিত হিমালয়ৰ লগত তুলনা কৰিছে। গঙ্গাৰ পবিত্ৰ বাৰিধাৰাই যেনেকৈ ভাৰতৰ মাজেদি বৈ গৈ গোটেই দেশখনক পুণ্যভূমি কৰিছে সেইদৰেই শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ আৰু সীতাৰ পবিত্ৰ কাহিনী সম্বলিত ৰামায়ণে ভাৰতভূমিক পূতীকৃত কৰি ভাৰতৰ প্ৰাণ মূৰ্তিমন্ত কৰিছে। ৰাম

আদৰ্শ পুত্ৰ, আদৰ্শ পতি আৰু জনকল্যাণৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত দেশৰ আদৰ্শ শাসক। সতী ৰমণীৰ উজ্জ্বল আদৰ্শ সীতা। লক্ষ্মণ আৰু ভৰত আদৰ্শ ভ্ৰাতৃ; কৌশল্যা আৰু সুমিত্ৰা আদৰ্শ মাতৃ, হনুমান, জটায়ু, সুগ্ৰীৱ প্ৰভৃতি আদৰ্শ ভক্ত। তপস্বিনী শবৰীৰ ঈশ্বৰ-প্ৰেমত আসক্তি, নীচ কুলোত্তৱ গুহকৰ দয়া, শম্বুকৰ কঠোৰ তপস্যা, লক্ষ্মণ-জায়া উৰ্মিলাৰ স্বাৰ্থত্যাগ—এই ব্যক্তিগত চৰিত্ৰাৱলী চিৰন্তন আধ্যাত্মিকতা আৰু নৈতিকতাৰ প্ৰতিমূৰ্তি আৰু ভাৰতীয় কৃষ্টিৰ ভিত্তি স্বৰূপ। ভাৰতৰ সাৰ্বজনীন প্ৰাণ এই ব্যক্তিগত চৰিত্ৰাৱলীৰ প্ৰাণৰ ভিতৰেদি প্ৰকাশ হৈছে। ইটালি দেশৰ খ্যাতনামা ভাৰতীয় বিদ্যাবিদ্ কাৰ্লো ফৰ্মিচিয়ে কৈছে যে ভাৰতৰ প্ৰাচীন মহাকাব্যবিলাক হোমাৰৰ বিখ্যাত কাব্য ইলিয়াড আৰু ওডিছীতকৈ চৰিত্ৰাঙ্কন, গাম্ভীৰ্য, ৰচনা আৰু চিত্তাকৰ্ষণত বহুগুণে শ্ৰেষ্ঠ। ফৰ্মিচিৰ এই মতক ৰুছ দেশৰ ভাৰতীয় তত্ত্ববিদ্ বাৰানিকোভেও সমৰ্থন কৰিছে। এখেতজনা পণ্ডিতে তুলসীদাসৰ 'ৰামচৰিত-মানস'ৰ লগত পাঁচ বছৰ নেৰানেপেৰাকৈ লাগি থাকি ৰুছ ভাষালৈ এই গ্ৰন্থখন ৰূপান্তৰিত কৰিছে।

মহাভাৰতত প্ৰাচীন মহাকাব্যৰ লক্ষণ আংশিকভাৱে লোপ পাইছে, ই এখন বিৰাট ধৰ্মশাস্ত্ৰ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। আনহাতে ৰামায়ণে ধৰ্মগ্ৰন্থৰ উপৰিও মহাকাব্যৰ লক্ষণ অটুট ৰাখিছে। সেইদেখি মহাভাৰতে পণ্ডিতসমাজ তথা শিক্ষিত সমাজত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে। কিন্তু ৰামায়ণে ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰত গভীৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে আৰু বাল্মীকিৰ পশ্চাদ্‌ৱৰ্তী সাহিত্যত, অৰ্থাৎ কেৱল সংস্কৃততে নহয় ভাৰতৰ চৈধ্যটা আঞ্চলিক ভাষাতো খিলঞ্জীয়া বোল সানিছে। যুগে যুগে ভাৰতৰ কবি, গায়ক, নাট্যকাৰ আৰু সঙ্গীতজ্ঞসকলে অফুৰন্তভাৱে বাল্মীকিৰ অক্ষয় নিঝৰাৰপৰা মৌ আহৰণ কৰিছে। ৰামায়ণৰ ইটো সিটো কাহিনীৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ভালেখিনি বিখ্যাত সংস্কৃত কাব্য ৰচিত হৈছিল। জগৎপ্ৰসিদ্ধ কবি কালিদাসৰ অমৰ কাব্য 'ৰঘুবংশম্', ভট্টিৰ সুপ্ৰসিদ্ধ 'ৰাৱণ-বধ-কাব্যম্' বা 'ভট্টিকাব্যম্', সিংহলৰ কবি কুমাৰ দাসৰ পোন্ধৰ সৰ্গত বিভক্ত, বিতোপন 'জানকীহৰণম্', বেঙ্কটেশ্বৰৰ দেৰকুৰি সৰ্গত সমাপ্ত সুবৃহৎ মহাকাব্য 'ৰামচন্দ্ৰোদয়', কাশ্মীৰী কবি ক্ষেমেন্দ্ৰৰ দ্বাৰা ৰচিত ৰামায়ণৰ সাৰকাব্য 'ৰামায়ণ-মঞ্জৰী'—এইবিলাক অল্পসংখ্যক উদাহৰণ মাথোন। তেৰ শতিকাত বেদান্তদৰ্শিকাই এহেজাৰ শ্লোকেৰে 'পাদুকাসহস্ৰ' নামেৰে কাব্য প্ৰণয়ন কৰি ৰামচন্দ্ৰৰ পাদুকাৰ প্ৰতি অৰ্ঘ্য

নিবেদন কৰিছিল। তাৰো পূৰ্বে, এঘাৰ শতিকাৰ কবি কৱিৰাজে নিজস্ব কৌশলৰ প্ৰভাৱেৰে 'ৰাঘৱ-পাণ্ডৱেয়' নামেৰে ৰাজসভাৰ কাব্য এখনি ৰচনা কৰে। এই কাব্যৰ প্ৰত্যেক শ্লোক দ্বৈতাৰ্থক, অৰ্থাৎ ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত উভয়ৰে লগত ইয়াৰ অৰ্থ পোনাৰ পাৰি। কাশ্মীৰাধিপতি প্ৰৱৰ সেনে প্ৰাকৃত ভাষাত 'সেতুবন্ধ' নামেৰে বিস্ময়কৰ ৰাজসভাৰ কাব্য এখনি ৰচনা কৰে।

ৰামায়ণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ৰচিত হোৱা সংস্কৃত নাটকৰ ভিতৰত ভাসৰ 'প্ৰতিমা নাটক' আৰু 'অভিষেক নাটক', ভৱভূতিৰ ৰামচন্দ্ৰৰ জীৱনৰ প্ৰথমছোৱা কাহিনীক লৈ ৰচিত 'মহাবীৰ-চৰিতম্' আৰু পিছৰ ছোৱাৰ কাহিনীক লৈ লিখা করুণ ৰসক প্ৰতিমূৰ্ত কৰা 'উত্তৰ ৰামচৰিতম্' নামে অমৰ নাটক, বৌদ্ধ পণ্ডিত দিঙ্নাগৰ 'কুন্দমালা,' ৰাজশেখৰৰ দহোটা অংকত সম্পূৰ্ণ 'বাল-ৰামায়ণ', মুৰাৰিৰ 'অনৰ্ঘ ৰাঘৱ', অমৰ ৰাজকবি জয়দেৱৰ 'প্ৰসন্ন ৰাঘৱ' ময়ূৰৰাজৰ 'উদাত্ত ৰাঘৱ', ভাস্কৰৰ 'উন্মত্ত ৰাঘৱ', সুভাষৰ 'দূতাঙ্গদ', সুন্দৰ মিশ্ৰৰ 'অভিৰাম-মণি' প্ৰভৃতি উল্লেখযোগ্য।

ৰামায়ণ মহাকাব্যই কেৱল সংস্কৃত সাহিত্যৰ ওপৰতে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি থকা নাই--বৌদ্ধ আৰু জৈন সাহিত্যতো ইয়াৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। বৌদ্ধ সাহিত্যত ভালেমান জাতক আৰু জৈন সাহিত্যত ৰামায়ণৰ অনুবাদমূলক ভালেমান গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিবলৈ বাল্মীকিয়েই অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল। জৈন ৰামায়ণৰ উৎপত্তি আৰু পৰিবৰ্দ্ধনকে লৈ বিশেষ গৱেষণাৰ বিষয়-বস্তু হৈছে।

বিমল সূৰি আৰু গুণভদ্ৰ—এই দুয়োৰে ৰচনা বিভিন্ন মূলৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। বিমল সূৰিয়ে বাল্মীকিৰ মূল ৰামায়ণক অৱলম্বন কৰিছে আৰু বৌদ্ধ আখ্যানে গুণভদ্ৰক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। জৈন পণ্ডিত, কবি হেমচন্দ্ৰ সূৰিয়ে জৈন ৰামায়ণ ৰচনা কৰে। তেওঁৰ বিৰাট গ্ৰন্থ 'ত্ৰিষষ্ঠি শলাকা পুৰুষচৰিতম'ৰ সপ্তম অধ্যায়ত জৈন ৰামায়ণ সন্নিবিষ্ট হৈছে।

হিন্দু, বৌদ্ধ আৰু জৈন ধৰ্মৰ গ্ৰন্থৰাজিৰ বাহিৰেও ভাৰতৰ আঞ্চলিক সাহিত্যবিলাকো ৰামায়ণৰ ওচৰত ঋণী। আঞ্চলিক ভাষাবিলাকত ৰামায়ণৰ নানান আখ্যান আৰু ৰামায়ণকে ভেটি কৰি নানান কাহিনী ৰচিত হৈছে। আঞ্চলিক ভাষাৰ ভিতৰত তামিল, হিন্দী, অসমীয়া, বঙালী আৰু কাশ্মীৰী ভাষাত লিখা ৰামায়ণে নিজ নিজ অঞ্চলত বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিছে। ৰামৰ প্ৰৱল ভক্ত, কাব্য-প্ৰতিভাসম্পন্ন, ষোল শতাব্দীৰ কবি তুলসীদাসে ব্ৰজাৱলীত প্ৰণয়ন কৰা 'ৰাম-চৰিত-মানস' এখনি প্ৰখ্যাত গ্ৰন্থ। এই কাব্যই আন্তৰ্জাতিক

ভাৰতীয় ক্ষেত্ৰত উচ্চ স্থান লাভ কৰিছে। আমি উল্লেখ কৰি আহিছো যে ৰুছদেশীয় সংস্কৃত পণ্ডিত বাৰানিকোভে তুলসীদাসৰ ৰামায়ণক ৰুছ ভাষালৈ অনুবাদ কৰিছে। ফৰাচী ভাষালৈকো ইয়াৰ তাঙনি কৰা হৈছে।

৮৮৫ খৃষ্টাব্দত কবি কম্বনে ৰচনা কৰা তামিল ৰামায়ণ কেৱল সুন্দৰ গ্ৰন্থই নহয়, ই ভাৰতীয় আঞ্চলিক ভাষালৈ পোনপ্ৰথম ৰামায়ণৰ ৰূপান্তৰ। শ্ৰীৰাজাগোপালাচাৰীয়ে কম্বনৰ অযোধ্যা কাণ্ডটো তামিলৰপৰা ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰিছে। ৰামায়ণৰ কানাড়ী ৰূপান্তৰ দ্বাদশ শতাব্দীত ৰচিত হৈছিল। কাশ্মীৰী কবি দিবাকৰ প্ৰকাশ ভট্টই কাশ্মীৰি ভাষালৈ অনুবাদ কৰিছিল। গ্ৰিয়েৰছনে কাশ্মীৰী ৰামায়ণৰ কেইছোৱামান সংগ্ৰহ কৰি সম্পাদন কৰিছে। অসমত সংস্কৃত পণ্ডিত মাধৱ কন্দলীয়ে চতুৰ্দশ শতাব্দীত অসমীয়া ভাষাত ৰামায়ণ ৰচনা কৰে। এই ৰামায়ণে বাল্মীকিৰ অনুসৰণ কৰিছিল যদিও ঠায়ে ঠায়ে অন্যান্য আঞ্চলিক ৰামায়ণৰ দৰে মূলৰপৰা আঁতৰি যোৱা দেখা যায়।

মাধৱ কন্দলীৰ গ্ৰন্থৰ নাম 'সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ'। কিন্তু আমাৰ হাতত পৰা গ্ৰন্থত দুই কাণ্ড লোপ পাইছে। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱে এই লোপ পোৱা কাণ্ড দুটা ৰচনা কৰি অঙ্গ পূৰণ কৰিছে। মাধৱ কন্দলীৰ গ্ৰন্থই পৰৱৰ্তী লিখক, কবি আৰু নাট্যকাৰসকলৰ ওপৰত গভীৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল। চিৰস্মৰণীয় মহাপুৰুষদ্বয়ৰ অমৰ লিখনীত শ্ৰীকৃষ্ণৰ দৰে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰও পৰম ভগৱানৰ মূৰ্তি স্বৰূপে বিৰাজমান হৈছে। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ 'ৰাম বিজয়' বা 'সীতা-স্বয়ম্বৰ' নাট ৰামায়ণৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। সোতৰ শতাব্দীত অনন্ত ঠাকুৰ আতাই ৰচনা কৰা 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তন' চন্দ্ৰদ্বিজৰ ৰচিত সংস্কৃত গ্ৰন্থ 'ৰামায়ণ-চান্দ্ৰিকা'ৰ সাৰ মাথোন। অনন্ত কন্দলীয়ে ৰচনা কৰা ৰামায়ণ, মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণৰ বৈষ্ণৱ ৰূপান্তৰ মাথোন। ইয়াৰ বাহিৰেও দুৰ্গাবৰৰ 'গীতি-ৰামায়ণ', ৰঘুনাথ মহন্তৰ 'কথা-ৰামায়ণ,' 'অদ্ভুত ৰামায়ণ' আৰু 'শত্ৰুঞ্জয়', গঙ্গাৰাম দাসৰ পদ 'অশ্বমেধ যজ্ঞ', কৃত্তিবাস পণ্ডিতৰ গীতিকা 'অঙ্গদ ৰায়বৰ', ধনঞ্জয়ৰ 'গণক চৰিত্ৰ' বা 'মন্দোদৰী মণি-হৰণ' প্ৰভৃতি গ্ৰন্থৰাজিৰ মূল বাল্মীকি ৰামায়ণেই।

বঙ্গদেশত কৃত্তিবাসৰ ৰামায়ণ ঘৰ নিৰন্তৰে জনাজাত আৰু এই গ্ৰন্থই পাঠকবৰ্গৰ মনত দ-কৈ সাঁচ বহুৱাইছে। বঙ্গদেশৰ জনসাধাৰণে ৰামায়ণ মানে কৃত্তিবাসৰ গ্ৰন্থকে বুজে। অলেখ গীতি-কাব্য, কাব্য, গদ্য, বীৰত্বৰ

কাহিনী আৰু নাটক ষোল শতাব্দীৰে পৰা আজিলৈকে কৃত্তিবাসকে আদি লৈ বঙলা ভাষাত ৰচিত হৈছে। আনকি সুপণ্ডিত কবি মাইকেল মধুসূদনে 'মেঘনাদ বধ কাব্য' অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত ৰচনা কৰোতে বাল্মীকিতকৈও কৃত্তিবাসৰ দ্বাৰাইহে অধিক প্ৰভাৱান্বিত হৈছিল। গুজৰাটী, মাৰাঠী আৰু নেপালী ভাষাতো ৰামায়ণৰ ৰূপান্তৰ ৰচিত হৈছে। ইয়াৰ বাহিৰেও মূল ৰামায়ণখনি ভাৰতৰ প্ৰায় ভাষালৈকে অনুবাদ হৈছে।

বাল্মীকিৰ অমৰ কাব্যই যে কেৱল ভাৰততে আদৰ আৰু সুখ্যাতি লাভ কৰি আহিছে এনে নহয়। প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ বহুত দেশতো ইয়াৰ সমাদৰ আৰু জনপ্ৰিয়তা আছে। পূবকালে জাপান, চীন, সিংহল, জাভা, সুমাত্ৰা, কম্বোদিয়া, শ্যাম, তিব্বত, ইন্দোচীনৰ অন্যান্য অংশ আৰু ইন্দোনেছিয়াত ৰামায়ণ সুপৰিচিত। সুমাত্ৰা, জাভা আৰু বালীদ্বীপত ইয়াৰ এনে প্ৰভাৱ যে এই দুয়োদেশৰ মানুহৰ কৃষ্টি আৰু দৈনিক জীৱনতো ৰামায়ণে ঠাই পাইছে।

ইন্দোনেছিয়াৰ হিন্দু আৰু মুছলমান—উভয়ে ৰামায়ণৰ কবিতা মুখস্থ কৰে, ৰাম আৰু সীতাৰ গান গায় আৰু ৰামায়ণৰ দৃশ্যাৱলীৰ ছায়াচিত্ৰত ভাও লয়। 'ৰায়াং' নামেৰে ছায়াচিত্ৰ জাভাত বৰ প্ৰিয়। এম ঘোষে লণ্ডন ওৰিয়েণ্টেল ষ্টাদিজৰ (৫-৩) বুলেটিনত প্ৰবন্ধৰ দ্বাৰা প্ৰমাণ কৰি দেখুৱাইছে যে জাভাদেশীয় প্ৰাচীন গ্ৰন্থ 'কাকাৱিন্'—বাল্মীকিৰ ৰামায়ণ আৰু ভট্টকাব্যৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰা হৈছিল।

জে, কেৎছ নামে এজন পণ্ডিতে সুমাত্ৰা আৰু জাভাৰ ৰামায়ণৰ প্ৰধান চৰিত্ৰাৱলীৰ লগত বাল্মীকিৰ চৰিত্ৰাৱলীৰ তুলনামূলক পৰীক্ষা কৰি এটি প্ৰবন্ধ কলিকতাৰ গ্ৰেটাৰ ইণ্ডিয়া চোছাইটিৰ পত্ৰিকাত (৩-১) প্ৰকাশ কৰিছে। বিদগ্ধ পণ্ডিত নীলকণ্ঠ শাস্ত্ৰীয়ে প্ৰমাণ কৰি দেখুৱাইছে যে জাভা আৰু সুমাত্ৰাতেই নহয়—কম্বোদিয়া, লাওছ, শ্যাম আৰু ইন্দোচীনৰ অন্যান্য অংশৰ উপৰিও চীনদেশতো ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। সপ্তম শতাব্দীত উত্তৰ কাণ্ডৰে সৈতে সম্পূৰ্ণ বাল্মীকিৰ ৰামায়ণ চম্পা দ্বীপত (মালয় দ্বীপপুঞ্জৰ ২য় আৰু ৬ষ্ঠ খৃষ্টাব্দত সুপ্ৰসিদ্ধ চহৰ) পৰিচিত আছিল। জাভা, সুমাত্ৰা প্ৰভৃতি দেশত ৰামায়ণে কেৱল গীত, কাব্য আৰু নাটক ৰচনাতে সহায় কৰা নাই, বৰঞ্চ এইবিলাক দেশৰ ভাস্কৰ্য, চিত্ৰকলা, স্থাপত্যবিদ্যা আৰু শিলালিপিতো ভাৰতৰ দৰে ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

তিব্বতীয় ভাষাতো ৰামায়ণৰ অনুবাদ আছে। ভাৰতীয় বিদ্যা আৰু তিব্বতীয় ভাষাৰ পণ্ডিত প্ৰফেছাৰ এফ, ডব্লিউ, টমাছে তিব্বতীয় ৰামায়ণৰ চাৰি খণ্ডৰ কথা 'ফেষ্ট স্ক্ৰীপ্‌ট্ লান্‌মান'ত উল্লেখ কৰিছে। এই খণ্ডকেইটাৰ ভাৰতীয় ৰামায়ণৰ লগত সম্পূৰ্ণ মিল থকা বুলি ক'ব নোৱাৰি। বৌদ্ধসকলে মূল কাব্যৰ কাহিনীক নিজৰ মনোৰথ অনুযায়ী সালসলনি কৰি লৈছিল।

২৫১ খৃষ্টাব্দত কাং ছেং হুই নামেৰে চীনদেশীয় পণ্ডিত এজনে চীন ভাষাত পোন প্ৰথমে ৰামায়ণ অনুবাদ কৰে। তাৰ পিছত ৪৭২ খ্ৰীষ্টাব্দত কেকয় নামে আন এজনে দ্বিতীয় প্ৰচেষ্টা কৰে। তেওঁ ভাৰতীয় মূলপুথিৰ কেইছোৱামান চীনা ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। ১৯৩৮ চনত চিকীয় ৰাৰাত্ত ত' নামেৰে চীনা পণ্ডিতে চীন ভাষাৰ কাহিনীখিনি ইংৰাজীলৈ তৰ্জমা কৰি লাহোৰৰপৰা প্ৰকাশ কৰে।

ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ পাৰ্চী ভাষালৈ প্ৰথম অনুবাদ সম্ৰাট আকবৰে তেওঁৰ ৰাজদৰবাৰৰ পণ্ডিত আবুল ফজল আৰু ফৈজীৰ হতুৱাই কৰায়। ইৰাণ দেশৰ আঞ্জামান-ই-ছিনাছি নামেৰে ভাৰতীয় বিদ্যামণ্ডলীয়ে পাহ্‌লবি ভাষালৈকো ৰামায়ণ ৰূপান্তৰিত কৰে।

পাশ্চাত্য দেশত ইংৰাজী, জাৰ্মান, ফৰাচী, ইটালিয়ান, গ্ৰীক, ৰুছ প্ৰভৃতি ভাষালৈ ৰামায়ণৰ অনুবাদ হৈছে। জাৰ্মানীত হাম্ বল্ট বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভাৰতীয় বিদ্যাৰ প্ৰফেছাৰ ৰুবেনে ৰামায়ণ অনুবাদ কৰে। তেওঁৰ কাম ১৯৩৬ চনত সম্পূৰ্ণ হয়। তেওঁ ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ সাদৃশ্যপূৰ্ণ বচনবিলাক উদ্ধৃত কৰি এটি গৱেষণামূলক প্ৰবন্ধও লিখে। মোক্ষমূলাৰ, গোণ্ডষ্টাকাৰ, ওল্দেন বৰ্গ, উইণ্টাৰনিজ প্ৰভৃতি জাৰ্মান পণ্ডিতসকলে দুয়োখন কাব্যৰ অতিশয় গুণ বৰ্ণাইছে। ওল্দেন বাৰ্গে কৈছে যে এই মহাকাব্য দুখনিত "ভাৰতৰ উমৈহতীয়া প্ৰাণ আৰু ভাৰতবাসীৰ ব্যক্তিগত প্ৰাণৰ নিশ্বাস পোৱা যায়।"

উইণ্টাৰনিজে তেওঁৰ যুগমীয়া গ্ৰন্থ 'ভাৰতীয় সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী'ৰ প্ৰথম ভাগত দুয়োখন মহাকাব্যৰ ইতিহাস আৰু সাহিত্য-প্ৰতিভাৰ বিষয়ে এটি সুদীৰ্ঘ প্ৰবন্ধ লিখিছে। হপ্‌কিন্‌চৰ 'মহাকাব্য' নামেৰে ৰামায়ণৰ ইংৰাজী ভাষান্তৰ লেখত লবলগীয়া গ্ৰন্থ। বঙ্গদেশৰ প্ৰখ্যাত লিখক ৰমেশ চন্দ্ৰ দত্তই ১৮৯৯ আৰু ১৯০০ খ্ৰীষ্টাব্দত ক্ৰমে মহাভাৰত আৰু ৰামায়ণৰ সাৰ ইংৰাজীত প্ৰকাশ কৰে। তেওঁ কবিতা আৰু গদ্য উভয়কে ব্যৱহাৰ কৰি-

ছিল। দত্ত ভাণ্ডীয়াৰ ৰচনাই ইংলণ্ডত উভয় কাব্যৰ প্ৰতি আগ্ৰহ জন্মাইছিল। ১৯২৪ খৃষ্টাব্দত পিটাৰে 'বিৱল্ফ আৰু ৰামায়ণ' নামেৰে ৰামায়ণ আৰু এংল-চেক্সনৰ বীৰত্বপূৰ্ণ কাব্য 'বিৱল্ফ' সম্পৰ্কে তুলনামূলক প্ৰবন্ধ লিখে।

পোলেণ্ডত ৰামায়ণ সম্পৰ্কে গৱেষণা কৰি ইউজিনিয়াছ নামেৰে পণ্ডিত এজনে ১৯৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দত এখন গ্ৰন্থ লিখে। এই গ্ৰন্থত তেওঁ ৰামায়ণৰ বিভিন্ন সংশোধিত কাব্যৰ সাদৃশ্যপূৰ্ণ অংশখিনি উদ্ধৃত কৰিছে। বাল্মীকিৰ ৰামায়ণক আমি তিনিটি সংশোধিত ৰূপত দেখা পাওঁ। যেনে, বোম্বাইৰ, উত্তৰ ভাৰতৰ আৰু বঙ্গদেশৰ। ১৯৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত গ্ৰীচদেশীয় এজন কবিয়ে ৰামায়ণৰ কেবাছোৱাও আধুনিক গ্ৰীক ভাষালৈ অনুবাদ কৰে।

ফ্ৰান্সত ইপ্পোলিৎ ফৌঁছ নামেৰে এজন লেখকে ১৮৬৩ খৃষ্টাব্দত ৰামায়ণৰ ফৰাচী অনুবাদ কৰিছিল। তেৱেঁই মহাভাৰতৰো দহোটা পৰ্ব ফৰাচী ভাষালৈ ভাঙিছিল ; কিন্তু এই কাম সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ আগতে তেওঁ মৃত্যুমুখত পৰে। ছিলভেইন লেভি, লুই ৰিণু, ৰমা ৰোলাঁ প্ৰভৃতি ফৰাচী লেখকবৰ্গই ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ গুণ কীৰ্তন কৰিছে।

ৰামায়ণৰ অধ্যয়ন অতীতৰ বিষয়েই নহয়। বৰ্তমানতো ইউৰোপ আৰু আমেৰিকাৰ দেশবিলাকত ৰামায়ণৰ প্ৰতি গভীৰ অনুৰাগ দেখা যায়। আজি-কালি ছোভিয়েট ৰাছিয়া আৰু শেলভনিক দেশ বিলাকত ভাৰতীয় বিষয়ৰ প্ৰতি বিশেষ আগ্ৰহ দেখা যায়। জেকশ্লাভাকিয়াত ১৯৫৭ চনত ৰামায়ণৰ অনুবাদ কাৰ্য হাতত লয় আৰু সেই কাম এতিয়া পূৰ্ণ উদ্যমেৰে আগবাঢ়িছে।

ইটালি দেশত বহুত পণ্ডিতে ৰামায়ণৰ কোনো কোনো খণ্ড ইটালীয় ভাষালৈ অনুবাদ কৰিছে। তাৰ ভিতৰত মেকলে কাৰৰাকেৰ আৰু তেওঁৰ যোগ্য শিষ্য কাৰ্লো ফৰ্মিচিৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। কাৰৰাকেৰে মহাভাৰতৰ আখ্যানবিলাক মধুৰ ছন্দযুক্ত কবিতাৰে ইটালীয় ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। এই গ্ৰন্থই বহুত দেশত সমাদৰ লাভ কৰিছে। ইটালীয় একেডেমীয়ে গ্ৰন্থখন পাঁচোটা খণ্ডত প্ৰকাশ কৰিছে। কাৰ্লো ফৰ্মিচিয়ে ৰামায়ণৰ ভালেমান অংশ সুশ্ৰাব্য ইটালীয় কবিতালৈ অনুবাদ কৰিছে। ইটালীয় শব্দ 'ফৰ্মিকা' মানে পৰুৱা। আদি কবি বাল্মীকিৰ নামো বল্মীক্ অৰ্থাৎ উঁই পৰুৱা শব্দৰপৰা উৎপত্তি হৈছে। সেইদেখি ফৰ্মিচিয়ে নিজক ইটালিদেশীয় বাল্মীকি বুলি পৰিচয় দিছে। ১৯৩৮ খৃষ্টাব্দত ব্ৰুছেলছ নগৰীত বহা

আন্তৰ্জাতিক প্ৰাচ্য সন্মিলনত কৰিচিয়ে ইটালীয় ভাষাত ভাৰতৰ মহাকাব্য দুখনৰ বিষয়ে এখন মধুৰ ভাবপূৰ্ণ ৰচনা পাঠ কৰে। এই ৰচনাৰ সাৰাংশ তলৰ কথা কেইআষাৰে প্ৰকাশ কৰে।

ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত হোমাৰৰ ইলিয়াড আৰু ওডীছিতকৈ অজৰ, ভাৰ্জিল তাছো বা ডান্টেৰ গ্ৰন্থসমূহতকৈও মহান। ভাবৰ গাম্ভীৰ্য আৰু মাধৰ্যত, শব্দ-যোজনাত আৰু ভাষাৰ সুশ্ৰাব্যতাত ভাৰতৰ মহাকাব্যই ইউৰোপীয় মহাকাব্যক চেৰ পেলাইছে। ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ এনে গুণ যে ইয়াক অধ্যয়ন কৰিলে মন বিশুদ্ধ আৰু উন্নত হয়। ৰামায়ণ, মহাভাৰতত যি পৰিমাণে গভীৰ মানৱীয়তা আৰু নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক মানদণ্ডৰ চিত্ৰাঙ্কন পোৱা যায় ইউৰোপীয় কাব্যত তেনে চিত্ৰ পোৱা নাযায়। বাল্মীকিৰ ভাষা প্ৰাঞ্জল। মধুৰ আৰু প্ৰবাহিত নিঝৰাৰ নিৰ্মল পানীৰ ধাৰাৰ দৰে সুস্পষ্ট। মহাভাৰতৰ ভাষা সমুদ্ৰৰ গৰ্জনৰ দৰে ৰাজোচিত আৰু মহৎ। ইউৰোপৰ ছন্দাৱলীয়ে সংস্কৃত ভাষা আৰু ছন্দৰ অবৰ্ণনীয় ধ্বনি, মৃদু সঙ্গীত আৰু সৌন্দৰ্য প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰে।

ওপৰত কোৱা কথাখিনিৰপৰা বুজিব পাৰি যে ভাৰতীয় অমৰ কাব্যখনিৰ প্ৰতি বিদ্বানমণ্ডলীৰ আগ্ৰহ কেৱল অতীততে নাছিল বৰঞ্চ আজিও তাৰ প্ৰতি জ্বলন্ত অনুৰাগ আছে। পৃথিৱীৰ নানা দেশত বিদ্বানসকল এই গ্ৰন্থৰ অধ্যয়নত ব্ৰতী হৈছে আৰু তেওঁলোকে তাৰ ভাষান্তৰ কৰিছে। ৰামায়ণৰ কাল নিৰূপণ, বুৰঞ্জীৰ ভেটি, ৰূপক ব্যাখ্যা, ছন্দ, সামাজিক আৰু কৃষ্টিমূলক দৃষ্টিভঙ্গী প্ৰভৃতিৰ বিষয়ে কোনো কোনো পণ্ডিত গৱেষণাত নিযুক্ত হৈছে। প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ কোনো কোনো পণ্ডিতে ৰাম-ৰাৱণৰ যুদ্ধক আৰ্য-অনাৰ্য বা আৰ্য আৰু অনাৰ্য সভ্যতাৰ সংঘৰ্ষ বুলি ক'ব খোজে। ৱেবাৰ নামেৰে পাশ্চাত্য পণ্ডিত এজনে বাল্মীকিৰ ওপৰত হোমাৰৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল বুলি প্ৰমাণ কৰিবলৈ বৃথা চেষ্টা কৰিছিল। এই মত খণ্ডিত হ'ল। জেকবি, মেক্‌ডনেল্ কীথ্ উইন্টাৰনিজ, চি ভি বৈদ্য প্ৰভৃতি পণ্ডিতসকলে এইটো প্ৰমাণ কৰি দেখুৱাইছে যে ৰামায়ণৰ ওপৰত বৌদ্ধ বা গ্ৰীক প্ৰভাৱ পৰা নাই আৰু হোমাৰৰ জন্মৰ বহুত আগতে এই মহাকাব্য ৰচিত হৈছিল। তেওঁবিলাকৰ সিদ্ধান্ত যুক্তিৰ দ্বাৰা প্ৰতিপন্ন হৈছে। জেকবিয়ে নানা অংশ উদ্ধৃত কৰি প্ৰমাণ কৰিছে যে ৰামায়ণৰ সাৰ অংশ খ্ৰীষ্টৰ জন্মৰ ২৫00 বছৰৰ

আঙ্গত অৰ্থাৎ বৈদিক যুগৰ শেষ ছোৱাত ৰচিত হৈছিল। দশৰথ, ৰাম, সীতা আৰু ইক্ষ্বাকুৰ নাম ঋগ্‌বেদ সংহিতাতো পোৱা যায়।

এইদৰে বহু শতাব্দীব্যাপী বিৰাননমণ্ডলীয়ে ৰামায়ণৰপৰা অনুপ্ৰেৰণা পাই আহিছে। যুগে যুগে কবি, সঙ্গীতজ্ঞ, নাট্যকাৰ, ভক্ত, চিত্ৰকৰ, ভাস্কৰ আৰু পণ্ডিতসকলে ৰামায়ণৰ অক্ষয় নিজৰাৰপৰা মানসিক, আধ্যাত্মিক আৰু কলাবিদ্যাৰ সম্বল আহৰণ কৰিছে। দেশ কাল নিৰ্বিশেষে ৰামায়ণৰ জনপ্ৰিয়তাৰ সম্পৰ্কে বাল্মীকিয়ে ভৱিষ্যত-বাণী কৰি কৈছিল: "যেতিয়ালৈকে পৃথিৱীত পৰ্বত-পাহাৰ থাকিব, আৰু নদ-নদী প্ৰবাহিত হৈ থাকিব, তেতিয়ালৈকে ভূমণ্ডলৰ সকলো অংশতে ৰামায়ণৰ কথা প্ৰচাৰ হৈ ৰ'ব।" এই আলোচনাই কবিৰ ভৱিষ্যত-বাণীৰ সাফল্য আঙুলিয়াই দিয়ে মাথোন। ঋষি বাল্মীকিৰ সঘনে উদ্ধৃত এই ভৱিষ্যত-উক্তি স্মৰণ কৰি ৰামায়ণৰ আলোচনা সমাপ্ত কৰিলোঁ—

যাবত্তিষ্ঠন্তি গিৰয়ঃ সৰিতশ্চ মহীতলে।
তাবদ্ ৰামায়ণকথা লোকেষু প্ৰচৰিষ্যতি॥
(ৰামায়ণ: ১-২-৩৬)

বিৰাজ
ডিব্ৰুগড়, ১৯৭০

ডঃ যোগীৰাজ বসু

গ্ৰন্থকাৰৰ ভূমিকা

ভাৰতীয় বিদ্যা ভৱনে মোৰ তামিল ৰামায়ণৰ ইংৰাজী অনুবাদখন প্ৰকাশ কৰিবলৈ লোৱাত মোৰ কৃতজ্ঞতা গভীৰতৰ হৈছে। ইয়াৰ আগতে তেওঁলোকে মোৰ মহাভাৰতখন পৰিবেশন কৰি কৃতকাৰ্যতা লভিছে। মোৰ বিশ্বাস, ৰাম আৰু সীতাৰ কাহিনী সন্নিবিষ্ট কৰা এই পুথিখনেও সমাদৰ লাভ কৰিব।

‘কল্কি’ নামেৰে কাকতত সাপ্তাহিক প্ৰবন্ধ হিচাপে মোৰ তামিল ৰামায়ণখনি পোন প্ৰথমতে লিখিছিলোঁ। দেশৰ তামিল পৰিয়ালৰপৰা এই সংস্কৰণে যি সমাদৰ লাভ কৰিলে তাৰপৰা মই উৎসাহ পালোঁ। ছান-ডে ষ্টেন্দাৰ্ড' নামেৰে কাকতত একে সময়তে যি ধাৰাবাহিক প্ৰবন্ধ প্ৰকাশিত হৈছিল তাৰ ওপৰতে এই পুথিখনিৰ ভেটি। এই প্ৰবন্ধাৱলী কাকতত প্ৰকাশ কৰাৰ বাবে শ্ৰীৰামনাথ গোয়েঙ্কাৰ ওচৰত মই ধৰুৱা। মোৰ বন্ধু শ্ৰীনৰবম্ম ৰামাৰাৱে ইংৰাজী অনুবাদখিনি সম্পূৰ্ণ সংশোধন কৰিছে আৰু যদি পঢ়ুৱৈ সমাজে এই সংস্কৰণ পটি ভাল পায় তেন্তে ই তেওঁৰ চেনেহ ভৰা খাটনিৰ কাৰণেহে। যি ত্ৰুটি ৰৈ গ'ল সি মোৰহে। পঢ়ুৱৈজনে যদি এনে বিষয় এটি বিদেশী ভাষালৈ অনুবাদ কৰাত আসোঁৱাহ থকা সত্ত্বেও কৰুণ ৰস আৰু সৌন্দৰ্যৰ আভাস পায় তেন্তে ই বাল্মীকিৰ ইন্দ্ৰজালহে। এই কাহিনীটো পঢ়ুৱৈৰ কাৰণে প্ৰথমতে যুগুত কৰা হৈছিল। গদ্য ৰচনাৰ আহি লৈ সপ্ৰাণ কথোপকথনৰ ছলেৰেহে এই কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

শ্ৰীৰাঘৱনে পুথিখন ছপাখানাৰ কাৰণে যুগুত কৰি দিওঁতে যি গধুৰ শ্ৰম কৰিলে আৰু এই কামত তেওঁ যিমান মনোযোগ দিলে আৰু যত্ন ললে তাৰ কাৰণেও কৃতজ্ঞতা পাহৰিব নোৱাৰোঁ।

পুনৰ্বাৰ মই স্বীকাৰ কৰিছোঁ যে ভাৰত বুৰঞ্জীৰ ঘটনাবহুল আৰু বিখ্যাত ৰাজত্বৰ কাল এছোৱাত মোৰ ব্যস্ততাপূৰ্ণ জীৱন-সন্ধিয়াত মহাভাৰত আৰু ৰামায়ণৰ কাহিনী লিপিবদ্ধ কৰাটোৱেই ৰাইজৰ অৰ্থে মোৰ শ্ৰেষ্ঠতম সেৱা। মূঠতে ইয়াৰ ভিতৰেদি মই শ্ৰেষ্ঠ আমোদ উপভোগ কৰিলোঁ। কিয়নো এই পুথি দুখনিৰে আমাৰ দেশৰ মুনিহ-তিৰোতাৰ উদ্দেশ্যে তেওঁলোকৰ নিজ ভাষাতে এই কাহিনী ব্যক্ত কৰিবলৈ আমাৰ মহান ঋষিসকলক মই

সহায় কৰিলোঁ। কুন্তী, কৌশল্যা, দ্ৰৌপদী আৰু সীতাৰ শোকৰ অনুভূতিয়ে জনগণৰ মন উন্নত কৰিব। ভৱিষ্যত জাতীয় জীৱন সুদৃঢ় শিলৰ ভেটি, বালিৰ ভেটি নহয়। প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ আমাৰ বৰ্তমান যুগৰ প্ৰধান প্ৰয়োজন হৈছে আমাৰ আৰু দেশৰ ঋষিসকলৰ মাজত পুনঃ সংযোগ স্থাপন কৰাটোহে।

মই য'ত নীতি আলোচনা কৰিবলৈ থমকি ৰৈছোঁ তাত হয়তো তাৰ্কিক জনে মিচিকিয়াই হাঁহিব। এনে লোকৰ উদ্দেশ্যে মই কব খোজোঁ যে এই পুথিৰ মূল ৰচনা কৰোঁতে কেৱল কোমল বয়সীয়া পাঠকবৰ্গহে মোৰ লক্ষ্য আছিল। তাৰে এইখন ইংৰাজী অনুবাদ মাথোন।

এই ইংৰাজী সংস্কৰণখন পৃথিৱীৰ বিস্তৃত পাঠকসমূহৰ হাতত দিওঁতে মোৰ এনে ধাৰণা হৈছে যেন তেওঁলোকৰ আগত ভাৰতবাসীকে উপস্থাপিত কৰিছোঁ—তেওঁলোকৰ গুণৰাশি আৰু দোষ দুয়োটাৰে সৈতে। আমাৰ প্ৰাচীন গ্ৰন্থৰাজিয়ে আমাৰ জাতীয় চৰিত্ৰৰ সকলো দিশ ৰূপায়িত কৰিছে। আমি যি বেশত জগতৰ আগত ওলাব খোজোঁ তাতকৈ আমি যি আছোঁ সেই ৰূপেহে জগতবাসীয়ে আমাক দেখাটো প্ৰশস্ত।

মাদ্ৰাজ **চক্ৰৱৰ্তী ৰাজাগোপালাচাৰী**
১০-৫-৫৭

সূচীপত্ৰ

প্ৰথম অধ্যায় : গৰ্ভধাৰণ ৪
দ্বিতীয় অধ্যায় : বিশ্বামিত্ৰ মুনি ৬
তৃতীয় অধ্যায় : ত্ৰিশঙ্কু ১০
চতুৰ্থ অধ্যায় : ৰামৰ গৃহত্যাগ ১৬
পঞ্চম অধ্যায় : ৰামৰ দ্বাৰা ৰাক্ষস নিহত ১৯
ষষ্ঠ অধ্যায় : সীতা ২৫
সপ্তম অধ্যায় : ভগীৰথ আৰু গঙ্গাৰ কথা ২৯
অষ্টম অধ্যায় : অহল্যা ৩২
নৱম অধ্যায় : সীতাৰ লগত ৰামৰ পৰিণয় ৩৬
দশম অধ্যায় : পৰশুৰামৰ পৰাজয় ৩৮
একাদশ অধ্যায় : উৎসৱৰ আয়োজন ৪২
দ্বাদশ অধ্যায় : মন্থৰাৰ কুমন্ত্ৰণা ৪৪
ত্ৰয়োদশ অধ্যায় : কৈকেয়ী বশীভূত হ'ল ৫১
চতুৰ্দশ অধ্যায় : তিৰোতা নে পিশাচী ৫৮
পঞ্চদশ অধ্যায় : দেখহ শুনহ আশ্চৰ্য্যমিদম ৬৩
ষষ্ঠদশ অধ্যায় : ধুমুহা উঠিল আৰু মাৰ গ'ল ৭০
সপ্তদশ অধ্যায় : সীতাৰ সংকল্প ৭৫
অষ্টাদশ অধ্যায় : বন গমন ৮৪
ঊনবিংশ অধ্যায় : তেওঁলোক অকলশৰীয়া ৯০
বিংশ অধ্যায় : চিত্ৰকূট ৯৫
একবিংশ অধ্যায় : মাতৃৰ বিলাপ ৯৮
দ্বাবিংশ অধ্যায় : মৃগয়াৰ ভয়াবহ ফল ১০০
ত্ৰয়বিংশ অধ্যায় : অন্তিম কাল ১০৪
চতুৰ্বিংশ অধ্যায় : ভৰতৰ আগমন ১০৭
পঞ্চবিংশ অধ্যায় : দুৰভিসন্ধি ১১৮

ষষ্ঠবিংশ অধ্যায় ঃ ভৰতৰ প্ৰতি সন্দেহ ১২৫
সপ্তবিংশ অধ্যায় ঃ ভ্ৰাতৃৰ মিলন ১৩৩
অষ্টবিংশ অধ্যায় ঃ ভৰত ৰামৰ প্ৰতিনিধি হ'ল ১৪৩
ঊনত্ৰিংশ অধ্যায় ঃ বিৰাধ বধ ১৫০
ত্ৰিংশ অধ্যায় ঃ দহ বছৰ পূৰ হৈ গ'ল ১৫৬
একত্ৰিংশ অধ্যায় ঃ শূৰ্পনখাৰ কাহিনী ১৬১
বত্ৰিশ অধ্যায় ঃ কম্বণৰ শূৰ্পনখা ১৬৮
তেত্ৰিশ অধ্যায় ঃ খৰ আৰু তেৰ সেনাবাহিনী নিপাত ১৭১
চৌত্ৰিশ অধ্যায় ঃ ধ্বংসৰ পথ ১৭৬
পয়ত্ৰিশ অধ্যায় ঃ সোণৰ হৰিণ ১৮৩
ছয়ত্ৰিশ অধ্যায় ঃ সুপক্ষী জটায়ু ১৯০
সাতত্ৰিশ অধ্যায় ঃ সুৰক্ষিতা ১৯৭
আঠত্ৰিশ অধ্যায় ঃ ৰাম বিহ্বল ২০৩
ঊনচল্লিশ অধ্যায় ঃ দ্বিতীয় পিতাৰ মৃত্যু ২০৭
চল্লিশ অধ্যায় ঃ বাওঁ চকু নৰে ২১২
একচল্লিশ অধ্যায় ঃ ৰামে সীতাৰ অলঙ্কাৰ দেখা পালে ২২০
বিয়াল্লিশ অধ্যায় ঃ সুগ্ৰীৱৰ সন্দেহ ভঞ্জন ২২২
তিয়াল্লিশ অধ্যায় ঃ বালী বধ ২২৭
চৌচল্লিশ অধ্যায় ঃ তাৰাৰ বিলাপ ২৩৩
পঞ্চল্লিশ অধ্যায় ঃ ক্ৰোধ আৰু পুনৰ্মিলন ২৩৭
ছয়চল্লিশ অধ্যায় ঃ অন্বেষণ আৰম্ভ হ'ল ২৪৩
সাতচল্লিশ অধ্যায় ঃ বায়ুপুত্ৰ ২৫১
আঠচল্লিশ অধ্যায় ঃ লঙ্কাত অন্বেষণ ২৫৮
ঊনপঞ্চাশ অধ্যায় ঃ অশোক বনত সীতা ২৬৪
পঞ্চাশ অধ্যায় ঃ ৰাৱণৰ প্ৰণয়োক্তি ২৬৯
একাৱন অধ্যায় ঃ জ্ঞানীশ্ৰেষ্ঠ ২৭৪
বাৱন অধ্যায় ঃ সীতাৰ প্ৰবোধ ২৭৯
তেৱন অধ্যায় ঃ সীতা আৰু হনুমান ২৮৬
চৌৱন অধ্যায় ঃ যুদ্ধলৈ আমন্ত্ৰণ ২৯১
পঁচপন্ন অধ্যায় ঃ দুৰন্ত কটকী ২৯৩

ছাপন অধ্যায়	ঃ	হনুমান বান্ধত পৰিল	২৯৬
সাতাৱন অধ্যায়	ঃ	লঙ্কাদাহ	৩০০
আঠাৱন অধ্যায়	ঃ	আনন্দোৎসৱ	৩০৫
উনষাঠি অধ্যায়	ঃ	সীতা-সংবাদ	৩০৯
ষাঠি অধ্যায়	ঃ	যুদ্ধযাত্ৰা	৩১২
একষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	লঙ্কাত দুশ্চিন্তা	৩১৫
বাষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	পনৰ মন্ত্ৰীসভা আহ্বান	৩২০
তেষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	বিভীষণ	৩২৩
চৌষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	বান্দৰৰ সংশয়	৩২৬
পঁয়ষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	তোমাৰ চৰণে লৈলো শৰণ	৩৩১
ছয়ষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	মহাসেতু	৩৩৫
সাতষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	যুদ্ধৰ আৰম্ভণি	৩৪১
আঠষষ্ঠি অধ্যায়	ঃ	সীতাৰ বং	৩৪৪
উনসত্তৰ অধ্যায়	ঃ	নাগপাশ	৩৪৮
সত্তৰ অধ্যায়	ঃ	ৰাৱণৰ পৰাজয়	৩৫৩
একসত্তৰ অধ্যায়	ঃ	দৈত্যৰ নিদ্ৰাভঙ্গ	৩৫৮
বাসত্তৰ অধ্যায়	ঃ	এওঁ স্বয়ং নাৰায়ণ নে ?	৩৬২
তেষত্তৰ অধ্যায়	ঃ	ইন্দ্ৰজিতৰ মৰণ	৩৬৬
চৌসত্তৰ অধ্যায়	ঃ	ৰাৱণ নিহত হ'ল	৩৭০
পয়সত্তৰ অধ্যায়	ঃ	যৱনিকা	৩৭৫
উপসংহাৰ	ঃ		৩৮০

ৰামায়ণ

প্ৰচলিত সংৰক্ষণশীলসকলৰ ধাৰণা মতে ৰামচন্দ্ৰৰ জীৱন কালত বাল্মীকিয়ে ৰামায়ণ ৰচনা কৰিছিল। সাধাৰণ অভিজ্ঞতাৰপৰা বিচাৰ কৰি চালে দেখা যায় যে, বাল্মীকিয়ে মহাকাব্য ৰচনা কৰাৰ বহুত আগতে ৰামৰ কাহিনী লিপিবদ্ধ গ্ৰন্থৰূপে নহ'লেও প্ৰচলিত আছিল। এনে ধাৰণা হয়, বাল্মীকিয়ে যেন পুৰুষানুক্ৰমে হস্তান্তৰিত হৈ থকা কাহিনীটোক ৰূপায়িত কৰিলে। সম্ভৱতঃ ইয়াৰপৰাই ৰামায়ণৰ কিছুমান কঠিন অংশৰ ব্যাখ্যা পোৱা যায়, যেনে—বালীবধ আৰু ৰামৰ আদেশত সীতাৰ বনবাস।

বাল্মীকিৰ ৰচনাত ৰামক এজন অদ্বিতীয় মহামানৱ হিচাপেহে অঙ্কিত কৰা হৈছে; ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ বোলা নাই। অৱশ্যে কোনো কোনো অধ্যায়ত ৰামচন্দ্ৰক ঈশ্বৰৰ অৱতাৰৰ নিচিনাকৈ উল্লেখ কৰা আছে। কিন্তু কাব্যৰ বৰ্ণনাৰ মাজত ঋষি বাল্মীকিয়ে চিত্ৰাঙ্কিত কৰা ৰামচন্দ্ৰ স্বয়ং ঈশ্বৰ নহয়, বৰঞ্চ তেওঁ এজন দৈৱিক গুণসম্পন্ন মহান ৰাজপুত্ৰ মাথোন।

বাল্মীকিৰ সময়তো ৰামক প্ৰায় অৱতাৰ বুলি ধাৰণা কৰিছিল। অনেক শতাব্দীৰ পিছত কম্বন আৰু তুলসীদাসে ৰামায়ণ গান কৰে আৰু তেতিয়া শ্ৰীৰামক বিষ্ণুৰ অৱতাৰ বুলি গ্ৰহণ কৰি ল'লে। ৰাম আৰু কৃষ্ণ বিষ্ণুৰ প্ৰতিশব্দ মাথোন। বিষ্ণুৰ অৰ্থও ৰাম বা কৃষ্ণ। ৰামক ঈশ্বৰ ৰূপে পূজা কৰিবলৈ মন্দিৰসমূহৰ সৃষ্টি হ'ল। এনে পৰিস্থিতিত পিছৰ কবিসকলে ৰামক কেৱল বীৰ বুলি আখ্যা দি কেনেকৈ থাকে ? তেনে প্ৰচেষ্টা নিষ্ফল হ'লহেঁতেন। কম্বন আৰু তুলসীদাস উচ্চতম স্তৰৰ ভক্ত। বুৰঞ্জী বা উপন্যাস লেখকৰপৰা তেওঁবিলাক বহুত পৃথক আছিল।

এদিন ৰাতিপুৱা নাৰদ ঋষিয়ে বাল্মীকিৰ আশ্ৰমত পদাৰ্পণ কৰাৰ পৰাই কাহিনীৰ আৰম্ভণি হয়। নাৰদক অভ্যৰ্থনা কৰাৰ পিছত বাল্মীকিয়ে সুধিলে, "হে সৰ্বজ্ঞ নাৰদ, এই জগতৰ বীৰসমূহৰ ভিতৰত জ্ঞান আৰু ধৰ্মত শ্ৰেষ্ঠ কোন—মোক কওকচোন।"

নাৰদে দৈৱিক শক্তিৰে জানিব পাৰিছিল বাল্মীকিয়ে কিয় এই প্ৰশ্ন কৰিছিল। তেওঁ উত্তৰ দিলে, "আপুনি সোধা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ বীৰ ৰামচন্দ্ৰ।

সূৰ্যবংশত তেওঁৰ জন্ম। তেওঁ এতিয়া অযোধ্যাত ৰাজত্ব কৰি আছে।" নাৰদ ঋষিয়ে এতিয়া ৰামৰ কাহিনী সংক্ষেপে বাল্মীকিক বৰ্ণাই ক'লে। ৰামৰ কথা শুনি বাল্মীকি মুগ্ধ হ'ল। নাৰদ যোৱাৰ বহুত পিছতো বাল্মীকিৰ মন ৰামৰ কথাৰে আপ্লুত হৈ থাকিল আৰু সেই কথাকে চিন্তা কৰি কৰি তেওঁ তমসা নদীত প্ৰাতঃকৃত্য কৰিবলৈ গ'ল।

তেওঁ নদীৰ পাৰেদি যাওঁতে এজোপা গছৰ ওপৰত এযোৰ কৰ্চন চৰায়ে ৰতিক্ৰিয়াত মগ্ন হৈ গান গাই থকা দেখিলে। হঠাতে কৰ্চনটো ব্যাধৰ শৰত বিদ্ধ হৈ ধাঁচ কৰে তললৈ পৰিল। কৰ্চনজনীয়ে তাইৰ প্ৰেমিকক মাটিত লুটি-বাগৰ দি থকা দেখি করুণ সুৰেৰে বিনাবলৈ ধৰিলে।

ইয়াকে দেখি বাল্মীকিয়ে অভিশাপ দি ক'লে, "হে ব্যাধ, তুমি এই প্ৰেমাসক্ত চৰাইযুৰিৰ এটাক যিহেতু বধ কৰিলা সেইবাবে তুমি তোমাৰ দীঘল জীৱন অথৰী হৈ অনাই-বনাই কটাবা।"

মা নিষাদ প্ৰতিষ্ঠাং ত্বমগমঃ শাশ্বতীঃ সমাঃ।
যৎ ক্ৰৌঞ্চমিথুনাদেকমবধীঃ কামমোহিতম্ ॥

কিন্তু মুহূৰ্ততে ঋষিৰ চেতনা হ'ল। তেওঁ ভাবিলে, "মই ক্ৰোধৰ বশ হ'লো কিয়? ব্যাধক অভিশাপ দিবলৈ মোৰ কি অধিকাৰ আছে? মনৰ আবেগে মোক প্ৰবঞ্চনা কৰিলে কিয়?"

অভিশাপৰ বচন কেইফাঁকি সুঁৱৰি তাৰ ছন্দত ঋষি স্তম্ভিত হ'ল। তেওঁ দেখিবলৈ পালে যে, তেওঁৰ সমবেদনাই এটি সুন্দৰ শ্লোকৰ ৰূপ ল'লে। তেওঁ ভাবিলে, ই ঈশ্বৰৰ দুৰ্বোধ্য লীলাৰ অংশ মাথোন আৰু সেইদৰেই ধ্যানমগ্ন হ'ল।

ধ্যানত থাকোঁতে চতুৰ্মুখ ব্ৰহ্মাই বাল্মীকিৰ আগত উপস্থিত হৈ ক'লে, "ভয় নাখাবা। এই ঘটনাই ৰামৰ কাহিনী লেখিবলৈ তোমাক প্ৰেৰণা দিছে। শোকৰপৰা শ্লোক উত্তৰ হ'ল আৰু সেই ছন্দতে কাহিনী লিপিবদ্ধ কৰিবা। সকলো ঘটনা দেখিবলৈ তোমাক দৃষ্টিশক্তি দিছো। নানান চৰিত্ৰাৱলীয়ে কেনেকৈ চিন্তা কৰিছিল তুমি হাতৰ তলুৱাত থকা দ্ৰব্যৰ দৰে দেখিবলৈ পাবা। তুমি জগতৰ উপকাৰৰ অৰ্থে মোৰ আশীষ লভি এই গান গাবা।"

বাল্মীকি আৰু তেওঁৰ শিষ্যবৰ্গই তেতিয়া শ্লোকটি ঘূৰাই ঘূৰাই পাঠ কৰি সেই ছন্দ কণ্ঠস্থ কৰি ল'লে। তেতিয়া বাল্মীকিয়ে সেই ছন্দত ৰামায়ণ ৰচনা কৰিলে আৰু শিষ্যবৰ্গকো শিকালে।

এইদৰেই পৱিত্ৰ বাল্মীকি-ৰামায়ণৰ জন্ম হ'ল। মনুষ্যৰূপে অৱতীৰ্ণ প্ৰভু আৰু তেওঁৰ সহধৰ্মিণীৰ সুখ-দুখ আৰু ধৰ্ম সংস্থাপনৰ কাহিনী কবিয়ে অতুলনীয় সৌন্দৰ্যেৰে ৰচনা কৰিলে। ব্ৰহ্মাৰ বচন সত্য হ'ল। "যিমান দিনলৈকে পৰ্বতবোৰ থিয় হৈ থাকিব আৰু নদীবোৰ বৈ থাকিব তেতিয়ালৈকে ৰামায়ণে আদৰ পাই থাকিব আৰু মানুহক পাপৰপৰা ৰক্ষা কৰিব।"

যাবত্তিষ্ঠন্তি গিৰয়ঃ
সৰিতশ্চ মহীতলে।
তাবদ্ ৰামায়ণকথা
লোকেষু প্ৰচৰিষ্যতি॥

প্ৰথম অধ্যায়

গৰ্ভধাৰণ

গঙ্গা নদীৰ উত্তৰ পাৰে কোশল ৰাজ্য। সৰযূ নদীয়ে কোশল ৰাজ্য সাৰুৱা কৰি থৈছে। অযোধ্যা ৰাজধানী। সূৰ্যবংশৰ বিখ্যাত ৰজা মনুৱে এই ৰাজধানী পাতিছিল। বাল্মীকিৰ অযোধ্যা বৰ্ণনা পঢ়িলে দেখা যায় আজিকালিৰ মহানগৰীবিলাকতকৈ কোশলৰ ৰাজধানী পিছ পৰা নাছিল। প্ৰাচীন ভাৰততো নাগৰিক সভ্যতাই উচ্চ পৰ্যায় লাভ কৰিছিল।

অযোধ্যা নগৰীৰপৰা দশৰথ ৰজাই ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। তেওঁ দেৱতাসকলৰ সপক্ষে যুঁজ কৰিছিল আৰু তেওঁৰ সুনাম স্বৰ্গ, মৰ্ত, পাতালত বিয়পি পৰিছিল। ইন্দ্ৰ আৰু কুবেৰৰ তেওঁ সমকক্ষী আছিল। কোশল ৰাজ্যৰ প্ৰজা ধাৰ্মিক আৰু সুখী আছিল। এটা শক্তিশালী সৈন্যবাহিনীয়ে দেশ ৰক্ষা কৰিছিল আৰু শত্ৰু তাৰ ওচৰ চাপিব নোৱাৰিছিল। ৰাজ্যত দুৰ্গ আছিল আৰু দুৰ্গৰ চাৰিওফালে গড়খাৱৈ আছিল। তাৰ বাহিৰেও শত্ৰুক প্ৰতিৰোধ কৰাৰ নানা উপায় কৰিছিল। প্ৰকৃততে অযোধ্যাই সকলো শত্ৰুকে উপেক্ষা কৰিব পাৰিছিল। (অযোধ্যা শব্দৰ অৰ্থ : যাক যুদ্ধেৰে বশ কৰিব নোৱাৰি)।

দশৰথৰ সভাত দহজন জ্ঞানী মন্ত্ৰী আছিল। সভাসদবৰ্গ সততে ৰজাক পৰামৰ্শ দিবলৈ আৰু তেওঁৰ আদেশ পালন কৰিবলৈ সাজু আছিল। বশিষ্ঠ আৰু ব্যাসদেৱৰ নিচিনা মহৰ্ষিসকলে আৰু ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতসকলে ধৰ্ম শিক্ষা দিছিল আৰু যাগ-যজ্ঞ কৰিছিল। কৰ-কাটল লঘু আছিল। দোষৰ ন্যায় বিহিত বিচাৰ হৈছিল আৰু দোষীক উপযুক্ত শাস্তি বিহিছিল। শ্ৰেষ্ঠ মন্ত্ৰীবৰ্গ আৰু ৰাজনীতিজ্ঞ পণ্ডিতেৰে পৰিবেষ্টিত হৈ থকা ৰজাৰ জ্যোতি ওলাই অহা সূৰ্যৰ ৰশ্মিৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ পৰিছিল।

এইদৰে অনেক বছৰ শান্তিৰে পাৰ হৈ গ'ল। এই সমৃদ্ধিৰ মাজতো দশৰথৰ মাথোন একেটা দুখ। তেওঁ অপুত্ৰক।

এদিন অহংকাৰিৰ প্ৰাৰম্ভতে তেওঁ পুত্ৰ লাভৰ কাৰণে অশ্বমেধ-যজ্ঞ পতাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। তেওঁ গুৰুসকলৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি তেওঁলোকৰ কথামতে ঋষ্যশৃঙ্গ মুনিৰ হতুৱাই যজ্ঞ আৰম্ভ কৰালে।

যজ্ঞৰ বৃহৎ আয়োজন হৈছিল। সেই সময়ৰ বহুত ৰাজাধিৰাজক যজ্ঞলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। যজ্ঞ কৰাটো সহজ কাম নহয়। নির্দিষ্ট নিয়ম অনুসৰি বেদীৰ স্থান নির্ণয় আৰু নির্মাণ কৰিব লাগিছিল। বিশেষজ্ঞসকলৰ নির্দেশ অনুসৰিহে সকলো আয়োজন কৰা হৈছিল। যজ্ঞ অনুষ্ঠান কৰা মানে এখন নতনকৈ অস্থায়ী চহৰ নির্মাণ কৰিব লাগে। এই চহৰত হাজাৰ হাজাৰ লোকক থাকিবলৈ দিব লাগে আৰু আন আন দেশৰ ৰজা, যুৱৰাজ আৰু ঋষি-মুনি প্ৰভৃতি নিমন্ত্ৰিতসকলৰ খোৱা-বোৱাৰ যোগান ধৰিব লাগে। মুঠতে আগৰ দিনৰ যজ্ঞ আজিকালিৰ ৰাষ্ট্ৰই অনুষ্ঠিত কৰা বৃহৎ সন্মিলনী আৰু প্ৰদৰ্শনীৰ নিচিনা আছিল।

সকলো আয়োজন সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ পিছত যজ্ঞানুষ্ঠান শাস্ত্ৰৰ বিধি অনুযায়ী সুনিয়তভাৱে আৰম্ভ হ'ল।

অযোধ্যাত যজ্ঞ হোৱাৰ লগে লগে স্বৰ্গত দেৱতাসকলৰ এখন সভা বহিল। দেৱতাসকলে ব্ৰহ্মাৰ ওচৰত আপত্তি কৰিছিল যে, দৈত্যৰ ৰজা ৰাৱণে ব্ৰহ্মাৰ বৰ পাই দেৱতাসকলৰ অনিষ্ট সাধন কৰিছে। তেওঁবিলাকে ব্ৰহ্মাক ক'লে, "ৰাৱণক বশ বা জয় কৰা অথবা বধ কৰা আমাৰ শক্তিৰ অতীত। আপোনাৰ বৰত নিজকে নিৰাপদ যেন পাই প্ৰমত্ত ৰাৱণ দাম্ভিক আৰু অত্যাচাৰী হৈছে; ওলাই অহা সূৰ্যৰ ৰশ্মিৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ পৰিছে আৰু সকলোকে আনকি তিৰোতা মানুহকো দুৰ্ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ধৰিছে। তেওঁ ইন্দ্ৰক ৰাজপাটৰপৰা খেদাবলৈ মানস কৰিছে। আপুনি আমাৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয়। আপুনি এনে উপায় দিয়ক যাৰদ্বাৰা ৰাৱণক বধ কৰি উৎপীড়ন অন্ত কৰিব পাৰি।"

ব্ৰহ্মাই বুজিছিল যে, তেওঁ ৰাৱণক যি বৰ দিছিল সেই বৰৰ প্ৰভাৱত দেৱতা, অসুৰ, গন্ধৰ্ব প্ৰভৃতিৰ মাজত ৰাৱণ অপ্ৰতিহত আৰু অজেয় হৈ আছে। অহঙ্কাৰত মত্ত হৈ ৰাৱণে মানুহৰ বিৰুদ্ধে নিৰাপত্তা নিবিচাৰিলে। যেতিয়া ব্ৰহ্মাই ৰাৱণৰ এই ত্ৰুটিৰ কথা ক'লে তেতিয়া দেৱতাসকলৰ মনত বৰ ৰং হ'ল। তেওঁলোকে বিষ্ণুৰ কাষ চাপিলে আৰু তেওঁৰ শৰণাগত হৈ তেওঁক মানুহৰ ৰূপত জন্ম লৈ ৰাৱণক ধ্বংস কৰি অত্যাচাৰ নিৰ্মূল কৰিবলৈ প্ৰাৰ্থনা

কৰিলে। হৰি সন্মত হ'ল আৰু তেওঁ দেৱতাসকলক ক'লে যে পুত্ৰেষ্টি যজ্ঞ অনুষ্ঠিত কৰাৰ পিছত দশৰথ ৰজাৰ চাৰিপুত্ৰ হৈ তেওঁ জন্মগ্ৰহণ কৰিব।

অগ্নিত ঘিঁউ ঢালি দিওঁতে শিখাবিলাকে সেই ঘিঁউ গ্ৰহণ কৰিবলৈ লক্ লক্ কৰে জপিয়াই উঠোতে অগ্নিশিখাৰ ভিতৰৰপৰা দুপৰৰ সূৰ্যৰ নিচিনা মহিমামণ্ডিত এটি মূৰ্তি হাতত স্বৰ্ণপাত্ৰ লৈ আবিৰ্ভাৱ হ'ল। দশৰথ ৰজাক সম্বোধি এই মূৰ্তিয়ে ক'বলৈ ধৰিলে, "দেৱতাসকলে আপোনাৰ ওপৰত প্ৰসন্ন হৈ আপোনাৰ প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ কৰিছে। আপোনাৰ পত্নীসকলৰ কাৰণে দেৱতাসকলে এই পায়স পঠিয়াইছে। ইয়াক খালেই আপোনাৰ পুত্ৰ লাভ হব।"

অসীম আনন্দেৰে দশৰথে পাত্ৰটি এনেকৈ হাত পাতি ল'লে যেন তেওঁ এটি কেচুৱাহে ল'লে। তেওঁৰ তিনি গৰাকী ভাৰ্যাৰ মাজত পায়সখিনি ভাগ বাটি দিলে। তেওঁ কৌশল্যাক আধা ভাগ দিলে। বাকী থকা পায়সৰ আধা ভাগ সুমিত্ৰাক দিলে। অৱশিষ্ট পায়সৰ আধা কৈকেয়ীয়ে খালে আৰু যি অলপ বাকী আছিল সেইখিনি সুমিত্ৰাক আকৌ খাবলৈ দিলে। আকস্মিকভাৱে পুতি থোৱা ধন-সোণৰ অধিকাৰী হ'লে ভিক্ষাৰীয়ে যেনে আনন্দ পায় দশৰথৰ ভাৰ্যা কেইগৰাকীও তেনেকৈ হৰিষত বুৰ গ'ল। যথাসময়ত তেওঁলোক সন্তানসম্ভৱা হ'ল।

দ্বিতীয় অধ্যায়

বিশ্বামিত্ৰ মুনি

যথাসময়ত দশৰথৰ চাৰিপুত্ৰ জন্ম হ'ল। কৌশল্যাৰ ৰাম, কৈকেয়ীৰ ভৰত আৰু সুমিত্ৰাৰ লক্ষ্মণ আৰু শত্ৰুঘ্ন নামে ল'ৰা উপজিল। সুমিত্ৰাই দেৱতাই দিয়া পায়স দুবাৰ খাইছিল গতিকে তেওঁৰ দুটি যঁজা ল'ৰা হ'ল। যাৰ মাকে যি পৰিমাণে পায়সৰ ভাগ পাইছিল সেই পৰিমাণে সন্তান কেইজন বিষ্ণুৰ অংশ বুলি পৰিগণিত হ'ল। ৰাম সেই কাৰণে বিষ্ণুৰ অৰ্দ্ধাংশ।

কিন্তু এনে ধৰণৰ গণনাৰ ভিত্তি নাই। কিয়নো অসীমক অঙ্কৰে জুখিব নোৱাৰি। শ্ৰুতিৰ মতে ঈশ্বৰৰ অংশই সম্পূৰ্ণতা লাভ কৰে, অৰ্থাৎ ঈশ্বৰৰ অংশ স্বতঃপূৰ্ণ।

"ওং পূৰ্ণমদঃ পূৰ্ণমিদং
পূৰ্ণাৎ পূৰ্ণমুদচ্যতে।
পূৰ্ণস্য পূৰ্ণমাদায় পূৰ্ণমেবাৱশিষ্যতে ॥"

সেয়া সম্পূৰ্ণ। এয়া সম্পূৰ্ণ। সম্পূৰ্ণৰপৰা যি উদ্ভৱ হৈছে সিও সম্পূৰ্ণ। যেতিয়া সম্পূৰ্ণৰপৰা সম্পূৰ্ণক কাঢ়ি লৈ যোৱা হয় তেতিয়াও সম্পূৰ্ণ সম্পূৰ্ণ হৈয়ে থাকে।

দশৰথৰ চাৰিটি ল'ৰাক ৰাজপুত্ৰৰ প্ৰয়োজনীয় শিক্ষা দিয়া হৈছিল। ৰাম আৰু লক্ষ্মণ পৰস্পৰৰ প্ৰতি অতিশয় আসক্ত আছিল। সেইদৰে ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্নও। অগ্নি দেৱতাৰপৰা পোৱা পায়স যিদৰে ভাগ বিতৰণ কৰা হৈছিল সেই অনুপাতেই পৰস্পৰৰ আসক্তিৰ উদ্ভৱ হৈছিল যেন অনুমান হয়। দশৰথে সকলো গুণৰ অধিকাৰী হোৱা দেখি মনত বৰ ৰং পাইছিল।

এদিন ৰজাই তেওঁৰ ল'ৰাকেইটিৰ বিয়াৰ কথা গুণি-গাথি আছিল। এনেতে দুৱৰীয়ে সংবাদ দিলে যে বিশ্বামিত্ৰ মুনি তেওঁক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ আহিছে। ঋষিকুলৰ ভিতৰত বিশ্বামিত্ৰক সকলোতকৈ ক্ষমতাশালী বুলি সকলোৱে ভয় কৰিছিল।

বিশ্বামিত্ৰৰ অযোধ্যালৈ আগমন অপ্ৰত্যাশিতভাৱে হৈছিল। দশৰথ ৰজাই সিংহাসনৰপৰা নামি আগবাঢ়ি গৈ মুনিক অভ্যৰ্থনা জনালে।

বিশ্বামিত্ৰ আগতে ৰজা আছিল। তেওঁ দুৰ্ঘোৰ তপস্যাৰ বলত মুনি হৈছিল। তেওঁ দ্বিতীয় ব্ৰহ্মা আৰু আন এখন বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড সৃষ্টি আৰম্ভ কৰি নিজৰ আধ্যাত্মিক শক্তিৰ পৰিচয় দিছিল। মুনিয়ে আনকি নতুনকৈ নক্ষত্ৰ-পুঞ্জও সৃষ্টি কৰিছিল। এনেতে সন্ত্ৰাসিত দেৱতাসকলে অনুনয়-বিনয় কৰি তেওঁক এই কাৰ্যৰপৰা বিৰত কৰালে।

ৰজা হৈ থকা অৱস্থাত বিশ্বামিত্ৰ এদিন সসৈন্যে বশিষ্ঠৰ আশ্ৰমত উপস্থিত হৈছিলগৈ। ঋষিয়ে ৰাজ-অতিথি আৰু অনুচৰবৰ্গক এনে প্ৰচুৰভাৱে অতিথি সৎকাৰ কৰিলে যে, ৰজাই তৱধ মানিলে। ৰজাই ভাবিলে অৰণ্যৰ মাজত থকা আশ্ৰমত ইমান প্ৰাচুৰ্য কেনেকৈ সম্ভৱ হ'ব পাৰে? ঋষিক সোধাত শবলা নামেৰে গাইজনীক ৰজাৰ আগলৈ আনি ক'লে যে, এই গাইজনীয়েই তেওঁৰ চিৰ প্ৰাচুৰ্যৰ ভঁৰাল।

বিশ্বামিত্ৰ ৰজাই ঋষিক কৃতজ্ঞতা জনাই ক'লে, "আপুনি গৰুজনী মোক দিয়ক, কিয়নো তাইক আপোনাতকৈ মোৰহে প্ৰয়োজনত লাগিব। এনে ক্ষমতা আৰু ধনৰ সামগ্ৰীৰ প্ৰকৃত স্বত্বধান ৰজাহে।"

বশিষ্ঠ দৈৱগুণী গাইজনী দিবলৈ সন্মত নহ'ল। তেওঁ বহুত কাৰণ দৰ্শালে আৰু ৰজাক সেই অনুৰোধ নকৰিবলৈ ক'লে। বশিষ্ঠই গৰুজনী দিবলৈ যিমানে অনিচ্ছুক হ'ল ৰজাও সেই পৰিমাণে গৰুজনী লাভ কৰিবলৈ অধিক ব্যগ্ৰ হৈ পৰিল। ঋষিক প্ৰলোভন দেখুৱাই আৰু প্ৰবোধ দিও যেতিয়া গৰুজনী নাপালে তেতিয়া তেওঁ ক্ৰোধান্বিত হৈ তেওঁৰ অনুচৰবৰ্গক গাইজনী বলেৰে অধিকাৰ কৰিবলৈ আদেশ দিলে।

এনেকৈ কঠুৱাভাৱে টনা-আঁজোৰা কৰাৰ কাৰণ শবলাই বুজা নাছিল। ঋষিৰ লগৰপৰা আঁতৰিবলৈ আৰু আশ্ৰয় এৰিবলৈ বেছেৰীৰ ইচ্ছা নাই। তাই ভাবিলে কোন সতেৰে ঋষিয়ে থিয় হৈ তাইক টানি নিয়া দৃশ্য চাই আছে? তাই ঋষিক কিবা জগৰ লগালে নেকি? তাৰ পিছত গৰুজনীয়ে সৈন্যবিলাকক হেলাৰঙে ঘটুৱাই ছিটিকাই পঠিয়ালে আৰু ঋষিৰ ভৰিত পৰি আশ্ৰয়ঁ বিচাৰিলে।

শবলা মুনিৰ নিজৰ ভনী যেন। মৰমৰ গাইজনীৰ কৰুণ বিননি শুনি মুনিৰ মন গলি গ'ল। মুনিয়ে ক'লে, "বিশ্বামিত্ৰৰ সৈন্যক ব্যৰ্থ কৰিবলৈ তই সেনা জন্ম দে।" কোৱা মতে শবলাই কাম কৰিলে। আক্ৰমণকাৰীবিলাক তৎক্ষণাৎ পৰাস্ত হ'ল। বিশ্বামিত্ৰই ৰথত উঠি নিজৰ ধনুখন হাতত লৈ মুনিৰ সৈন্যবিলাকৰ ওপৰত ধাৰাষাৰে শৰ বৰষিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু মুনিৰ সৈন্যৰ শক্তি অক্ষয়। ফলত ৰজাৰ সৈন্যক ঘটুৱালে। বিশ্বামিত্ৰৰ পুতেক কেইবাজনেও বশিষ্ঠক লক্ষ্য কৰি কাঁড় মাৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু সিহঁত বশিষ্ঠৰ কোপদৃষ্টিত পৰি ধ্বংস হ'ল।

পৰাস্ত হৈ বিশ্বামিত্ৰই বৰ লাজ পালে। ততালিকে তেওঁ ৰাজ্যভাৰ এজন পুতেকৰ হাতত শোধাই দি হিমালয় পৰ্বতলৈ গ'লগৈ। তাত বহি তেওঁ বশিষ্ঠক বশ কৰিবলৈ শক্তি পাবৰ কাৰণে মহাদেৱক তপস্যা কৰিবলৈ ধৰিলে। বিশ্বামিত্ৰ তপস্যাত ইমান দৃঢ় আৰু একচেটিয়া আছিল যে, তাকে দেখি মহাদেৱ তেওঁৰ ওপৰত সন্তুষ্ট হৈ আবিৰ্ভাৱ হ'ল। ৰজাক তপস্যা কৰাৰ উদ্দেশ্যে মহাদেৱে সুধিলে।

বিশ্বামিত্ৰই ক'লে, "উমাপতি, আপুনি যদি মোৰ তপস্যাত তুষ্ট হৈছে তেন্তে মোক দৈৱশক্তি সম্পন্ন কাঁড় দিয়ক আৰু সকলো অস্ত্ৰৰ ওপৰত প্ৰভুত্ব দিয়ক।"

মহাদেৱে ক'লে, "তথাস্তু"। লগে লগে বিশ্বামিত্ৰক দেৱ, গন্ধৰ্ব, ঋষি, যক্ষ আৰু দৈত্যৰ প্ৰাপ্য সকলো অস্ত্ৰ দান কৰিলে।

সমুদ্ৰৰ দৰে গৰ্বত বিশ্বামিত্ৰৰ বুকু ফুলি উঠিল আৰু 'বশিষ্ঠক পৰাজিত কৰিলো' বুলি ভাবিলে। তাৰপৰা বশিষ্ঠ মুনিৰ আশ্ৰমলৈ পোনাই বাট ল'লে। বিশ্বামিত্ৰৰ চোঁচা লৈ অহা ভয়ঙ্কৰ ৰূপ দেখি আশ্ৰমৰ শিষ্যবৰ্গ আৰু জীৱজন্তুবিলাকে দিহাদিহি পলাবলৈ ধৰিলে।

বিশ্বামিত্ৰৰ অগ্নিবাণত দগ্ধ হৈ বশিষ্ঠৰ আশ্ৰম জুইৰ আঙ্ঠালৈ ৰূপান্তৰিত হ'ল।

বশিষ্ঠই ঘটনাচক্ৰ দেখি দুখ পালে। কিন্তু তেওঁ দুদিনৰ আগলৈকে ৰজা হৈ থকা বিশ্বামিত্ৰৰ দম্ভ চূৰ্ণ কৰিবলৈ দৃঢ় সঙ্কল্প কৰিলে। হাতত ব্ৰহ্মদণ্ড দাঙি লৈ স্থিৰভাৱে মুনি বিশ্বামিত্ৰৰ সন্মুখত উপস্থিত হ'ল। ক্ৰোধত অধীৰ হৈ বিশ্বামিত্ৰই সদ্যহতে লাভ কৰা সকলো দৈৱিক অস্ত্ৰ প্ৰয়োগ কৰিলে। কিন্তু তেওঁৰ অস্ত্ৰ মুনিৰ দণ্ডৰ আগত ব্যৰ্থ হৈ পৰিল আৰু ব্ৰহ্মদণ্ডই সকলো অস্ত্ৰ গিলি পেলালে।

বিশ্বামিত্ৰৰ অস্ত্ৰকোষত আৰু এবিধ অস্ত্ৰ আছিল। এই অস্ত্ৰ সকলোতকৈ শক্তিশালী ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ। তেওঁ এই অস্ত্ৰপাট যেতিয়া বশিষ্ঠলৈ মাৰি পঠিয়ালে তেতিয়া গোটেই জগৎ সূৰ্যৰ পূৰ্ণ-গ্ৰাসত ঢাক খোৱাৰ দৰে অন্ধকাৰত বুৰ গ'ল। আনকি দেৱতাসকলো ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু এই ভয়ঙ্কৰ অস্ত্ৰও মুনিৰ ব্ৰহ্মদণ্ডত লয় পালে আৰু লগে লগে দণ্ড আৰু মুনি ব্ৰহ্মাস্ত্ৰৰপৰা শুহিলোৱা মহিমাৰে উজ্জ্বল হৈ পৰিল।

বিশ্বামিত্ৰ হতবুদ্ধি হ'ল। পৰাজয় মানিলৈ তেওঁ ক'লে, "ক্ষত্ৰিয়ৰ অস্ত্ৰত পৰাক্ৰমৰ কি মূল্য আছে? হাতত কেৱল এডাল দণ্ড লৈ এই বশিষ্ঠই মোৰ সকলো অস্ত্ৰ ব্যৰ্থ কৰিলে। মহাদেৱে মোক মূৰ্খহে কৰিলে। বশিষ্ঠৰ নিচিনাকৈ ব্ৰহ্ম ঋষি হোৱাৰ বাহিৰে মোৰ আন গতি নাই।" এইদৰে কৈয়েই তেওঁ যুদ্ধক্ষেত্ৰৰপৰা আঁতৰি দক্ষিণ ফাললৈ মুখ কৰি আৰু কঠোৰ তপস্যা কৰিবলৈ গুচি গ'ল।

অনেক বছৰ ব্যাপী বিশ্বামিত্ৰ দুৰ্ঘোৰ তপস্যাত নিমগ্ন হ'ল। তপস্যাত সন্তুষ্ট হৈ স্বয়ং ব্ৰহ্মা তেওঁৰ আগত আবিৰ্ভাব হ'ল। ব্ৰহ্মাই বিশ্বামিত্ৰক ক'লে যে, তপস্যাৰ ফলত তেওঁ ৰজাসকলৰ ভিতৰত ঋষিৰ শাৰীলৈ উঠিছে। এইদৰে কৈ ব্ৰহ্মা অন্তৰ্ধান হ'ল।

বিশ্বামিত্ৰই যেতিয়া দেখিলে যে, তেওঁৰ সকলো তপস্যাৰদ্বাৰা কেৱল ৰাজৰ্ষি পদতহে তেওঁ উঠিব পাৰিলে তেতিয়া তেওঁৰ মন নিৰাশ হ'ল। শ্ৰেষ্ঠ পদত উঠি ব্ৰহ্মৰ্ষি নহ'লে তেওঁ কেতিয়াও তৃপ্তি নাপায়। তেওঁ বশিষ্ঠৰ সমকক্ষ হ'বৰ অভিপ্ৰায়ে আগতকৈও বেছি কঠোৰ তপস্যা কৰিবলৈ ধৰিলে।

তৃতীয় অধ্যায়

ত্ৰিশঙ্কু

তাহানিৰ কথা। সূৰ্যবংশী বিখ্যাত ৰজা ত্ৰিশঙ্কুৱে তেতিয়া ৰাজত্ব কৰিছিল। তেওঁ নিজৰ দেহৰ সৌন্দৰ্যত ইমান মুগ্ধ হৈ আছিল যে, মৃত্যুৰ পিছতো তেওঁ দেহৰ লগত বিচ্ছেদ হোৱা কথা ভাবিব নোৱাৰিছিল। তেওঁ সশৰীৰে স্বৰ্গলৈ যাবলৈ আকাংক্ষা কৰিছিল।

তেওঁ গুৰু বশিষ্ঠৰ কাষ চাপি তেওঁৰ মনোৰথ পূৰ্ণ কৰিবৰ কাৰণে সহায় বিচাৰিলে। বশিষ্ঠই তেওঁক অসাধ্য সাধনৰ বৃথা চেষ্টা পৰিহাৰ কৰিবলৈ ক'লে। বশিষ্ঠৰ কথাত সন্তুষ্ট নহৈ ৰজাই মুনিৰ পুতেকসকলৰ কাষ চাপি সহায় বিচাৰিলে। মুনিয়ে যি কাম অসাধ্য বুলিছে তেনে কাম কৰিবলৈ আগবঢ়াত মুনিৰ ল'ৰাহঁতৰ ৰজাৰ ওপৰত খং উঠিল। সিহঁতে ৰজাৰ অভিমানক ব্যঙ্গ কৰি কঠুৱা কথাৰে তেওঁক বিদায় দিলে।

ৰজা ত্ৰিশঙ্কুৱে তেওঁৰ লক্ষ্য পৰিহাৰ নকৰিলে। তেওঁ মুনিৰ ল'ৰাবিলাকক ক'লে যে, তেওঁবিলাক আৰু মুনিৰ গাত কালিকা নাই দেখিহে তেওঁক সহায় কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ এতিয়া তেওঁবিলাকতকৈ গুণীজনক বিচাৰি উলিয়াব। এই কথাত বশিষ্ঠৰ ল'ৰাহঁতৰ খঙে মূৰৰ চুলি পালেগৈ। তেওঁবিলাকে ক'লে, "যোৱা তুমি চণ্ডাল হোৱাগৈ।"

শাওপাত ফলিয়ালে। পিছদিনা ৰাতিপুৱা ত্ৰিশঙ্কু শুই উঠি বেলেগ মানুহ হ'ল। তেওঁ দেখাত কুৰূপ, সাজপাৰত মলিয়ন, অস্পৃশ্য মানুহ হ'ল। তেওঁৰ স্ত্ৰীবিলাকে তেওঁক চিনিব নোৱাৰিলে। ৰাজ্যৰপৰা খেদা খাই তেওঁ ভাগ্যক্ৰমে বিশ্বামিত্ৰৰ আশ্ৰমত উপস্থিত হ'ল।

ৰজাৰ ৰূপ দেখি ঋষিৰ দয়া উপজিল। তেওঁ সুধিলে. "তুমি ত্ৰিশঙ্কু ৰজা নোহোৱানে? তোমাৰ এনে দশা কেনেকৈ হ'ল? কোনে অভিশাপ দি তোমাক এনেকুৱা কৰিলে?"

সকলো ঘটনা বিৱৰি কৈ ৰজাই বিশ্বামিত্ৰৰ ভৰিত দীঘল দি পৰি ক'লে, "মই ভালকৈ ৰাজ্য শাসন কৰিছিলোঁ আৰু কেতিয়াও ধৰ্মৰ পথৰপৰা বিচলিত হোৱা নাছিলো। কোনো পাপ আচৰণ বা কাৰো অপকাৰ মই কৰা নাই। মোৰ গুৰু আৰু গুৰুপুত্ৰসকলে মোক ত্যাগ কৰিছে, অভিশাপ দিছে। তাৰ ফলত আজি এনে বেশত আপোনাৰ আগত থিয় হৈছোঁ।"

অভিশাপত চণ্ডাললৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা ৰজাজনলৈ বিশ্বামিত্ৰৰ পুতৌ হ'ল। বিশ্বামিত্ৰৰ চৰিত্ৰত এইটো ডাঙৰ দুৰ্বলতা। তেওঁৰ প্ৰকৃতি আবেগপূৰ্ণ। তেওঁ সহজে ক্ৰোধ, সহানুভূতি আৰু প্ৰেমৰ বশৱৰ্তী হয়। তেওঁৰ মধুৰ কথাত ৰজাৰ মনত ৰং লাগিল। তেওঁ ৰজাক ক'লে, "হে ৰজা, তোমাৰ ধাৰ্মিক শাসনৰ কথা মই শুনিছো। তোমাক মই আশ্ৰয় দিছো। তুমি ভয় নকৰিবা। মই এনে যজ্ঞৰ আয়োজন কৰোঁ যাৰ ফলত তুমি সশৰীৰে স্বৰ্গত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰিবা; আৰু তোমাৰ এই চণ্ডাল ৰূপেৰেই তোমাৰ ওপৰত গুৰুৰ অভিশাপ থকা সত্ত্বেও তুমি স্বৰ্গ লাভ কৰিবা।"

বিশ্বামিত্ৰই এটি বিৰাট আৰু অভূতপূৰ্ব যজ্ঞৰ আয়োজন কৰিলে। সকলো ঋষি-মুনিক যজ্ঞলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ তেওঁৰ শিষ্যবৰ্গক আদেশ দিলে। বিশ্বামিত্ৰৰ নিমন্ত্ৰণ আদেশৰ নিচিনা। নিমন্ত্ৰণলৈ 'নাযাওঁ' বুলিবলৈ ভয় কৰি সকলো ঋষি যজ্ঞত উপস্থিত হ'বলৈ সন্মত হ'ল। কিন্তু বশিষ্ঠৰ ল'ৰাহঁতে নিমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে আৰু বিশ্বামিত্ৰৰ যজ্ঞৰ কথা পৰিহাস কৰি ক'লে যে, তাৰ যাজক এসময়ৰ ক্ষত্ৰিয় আৰু যজমান দুৰ্গন্ধ চণ্ডাল।

বিশ্বামিত্ৰ বশিষ্ঠৰ ল'ৰাহঁতৰ প্ৰত্যুত্তৰ পাই ক্ৰোধান্বিত হ'ল। বশিষ্ঠৰ ল'ৰাবিলাকে মাত্ৰ সাত পুৰুষলৈ কুকুৰৰ মঙহ খোৱা উপজাতিৰ মাজত জন্ম ল'ব বুলি তেওঁ শাওপাত দিলে।

বিশ্বামিত্ৰই যজ্ঞ আৰম্ভ কৰিলে। ত্ৰিশঙ্কুৰ গুণ বখানি তেওঁক সশৰীৰে স্বৰ্গলৈ পঠিয়াবলৈ অন্যান্য ঋষিসকলৰ সহায় বিচাৰিলে।

মুনিৰ প্ৰচণ্ড শক্তি আৰু উগ্ৰ ক্ৰোধৰ কথা সকলোৰে জনা আছে। গতিকে নিমন্ত্ৰিতসকলে মুনিৰ কথাত হয় দিলে। যজ্ঞ হৈ থাকিল।

যজ্ঞলৈ দেৱতাসকলক নামি আহিবলৈ প্ৰাৰ্থনা কৰা হ'ল। নৈবেদ্য গ্ৰহণৰ মুহূৰ্ত উপস্থিত হ'ল। কিন্তু কোনো দেৱতা নামি নাহিল। তেতিয়া সকলোৱে বুজিলে বিশ্বামিত্ৰৰ যজ্ঞ ব্যৰ্থ হ'ল আৰু বিশ্বামিত্ৰৰ বিহ্বল অৱস্থা দেখি অভ্যাগত ঋষিসকলে পেটে পেটে হাঁহিলে।

খঙতে একো নাই হৈ বিশ্বামিত্ৰই ঘিঁউৰ শ্ৰৱডাল অগ্নিৰ ওপৰত ধৰি ক'বলৈ ধৰিলে, "হে ত্ৰিশঙ্কু, মোৰ শক্তি নিৰীক্ষণ কৰা। তোমাৰ কল্যাণৰ কাৰণে মোৰ সকলো আৰ্জিত পুণ্য এতিয়া হস্তান্তৰিত কৰিম। মোৰ যদি তপস্যাৰ ফল আছে তেন্তে তুমি সশৰীৰে স্বৰ্গলৈ যাব পাৰিবা। দেৱতাসকলে মোৰ নৈবেদ্য প্ৰত্যাখ্যান কৰাত মই সঙ্কোচ নকৰো। এতিয়া তুমি উঠা, হে ৰজা।"

তাৰ পিছত এক আশ্চৰ্য ঘটনা ঘটিল। অভ্যাগতসকলক বিস্মিত কৰি ত্ৰিশঙ্কুৱে চণ্ডালৰ শৰীৰ লৈ স্বৰ্গৰ ফালে উঠি যাবলৈ ধৰিলে। জগতে বিশ্বামিত্ৰৰ তপস্যাৰ শক্তি দেখা পালে।

ত্ৰিশঙ্কু স্বৰ্গ পালেগৈ। কিন্তু স্বৰ্গৰ ৰজা ইন্দ্ৰই তেওঁক ঠেলা মাৰি তললৈ পেলাই দি ক'লে, "তুমি কোন? কি সাহসে তুমি অশুচি দেহা লৈ স্বৰ্গত প্ৰৱেশ কৰিছা? তুমি মূৰ্খ। গুৰুৰ অভিশাপ শিৰত লৈ তুমি আকৌ মৰ্ত্যলৈ নামি যোৱাগৈ।"

ত্ৰিশঙ্কু স্বৰ্গৰপৰা খহি পৰিল। তেওঁ চিঞৰি খলক লগালে, "হে বিশ্বামিত্ৰ, মোক পৰিত্ৰাণ কৰা।"

ইয়াকে দেখি বিশ্বামিত্ৰৰ খঙে চুলিৰ আগ পালেগৈ। দেৱতাসকলক ভালকৈ শিক্ষা দিওঁ বুলি তেওঁ উচ্চস্বৰে ক'লে, "ত্ৰিশঙ্কু, তুমি তাতে ৰোৱা, তাতে ৰোৱা।" সকলোৱে দেখি বিস্ময় মানিলে। ত্ৰিশঙ্কুৰ মৰ্ত্যলৈ আগমনত বাধা পৰিল আৰু তেওঁ আকাশৰ মাজতে ভোটাতৰাৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ থাকিল। দ্বিতীয় ব্ৰহ্মাৰ নিচিনাকৈ বিশ্বামিত্ৰই নতুন নক্ষত্ৰমণ্ডল, নতুন ইন্দ্ৰ আৰু নকৈ দেৱতামণ্ডলী সৃষ্টি কৰিবলৈ লাগি গ'ল।

দেৱতাসকলে দেখিলে তেওঁলোকৰ প্ৰভুত্ব এতিয়া লয় পায়। সেইদেখি তেওঁবিলাকে বিশ্বামিত্ৰৰ লগত সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ কৰি তেওঁক সৃষ্টি-কাৰ্যৰপৰা বিৰত হ'বলৈ খাটিলে। তেওঁবিলাকে ক'লে, "ত্ৰিশঙ্কু য'ত ৰৈ আছে তাতে থাকক। আপুনি সৃষ্টি কৰা অন্যান্য নক্ষত্ৰমণ্ডলেও আপোনাৰ সুখ্যাতি আৰু মান ৰাখি জগতত পোহৰ বিলাই যাওক। আপোনাৰ ক্ৰোধ সম্বৰণ কৰক আৰু আমাৰ লগত মিত্ৰতা স্থাপন কৰক।"

বিশ্বামিত্ৰ ক্ষণে ৰুষ্ট, ক্ষণে তুষ্ট। দেৱতাই বশ্যতা স্বীকাৰ কৰাত সন্তুষ্ট হৈ তেওঁৰ সৃষ্টি-কাৰ্য স্থগিত ৰাখিলে। কিন্তু এই সৃষ্টি-কাৰ্যই তেওঁৰ তপস্যাৰে অৰ্জা সমস্ত শক্তি দাহ কৰি পেলালে আৰু তেওঁ শক্তি সঞ্চয়ৰ কাৰণে আকৌ তপ কৰিবলগীয়া হ'ল।

বিশ্বামিত্ৰই এতিয়া পশ্চিমফালে থকা পুষ্কৰ তীৰ্থলৈ গৈ তাত তপস্যা আৰম্ভ কৰিলে। অনেক বছৰলৈ তেওঁ কঠোৰ তপস্যা অৱলম্বন কৰি থাকিল। তপস্যাৰ ফল পাওঁ পাওঁ হৈছে এনেতে কিবা কাৰণত এদিন তেওঁ ক্ৰোধমূৰ্তি ধৰি হিতাহিত জ্ঞান হেৰুৱাই নিজৰ পুতেকহঁতকে শাওপাত দিলে। পিছত জ্ঞান পাই তেওঁ নিজৰ ভুল বুজিব পাৰিলে আৰু আগলৈ ক্ৰোধৰ বশৱৰ্তী নহওঁ বুলি সঙ্কল্প কৰিলে। তেওঁ আকৌ তপস্যাত নিমগ্ন হ'ল।

অনেক বছৰৰ তপস্যাৰ পিছত ব্ৰহ্মা আৰু দেৱতাসকলে বিশ্বামিত্ৰৰ আগত আবিৰ্ভাৱ হৈ ক'লে, "হে কৌশিক, তোমাৰ তপস্যা সিদ্ধ হৈছে। তুমি আৰু ৰজাৰ শাৰীত নাই। এতিয়া তুমি প্ৰকৃত ঋষি হৈছা।" এই দৰে আশীৰ্বাদ দি তেওঁলোক গুচি গ'ল।

এইবাৰো বিশ্বামিত্ৰ নিৰাশ হ'ল। তেওঁ বশিষ্ঠৰ সমকক্ষ আৰু ব্ৰহ্মৰ্ষি হ'বলৈহে সাধনা কৰিছিল। কিন্তু তেওঁ সাধাৰণ ঋষিহে হ'ল। বশিষ্ঠৰ ব্ৰহ্মদণ্ডই গ্ৰাস কৰি পেলোৱা অস্ত্ৰসমূহৰ নিচিনা এই সন্মানো তুচ্ছ নাথোন।

সেই কাৰণে তেওঁ আৰু কঠোৰভাৱে তপস্যা কৰিবলৈ ধৰিলে।

দেৱতাসকলে এই কাম ভাল নেপালে। স্বৰ্গৰ অপেস্বৰী মেনকাক পঠিয়াই স্বৰ্গীয় সৌন্দৰ্যৰ মোহ দেখুৱাই বিশ্বামিত্ৰৰ ধ্যান ভাঙিবলৈ দেৱতাসকলে যত্ন কৰিলে। মেনকা পুষ্কৰলৈ গৈ বিশ্বামিত্ৰই ধ্যান কৰা ঠাই পালে। মেনকাই চকুৰ চাৱনি আৰু শৰীৰৰ অঙ্গি-ভঙ্গীৰে ধ্যানস্থ মুনিৰ মন মুহিলে। ঋষিৰ ব্ৰত ভঙ্গ হ'ল আৰু তেওঁ দহবছৰ কাল আনন্দ উপভোগ কৰি ভোগৰ স্বপ্ন ৰাজ্যত কটালে। আনহাতে উচ্চ আকাংক্ষা তেওঁ পাহৰি পেলালে।

অৱশেষত তেওঁ চেতনা পাই ভয়ত কঁপি থকা মেনকালৈ দুখ মনেৰে চাই ক'লে যে তেওঁ মেনকাক শাও নিদিয়ে, কিয়নো তেওঁ নিজেই ভুল কৰিছে। তেওঁক প্ৰলোভনত মুগ্ধ কৰি মেনকাই তেওঁৰ প্ৰভুৰ আদেশ

পালন কৰিছে, মাথোন, গতিকে মেনকাৰ গাত দোষ নাই। হিয়াত দুখৰ বোজা লৈ তেওঁ ভগ্ন তপস্যা দুনাই কৰিবলৈ হিমালয়লৈ প্ৰস্থান কৰিলে।

তাত গৈ এহেজাৰ বছৰ কাল ইন্দ্ৰিয়-দমন কৰি তেওঁ কঠোৰ তপ কৰিলে। দেৱতাসকলৰ অনুৰোধত ব্ৰহ্মাই বিশ্বামিত্ৰৰ আগত দেখা দি মধুৰ বচনেৰে ক'লে, "হে পুত্ৰ, তোমাক মই মহৰ্ষি জ্ঞান কৰিলো। তোমাৰ তপস্যাত সন্তুষ্ট হৈ এই সন্মান আৰু তাৰ আনুষঙ্গিক মৰ্যাদা তোমাক দিলো।"

হৰ্ষ বা নৈৰাশ্যৰ চিন নেদেখুৱাই অটলভাৱে বিশ্বামিত্ৰই হাত যোৰ কৰি বিশ্বজনক ব্ৰহ্মাক সুধিলে যে, তেওঁ দিয়া বৰৰ ফলত ইন্দ্ৰিয় জয় হ'বনে নহয়।

ব্ৰহ্মাই ক'লে, "কেতিয়াও নহয়। কিন্তু হে মুনিব্যাঘ্ৰ, ইন্দ্ৰিয়বিলাকক দমন কৰিবলৈ তুমি অহোপুৰুষাৰ্থ কৰা।"

শ্ৰেষ্ঠ শক্তি আহৰণ কৰিবৰ কাৰণে সংকল্প লৈ বিশ্বামিত্ৰই আগতকৈও কঠোৰভাৱে এহেজাৰ বছৰ তপ আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁৰ কাৰ্য দেখি দেৱতাসকলৰ মনত ভয় হ'ল।

ইন্দ্ৰই স্বৰ্গৰ ৰূপহী অপেস্বৰী ৰম্ভাক মাতি আনি ক'লে যে, দেৱতাৰ প্ৰতি তেওঁ এটি কৰ্তব্য কৰিব লাগে। অৰ্থাৎ ৰম্ভাই নিজৰ সকলো কৌশল খটুৱাই তেওঁৰ প্ৰতি বিশ্বামিত্ৰক মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি নিজৰ উদ্দেশ্যৰপৰা বিৰত কৰিব লাগে। ৰম্ভাই ভয় খালে। কিন্তু ইন্দ্ৰই ৰম্ভাক অকলে নপঠিয়াওঁ বুলি ক'লে। 'ৰম্ভাৰ লগত মদন আৰু বসন্ত দুয়ো যাব' বুলি ইন্দ্ৰই ক'লে। অনিচ্ছাৰে ৰম্ভা গ'ল আৰু আশ্ৰমৰ ওচৰ পালতে গছ-গছনিবিলাকে বসন্তৰ সেউজীয়া ৰহন ল'লে, দক্ষিণৰ বতাহ ফুলৰ সৌৰভেৰে মলমলীয়া হৈ ৰিব্‌ৰিব্‌কৈ ব'বলৈ ধৰিলে আৰু কুলি চৰায়ে গীত গাবলৈ ধৰিলে। কাম আৰু বসন্তই সৌন্দৰ্যক সহায় কৰিলে।

বহুদিন বিশ্বামিত্ৰই মানুহৰ উখল-মাখল শুনা নাই। আজি শুনিবলৈ পাই চকু মেলিয়েই অনিন্দ্যসুন্দৰী, হাস্যবদনা ৰূপহী কন্যা দেখা পালে। এই ৰূপহী ফলে ফুলে, সৌৰভেৰে আৰু সঙ্গীতেৰে বসন্তৰ ৰাণী যেন হ'ল। এই ইন্দ্ৰিয় সুখৰ দৃশ্য দেখিলতে তেওঁ বুজিব পাৰিলে যে হিংসুক দেৱতাসকলে তেওঁৰ সন্মুখত নতুন প্ৰলোভনৰ জাল পাতিছে। তেওঁ ক্ৰোধান্বিত হৈ প্ৰলোভনকাৰিণী ৰম্ভাক অভিশাপ দি ক'লে, "হে ৰম্ভা, মই ক্ৰোধ বাসনা জয় কৰিবলৈ যত্ন কৰি থাকোঁতে মোক প্ৰলোভন দেখুৱাবলৈ অহা কাৰণে তুমি দহ হাজাৰ বছৰ শিলা হৈ থাকা।"

ক্ৰোধৰ বিস্ফোৰণ হোৱাৰ পিছত বিশ্বামিত্ৰই বুজিলে যে, তেওঁৰ উদ্দেশ্য সাধনৰপৰা এতিয়াও তেওঁ বহু দূৰত। দুখ মনেৰে তেওঁ হিমালয় পৰিত্যাগ কৰি পূবফাললৈ গৈ নিৰ্জন ঠাইত আশ্ৰয় ল'লে। তাতে তেওঁ নিশ্বাস প্ৰতিৰোধ কৰিলে, পাৰ্থিব বস্তুৰ চিন্তা পৰিহাৰ কৰিলে আৰু এনে কঠোৰ তপস্যা কৰিলে যে, তেওঁৰ শৰীৰৰপৰা জুই আৰু ধোঁৱা ওলাই বিশ্ব-ব্ৰহ্মাণ্ড আগুৰি পেলালে। তেতিয়া ভয়াৰ্ত দেৱতাসকলৰ প্ৰাৰ্থনা শুনি ব্ৰহ্মাই বিশ্বামিত্ৰৰ আগত আবিৰ্ভাৱ হৈ তেওঁক ব্ৰহ্মৰ্ষি বুলি আদৰি ক'লে, "ব্ৰহ্মৰ্ষি, তোমাৰ প্ৰতি মই তুষ্ট হ'লো। তোমাৰ জীৱন ধন্য।" বিশ্বামিত্ৰৰ মনত খং লাগিল। কিন্তু তেওঁ নম্ৰভাৱে ক'লে, "যদি বশিষ্ঠৰ মুখৰপৰা মই ব্ৰহ্মৰ্ষি সম্বোধন নাপাওঁ তেন্তে মই কেনেকৈ সুখী হ'ম?"

বশিষ্ঠই বিশ্বামিত্ৰৰ লগত হোৱা অতীতৰ কাজিয়াৰ কথা সুঁৱৰি মিচিকিয়াই হাঁহি ক'লে, "আপুনি মহৎ তপস্যাৰ ফল লাভ কৰিছে। আপুনি প্ৰকৃততে মোৰ ভ্ৰাতৃ স্বৰূপ ব্ৰহ্মৰ্ষি।" কেউফালে আনন্দত তোলপাৰ লাগিল।

দশৰথৰ ৰাজচ'ৰাত অকস্মাতে উপস্থিত হোৱা ঋষিৰ কাহিনী এয়েই।

চতুৰ্থ অধ্যায়

ৰামৰ গৃহত্যাগ

ইন্দ্ৰই ব্ৰহ্মাক আদৰাৰ দৰে দশৰথ ৰজাই বিশ্বামিত্ৰক অভ্যৰ্থনা কৰিলে। ঋষিক সেৱা কৰি ৰজাই ক’লে, “মই আজি ধন্য হৈছো । মোৰ পূৰ্ব পুৰুষসকলৰ পুণ্যৰ বলতহে আজি আপুনি ইয়াত পদাৰ্পণ কৰিছেহি । পুৱাৰ সূৰ্যই ৰাতিৰ অন্ধকাৰ নাশ কৰাৰ দৰে আপোনাৰ শ্ৰীমুখে মোৰ দৃষ্টি আনন্দেৰে ঢৌৱাই পেলাইছে। মোৰ হৃদয় কৃতজ্ঞতাৰে পৰিপূৰ্ণ হৈছে । ৰাজকুলত জন্ম লৈও আপুনি তপস্যাৰ যোগেদি ব্ৰহ্মৰ্ষিৰ শাৰীত উঠিছে, আৰু আপুনি নিজে মোৰ পঁজা বিচাৰি আহিছে। মই আপোনাৰ হকে কিবা কৰিব পাৰোনে? যদি পাৰো তেন্তে আজ্ঞা দিয়ক আৰু মই শিৰোধাৰ্য কৰি ল’ম ।”

বিশ্বামিত্ৰই দশৰথৰ কথা শুনি আনন্দ পালে। তেওঁৰ মুখ প্ৰসন্ন হ’ল । তেওঁ ক’লে, “হে ৰজা, তোমাৰ বচন তোমাৰ উপযোগী হৈছে । ইক্ষ্বাকু কুলত জন্ম গ্ৰহণ কৰি আৰু বশিষ্ঠৰ নিচিনা গুৰু লাভ কৰি তুমি আন কি বাক্য উচ্চাৰণ কৰিবা । মই কোৱাৰ আগতে তুমি ‘হঁা’ বুলিছা যেতিয়া মোৰ হৃদয় আনন্দেৰে উপচি পৰিছে ।” ততালিকে তেওঁৰ আগমনৰ উদ্দেশ্য ভাঙি ক’লে। বিশ্বামিত্ৰই ক’লে, “মই যজ্ঞ কৰাত ব্যস্ত হৈ আছো। যজ্ঞ সমাপ্ত হ’বৰ সময়তে মাৰীচ আৰু সুবাহু নামেৰে দুজন ৰাক্ষসে যজ্ঞ অপবিত্ৰ কৰে । সিহঁতে হোমাগ্নিৰ ওপৰলৈ অশুচি তেজ মাংস দলিয়াই দিয়ে । আন আন ঋষিৰ নিচিনাকৈ আমি সিহঁতক অভিশাপ দি ধ্বংস কৰিব পাৰো । কিন্তু তেনে কৰিলে আমাৰ তপোধন ক্ষয় হ’ব ।”

“তোমাৰ জ্যেষ্ঠ যোদ্ধাপুত্ৰ ৰামক মোৰ লগত পঠিয়ালে আমাৰ বিপত্তিৰ অন্ত পৰিব । মোৰ তত্ত্বাৱধানত তেওঁ ৰাজপুত্ৰসুলভ দেহাৰে সুশোভিত হ’ব । তেওঁ নিশ্চয় এই ৰাক্ষসবিলাকক পৰাজিত কৰিব আৰু তেওঁৰ নাম জ্যোতিৰ্ময় হৈ পৰিব ।”

“ৰামক কেৱল মোৰ হাতত কেইদিনমানৰ কাৰণে সমৰ্পণ কৰা । মোৰ অনুৰোধ প্ৰত্যাখ্যান নকৰিবা। তুমি কৰা অযাচিত প্ৰতিজ্ঞা পালন

কৰা । ৰামৰ নিৰাপত্তাৰ কাৰণে তুমি চিন্তা নকৰিবা । ত্ৰিজগতত তুমি অক্ষয় কীৰ্তি লাভ কৰিবা । বশিষ্ঠ আৰু তোমাৰ মন্ত্ৰীবৰ্গয়ো মোৰ কথা সমৰ্থন কৰিব ।"

ভয় আৰু দুশ্চিন্তাত দশৰথ কঁপিবলৈ ধৰিলে । তেওঁ কঠিন সমস্যাত পৰিল, হয় তেওঁৰ প্ৰিয় পুত্ৰ ৰামক ৰাক্ষসৰ হাতত নিধন হ'বলৈ দিব লাগে নহ'লে বিশ্বামিত্ৰৰ ভয়ঙ্কৰ ক্ৰোধত নিজক আহুতি দিব লাগে ।

অলপ সময় দশৰথ নিৰ্বাক হৈ থিয় হৈ ৰ'ল । তেওঁ হতবুদ্ধি হ'ল । চেতনা ঘূৰাই পালত তেওঁ ঋষিক কাকুতি কৰিলে যাতে সেই অনুৰোধ তেওঁ নকৰে । ৰজাই আৰু ক'লে, "ৰামৰ এতিয়াও ষোল বছৰ বয়স পূৰ হোৱা নাই । সি কেনেকৈ ৰাক্ষসৰ লগত যুদ্ধ কৰিব ? তাক আপোনাৰ লগত পঠিওৱাৰ কি ফল হ'ব ? ৰাক্ষসৰ কৌশলৰ কথা বা সি কি ভু পায় ?"

"ৰাক্ষসহঁতৰ লগত যুদ্ধ দিবলৈ এটা কেচুৱা ল'ৰাক পঠিওৱা ঠিক নহ'ব । মই আৰু মোৰ সৈন্যবাহিনী যাত্ৰা কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হৈ আছোঁ । এটি শিশুৱে আপোনাক আৰু আপোনাৰ যজ্ঞ কেনেকৈ ৰক্ষা কৰিব ? আপোনাৰ শত্ৰুবিলাকৰ কথা মোক কওক । সসৈন্যে ৰাওনা হৈ মই নিজে গৈ আপোনাৰ আদেশ পালি প্ৰয়োজনীয় কৰ্তব্য কৰিম । আপোনাৰ অনিষ্টকাৰীবিলাকৰ বিষয়ে আপুনি মোক জানিবলৈ দিয়ক ।"

বিশ্বামিত্ৰই মাৰীচ আৰু সুবাহু আৰু সিহঁতৰ প্ৰভু ৰাৱণৰ কথা বৰ্ণাই ক'লে । আকৌ তেওঁ ৰামক তেওঁৰ লগত পঠিয়াবলৈ টানি ধৰিলে ।

দশৰথ অনিচ্ছুক হৈয়ে ৰ'ল । তেওঁ ক'লে, "ৰামৰ লগত বিচ্ছেদ হোৱাটো মোৰ মৃত্যুৰ সমান । মই আপোনাৰ লগত যাম । মোৰ সেনাবাহিনীও যাব । আপুনি কোৱা কামটো মোৰ কাৰণেও যথেষ্ট কঠিন । মোৰ লৰাটিয়ে এই কাম কেনেকৈ সুৰ পাতি ল'ব ? সঁচাকৈয়ে তাক মই পঠিয়াবলৈ অপাৰগ । আপুনি যদি দয়া কৰে মই মোৰ সৈন্য লগত লৈ প্ৰস্তুত হওঁ ।"

ততাতৈয়াকৈ কৰা প্ৰতিজ্ঞাৰপৰা ৰজাই স্খলিত হ'বলৈ যত্ন কৰা দেখি বিশ্বামিত্ৰৰ খং উঠিল । দশৰথৰ ওজৰ-আপত্তি আৰু তৰ্কই যেন ঋষিৰ ক্ৰোধাগ্নিত ঘিউ ঢালি দিলে ।

ঋষিয়ে ক'লে, "তোমাৰ এই ব্যৱহাৰে তোমাৰ কুললৈ কুখ্যাতি আনিছে । কোৱা ! তোমাৰ এয়ে শেষ কথা নেকি ? যদি সেয়ে হয় তেন্তে মই অহা পথেদি উলটি যাম । সত্যপথৰপৰা বিচলিত হৈ তুমি তোমাৰ আত্মীয়বৰ্গৰ লগত সুদীৰ্ঘ কাল সুখেৰে বাস কৰ ।"

পৃথিৱী কঁপিবলৈ ধৰিলে। দেৱগণেও ঋষিৰ ক্ৰোধৰ বিষম পৰিণতিৰ কথা ভাবি প্ৰমাদ গণিলে।

বশিষ্ঠই ৰজাৰ ফালে চাই ক'লে, "হে ৰজা, তুমি এবাৰ প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হৈ এতিয়া প্ৰত্যাখ্যান কৰা তোমাত শোভা নাপায়। ইক্ষ্বাকু কুলত জন্ম লৈ এনে কাম তুমি কৰিব নোৱাৰা। এবাৰ পালন কৰিবলৈ গাত লোৱাৰ পিছত তোমাৰ গত্যন্তৰ নাই। যদি অন্যথা কৰা তোমাৰ দান, ধৰ্ম, কৰ্ম, সকলো পুণ্য লোপ পাব।"

"দেৱতাৰ অমৃতক যেনেকৈ অগ্নিচক্ৰই ৰক্ষা কৰে সেইদৰে ৰামকো বিশ্বামিত্ৰই আবৰি ৰাখিব। তুমি বিশ্বামিত্ৰৰ শক্তিৰ কথা নেজানা। তেওঁ তপস্যাৰ নৰমূৰ্তি। সাহিয়ালৰ ভিতৰত তেওঁ শ্ৰেষ্ঠ আৰু জ্ঞানী সমাজত তেওঁ উত্তম। তেওঁ সকলো অস্ত্ৰত পণ্ডিত। ত্ৰিভুৱনত যুদ্ধত বা আধ্যাত্মিক ক্ষমতাত তেওঁৰ সমকক্ষ এতিয়াও কোনো নাই, আগলৈকো নহ'ব। তেওঁ ৰজা হৈ থাকোঁতে দেৱতাৰপৰা সকলো অস্ত্ৰৰ প্ৰভুত্ব লাভ কৰে। ভূত, বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যত তেওঁ দেখা পায়। তুমি সিমানতো চিন্তা কৰা ৰাজকুমাৰক কিয় বিচাৰি আহিছে বুলি? তেওঁ নিজেই নিজৰ আৰু যজ্ঞৰ তত্ত্বাৱধান ল'ব পাৰে। কিন্তু তোমাৰ কুমাৰৰ কল্যাণৰ হকেহে তেওঁ ইয়ালৈ আহি তোমাৰ সহায় বিচাৰিছে। দ্বিধাবোধ নকৰিবা। তোমাৰ ৰাজকুমাৰক ঋষিৰ লগত পঠিয়াই দিয়া।"

বিজ্ঞ বশিষ্ঠৰ কথা শুনি দশৰথে জ্ঞান পালে আৰু ৰাম-লক্ষ্মণক পঠিয়াবলৈ মনস্থ কৰিলে। দুয়ো ৰাজকুমাৰক তেতিয়া ঋষিৰ আগলৈ মাতি আনিলে। ৰজা, ৰাণীসকল আৰু বশিষ্ঠই ৰাম-লক্ষ্মণক জোলোকা-জোলোকে আশীৰ্বাদ দি বিশ্বামিত্ৰৰ লগত পঠিয়াই দিলে।

এছাটি মধুৰ বায়ু ব'লে আৰু স্বৰ্গৰপৰা ফুল সিঁচৰতি হ'বলৈ ধৰিলে। মঙ্গল ধ্বনি শুনা গ'ল। হাতত ধনুলৈ দুয়ো ৰাজপুত্ৰই ঋষিৰ দুয়োকাষে থিয় হৈ সগৰ্বে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

বাল্মীকি আৰু কম্বনে এই দৃশ্য বৰ্ণাই উল্লাস কৰিছে। দুজন সুন্দৰ ৰাজপুত্ৰই এনে এজন ঋষিৰ তত্ত্বাৱধানত জীৱনৰ প্ৰথম অভিযান আৰম্ভ কৰিছে যিজন নিজেই এজন প্ৰসিদ্ধ যোদ্ধা আছিল আৰু যি এখন নতুন ব্ৰহ্মাণ্ড সৃষ্টি কৰিব পাৰিছিল। এনেজন ঋষিৰ কাষে কাষে মূৰ নোদোঁৱাকৈ দুজন ৰাজপুত্ৰ বিদ্যাৰ্থীয়ে ৰাক্ষস কুল নিপাত কৰিবলৈ যাত্ৰা কৰিছে। ককালত বিজয়ৰ তৰোৱাল আৰু বলিষ্ঠ বাহুত ধনু আৰু তূণ ওলোমাই লৈ তেওঁলোক দুয়ো ফণা তুলি থকা তিনিমূৰীয়া কৌঁটিসাপৰ দৰে আগবাঢ়ি যায়।

পঞ্চম অধ্যায়

ৰামৰ দ্বাৰা ৰাক্ষস নিহত

বিশ্বামিত্ৰ আৰু ৰাজপুত্ৰ দুজনে ৰাতিটো সৰযু নদীৰ পাৰত কটালে। শুবলৈ লোৱাৰ আগতে বিশ্বামিত্ৰই ৰাজপুত্ৰ দুজনক বলা আৰু অতিবলা এই দুটি গুপ্ত মন্ত্ৰ শিকালে। এই মন্ত্ৰই শৰীৰৰ ক্লান্তি দূৰ কৰে আৰু বিপদৰপৰা ৰক্ষা কৰে। ৰাতিটো তেওঁবিলাকে নদীৰ পাৰৰ ঘাঁহনিত শুই কটালে আৰু দোকমোকালিতে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁলোক অঙ্গদেশৰ কামাশ্ৰম পালেগৈ। ৰাজকুমাৰ দুজনক তাৰ ঋষিসকলৰ লগত পৰিচয় কৰি দি বিশ্বামিত্ৰই আশ্ৰমখনৰ বুৰঞ্জী ব্যাখ্যা কৰিলে।

তেওঁ ক'লে, "এই ঠাইতেই মহাদেৱে বহুত দিন তপস্যা কৰিছিল। এই ঠাইতেই মূৰ্খ দেৱতা মন্মথে মহাদেৱলৈ কাঁড় যুৰিছিল আৰু ফলত মহাদেৱৰ ক্ৰোধত ভস্ম হৈছিল। সেইকাৰণে এই আশ্ৰমৰ নাম হৈছে কামাশ্ৰম।" *

সেইদিনা ৰাতি তেওঁলোকে ঋষিসকলৰ অতিথি হৈ কটালে। পিছদিনা ৰাতিপুৱা নিত্যকৰ্ম সমাপন কৰি ঋষি আৰু শিক্ষাৰ্থী দুজনে যাত্ৰা কৰিলে। তেওঁবিলাক গঙ্গানদী পালেগৈ। ঋষিবিলাকে সাজি দিয়া ভুৰত উঠি তেওঁলোক নৈ পাৰ হ'ল। নদীৰ মাজত ৰাম-লক্ষ্মণে কিবা এটা শব্দ শুনিবলৈ পাই ঋষিক এইটোনো কিহৰ শব্দ সুধিলে। তেওঁ ক'লে যে সৰযু নদী গঙ্গাত পৰোতে এই শব্দ হৈছে। দুয়ো ৰাজপুত্ৰই নীৰৱে দুখনি পৱিত্ৰ নদীৰ সঙ্গমস্থললৈ সেৱা জনালে।

নদী, পৰ্বত, গছ বা মেঘ প্ৰভৃতি সুন্দৰ বস্তুৱে মানুহৰ মনটো পৰম ব্ৰহ্মৰ প্ৰতি নীৰৱ বন্দনাত নিযুক্ত কৰে। বিশেষকৈ পুণ্য সলিলা নদী, মন্দিৰ আৰু বিগ্ৰহে পুৰুষানুক্ৰমে ভক্তি আৰু পূজাৰ লক্ষ্য হৈ থাকি এই শক্তি অধিক পৰিমাণে পায়। কাপোৰত সুগন্ধি দ্ৰব্য যেনেকৈ লাগি ধৰে এই অনুষ্ঠানবিলাকেও তেনেকৈ পুণ্য চিন্তা শোষণ কৰি লয়।

---

* কামদেৱ দগ্ধ হৈ অশৰীৰী হ'ল। তেওঁৰ নাম অনঙ্গ আৰু সেই ঠাইৰ নাম অঙ্গদেশ হ'ল।

গঙ্গা নৈ পাৰ হৈ বিশ্বামিত্ৰ আৰু ৰাজপুত্ৰ দুজন অটব্য অৰণ্যৰ মাজেদি যাবলৈ ধৰিলে। বনৰীয়া জন্তুৰ গোঁজৰণিয়ে অৰণ্যখন ভয়ঙ্কৰ কৰি তুলিছিল।

বিশ্বামিত্ৰই ক'লে, "এয়েই দণ্ডকাৰণ্য। আজি যি ঠাইত ভয়ঙ্কৰ অৰণ্য দেখিছা সেই ঠাই এসময়ত মানুহেৰে পৰিপূৰ্ণ আছিল। এসময়ত ইন্দ্ৰ বৃত্তক বধ কৰি পাপত নিমগ্ন হৈছিল আৰু সেইকাৰণে দেৱলোকৰপৰা তেওঁৰ নিৰ্বাসন হৈছিল। দেৱতাসকলে ইন্দ্ৰক শুচি কৰিবলৈ বুলি পবিত্ৰ নদী-বিলাকৰপৰা পানী আনি মন্ত্ৰধ্বনিৰে তেওঁক স্নান কৰালে। যি পানীৰে গা ধুই ইন্দ্ৰ শুচি হ'ল সেই পানীয়ে বৈ গৈ পৃথিবীক ঐশ্বৰ্যশালী কৰি তুলিলে আৰু তাৰ মাটি অতিশয় সাৰুৱা কৰিলে।"

পচি যোৱা দেহা বা দুৰ্গন্ধ নাড়ী-ভুৰুৰ নিচিনা নিৰ্জীৱ বস্তুও মাটিত পৰি থাকি ফল-ফুল বা জীৱন ধাৰণৰ সামগ্ৰী হৈ সুন্দৰ পদাৰ্থলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। আই বসুমতীৰ ৰসায়ন বিদ্যাৰ ই পৰিচয় মাথোন।

বিশ্বামিত্ৰই ক'বলৈ ধৰিলে, "ইয়াত মানুহে সুখেৰে বসবাস কৰি দিন কটাইছিল। পিছত সুন্দ নামৰ যক্ষৰ ঘৈণীয়েক তাড়কা আৰু পুতেক মাৰীচে ইয়াৰ ধ্বংসলীলা সাধন কৰিলে আৰু ঠাইখন কেনে ভয়ঙ্কৰ নিৰ্জন প্ৰান্তৰত পৰিণত হ'ল তাক তোমালোকে দেখা পাইছা। সিহঁত এতিয়াও এই অৰণ্যতে আছে। তাড়কাৰ ভয়ত তালৈ কোনেও সোমাবলৈ সাহ নকৰে। তাড়কাৰ বল একুৰি হাতীৰ সমান। এই অৰণ্যৰ শত্ৰু নিপাত কৰিবৰ কাৰণে তোমাক আনিছো। ঋষিকুলৰ অশান্তিৰ স্থল এই ৰাক্ষসীক তুমি যে বধ কৰিব পাৰিবা তাত সংশয় নাই।"

ৰামে ইমানপৰ শুনি থাকি ঋষিক সুধিলে, "আপুনি কৈছে যে, তাই যক্ষ। যক্ষবিলাক বলী বুলি মই আগেয়ে শুনা নাই আৰু বিশেষকৈ এজনী তিৰোতাৰ ইমান বল কেনেকৈ হ'ল?"

বিশ্বামিত্ৰই ক'লে, "তুমি উচিত প্ৰশ্ন কৰিছা। তাড়কাই ব্ৰহ্মাৰ বৰত এই শক্তি লাভ কৰিছে। সুকেতু নামেৰে এজন যক্ষ আছিল। তেওঁ নিঃসন্তান। সেইকাৰণে তেওঁ তপস্যা কৰি ব্ৰহ্মাৰপৰা বৰ পাইছিল। এই বৰৰ ফলত তেওঁ এজনী দীপ-লিপ কন্যা লাভ কৰিছিল। কিন্তু তেওঁৰ পুত্ৰ লাভ নহ'ল। সুকেতুৰ সুন্দৰী আৰু বলিষ্ঠ কন্যা তাড়কাক সুন্দ নামেৰে যক্ষই বিয়া কৰালে। মাৰীচ তেওঁলোকৰ সন্তান।"

“এসময়ত সুন্দ অগস্ত্য মুনিৰ অভিশাপত পৰি মৃত্যুৰ মুখত পৰে। খঙত তাড়কা আৰু মাৰীচ অগস্ত্যৰ ওপৰত জপিয়াই পৰে। মুনিয়ে তেতিয়া অভিশাপ দি ক'লে যে, তেওঁলোক দুয়ো ৰাক্ষস হ'ব আৰু মানুহৰ মঙহ খাই জীৱন নিয়াব। সেইকাৰণে এতিয়া তাড়কা কুৎসিত দানৱী।

“সেই সময়ৰপৰা তাড়কা আৰু মাৰীচে অগস্ত্য মুনিৰ অঞ্চলটোৰ অধিবাসীবিলাকক নগুৰ-নাগতি কৰিছে। তিৰোতাক হত্যা কৰা ক্ষত্ৰিয় ধৰ্মৰ বিৰোধী বুলি তাইক বধ কৰিবলৈ শঙ্কাবোধ নকৰিবা। তাইৰ দৌৰাত্ম্য অসহনীয়। পুৰুষ বা স্ত্ৰী যিয়েই হওক দুষ্টক শাস্তি দিয়া ৰজাৰ কৰ্ত্তব্য। মানুহৰ নিৰাপত্তাৰ কাৰণে বন্যজন্তু বধ কৰা যেনে সঙ্গত তাড়কাক নিপাত কৰাও অবিকল তেনে। এইটো নৃপতিৰ কৰ্ত্তব্য। অপৰাধৰ কাৰণে বহুত তিৰোতাক প্ৰাণদণ্ড বিহা হৈছে। সেইকাৰণে তুমি কোনো দ্বিধা নকৰিবা।”

ৰামে ক'লে, “পিতাৰ আজ্ঞা অনুসৰি আপোনাৰ আদেশ বিনাবাক্যে পালন কৰিম। আপুনি আদেশ দিয়া মতে জনগণৰ হিতাৰ্থে আমি তাড়কাক বধ কৰিম।” এইদৰে কৈয়েই ৰামে ধনুত গুণ লগাই গুণ টানি এনে এটি টঙ্কাৰ দিলে যে অৰণ্যত তাৰ প্ৰতিধ্বনি হ'ল আৰু বনৰীয়া জন্তুবিলাক ভয়ত চাৰিওফালে ভাগি-ভুঁহৰি পলাল। এই ধ্বনি তাড়কাৰ কাণত পৰিলত কোন দুৰন্তই তেওঁৰ ৰাজ্যত প্ৰৱেশ কৰিলে এই ভাবি বিস্ময় মানিলে। খঙত তেওঁ ধ্বনিৰ ফাললৈ দৌৰি গৈ ৰামৰ ওপৰত জপিয়াই পৰিল। যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল।

ৰামে প্ৰথমতে ৰাক্ষসীৰ অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গ ছেদ কৰি জীয়াই ৰাখিব বুলি ভাবিছিল। কিন্তু তাড়কাই প্ৰচণ্ড বেগেৰে আক্ৰমণ কৰিলে আৰু আকাশলৈ উঠি ৰাম আৰু লক্ষ্মণৰ ওপৰত শিলাবৃষ্টি কৰিবলৈ ধৰিলে। দুয়ো আত্মৰক্ষা কৰি ৰ'ল। যুদ্ধ চলি থাকিল। বিশ্বামিত্ৰই ৰামক সতৰ্ক কৰি বুজালে যে, ৰাক্ষসীৰ প্ৰতি মাৰাত্মক অস্ত্ৰ প্ৰয়োগত বিলম্ব কৰিব নালাগে। তেওঁ ক'লে, “তাই সহানুভূতি পোৱাৰ যোগ্য নহয়। সূৰ্যাস্তৰ সময় হ'ল; মনত ৰাখিবা ৰাতি ৰাক্ষসৰ বল বৃদ্ধি হয়। তাইক বধ কৰিবলৈ পলম নকৰিবা।”

এইদৰে কোৱাত ৰামে তাড়কাক বধ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিলে আৰু এনে এপাট মাৰাত্মক শৰ ৰাক্ষসীৰ বুকুত মাৰিলে যে, সেই মহাকায় কুৎসিত ৰাক্ষসী মাটিত ধাঁচ্ কৰে পৰি গ'ল আৰু লগে লগে তেওঁৰ প্ৰাণবায়ু উৰি গ'ল।

দেৱতাসকলে আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে। বিশ্বামিত্ৰই হৰ্ষত আপ্লুত হৈ ৰামক বুকুত সাৱটি লৈ আশীৰ্বাদ দিলে।

তাড়কাক বধ কৰাত অৰণ্যখন অভিশাপৰপৰা মুকলি হৈ সুন্দৰ হৈ পৰিল। ৰাজকুমাৰ দুজনে ৰাতিটো তাতে থাকি পিছদিনা ৰাতিপুৱা বিশ্বামিত্ৰৰ আশ্ৰমলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

পিছদিনা প্ৰত্যুষতে বিশ্বামিত্ৰই ৰামক ওচৰলৈ মাতি আনি আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "মই বৰ আনন্দ পালো। তোমাৰ কাৰ্যৰ প্ৰতিদানস্বৰূপে মই কি কৰিলে ভাল পাবা ? সকলো অস্ত্ৰৰে প্ৰয়োগবিধি মই তোমাক শিকাওঁ আহা।"

এইদৰে কৈ বিশ্বামিত্ৰই ৰামচন্দ্ৰক তেওঁ তপস্যা কৰি লাভ কৰা দৈৱিক অস্ত্ৰখিনি দিলে আৰু এই অস্ত্ৰসমূহৰ প্ৰয়োগ, নিয়ন্ত্ৰণ আৰু প্ৰত্যাহাৰৰ নিয়মো শিকাই দিলে।

তাৰ পিছত তেওঁবিলাকে পুনৰাই যাত্ৰা কৰিলে। যাওঁতে ৰামে এখন বিতোপন অৰণ্যৰে ঢাক খোৱা ডাঙৰ পৰ্বতলৈ আঙুলিয়াই সুধিলে, "সেইখনেই আমাৰ গন্তব্যস্থল নহয়নে? আপোনাৰ যজ্ঞত বিঘিনি ঘটোৱা সেই দুৰ্বৃত্তহঁত ক'ত ? সিহঁতক বধ কৰিবলৈ মই কি কৰিব লাগিব ?"

যুদ্ধ কৰিবলৈ আৰু ঋষিৰ আশীৰ্বাদ লভিবলৈ ৰামচন্দ্ৰ আগ্ৰহান্বিত হৈছিল।

বিশ্বামিত্ৰই উত্তৰ দিলে, "সেই ঠাইলৈকে আমি আহিছোঁ। তাতেই নাৰায়ণে তপস্যা কৰিছিল আৰু তাতেই তেওঁ বামন ৰূপে জন্ম গ্ৰহণ কৰিছিল। সেই ঠাইৰ নাম সিদ্ধাশ্ৰম।

বিৰোচনৰ পুত্ৰ আৰু খ্যাতিমন্ত অসুৰ প্ৰহ্লাদৰ নাতি মহাবলি এনে শক্তিশালী ৰজা আছিল যে, দেৱতাসকলেও তেওঁক ভয় কৰিছিল। মহাবলিয়ে কৰ্মগুণত ইন্দ্ৰৰ ক্ষমতা লাভ কৰিছিল।

দেৱতাসকল কাশ্যপ আৰু অদিতিৰ সন্তান। কাশ্যপ আৰু অদিতিয়ে বিষ্ণুক তেওঁলোকৰ ঔৰষত পুত্ৰ ৰূপে জন্মি ইন্দ্ৰ আৰু দেৱতাবিলাকক মহাবলিৰ হাতৰপৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰাৰ্থনা জনালে। এই উপাসনাৰ ফলত বিষ্ণুৱে অদিতিৰ গৰ্ভত বামন হৈ জন্ম ল'লে।

বামন যুৱক ভিক্ষাৰীৰ বেশ ধৰি মহাবলিৰ আগত উপস্থিত হ'ল। এই যজ্ঞলৈ সকলো মানুহ যাব পাৰিছিল আৰু যাক যি লাগে তাকে খুজিব আৰু পাব পাৰিছিল। যেতিয়া বামন প্ৰাৰ্থী হৈ থিয় হ'ল তেতিয়া মহাবলিৰ গুৰু অসুৰ কুলৰ আচাৰ্য শুক্ৰই বুজিব পাৰিলে এই যুৱক কোন। তেওঁ মহাবলিক সতৰ্ক কৰি দিলে যাতে ব্ৰাহ্মণ যুৱকৰ প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ কৰিবলৈ

প্ৰতিজ্ঞা নকৰে, কিয়নো তেৱেঁই ছদ্মবেশী হৰি—মহাবলিক নিঃশেষ কৰিবলৈ উপস্থিত হৈছে। মহাবলিয়ে এই কথালৈ কৰ্ণপাত নকৰিলে। কেতিয়াও প্ৰাৰ্থনা প্ৰত্যাখ্যান নকৰাটোৱেই তেওঁৰ স্বভাৱ। তদুপৰি তেওঁ ভগৱানৰ ভক্ত। গতিকে তেওঁৰপৰা যদি ভগৱানে দান ল'বলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰে তেন্তে তেওঁৰ জীৱন ধন্য হ'ব। মিচিকিয়া হাঁহিৰে মহাবলিয়ে ব্ৰাহ্মণ যুৱকক মনোবাঞ্ছা জনাবলৈ ক'লে, "ধন, ৰত্ন, বিস্তীৰ্ণ পৃথিৱী আৰু তাৰ ঐশ্বৰ্য আপোনাৰ কৰতলগত।"

বামনে উত্তৰ দিলে যে ধন-সম্পত্তিৰ তেওঁৰ প্ৰয়োজন নাই। তেওঁ নিজৰ খোজেৰে তিনিপদ ভূমি মাথোন প্ৰাৰ্থনা কৰে।

ৰজাই হাঁহিমুখে ক্ষুদ্ৰ ব্ৰহ্মচাৰীৰ ভৰি দুখনলৈ চাই "ক'লে, তথাস্তু! আপুনি জুখি লওক।"

ক্ষুদ্ৰ যুৱকে তত্তালিকে বিৰাট আকাৰ লৈ ত্ৰিবিক্ৰম ৰূপ ল'লে আৰু এখোজ পৃথিৱীত আৰু আন খোজ স্বৰ্গত দি উভয় স্থান অধিকাৰ কৰিলে। তাৰ পিছত খোজ দিবলৈ কোনো ঠাই নথকা কাৰণে তেওঁ ভক্ত মহাবলিৰ মূৰত তৃতীয় খোজ থ'লে। ভগৱানৰ দৃষ্টিত ভক্তৰ শিৰ পৃথিৱী বা স্বৰ্গৰ নিচিনা বিস্তীৰ্ণ। শিৰত নাৰায়ণৰ পদস্পৰ্শ পালত মহাবলিয়ে জগতৰ সাতজন অমৰৰ শাৰীত ঠাই পালে।"

মহাবলিৰ কাহিনী কোৱাৰ পিছত বিশ্বামিত্ৰই ক'লে, "ইয়াতেই প্ৰথমে নাৰায়ণে আৰু পিছত কাশ্যপে তপস্যা কৰিছিল আৰু কাশ্যপৰ তপৰ ফলত বামনৰূপে ভগৱানৰ অৱতাৰ হৈছিল। এই পবিত্ৰ ভূমিতে মই বাস কৰোঁ আৰু ইয়াতেই ৰাক্ষসবিলাকে আমাৰ পূজা আৰু তপস্যাত বিঘিনি ঘটায়।"

বিশ্বামিত্ৰ আৰু ৰাজপুত্ৰ দুজন আশ্ৰম পোৱাৰ লগে লগে আশ্ৰমবাসী সকলৰ মাজত উলাহৰ সূচনা হ'ল। ৰীতি অনুযায়ী ঋষিবিলাকে ফল আৰু পানী আগবঢ়ালে। ৰামে বিশ্বামিত্ৰক সোনকালে যজ্ঞৰ আয়োজন কৰিবলৈ ক'লে। বিশ্বামিত্ৰয়ো সেই ৰাতিয়েই ব্ৰত আৰম্ভ কৰিলে।

পিছদিনা প্ৰত্যুষতে উঠি দুয়ো ৰাজপুত্ৰই বিশ্বামিত্ৰৰ ওচৰলৈ গৈ ৰাক্ষসবিলাক কেতিয়া আহিব সুধিলে আৰু সেইমতে তেওঁলোক সাজু হৈ থাকিব বুলি ক'লে।

বিশ্বামিত্ৰই মৌনব্ৰত গ্ৰহণ কৰি আছিল। গতিকে তেওঁ কোনো উত্তৰ নিদিলে। কিন্তু তেওঁৰ শিষ্যসকলে ক'লে যে, ছদিন ছৰাতি যজ্ঞ ৰক্ষা কৰিবলৈ ৰামচন্দ্ৰ অহোৰাত্ৰি জাগ্ৰত থাকিব লাগিব।

দুয়ো ৰাজকুমাৰ দিন ৰাতি সমানে সশস্ত্ৰে জাগ্ৰত অৱস্থাত ৰৈ থাকিল। ছদিনৰ দিনা ৰাতিপুৱা ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "ভাই লক্ষ্মণ, শত্ৰুৰ আগমনৰ সময় হ'ল। আমি সতৰ্ক হ'ব লাগে।" তেওঁ এইদৰে কওঁতে হোমৰ জুইৰ আঙনি উকৰি পৰিবলৈ ধৰিলে। অগ্নি দেৱতাই তেতিয়া বুজিলে যে, ৰাক্ষস বিলাক আহিছে। হোমত ঘিউ চালি দিওঁতে আকাশৰপৰা বিকট ধ্বনি শুনা গ'ল।

ৰামে ওপৰলৈ চাই দেখিলে যে মাৰীচ, সুবাহু আৰু সিহঁতৰ অনুচৰ-বৰ্গই অপৱিত্ৰ বস্তু হোমৰ ওপৰত দলিয়াই পেলাবলৈ প্ৰস্তুত হৈছে। ৰাক্ষস-বাহিনীয়ে আকাশখন ক'লা-ডাৱৰৰ দৰে ছাটি পেলাইছে। ৰামে ক'লে, "লক্ষ্মণ, চোৱা।" এই বুলি মাৰীচলৈ মৰণাস্ত্ৰ প্ৰহাৰ কৰিলে। এই অস্ত্ৰেৰে মাৰীচক বধ কৰিব খোজা নাছিল। কিন্তু এই অস্ত্ৰই মাৰীচক দুৰ্দমনীয় শক্তিৰে মেৰিয়াই লৈ এশ যোজন দূৰৈত সমুদ্ৰৰ কাষত পেলাই দিলেগৈ। আগ্নেয়াস্ত্ৰ প্ৰয়োগ কৰি ৰামে সুবাহুক বধ কৰি পেলালে। তাৰ পিছত দুয়ো ৰাজপুত্ৰই ৰাক্ষস বাহিনীক নিৰ্মূল কৰিলে।

আকাশ আকৌ পৰিষ্কাৰ হ'ল।

যজ্ঞ সুসম্পন্ন হোৱাত বিশ্বামিত্ৰ অতিশয় আনন্দিত হ'ল। তেওঁ ক'লে, "ৰাজকুমাৰ, মই দশৰথ ৰজাৰ ওচৰত ঋণী হ'লো। তোমালোকে প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিলা। তোমালোকৰ সহিষ্ণুতা প্ৰশংসনীয়। তোমালোকৰ কাৰণেই এই আশ্ৰম আজি সাফল্যমণ্ডিত হ'ল আৰু ইয়াৰ নাম সিদ্ধাশ্ৰম থাকিল।"

পিছদিনা প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি ৰাম-লক্ষ্মণে বিশ্বামিত্ৰৰ ওচৰলৈ গৈ আদেশ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। ৰামৰ জন্মৰ অভিপ্ৰায় বিশ্বামিত্ৰৰ অবিদিত নাছিল। তেওঁ ৰামক দিয়া অস্ত্ৰসমূহৰ শক্তি-সামৰ্থ্যও বুজিব পাৰিছিল। কিন্তু মনেৰে ভবাতকৈ নিজ চকুৰে দেখিলেহে প্ৰকৃত উপলব্ধি হয়। বিশ্বামিত্ৰৰ মনৰ আনন্দ ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰি। তেওঁৰ মুখ অগ্নিশিখাৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ পৰিছিল। তেওঁ ৰামৰ কাৰণে কি কৰিবলগীয়া আছে তাকে চিন্তিলে। সীতাকে ৰামলৈ বিয়া কৰোৱাটোৱেই তেওঁৰ কৰ্তব্য যেন অনুমান হ'ল।

ঋষিসকলে ৰামক ক'লে, "আমি বিদেহ ৰাজ্যৰ মিথিলা নগৰীলৈ প্ৰস্থান কৰোঁ। তাত প্ৰসিদ্ধ দাৰ্শনিক ৰজা জনকে এটি বিৰাট যজ্ঞৰ আয়োজন কৰিছে। আমি তালৈ যাত্ৰা কৰোঁ। তুমি আৰু তোমাৰ ভায়েৰা আমাৰ লগত গ'লে ভাল হয়। অযোধ্যাৰ ৰাজকুমাৰে জনকৰ ৰাজসভাত থকা বিস্ময়কৰ ধনুখন চোৱা উচিত।"

সেই মতে সিদ্ধান্ত হ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণে বিশ্বামিত্ৰৰ লগত মিথিলা নগৰীৰ উদ্দেশ্যে প্ৰস্থান কৰিলে।

ষষ্ঠ অধ্যায়

সীতা

মিথিলাৰ নৃপতি জনক আদৰ্শ শাসক আছিল। তেওঁ দশৰথৰ মিত্ৰ আছিল। দশৰথ ৰজাই জনকক শ্ৰদ্ধা কৰিছিল। যেতিয়া তেওঁ পুত্ৰৰ কাৰণে যজ্ঞ পাতে তেতিয়া তেওঁ জনক ৰজাক কটকীৰ দ্বাৰা নিমন্ত্ৰণ নকৰি মন্ত্ৰী পঠিয়াইহে নিমন্ত্ৰণ কৰিছিল।

জনক কেৱল সাহসী আছিল এনে নহয়, ঋষিৰ নিচিনাকৈ তেওঁৰ শাস্ত্ৰ আৰু বেদৰ ব্যুৎপত্তিও আছিল। তেওঁ যাজ্ঞ্যবল্ক ঋষিৰ প্ৰিয় শিষ্য আছিল। যাজ্ঞ্যবল্কই ব্ৰহ্মজ্ঞানৰ বিষয়ে তেওঁক যি ব্যাখ্যা শুনাইছিল সেয়েই বৃহৎ আৰণ্যক উপনিষদৰ সাৰাংশ। ভাগৱদ্‌গীতাত শ্ৰীকৃষ্ণই জনকক কৰ্মযোগীৰ বিশিষ্ট উদাহৰণ বুলি কৈছে। জনক সীতাৰ যোগ্য পিতৃ আছিল। এই সীতাই পৃথিৱীত মনুষ্যৰূপে অৱতাৰ লোৱা বিষ্ণুৰ ভাৰ্যা মাথোন।

যজ্ঞ সম্পাদন কৰিবৰ মনেৰে জনক ৰজাই এসময়ত নিজে যজ্ঞভূমিত হাল বাইছিল। যজ্ঞভূমি সমান আৰু পৰিষ্কাৰ কৰি থাকোঁতে বনৰ জোপাৰ ভিতৰত এটি স্বৰ্গীয় জ্যোতিসম্পন্না সুন্দৰী কন্যা দেখা পালে। জনক নিঃসন্তান আছিল। শিশুটিক পাই আই বসুমতীৰ দান বুলি ৰজাই সাদৰে গ্ৰহণ কৰিলে। কেচুৱাটি কোলালৈ লৈ তেওঁৰ প্ৰিয় ভাৰ্যাৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, "এয়া আমাৰ ধনৰত্ন। এই শিশুটি মই যজ্ঞভূমিত পাইছো আৰু তাইক আমাৰ আপোন কৰি লম।" ৰাণী আনন্দেৰে সন্মত হ'ল।

দেৱী বসুমতীৰ সৌন্দৰ্য পথালি-চকুৰা নৰ-মনিচে পূৰাকৈ দেখা নাপায়। যেতিয়া আমি কৃতজ্ঞতাপূৰ্ণ অন্তৰেৰে বসন্ত বা শৰতৰ সেউজীয়া বা সোণোৱালী ৰঙৰ পথাৰলৈ ব'লাগি চাই থাকো তেতিয়া আমি চেগা-চোৰোকাকৈ এই সুন্দৰীৰ ক্ষীণ প্ৰভা মাথোন দেখা পাওঁ। অথবা পৰ্বত, ভৈয়াম, নদী, সমুদ্ৰলৈ বিস্ময় বা ভক্তিৰে যেতিয়া আমি সনিবন্ধ নয়নে চাই থাকো তেতিয়াও এই সৌন্দৰ্যৰ কণিকা মাথোন আমি উপভোগ কৰো। সীতাৰ দেহত এই সৌন্দৰ্য সম্পূৰ্ণ বিদ্যমান। কম্বনৰ বৰ্ণনা মতে সমুদ্ৰ মন্থনত অমৃতৰ সৈতে আবিৰ্ভাৱ হোৱা লক্ষ্মীদেৱীও সীতাৰ সৌন্দৰ্যৰ আগত

মলিয়ন হৈ পৰে। দীপ-লিপ কন্যাটিক জনক ৰজা আৰু তেওঁৰ ৰাণীয়ে তুলি-তালি ডাঙৰ দীঘল কৰিলে।

সীতাৰ যেতিয়া বিয়াৰ বয়স হ'ল তেতিয়া কি সতেৰে সীতাক আনৰ হাতত সমৰ্পণ কৰিব এই চিন্তাই জনক ৰজাক পীড়া দিবলৈ ধৰিলে। বহুত দিন যত্ন কৰিও তেওঁ সীতাৰ যোগ্য ৰাজপুত্ৰ বিচাৰি পোৱা নাছিল। অনেক ৰাজাধিৰাজে মিথিলালৈ আহি সীতাৰ পাণি গ্ৰহণ কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। কিন্তু জনকৰ ধাৰণাত কোনো জনেই সীতাৰ যোগ্য পাত্ৰ নাছিল। ৰজা এই বিষয়ে গভীৰ চিন্তা কৰি এটি সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ল।

অনেক বছৰৰ আগেয়ে যজ্ঞত তুষ্ট হৈ বৰুণে মহাদেৱৰ ধনু আৰু দুটা তূণ জনকৰ পূৰ্বপুৰুষক উপহাৰ দিছিল। সেই ধনুখন প্ৰাচীন বৈদিক অস্ত্ৰ। সাধাৰণ মানুহে আনকি তাক লৰচৰকে কৰিব নোৱাৰিছিল। জনকে এই ধনুখন বাপতিসাহন হিচাপে সাঁচি থৈছিল। যিহেতু অসাধাৰণ পুৰুষেহে সীতাক বিয়া কৰিব পাৰিব, জনকে সেইকাৰণে এইদৰে ঘোষণা কৰিলে, "মোৰ কন্যা সীতাক এনেজন ৰাজকুমাৰলৈ বিয়া দিম, যি বৰুণ প্ৰদত্ত মোৰ হৰধনুখন ওপৰলৈ তুলি ঘূৰাব আৰু তাত গুণ লগাব পাৰিব। আন কালৈকো মোৰ কন্যা বিয়া নিদিওঁ।"

বহুত ৰাজপুত্ৰ সীতাৰ ৰূপৰ কথা শুনি মিথিলালৈ গৈ ধনুখন চাই নিৰাশ হৈ উলটি আহিছিল। কোনেও ধনুখন লৰাবকে নোৱাৰিলে।

বিশ্বামিত্ৰৰ পিছে পিছে সিদ্ধাশ্ৰমৰ ঋষিসকল মিথিলালৈ গৈ আছিল। তেওঁবিলাকৰ বয়-বস্তুখিনি গৰু-গাড়ীয়ে কঢ়িয়াই নিছিল। আশ্ৰমৰ জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতিয়েও বিশ্বামিত্ৰৰ লগত যাব খুজিছিল। কিন্তু ঋষিয়ে সিহঁতক যাবলৈ নিষেধ কৰিলে।

সন্ধিয়া বেলিকা তেওঁবিলাক সোণ নৈ পালেগৈ। তাৰ পাৰতে তেওঁলোকে ৰাতিটো কটালে। বিশ্বামিত্ৰই ৰাম-লক্ষ্মণক সেই ঠাইৰ অতীত বুৰঞ্জী বৰ্ণাই ক'লে। ৰাতিপুৱা শুই উঠিয়েই তেওঁবিলাকে আকৌ যাত্ৰা কৰিলে। বাটত আৰু এখন সৰু নৈ পাৰ হৈ দুপৰীয়া গঙ্গা পালেগৈ।

তেওঁবিলাকে পবিত্ৰ নদীত স্নান কৰিলে। ঋষিবিলাকে পূৰ্বপুৰুষলৈ তৰ্পণ কৰিলে আৰু তাতে এটি পঁজা সাজি আশ্ৰম যেন কৰি লৈ পূজা কৰিলে আৰু দুপৰীয়াৰ সাজ ৰান্ধিলে। আহাৰ শেষ কৰি তেওঁবিলাক বিশ্বামিত্ৰৰ কেউফালে বহিল। ৰাম-লক্ষ্মণে গঙ্গাৰ আদ্যোপান্ত শুনিব খুজিলে। বিশ্বামিত্ৰই ক'বলৈ ধৰিলে :

গিৰিমালাৰ ভূ-পতি হিমবান আৰু তেওঁৰ ভাৰ্যা মনোৰমাৰ দুজনী জীয়েক আছিল। গঙ্গা ডাঙৰ। দেৱতাসকলৰ অনুৰোধত হিমবানে গঙ্গাক দেৱলোকলৈ পঠিয়ালে। গঙ্গা তাতে থাকিল। সৰু জীয়ৰী উমা শিৱৰ প্ৰসাদ খাই তেওঁৰ ভাৰ্যা হ'ল।

অতীজৰ অযোধ্যাৰ ৰজা সগৰৰ বহুত দিনলৈ সন্তান নাছিল। তেওঁ লগত কেশিনী আৰু সুমতি নামেৰে দুয়ো গৰাকী ভাৰ্যাকে লৈ হিমালয়লৈ গৈ তাত তপস্যা কৰিছিল। ভৃগু ঋষিয়ে ৰজাৰ ওপৰত তুষ্ট হৈ ক'লে, 'তুমি কেবাজনো সন্তান লাভ কৰিবা। তোমাৰ যশস্যা চন্দ্ৰদিবাকৰ থাকে মানে থাকিব। তোমাৰ এগৰাকী ভাৰ্যাৰপৰা কেৱল এটি পুত্ৰ সন্তান হ'ব আৰু সেই ল'ৰাই তোমাৰ কুল ৰক্ষা কৰিব। ইগৰাকী ভাৰ্যাৰপৰা ষাঠি হেজাৰ বশিষ্ঠপুত্ৰ জন্ম হ'ব।"

সগৰৰ ভাৰ্যা দুগৰাকীয়ে ঋষিক সেৱা জনাই সুধিলে—তেওঁলোকৰ কোন গৰাকীৰ এজন আৰু কোন গৰাকীৰ ষাঠি হেজাৰ পুত্ৰ হ'ব। ভৃগু ঋষিয়ে কোন গৰাকীৰ কি অভিলাস সুধিলে।

কেশিনীয়ে উত্তৰ দিলে, তেওঁ কুলৰক্ষক এটি পুত্ৰৰ মাক হ'লেই সন্তুষ্ট হ'ব। সুমতিয়ে বিকল্প বাঞ্ছা কৰিলে। ঋষিয়ে 'তথাস্তু' বুলিলে।

পৰম হৰিষত ৰজা আৰু দুয়ো ৰাণী ঋষিৰপৰা বিদায় লৈ অযোধ্যালৈ উলটি আহিল। যথা সময়ত কেশিনীৰ এটি ল'ৰা হ'ল। তাৰ নাম ৰাখিলে অসমঞ্জ। সুমতিয়ে এটা খণ্ড-বিখণ্ড গৰ্ভপিণ্ড প্ৰসৱ কৰিলে। এই পিণ্ডটো ভাগ ভাগ হৈ ষাঠি হেজাৰ শিশু হৈ পৰিল। ধাত্ৰীয়ে এই শিশুবিলাকৰ আলপৈচান ধৰিলে।

বছৰৰ পিছত বছৰ পাৰ হৈ গ'ল। ষাঠি হেজাৰ সন্তান সবল আৰু শুৱনি ৰাজপুত্ৰ হৈ পৰিল। আনহাতে অসমঞ্জ নিষ্ঠুৰ আৰু উন্মাদ হ'ল। তেওঁ কেচুৱা ল'ৰা-ছোৱালী লৈ লৈ দলিয়াই দিয়ে আৰু সিহঁতে যেতিয়া বক্ বক্ কৰি মৰে তেতিয়া ঢেক ঢেক কৰি হাঁহে।

ৰাজ্যৰ প্ৰজাই এই বলিয়া ৰাজকুমাৰক ঘিণ কৰিছিল আৰু তেওঁক দেশৰপৰা নিৰ্বাসন দিয়ালে। সকলোৱে দেখি ভাল পালে। অসমঞ্জৰ পুতেক অংশুমান কিন্তু বাপেকৰ বিপৰীত হ'ল। তেওঁ সাহসী, ধাৰ্মিক আৰু আচৰণত মধুৰ আছিল।

সগৰ ৰজাই এটি ডাঙৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ পাতিলে। অংশুমানৰ হাতত যজ্ঞৰ ঘোঁৰা ৰক্ষা কৰাৰ দায়িত্ব পৰিল। কিন্তু ইন্দ্ৰই ৰাক্ষসৰ বেশ ধৰি যজ্ঞৰ ঘোঁৰা পলুৱাই নিলে। দেৱতাসকলে নৰ-মনিচৰ যজ্ঞক তেওঁলোকৰ শ্ৰেষ্ঠতা খৰ্ব কৰিবলৈ কৰা আহ্বান বুলি ভাবিছিল আৰু সেই কাৰণে যজ্ঞত যি উপায়ে পাৰে বাধা দিছিল। যদি সকলো বাধা-বিঘিনি অতিক্ৰম কৰি যজ্ঞ সম্পন্ন কৰে, তেন্তে তেওঁলোকে উৎসৰ্গিত নৈবেদ্য গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু তেতিয়া যজ্ঞ-কৰ্তাক পুৰস্কাৰ দিছিল।

যজ্ঞৰ ঘোঁৰা পলুৱাই নিয়া বাতৰি পাই ৰজা বিচুৰ্তি হ'ল। তেওঁ সুমতিৰ ষাঠি হেজাৰ পুত্ৰক পৃথিৱীৰ য'তে আছে তাৰেপৰা ঘোঁৰা বিচাৰি আনিবলৈ পঠিয়ালে। তেওঁ আদেশ দিলে যেনে তেনে সিহঁতে যজ্ঞৰ ঘোঁৰা উদ্ধাৰ কৰিবই লাগিব। তেওঁ সিহঁতক ক'লে, "যজ্ঞৰ ঘোঁৰা হেৰোৱাত কেৱল যজ্ঞৰ বাধাই নহয়। ইয়াৰপৰা সকলোৰে পাপ আৰু কলঙ্ক হয়। য'তে ঘোঁৰাটো লুকাই থৈছে তাৰেপৰা তোমালোকে উদ্ধাৰ কৰি আনিবই লাগিব।"

ৰাজপুত্ৰবিলাক ততালিকে ঘোঁৰা বিচাৰি ওলাই গ'ল। তেওঁলোকে গোটেই পৃথিৱী চলাথ কৰিলে, কিন্তু যজ্ঞৰ ঘোঁৰা বিচাৰি নাপালে। তেওঁলোকে ধন-সোণ খনাৰ দৰে পৃথিৱী খানি চালে। আনকি কোনো স্থান বা ব্যক্তি তেওঁলোকৰ অনুসন্ধানৰপৰা বাদ নপৰিল। তাৰ ফলত তেওঁলোক সকলোৰে ঘৃণাৰ পাত্ৰ হৈ উঠিল। 'ঘোঁৰা পোৱা নগ'ল' এই সংবাদ তেওঁলোকে যেতিয়া ৰজাক দিলে তেতিয়া ৰজাই তেওঁলোকক পাতালতো বিচাৰিবলৈ ক'লে।

ৰাজকুমাৰবিলাকে সেইমতে আকৌ ঘোঁৰা বিচাৰি গ'ল। পাতালত গৈ দেখিলে ঘোঁৰাটোৱে কপিল ঋষিৰ আশ্ৰমৰ কাষতে ঘাঁহ খাই আছে। অলপ দূৰৈত ঋষি (যি বিষ্ণুৰ ৰূপান্তৰ মাথোন) ধ্যানস্থ হৈ আছিল।

ৰাজকুমাৰবিলাকে ততালিকে থিৰাং কৰিলে যে, তেওঁবিলাকে কেৱল হেৰোৱা ঘোঁৰাকে পালে এনে নহয়, ঘোঁৰা-চোৰকো ধৰা পেলালে। তাকে ভাবি তেওঁবিলাক কপিল মুনিৰ ওপৰত জপিয়াই পৰি ক'লে, "ইয়েই চোৰ। এতিয়া যোগীৰ ভাও ধৰিছে।"

আমনি পাই কপিল মুনিয়ে চকু মেলিলে। লগে লগে ষাঠি হাজাৰ ৰাজপুত্ৰ এদ'ম ছাইত পৰিণত হ'ল। প্ৰকৃত অপহৰণকাৰী ইন্দ্ৰয়ো এই অভিপ্ৰায়েই যজ্ঞৰ ঘোঁৰাটো তাত থৈ গৈছিল।

সপ্তম অধ্যায়

ভগীৰথ আৰু গঙ্গাৰ কথা

সগৰ ৰজাই বৃথাতে ৰাজকুমাৰবিলাকলৈ বাট চাই ৰ'ল।

কেইদিনমান যোৱাৰ পিছত ৰজাই নাতিয়েক অংশুমানক মাতি আনি ক'লে, "পাতাললৈ যোৱা ল'ৰাবিলাকৰ কাৰণে মোৰ চিন্তা হৈছে। তুমি সাহসী। সশস্ত্ৰে তালৈ গৈ ল'ৰাহঁতৰ কি হ'ল তুমি নিৰ্বিঘ্নে বাতৰি আনি দিয়া।"

অংশুমান যুৱৰাজবিলাক যোৱা পথ অনুসৰণ কৰি পাতাল পালেগৈ। তাত চাৰিওফালে চাৰিটা প্ৰকাণ্ড হাতীয়ে পহৰা দি থকা দেখিলে। তেওঁ হাতীকেইটাক অভিবাদন জনালে। হাতীকেইটাই তেওঁক আশ্বাস-বাণী শুনালে আৰু তেওঁৰ অভীষ্ট সিদ্ধি হ'ব বুলি ক'লে।

অংশুমান পাতালৰ ভিতৰলৈ সোমাই যজ্ঞৰ ঘোঁৰাই হৰিষ মনেৰে ঘাঁহ খাই থকা দেখি ৰং পালে। কিন্তু ভস্মৰ দ'ম দেখি বিবুদ্ধি হ'ল আৰু তেওঁৰ মনত বৰ দুখ লাগিল। তেওঁৰ বীৰ্যৱন্ত খুৰাকহঁতৰ তেন্তে অৱশিষ্টনে?

চৰাইৰ ৰজা গৰুড় সুমতিৰ ভায়েক। তেওঁ সেই সময়ত তাত আছিল। তেওঁৰ ভাগিনিয়েকক দেখি ক'লে, "সেই ভস্মৰ দ'মখিনিয়েই সগৰৰ ষাঠি হেজাৰ পুত্ৰৰ অৱশিষ্ট। কপিল মুনিৰ কোপ দৃষ্টিতে সেই ৰাজপুত্ৰবিলাক ভস্মীভূত হ'ল। বোপা, তুমি ঘোঁৰাটো লৈ গৈ যজ্ঞ সম্পাদন কৰা। ৰাজকুমাৰবিলাকৰ আত্মাই শান্তি পাবৰ কাৰণে এই ভস্মত যথাৰীতি পানী দিবলৈ গঙ্গাক দেৱলোকৰপৰা ইয়ালৈ নমাই আনিব লাগিব।"

অংশুমানে ঘোঁৰাটো লৈ উলটি গৈ ৰজাক সকলো কথা ক'লে।

পুতেকহঁতৰ দুৰ্কপালৰ বাতৰি পাই ৰজা শোকত জৰ্জৰিত হ'ল। যজ্ঞৰ ঘোঁৰাটো ওলোটাই অনাত তেওঁ যজ্ঞ সমাধা কৰিলে। মৃত পুত্ৰসকলৰ শোকে আৰু গঙ্গাক পাতাললৈ বোৱাই নিয়াৰ নৈৰাশ্যই তেওঁক এনেকৈ পীড়িবলৈ ধৰিলে যে তেওঁ মৃত্যুৰ মুখত পৰিল।

ৰামায়ণৰ মতে সগৰ ডেৰকুৰি হাজাৰ বছৰ জীয়াই আছিল। ত্ৰিশ-হাজাৰ বা ষাঠি হাজাৰ অঙ্কত আমি বিমোৰ হ'ব নালাগে। ত্ৰিশ হাজাৰ মানে কোনো ডাঙৰ সংখ্যা অথবা ডেৰকুৰিও বুজাব পাৰে আৰু আমি ইচ্ছা কৰিলে এই অঙ্কবিলাকক আখৰে আখৰে সঁচা বুলিও ল'ব পাৰো।

সগৰৰ পিছত অংশুমান অযোধ্যাৰ ৰজা হ'ল। তেওঁৰ পিছত ক্ৰমে দিলীপ আৰু ভগীৰথ ৰজা হয়। অংশুমান আৰু দিলীপৰ দিনবিলাক যদিও সুখত পাৰ হৈ গৈছিল তথাপি পিতৃ পুৰুষবিলাকৰ মোক্ষৰ অৰ্থে গঙ্গাক পাতাললৈ নিব নোৱাৰা দুখতে তেওঁলোকে মৃত্যুবৰণ কৰিছিল।

ভগীৰথ বীৰ্যৱন্ত ৰজা আছিল। তেওঁ নিঃসন্তান। সন্তান কামনা আৰু গঙ্গাক নমোৱাৰ অভিলাস কৰি তেওঁ মন্ত্ৰীবৰ্গৰ হাতত ৰাজ্যভাৰ শোধাই গোকৰ্ণলৈ তপ কৰিবলৈ গ'ল।

ভগীৰথে কঠোৰ ব্ৰত পালন কৰিলে, চাৰিওফালে জুই আৰু উত্তপ্ত সূৰ্য মূৰত লৈ, এমাহত এবাৰ মাথো আহাৰ খাই তেওঁ তপ আৰাধনা কৰিছিল। আজিও ভগীৰথৰ নামে সৎকৰ্মত মহৎ অধ্যৱসায় বুজায়।

ভগীৰথৰ তপস্যাত তুষ্ট হৈ ব্ৰহ্মাই আবিৰ্ভাৱ হৈ তেওঁৰ কামনা কি সুধিলে।

ভগীৰথে দুটি প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। "আপুনি যদি দয়া কৰে তেন্তে মোক এটি সন্তান দিয়ক যাতে মোৰ পিতৃকুল ৰক্ষা কৰিব পাৰো। দ্বিতীয়তে, মোৰ পূৰ্বপুৰুষসকল কপিল মুনিৰ অভিশাপত ভস্ম হৈ পাতালত আছে। সেই ভস্ম গঙ্গাজলেৰে ধুই নিলেহে তেওঁলোকৰ আত্মাৰ স্বৰ্গবাস হ'ব। আপুনি গঙ্গাক পাতাললৈ যাবলৈ আদেশ দিয়ক।"

ব্ৰহ্মাই ক'লে, "দেৱতাসকল তোমাৰ আৰাধনাত সন্তুষ্ট হৈছে। তোমাৰ ইচ্ছা পূৰ্ণ হ'ব। কিন্তু এটা অসুবিধা আছে। গঙ্গা নামি আহোঁতে ইমান বেগত আহিব যে পৃথিৱীয়ে সেই ভাৰ সহিব নোৱাৰিব। শিৱই মাথোন সহিব পাৰিব। সেই দেখি তুমি শিৱক তপস্যা আৰু প্ৰাৰ্থনা কৰা।"

ভগীৰথে আকৌ তপ কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ বহুত দিনলৈকে আহাৰ পানী নোখোৱাকৈ তপস্যাত মগ্ন হৈ থাকিল। শিৱ তেওঁৰ ওপৰত প্ৰসন্ন হ'ল। এদিন শিৱই ভগীৰথৰ আগত আবিৰ্ভাৱ হৈ ক'লে, "তোমাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ হ'ব। গঙ্গাক মোৰ শিৰত তুলি ল'ম। গঙ্গাই তোমাৰ কল্যাণ কৰক।"

মহাদেৱে ভগীৰথক সহায় কৰিবলৈ আগবঢ়াত ব্ৰহ্মাৰ আদেশমতে গঙ্গাই অৱতৰণ আৰম্ভ কৰিলে। অহঙ্কাৰত গঙ্গাই ভাবিলে তেওঁ মহাদেৱৰ মূৰত পৰিয়েই তেওঁকো পাতাললৈ সাউৎকৰে উটুৱাই লৈ যাব।

ত্ৰিনেত্ৰ দেৱতাই গঙ্গাক এশিকনি দিম বুলি ভাবিলে। এইদৰে ভবাৰ লগে লগেই গঙ্গাৰ ফেনে-ফোটোকাৰে ওফন্দি অহা পানীৰ সোঁত শিৱৰ মূৰত পৰিল আৰু তেওঁৰ জঁটাৰ ভিতৰত লাগি ধৰিল। শিৱৰ জঁটা এটা অসীম পাত্ৰ যেন হৈ পৰিল। গঙ্গাই যত্ন কৰিও জঁটাৰ ভিতৰৰপৰা মুক্ত হ'ব নোৱাৰিলে। আনকি একবিন্দু জলো জঁট লগা চুলিৰ ভিতৰৰপৰা ওলাব নোৱাৰিলে।

শিৱৰ এই কাৰ্যত গঙ্গাই এশিকনি পালে। কিন্তু ভগীৰথৰ হিয়া নিৰাশাত চূৰমাৰ হ'ল। তেওঁ শিৱক প্ৰসন্ন কৰাৰ বাহিৰে উপায় নেদেখিলে। সেইদেখি আকৌ শিৱক আৰাধনা কৰিবলৈ ধৰিলে। শিৱৰ ভগীৰথলৈ দয়া হ'ল আৰু গঙ্গাৰ পানী তেওঁৰ জঁটাৰ ভিতৰৰপৰা মুকলি কৰি দিলে। সাতোটা বেলেগ সুঁতি হৈ গঙ্গাৰ পানী তললৈ বৈ গ'ল। তিনিটা সুঁতি পূবলৈ, তিনিটা পশ্চিমলৈ আৰু সপ্তম সুঁতিয়ে ভগীৰথৰ পিছ ল'লে। ভগীৰথৰ হিয়া আনন্দত উপচি পৰিল। তেওঁৰ পূৰ্বপুৰুষসকলৰ উদ্ধাৰৰ পথ পালে।

গঙ্গাই ভগীৰথৰ বিজয়ী ৰথৰ পিছে পিছে বৈ যাবলৈ ধৰিলে। গঙ্গাৰ পানী নাচি নাচি বৈ যাওঁতে বিজুলী চমকাদি চমকিলে। দেৱতা আৰু গন্ধৰ্বসকল এই মহৎ দৃশ্য চাবলৈ স্বৰ্গত সমবেত হ'ল। কেতিয়াবা ধীৰ, কেতিয়াবা বেগী, এবাৰ তললৈ, এবাৰ ওপৰলৈ গতি কৰি নদীয়ে ভগীৰথৰ পিছে পিছে নৃত্য কৰি যাবলৈ ধৰিলে। স্বৰ্গৰ অধিবাসীবিলাকে মুগ্ধ হৈ এই দৃশ্য চাই থাকিল।

গঙ্গাই আহি থাকোঁতে বাটত জহ্নু ঋষিৰ যজ্ঞৰ বেদী উটুৱাই নিলে। ঋষিয়ে খং কৰি গঙ্গাৰ পানী হাতৰ তলুৱালৈ তুলি লৈ শোহা মাৰি গিলি থ'লে। গঙ্গা আকৌ লুপ্ত হ'ল। ভগীৰথৰ বিষম চিন্তা হ'ল।

দেৱগণ আৰু ঋষিবিলাকে জহ্নুৰ কাষলৈ গৈ গঙ্গাক ক্ষমা কৰিবলৈ আৰু ভগীৰথক কঠোৰ তপস্যা আৰু অধ্যৱসায়ৰ ফল দান কৰিবলৈ খাটিলে। ঋষিৰ মন কুমলিল আৰু গঙ্গাক সোঁ কাণেদি উলিয়াই পঠিয়ালে। দেৱগণে বং পালে আৰু গঙ্গাক আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "তুমি মাতৃগৰ্ভৰ নিচিনাকৈ ঋষিৰ

সেহৰপৰা উত্তৰ হ'বা। এতিয়াৰপৰা তুমি জহ্নুৰ কন্যা জাহ্নবী নামেৰে জনাজাত হ'বা।"

তাৰ পিছত নিৰ্বিঘ্নে গঙ্গাই সমুদ্ৰৰ ভিতৰেদি গৈ পাতাল প্ৰৱেশ কৰিলে। গঙ্গাৰ পৱিত্ৰ জলেৰে ভগীৰথে তেওঁৰ প্ৰপিতামহসকলৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সমাপন কৰিলে আৰু মৃতসকলৰ আত্মাৰ স্বৰ্গ প্ৰৱেশৰ পথ মুকলি কৰিলে।

ভগীৰথৰ যত্নত গঙ্গা তললৈ নামি অহা কাৰণে গঙ্গাক ভাগীৰথী বোলে।

এই বৃত্তান্ত কোৱাৰ পিছত বিশ্বামিত্ৰই ৰাজকুমাৰ দুজনক আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "সূৰ্য প্ৰায় অস্ত যায়। তোমালোকৰ পূৰ্ব-পুৰুষে মৰ্ত্যলৈ যি গঙ্গাক নমাই আনিছিল সেই গঙ্গা জলেৰে আমি সায়াহ্ন সন্ধ্যা কৰোঁ আহা।"

যি সভক্তিৰে গঙ্গাৰ পৱিত্ৰ জলত স্নান কৰে বা এই বৃত্তান্ত পাঠ বা শ্ৰৱণ কৰে, তেওঁ পাপৰপৰা পৰিত্ৰাণ পায় আৰু পুণ্য, বল আৰু উদ্যম-উদ্দীপনা লাভ কৰে।

অষ্টম অধ্যায়

অহল্যা

বিশালা নামৰ চহৰত এদিন থাকি বিশ্বামিত্ৰই দলবলে মিথিলাৰ উদ্দেশ্যে খোজ ল'লে। মিথিলা পোৱাৰ আগতে তেওঁলোকে এখন ধুনীয়া আশ্ৰম দেখা পালে। আশ্ৰমত কিন্তু জনপ্ৰাণী দেখা নগ'ল। ৰামে বিশ্বামিত্ৰক সুধিলে, "পুৰণি গছ-গছনিৰে সুশোভিত এই আশ্ৰমখন কাৰ? এনেকুৱা শুৱনি ঠাই জনশূন্য হ'ল কিয়?"

বিশ্বামিত্ৰই ক'লে: এই আশ্ৰম অভিশপ্ত হৈ আছে। গৌতম ঋষিয়ে তেওঁৰ ভাৰ্যা অহল্যাক লগত লৈ ইয়াতে দেৱতাৰ আৰাধনা কৰি শান্তিৰে বাস কৰিছিল। এদিন ঋষি আশ্ৰমত নথকাতে ইন্দ্ৰই সুন্দৰী অহল্যাৰ প্ৰতি অশুচি কামনা লৈ গৌতমৰ বেশ ধৰি ঋষি-পত্নীৰ লগত স্ত্ৰীসঙ্গম বিচাৰিলে। অহল্যাক কিন্তু ইন্দ্ৰৰ ভেশছলে ভুৱা দিব নোৱাৰিলে। কিন্তু

তেওঁৰ সৌন্দৰ্যৰ অহঙ্কাৰ হ'ল। তেওঁ ভাবিলে তেওঁৰ দেহৰ সৌন্দৰ্যই স্বৰ্গৰ অধিপতিৰো প্ৰণয় আকৰ্ষণ কৰিলে। তেওঁৰো বুদ্ধিভ্ৰম হ'ল আৰু ইন্দ্ৰৰ কামনা পূৰণ কৰিলে।

পাপ আচৰণ কৰাৰ পিছত অহল্যাই জঘন্য কুকৰ্ম আৰু প্ৰতাৰিত পতিৰ প্ৰচণ্ড আধ্যাত্মিক শক্তিৰ কথা সুঁৱৰি ইন্দ্ৰক ভয়ঙ্কৰ বিপদৰ প্ৰতি সতৰ্ক কৰি দিলে আৰু ততালিকে যাবলৈ ক'লে।

ইন্দ্ৰ অপৰাধৰ ভয়ত পলাই গৈছিল। কিন্তু উৰা-জুৰাত উজুটি খাই তেওঁ ঋষিৰ গাতে খুন্দা খালে। ঋষিয়ে তেতিয়া স্নান-আহ্নিক কৰি ভিতৰ-কাপোৰেৰে আশ্ৰমলৈ উলটিছিল। তেওঁৰ দেহৰপৰা আধ্যাত্মিক জ্যোতি প্ৰস্ফুটিত হৈছিল। সৰ্বজ্ঞজনৰ আগত নিৰপৰাধীৰ ভাও ধৰা নিৰৰ্থক জানি ইন্দ্ৰই ঋষিৰ আগত শিৰ দোঁৱালে, মিনতি কৰিলে আৰু কৃপা ভিক্ষা কৰিলে। ঋষিয়ে তেওঁলৈ ঘৃণা আৰু ক্ৰোধেৰে দৃষ্টিপাত কৰি অভিশাপ দি ক'লে, “তই কামুক, পশু। সত্য আৰু ধৰ্ম তই পৰিহাৰ কৰিছ। তোৰ পুৰুষত্ব নষ্ট হওক।” ইন্দ্ৰ ততালিকে নপুংসক হৈ গ'ল। তেওঁ দেৱতাসকলৰ ওচৰলৈ কলঙ্কিত আৰু লজ্জিত হৈ উলটি গ'ল।

তেতিয়া ঋষিয়ে পতিতা ভাৰ্যালৈ চাই পঠিয়ালে। ঋষিয়ে অহল্যাক সুদীৰ্ঘ কালৰ কাৰণে প্ৰায়শ্চিত্তৰ ব্যৱস্থা দিলে আৰু ক'লে, “বতাহ খাই তই অদৃশ্য হৈ ইয়াতে থাকিবি। বহুত কালৰ পিছত দশৰথৰ ৰাজপুত্ৰ এই বাটেদি যাব। যেতিয়া ৰাজপুত্ৰই এই আশ্ৰমত পদাৰ্পণ কৰে তেতিয়া তই অভিশাপৰপৰা মুক্ত হ'বি। তেওঁক অতিথি হিচাপে অভ্যৰ্থনা কৰিবি। তেতিয়া তোৰ লুপ্ত ধৰ্ম আৰু সৌন্দৰ্য ঘূৰাই পাবি।”

ঋষি তেতিয়া কলুষিত আশ্ৰম ত্যাগ কৰি হিমালয়ত কঠোৰ ব্ৰত পালন কৰিবলৈ গুচি গ'ল।

এতিয়া আমি এই আশ্ৰমত প্ৰৱেশ কৰোঁ। আহা তুমি অহল্যাৰ মুক্তি সাধন কৰিবা, ঋষিয়ে কোৱাৰ দৰে তেওঁৰ জ্যোতি পুনৰায় প্ৰজ্বলিত কৰিবা।

তেওঁবিলাক আশ্ৰমৰ ভিতৰলৈ গ'ল। ৰামৰ প্ৰদৰ্শন হ'লতে অভিশাপ ক্ষয় হ'ল আৰু অহল্যাই সুন্দৰী ৰূপ লৈ তেওঁলোকৰ আগত থিয় দিলে। বহুত বছৰ গছ-লতাৰে ঢাক খাই থাকি আৰু ব্ৰত পালন কৰাৰ পিছত কৰিৰ মতে তেওঁ এতিয়া মেঘৰ মাজৰপৰা ওলোৱা চন্দ্ৰ বা ধোঁৱাৰ মাজৰপৰা ওলোৱা জুইৰ আঙুনিৰ দৰে আৰু পানীৰ ঢৌত সূৰ্যৰ প্ৰতিবিম্বৰ দৰে ৰামৰ আগত উজ্জ্বল হোৱা দেখা গ'ল।

ৰাম আৰু লক্ষ্মণে ব্ৰত আচৰণেৰে শুদ্ধ হোৱা ঋষি-পত্নীৰ ভৰি ছুই সেৱা কৰিলে। তেওঁ ৰাজকুমাৰহঁতক যথাৰীতি আতিথ্য কৰিলে। পাপৰপৰা মুক্ত হৈ অহল্যা যেতিয়া দেৱীৰ দৰে উজ্জ্বল হ'ল তেতিয়া স্বৰ্গৰপৰা পুষ্পবৃষ্টি হৈছিল। সেই সময়তে গৌতম ঋষিয়ে আশ্ৰমলৈ আহি অনুতপ্ত আৰু শুদ্ধীকৃতা পত্নীক সাদৰেৰে গ্ৰহণ কৰিলে।

এইটোৱেই বাল্মীকিয়ে কোৱা উপাখ্যান। পুৰাণত আৰু সাধুকথাত এই উপাখ্যান অলপ বেলেগকৈ কোৱা আছে। কিন্তু এই পাৰ্থক্যলৈ আমি চকু দিব নালাগে।

ৰামায়ণ, মহাভাৰত আৰু পুৰাণাদি পঢ়া পাঠকবৰ্গলৈ একাষাৰ কথা: এই গ্ৰন্থবিলাকত সচৰাচৰ দেৱতা আৰু ৰাক্ষসৰ উল্লেখ থাকে। ৰাক্ষস দুষ্ট, ধৰ্মত মতিহীন আৰু কুকৰ্মত লিপ্ত থাকে। অসুৰো ৰাক্ষসৰ নিচিনা। কিন্তু ৰাক্ষসৰ ভিতৰতো কেইজনমান জ্ঞানী আৰু ধাৰ্মিক পুৰুষ আছিল। শ্ৰেষ্ঠ জাতিৰ ভিতৰতো অসৎ লোক ওলায় আৰু তাৰ বিপৰীতো সত্য হয়। মুঠতে কুকৰ্মত তৃপ্তিপোৱাবিলাকক অসুৰ আৰু ৰাক্ষস বোলা হৈছিল। এইটো দুখৰ বিষয় যে কোনো কোনো মানুহে অজ্ঞানবশতঃ অসুৰ আৰু ৰাক্ষসক অতীত ভাৰতৰ জনজাতিৰ লগত একে বুলি ক'ব খোজে। কোনো গ্ৰন্থ, বুৰঞ্জী বা মৌলিক উপাখ্যানে এনে মত সমৰ্থন নকৰে।

বিদেশী পণ্ডিতৰ ধাৰণা যে ৰাক্ষসৰপৰা দ্ৰাবিড়সকলৰ উৎপত্তি। এই উৎপত্তিৰ ধাৰণা তামিল বা আন কোনো সাহিত্যই সমৰ্থন নকৰে। তামিল জাতি অসুৰ বা ৰাক্ষসৰ বংশধৰ নহয়।

দেৱতাসকল সাধাৰণতে ধৰ্মৰ ৰক্ষক। ৰাক্ষসক দমন কৰা তেওঁলোকে কৰ্তব্য বুলি বিবেচনা কৰিছিল। পুৰাণৰ মতে তেওঁবিলাকে কেতিয়াবা ৰাক্ষসৰ লগত আচৰণ কৰোতে ধৰ্মৰপৰা নিজক পথভ্ৰষ্ট কৰিবলগীয়া হৈছিল। ইয়াতে বহুজন ৰাক্ষসে তপস্যাৰ দ্বাৰা মহৎ শক্তি লাভ কৰিছিল। দেৱতাসকল সাধাৰণতে সজ আছিল। যেতিয়া কোনো দেৱতা সত্যপথৰপৰা বিচলিত হৈছিল তেওঁ তাৰ বাবে শাস্তি ভুগিব লাগিছিল। দেৱতাৰ কাৰণে স্বকীয়াকৈ আচৰণ বিধি নাছিল। দেৱতা আৰু অন্যান্যৰ মাজত কৰ্মৰ বিধানৰ কোনো পাৰ্থক্য থাকিব নোৱাৰে। কৰ্মৰ বিধান দেৱতা আৰু অন্যান্যৰ ওপৰত সমানে প্ৰযোজ্য হৈছিল।

দেৱতাবিলাক গুণী কাৰণে তেওঁবিলাকৰ ত্ৰুটি-বিচ্যুতি বগা কাপোৰত ক'লা দাগৰ দৰে জল্ জল্ পট্ পট্ হৈ জিলিকি পৰিছিল। ৰাক্ষসৰ কুকৰ্ম

স্বীকাৰ কৰি লোৱা হৈছিল । সেইকাৰণে মলিয়ন কাপোৰৰ ক'লা দাগৰ দৰে সিহঁতৰ কামলৈ মানুহৰ চকু নপৰিছিল ।

সাধুজন যেতিয়া পথভ্ৰষ্ট হয় তেতিয়া আমি সহানুভূতি দেখুওৱা উচিত । গুণীজনৰ আকস্মিক ত্ৰুটি-বিচ্যুতিকো আমি তীব্ৰ নিন্দা কৰোঁ, আনহাতে চিৰপৰাধীজনকো আমি সহিষ্ণুতা দেখুৱাওঁ । জগতৰ ৰীতি এয়েই । কিন্তু এই বিচাৰ অশুদ্ধ ।

আমি পুৰাণত দেখা পাওঁ যে, দেৱতাসকল ধৰ্ম বা অধৰ্ম বিচাৰ কৰিবলৈ কেতিয়াবা অপাৰগ হয় । ইন্দ্ৰ আৰু আন আন দেৱতাক কেতিয়াবা গুৰু পাপ আচৰণ কৰা দেখুওৱা হৈছে । ঋষিসকলেই পুৰাণৰ কথা কৈ গ'ল । তেওঁবিলাকে তেন্তে নিজে নিজক অসুবিধাত পেলালে কিয় ? মানুহক অধৰ্মৰ পৰিণতি বুজোৱা তেওঁবিলাকৰ উদ্দেশ্য আছিল । সেয়ে নোহোৱা হ'লে ঋষিসকলে স্ব-ইচ্ছাৰে তেওঁলোকৰ বীৰবিলাকৰ গাত পাপৰ কলঙ্ক সানি নিজৰ অন্তৰায় সৃষ্টি নকৰিলেহেঁতেন ।

পুৰাণৰ ঘটনাৱলীৰপৰা কোনো কোনো মানুহে ভ্ৰমাত্মক সিদ্ধান্ত কৰে । তেওঁলোকে কয়, ৰাৱণ বৰ সজ ৰজা আছিল । বাল্মীকিয়ে তেওঁক পাপ কামৰ যি অপবাদ দিছে সি মিথ্যা । ৰামে এবাৰো অন্যায় আচৰণ কৰা নাইনে ? সীতাই এবাৰ মিছা কথা কোৱা নাছিলনে ?

বাল্মীকিয়ে গৌৰৱ হানি কৰা আখ্যানবিলাক বাদ দিও তেওঁৰ গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিব পাৰিলেহেঁতেন । ৰাম আৰু ৰাৱণক কবি বাল্মীকিয়েই প্ৰথমে পাঠকৰ আগত উপস্থিত কৰে । বাল্মীকিৰ আগেয়ে ৰচনা কৰা এনে কোনো গ্ৰন্থ নাই যাৰ দ্বাৰা বাল্মীকিৰ প্ৰতিবাদ কৰিব পাৰি অথবা ৰাম, সীতা আৰু দেৱতাসকলৰ প্ৰতি তেওঁৰ পক্ষপাতিতা বা বাস্তৱক বিকৃত ৰূপ দি পাঠকক প্ৰতাৰণা কৰা অভিযোগ প্ৰমাণ কৰিব পাৰি । বাল্মীকিৰ ৰামায়ণেই ৰামৰ কাহিনীৰ মূল নিজৰা । ইয়াৰ পাঠকে ওপৰে ওপৰে চাই অন্যায় আচৰণ কৰা দেখা যায় ।

সুস্থিৰভাৱে চিন্তা কৰিলে দেখা যায় যে, সেই ঘটনাৱলীও আমাৰ দৈনিক জীৱনৰ বাধা-বিঘিনিৰ প্ৰতিবিম্ব মাথোন । সেই কাহিনীবিলাকৰ ভিতৰত লিপিবদ্ধ কৰা নৈতিক সংগ্ৰামৰপৰা আমি উপকাৰ লাভ কৰিব পাৰোঁ । অহল্যাৰ উপাখ্যানৰ শিক্ষা এয়ে যে, পাপ যিমানেই গুৰুতৰ হওক তাৰপৰাও অনুতাপ আৰু দণ্ডৰ দ্বাৰা মুক্ত হ'বলৈ আশা কৰিব পাৰি । পাপ

কাৰ্যৰ বাবে আনক প্ৰৰিহণা নিদি আমি আমাৰ নিজৰ মন পৰীক্ষা কৰি চাব লাগে আৰু ইয়াক কুচিন্তাৰপৰা বিশুদ্ধ কৰি ল'ব লাগে। পাপৰ পৰা ৰক্ষা পাই থাকিবলৈ হ'লে আমাৰ ভিতৰৰ শ্ৰেষ্ঠ জনেও চিৰন্তন সতৰ্কতা অৱলম্বন কৰিব লাগে। অহল্যাৰ ভুলে উপদেশমূলক শিক্ষা দিয়ে মাথোন।

নৱম অধ্যায়

সীতাৰ লগত ৰামৰ পৰিণয়

জনকৰ যজ্ঞৰ সকলো আয়োজন সম্পূৰ্ণ হ'ল। অনেক দেশৰপৰা ঋষিমুনি আৰু ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিত আহি মিথিলাত সমবেত হ'ল। বিশ্বামিত্ৰ আৰু ৰাজকুমাৰ দুজনকো ৰজাই যথাযোগ্যভাৱে অভ্যৰ্থনা কৰিলে। জনকৰ পুৰোহিত শতানন্দই প্ৰথমতে বিশ্বামিত্ৰক সম্বৰ্দ্ধনা জনালে। জনকে তাৰ পিছত জনালে। ৰজাই ঋষিক ক'লে, "ঋষিৰাজ, আপুনি যজ্ঞলৈ আহি মোক ধন্য কৰিলে।" ৰাম-লক্ষ্মণলৈ আঙুলিয়াই জনকে সুধিলে "এই দেৱতুল্য যুৱক দুজন কোন? তেওঁলোকৰ গঢ় একে। তেওঁলোকে পাৰ্গত যুঁজাৰুৰ নিচিনাকৈ গৌৰৱেৰে আৰু হেলাৰঙে অস্ত্ৰ পৰিবহন কৰিছে। এনে পুত্ৰৰ ভাগ্যৱান পিতৃ কোন?"

বিশ্বামিত্ৰই জনকক ক'লে যে, তেওঁলোক দশৰথৰ পুত্ৰ। তেওঁলোকে কেনেকৈ যজ্ঞ ৰক্ষা কৰিলে আৰু ৰাক্ষস ধ্বংস কৰিলে ঋষিয়ে বৰ্ণাই ক'লে। ঋষিয়ে আকৌ ক'লে, "তেওঁলোকে আপোনাৰ ৰাজপ্ৰাসাদত থকা ৰুদ্ৰৰ ধনুখন আপোনাৰ অনুমতি পালে চাবলৈ আহিছে।" জনকে ঋষিৰ কথাৰ তাৎপৰ্য বুজিব পাৰিলে। তেওঁ পেটে পেটে আনন্দ পালে।

ৰজাই ক'লে, "ৰাজকুমাৰক সাদৰৰ ধনুখন চাবলৈ দিম, তেওঁ যদি ইয়াত গুণ লগাব পাৰে তেন্তে তেওঁ মোৰ কন্যা সীতাৰ পাণি গ্ৰহণ কৰিব পাৰিব। অনেক ৰাজকুমাৰ আহি..এই ধনুখন চাই হতাশ হৈ উলটি গ'ল। তেওঁলোকে আনকি ধনুখন লৰচৰকে কৰিব নোৱাৰিলে। আনে নোৱাৰা কাম এই ৰাজকুমাৰে কৰিব পাৰিলে মই সীতাক তেওঁৰ হাতত সমৰ্পণ কৰি আনন্দিত হ'ব পাৰিম।"

জনকে তেতিয়া ধনুখন আনিবলৈ ক'লে। ধনুখন কোনেও নোপোৱাকৈ আৰু ছুব নোৱাৰাকৈ এটা লোহাৰ পেৰাত সুমুওৱা থাকে। আঠ চকৰীয়া গাড়ী এখনত তুলি উৎসৱত মন্দিৰৰ ৰথ অনাদি ধনুখন ৰজাৰ মানুহে টানি আনিলে।

ৰজাই ক'লে, "এইখন ৰুদ্ৰপ্ৰদত্ত ধনু। মই আৰু মোৰ পিতৃ পুৰুষসকলে এই ধনুকে পূজা কৰি আহিছো। ৰামে এতিয়া ধনুখন পৰীক্ষা কৰি চাওক।"

বিশ্বামিত্ৰ আৰু ৰজাৰ আদেশ লভি ৰাম লোহাৰ পেৰাটোৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। সকলো দৰ্শকে প্ৰতীক্ষা কৰি তেওঁলৈ চাই থাকিল। পেৰাটো খুলি তেওঁ বিনা কষ্টে ধনুখন উলিয়াই এধাৰি ফুলৰ মালা লোৱাৰ দৰে হাতলৈ তুলি ল'লে। ধনুৰ এটা মূৰ ভৰিৰ বুঢ়া আঙুলিৰ ওচৰত থিয় কৰি লৈ তেওঁ ধনুখন যোৰ খুৰালে আৰু তাত গুণ লগালে। তাৰ পিছত গুণডাল ইমান অদম্য শক্তিৰে পিছলৈ টানি দিলে যে বৃহৎ ধনুখন মেঘৰ গৰ্জনৰ দৰে শব্দ কৰি দুটুকুৰা হৈ ভাগিল। স্বৰ্গৰপৰা পুষ্পবৃষ্টি হ'ল।

জনকে ঘোষণা কৰিলে, "এই ৰাজকুমাৰৰ লগত মোৰ স্নেহৰ কন্যাৰ বিয়া হ'ব।" বিশ্বামিত্ৰই ৰজাক ক'লে, "আপোনাৰ বেগৱন্ত কটকীক অযোধ্যালৈ পঠিয়াই দশৰথক সম্বাদ দিয়ক আৰু ইয়ালৈ নিমন্ত্ৰণ কৰক।"

জনকৰ কটকী তিনিদিনত অযোধ্যা পালেগৈ। কটকীয়ে ইন্দ্ৰৰ দৰে সিংহাসনত বহি থকা দশৰথ ৰজাক ক'লে, "ঋষি বিশ্বামিত্ৰ আৰু জনক ৰজাই মহাৰাজলৈ সু-সম্বাদ পঠিয়াইছে। মহাৰাজৰ পুত্ৰই মিথিলালৈ গৈ সম্পূৰ্ণ চৰ্ত পালন কৰি ৰাজকন্যা সীতাক লাভ কৰিলে। তেওঁ ৰুদ্ৰপ্ৰদত্ত ধনুখনত কেৱল গুণ লগোৱাই নহয়, এনেকৈ টানিবলৈ ধৰিলে যে ধনুখনৰ গৰ্ব খৰ্ব কৰি ভাঙি পেলালে। তেওঁৰ আগেয়ে আন কোনেও ধনুখন তুলিবকে পৰা নাছিল। জনক ৰজাই এতিয়া আগ্ৰহেৰে আপোনাৰ শুভ সন্মতি আৰু উৎসৱত পদাৰ্পণ আৰু আশীৰ্বাদলৈ অপেক্ষা কৰি আছে। মহাৰাজে এতিয়া অনুচৰবৰ্গৰ সৈতে মিথিলালৈ যাত্ৰা কৰে যেন।"

ঋষিৰ আশ্বাস পাই ৰামক পঠিয়াই দশৰথৰ হৃদয় চিন্তান্বিত হৈ আছিল। এই সু-সম্বাদ পাই ৰজা পুলকিত হ'ল। তেওঁ সভাসদবৰ্গক প্ৰস্তুত হ'বলৈ ক'লে। পিছদিনা তেওঁ সদলে জনকৰ ৰাজধানীলৈ যাত্ৰা কৰিলে। দশৰথ আৰু তেওঁৰ সভাসদবৰ্গ গৈ মিথিলা পালত জনক ৰজাই

আগ্ৰহেৰে তেওঁলোকক অভ্যৰ্থনা জনালে। আদৰ অভ্যৰ্থনাৰ অন্তত জনকে দশৰথক ক'লে, "মোৰ যজ্ঞ সোনকালে সমাপ্ত হ'ব। মোৰ বোধেৰে যজ্ঞ সমাপ্তিৰ লগে লগে বিয়াখন হৈ যোৱা প্ৰশস্ত হ'ব।" তাকে কৈ দশৰথৰ সন্মতি বিচাৰিলে। দশৰথে ক'লে, "আপুনি কন্যাৰ পিতা। আপোনাৰ ইচ্ছা অনুযায়ী সকলো আয়োজন হওক।"

নিৰ্দিষ্ট দিনত আৰু শুভ মুহূৰ্তত কন্যাদান কৰি জনক ৰজাই ৰামক ক'লে, "এৱেঁই মোৰ কন্যা সীতা। তেওঁ ধৰ্মপথত তোমাৰ চিৰসঙ্গিনী হ'ব।—সীতাৰ পাণি গ্ৰহণ কৰা। ধন্য আৰু পতিব্ৰতা হৈ সীতা সদায় ছায়াৰ দৰে তোমাৰ অনুগামী হ'ব।"

"ইয়ং সীতা মম সুতা
সহধৰ্মচৰী তব।
প্ৰতীচ্ছ চৈনাং ভদ্ৰাং তে
পাণিং গৃহ্ণীষ্ব পাণিনা।
পতিব্ৰতা মহাভাগা
ছায়েবানুগতা সদা।"

এই শ্লোক বিয়াৰ সম্প্ৰদানত আজিও মুখৰিত হৈ আছে।

এইদৰে জনকে সীতাক ৰামৰ হাতত সমৰ্পণ কৰিলে। ৰাম-সীতাৰ মিলন দুটি চিৰন্তন প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাৰ মিলন নহয়নে?

দশম অধ্যায়

পৰশুৰামৰ পৰাজয়

দশৰথৰ হাতত নিৰ্বিঘ্নে দুয়োজন ৰাজকুমাৰকে মিথিলাত সমৰ্পণ কৰি আৰু বিয়াত যোগদান কৰি বিশ্বামিত্ৰ দুয়ো ৰজাৰপৰা বিদায় লৈ হিমালয়লৈ গ'লগৈ। ৰামৰ কাহিনীত ইয়াৰ পিছত বিশ্বামিত্ৰই অংশ গ্ৰহণ কৰা নাই।

বিশ্বামিত্ৰ ৰামৰ আখ্যানৰ বিৰাট মন্দিৰৰ ভেটি বুলিব পাৰি। মিথিলাত ৰামৰ বিয়াৰ পিছত তেওঁক আৰু দেখিবলৈ নাপাওঁ। এইটো দেখা পোৱা

যায় যে কোনো চৰিত্ৰ কোনো অধ্যায়ত প্ৰধান ভূমিকা অংশ গ্ৰহণ কৰিও পিছৰ অধ্যায়বিলাকত প্ৰায় অদৃশ্য হৈ পৰে। বালকাণ্ডত বিশ্বামিত্ৰই শ্ৰেষ্ঠাংশ গ্ৰহণ কৰিও পিছত আৰু প্ৰৱেশ নকৰিলে। একেদৰে কৈকেয়ী আৰু গুহই অযোধ্যাকাণ্ডত মাথোন বিশিষ্টতা লাভ কৰিছে। ভৰতৰ বিষয়েও একে কথাকে ক'ব পাৰি। চিত্ৰকূটত লগ পোৱাৰপৰা ৰাম অযোধ্যালৈ উলটি অহালৈকে এই খণ্ডৰ ভিতৰত আমি ভৰতক দেখা নাপাওঁ। ৰামৰ বিপদৰ সময়ত ভৰতক আমাৰ চকুৰ আগত কবিয়ে দাঙি নেদেখুৱায়। ৰামায়ণৰ চৰিত্ৰাৱলীয়ে মহাভাৰত বা অন্যান্য নাটক, উপন্যাসৰ নিচিনাকৈ সঘনে প্ৰৱেশ কৰি নাথাকে। সমালোচকে বাল্মীকিৰ মহাকাব্যৰ এই বৈশিষ্ট্য মনত ৰখা উচিত.

অনুচৰবৰ্গক লগত লৈ দশৰথ ৰজা অযোধ্যালৈ উলটি আহিল আহোঁতে বাটত অশুভ লক্ষণ দেখা পাই বশিষ্ঠক অৰ্থ সুধিলে। বশিষ্ঠই ক'লে যে, ভয়ৰ সকাম নাই, কিয়নো আকাশত চৰায়ে যদিও আগন্তুক বিপদৰ সংকেত দিয়ে, তথাপি পৃথিৱীৰ জীৱ-জন্তৱে সুখময় পৰিণতিৰ ইংগিত দিছে।

দশৰথ আৰু বশিষ্ঠই কথা পাতি থাকোঁতেই এটা দুৰ্জয় ধুমুহা ব'বলৈ ধৰিলে। গছ-গছনি উঘালি পৰিল, পৃথিৱী কঁপিবলৈ ধৰিলে, ধুলিৰ ডাৱৰে আকাশত উঠি বেলি ঢাকি পেলালে আৰু সৰ্বগ্ৰাসী অন্ধকাৰ বিয়পি পৰিল। প্ৰত্যেকৰে অন্তৰত ভয়ৰ সঞ্চাৰ হ'ল। এই অদ্ভুত কাণ্ডৰ কাৰণ তেওঁলোকে বুজিব পাৰিলে। তেওঁলোকৰ সন্মুখত ভয়ঙ্কৰ মূৰ্তি ধৰি ক্ষত্ৰিয়বৈৰী পৰশুৰাম থিয় হ'ল। পৰশুৰামৰ এটা বাহুত এখন ধনু, আন বাহুত যুদ্ধৰ কুঠাৰ, হাতত বিজুলীৰ দৰে তিৰবিৰাই থকা এপাট কাঁড়। ভয়ঙ্কৰ চেহেৰা, মূৰত জঁটাবন্ধা চুলিৰ খোপাৰে তেওঁক ত্ৰিপুৰ ধ্বংস লীলাত আহলাদিত হোৱা ৰুদ্ৰৰ নিচিনা দেখা গৈছিল। তেওঁৰ মুখৰপৰা জুইৰ আঙনিৰ দৰে ৰশ্মি ওলাই পৰিছিল। জমদগ্নি ঋষিৰ পুত্ৰ পৰশুৰামে ক্ষত্ৰিয়ৰ মনত ভয়ৰ সঞ্চাৰ কৰিছিল। ক্ষত্ৰিয়ৰ কেবা পুৰুষো তেওঁ বিলোপ কৰিছিল। তেওঁ য'লৈকে যায় ধুমুহা আৰু ভূমিকম্প তেওঁৰ আগে আগে যায়। ক্ষত্ৰিয়কুল তেওঁৰ ভয়ত কঁপিছিল।

দশৰথৰ লগত যোৱা ব্ৰাহ্মণবিলাকে ক'বলৈ ধৰিলে, "এজন ৰজাই পৰশুৰামৰ বাপেকক হত্যা কৰা কাৰণে তেওঁ ক্ষত্ৰিয়কুল নিৰ্মূল কৰিবলৈ সঙ্কল্প গ্ৰহণ কৰিছিল। আমি ভাবিছিলো যে, অলেখ ৰজাক বধ কৰি

তেজেৰে ৰাঙলী হোৱাৰ পিছত তেওঁৰ প্ৰতিহিংসাৰ জুই নুমাল। তেও আকৌ নিষ্ঠুৰ অভিযান আৰম্ভ কৰিলেনে ?” তেওঁবিলাকে পৰশুৰামক যথাৰীতি পাদ্য-অৰ্ঘ যাচিলে। পাদ্য-অৰ্ঘ গ্ৰহণ কৰি পৰশুৰামে ৰামলৈ চাই ক'লে, “দশৰথ-পুত্ৰ, তোমাৰ শৌৰ্য-বীৰ্যৰ কথা শুনিছো। মই শুনি বিস্মিত হৈছো যে তুমি জনকৰ ৰাজসভাত ধনুত গুণ লগাই এনেকৈ গুণ টানিলা যে ধনু ভাগি গ'ল। এইখন মোৰ ধনু। এই ধনুও তুমি ভঙা ধনুৰ সমান। এই ধনু বিষ্ণুৰ আছিল। মোৰ পিতৃক বিষ্ণুৱে দান কৰিছিল। তুমি যদি এই ধনুত গুণ লগাব পাৰা তেন্তে তুমি মোৰ লগত যুদ্ধ দিবলৈ যোগ্যতা আৰ্জিবা।”

ঘটনাচক্ৰ দেখি দশৰথ ত্ৰ্যস্তমান হ'ল। ৰামক এই পৰীক্ষাৰপৰা অব্যাহতি দিবলৈ তেওঁ পৰশুৰামক অনুনয় বিনয় কৰিলে। তেওঁ পৰশুৰামক এইদৰে ক'লে, “আপুনি ব্ৰাহ্মণ। আমি শুনিছো যে, প্ৰতিশোধত সন্তুষ্ট হৈ ইন্দ্ৰৰ ওচৰত কৰা প্ৰতিজ্ঞা অনুসৰি কাশ্যপৰ হাতত আপোনাৰ বিজিত পৃথিৱী দান কৰি আপুনি তপস্যা কৰিবলৈ গুচি গৈছে। তপস্যাইহে আপোনাৰ বৰ্ণত শোভা পায়। আপোনাৰ ব্ৰত ভঙ্গ কৰি কোমল বয়সীয়া ৰাজপুত্ৰক আঘাত কৰিবলৈ অহাটো আপোনাৰ পক্ষে শোভনীয় হৈছেনে ? এই ৰাজপুত্ৰই আপোনাৰ ওচৰত কোনো দোষ কৰা নাই আৰু তেওঁ আমাৰ প্ৰাণতকৈও মূল্যবান।”

পৰশুৰাম অচল-অটল হৈ ৰ'ল। আনকি তেওঁ ৰজাৰ ফাললৈ মুখকে নকৰিলে। ৰামলৈ এনেকৈ চালে যেন তাত আৰু কোনো নাছিল; আকৌ ক'লে, “বিশ্বকৰ্মাই প্ৰথমতে দুখন ধনু সাজিছিল। তাৰে এখন ৰুদ্ৰক আৰু আনখন বিষ্ণুক দিছিল। এইখনেই বিষ্ণুৰ ধনু। তুমি গুণ লগোৱা আৰু দুটুকুৰা কৰি ভঙা ধনুখন শিৱৰ। তুমি এতিয়া চোৱা, বিষ্ণুৰ ধনুত গুণ লগাব পাৰা নে নোৱাৰা। যদি পাৰা তেন্তে তোমাৰ কৌশল আৰু শক্তিৰ প্ৰমাণ হ'ব আৰু তোমাৰ লগত যুদ্ধ কৰি মই তোমাক সন্মানিত কৰিম।”

পৰশুৰামে তৰ্জন-গৰ্জন কৰি দম্ভৰে কথাখিনি কৈছিল। ৰামে বিনয়েৰে আৰু সুস্থিৰভাৱে উত্তৰ দিছিল। তেওঁ উত্তৰ দিলে, “জমদগ্নি পুত্ৰ, এজন ৰজাই আপোনাৰ পিতৃক হত্যা কৰা কাৰণে আপুনি প্ৰতিহিংসাত লিপ্ত হৈছে। আপোনাক তাৰ কাৰণে দোষ নিদিওঁ। কিন্তু আপুনি মোক আন মানুহৰ নিচিনাকৈ সৈমান কৰিব নোৱাৰে। আপোনাৰ ধনুখন মোক দিয়ক।”

এইদৰে কৈয়েই তেওঁ পৰশুৰামৰপৰা ধনু আৰু কাঁড় হাতলৈ তুলি ল'লে। তেওঁ ধনুত গুণ লগাই তাত কাঁড় জুৰিলে আৰু গুণ টানিলে।

পৰশুৰামলৈ চাই মিচিকিয়া হাঁহি মাৰি ক'লে, “বিষ্ণুৰ শক্তিমান কাঁড়ডাল এবাৰ গুণত লগোৱাৰ পিছত বিনাকামে সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰি। ই কিবা নাশ কৰিবই লাগিব। মোক কওক, ই আপোনাৰ চলনশক্তি নাশ কৰিব নে আপোনাৰ তপস্যাৰ ফল গ্ৰাস কৰিব ?”

দশৰথকুমাৰে বিষ্ণুৰ ধনুত গুণ লগোৱা মাত্ৰকে পৰশুৰামৰ মুখৰ জেউতি লোপ পাই গ'ল আৰু তেওঁ ৰণলিপ্সু বিজেতাৰ স্থলত আত্মসংযমী ঋষিৰূপে থিয় হ'ল।

পৰশুৰামে কোমল সুৰেৰে অযোধ্যাকুমাৰক ক'লে, “তুমি কোন মই পৰিচয় পাইছো। মোৰ অভিমান খৰ্ব কৰা কাৰণে মই দুঃখিত হোৱা নাই। মোৰ সকলো তপস্যাৰ ফল তোমালৈ যাওক। কাশ্যপৰ ওচৰত প্ৰতিজ্ঞা কৰা মতে মই তেওঁৰ ৰাজ্যত বাস কৰিব নোৱাৰোঁ। গতিকে সূৰ্য অস্ত যোৱাৰ আগতে মহেন্দ্ৰ পৰ্বতলৈ লৰালৰিকৈ যাব লাগিব। মোৰ চলনশক্তি এই উদ্দেশ্যে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ দিয়া। তাৰ বাদে ধনুত জুৰি দিয়া কাঁড়ে মোৰ সমগ্ৰ তপৰ ফল গ্ৰাস কৰক।”

এইদৰে কৈ পৰশুৰামে সভক্তিৰে ৰামক প্ৰদক্ষিণ কৰি প্ৰস্থান কৰিলে।

দশৰথ আৰু ৰাজকুমাৰ দুজন নগৰলৈ উলটি অহা বাতৰি পাই অযোধ্যাৰ নগৰবাসী আনন্দত অধীৰ হ'ল। নগৰখন ফুলেৰে ৰমক-জমক হ'ল আৰু দেৱলোকৰ দৰে জিলিকি পৰিল। ৰাম-সীতাই বাৰ বছৰ কাল অযোধ্যাত বাস কৰিলে। ৰামে তেওঁৰ হৃদয় সীতাৰ ওচৰত অৰ্পণ কৰিলে। পৰস্পৰৰ গুণৰ কাৰণে তেওঁলোক প্ৰণয়াসক্ত হ'ল নে তেওঁলোকৰ দৈহিক সৌন্দৰ্যত প্ৰণয় নিহিত আছিল কোৱা টান। তেওঁলোকৰ হৃদয়ে বিনাবাক্যে ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰিছিল। সীতা ৰামৰ প্ৰণয় লাভ কৰি আনন্দত স্বৰ্গৰ লক্ষ্মীদেৱীৰ দৰে সুশোভিতা হৈ পৰিছিল।

তাৰ বহুত দিনৰ পিছত যেতিয়া তেওঁলোকৰ অৰণ্যবাস আৰম্ভ হ'ল তেতিয়া ঋষিৰ পুণ্য-পত্নী অনুসূয়াই ৰামৰ প্ৰতি সীতাৰ প্ৰেমৰ উচ্চ প্ৰশংসা কৰিছিল। সীতাই উত্তৰ দিলে, “ইয়াৰ অন্যথা কেনেকৈ হ'ব ? ৰাম পূৰ্ণ পুৰুষ। তেওঁৰ প্ৰতি মোৰ যেনে প্ৰেম, তেওঁৰো মোৰ প্ৰতি তেনে সমান প্ৰেম। তেওঁৰ স্নেহৰ পৰিৱৰ্তন নঘটে। তেওঁৰ চিত্ত বিশুদ্ধ আৰু ইন্দ্ৰিয় সমূহক তেওঁ জয় কৰিছে।”

একাদশ অধ্যায়

উৎসৱৰ আয়োজন

ৰাম আৰু সীতাই বাৰ বছৰ কাল অযোধ্যাত সুখেৰে কটালে। কিন্তু এতিয়া নৰৰূপী ভগৱান আৰু তেওঁৰ সহধৰ্মিণীয়ে পাৰ্থিৱ জীৱনৰ সুখ, শোক আৰু সংঘাত ভুগিবলগীয়া হ'ল।

ভগৱানে নিজে কৈছে, "মই অৱতাৰ ৰূপ লওঁ। মোৰ নাটকখন সেই আৱিৰ্ভাৱৰ যোগ্য অনুভূতি আৰু অভিজ্ঞতাৰে প্ৰযোজিত হ'ব।"

যিজন অযোধ্যাৰ ৰাজকুমাৰে জীৱদ্দশাত শৰীৰ পাত কৰি মানৱ জীৱনৰ ক্লেশ ভুগিলে আৰু দেৱগণক পৰিত্ৰাণ কৰিলে, তেওঁ প্ৰকৃততে কোন? তেৱেঁই সনাতন, সৰ্বব্যাপী পুৰুষ যি অভ্যন্তৰৰপৰা আৰু বহিৰ্জগতৰপৰা বিশ্বক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে।

এজন ৰাজাধিৰাজে কেনেকৈ এজনী কুঁজী বান্দীৰ নিষ্ঠুৰ কু-মন্ত্ৰণাৰ ফল ভুগিলে আৰু মাহীমাকে কেনেকৈ ৰামচন্দ্ৰক ৰাজদণ্ডৰপৰা বঞ্চিত কৰি সমুদ্ৰ পাৰ কৰি অৰণ্যত নিৰ্বাসন দিলে, এই বিস্ময়কৰ ঘটনা তামিল কবি কম্বনে অযোধ্যা-কাণ্ডৰ আৰম্ভতে বৰ্ণনা কৰিছে।

দশৰথে চাৰিওজন ল'ৰাক ভাল পাইছিল। তথাপি ৰামৰ কাৰণে তেওঁৰ সুকীয়া মৰম আছিল। ৰাজগুণ আৰু ধৰ্মৰ প্ৰতি থকা মতিৰ ফালে চালে ৰাম আচুতীয়া স্নেহৰ যোগ্য। দেৱগণৰ জননী অদিতিৰ দৰে কৌশল্যা কুঁৱৰীয়ে ৰামৰ নিচিনা পুত্ৰৰ মাক হৈ গৌৰৱ অনুভৱ কৰিছিল।

বাল্মীকিয়ে ৰামৰ গুণ বখানিছে। ৰামৰ গুণ-সমুদ্ৰ পান কৰি কবিৰ হেঁপাহ পূৰ নহয়। তেওঁ কেতিয়াবা ৰামৰ গুণমাধুৰ্য পোনপটীয়াকৈ বৰ্ণায় আৰু কেতিয়াবা অগৌণভাৱে কোৱায়। এইদৰে নানান কৌশলেৰে তেওঁ ৰামৰ গুণ বৰ্ণনা কৰি তেওঁক আদৰ্শপুৰুষ হিচাপে দাঙি ধৰে।

ৰামৰ মধুৰ দেহা, পুৰুষ-সুলভ সৌন্দৰ্য, বল, সাহ, বিশুদ্ধ চিত্ত, নিখুঁত জীৱন, দয়া, বাক্যৰ মধুৰতা, গাম্ভীৰ্য, জ্ঞানৰ গভীৰতা আৰু কূটনীতিৰ বিষয়ে মানুহে গুণ গাইছিল। তেওঁ কেতিয়ানো ৰাজপাটত বহে তালৈকে ৰাজ্যৰ প্ৰজাই বাট চাই আছিল।

দশৰথে প্ৰজাৰ আগ্ৰহ বুজিব পাৰি ৰং পাইছিল। তেওঁ বুঢ়া হৈ আহিছে গুণে ৰামক যুৱৰাজ পাতি ৰামৰ হাতত দেশৰ শাসন ভাৰ গতাই দিবলৈ ইচ্ছা কৰিলে। তেওঁৰ অভিলাষ সভাসদবৰ্গক জনালে আৰু সেই অভিপ্ৰায়ে ৰাজসভা আহ্বান কৰিলে। ঋষি, জ্ঞানী পণ্ডিত, নগৰৰ মুখিয়াললোক আৰু ওচৰ-চুবুৰীয়া দেশৰ ৰজাসকল সভালৈ আহিল। সকলোৰে নিজৰ নিজৰ আসনত বহাৰ মূৰত দশৰথে থিয় হৈ তেওঁবিলাকক সম্বোধন কৰি মনৰ কথা ভাঙি ক'লে। ভেৰীবাদ্য বা জলধৰ মেঘৰ গৰ্জনৰ দৰে তেওঁৰ পুৰুষোচিত গহীন কণ্ঠস্বৰে বিৰাট সভামণ্ডপখন জিনি পেলাইছিল। তেওঁৰ অৰ্থপূৰ্ণ বচনে সকলোকে মুগ্ধ কৰিলে। তেওঁ ক'লে, "মোৰ পূৰ্বপুৰুষসকলৰ পথ অনুসৰণ কৰি মাকে সন্তানৰ যত্ন লোৱাৰ দৰে ৰাজ্যৰ মই তত্ত্বাৱধান লৈছিলো। প্ৰজাৰ ভালৰ হকে মই অবিৰাম শ্ৰম কৰিছিলো। এতিয়া মোৰ শৰীৰ বৃদ্ধ আৰু দুৰ্বল। সেইকাৰণে মোৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰক যুৱৰাজ পাতি তেওঁৰ ওপৰত দায়িত্বভাৰ অৰ্পণ কৰিব খুজিছো। পিতা, প্ৰপিতামহৰ পুণ্য প্ৰথা অনুসৰণ কৰি মোৰ অৱশিষ্ট জীৱন অৰণ্যত তপস্যা কৰি কটাবলৈ মানস কৰিছো। ৰজাৰ কৰ্তব্য পালন কৰাৰ কাৰণে ৰাম সম্পূৰ্ণ সক্ষম। তেওঁ ৰাজ্যশাসন আৰু ৰাজনীতিত পটু আৰু পৰাক্ৰমত অতুলনীয়। এই সাৰ্বভৌমত্বৰ ভাৰ নিশ্চিন্তে মই ৰামৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰিব পাৰোঁ। মোৰ ইমানেই আশা। সন্মানিত সভ্যমণ্ডলীয়ে মোৰ অভিলাষ অনুমোদন কৰিব।"

হৰ্ষধ্বনিয়ে সভামণ্ডপ মুখৰিত কৰিলে। এক বাক্যে ৰাজন্যবৰ্গ আৰু সভাসদসকলে সমিধান দিলে, 'তথাস্তু'।

ৰজাই আকৌ ক'লে, "আপোনালোকে মোৰ প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰিছে, কিন্তু কোনো কাৰণ প্ৰদৰ্শন কৰা নাই। এইটো ঠিক হোৱা নাই। সুধী সকলে মোৰ প্ৰস্তাৱত সন্মত হোৱাৰ কাৰণ ভাঙি কওক।"

তেতিয়া কেবাজনো সভাসদে থিয় হৈ ৰামৰ গুণ আৰু যোগ্যতা বৰ্ণনা কৰিলে। ৰামৰ প্ৰশংসা শুনি ৰজাৰ হিয়া আনন্দত উপচি পৰিল আৰু তেওঁৰ মুখত ৰাজজ্যোতি জিলিকি উঠিল। শেষত সভ্যমণ্ডলীয়ে থিয় হৈ একবাক্যে ক'লে, "বিলম্ব নকৰিব। ৰামক যুৱৰাজ পদত অভিষিক্ত কৰক।"

ৰজাই উত্তৰ দিলে যে, তেওঁ শীঘ্ৰে তেওঁলোকৰ অভিলাষ কাৰ্যত পৰিণত কৰিব পাৰিব বুলি আনন্দিত হৈছে। বশিষ্ঠ, বামদেৱ আৰু অন্যান্য

সাধুসকল আৰু ধৰ্মকাৰ্যৰ অভিভাৱক মণ্ডলীলৈ চাই ৰজাই ক'লে, "এই চ'তমাহ শুভক্ষণ। এই ঋতুত অৰণ্যৰ গছ-গছনি ফল-ফুলেৰে সুশোভিত হয়। মান্যৱন্তসকল, আপোনালোকে ৰামৰ স্নানৰ দ্ৰব্য প্ৰস্তুত কৰক।"

সুভাসদসকলে দ্ৰুত গতিৰে কাম আগবঢ়াত ৰং পালে। ৰজাৰ আদেশ মতে গৃহদপ্তৰৰ মন্ত্ৰী সুমন্ত্ৰই ৰামক আনিবলৈ গ'ল। ৰামে তেওঁক যুৱৰাজ পাতিব খোজাৰ ভু পোৱা নাই। তেওঁ আহি ৰজাৰ সমুখত থিয় হ'ল। তেওঁক যুৱৰাজ পতাৰ সিদ্ধান্ত জানিবলৈ পাই তেওঁ মূৰ দোঁৱাই আদেশ গ্ৰহণ কৰি ক'লে, "আপোনাৰ যি আদেশেই হওক পালন কৰিবলৈ মই বাধ্য।"

দশৰথে ৰামক আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "তুমি প্ৰজাৰঞ্জক আৰু সাধু। তোমাৰ বিনয় আৰু সুবিচাৰ শিথিল নহৈ এতিয়াৰপৰা জনসাধাৰণৰ হিত সাধনৰ সুযোগত অধিকতৰ বৃদ্ধি পাওক আৰু অক্ষয় কীৰ্তি অৰ্জন কৰা।"

ৰাম তেওঁৰ বাস-গৃহলৈ গ'ল।

ৰাম ঘৰত সোমাইছে মাথোন, এনেতে সুমন্ত্ৰই লৰালৰিকৈ ৰামৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে যে, ৰামক ৰজাই আকৌ লগ পাব খুজিছে। কাৰণ সুধিলত সুমন্ত্ৰই ক'ব নোৱাৰিলে। কেৱল ক'লে যে ৰামক তৎক্ষণাৎ নিবলৈ তেওঁক আদেশ দিছে।

ৰামে ভাবিলে, ৰজাই অভিষেক সম্পৰ্কে পৰামৰ্শ লোৱাত নিশ্চয় কিবা অসুবিধা পাইছে। যি কৰে মঙ্গলেই কৰে। ৰামে যে প্ৰভুত্ব গ্ৰহণ কৰিবলৈ আকাংক্ষা কৰিছিল এনে নহয়। তেওঁ কেৱল ইয়াক কৰ্তব্য হিচাপেহে গ্ৰহণ কৰিছিল। ৰজাই যদি তেওঁক কাৰ্যভাৰ ল'বলৈ কয় তেন্তে তেওঁ প্ৰস্তুত। আৰু যদি ৰজাই তেওঁক কাৰ্যভাৰ পৰিত্যাগ কৰিবলৈ কয় তাতো তেওঁ সমানে ইচ্ছুক। এনে ভাব লৈ তেওঁ পিতাকৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল।

দ্বাদশ অধ্যায়

মন্থৰাৰ কুমন্ত্ৰণা

ৰজাই ৰামক বুকুত সাৱটি লৈ তেওঁৰ ওচৰতে ৰাজ-সিংহাসনত বহুৱালে। ৰজাই ক'লে, "মই বৃদ্ধ হ'লো। ৰজা আৰু মানুহ হিচাপে মই মোৰ জীৱন উপভোগ কৰিলো। মোৰ পূৰ্ব-পুৰুষসকলৰ প্ৰতি মোৰ সকলো কৰ্তব্য পূৰণ কৰিলো। মোৰ কোনো কৰ্তব্য এতিয়া বাকী নাই।

"তোমাক এই পিতৃপিতামহৰ সিংহাসনখনত অধিষ্ঠিত কৰাটোৱেই একমাত্ৰ মোৰ অভিলাষ। যোৱা ৰাতি মই এটা দুঃস্বপ্ন দেখিলো। জ্যোতিষীসকলেও মোক কৈছে যে, গভীৰ শোক আনকি মৃত্যুকো অচিৰে মই বৰণ কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে। সেইকাৰণে অভিষেক কাইলৈকে সম্পন্ন কৰিব খোজো। গণনাকাৰীসকলৰ মতে কাইলৈ দিনটো শুভ। মোৰ বিবেকেও মোক কৈছে 'এই কাম শীঘ্ৰে কৰা।' তুমি আৰু সীতা আজি ৰাতি উপবাসে থাকি কাইলৈ স্নানৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হোৱা। দূৰ্বাবনৰ শয্যাত শুবা, বিশ্বাসী আৰু সতৰ্ক বন্ধুৰ হতুৱাই তোমালোকৰ নিৰাপত্তালৈ লক্ষ্য কৰাবা। মোৰ ধাৰণা যেন ভৰত আঁতৰি থকা সময়টোৱেই তোমাৰ অভিষেকৰ উত্তম ক্ষণ। ভৰতক শুদ্ধ চিত্তৰ আৰু শুদ্ধাচাৰী বুলি জানো। সি তোমাৰ প্ৰতি যে অনুগত এই কথাও মই নজনা নহয়। কিন্তু মানুহৰ মন পৰিৱৰ্তনশীল আৰু অপ্ৰত্যাশিতভাৱে কেতিয়াবা মন প্ৰভাৱান্বিত হৈ পৰে।"

ৰজাই স্থিৰ কৰিলে যে, অভিষেক তাৰ পিছদিনাই হ'ব লাগিব। বশিষ্ঠক তেওঁৰ মনৰ কথা ক'লে। অভিষেকৰ দিন ততালিকে নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ কাৰণ হ'ল দুঃস্বপ্ন।

পিতাকৰপৰা বিদায় লৈ এই বাতৰি দিবলৈ আৰু সেৱা জনাবলৈ ৰাম কৌশল্যাৰ ওচৰ পালেগৈ। কিন্তু মহাদেৱে এই বাৰ্তা আগতে পাইছিল। সুমিত্ৰা, সীতা আৰু লক্ষ্মণো কৌশল্যাৰ ওচৰতে আছিল। কৌশল্যাই তেতিয়া শুভ্ৰবস্ত্ৰ পিন্ধি পুত্ৰৰ হকে দেৱাৰ্চনা কৰি আছিল। ৰামে সেৱা কৰি ৰজাৰ আদেশ সম্পৰ্কে মাকক জনালে। তেওঁ ক'লে, "এই বাতৰি মই পাইছো। বাছা, তুমি দীৰ্ঘজীৱী হোৱা। সুশাসক হোৱা। শত্ৰুক পৰাজিত কৰিবা আৰু তোমাৰ প্ৰজা আৰু জাতিবৰ্গক ৰক্ষা কৰিবা। তোমাৰ পিতাৰাক তুমি সন্তুষ্ট কৰিছা আৰু মোকো সুখী কৰিছা।"

তেতিয়া মাক আৰু মাহীমাক সুমিত্ৰাৰপৰা বিদায় লৈ ৰাম তেওঁৰ খোটালিত সোমাল। ৰজাৰ আদেশ মতে বশিষ্ঠ ৰামৰ ওচৰলৈ আহিল। ৰামে তেওঁক দুৱাৰ মুখতে অভ্যৰ্থনা জনালে। ৰামে অধিবাসৰ ব্ৰত আৰম্ভ কৰিছিল। বশিষ্ঠই তেওঁক যথাৰীতি মন্ত্ৰপাঠ কৰালে।

বশিষ্ঠ ৰজাৰ ওচৰলৈ উলটি আহোঁতে তেওঁ ৰাজবাটত জুমে জুমে মানুহ দেখা পালে। এই মানুহবিলাকে পিছদিনা ৰাতিপুৱাৰ মহোৎসৱৰ বিষয়ে ৰংমনেৰে আলোচনা কৰিছিল। ফুল আৰু পতাকাৰে নগৰবাসীৰ

ঘৰবিলাক সুশোভিত হৈ পৰিছিল। বশিষ্ঠই ৰাজপ্ৰাসাদলৈ যাওঁতে কষ্টেৰেহে জনতা ভেদ কৰিছিল। ৰামে ব্ৰত আৰম্ভ কৰিলে আৰু অভিষেকৰ আয়োজন হ'ল বুলি শুনি ৰজাই সন্তোষ পালে।

কিন্তু ৰজাই পেটে পেটে ভয় কৰিছিল জানোচা তেওঁৰ অভিলাসত এতিয়াও কিবা বিঘিনি ঘটে।

নগৰ আনন্দত দল্দোপ-হেন্দোলদোপ। বাটে বাটে ল'ৰা, বুঢ়া, ডেকা, গাভৰুৱে অভিষেকৰ দিনটো তেওঁলোকৰ জীৱনৰ এটা শুভ মুহূৰ্ত বুলি আগ্ৰহেৰে বাট চাই আছে।

ৰাম আৰু সীতাই তেওঁলোকৰ দেৱগৃহত সোমাই নাৰায়ণক ধ্যান কৰিলে, হোম কৰিলে, হোমৰ অৱশিষ্ট ঘিউ পান কৰিলে আৰু মাটিত দুৰ্বাবনৰ শয্যা পাতি লৈ শয়ন কৰিলে।

পিছদিনা প্ৰত্যুষতে তেওঁলোকে বাদ্যধ্বনি শুনি সাৰ পালে। তেওঁলোক ৰাজপ্ৰাসাদলৈ যাবলৈ শুভ আহ্বানলৈ অপেক্ষা কৰি ৰ'ল।

কিন্তু যি আমন্ত্ৰণ আহিল সি সম্পূৰ্ণ বিপৰীত।

ৰজাঘৰীয়া ৰীতি অনুযায়ী কৈকেয়ী ৰাণীৰ এগৰাকী সহচৰী আৰু বিশ্বস্ত ভৃত্যা আছিল। তেওঁ কুঁজী। নাম মন্থৰা। তেওঁ ৰাণীৰ সম্পৰ্কত লগা-ভগা আছিল। সেইকাৰণে ৰাণীৰ লগত মন্থৰাৰ বৰ ঘনিষ্ঠতা আছিল।

ৰামায়ণৰ চৰিত্ৰাৱলীৰ ভিতৰত মন্থৰাও খ্যাতনামা। আমাৰ দেশৰ প্ৰত্যেক মুনিহ, তিৰোতা, ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মন্থৰাক ঘিণ চকুৰে চায় আৰু তেওঁকেই ৰামৰ নিৰ্বাসন, দশৰথৰ মৃত্যু আৰু ৰাজ-পৰিয়ালৰ সকলো দুখ-দুৰ্গতিৰ মূল বুলি গৰিহণা দিয়ে। দশৰথে ৰাজসভা পাতি ৰামৰ অভিষেক স্থিৰ কৰাৰ দিনা মন্থৰাই কুঁৱৰীসকলৰ চোতাল উঠি নগৰৰ ফালে চাই পঠিয়ালে। তেওঁ দেখিলে, বাট-পথবিলাকত পানী ছটিয়াই দুয়ো কাষে ধুনীয়াকৈ সজাই ৰমক্জমক্ কৰিছে। ঘৰৰ মুধৰপৰা পতাকা জিলিকিছে। বাটে-পথে জুম পাতি মানুহে ৰং কৰি মেল পাতিছে। তেওঁবিলাকে নতুন সাজপাৰ আৰু চক্চকীয়া অলঙ্কাৰ পিন্ধি চন্দনৰ ৰেখা লৈছে আৰু ফুলৰ মালা পিন্ধিছে। মন্দিৰবিলাকত শঙ্খ-ঘণ্টা বাজিছে।

এইবিলাকৰ অৰ্থ কি মন্থৰাই বুজিব পৰা নাই। ৰজাই কি স্থিৰ কৰিলে তেওঁ ভু নেপায়। তেওঁ কেৱল অনুমান কৰিলে যে নগৰত কিবা ডাঙৰ উৎসৱৰ আয়োজন হৈছে।

মন্থৰাই লিগিৰী এজনীক সুধিলে, "তইঁতে পাটৰ সাজপাৰ পিন্ধিছ কিয় ? কৌশল্যায়ো ৰামুণক দান দিয়া দেখিছো। তেওঁ সচৰাচৰ খৰচ নকৰে আৰু অনাহকতে এইদৰে দান নিদিয়ে। চাৰিওপিনে উৎসৱৰ উখল-মাখল আৰু কোলাহল। এইবিলাক কিয় হৈছে ক'ব পাৰনে ?"

লিগিৰী ছোৱালীজনীয়ে আনন্দত নাচি-বাগি ক'লে, "কিয় ? আমাৰ ৰামক কাইলৈ ৰাতিপুৱা যুৱৰাজ পাতিব বুলি আপুনি ভু নেপায় নেকি ?"

ই কি বাৰ্তা ? মন্থৰা খঙত জ্বলি উঠিল। লৰালৰিকৈ গৈ তেওঁ কৈকেয়ীৰ অন্তেষপুৰত সোমাল। কৈকেয়ী তেতিয়া দীঘল দি পৰি আছিল। মন্থৰাই উধাতু খাই ক'লে, "মূৰ্খ তিৰোতা, উঠা। জোৰ পুৰি তোমাৰ হাত পালেহি, বিপদে তোমাক আগুৰি ধৰি গ্ৰাস কৰে এতিয়া। তোমাক ছলনা কৰিলে। তোমাক ধ্বংস কৰিলে। তোমাৰ বেলি মাৰ গ'ল। নিৰ্বোধ ছোৱালী, এনে সময়তো শুই থাকিব লাগেনে ?"

কৈকেয়ীয়ে ভাবিলে মন্থৰাৰ কিবা বিপদ ঘটিছে। তেওঁ লাহেকৈ সুধিলে, "তোমাৰ কি হ'ল ? তুমি ইমান অধৈৰ্য হৈছা কিয় ?"

চতুৰ মন্থৰাই ক'বলৈ ধৰিলে, "তোমাৰ আৰু মোৰ সৰ্বনাশ হ'ল। দশৰথে ৰামক যুৱৰাজ পাতিবলৈ স্থিৰ কৰিলে। ৰামেই দেশৰ প্ৰকৃত শাসনকৰ্তা হ'ব। মোৰ কাৰণে ইয়াতকৈ দুখৰ কাৰণ কি হ'ব পাৰে। তোমাৰ দুখ দেখিলে মই কেনেকৈ মন সামৰি থাকো ? সেই কাৰণে মই তোমাৰ ওচৰলৈ উধাতু খাই আহিছো। ৰজাৰ ঘৰত তোমাৰ জন্ম আৰু ৰজাৰ ঘৰতে তুমি ডাঙৰ-দীঘল হ'লা। ৰজাৰ ঘৰলৈকে তোমাক বিয়া দিলে। কিন্তু হায় ! এতিয়া সকলো শেষ হ'ল। সৰলচিতীয়া তিৰোতা পাই তোমাক ঠগিলে। তোমাৰ গিৰীয়েৰে তোমাক প্ৰবঞ্চনা কৰিলে। এইটো গভীৰ ষড়যন্ত্ৰৰ ফল। দূৰণিবটীয়া ঠাইলৈ মোমায়েকক লগ ধৰিবলৈ পঠিয়াই ভৰতক আঁতৰাই থলে আৰু এই সুযোগতে লৰালৰিকৈ ৰামক যুৱৰাজ পাতি কাইলৈ সকলো কামৰ ওৰ পেলাব। তুমি পাটীত পৰি এলেহুৱাৰ দৰে এইবোৰ চাই আছা ? ইহাতে তুমি আৰু তোমাৰ মুখলৈ চাই থকা সকলোৰে পতন হ'বৰ উপক্ৰম হ'ল।"

এইদৰে মন্থৰাই বহুতপৰ কৈয়ে থাকিল। কৈকেয়ীয়ে কথাবোৰ শুনিলে কিন্তু কাণ নিদিলে। ৰজাঘৰৰ আন আন মানুহৰ দৰে তেওঁৰো মন ৰামৰ অভিষেকৰ কাৰণে উলাহত নাচি আছিল। কৈকেয়ীৰ ৰামলৈ মৰম কোনো গুণে কম নাছিল।

কৈকেয়ীয়ে ক'লে, "মন্থৰা, তুমি মোক শুভ সংবাদ আনি দিলা । মোৰ পুত্ৰ ৰামৰ কাইলৈ অভিষেক হ'ব । ইয়াতকৈ কি সুখৰ বাতৰি হ'ব পাৰে ? হোৱা, উপহাৰ লোৱা । আৰু কি লাগে কোৱা ।" এইদৰে কৈয়েই কৈকেয়ীয়ে ডিঙিৰপৰা হাৰ এডাল সোলোকাই মন্থৰাৰ হাতত দিলে । শুভবাৰ্তা অনা মানুহক তৎক্ষণাৎ বঁটা দিয়া ৰজাঘৰীয়া প্ৰথা ।

কৈকেয়ীয়ে ভাবিলে মন্থৰাৰ হস্তক্ষেপ কৰা অভ্যাস । সেইদেখি কৈকেয়ীৰ স্বাৰ্থৰক্ষাৰ কাৰণে তেওঁৰ ইমান যত্ন । এই তিৰোতাজনীয়ে ৰামৰ সদ্‌গুণৰ বা ৰাজকাৰ্যৰ কি ভু পায় ? সেইদেখি তেওঁ ভাবিলে যে, অভিষেকত তেওঁৰ আনন্দ দেখিলে মন্থৰাৰ নিৰৰ্থক ভয় দূৰ হ'ব । কৈকেয়ীৰ মন এতিয়ালৈকে কলুষিত হোৱা নাই । সম্ভ্ৰান্ত বংশৰ সংস্কৃতি তেওঁ লাভ কৰি আহিছে । হীন চিন্তাই তেওঁক সহজে বশ কৰিব নোৱাৰে ।

কৈকেয়ীৰ কথা শুনি মন্থৰাৰ শোক গধুৰ হ'ল । হাৰডাল দলিয়াই পেলাই দি তেওঁ ক'লে, "নিৰ্বোধ তিৰোতা । তোমাৰ সকলো গ'ল । তথাপি মহামূৰ্খৰ দৰে তুমি আনন্দত উথলি পৰিছা । তোমাৰ বিপদ নেদেখাকৈ কেনেকৈ আছা ? তোমাৰ দুৰ্গতি দেখি মই হাঁহিম নে কান্দিম ? তোমাৰ সতিনী কৌশল্যাই ৰামক ৰজা পতাৰ ষড়যন্ত্ৰ কৰিলে । তুমি আনন্দত নাচি-বাগি থাকা । চেৰা-বলিয়া তিৰোতা, ৰামে ৰাজত্ব কৰিলে ভৰতৰ অৱস্থা কি হ'ব ? ৰামে ভৰত জীয়াই থকালৈ ভয় নকৰিবনে ? ৰামে মানুহৰ মন বুজি পায় । তেওঁ বুজিছে যে ভৰত জীয়াই থাকিলে তেওঁৰ সদায় ভয়ৰ কাৰণ থাকিব, গতিকে তাক মাৰি পেলাব লাগিব । মানুহে ভয়ত ফেটী সাপ নেমাৰেনে ? এতিয়াৰপৰা ভৰতৰ জীৱনলৈ সঙ্কট হ'ল । কাইলৈ ৰাতিপুৱা কৌশল্যা সৌভাগ্যৱতী হ'ব আৰু তুমি তেওঁৰ আগত শুৱনি সাজপাৰ পিন্ধি বান্দীৰ দৰে মূৰ দোঁৱাবা । তুমি তেওঁৰ আগত হাত যোৰ কৰি থিয় হ'বা । কাইলৈৰপৰা তোমাৰ ল'ৰাও লোকৰ তলতীয়া গোলাম হ'ব । কাইলৈৰপৰা এইখন ঘৰত মান-সন্মান, হাঁহি-ধেমালি লয় পাব ।"

মন্থৰাক শোকে খুন্দা মাৰি ধৰিলে । আৰু একো ক'ব নোৱাৰিলে । কৈকেয়ীয়ে কথাখিনি কাণপাতি শুনিছিল । তেওঁ মনতে ভাবিলে, "মন্থৰাৰ অন্তৰত ভয় কিয় হ'ল ? তেওঁ ৰামক চিনি নেপায়নে ? ৰাম নৰদেহধাৰী ধৰ্মৰ অৱতাৰ নহয়নে ?" তেওঁ মন্থৰাক ক'লে, "তুমি ৰামৰ সত্যবাদিতা, বিশুদ্ধ আচৰণ আৰু বিনয়ৰ কথা নেজানা জানো আৰু সেই কাৰণে অনেক দিন আনন্দও কৰা নাই জানো ? ৰাম জ্যেষ্ঠ কুমাৰ । সেই কাৰণে ৰাজ্যখন

তেৱেঁই পায়। ভৰতে কেতিয়াবা তেওঁৰ পিছত পাবগৈ। ইয়াত অন্যায় কি হ'ল? তুমি ইমান শোক কৰিছা কিয়? ৰামৰ পিছতো ভৰতে এশবছৰ ৰাজত্ব কৰিব। নাকান্দিবা। ৰামলৈ মোৰ কিমান মৰম তুমি জানা। আনকি ৰামেও মাকতকৈ মোকহে বেছি ভাল পায়। ৰামে ভায়েকহঁতকো নিজৰ প্ৰাণটো যেন নেদেখেনে? ৰামৰপৰা বিপদৰ আশঙ্কা কৰা তোমাৰ উচিত হোৱা নাই।"

মন্থৰাই ক'লে, "হায়! তুমি অগিয়ানী কিয় হ'লা? ৰাম এবাৰ ৰজা হ'লে ভৰতৰ ৰাজপাটৰ আশা ক'ত? ৰজা হোৱাৰ নিয়ম তুমি নেজানানে? ৰাম ৰাজপাটত বহিলে ভৰত বা তাৰ নাতি-পুতি ৰজা হোৱা আশা লোপ পাব। ৰামৰ পিছত ৰামৰ ল'ৰা ৰজা হ'ব, তাৰ পিছত ৰজাৰ ল'ৰা ৰজা হ'ব। এইদৰে ৰাজপাট সাল-সলনি হৈ থাকিব। ডাঙৰ ল'ৰাৰ ডাঙৰ ল'ৰাজনেই ৰাজপাটত উঠে। যিমানেই ভাল বা পুৰুষালি থকা হওক সৰু ভায়েকলৈ ৰাজপাট নাহে। আয়ে দেহি, এই কথাও তুমি নেজানা। এতিয়া কি কৰিবা?"

মন্থৰাই আকৌ ক'বলৈ ধৰিলে, "ৰামে এবাৰ ৰজা হ'বলৈ পালেই ভৰতক সুদাই নেৰে। ভৰতৰ প্ৰাণলৈ টনাটনি হ'ব। ভৰত যদি জীয়াই থাকিব লাগে তেন্তে তাক আঁতৰি থাকিবলৈ কোৱা। সি ঘৰ এৰি পলাওক, কিয়নো সি ঘৰলৈ আহিলে মৰণৰ কাষহে চাপিব। আনকি সি তাৰ মোমায়েকৰ ঘৰো এৰি যোৱাটোহে নিৰাপদ হ'ব। সি দূৰ-দূৰণিৰ কোনো ঠাইত কোনেও ভু-নোপোৱাকৈ লুকাই থাকক গৈ।

"কৌশল্যা তোমাৰ চেনেহৰ কুটুম নহয়। তোমালৈ তেওঁৰ আক্ৰোশ, কিয়নো তুমি ৰজাৰ লাগী ৰাণী আৰু মাজে সময়ে তেওঁক অৱজ্ঞা কৰি আহিছা। এতিয়া তেওঁ তোমাৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'ব। তুমি জানাই সুযোগ পালেই সতিনীৰ খং জ্বলা জুই হৈ পৰে। ৰাম ৰজা হোৱাৰ লগে লগে তুমি আৰু ভৰত এই সংসাৰত নাই বুলি ভাবিবা।

"সেই দেখি দ-কৈ গমি চোৱা। মনটো তাতে সাৰোগত কৰি লোৱা। যেনে তেনে ভৰতেহে মুকুট পিন্ধিব লাগিব। ৰামক ৰাজ্যৰপৰা খেদাবই লাগিব।"

কৈকেয়ীৰ অন্তৰত এইবাৰ ভয় সোমাল। মন্থৰা জিকিল। কৈকেয়ীৰ গাল দুখনি এইবাৰ ৰঙা পৰিল, উশাহ-নিশাহ তপত হ'ল। নিঃসহায় হৈ তেওঁ মন্থৰাক সাৱটি ধৰি সান্ত্বনা আৰু নিৰাপত্তা বিচাৰিলে।

প্ৰথম দুগৰাকী ভাৰ্যাৰ সতি-সন্ততি নোহোৱা কাৰণে দশৰথ ৰজাই ৰাজকীয় প্ৰথা অনুসৰি কৈকেয়ীক বিয়া কৰাইছিল। সেই সময়ত কৈকেয়ীৰ পিতাকে দশৰথক এনে প্ৰতিজ্ঞা কৰাইছিল যে, কৈকেয়ীৰ গৰ্ভজাত সন্তানেই ৰজা হ'ব। নিঃসন্তান ৰজা এজনৰ কাৰণে এনে প্ৰতিজ্ঞা কৰা কোনো আশ্চৰ্যৰ বিষয় নহয়, আনকি ভুল বুলিবও নোৱাৰি। সেই সময়ত তেওঁৰ দুয়োজনী ৰাণীৰ সুদীৰ্ঘকাল সন্তান হোৱা নাছিল। ৰজাই সন্তান লাভৰ অৰ্থেহে তৃতীয় ভাৰ্যা বিয়া কৰাইছিল। তাৰ পিছতো তেওঁৰ পুত্ৰলাভৰ কামনা পূৰণ নহ'ল। বহুত বছৰ এনেকৈয়ে পাৰ হৈ গ'ল।

মহাযজ্ঞৰ পিছত তিনিও ৰাণীৰেই পুত্ৰ লাভ হ'ল। প্ৰথম ৰাণীৰ পুত্ৰ ৰাম চাৰিওজনৰ ভিতৰত জ্যেষ্ঠ। তেওঁ গুণত মহৎ, ৰাজ্যভাৰৰ উপযুক্ত, মন্ত্ৰী, প্ৰজাবৰ্গ আৰু সামন্তসকলৰ মনোৰঞ্জনকাৰী। এনেস্থলত দশৰথ ৰজাই ৰাজকীয় প্ৰথা লংঘন কৰি ৰামৰ হক উপেক্ষা কৰি ভৰতক ৰজা পাতে কেনেকৈ ?

তাৰ উপৰি, ভৰত অথবা কৈকেয়ীয়েও কোনো দিন ৰজাৰ পুৰণিকলীয়া আৰু বিস্মৃত প্ৰতিজ্ঞা পৰিপূৰ্ণ কৰিবলৈ ইচ্ছা বা আকাংক্ষা কৰা নাছিল। ইমান দিনে এই বিষয়ে ঘূণাক্ষৰেও কোনেও উনুকিওৱা নাই। সেইদেখি ৰজাই ভাবিলে, কুলপ্ৰথা আৰু জনমত অনুযায়ী ৰামক যুৱৰাজ পতাটো কণ্টকিত নহ'ব। তদুপৰি কৈকেয়ীৰ মনতো আঁৰ লগা নাই। কৈকেয়ীৰ ব্যৱহাৰেই ইয়াৰ প্ৰমাণ। ভৰতো ইমান সাধু আৰু ওখ মনৰ যে, তেওঁ এনে কথা কেতিয়াও উত্থাপন কৰা নাই।

তথাপি দশৰথে ৰামক কোৱাৰ দৰে বিশুদ্ধ চিত্তৰো পৰিৱৰ্তন ঘটে। নিয়তি আৰু কুমন্ত্ৰণাই পাং পাতিলে আমি যেয়ে সেয়ে কলুষিত হ'ব পাৰো। কৈকেয়ীৰো সেয়ে হ'ল। ৰাৱণৰ ধ্বংসৰ কাৰণে স্বৰ্গৰ দেৱতাসকলে প্ৰতিশ্ৰুতি পাইছিল আৰু পৃথিৱীৰ ঋষিসকলে তপস্যা কৰিছিল। অদৃষ্টৰ ফলত মন্থৰাৰ কুমন্ত্ৰণাত কৈকেয়ীৰ বিশুদ্ধ চিত্তৰ ৰূপান্তৰ ঘটিল। কম্বনে অতুলনীয় ৰচনাৰে এই কথা তানিল ৰামায়ণত লিপিবদ্ধ কৰি গৈছে।

পলম কৰিলে বাধা-বিঘিনি ওপজে বুলি দশৰথে ভৰত উলটি অহালৈকে বাট নেচাই ৰামৰ অভিষেক পাতিবলৈ আদেশ দিছিল। সেই ভয়তে খৰখেদা কৰি মন্থৰাই কৈকেয়ীক বিপথে ফুচুলাইছিল। মন্থৰাই ক'লে, "ৰাণী, তুমি ভাবি চোৱাচোন, ইমান ততাতৈয়াকৈ ৰামক যুৱৰাজ পাতে কিয় ?

তোমাৰ ল'ৰা নেথাকোতে তোমাৰ গিৰিয়েৰাই এই উৎসৱ খৰখেদাকৈ পাতিছে কিয় ? ভৰতক ঠগিবলৈ এনে কৰা নাই নে ? এই ভাৱ ফট্‌ফটীয়াকৈ ওলোৱা নাইনে ? ৰজাই তোমাৰ প্ৰতি আসক্ত হোৱাৰ ভাও ধৰে। তেওঁৰ এইটো চতুৰালি মাথোন।"

এইদৰে ফুচুলনি শুনি কৈকেয়ীয়ে মন্থৰাৰ কথা শুনি-গাঁথি চালে। আন তিৰোতাৰ দৰে কৈকেয়ীও দুৰ্বল। তীক্ষ্ম বুদ্ধিৰ উপৰিও তেওঁৰ ভাৱ আৰু প্ৰকৃতি সজ আছিল। কিন্তু সংসাৰৰ জটিলতাৰ তেওঁ ভু নেপায়। তেওঁ বৰ মইমতীয়া। তেওঁক ঠগিবলৈ সহজ। নিজৰ কামৰ পৰিণতি বুজিবলৈ তেওঁৰ শক্তি নাছিল। এইদৰেই ৰামায়ণৰ শোকৰ অধ্যায়ৰ পাতনি মেল খালে।

ত্ৰয়োদশ অধ্যায়

কৈকেয়ী বশীভূত হ'ল

যি কৈকেয়ীয়ে ৰামক নিজৰ ল'ৰা যেন ভাবিছিল তেৱেঁই মন্থৰাৰ যুক্তিত বান্ধ খালে আৰু নিঃসহায় যেন অনুভৱ কৰিলে। তেওঁ মন্থৰালৈ চাই ক'লে, "সঁচাকৈয়ে মোৰ ভয় হৈছে। এতিয়া আমি কি কৰা উচিত ? কৌশল্যাৰ দাসী হৈ মই দিন নিয়ামনে ? কেতিয়াও নহয়। ভৰতৰ শিৰত মুকুট পিন্ধাবই লাগিব। কিন্তু তাকে কৰোঁ কেনেকৈ ? কোৱা, মোতকৈ তুমি চতুৰ আৰু বেছি উপায় জানা।"

এইদৰে কৈ কৈকেয়ীয়ে মন্থৰাক গৰা মাৰি ধৰিলে। তেওঁৰ চকুত মন্থৰাৰ কুঁজা শৰীৰটোও তেতিয়া মনোহৰ যেন লাগিছিল। ই ধেমালি নহয়, ই এটা সুক্ষ্ম মনস্তাত্ত্বিক অনুভূতি।

মন্থৰাই উত্তৰ দিলে, "কৈকেয়ী, তুমি অদ্ভুত কথা কৈছা। মই তোমাক ইয়াৰ উপায় শিকাব লাগিছেনে ? তুমি সঁচাকৈয়ে পাহৰিলানেকি ? নহ'লে তুমি ভাও জুৰিছানেকি ? তুমি যদি মোক ক'বলৈ কোৱা তেন্তে নিশ্চয় ক'ম। শুনা।"

এইদৰে কৈ মন্থৰা ৰ'ল। অধৈৰ্য হৈ কৈকেয়ীয়ে ক'লে, "কোৱা, কোৱা। ভৰতক মুকুট পিন্ধাব লাগিব। ৰামৰ অভিষেক ভাঙিব লাগিব।"

মন্থৰাই ক'লে, "বাৰু! মই তোমাক কওঁ। অধৈৰ্য নহ'বা। তোমাৰ মনত আছেনে তোমাৰ প্ৰতি দশৰথে বহুত দিনৰ আগতে দাক্ষিণাত্যত শম্বৰৰ লগত যুঁজ কৰিছিল? তুমিও তেতিয়া তেওঁৰ লগত নাছিলা জানো? তোমাৰ গিৰিয়েৰে ইন্দ্ৰক সহায় কৰিবলৈ যোৱা নাছিল নে? বৈজয়ন্তীৰ শম্বৰ ইন্দ্ৰতকৈ বহুত বেছি বলী আছিল। সেইদেখি ইন্দ্ৰই দশৰথৰ সহায় লৈছিল। দশৰথে যুদ্ধত আহত হৈ চেতনা হেৰুওৱা নাছিলনে? তেতিয়া তুমি কৌশলেৰে তেওঁৰ ৰথখন যুঁজৰ ঠাইৰপৰা চলাই নি দেহৰপৰা শৰ কেইপাট দুখ নোপোৱাকৈ উলিয়াই তেওঁৰ চেতনা আৰু প্ৰাণ দিলা। তুমি এই ঘটনা পাহৰিলানে?

"আৰু তেতিয়া ৰজাই তোমাক কি কৈছিল? তেওঁ তোমাৰ ধৰুৱা হৈ ক'লে—"মোক দুটা বৰ খোজা। তুমি যিহকে খোজা তাকে দিম।" তেতিয়া তুমি উত্তৰ দিছিলা, 'বৰ পিছত খুজিম, এতিয়া মোক একো নালাগে।' তেতিয়া ৰজাই প্ৰতিজ্ঞা কৰি কোৱা নাইনে বাৰু, 'তুমি বৰ দুটি যেতিয়াই খোজা তেতিয়াই পাবা।' এই কথা তুমি মোক বহুত দিনৰ আগেয়ে কৈছিলা। তুমি পাহৰিব পাৰা, কিন্তু মই পাহৰা নাই। এতিয়া প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰোৱাৰ সময় হ'ল।

"তুমি কোৱা যে, তেওঁ ৰামৰ সলনি ভৰতক মুকুট পিন্ধাওক। এইটোৱেই প্ৰথম বৰ হ'ব। ইটো বৰ এনেকৈ খোজা যে, ৰামক চৌধ বছৰ বনবাস দিয়ক।

"ভয় নাখাবা। খুজিবলৈ সঙ্কোচ নকৰিবা। এইদৰে বিচৰাটো পাপ কাম বুলি নেভাবিবা। মই কোৱামতে কৰা। ৰামক বনবাস দিয়ালেহে তেওঁ প্ৰজাক বান্ধি থোৱা শকত মুঠিটো লাহে লাহে ঢিলা হ'ব আৰু কালক্ৰমে সুলকি পৰিবগৈ, আৰু তোমাৰ ল'ৰাৰ সিংহাসন নিৰাপদ হ'ব।

"এতিয়া যোৱা। তোমাৰ বোহঘৰত সোমাবাগৈ। তোমাৰ পাটৰ সাজপাব আৰু অলঙ্কাৰ সোলোকাই পেলোৱা। এখন মলিয়ন কাপোৰ পিন্ধি মাটিত দীঘল দি পৰি থাকিবা। যেতিয়া ৰজা তোমাৰ ঘৰলৈ সোমাব তুমি কঁথা নকবা। আনকি ৰজালৈ নেচাবাও। তেওঁ তোমাৰ দুখ সহ্য কৰিব নোৱাৰিব। তেতিয়া তুমি সুযোগ পাবা।

"ৰজাই তোমাৰ হাত সাধিবলৈ চাব। তুমি সৈমান নহ'বা। তেওঁ ইটো সিটো দিব খুজিব। একো নল'বা। বৰ দুটাকেহে লাগে বুলি ধৰি থাকিবা। মন ডাঠ কৰিবা।

"প্ৰতিজ্ঞা কৰি থোৱা আছে যেতিয়া ৰজা মান্তি হ'ব। তেওঁৰ তোমালৈ কিমান বেছি মৰম মই বুজি পাওঁ। তোমাৰ কাৰণে তেওঁ প্ৰাণ বলি দিব পাৰে। মই কোৱা মতে কৰা। ভয় নকৰিবা।

"ৰামক বনলৈ নপঠিয়ালে তোমাৰ ইচ্ছা পূৰণ নহ'ব। ৰামক পঠিয়াবাই লাগিব। তেতিয়াহে ভৰতে সিংহাসন পোৱা যেন পাব আৰু টিকি থাকিব পাৰিব। এই কথা সুঁৱৰি থাকিবা। সাৱধান, দুৰ্বল নহ'বা।"

এই কথা শুনিলত কৈকেয়ীৰ মুখলৈ পানী আহিল। তেওঁ ক'লে, "মন্থৰা তোমাৰ ইমান বুদ্ধি। তুমি মোক উদ্ধাৰ কৰিলা।" এইদৰে কৈ তেওঁ আনন্দত অধীৰ হৈ জঁপিয়াবলৈ ধৰিলে।

মন্থৰাই পুনৰ ক'বলৈ ধৰিলে, "ৰামক বনলৈ পঠিয়াবই লাগিব। পলম নকৰিবা। কৰিবলগীয়া কাম ততালিকে কৰা। পুখুৰীৰ পানী ওলাই যোৱাৰ পিছত পাৰ বন্ধাৰ প্ৰয়োজন নাই। মই কোৱা কথা সুঁৱৰি থাকিবা। তোমাৰ মনৰ বলৰ ওপৰতে সকলো কথা নিৰ্ভৰ কৰে। তুমি সৈমান ন'হলে তোমাৰ জয় হ'বই।"

কৈকেয়ীয়ে মন্থৰাক আশ্বাস দিলে যে, তেওঁ মন ডাঠ কৰিব। তেওঁ ততালিকে ৰোহঘৰত সোমাল, গাৰ অলঙ্কাৰ-পাতি সোলোকাই মাটিত সিচঁৰিত কৰি পেলালে। সাজপাৰ সলাই মাটিত শুই থাকিল। তেতিয়া ভাওজুৰি থোকা-থুকি মাতেৰে ক'লে, "মন্থৰা, তুমি নিজেই এই বাতৰি মোৰ পতিক দিয়াগৈ। তেওঁক কবাগৈ যে, হয় ভৰতক যুৱৰাজ পাতক, নহয় কৈকেয়ী আৰু ইহ সংসাৰত নাই। চেনেহৰ মন্থৰা ঐ।"

খঙৰ বশ হৈ কৈকেয়ীয়ে ভাবিলে যে, দশৰথ তেওঁৰ প্ৰতি বিশ্বাসঘাতক। অলঙ্কাৰ খহাই থৈ, খং আৰু বেজাৰে ওন্দোলাই পেলোৱা মুখখনিৰে মাটিত পৰি থাকোতেও কৈকেয়ী অবৰ্ণনীয় সুন্দৰী হৈ পৰিছিল। ইমান বেছি সৌন্দৰ্য তেওঁৰ।

পাপ চিন্তাই কৈকেয়ীৰ মনত ঠাই পালে আৰু তেওঁৰ প্ৰকৃতি ৰূপান্তৰিত হ'ল। তেওঁৰ মনত দুটা ভয় সোমাল। ৰাম ৰজা হ'লে তেওঁ দাসীৰ নিচিনাকৈ জীৱন কটাব লাগিব আৰু ভৰতৰ প্ৰাণ বিপন্ন হ'ব। জীৱনত প্ৰথম বাৰলৈ তেওঁ লাজ-কাজ আঁতৰাই বুকু ডাঠ কৰিলে। গোঁসানীৰ দৰে সুন্দৰী

কৈকেয়ী দীঘল হুমুনিয়াহ কাঢ়ি, ঘামি-জামি, চকুমুদি মূৰৰ খোপা মেলি আউলী-বাউলী চুলিৰে মাটিত পৰি থাকিল। চিকাৰীয়ে শৰেৰে বিন্ধোৱা চৰাইৰ দৰে তেওঁ ছাটি-ফুটি কৰিবলৈ ধৰিলে। যি ফুল আৰু জক্‌মকীয়া হীৰা-মুকুতাই এসময়ত তেওঁৰ দেহা শোভা কৰিছিল এতিয়া সেইবিলাক অলঙ্কাৰ অন্ধকাৰ ঘৰত মাজনিশা তৰাৰ দৰে সিচঁৰিত হৈ থাকিল।

সভা ভঙ্গ কৰি আৰু যথাৰীতি অভিষেক পালন কৰিবলৈ আদেশ দি দশৰথে যেন গাটো পাতল পালে। তেওঁৰ দুশ্চিন্তা দূৰ হোৱাত জিৰণি ল'বৰ মনেৰে তেওঁ প্ৰিয়তমা ৰাণীৰ অন্তেষপুৰলৈ গ'ল। তেওঁ ৰামৰ অভিষেক পাতিবলৈ সিদ্ধান্ত কৰাৰ আগতে কাক কি লাগে সকলোকে সুধি সন্মতি লৈছে। আজি তেওঁ বৰ আনন্দ অনুভৱ কৰিছে, যেনিবা এটা গধুৰ বোজা গাৰপৰা খহাই পেলালে।

তেওঁ কৈকেয়ীৰ কোঠালৈ সোমাল। তেওঁৰ আশা আছিল এই সুখৰ বাতৰি কৈকেয়ীক দি অভিষেকৰ আগনিশা মধুৰ কথোপকথনেৰে কটাব। সৰু ৰাণীৰ প্ৰাসাদ দেখিবলৈ ধুনীয়া, তাত মনোমোহা উদ্যান আৰু পুখুৰীয়ে শোভা বঢ়াইছে। পানীত চৰায়ে ধেমালি কৰিছে, ময়ূৰে ছালি ধৰি নাচিছে আৰু গছ্-গছনি ৰংচঙীয়া ফুলেৰে ৰমক্-জমক্ হৈ পৰিছে। দশৰথৰ আনন্দিত মনত সেই নিশাৰ শোভা আনদিনাতকৈ বেছি মধুৰ যেন লাগিল।

গ্ৰহণৰ আগত উজ্জ্বলকৈ পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰ ওলায় আৰু আগন্তুক গ্ৰাসৰ ভু নেপায়। বেছেৰা বৃদ্ধ ৰজাও তেনেকৈ প্ৰফুল্লিত হৈ কৈকেয়ীৰ প্ৰাসাদত সোমালগৈ।

ধূপ-ধূনাৰ পাত্ৰ আগৰ দৰেই আছিল। কিন্তু যাক লগ পাবলৈ ৰজাৰ ধাউতি বেছি সেই ৰাণীক দেখা নেপালে। ৰাজ্যৰ দুশ্চিন্তাৰপৰা সকাহ পাবলৈ ৰজাই কেউগৰাকী ভাৰ্যাৰ ভিতৰত কৈকেয়ীৰ লগ বেছি ভাল পাইছিল। কিয়নো কৈকেয়ীয়ে কেতিয়াও ৰাজকাৰ্যত হকাবধা নকৰিছিল আৰু সদায় পদূলিমুখত ৰজালৈ বাট চাই আছিল আৰু ৰজা অহা মাত্ৰকে মৰমেৰে ৰজাক আকোঁৱালি ধৰিছিল। কিন্তু আজি তেওঁক ক'তো পাবলৈ নাই।

ৰজা বিবুদ্ধি হ'ল। তেওঁ ভাবিলে ৰাণীয়ে তেওঁৰ লগত লুকাভাকু খেলিছে। সেই আশাতে ৰাণীয়ে ভালপোৱা ঠাইবিলাকত ৰজাই বিচাৰি চালে, কিন্তু ৰাণীক ক'তো নাপালে।

এনে ঘটনা আগেয়ে কেতিয়াও ঘটা নাছিল। তেওঁ লিগিৰী এজনীক ৰাণী ক'ত আছে সুধিলে। হাত যোৰ কৰি লিগিৰীয়ে ক'লে, "মহাৰাজ, ৰাণীৰ খং উঠিছে। তেওঁ অন্তেষপুৰত আছে।"

বিস্মিত হৈ ৰজা ৰাণীৰ কোঠাত সোমাল। তাত এনে দৃশ্য দেখিলে যে তেওঁ বিস্ময় আৰু শোকত ডুব গ'ল। মাটিৰ মজিয়াত কৈকেয়ী পৰি আছে। তেওঁৰ সাজপাৰ মলিয়ন আৰু চুলি আউলী-বাউলী, যেন কৈকেয়ী মৃত্যু যন্ত্ৰণাতহে পৰি আছে। তেওঁৰ এনেহে বেদনা যেন ৰজা গোসাঁই আহোঁতে মুখ তুলি চাবকে নোৱাৰিলে।

সৰলচিতীয়া ৰজাই ৰাণীক কোনো দোষ লগোৱা কথা মনত পেলাব নোৱাৰিলে। বৃদ্ধ স্বামীয়ে কৈকেয়ীৰ প্ৰতি দেখুওৱা আচৰণত অন্তৰঙ্গ প্ৰীতিৰ চিন ফুটি ওলাইছিল। ৰজাই ৰাণীৰ কাষতে মাটিত বহি চুলিখিনি লিৰিকি-বিদাৰি আৰু গাত হাতফুৰাই স্নেহৰ বাক্যেৰে সান্ত্বনা দিবলৈ যত্ন কৰিলে, "তোমাৰ হঠাৎ কি হ'ল, কিবা নৰিয়া হ'লনেকি? গাটো বিষাইছে নেকি? দেশৰ অগ্ৰগণী বেজ মোৰ হাতত আছে। মই এতিয়াই তেওঁবিলাকক মতাই আনিম। তেওঁবিলাকে যি বেমাৰেই হওক আৰোগ্য কৰিব পাৰে। ভয় নকৰিবা।"

কৈকেয়ীয়ে গভীৰ হুমুনিয়াহ কাঢ়িলে। কিন্তু মুখেৰে মাত নিদিলে।

ৰজাই ক'বলৈ ধৰিলে, "মোৰ ঘৰত কোনোবাই তোমাৰ প্ৰতি দুৰ্ব্যৱহাৰ কৰিছেনেকি? মোক কোৱা, মই তাক শাস্তি বিহিম। কোনোবাই তোমাক বিদ্ৰুপ কৰিছেনেকি? বা তুমি বিচৰা কিবা বস্তু মই হেলা কৰি নিদিলো নেকি? কোৱা মোক।"

এইদৰে তেওঁ যত ৰকমে ৰজাৰ ঘৰত দোষ ঘটিব পাৰে বৰ্ণাবলৈ ধৰিলে আৰু কৈকেয়ীৰ বোহৰ কাৰণ সুধিলে। ৰাণীয়ে কোনো কথালৈ কৰ্ণপাত নকৰিলে আৰু ভূতে পোৱা মানুহৰ দৰে নিৰ্বাক হৈ ৰ'ল।

ৰজাই কাকুতি-মিনতি কৰি ক'বলৈ ধৰিলে, 'তোমাৰ অভিলাষ জনোৱা। মই পূৰ্ণ কৰিম। তুমি কোনজনক শাস্তি দিয়াব খোজা? মই তাক শাস্তি দিম। তুমি কাৰোবাক শাস্তিৰপৰা মুক্তি দিয়াব খোজানেকি? মই তাক নৰঘাতক হ'লেও মুক্তি দিম।

"মোৰ একচ্ছত্ৰী প্ৰভুত্বৰ কথা তুমি জানা। মোৰ ইচ্ছামতে মই দিবও পাৰো, ল'বও পাৰো। মই য'তে ত'তে যি ইচ্ছা কৰিব পাৰো। যিহকে লাগে মোক খোজা। তৎক্ষণাত মই পূৰ্ণ কৰিম।"

কৈকেয়ী উঠি বহিল। ৰজা প্ৰসন্ন হ'ল। ৰাণীয়ে ক'বলৈ ধৰিলে, "মোক কোনেও অৱজ্ঞা বা অসন্মান কৰা নাই। কিন্তু মোৰ কাৰণে আপুনি কৰিব পৰা কাম আছে। আপুনি অৱশ্যে মোৰ হ'কে কৰিব লাগিব। প্ৰতিজ্ঞা কৰক যে, আপুনি মোৰ বাসনা পূৰ্ণ কৰিব। তেতিয়াহে আপোনাক মনৰ কথা ভাঙি কম।"

এই কথা শুনি বৃদ্ধ ৰজা আনন্দিত হ'ল। তেওঁৰ মনত কোনো সন্দেহৰ ছাঁ নাছিল। ৰাণীৰ যি কামনাই হওক, তেওঁ যে, পূৰ্ণ কৰিব পাৰিব তাত সংশয় নাই। সেই দেখি তেওঁ নিৰ্ভীকভাৱে উলাহেৰে ক'লে, "কৈকেয়ী, তোমাক যি লাগে কোৱা, মই তোমাৰ আশা পূৰ্ণ কৰিম। মই প্ৰতিজ্ঞা কৰিলো। তুমি নাৰীৰ ভিতৰত মোৰ প্ৰিয়তমা। তোমাৰ শপত খাই কৈছো। মানুহৰ ভিতৰত ৰাম সকলোতকৈ স্নেহৰ পাত্ৰ। তেনে ৰামৰ নামত শপত খাই কৈছো। তুমি যিহকে কামনা কৰা তাকে মই পূৰ্ণ কৰিম। মই প্ৰতিজ্ঞা কৰিলো। মই শপত খালো।"

এহাতে চাতুৰ্যপূৰ্ণ দুৰ্নীতি, আনহাতে বিশ্বস্তজনৰ দুৰ্ভাগ্য। এই দুয়ো শক্তিয়ে অসমান ফেৰপাতি এটি নতুন পৰ্যায়ৰ শীৰ্ষস্থান পালেগৈ। ৰজাই ৰামৰ নামত শপত খাই ক'লত কৈকেয়ীৰ পৰম আনন্দ হ'ল। তেওঁ এতিয়া বুজিলে যে, তেওঁৰ জয় হ'ল। কিয়নো ৰজাই তেওঁৰ প্ৰিয়জনৰ নামেৰে খোৱা শপত ভঙ্গ নকৰে।

কৈকেয়ীয়ে ক'লে, "আপুনি প্ৰতিজ্ঞা কৰিছেনেকি? বাৰু আপুনি ৰামৰ নাম লৈ এই অঙ্গীকাৰ কৰক মই যি কৰিবলৈ কওঁ আপুনি নিশ্চয় পালন কৰিব। শপত খাওক।"

ৰজাই ক'লে, "প্ৰিয়তমে, মই অঙ্গীকাৰ কৰিলো। ৰামৰ নাম লৈ মই প্ৰতিজ্ঞা কৰিলো। তুমি যি বিচাৰা তাকে দিম। এই মোৰ অঙ্গীকাৰ।"

এনে সময়ত কৈকেয়ীয়ে কৰিব খোজা অনুৰোধৰ নিষ্ঠুৰতা উপলব্ধি কৰিলে। তেওঁৰ হিয়াত কঁপনি উঠিল আৰু তেওঁৰ আশঙ্কা হ'ল জানোচা তেওঁৰ কথা শুনি মূছ্-কঁছ্ গৈ কয়, 'হে ঈশ্বৰ, এনে ঘৃণনীয় পাপ কাৰ্য সমৰ্থন কৰিবলৈ কোনো অঙ্গীকাৰ সক্ষম নহয়।" আৰু এনেকৈ কৈয়েই জানোচা ৰজাই তেওঁক ঘিণ কৰি উচাৎ মাৰি গুচি যায়।" তেওঁ থিয় হ'ল আৰু হাত যোৰ কৰি চাৰিওফালে ঘূৰি গভীৰ স্বৰেৰে দেৱতাসকলক অঙ্গীকাৰ কৰি সাক্ষী হ'বলৈ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, "হে দেৱগণ, আপোনালোকে মোৰ স্বামীয়ে কৰা অঙ্গীকাৰ শুনিলে আৰু দেখিলে। চন্দ্ৰ, সূৰ্য আৰু

গ্ৰহ-নক্ষত্ৰগণ, আপোনালোক মোৰ সাক্ষী। হে পঞ্চভূত, তোমালোকে এই অঙ্গীকাৰ শুনিলা। মোৰ যি স্বামীয়ে কেতিয়াও অঙ্গীকাৰ ভঙ্গ কৰা নাই, তেওঁ আজি মোৰ মনস্কামনা পূৰ্ণ কৰিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিছে। তোমালোক সাক্ষী হোৱা।"

দশৰথে কৈকেয়ীৰ মুখলৈ আগ্ৰহ আৰু উলাহেৰে চাই ৰ'ল। কৈকেয়ীয়ে পতিৰ অন্তৰ চিনি পাইছিল। তেওঁ ডাঙৰ ডাঙৰকৈ ক'বলৈ ধৰিলে, "মহাৰাজ, আপোনাৰ মনত পৰেনে বহুত বছৰৰ আগেয়ে যেতিয়া যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত আপুনি প্ৰাণ হেৰুৱাবলগীয়া হৈছিল, মই তেতিয়া অন্ধকাৰ নিশা আপোনাৰ ৰথখন চলাই আপোনাক যুদ্ধ ক্ষেত্ৰৰপৰা আঁতৰাই নিছিলোঁ। তাৰ পিছত আপোনাৰ দেহৰপৰা কাঁড়কেইপাট উলিয়াই আপোনাৰ যন্ত্ৰণাৰ উপশম কৰিছিলো। আৰু প্ৰাণ সজীৱ কৰিছিলো। মূৰ্চ্ছা যোৱাৰ পিছত আপুনি যেতিয়া জ্ঞান পালে মোক আপুনি কিবা কৈছিল নহয় ?"

"আপুনি কৈছিল, 'মোৰ শত্ৰুৱে হৰি নিয়া প্ৰাণ তুমি ঘূৰাই আনিলা। তুমি বিচৰা দুটি বৰ দিম।' তেতিয়া মই কৈছিলো, মোক একো নালাগে। আপুনি যে জীয়াই থাকিল সেয়েই মোৰ আনন্দ। বৰ দুটি মই পিছত খুজিম। আপোনাৰ মনত পৰেনে ?"

ৰজাই ক'লে "হয়, মোৰ মনত পৰিছে। তুমি বৰ দুটি খোজা। এতিয়াই পাবা।"

কৈকেয়ীয়ে ক'লে, "আপুনি মনত ৰাখিব, আপুনি প্ৰতিজ্ঞা কৰিছে। আপুনি অঙ্গীকাৰ কৰিছে। আপুনি ৰামৰ নাম লৈ শপত খাইছে। দেৱগণ আৰু পঞ্চভূত আপোনাৰ অঙ্গীকাৰৰ সাক্ষী হৈছে। মোৰ মনস্কামনা জনাম। আপোনাৰ পূৰ্বপুৰুষসকলে কেতিয়াও প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰা নাছিল। আপুনি কৰা অঙ্গীকাৰ পালন কৰি পূৰ্বপুৰুষৰ যোগ্য বংশধৰ বুলি নিজক চিনাকি দিয়ক। অভিষেকৰ বাবে অনুষ্ঠিত আয়োজনেৰেই মোৰ ল'ৰা ভৰতক যুৱৰাজ পাতক। এইটোৱেই মোৰ প্ৰথম অভিলাষ। দ্বিতীয় বৰ মতে আপোনাৰ ল'ৰা ৰামক দণ্ডকাৰণ্যত চৌধ বছৰ বনবাস দিয়ক। আপোনাৰ গুৰুগম্ভীৰ প্ৰতিশ্ৰুতি স্মৰণ কৰক। প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰিব নোৱাৰে। আপোনাৰ কুলৰ গৌৰৱ এতিয়া আপোনাৰ হাতৰ মুঠিত।'

চতুৰ্দশ অধ্যায়

তিৰোতা নে পিশাচী

দশৰথ বজ্ৰাহত হ'ল।

জ্ঞান পালত হৈ যোৱা ঘটনাৰ সত্যতাত তেওঁৰ সন্দেহ উপজিল। তেওঁ ভাবিলে, "ই বিভৎস স্বপ্নৰ বাহিৰে কি হ'ব পাৰে? নহ'লে বিকৃত মস্তিষ্কৰ প্ৰহেলিকানেকি? অথবা মোৰ পূৰ্বজন্মৰ প্ৰায়শ্চিত্তনেকি? মই নিশ্চয় কিবা মায়া দেখিছো। কেতিয়াও ইয়াক সত্য বুলি ধৰিব নোৱাৰোঁ।"

আতঙ্কৰ যন্ত্ৰণাই ৰজাক অথিৰ-অবিৰ কৰিলে। তেওঁৰ চকু জাপ খালে আৰু সেইপিনেই তেওঁ অচেতন হ'ল। অলপ সময়ৰ পিছত তেওঁৰ চকু মেল খালে। কৈকেয়ীৰ ওপৰত চকু পৰা মাত্ৰকে বাঘৰ আগত হৰিণৰ দৰে কঁপিবলৈ ধৰিলে। মন্ত্ৰৰ বশ হোৱা ফেটীগোমৰ দৰে তেওঁ এবাৰ ইফালে এবাৰ সিফালে হলি পৰিছিল। আকৌ তেওঁ মূৰ্চ্ছা গ'ল।

বহুত পৰৰ পিছত তেওঁ জ্ঞান পালে। কৈকেয়ীলৈ চাই খঙত অধীৰ হৈ চিঞৰি ক'লে, "দুৰ্বৃত্ত ৰাক্ষসিনী। মোৰ কুল-নাশিনী। ৰামে তোৰ কি অপকাৰ কৰিছিল? সি তোক নিজৰ মাক যেন জ্ঞান কৰা নাইনে? তোক মই অতদিন তিৰোতা বুলি ভাবিছিলো। এতিয়া দেখিছো তই বিষাক্ত সাপ। দূৰ দেশৰপৰা আনি মোৰ বুকুত তুলি-তালি কেৱল মোক দংশিবলৈ পুহিছিলো।" কৈকেয়ী অটল হৈ ৰ'ল আৰু তেওঁ এটি কথাও নক'লে। ৰজাই আকৌ ক'লে, "প্ৰজাৰঞ্জক আৰু প্ৰশংসাভাজন ৰামক কি ওজৰ দেখুৱাই মই নিৰ্বাসন দিম? কৌশল্যাক মই হেৰুৱাব পাৰো, তথাপি মই জীয়াই থাকিম। বিশুদ্ধমনা সুমিত্ৰাক হেৰুৱালেও মই জী থাকিম। কিন্তু যদি মই ৰামক হেৰুৱাওঁ, তেন্তে মই জীয়াই নেথাকোঁ। পানী বা পোহৰ নেপালেও মই অলপ সময় জীয়াই থাকিম; কিন্তু ৰামৰ অবিহনে নোৱাৰো। এই পাপ চিন্তা তোৰ মনৰপৰা দূৰ কৰ। তোৰ চৰণত মূৰ দোঁৱাই মই তোক খাটিছো তই অনেকবাৰ কোৱা নাছিলিনে, মোৰ দুটি ল'ৰা মৰমৰ। তাৰ ভিতৰতে ডাঙৰ ল'ৰা ৰামলৈ বেছি মৰম? ৰামক যুৱৰাজ পাতিবলৈ স্থিৰ কৰি মই কেৱল তোৰেই অস্পষ্ট বাসনা কাৰ্যত পৰিণত কৰিব খোজা নাইনে? তেনেহ'লে এই নিদাৰুণ বৰ বিচাৰ কিয়? নহয়। ই তোৰ প্ৰকৃত অভিপ্ৰায়

নহয়। তই কেৱল ভৰতৰ প্ৰতি মোৰ মৰম পৰীক্ষা কৰি চাইছ। মহাপাপ আচৰণ কৰি আমাৰ বিখ্যাত ৰাজকুল ধ্বংস নকৰিবি।"

কৈকেয়ী তেতিয়াও নিৰুত্তৰ হৈ ৰ'ল। কিন্তু তেওঁৰ চকুত ঘিণ আৰু খঙৰ চিন ফুটি ওলাল।

কৈকেয়ীৰ মন ঘূৰাবলৈ ৰজাই আকৌ ক'লে, "আজি পৰ্যন্ত তুমি মোক দুখ দিয়া নাই, এবাৰ অশোভন কথা কোৱা নাই। তোমাক এতিয়া কোনে কলুষিত কৰিলে? এই দুশ্চিন্তা তোমাৰ বুলি মই বিশ্বাস নকৰোঁ। তুমি কতবাৰ মোক কৈছা, ৰাম মহৎ। সেই ৰামকে আজি তুমি বনবাস দিয়াব খুজিছা নে? সি অৰণ্যত কেনেকৈ থাকিব? হিংস্ৰ জন্তুৰে পৰিপূৰ্ণ অৰণ্যলৈ ৰাম যোৱা কথা তুমি কেনেকৈ মনলৈ আনিব পাৰিছা? ৰামৰ তোমাৰ প্ৰতি কিমান মৰম। সি কিমান স্নেহেৰে তোমাৰ সেৱা কৰে। এইবিলাক কথা তুমি কেনেকৈ পাহৰি গৈ হৃদয় শিলেৰে বান্ধি ক'ব পাৰিছা তাক বনবাস দিয়ক। সি কি দোষ কৰিলে? ৰাজপ্ৰাসাদত থকা শ শ তিৰোতাই কোনোবাই ৰামৰ চৰিত্ৰ বা গুণৰ বিপক্ষে কেতিয়াবা এষাৰ কথা কৈছেনে? মহৎ আৰু সজগুণৰ কাৰণে ৰাম সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ প্ৰিয়। ইমান মানুহৰ ভিতৰত তুমিয়েই ৰামক বেয়া পোৱাৰ হেতু কেনেকৈ পালা? ৰাম ইন্দ্ৰ স্বৰূপ নহয়নে? তাৰ মুখ ঋষি-মুনিৰ দৰে আধ্যাত্মিক জ্যোতিৰে উজ্জ্বল হৈ নাথাকেনে? ৰামৰ সত্যবাদিতা, মিত্ৰতা, জ্ঞান, বিদ্যা, বীৰত্ব আৰু বিনয় পৃথিৱীত বৈ বৈ গৈছে। কোনেও তাৰ মুখত কটু কথা শুনা নাই। তাৰ বাপেক হৈ মই তাক কেনেকৈ কওঁ—'পোনা, তুমি বনলৈ যোৱাগৈ?' এই কথা কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে। জীৱনৰ শেষ প্ৰান্তত উপস্থিত হোৱা এই বৃদ্ধৰ প্ৰতি দয়া পৰৱশ হোৱা। ৰাজ্যৰ আন যিহকে লাগে তাকে কোৱা—মই দান কৰিম। কৰযোৰ কৰি তোমাক খাটিছো। মোক যমৰ ঘৰলৈ নপঠিবাবা, তোমাৰ ভৰি সাৱটি তোমাক কাকুতি কৰিছো, ৰামক ৰক্ষা কৰা। মোক পাপৰপৰা উদ্ধাৰ কৰা।।"

শোক সাগৰত উটি-বুৰি থকা ৰজালৈ চাই নিৰ্দয় কৈকেয়ীয়ে নিষ্ঠুৰ বাক্য প্ৰহাৰ কৰিলে, "মহাৰাজ, বৰ দিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰি যদি এতিয়া দুখ কৰে আৰু মিথ্যাবাদী হয় তেন্তে আপুনি কেনে ধৰণৰ ৰজা হ'ব অথবা সত্য আৰু ধৰ্মৰ বিষয়ে ক'বলৈ আপোনাৰ কি স্বত্ব থাকিব? আন আন ৰজাৰেই বা আপুনি কেনেকৈ সন্মুখীন হ'ব? নিৰ্লজ হৈ আপুনি স্বীকাৰ কৰিবনে যে, কৈকেয়ীয়ে মোক মৰণৰপৰা ৰক্ষা কৰিলে আৰু তাইৰ ওচৰত

মই প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হ'লো আৰু পিছত মই অঙ্গীকাৰৰ কাৰণে দুঃখিত হ'লো আৰু প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰিলো ? তাৰ বাহিৰে আন কি তেওঁলোকক ক'ব পাৰিব ? সকলো ৰাজাধিৰাজে আপোনাক ৰাজন্যবৰ্গৰ কলঙ্ক বুলি পৰিহাৰ কৰিব আৰু জনসাধাৰণে শাসকসকলক ঘিণ কৰি হাঁহিব আৰু এনেকৈ ক'ব 'ৰজাবিলাকে আনকি ৰাণীৰ ওচৰত কৰা অঙ্গীকাৰো ভঙ্গ কৰে। ৰজাৰ কথাত প্ৰত্যয় নেমানিবা।' আপুনি নেজানেনে নৃপতি শিবীয়ে তেওঁৰ পত্নীৰ আগত কৰা অঙ্গীকাৰ ৰাখিবলৈ গৈ তেওঁৰ হাড়ৰপৰা মঙ্গহ এৰুৱাই দিলে ? আপুনি ৰজা অলৰ্কৰ কথা শুনা নাইনে—তেওঁ কেনেকৈ প্ৰতিজ্ঞা ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ তেওঁৰ নিজৰ দুয়ো চকু উঘালি দান কৰিছিল ? সমুদ্ৰ চাৰিসীমাত আবদ্ধ হৈ থাকে। তাৰ পানীয়ে দেশ ডুবাব নোৱাৰে ; কিয়নো সিও যেন প্ৰতিজ্ঞাত আবদ্ধ হৈ থাকে। আপোনাৰ গুৰু-গম্ভীৰ প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ নকৰিব। আপোনাৰ ৰাজকুলৰ পিতৃপিতামহৰ পথ অনুসৰণ কৰক। মোৰ ভয় হৈছে-আপুনি অযোগ্য বংশধৰ হৈ ধৰ্ম পৰিত্যাগ কৰি ৰামৰ অভিষেক পাতিব আৰু কৌশল্যাৰ লগত ধেমালিত মত্ত হ'ব। ধৰ্মৰ প্ৰতি আপোনাৰ ভ্ৰূক্ষেপ নাই। সত্যৰ প্ৰতিও আপোনাৰ লক্ষ্য নাই। আপুনি যদি অঙ্গীকাৰ কৰা মতে বৰ দুটি মোক নিদিয়ে, তেন্তে আজি ৰাতিয়েই মই বিহ খাই মোৰ জীৱনৰ ওৰ পেলাম। আপুনি ৰামক তেলটেঙা ঘঁহি যুৱৰাজ পাতিব ; কিন্তু, হে প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গকাৰী, আপোনাৰ চকুৰ আগতে মোৰ মৃতদেহ পৰি থাকিব। এই কথা ধ্ৰুৱপ। ভৰতৰ নাম লৈ মই প্ৰতিজ্ঞা কৰি কৈছো—আপুনি অঙ্গীকাৰ ৰক্ষা কৰি ৰামক বনবাসলৈ পঠিয়ালেহে ভাল হ'ব। ন'হলে মোৰ জীৱন অন্ত কৰিম।"

এনে দৃঢ় বচন কৈ কৈকেয়ী মনে মনে থাকিল। দশৰথ নিৰ্বাক নিস্পন্দ হৈ থিয় হ'ল আৰু তেওঁ নিৰ্দয় ভাৰ্যালৈ অনিমেষ চকুৰে চালে। এই সুন্দৰ ৰূপটি প্ৰকৃততে কৈকেয়ীৰ নে ৰাক্ষসীৰ ? তাৰ পিছত কাঠকটীয়াই কুঠাৰেৰে ডাঙৰ গছ কাটি বগৰাই পেলোৱাৰ নিচিনাকৈ ৰজা হলি পৰিল আৰু লগে লগে মাটিত লুটি খাই পৰিল।

অলপ সময়ৰ পিছত চেতনা পাই ৰজাই মৃদুস্বৰে ক'বলৈ ধৰিলে, "কৈকেয়ী, তোমাৰ মন কোনে কলুষিত কৰি মোৰ মৰণ ঘটাবলৈ আৰু কুল নাশ কৰিবলৈ বুদ্ধি দিলে ? তোমাৰ শৰীৰত কিবা দুষ্টগ্ৰহে লম্ভি তোমাক এইদৰে নিলাজী কৰি নচুৱাইছেনে ? তুমি দৰাচলতে বিশ্বাস কৰিছানে যে, ৰামক বনলৈ পঠিয়াই ভৰত ৰজা হ'বলৈ মান্তি হ'ব ? সি কেতিয়াও মান্তি

নহয়, এই কথা তুমি জানা । ৰামক বনলৈ যাবলৈ কোন সতেৰে মই ক'ব পাৰোঁ ? পৃথিৱীৰ ৰাজন্যবৰ্গই মোক ঘিণ কৰি নক'বনে এই তিৰোতা-সেৰুৱা বুঢ়াই নৰশ্ৰেষ্ঠ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰক নিৰ্বাসন দিলে ?" তুমি ভাবি চোৱা নাইনে তেওঁবিলাকে মোক কেনেকৈ তিৰস্কাৰ কৰিব ? তোমাৰ কাৰণে 'ৰামক বনলৈ পঠোৱা' এইদৰে কোৱাটো সহজ কিন্তু কৌশল্যা বা মই ৰাম গুচি গ'লে জীয়াই থাকিব পাৰোনে ? আৰু জনক দুহিতাৰ কথা চিন্তা কৰি চাইছানে ? ৰাম দণ্ডকাৰণ্যলৈ যোৱাৰ বাৰ্তা শুনিলে তাইৰ মৃত্যু নঘটিবনে ?

"তোমাৰ মুখে মোক প্ৰৱঞ্চনা কৰিলে । মই তোমাক নাৰী জ্ঞান কৰি নিজৰ ভাৰ্যা কৰি ল'লোঁ । বিষাক্ত সুৰাৰ সুগন্ধে প্ৰলুব্ধ কৰা প্ৰতাৰিত জনৰ দৰে তোমাৰ সৌন্দৰ্যৰ লোভত তোমাক বিয়া কৰাওঁ । ব্যাধৰ ফান্দত পৰা হৰিণৰ দৰে মই তোমাৰ জালত পৰিলো আৰু বিনষ্ট হ'লো । ৰাজ-আলিত ফুৰা মদাহী ব্ৰাহ্মণৰ নিচিনাকৈ মোক জগতে নিন্দা কৰিব । তুমি কি বৰ বিচাৰিলা ! তুমি এনে বৰ বিচাৰিলা যে,আমাৰ কুলক চিৰ কলঙ্কিত কৰিব । মোৰ কুলৰ এনে কুখ্যাতি থাকিব যে, কাম-প্ৰীতিত আসক্ত এজন হৈ মহামূৰ্খ বুঢ়াই অতুলনীয় আৰু প্ৰিয়পুত্ৰক নিৰ্বাসন দিলে ।

"মই যদি ৰামক বনলৈ যাবলৈ কওঁ সি ৰং মনেৰে মোৰ কথা শুনিব আৰু বনলৈ যাব । মোৰ কৌশল্যাৰ আৰু সুমিত্ৰাৰ তেতিয়া মৃত্যু ঘটিব । পাপিষ্ঠা, মূৰ্খ তিৰোতা, এইদৰে লাভ কৰা ৰাজ্যখন তুমি কেনেকৈ ভোগ কৰিবা ? আৰু ভৰত তোমাৰ ফন্দীত মান্তি হ'বনে ? যদি মান্তি হয়, তেন্তে সি মোৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া কৰিব নোৱাৰে । নিলাজী তিৰোতা ! মোৰ জীৱনৰ শত্ৰু ! তুমি স্বামীক বধ কৰি বৈধব্য অৱলম্বন কৰিবা আৰু তেতিয়া নিজৰ ল'ৰাৰ সৈতে ৰাজ্য ভোগ কৰিবা । হায় । তিৰোতা জাতি কিমান পাপী আৰু নিৰ্মম । নহয়, নহয়, কেৱল এই তিৰোতাত্ৰহে নিষ্ঠুৰ, আন তিৰোতাক মই অপমান কৰিম কিয় ? কিমান দুখৰ কথা যে, ভৰতে এই ৰাক্ষসীক মাক হিচাপে পাইছিল ! নহয়, এই কাম মই কেতিয়াও কৰিব নোৱাৰোঁ । কৈকেয়ী, মই তোমাৰ ভৰিত পৰি তোমাক খাটিছো, মোৰ প্ৰতি দয়া কৰা ।"

ৰজাই মাটিত লুটিবাগৰ দিবলৈ ধৰিলে । যন্ত্ৰণাই তেওঁৰ শৰীৰ ভাঙি-মুছৰি পেলালে । এই দৃশ্যৰ বিষয়ে আমি কি অনুমান কৰিম ? এজন মহান সম্ৰাট । সুদীৰ্ঘ আৰু গৌৰৱময় ৰাজ্য এখনৰ তেওঁ শাসনকৰ্তা । এনেজন ৰজাই তেওঁৰ ভাৰ্যাৰ ভৰিত সাৱটি ধৰি কৃপা ভিক্ষা কৰিছে । যযাতিকো এদিন তেওঁৰ সঞ্চিত পুণ্য ক্ষয় হোৱাৰ পিছত স্বৰ্গৰপৰা বহিষ্কাৰ কৰি পৃথিৱীলৈ দলিয়াই পেলাইছিল । এই দৃশ্য তাৰ লগত মিলে ।

ৰজাই যিমানেই বিনয় প্ৰকাশ কৰি ভিক্ষা কৰিলে কৈকেয়ী সিমান অচল-অটল হৈ থাকিল। তাৰ পিছত তেওঁ দৃঢ়ভাৱে ক'লে, "আপুনি নিজে সত্যবাদী বুলি গৌৰৱ কৰিছে। কিন্তু এতিয়া দেৱতাসকলক সাক্ষী কৰি বৰ দিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰি আপুনি প্ৰতিজ্ঞা সম্বৰণ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। আপুনি যদি প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰে, তেন্তে মই নিশ্চয় মৃত্যুবৰণ কৰিম আৰু তাৰপৰা আপোনাৰ গৌৰৱান্বিত কুলৰ খ্যাতি নেবাঢ়ে।"

দশৰথে তেতিয়া ক'লে, "বাৰু, তেনেহ'লে ৰাম বনলৈ যাওক আৰু ময়ো মৃত্যুবৰণ কৰোঁ। মোক আৰু কুলক নাশ কৰি হৃষ্টচিত্তে বিধৱা হৈ তুমি নিজৰ অভিলাষ পূৰণ কৰা আৰু জীৱনত আনন্দ ভোগ কৰা।"

অলপ থমকি ৰৈ ৰজাই আকৌ ক'লে "ৰামক বনলৈ পঠিয়াই তুমি কি ভাল পাবা মই বুজিব নোৱাৰোঁ। ইয়াৰ পৰিণামত সমগ্ৰ পৃথিৱীয়ে তোমাক নিন্দা কৰিব।-বহুকাল তপস্যা কৰি মই ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহত ৰামক পাইছিলো, এতিয়া এই দুৰ্ভগীয়াই তাকে বনত নিৰ্বাসন দিওঁ।"

আকাশলৈ চাই তেওঁ ক'লে, "হে ৰজনী, তুমি আঁতৰি নাযাবা। তুমি গুচি গ'লে আৰু ফেঁহুজালি দিলে মই কি কৰিম? অভিষেক উৎসৱলৈ আগ্ৰহেৰে বাট চাই থকা ৰামৰ প্ৰতি স্নেহত আসক্ত প্ৰজাবৰ্গক মই কি বুলি বুজাম? হে আকাশ, স্থিৰ হৈ নক্ষত্ৰমণ্ডলেৰে মোৰ কাৰণে তুমি অৱস্থান কৰা। নহয়, নহয়, নাথাকিবা। তেনেহ'লে মই এই পাপিষ্ঠা তিৰোতাৰ মুখলৈ চাই থাকিব লাগিব। হে ৰজনী, তুমি তৎক্ষণাত প্ৰস্থান কৰা যাতে এইৰ চকুৰ চাৱনিৰপৰা মই অব্যাহতি পাওঁ।"

এইদৰে মাজে মাজে ভ্ৰম বকি, মাজে মাজে জ্ঞান পাই, ষাঠি হেজাৰ বছৰ ৰাজত্ব কৰা বেচেৰা বৃদ্ধ ৰজাই যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিলে।

ৰজাই আকৌ ক'লে, "কৈকেয়ী, মোক পুতৌ কৰা। খঙত টান কথা ক'লো। তাক তুমি পাহৰি পেলোৱা। মোৰ প্ৰতি তোমাৰ যি প্ৰেম আছিল তাৰ আলম লৈ তোমাক ভিক্ষা কৰিছো। তোমাক ৰাজ্য দিলো বুলি ধৰি ল'ব পাৰা। এই ৰাজ্য তোমাৰ। তুমি নিজ হাতেৰে ৰাজ্যখন ৰামক দি অভিষেক সুসম্পন্ন কৰিব পাৰা। ৰাজসভাত স্থিৰ হ'ল আৰু ময়ো মান্যৱন্তসকলক আৰু ৰামক ক'লো যে, কাইলৈ অভিষেক হ'ব। এই ঘোষণা ব্যৰ্থ হ'বলৈ নিদিবা। মোৰ প্ৰতি কৰুণা কৰা। তোমাৰ নিজৰ বুলি ৰাজ্যখন ৰামৰ হাতত সোধাই দিয়া। তোমাৰ এই মহান দানৰ সুখ্যাতি চন্দ্ৰ-

দিবাকৰ থাকে মানে থাকিব। মোৰ, প্ৰজাবৰ্গৰ, মান্যৱন্তসকলৰ আৰু ভৰতৰ অভিলাষ এয়ে যে, ৰামৰ অভিষেক হ'ব লাগে। হে প্ৰিয়ে, প্ৰাণেশ্বৰী ইয়াকে কৰা।" এইদৰে কৈয়েই ৰজাই আকৌ কৈকেয়ীৰ চৰণ দুটি গবা মাৰি ধৰিলে।

কৈকেয়ীয়ে কিন্তু এইদৰে উত্তৰ দিলে, "মূৰ্খামি প্ৰকাশ নকৰিব। মনত ৰাখিব আপুনি নিজে প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ নকৰে যেন আৰু মোকো প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰি মৰণ সাৱটি ল'বলৈ বাধ্য নকৰে।" ৰজাই ক'লে "অগ্নি সাক্ষী কৰি যথাযোগ্য অনুষ্ঠানেৰে তোমাৰ পাণি গ্ৰহণ কৰিছিলো। এই মাত্ৰ তোমাক আৰু তুমি জন্ম দিয়া পুত্ৰক পৰিত্যাগ কৰিলো। ৰাতি অন্ত হ'ল। আকাশত ফেঁহুজালি দিলে। ৰাতিপুৱালে ৰামৰ অভিষেক দেখা নাপাবা, মোৰ অন্ত্যেষ্টি-ক্ৰিয়াহে দেখিবলৈ পাবা।"

কৈকেয়ীয়ে ৰজাক আৰু ক'বলৈ নিদিলে। তেওঁ ক'লে, "আপুনি বৃথা বলকিছে। এতিয়াই ৰামক মাতি আনক। সি ইয়ালৈ আহক। তাক কৈ দিয়ক ৰাজ্য ভৰতৰ আৰু সি বনলৈ যাওক। অঙ্গীকাৰ ৰক্ষা কৰক। সময় নষ্ট নকৰিব।"

দশৰথে গোৰ্ গোৰাবলৈ ধৰিলে। "বাৰু, ৰামৰ মুখখনি এবাৰ চাই লওঁ। মোৰ মৃত্যু আসন্ন। ৰামক আহিবলৈ কোৱা। মৰণৰ আগতে তাৰ মুখ চাই লওঁ। ধৰ্মৰ বান্ধত এই মহামূৰ্খ বৃদ্ধ নিঃসহায়।"

তেওঁ আকৌ মূছ্-কঁছ্ গ'ল।

পঞ্চদশ অধ্যায়

দেখহ শুনহ আশ্চৰ্যমিদম্

বেচেৰা দশৰথৰ উৎকট যন্ত্ৰণা হ'ল। এহাতে অপত্য স্নেহ, আনহাতে অঙ্গীকাৰ ৰক্ষাৰ নৈতিক বান্ধোন। তেওঁ আশা কৰি আছিল কিজানিবা কৈকেয়ীৰ মন কোমল হয় আৰু কৰ্তব্যৰ সংগ্ৰামৰ মীমাংসা হয়। কিন্তু এতিয়া তেওঁ বুজিব পাৰিলে যে সেই আশা বৃথা।

তেওঁৰ এতিয়ালৈকে ক্ষীণ আশা এটি আছিল: "মোৰ প্ৰতিজ্ঞা বা অঙ্গীকাৰে ৰামক কোনোপধ্যে বান্ধিব নোৱাৰে। প্ৰজাৰ স্নেহেৰে বলিয়ান আৰু

অতুলনীয় শৌৰ্য-বীৰ্যসম্পন্ন ৰামে মোৰ অঙ্গীকাৰ উপেক্ষা কৰি নিজৰ দাবী অব্যাহত ৰাখিব পাৰে। কিন্তু সি এনে কৰিব বুলি মোৰ মনে নধৰে ; কিয়নো মোৰ ক্ষুদ্ৰ অভিলাষো ৰামৰ মনত অলঙ্ঘনীয় হৈ পৰে। তথাপিও যদি হঠাৎ ৰামে তেনেকৈ কৰে তেন্তে পৰিত্ৰাণ পাওঁ।”

পীড়িত হৃদয় আৰু ভ্ৰষ্ট বুদ্ধি লৈ বৃদ্ধ ৰজাই বৃথা আশা মনলৈ আনি সান্ত্বনা লভিছিল। তেতিয়া এই কথা তেওঁৰ মনলৈ নাহিল যে, ৰামে তেওঁৰ অঙ্গীকাৰ স্খলন কৰা কথা কেতিয়াও নাভাবে। কিয়নো পিতৃৰ প্ৰতি আনুগত্য ৰামৰ জীৱনৰ প্ৰধান নীতি আছিল।

মিছা আশা বেছি সময় নৰ'ল। তেওঁ বুজিলে যে, তেওঁৰ মৰণ ওচৰ চাপিছে। এনেকুৱা কৰ্তব্যৰ সংগ্ৰামত পীড়া ভোগাতকৈ মৃত্যুৱেই শান্তিদায়ক। মৃত্যুৱেহে তেওঁক আগন্তুক বিচ্ছেদ আৰু শোকৰপৰা ৰক্ষা কৰিব।

মৰণ কাষ চাপি অহাৰ লগে লগে পূৰ্বৰ ঘটনাৱলী তেওঁৰ মনত পৰিল। যৌৱনত এটা মহাপাপ আচৰণ কৰা কথা তেওঁ সুঁৱৰিলে। তেওঁ অনুভৱ কৰিলে যে, এতিয়া তেওঁ কৃতকৰ্মৰ ফল ভোগ কৰিছে মাথোন। তেওঁ ভাবিলে, “মই ঋষিপুত্ৰক বধ কৰি বৃদ্ধ পিতা-মাতাক শোকত ডুবালো। মোৰ প্ৰিয় পুত্ৰৰ বিৰহত যন্ত্ৰণা ভোগ নকৰিলে মোৰ সেই পাপৰ কেনেকৈ প্ৰক্ষালন হ'ব ?” দশৰথে এইদৰে চিন্তা কৰি তেওঁৰ দুৰ্ভোগখিনি আত্মকৃত অপৰাধৰ প্ৰতিদান বুলি লৈ নিয়তিৰ হাতত নিজক সমৰ্পণ কৰিলে।

তেওঁ সঠিককৈ জানিলে নিৰ্দয় ভাৰ্যাৰ ওচৰত কৰা অঙ্গীকাৰ পূৰণ কৰাৰ বাহিৰে তেওঁৰ অন্য গতি নাই। গতিকে কৈকেয়ীৰ ওপৰত অভিষেক উৎসৱৰ ভাৰ দিলে।

ৰাতি পুৱাল। অভিষেকৰ নিৰ্দিষ্ট সময় ওচৰ চাপি আহিল। বশিষ্ঠ আৰু তেওঁৰ শিষ্যবৰ্গই সোণৰ কলহত পৱিত্ৰ নদীসমূহৰ জল লৈ শোভাযাত্ৰা কৰি ৰাজপ্ৰাসাদৰ ফাললৈ আহিবলৈ ধৰিলে। ৰাজপথ সু-সজ্জিত। মতা-মাইকী মানুহেৰে বাটত দলদোপ্-হেন্দোলদোপ্ লাগিছে। বশিষ্ঠ আৰু তেওঁৰ শিষ্যবৰ্গক ৰাজকাৰেঙলৈ পৱিত্ৰ জল আৰু অভিষেকৰ দ্ৰব্য লৈ যোৱা দেখি সকলো মানুহ আনন্দত উত্ৰাৱল হ'ল। মৌ, দৈ, ঘিউ, আখৈ, দূৰ্বা, ফুল, কুমাৰী, হাতী, ৰথ, শুক্লবৰ্ণ ছাতি, ষাঁড় আৰু বাঘ ছালৰ জীন লগোৱা ঘোঁৰা লৈ যেতিয়া সমদলটোৱে বাদ্যযন্ত্ৰৰ সঙ্গীতৰ ছেৱে ছেৱে ৰাজপ্ৰাসাদলৈ আগবাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে তেতিয়া মানুহবিলাকে হৰ্ষধ্বনি কৰি আকাশ খলক লগালে।

ৰাজকাৰেঙৰ কাষ চাপি বশিষ্ঠই সুমন্ত্ৰক দেখি ক'লে, "ৰজাক কোৱাগৈ যে সকলো ৰাইজ অপেক্ষা কৰি আছে আৰু আয়োজন সম্পূৰ্ণ হৈছে।" ৰজাৰ শোৱনি কোঠাৰ কাষ চাপি সুমন্ত্ৰই পুৰাৰ স্তুতি পাঠ কৰি বশিষ্ঠৰ সম্বাদ ৰজাক এইদৰে জনালে—"হে মহাৰাজ, দেৱগণৰ নৃপতিয়ে যেনেকৈ মাতালীৰ গীত শুনি সাৰ পায় আপুনিও আপোনাৰ সাৰথিৰ স্তুতি শুনি নিদ্ৰা বিসৰ্জন দিয়ক। সৰ্ব দেৱতা আপোনাৰ প্ৰতি সুপ্ৰসন্ন হওক। মান্যৱন্ত-সকল সেনাপতিগণ আৰু মুখিয়াল নাগৰিকসকলে আপোনাৰ দৰ্শন লাভৰ কাৰণে প্ৰতীক্ষা কৰি আছে। ৰজনী দেৱীয়ে প্ৰস্থান কৰিলে। দিনৰ কৰ্তব্যই আপোনাৰ আদেশলৈ অপেক্ষা কৰিছে। হে ৰাজাধিৰাজ, আপুনি শয্যা ত্যাগ কৰক। পুণ্যশীল ঋষি বশিষ্ঠ আৰু তেওঁৰ শিষ্যবৰ্গও আপোনাৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰি আছে।"

এই সময়ত যন্ত্ৰণাত ৰজাৰ মাতবোল হৰিছিল। কৈকেয়ীয়ে তেওঁৰ হৈ আগবাঢ়ি আহি সুমন্ত্ৰক উত্তৰ দিলে, "নিশাটো ৰজাই ৰামৰ অভিষেকৰ কথা আলোচনা কৰি অনিদ্ৰাত কটাইছে। এতিয়া তেওঁৰ কলা ঘুমটি আহিছে। আপুনি শীঘ্ৰে গৈ ৰামক লৈ আহক।"

এইদৰে চতুৰ কৈকেয়ীয়ে ৰামক মাতি আনি ৰজাৰ আজ্ঞা শুনাবলৈ বুদ্ধি সাজিলে। তেওঁ বুজিছিল যে দশৰথ মান্তি হৈছিল বুলিও প্ৰতিশ্ৰুত। কাম সমাধা কৰিবলৈ ৰজাৰ শৰীৰত বল নাই। সেই দেখি কৈকেয়ীয়ে থিৰাং কৰিলে যে তেৱেঁই কৰিবলগীয়া কাম সম্পন্ন কৰিব।

সুমন্ত্ৰ সম্বাদ দিবলৈ ৰামৰ কাৰেঙলৈ গ'ল। ইফালে ৰাম আৰু সীতা অভিষেকৰ বাবে সাজু হৈছিল। সুমন্ত্ৰই ৰামক জনালে যে ৰজা আৰু সৰুৰাণী কৈকেয়ীয়ে ৰামক লগ পাব খুজিছে। সেই আজ্ঞা শিৰ পাতি ৰাম ততালিকে যাবলৈ ওলাল।

অপ্ৰত্যাশিত বিলম্ব আৰু এনেকৈ ৰাজপৰিয়ালৰ লোক অহাযোৱা কৰাত মানুহৰ মনত সন্দেহ হৈছিল। কিন্তু কোনেও মুখ ফুটাই একো ক'বলৈ সাহ নকৰিলে। তেওঁবিলাকে ভাবিছিল যে তেনে প্ৰকাৰে ঘটনাই ভালৰ ফাললৈ ঢাল ল'বই। সকলো মানুহ নিজৰ নিজৰ কামত লাগি থাকিল।

বাট-পথবিলাক সুসজ্জিত হ'ল। শুভ-মুহূৰ্ত উপস্থিত প্ৰায়। আনহাতে ৰাণীৰ শোৱনি কোঠাত অশুভ ঘটনা ঘটিবলৈ উপক্ৰম হৈছে।

"ইমান বেলি হৈছে কিয়?" বাটে-পথে এইদৰে মানুহে কোৱা-কুই কৰিছে।

"সন্তৰ প্ৰথম কামবিলাক আমি ভৰাতকৈ বেছি দীঘলীয়া।" ৰাজপথত মানুহৰ সংখ্যা বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। জনতা অধৈৰ্য হ'ল।

ৰাম আৰু সুমন্ত্ৰ কৈকেয়ীৰ কাৰেঙলৈ গ'ল। যাওঁতে তেওঁবিলাকে কষ্টেৰেহে মানুহৰ মাজেদি ৰিব-দি-বাট পাইছিল। ৰাম ৰাণীৰ শোৱনি ঘৰ সোমালগৈ। দুৱাৰ-ডলিত ভৰি দিয়েই তেওঁ সাপ গচকা যেনহে পালে। তেওঁ পিতাকক মাটিৰ ওপৰত চট্ফটাই পৰি থকা দেখি তধা লাগিল। তেন্তে কিবা গভীৰ শোকে ৰজাক অৱণ কৰিছে। তেওঁৰ মুখখন সূৰ্যৰ তাপং খৰখৰীয়া হোৱা পাৰিজাত ফুল যেন হৈছে।

ৰামে দশৰথৰ ভৰি চুই প্ৰণাম কৰিলে। কৈকেয়ীকো অনুৰূপ ভক্তি প্ৰদৰ্শন কৰিলে।

দশৰথে ক্ষীণ কণ্ঠেৰে ৰামৰ নাম ললে আৰু থমকি ৰ'ল। তেওঁ আৰু কথা ক'ব নোৱাৰিলে। ৰামৰ মুখলৈ চাবলৈ তেওঁৰ শকতি নহ'ল।

ৰাম বিবুদ্ধি হ'ল। পিতাকক যন্ত্ৰণাত মাত-বোল কৰিব নোৱাৰা দেখি তেওঁৰ ভয় হ'ল। ইয়াৰ কাৰণ তেওঁ অনুমান কৰিব পৰা নাই। তেওঁ কৈকেয়ীৰ ফাললৈ চাই সুধিলে, "আই, কি আচৰিত কথা। যিমানেই খং উঠক তথাপি পিতাদেৱে মোক সুমধুৰকৈ কথা নকৈ নাথাকে। মই অজানিতে পিতাৰ অপৰাধ লগালোনেকি? অকস্মাতে কিবা বেমাৰে তেওঁক আক্ৰমণ কৰিলেনেকি? কোনোবাই তেওঁক কটু বাক্য ক'লেনেকি? কোৱা আই, পিতাৰ কি হৈছে? এই দোধেৰ-মোধোৰ ভাৱ মই সহিব নোৱাৰা।"

সাহিয়াল কৈকেয়ীয়ে সুযোগ পাই ক'বলৈ ধৰিলে, "ৰজাৰ কাৰো ওপৰত খং উঠা নাই। তেখেতৰ স্বাস্থ্যৰো একো ঘটা নাই। কিন্তু তেখেতৰ মনত এনে এষাৰ কথা আছে যাক তোমাৰ আগত ভাঙি ক'বলৈ তেখেতৰ সাহ হোৱা নাই। এয়েই প্ৰকৃত কথা। তুমি আঘাত পোৱাৰ আশঙ্কাত তেখেতে ক'বলৈ ভয় কৰিছে। এসময়ত মোৰ প্ৰতি সদয় হৈ ৰজাই মোক দুটি বৰ যাচিছিল আৰু ময়ো গ্ৰহণ কৰিছিলো। এতিয়া ৰজাই অশিক্ষিত জনৰ দৰে বৰ দিয়া কাৰণে খেদ কৰিছে। এইটো তেখেতৰ কাৰণে উচিত হৈছেনে? এবাৰ প্ৰতিজ্ঞা কৰি খেদ কৰা ৰজাৰ কাৰণে অশোভন নহয়নে? তেখেতৰ অঙ্গীকাৰ পূৰণ কৰিবলৈ তোমাৰ সামৰ্থ আছে। কিন্তু তোমাক ক'বলৈকো ৰজাই ভয় কৰিছে আৰু প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰাৰ কথা চিন্তিছে। এইটো ন্যায়সঙ্গতনে? তুমি যদি তেখেতক আশ্বাস দি কোৱা যে তোমাৰ কাৰণে কোনো চিন্তাৰ কাৰণ নাই আৰু তেখেতে নিজৰ অঙ্গীকাৰ যেনেতেনে ৰক্ষা কৰা

উচিত, তেন্তে তেখেতক ন্যায় পথত আগবাঢ়িবলৈ তুমি প্ৰয়োজনীয় সাহায্য আগবঢ়োৱা হ'ব। বস্তুটো তোমাৰ হাতৰ মুঠিত। কি বস্তু তোমাক মই ক'ম। কিন্তু তাৰ আগেয়ে তুমি অঙ্গীকাৰ কৰিব লাগিব যে ৰজাক প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিবলৈ তুমি সহায় কৰিবা।"

ৰামে তেতিয়া বুজিলে যে তেৱেঁই পিতাকৰ কষ্টৰ কাৰণ হৈছে। তেওঁ মনত বৰ দুখ পালে। কৈকেয়ীক এইদৰে উত্তৰ দিলে, "আই, ময়ে তেন্তে সকলো কষ্টৰ গুৰিনেকি ? মোৰ বিষয়ে আপুনি মনত একো খুকুৰি নাৰাখিব। পিতাদেৱে যদি মোক জুইত জাপ দিবলৈ কয় তালৈকো মই কোঁচ নাখাওঁ। তেখেতে যদি মোক বিহ খাবলৈ কয় তাকো মই ইতঃস্ততঃ নকৰোঁ। । আপুনি এইকথা জানেই যে তেখেতৰ আদেশ হ'লে মই সমুদ্ৰত ডুব দি মৰিব পাৰোঁ। । আই, মই অঙ্গীকাৰ কৰিলো যে পিতাদেৱে আপোনাৰ ওচৰত কৰা প্ৰতিজ্ঞা মই পূৰণ কৰিম। মোৰ বাক্য কেতিয়াও লংঘন নকৰোঁ।"

ৰামৰ বচন শুনি কৈকেয়ী আপ্যায়িত হ'ল। তেওঁ বুজিলে তেওঁ জয়ী হ'ল। ৰজা নিৰাশাত বুৰ গ'ল। তেওঁ দেখিলে যে তেওঁৰ উদ্ধাৰৰ পথ ৰুদ্ধ হ'ল।

তাৰ পিছত নিৰ্দয় কৈকেয়ীয়ে এইদৰে ক'লে, "ৰাম, তোমাৰ বচন তোমাৰ যোগ্য হৈছে। পিতাকৰ বাক্য ৰক্ষা কৰাত সহায় কৰাতকৈ পুত্ৰৰ আন কি ডাঙৰ কাম থাকিব পাৰে ? এতিয়া মই তোমাক পিতাৰে মোৰ ওচৰত কৰা অঙ্গীকাৰৰ কথা ভাঙি ক'ম। শম্বৰৰ লগত যুদ্ধ কৰোতে তোমাৰ পিতাৰা আহত হৈছিল। মই তেখেতক উদ্ধাৰ কৰি পুনৰ্জীৱন দিছিলো। তোমাৰ পিতাৰে আহত অৱস্থাত মই পৰিত্ৰাণ কৰা বাবে কৃতজ্ঞতাৰ চিন স্বৰূপে মোক দুটি বৰ মোৰ আৱশ্যক মতে যেই সেই সময়ত ল'বলৈ কৈছিল। সেই বৰ দুটি মই এতিয়া নিদিষ্ট কৰিছো আৰু বিচাৰিছো। প্ৰথম বৰত ভৰতক যুৱৰাজ পাতিব লাগে, দ্বিতীয় বৰত তোমাক আজিয়েই দণ্ডকাৰণ্যলৈ চৈধ্য বছৰৰ বনবাসলৈ পঠিয়াব লাগে। তুমি পিতাৰাৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিবলৈ মোৰ ওচৰত শপত খাইছা। এতিয়া বাক্য ৰক্ষা কৰা তোমাৰ কৰ্তব্য। তুমিও যদি পিতাৰাৰ দৰে ন্যায় আচৰণক কঠিন বুলি ভাবা তেন্তে আন কথা। মোৰ কথা শুনা। তুমি অভিষেকৰ আয়োজন ভৰতৰ কাৰণে এৰি থৈ চুলিত জঁটা বান্ধি, সন্ন্যাসী বেশ ধৰি বনবাসলৈ প্ৰস্থান কৰা।"

এই নিষ্ঠুৰ বাক্য শুনি ৰজাই যন্ত্ৰণাত চাটি-ফুটি কৰিছিল। কিন্তু ধীৰ হৈ ৰামে কথাখিনি শুনিলে। কৈকেয়ীয়ে চকুৰে আশ্চৰ্য দেখিলে। ৰামৰ মুখত ধনিষ্ঠা মানো নিৰাশা বা দুখৰ চিন দেখা নগ'ল। মিচিকিয়া হাঁহি

মাথি ৰাজকুমাৰে ক'লে, "আই। কথা সিমানেই নেকি ? ৰজাৰ অঙ্গীকাৰ নিশ্চয় ৰক্ষা কৰিব লাগিব। মোৰ চুলিত জঁটা বান্ধিম। গছৰ বাকলি পিন্ধি আজিয়েই বনলৈ যামগৈ।"

কৈকেয়ীয়ে যে কৈছিল ৰামৰ কৰ্ত্তব্যপৰায়ণতাই তেওঁৰ অক্ষয় কীৰ্তি অৰ্জন কৰিব, এইবাক্য ভৱিষ্যৎবাণী স্বৰূপ হ'ল। হিমালয় থিয় হৈ থাকে মানে, গঙ্গানদী বৈ থাকে মানে আৰু সাগৰৰ চৌৱে মাটিৰ বুকুত যিমান দিন কোবায় তেতিয়ালৈকে এই কীৰ্তি জিলিকি থাকিব।

অবিচলিত কণ্ঠে ৰামে কৈকেয়ীক উত্তৰ দিলে, "আই, মই অলপো আমনি নাপাওঁ। ভৰতক কিবা দিবলৈ মই বং নেপাম জানো ? কোনেও নকলেও মোৰ যথাসৰ্বস্ব আনন্দেৰে মই ভৰতক দিম। এনে স্থলত মোৰ পিতৃৰ আদেশ যেতিয়া মুহূৰ্ত্তও বিলম্ব নকৰো। মই এই কাৰণেহে মনত অলপ দুখ পাইছো যে পিতাদেৱে মই সন্মতি নিদিম বুলি সঙ্কোচ কৰিছিল। তেখেতে এই কথাকে মোক কবলৈ দ্বিধাবোধ কৰিছিল ? আৰু এই কথা ক'বলৈ আপোনাৰ ওপৰত কিয় ভাৰ দিছিল ? মই তেখেতৰ পুতেক নহয় জানো ? পিতৃৰ আদেশ মান্য কৰিবলৈ মই বাধ্য নহয়নে ? তেখেতৰ অঙ্গীকাৰ কাৰ্যত পৰিণত কৰাতকৈ আন কি সুখ্যাতি বা আনন্দ মই লাভ কৰিব পাৰোঁ ? মই ইমান অযোগ্য হ'লোনে যে পিতাদেৱে মুখ ঘূৰাই ৰ'ল আৰু এষাৰো স্নেহৰ বাক্য নক'লে ? মোৰ আপত্তি ইমানেই যে তেখেতে মোক পোনে পোনে মাতি আদেশ নিদিলে। আজিয়েই মই বনলৈ যাম। তাত মোৰ দুখ নাই। আপুনি বেগী দূত পঠিয়াই ভৰতক শীঘ্ৰে মতাই আনক।"

ঘৃতাহুতি দিলে যেনেকৈ যজ্ঞৰ অগ্নিৰ শিখা উজ্জ্বল হয়, ৰামৰ মুখখনিও সেইদৰে দীপ্তিমন্ত হৈ উঠিল।

দেখাদেখিকৈ সফলতা লাভ কৰি কৈকেয়ী আনন্দিত হ'ল। তেওঁ ভৱিষ্যতলৈ দৃষ্টিপাত কৰিব নোৱাৰে, ভৱিষ্যতৰ দুখ শোকৰ কথাও চিন্তা কৰিব নোৱাৰে। নিজৰ ল'ৰাৰ নিন্দা শুনাতকৈ তিৰোতাৰ পক্ষে আন কি শোকৰ কথা হ'ব পাৰে ? লোভত আজি তেওঁ মূৰ্খামি কৰিলে। নিজৰ ল'ৰা ভৰতৰ মনটোও শুদ্ধকৈ বুজিবলৈ তেওঁ অপাৰগ হ'ল।

ফান্দত পৰা হাতীক যেনেকৈ চাৰিওফালে বেৰি-কুৰি ধৰে দশৰথে সেইদৰে যন্ত্ৰণাত অৱশ হৈ পৰি আছিল। অনৰ্থক কঠোৰতাৰে কৈকেয়ীয়ে ৰামক লৰালৰি কৰালে : "ৰজাই কথা কোৱালৈ বৈ থাকি কাম দীঘলীয়া নকৰিবা।"

ৰামে উত্তৰ দিলে "আই, আপুনি বোধকৰো মোক এতিয়াও নিচিনিলে। পিতৃৰ অঙ্গীকাৰ ৰক্ষা কৰাতকৈ মোৰ আন একো আনন্দ নাই। ভৰতে ৰাজ্যভাৰ লওক আৰু আমাৰ বৃদ্ধ পিতৃ দেৱতাৰ শুশ্ৰূষা কৰক, এইটোৱেই মোক অতিশয় আনন্দ দিব।"

ইমানপৰ নীৰৱে কথা শুনি দশৰথে উচ্চস্বৰে বিলাপ কৰিলে। তেওঁৰ আৰু কৈকেয়ীৰ ভৰি ছুই প্ৰণাম কৰি ৰাম কোঠাৰপৰা লৰালৰিকৈ ওলাই গ'ল।

লক্ষ্মণ বাহিৰত থিয় হৈ আছিল। কি হৈছে তেওঁ ভু পাইছিল। চকু ৰঙা কৰি তেওঁ ৰামৰ পিছ ল'লে। বাটত ৰামে অভিষেকৰ কাৰণে থোৱা পবিত্ৰ জলেৰে পৰিপূৰ্ণ কলহবিলাক দেখা পালে। তেওঁ সভক্তিৰে সেইবোৰ প্ৰদক্ষিণ কৰিলে। ধীৰভাৱে তেওঁ শুকুলা ৰাজছত্ৰ আৰু ৰাজ-অলঙ্কাৰ সোলোকাই থলে আৰু সমবেত ৰাইজক ঘৰাঘৰি যাবলৈ ক'লে। এই সম্বাদ দিবলৈ আৰু বনলৈ যোৱাৰ আগতে আশীৰ্বাদ ল'বলৈ বিপুজয়ী ৰাজকুমাৰ কৌশল্যা ৰাণীৰ ঘৰমুৱা হ'ল।

এই কাব্যত অংশগ্ৰহণ কৰা ব্যক্তিসকলৰ আবেগ আৰু দুখ-শোকৰ চিত্ৰ পাঠকে কল্পনা কৰি লোৱা উচিত। দশৰথৰ মানসিক যন্ত্ৰণা, ৰামে ৰং মনেৰে কৰা ত্যাগ আৰু কৈকেয়ীৰ সৰ্বগুণনাশী লোভ—এইবিলাক আমাৰ দৈনিক জীৱনৰ চিৰপৰিচিত পৰ্ব। বাল্মীকি আৰু কম্বনে নিজৰ প্ৰতিভাৰ দৃষ্টিৰে ৰামৰ কাহিনীৰ ঘটনাৱলী দেখা পাইছিল আৰু গীতৰ যোগেদি তাৰ সঞ্জীৱিত কৰি গৈছিল। প্ৰবাদ আছে যে য'তে ৰামৰ কাহিনীৰ ঘটনাৱলী দেখা পাইছিল তেওঁ গীতৰ যোগেদি তাক সঞ্জীৱিত কৰি গৈছিল। আকৌ প্ৰবাদ আছে যে য'তে ৰামৰ কাহিনী কয় তাতে হনুমানেও স্বয়ং যোগ দি সভক্তিৰে সজলনয়নে থিয় হৈ ৰামচৰিত শুনে। অধ্যায়ৰ পঢ়ুৱৈসকলে ৰামৰ কৃপাত এনে শক্তি লাভ কৰক যাতে জীৱনত সন্মুখীন হোৱা শোক-তাপ সহিবলৈ তেওঁবিলাক সক্ষম হয়।

ষষ্ঠদশ অধ্যায়

ধুমুহা উঠিল আৰু মাৰ গ'ল

ৰাম কৌশল্যাৰ ওচৰলৈ গ'ল। তাত বহুত মানুহ গোট খাই অভিষেকলৈ আগ্ৰহেৰে বাট চাই আছিল। অন্তেষপুৰত ৰাণীয়ে শুকুলা পাটৰ কাপোৰ পিন্ধি অগ্নি সেৱা কৰি পুত্ৰৰ মঙ্গল কামনা কৰি আছিল।

ৰাম সোমাই আহিলতে কৌশল্যাই তেওঁক গৰা মাৰি ধৰি ওখকৈ সজা আসন এখন দেখুৱাই দিলে। কৌশল্যাই ভাবিছে ৰাম আজি যুৱৰাজ হ'ব যেতিয়া এই আসন তেওঁৰেই প্ৰাপ্য। “এই আসনখন মোৰ কাৰণে বেছি ওখ। মই সন্ন্যাসী। মাটিত কুশাসন পাৰিহে মই বহিব লাগে। মই তোমাক এনে বাতৰি দিম যাক শুনি বেজাৰ পাবা। শুনা আই, মোক তুমি আশীৰ্বাদ দিয়া।”

আদ্যোপান্ত ঘটনা সংক্ষেপে বিৱৰি ৰামে কৌশল্যাক ক'লে, “ৰজাই ভৰতক মুকুট পিন্ধাব খুজিছে। তেখেতৰ আদেশ, মই চৈধ্য বছৰ দণ্ডকাৰণ্যত কটাব লাগে। আজিয়েই মই প্ৰস্থান কৰিম। তোমাৰ আশীৰ্বাদ ল'বলৈ মাথোন আহিছো।”

এই বাৰ্তা শুনি কৌশল্যা ধাচ্ কৰে শুৰি কটা কলগছৰ দৰে মাটিত পৰিল। ৰাম আৰু লক্ষ্মণে ধৰি কৌশল্যাক লাহে লাহে তুলিলে।

তেওঁ ৰামৰ গাত খামুচি ধৰি ক'লে, “মই জীয়াই থাকিম কেনেকৈ? মোৰ হিয়া শিল বা লোহাৰে বন্ধোৱানে?”

ৰাণীৰ শোকৰ দৃশ্য লক্ষ্মণে সহিব নোৱাৰিলে। তেওঁ খঙেৰে ক'লে, “বৃদ্ধ ৰজাই দাদাৰ ওপৰত এনে শাস্তি বিহিলে যি শাস্তি কেৱল দুৰ্দান্ত অপৰাধী জনেহে পাব পাৰে। দাদাই কি পাপ বা দোষ কৰিছে? তেওঁৰ সাত শত্ৰুৱেও দোষ ধৰিব পৰা নাই। তিৰোতা-সেকুৱা বৃদ্ধ পিতাই গাভৰু ভাৰ্যা পাই কাণ্ডজ্ঞান হেৰুৱালে। এনে পুৰুষ ৰজা হৈ থকাৰ উপযুক্ত নহয়।”

“ৰজাই কেনেকৈ এজনী তিৰোতাৰ কথা শুনি ধৰ্ম নষ্ট কৰিব পাৰে? দাদা, আপোনাৰ মুখলৈ চালে শত্ৰুৰো মৰম ওপজে। কিন্তু এই কামান্ধ বৃদ্ধ

পিতাই কি সতেৰে আপোনাক বনলৈ পঠিয়াইছে । দাদা, আহক আমি এনে ৰজাক সিংহাসনৰপৰা আঁতৰাই ৰাজ্য আমাৰ হাতলৈ আনো । আমাক বাধা দিওঁতা কোন আছে ? যেয়ে বাধা দিব খোজে তাকে মই নিপাত কৰিম । কেৱল আপুনি অনুমতি দিয়ক মই অকলশৰে এই কাম কৰিম ।”

“আপোনাৰ ভায়েক ৰজা হ’ব আৰু আপুনি বনলৈ যাব, এই কথা কেনেকৈ ৰজিব ? এনে অসম্ভৱ কাম কৰিলে জগতে হাঁহিব । আপুনি কেতিয়াও সন্মত নহ’ব । অন্ততঃ মই কেতিয়াও সহ্য নকৰো । সকলো প্ৰতিবন্ধক দমন কৰি মই আপোনাক ৰাজপাটত বহুৱাম । আপুনি মোৰ বাহুবলক সন্দেহ নকৰিব । সূৰ্যোদয়ৰ পৰিবৰ্তে ঘোৰ অন্ধকাৰে দেশখন আজি ৰাতিপুৱা ছাটি পেলাইছে । আমি যেতিয়া অভিষেকলৈ আশা কৰি আছিলো, ৰজাই সেই সময়ত আপোনাক নিৰ্বাসনৰ দণ্ড দিলে । এনে অন্যায় বিচাৰৰ আগত নম্ৰ আৰু বিনয়ী হোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই । মই সহ্য নকৰো । মোৰ কৰ্তব্য মই নিশ্চয় কৰিব লাগিব । আই, আপুনি এতিয়া মোৰ বাহুবল দেখা পাব । দাদা, আপুনিও চাব ।”

লক্ষ্মণৰ কথা শুনি কৌশল্যাই অলপ সান্ত্বনা লভিছিল যদিও ৰজাক সিংহাসনৰপৰা খেদোৱা আৰু ৰাজপাট বলেৰে দখল কৰা কথা তেওঁৰ কাণত কেনেবা কেনেবা লাগিল আৰু পেটেপেটে ভয়ো লাগিল । তেওঁ ক’লে, “ৰাম, তুমি লক্ষ্মণৰ কথা গমি চোৱা । বনলৈ নেযাবা । তুমি গুচি গ’লে শত্ৰুৰ মাজত অকলশৰে মই কেনেকৈ থাকিম ? ময়ো তোমাৰ লগতে যাম ।”

ৰামে ইমানপৰ লক্ষ্মণৰ খঙৰ কথা শুনি আছিল । পেটত গুমৰি থকা খঙ সাঁচি নথৈ ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰা জ্ঞানীৰ কাম । এতিয়া ৰামে কৌশল্যালৈ চাই ক’লে, “আই, মোৰ লগত বনলৈ যোৱাৰ কথা নুলিয়াবা । ৰজাই বুঢ়া বয়সত যি গধুৰ শোক পাইছে তাৰ তুমি অংশীদাৰ হ’বা আৰু ইয়াতে থাকি তেখেতৰ পৰিচৰ্যা কৰাৰ ভাৰ তোমাৰ । অভিষিক্ত সম্ৰাজ্ঞী হৈ তুমি বিধৱাৰ নিচিনাকৈ কেনেকৈ বনত অনাই-বনাই ফুৰিবা ? এই কথা হ’ব নোৱাৰে । বনবাস খাটি মই আকৌ উলটি আহিম ।”

“পিতাৰ অঙ্গীকাৰ পালন কৰা মোৰ কাম । ন্যায় বা ‘অন্যায়, ইচ্ছাকৃত বা অনিচ্ছাকৃত পিতাৰ সকলো অঙ্গীকাৰ মোৰ কাৰণে কিন্তু একেই । বলপূৰ্বক বা প্ৰতাৰণাবশতঃ কৰা অঙ্গীকাৰো মোৰ পালনীয় । এই মূল কামতে যদি মই অকৃতকাৰ্য হওঁ তেন্তে অসীম ধনসম্পদ বা ক্ষমতাৰে, জীৱনৰ পৰিতৃপ্তি অথবা সুনাম আৰ্জিব নোৱাৰো । লক্ষ্মণ, তোমাৰ প্ৰস্তাৱ অসঙ্গত

হৈছে। তোমাৰ দুৰ্জয় শক্তি মোৰ বিদিত আছে। বিপক্ষক যে পৰাস্ত আৰু নিহত কৰি তুমি ৰাজ্যভাৰ দিব পাৰিবা তাত মোৰ সংশয় নাই। তোমাৰ মোলৈ কিমান স্নেহ সিও মোৰ অবিদিত নহয়।”

“কিন্তু যি প্ৰথাৰে তুমি শক্তি প্ৰয়োগ কৰিবলৈ আগবাঢ়িছা ই আমাৰ কুলৰ উপযোগী নহয়। পিতৃবাক্য পালন কৰাটোহে আমাৰ শ্ৰেষ্ঠ কৰ্তব্য। আমি যদি তাতে অসমৰ্থ হওঁ তেন্তে আন কোনো সিদ্ধি লাভেও ব্যৰ্থতাৰ ক্ষতি পূৰণ কৰিব নোৱাৰে।”

ৰামে কৌশল্যা আৰু লক্ষ্মণক সান্ত্বনা দিবলৈ যত্ন কৰিলে, কিন্তু লক্ষ্মণৰ খঙে শাম নেকাটিলে। হয়তো লক্ষ্মণে নিজে ভুক্তভোগী হোৱা হ'লে ক্ৰোধ দমাব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু এই নিষ্ঠুৰ বিধানৰ বলি ৰামহে। সেইদেখি লক্ষ্মণ খঙত উতলি থাকিল। কোৰ খালে ফেঁটী সাপ যেনেকৈ দংশিবলৈ অস্থিৰ হয় লক্ষ্মণো খঙত একো নাই হ'ল। ৰামে তেওঁক আঁতৰাই নি বহুৱাই শান্ত কৰিবলৈ যত্ন কৰিলে।

ৰামে ক'লে, “ভাই লক্ষ্মণ, তুমি মোৰে অংশ নোহোৱানে? তুমি অন্য দেহত মোৰ আত্মা নোহোৱা জানো? মোৰ কথা শুনা। তুমি বলী আৰু সাহিয়াল। মোৰ হকে তুমি ক্ৰোধ আৰু শোক সম্বৰণ কৰা। এই কুগ্ৰহক তোমাৰ শৰীৰত লভিবলৈ নিদিবা। ধৰ্মত একান্ত মতি ৰাখি আমি এই লাঞ্ছনাক আমাৰ আনন্দলৈ ৰূপায়িত কৰো আহা। অভিষেকৰ কথা একেবাৰে আমি পাহৰি পেলাওঁ আৰু আমাৰ কুলৰ যোগ্য সন্তান হিচাপে চিন্তা কৰো।”

“পিতাৰ অৱস্থা চিন্তা কৰি চোৱা। তেখেত গভীৰ শোকবিদ্ধ। আমি তেখেতৰ দুখত সহানুভূতি দেখুৱাব লাগে। যি কাৰণেই হওঁক তেখেতে অঙ্গীকাৰ কৰিছিল। আজি যদি পিতাই অঙ্গীকাৰ ভঙ্গ কৰে তেন্তে তেখেত পাপেৰে এনেকৈ কলুষিত হ'ব যে তেখেতৰ পূৰ্বৰ সকলো মহৎ কাৰ্য কলঙ্কিত হ'ব। মোৰ প্ৰতি যি অন্যায় হ'ল তাৰ চিন্তাত তেখেতৰ হৃদয় বিদীৰ্ণ হৈছে। কিন্তু মোৰ প্ৰতি যে কিবা অন্যায় হ'ল মই বুজিব পৰা নাই। কিয়নো নৃপতিয়ে অঙ্গীকাৰ ৰক্ষা কৰিব লাগে আৰু পুত্ৰই পিতৃবাক্য পালন কৰাটো কৰ্তব্য। তুমি এনেকৈ আচৰণ কৰা যেন তোমাৰ মনত লেশমাত্ৰও অসন্তোষৰ ভাব নাই। এইদৰেহে আমি মানসিক শান্তি লাভ কৰিব পাৰিম।”

“পিতাই আমাক জনম দিলে। আমি তেখেতৰ মনত শান্তি দিয়া উচিত। পিতাৰ পৰকালৰ কাৰণে ভয় হৈছে। আমি তেখেতক এই ভয়ৰ-

পৰা মুক্ত কৰা কৰ্তব্য। আজিলৈকে আমি কেতিয়াও পিতাৰ মনত দুখ দিয়া নাই বা কোনো কাৰণতে অসন্তোষ লগোৱা নাই। কিন্তু এতিয়া পৰজনমত কি হ'ব এই লৈ তেখেতৰ দুশ্চিন্তা উপস্থিত হৈছে আৰু এই ভয়ৰ আমিয়েই কাৰণ হৈছো। তেখেতক আমি সহজে সান্ত্বনা দিব পাৰোঁ। তাকে নকৰি তেখেতৰ কষ্টৰ ভাৰ আমি গধুৰ কৰিমনে? এই কাৰণেই মোৰ মনৰপৰা অভিষেকৰ কথা মুচি পেলাইছো। আৰু বনলৈ যাত্ৰা কৰিবলৈ মন স্থিৰ কৰিছো।

“এতিয়া মোৰ একমাত্ৰ বাসনা হৈছে বনলৈ যাত্ৰা আৰু ভৰতৰ অভিষেক। এই আকাংক্ষ্যা পূৰ হ'লেহে মোৰ তৃপ্তি হ'ব। মই বিলম্ব কৰিলে সৰু আইৰ মনত সন্দেহ উপজিব। সেইদেখি আজিয়েই মই বনলৈ যাত্ৰা কৰি তেওঁৰ মনত শান্তি দিয়া উচিত। এহাতে প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গৰ পাতকৰপৰা হাত সাৰি আৰু আনহাতে মই স্বইচ্ছাই-আদেশ পালন কৰিবলৈ আনন্দেৰে আগবঢ়া দেখিও পিতাই মনত শান্তি পাব।”

“সৰু আইৰ প্ৰতিও আমি খং কৰা অনুচিত। তেওঁ ইমানদিন আমাক স্নেহ কৰা নাই জানো? আজিয়ে তেওঁ এই ভাব অকস্মাৎ মনলৈ অনাটো ভাগ্যৰ ফেৰ মাথোন। ইয়াৰ কাৰণে তেওঁক আমি দোষাৰোপ কৰা অনুচিত। মানুহে পাতে ঈশ্বৰে ভাঙে। অদৃষ্টৰ হাতত সৰু আই নিষ্ক্ৰিয় যন্ত্ৰ মাথোন।”

“আমাৰ সৰু আয়ে পৃথিৱীৰ গঞ্জনা সহিব লাগিব। কিন্তু আমাৰ ভক্তি তেওঁলৈ অটুট থাকিব লাগিব। ইয়াৰ আগেয়ে তেওঁৰ কুচিন্তা থকা হ'লে তেওঁৰ আচৰণত সেইটো প্ৰকাশ পালেহেঁতেন। নিশ্চয় কোনোবা অদৃশ্য শক্তিয়ে তেওঁৰ গাত লম্ভি অকস্মাতে কৰ্কশ বাণী কোৱাইছে, ‘ৰাম বনলৈ যোৱা।’ নহ'লে এনে উচ্চমনা তিৰোতা এগৰাকীয়ে সদায় নিজৰ সন্তান বুলি স্নান কৰা এজনৰ প্ৰতি স্বামীৰ সমুখত নিৰ্লজ্জ ব্যৱহাৰ কেনেকৈ কৰিব পাৰে? নিয়তিক কোনে প্ৰতিৰোধ কৰিব পাৰে? আনকি স্থিৰপ্ৰজ্ঞ ঋষি সকলো তপস্যাৰপৰা আচম্বিতে খহি পৰিছিল। আমাৰ সৰু আই কোনকুটা? তেওঁ অদৃশ্যক ভেটিবলৈ আশা কৰিব পাৰে জানো?”

“আজিৰ নিৰানন্দকে আমি আনন্দলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিবলৈ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হওঁ আহা’। সেইটোহে আমাৰ মৰ্যাদা আৰু সাহৰ প্ৰমাণ হ'ব। মোৰ আইসকলৰ আৰু গুৰুজনৰ আশীৰ্বাদ শিৰত লৈ মই বনলৈ যাওঁ। অভিষেকলৈ অনা গঙ্গাজল লৈ আহাঁ। বনলৈ যোৱাৰ আগতে এই পবিত্ৰ জলেৰে মই স্নান কৰোঁ। নহয়, সেই গঙ্গাজল মোৰ কাৰণে নহয়। অভিষেকৰ কাৰণে

অনা গঙ্গাজল ৰাষ্ট্ৰৰ সম্পত্তি। তাত আমাৰ অধিকাৰ নাই। আমি তেনে গঙ্গাজল স্পৰ্শ কৰিব নেপায়। আমি নিজে গঙ্গালৈ গৈ স্নানৰ কাৰণে পানী আনিম। ভাই, ৰাজ্য বা ধনদৌলতৰ কথা ভাবি দুখ নকৰিবা। বনবাসেই মোৰ শ্ৰেষ্ঠ আনন্দ।”

এইদৰে ৰামে তেওঁৰ অন্তৰৰ গভীৰতম ভাব লক্ষ্মণৰ আগত ব্যক্ত কৰিলে। এই বচনবিলাকত বাল্মীকিয়ে ‘দৈৱ’ শব্দ প্ৰয়োগ কৰিছে। সংস্কৃত সাহিত্যত ‘দৈৱ’ৰ অৰ্থ ভাগ্য। দৈৱ, অদৃষ্ট, ভাগ্য, নিয়তি আৰু বিধি—এই শব্দবিলাকে প্ৰত্যাশিত আৰু অবৰ্ণনীয় শব্দবিশেষৰ ভাৱ প্ৰকাশ কৰে। ঈশ্বৰক সৃষ্টিৰ মূল কাৰণ বুলি বিশ্বাস কৰা কাৰণে নিয়তি আৰু ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাশক্তিক সামঞ্জস্য কৰোৱা নেযায়। নিয়তিয়ে যদি সৃষ্টি নিৰূপিত কৰি থয় তেন্তে ঈশ্বৰৰ কৰ্মশক্তিৰ স্থান বিলোপ হয়। এই ক্ষেত্ৰত ৰামে লক্ষ্মণক কোৱা কথাৰ তাৎপৰ্য এনে নহয় যে কৈকেয়ীৰ হতুৱাই দেৱগণে চক্ৰান্ত কৰি এনে কাম কৰাইছিল। ৰামে সৰ্বসাধাৰণে কোৱা দৰে দৈৱৰ কথা কৈ সান্ত্বনা দিছিল মাথোন—“ই ভাগ্যৰ ফেৰ। শোক নকৰিবা। ইয়াৰ কাৰণে কোনো দায়ী নহয়।”

কম্ব ৰামায়ণত ৰামে প্ৰলয় বহ্নিৰ দৰে জ্বলি থকা লক্ষ্মণক এইদৰে কৈছে, “নদীৰ পানী শুকাই গ’লে নদীৰ গাত দোষ নাই। সেই দৰে মই বনলৈ যোৱাৰ কাৰণে ৰজা বা ৰাণী জগৰীয়া নহয়। কপালৰ যেৰতহে এনে হৈছে। তেনেহ’লে অবাবত খং কৰা কিয়?”

এনে বাক্য শুনি লক্ষ্মণ অলপ শান্ত হ’ল। কিন্তু তাৰ পিছতে আকৌ তেওঁৰ খং উতলি উঠিল। তেওঁ ক’লে, “বাৰু, ই ভাগ্যৰ ফেৰ। নিয়তিক সৰু আইৰ দুৰ্বুদ্ধিৰ কাৰণ বুলি আমি বাৰু ধৰি ললো। কিন্তু সেই কাৰণে আমি হাত সাৱটি বহি থকা উচিত নে? দুষ্টক জয় কৰি ন্যায় প্ৰতিষ্ঠা কৰা ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম।”

“নিয়তিৰ ওচৰত বীৰে বশ্যতা স্বীকাৰ নকৰে। আপোনাৰ অভিষেকৰ বাৰ্তা নগৰত আৰু গাঁৱে ভূঞে ঢোল পিটি ঘোষণা কৰাৰ পিছত বিশ্বাসঘাতক ৰজাই অতীতৰ পাহৰণিৰ গৰ্ভৰপৰা অঙ্গীকাৰ স্মৰণ কৰিলে আৰু আপোনাক বনলৈ যাবলৈ আদেশ দিলে। এই কাৰ্যক নিয়তিৰ বিধান বুলি লৈ নীৰয়ে বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিলে পুৰুষালি ক’ত থাকিব’? কাপুৰুষ মাথোন নিয়তিৰ হাতত পৰাস্ত হয়। নিয়তিক প্ৰতিৰোধ কৰি পৰাস্ত কৰাহে বীৰৰ কৰ্তব্য। নিয়তিৰ ওচৰত বশ হোৱা দুৰ্বলতা মোৰ নাই। আজিয়েই

আপুনি নিয়তিৰ বিপক্ষে বীৰৰ শক্তি দেখিবলৈ পাব। উন্মত্ত হাতীৰ নিচিনা নিয়তিক মই পোহ মনাই মোৰ সেৱাত নিযুক্ত কৰিম।

"আপোনাক বনবাস দিবলৈ যিবিলাকে চক্ৰান্ত কৰিছিল সিহঁতক বনত মই নিৰ্বাসন দিম। আপুনি যদি স্থান পৰিবৰ্তনৰ কাৰণে বনলৈ যাব খোজে, তেন্তে পিছতো যাব পাৰিব। আপুনি বহুত বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পিছত নিজৰ ল'ৰাৰ ওপৰত শাসনভাৰ সমৰ্পণ কৰি যোৱাটোহে উচিত সময়। আমাৰ পূৰ্বপুৰুষসকলৰ ৰীতি এইটোহে। এতিয়া যদি আপোনাৰ ৰাজপদ কোনোবাই নুই কৰিব খোজে তেন্তে তেওঁক মই বিনাশ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত।

"মোৰ এই বাহু দুটা কেৱল সৌন্দৰ্যৰ কাৰণেনেকি? মোৰ একাষত ওলোমাই থোৱা এই ধনুখন, কাঁৰবিলাক আৰু তৰোৱালখন কেৱল মোৰ অলঙ্কাৰ জানো? আৰু আপুনি ভাবিছেনেকি এইবিলাক কেৱল প্ৰদৰ্শনৰ কাৰণে পিন্ধা নাট্যাভিনয়ৰ সামগ্ৰী? আপোনাৰ আদেশ মাথোন লাগে। আপুনি আদেশ দিয়ক আৰু মোৰ পৰিচয় লওক।"

লক্ষ্মণৰ চকু জুইৰ আঙনিৰ দৰে জ্বলিছিল। ৰামে লাহে লাহে লক্ষ্মণক বুজনি দি শান্ত কৰিছিল। ৰামে শেষত এইদৰে প্ৰবোধ দিছিল, "আমাৰ আই-বোপাই জীয়াই থকা মানে তেওঁলোকৰ কথা শুনা আমাৰ কৰ্তব্য। পিতৃৰ আদেশ লংঘন কৰা কথা মই সপোনতো ভাবিব নোৱাৰো। পিতাৰ আদেশ পালন কৰা আৰু তেখেতক অঙ্গীকাৰ পৰিপূৰ্ণ কৰিবলৈ সমৰ্থ কৰা আমাৰ কৰ্তব্য। আমাৰ আই বোপাইক লাঞ্ছনা দি আৰু ধৰ্মৰ জীৱন্ত মূৰ্তি ভৰত হেন ভাইক বিনাশ কৰি ৰাজপদ লাভ কৰাত কি আনন্দ হ'ব পাৰে?"

ৰামে লক্ষ্মণৰ দুচকুৰে বৈ যোৱা চকুলোখিনি কোমল হাতেৰে মুচি দিলে। লক্ষ্মণ তেতিয়া ধীৰ হ'ল। ৰামৰ হাতৰ পৰশ যেন স্নেহৰ মদিৰা। ইন্দ্ৰজালৰ নিচিনাকৈ ই অসাধ্য সাধন কৰিব পাৰে।

সপ্তদশ অধ্যায়

সীতাৰ সঙ্কল্প

ৰজাঘৰৰ ভিতৰত কি ঘটিছিল নগৰবাসীয়ে এতিয়াও ভু পোৱা নাছিল। কিন্তু ৰামে বনলৈ যাবলৈ প্ৰস্তুত হ'বলৈ অলপো বিলম্ব নকৰিলে।

ৰামে কৌশল্যাৰ ওচৰলৈ গৈ আশীৰ্বাদ মাগিলে। কৌশল্যাই ক'লে, "বাচা, তুমি গুচি গ'লে মই অযোধ্যাত কেনেকৈ থাকিম। তোমাৰ লগতে মোকো বনলৈ লৈ যোৱা।"

কৌশল্যাই অৱশ্যে জানিছিল যে তেওঁৰ যাই কৰ্তব্য বৃদ্ধ স্বামীৰ সেৱা কৰি তেওঁৰ শোকৰ অংশ গ্ৰহণ কৰাটোহে। তথাপি শোকত তেওঁৰ মন এনে অধীৰ হৈছিল যে তেওঁ উচিত-অনুচিত নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰিছিল।

কিন্তু ৰামে কৌশল্যাৰ কথা নুশুনিলে আৰু তেওঁক ভগ্নহৃদয় শোক-নিমগ্ন বৃদ্ধ ৰজাৰ সঙ্গিনী হৈ থকাটোহে কৰ্তব্য বুলি বুজনি দিলে।

কৌশল্যাই ৰামৰ কথা সাৰোগত কৰিলে। তেওঁ চকুলো টুকি মধুৰ বাক্যেৰে ৰামক আশীৰ্বাদ দিলে। তেওঁ ক'লে, "তোমাৰ পিতাৰাৰ আজ্ঞা পালন কৰি গৌৰৱেৰে উলটি আহাগৈ বাচা।" ৰামে তেওঁক আশ্বাস দি মিচিকিয়া হাঁহি মাৰি ক'লে, "আই, চৌধ বছৰ কাল টলকিব নোৱাৰাকৈ পাৰ হৈ যাব আৰু মই তোমাৰ ওচৰলৈ উলটি আহিম।"

কৱিয়ে কৈছে যে কৌশল্যাৰ মাঙ্গলিক বচন উচ্চাৰণ কৰিবৰ সময়ত ৰামৰ উজ্জ্বল মুখ অধিক জ্যোতিৰ্ময় হৈ উঠিছিল। সহ্য আৰু ত্যাগে মানুহক কেনেকৈ অন্তৰ্বৰ্তী জ্যোতিৰে আলোকিত কৰে আৰু তাৰপৰা কেনেকৈ স্বৰ্গীয় সৌন্দৰ্য প্ৰতিভাত হয়, তাৰ চিত্ৰ কৱিয়ে নিখুঁতভাৱে বৰ্ণাইছে।

আমি আগতে দেখা পাই আহিছোঁ, যে সীতাৰ লগ এৰি ৰাম সুমন্ত্ৰৰ বাৰ্তা পাই ৰজাৰ কাষলৈ গৈছিল। সীতাই আশা কৰি আছিল যে ৰাম ৰথত উঠি ৰাজছত্ৰ লৈ অনুচৰবৰ্গৰে সৈতে উলটি আহিব। এতিয়া তেওঁ দেখা পালে ৰাম অকলশৰে আহিছে, লগত অনুচৰ আৰু ৰাজছত্ৰ নাই। সীতাই ৰামৰ মুখত দৃঢ় সংকল্পৰ প্ৰতিভা ফুটি উঠা দেখা পালে। ৰামে মনে মনে গুণা-গঁথা কৰিছে তেওঁৰ প্ৰিয়তমাক তেওঁৰ পিতৃয়ে দিয়া আদেশ কোন সতেৰে শুনায়।

সীতাই ভাবিলে, "মোৰ স্বামীৰ মনত কিবা চিন্তাই খেলাইছে। কিন্তু আমাৰ প্ৰণয় অটুট থাকে মানে আন কিহৰ চিন্তা?" সীতাই সুধিলে, "আপোনাৰ কিহৰ বাবে চিন্তা হৈছে? আপোনাৰ চেহেৰা অস্বাভাৱিক দেখিছোঁ কিয়?"

ৰামে সংক্ষেপে সকলো কথা বৰ্ণালে। তাৰ পিছত ক'লে, "প্ৰিয়তমে, তোমাৰ বিৰহৰ শোক মই উপলব্ধি কৰিছোঁ। জনকৰ কন্যাক কৰ্তব্য পালন কৰাৰ বাবে মোৰ নিৰ্দেশৰ প্ৰয়োজন নহয়। ৰজাৰ আৰু তিনিও ৰাণী, অৰ্থাৎ তোমাৰ তিনিগৰাকী মাৰাৰ সুখ চিন্তা কৰিবা। ৰাজপ্ৰাসাদৰ

অন্যান্য ৰাজকুমাৰীতকৈ নিজে তুমি অধিক ভাল ব্যৱহাৰ আশা নকৰিবা। ভৰত শাসনকৰ্ত্তা হ'ব। তেওঁৰ প্ৰতি সন্মান দেখুৱাবা আৰু তেওঁ যাতে কোনো প্ৰকাৰে আঘাত নাপায় তাৰ কাৰণে সতৰ্ক হ'বা। মই জানো, বিচেছদৰ কালত মোৰ প্ৰতি তোমাৰ প্ৰণয় অলপো নুটুটে। চৌধ বছৰ পাৰ হৈ গ'লে মই বনবাসৰপৰা উলটি আহিম। ৰীতি-নীতি আৰু অনুষ্ঠান আদিলৈ হেলা নকৰিবা। দুখৰ কালত আইৰ প্ৰতি সম্পূৰ্ণ মনোনিবেশ কৰিবা। ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্ন মোৰ চেনেহৰ ভাই। নিজৰ ভাইৰ দৰে তেওঁলোকৰ প্ৰতি আচৰণ কৰিবা। তোমাৰ ৰাজকুল আৰু প্ৰকৃতিৰ সন্মান ৰাখি নিজক পৰিচালিত কৰিবা। মোৰ গুণগান কৰি আনক ক্ষুণ্ণ নকৰিবা। মই আজিয়েই বনলৈ যাব লাগিব। তোমাৰ মন ধীৰ আৰু শান্ত কৰা।"

অপ্ৰত্যাশিতভাৱে ৰামৰ বচন শুনি সীতাৰ ৰোহ উপজিল। সীতাই ভাবিলে, তেওঁৰ স্বামীয়ে কোন সতেৰে কয় যে তেওঁ স্বামীৰপৰা আঁতৰি ৰাজ-সুখত কাল কটাব, অথচ তেওঁৰ স্বামীয়ে অঘৰী হৈ পথশূন্য অৰণ্যত ভ্ৰমি ফুৰিব? তেওঁ ক'লে, "হে ধৰ্মজ্ঞ দেৱ, আপুনি শুৱলা বচন ক'লে। তিৰোতা যে স্বামীৰপৰা পৃথক, স্বামীৰ কৰ্তব্য যে তিৰোতাৰ কৰ্তব্য নহয় আৰু স্বামীৰ কৰ্তব্যৰ অংশ গ্ৰহণ কৰিবলৈ তিৰোতাৰ যে অধিকাৰ নাই, এই তত্ত্ব মোৰ পক্ষে অপৰিচিত। এনে কথা মই সাৰোগত কৰি ল'ব নোৱাৰোঁ। মোৰ মতে আপোনাৰ ঐশ্বৰ্য-বিভূতি মোৰো আৰু আপোনাক যদি বনবাসৰ আদেশ দিয়ে তেন্তে সেই আদেশ মোৰ প্ৰতিও প্ৰযোজ্য, কিয়নো সীতা তেওঁৰ স্বামীৰ অংশ মাথোন। মই অৰণ্যপথত আপোনাৰ আগে আগে খোজ কাঢ়ি যাম, কাঁইট আৰু ঠটা মাটি ভৰিৰে গচকি আপোনাৰ চৰণ থ'বলৈ সমান কৰি যাম। মোক মইমতীয়া বুলি নাভাবিব। মোৰ আই-বোপায়ে মোক ধৰ্মত দীক্ষা দিছিল। আপুনি যি কথা কৈছে এই কথা আই-বোপায়ে দিয়া শিক্ষাৰ বিপৰীত। আপুনি য'লৈকে যায় তালৈ যোৱাটোৱেই মোৰ একমাত্ৰ কৰ্তব্য। আপুনি যদি আজিয়েই বনলৈ যাব লাগে তেন্তে ময়ো আজিয়েই আপোনাৰ লগৰীয়া হ'ব লাগিব। ইয়াত তৰ্কৰ স্থল নাই। বনবাসীৰ জীৱন মই সহ্য কৰিব নোৱাৰিম বুলি নেভাবিব। আপোনাৰ লগত থাকিলে ই মোৰ আনন্দৰ উৎসৱ হ'ব। আপোনাক কোনো জঞ্জাল মই কেতিয়াও নিদিওঁ। আপোনাৰ দৰে মই ফল-মূল খাই থাকিম আৰু আপুনি খোজ কাঢ়োঁতে মই পিছ নপৰোঁ।

“আপোনাৰ লগত বনলৈ গৈ পৰ্বতমালা আৰু নদীসমূহৰ দৃশ্য চাই আনন্দ উপভোগ কৰিবলৈ বহুত দিনৰেপৰা মোৰ আশা আছিল। চৰাই-চিৰিকতি আৰু বনফুলৰ মাজত থাকি নদীত স্নান কৰি আৰু নিত্যকৰ্ম সম্পন্ন কৰি মহা আনন্দেৰে মই কাল কটাম। আপোনাৰপৰা আঁতৰি থাকি স্বৰ্গকো মই কামনা নকৰোঁ। আপুনি মোক এৰি গ'লে মই নিশ্চয়েই মৃত্যুৰ মুখত পৰিম। আপোনাক কাকুতি কৰিছোঁ, মোক লগত নিয়ক। মোক পুতৌ কৰক। মোক এতিয়া এৰি থৈ নেযাব।”

বোহত আৰম্ভ কৰিছিল যদিও শেষত সীতাই উচুপি উচুপি কান্দিবলৈ ধৰিলে। ৰামে সীতাক বুজালে যে বনৰ জীৱন তেওঁ ভবাদৰে সহজ নহয়। বাটৰ কষ্ট আৰু বিপদৰ কথাও তেওঁ ভাঙি ক'লে। ৰামে সীতাক আকৌ ক'লে তেওঁ যেন লগত যাবলৈ নেভাবে।

সীতাৰ দুচকুৰেদি পানী বৈ গ'ল। তেওঁ ক'লে সিংহ, ভালুক, সাপ একো মোৰ ওচৰ চাপিব নোৱাৰে। আপোনাক দেখা পাই সিহঁত দূৰতে পলাই যাব।* ৰ'দ, বৰষুণ, ধুমুহা, বতাহ, ভোক, পিয়াহ মই হাঁহিমুখে সহিম। মই ৰং মনেৰে কাঁইট আৰু কাঁইটীয়া বননি গচকি পাৰ হৈ যাম।

‘মই লেশমাত্ৰ ভয় কৰা নাই। আনহাতে আপুনি ধুৰুপকৈ জানিব মোক এৰি থৈ গ'লে মোৰ দেহৰপৰা প্ৰাণবায়ু ওলাই যাব।

”মই মিথিলাত থাকোঁতে ব্ৰাহ্মণ আৰু জ্যোতিষীসকলে মোৰ আইক কৈছিল যে, অলপদিনৰ কাৰণে মই বনত থাকিব লাগিব। এই ভৱিষ্যদ্‌বাণী মই অকলশৰীয়াকৈ পৰিপূৰ্ণ কৰিব পাৰো জানে? আপোনাৰ সঙ্গত এই ভৱিষ্যদ্‌বাণী পূৰাবলৈ এতিয়া সুবৰ্ণ সুযোগ মিলিছে। আপোনাৰ সঙ্গসুখে অৰণ্যকো মোৰ কাৰণে প্ৰমোদ-উদ্যানলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিব। বনবাসত দুখ কাৰ? যি পুৰুষ বা তিৰোতা ইন্দ্ৰিয়ৰ বশ তেওঁলোকে হে বনবাস দুখৰ বুলি কয়। আপুনি আৰু মই ইন্দ্ৰিয় দমন কৰিব পাৰোঁ, গতিকে বনবাসত আমি একো দুখ নেপাওঁ। মই কাকুতি কৰিছোঁ। মোক এৰি থৈ নেযাব। আপোনাৰ লগত মোৰ বিচ্ছেদ মৃত্যুতকৈয়ো অধিক নিষ্ঠুৰ।”

---

* মূলতে চাওক। সীতাই তীব্ৰভাৱে অন্তৰৰ আবেগ প্ৰকাশ কৰিছিল:

ন ত্বহং মনসা ত্বন্যং
    দ্ৰষ্টাস্মি ত্বদৃতে ঽনঘ।
ত্বয়া ৰাঘৱ গচ্ছেয়ং
    যথান্যা কুলপাংসনী॥
স্বয়ং তু ভাৰ্যাং কৌমাৰীং
    চিৰমধ্যুষিতাং সতীম।
শৈলূষ ইব মাং ৰাম
    পৰেভ্যো দাতুমিচ্ছসি॥

শ্ৰেষ্ঠ প্ৰণয়ত এনে শক্তি-নিহিত থাকে, যি শক্তিয়ে কোনো যুক্তি-তৰ্ক নামানে, আনকি মৃত্যুকো পৰিহাস কৰে। ৰাম মৌনান হ'ল। কিয়নো তেওঁৰ প্ৰণয়ৰ গভীৰতা সীতাৰ সদৃশ ; সীতাৰ আবেগপূৰ্ণ প্ৰত্যেক আখৰে তেওঁৰ মৰ্ম স্পৰ্শ কৰিলে। আনহাতে সীতাক ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰিবলৈ নিজৰ সামৰ্থ্যত তেওঁৰ পূৰা আস্থা আছিল। এইটো স্থিৰ হ'ল যে সীতা ৰামৰ বনবাসৰ সঙ্গিনী হ'ব।

সীতাই দৰিদ্ৰসকলক নিমন্ত্ৰণ কৰি আনি নিজৰ যথাসৰ্বস্ব দান দিলে আৰু বনবাসৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হ'ল। লক্ষ্মণেও ৰামৰ লগত যাবলৈ আৰু বনবাসত সহায় হ'বলৈ অনুনয় কৰিলে। ৰাম মান্তি হ'ল। তিনিও বৃদ্ধ ৰজাৰপৰা বিদায় ল'বলৈ গ'ল।

ৰাজআলিত আৰু ঘৰে ঘৰে পিৰালিত জুমে জুমে মানুহ শোভাযাত্ৰা চাবলৈ বাট চাই আছিল। ঘৰৰ খিৰিকীয়েদি আৰু চোতালৰপৰা মতা, মাইকী, ল'ৰা, বুঢ়াই ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু সীতাক দেশৰ দৰিদ্ৰ মানুহৰ দৰে খোজ কাঢ়ি যোৱাহে দেখিবলৈ পালে।

বিদ্যুৎ গতিৰে ঘটনা প্ৰচাৰ হ'ল।

শোক আৰু ক্ৰোধত মানুহে কোৱা-কুই কৰিলে : "আমাৰ ৰজা কেনে মানুহ, তেওঁ এজন মহান ৰাজপুৰুষক বনবাসলৈ পঠিয়াব খুজিছে ? যি সীতাই কেৱল ৰথত ফুৰিব লাগে তেনে ৰাজকুমাৰীয়ে সোৱা খোজ কাঢ়ি আহিছে। তেওঁ অৰণ্যৰ ৰ'দ-বৰষুণ সহিব পাৰিবনে ? ই ভয়ঙ্কৰ কথা।

"আমিও তেন্তে অৰণ্যলৈ যাওঁ বলা। আমাৰ যি লাম-লাকত্ আছে সকলো গোটাই লৈ ৰাজপুত্ৰৰ লগত আমিও বনলৈ যাওঁ আহা। যি অৰণ্যত ৰামে বাস কৰে সিয়েই আমাৰ অযোধ্যা হ'ব।

"ইয়াৰ ঘৰ-দুৱাৰ এৰাপৰলীয়া হওঁক আৰু সাপ আৰু এন্দুৰে ইয়াত বাহ লওক। কৈকেয়ীয়ে অযোধ্যাৰ ধ্বংসাৱশেষৰ ওপৰত ৰাজত্ব কৰি থক। বনৰ জীৱ-জন্তু আৰু শগুণে আহি ইয়াত বাস কৰক। এইখন অৰণ্য হওক আৰু অৰণ্য অযোধ্যা হওক।"

"কুল কলঙ্কিনীৰ দৰে মই কেতিয়াও আপোনাৰ ভিন্ন অন্য পুৰুষক মনত স্থান দিয়া নাই। মই আপোনাৰ লগতে যাম। কুমাৰী বয়সতে বিবাহিতা আৰু আপোনাৰ লগত সুদীৰ্ঘ সহবাসিনী সতী তিৰোতাক আপুনি নৰ্তকৰ দৰে অন্যৰ হাতত সমৰ্পণ কৰিব খুজিছে কিয় ?" এনেকৈ সীতাই ৰামৰ প্ৰতি কটু বচনো প্ৰহাৰ কৰিছিল।

এইদৰে কোৱা-কুই কৰা ৰামে শুনিলে ; কিন্তু মন নিদিলে। কৈকেয়ীৰ ঘৰৰ পিৰালি-চুকত সুমন্ত্ৰক আমন-জিমনকৈ বহি থকা ৰামে দেখা পালে। কোমলাই ৰামে ক'লে, "আমি তিনিও ৰজাক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ আহিছোঁ। আপুনি ৰজাৰ অনুমতি ভিক্ষা কৰক।"

সুমন্ত্ৰ ৰজাক সম্বাদ দিবলৈ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। তেওঁ তাত যিহে দৃশ্য দেখা পালে। গ্ৰহণৰ সূৰ্যৰ দৰে, ছাই-মাকতিৰে ঢাক খাই থকা জুহালৰ দৰে বা শুকান পুখুৰীৰ দৰে ৰজা মাটিত দীঘলদি পৰি আছিল। তেওঁৰ মহিমা লুপ্ত হৈ গৈছে, মুখ কোঁচ খাই যন্ত্ৰণাত বিকৃত হৈ পৰিছে। থোকা-থুকি মাতেৰে আৰু দুয়োহাত থামুচি ধৰি সুমন্ত্ৰই ক'লে, "ৰাজপুত্ৰ দুৱাৰদলিত উপস্থিত। ব্ৰাহ্মণক দান-দক্ষিণা কৰি তেওঁ দণ্ডকাৰণ্যলৈ যাত্ৰা কৰাৰ আগতে আপোনাক সেৱা জনাবলৈ সাক্ষাৎ প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।"

ৰাজকুমাৰক মাতি আনিবলৈ ৰজাই সুমন্ত্ৰক আদেশ দিলে।

ৰামে সোমাই আহি দূৰৰপৰাই ৰজাক সেৱা জনালে। ৰামক দেখা পাই ৰজা আচম্বিতে থিয় হ'ল আৰু দুয়ো হাত মেলি ৰামক আলিঙ্গন কৰিবলৈ ঢপলিয়াই গ'ল। কিন্তু ৰামৰ কাষ নৌপাওঁতেই তেওঁ মূৰ্চ্ছা গ'ল।

ৰাম আৰু লক্ষ্মণে আলাসতে ৰজাক দাঙি আনি তুলীত বহুৱালে। ৰামে ক'লে, "পিতা! আমি বনলৈ যাবলৈ আপোনাৰ অনুমতি বিচাৰি আহিছোঁ। বৈদেহী আৰু লক্ষ্মণো ৰামৰ লগত যাবলৈ ওলাইছে, নানা প্ৰকাৰে বুজনি দিয়াতো তেওঁলোক বিৰত নহ'ল। আপোনাৰ শুভাশীষ প্ৰদান কৰি আমাক যাত্ৰা কৰিবলৈ অনুজ্ঞা দিয়ক।"

দশৰথে ক'লে, "ৰাম, মই কৈকেয়ীক দিয়া বৰত বান্ধ খালোঁ। কিন্তু তুমি বান্ধ খোৱা নাই, গতিকে মোক আঁতৰাই থৈ তোমাৰ বাহুবলেৰে সিংহাসন জয় নকৰা কিয়?"

ৰজাৰ মনত এই ভাবেই বহুত আগৰেপৰা খেলাই আছিল। তেওঁ ভাবিছিল এই নিষ্ঠুৰ সমস্যা সমাধানৰ এইটোৱেই শ্ৰেষ্ঠ পথ। এতিয়া মনৰ ভাব তেওঁৰ মুখত ফুটি ওলাল।

ৰামে ক'লে, "পিতা, ৰাজ্য বা ক্ষমতাৰ কাৰণে মোৰ মোহ নাই। আপুনি আৰু সহস্ৰ বছৰ ৰাজত্ব কৰি থাকক। অৰণ্যলৈ যাবলৈ মোৰ মন স্থিৰ হ'ল। আপোনাৰ আশীৰ্বাদ পালেই এই মাত্ৰকতে যাত্ৰা কৰিবলৈ মই প্ৰস্তুত। চৌধ বছৰ উকলি গ'লেই মই উভতি আহি আপোনাক সেৱা জনাম।"

ৰজাই বুজিলে, তেওঁৰ যি গছি আশাৰ লাহী সূতা আছিল সিও এতিয়া ছিগি গ'ল। তেওঁ ক'লে, "বাচা, আমাৰ কুলৰ গৌৰৱ বঢ়োৱা। তুমি বনলৈ যোৱা আৰু অক্ষতভাৱে উলটি আহাগৈ। তোমাৰ পথৰপৰা বিপদ-বিঘিনি আঁতৰি যাওক। ধৰ্মত আসক্ত হোৱা। তোমাৰ সঙ্কল্পৰপৰা তুমি বিচলিত নোহোৱা। তোমাৰ ইচ্ছা সুদৃঢ় আৰু অপৰিৱৰ্তনীয়। কিন্তু আজিয়েই যাত্ৰা নকৰিবা। আজি নিশাটো মোৰ লগত থাকা।

"তোমাক-চাই মোৰ-চকু জুৰাওঁ। কাইলৈ প্ৰত্যুষতে তুমি যাত্ৰা কৰিব পাৰিবা। ছাই-মাকতিয়ে ঢাকি থোৱা জুলা আঙঠা হাতৰ তলুৱাত তুলি লোৱাৰ দৰে ময়ো কৈকেয়ীৰ মনত কি আছে নাজানি অঙ্গীকাৰ কৰিছিলোঁ। এতিয়া মই নিঃসহায় আৰু তাইৰ জালত আবদ্ধ। তুমি কৈছা—'মোৰ পিতৃৰ অঙ্গীকাৰ-পূৰণ কৰিম; মোৰ পিতাৰ নামত কলঙ্ক সানিবলৈ নিদিওঁ। ৰাজ্য ত্যাগ কৰি বনলৈ যাম।' পৃথিৱীত এনে সুপুত্ৰ কোনে লাভ কৰিছে? তোমাৰ ওচৰত প্ৰতিজ্ঞা কৰি কৈছোঁ এই মহাভুল মোৰ অনভিপ্ৰেত।"

এইদৰে করুণ সুৰেৰে ৰজাই মনৰ কথা কৈ দুখ পাতলালে। দশৰথৰ মনোৰথ এনে আছিল যেন তেওঁৰ অন্তিম মুহূৰ্তলৈকে ৰামক সন্মানৰ ওখ বেদীত প্ৰতিষ্ঠিত হৈ থকা দেখি তেওঁ শেষ নিশ্বাস পেলাব পাৰে।

ৰামে ক'লে, "পিতা, আপুনি শীঘ্ৰে ভৰতক মতাই আনি সবআইৰ ওচৰত কৰা অঙ্গীকাৰ ৰক্ষা কৰক। আপুনি মোৰ কিবা অনিষ্ট কৰিছে বুলি ভাবি অনাহকতে যেন কষ্ট ভোগ নকৰে। কিয়নো ৰাজসিংহাসনলৈ মোৰ আকাংক্ষা নাছিল আৰু আজি তাৰপৰা বঞ্চিত হৈ কোনো ক্ষতি অনুভৱ কৰা নাই। শোক আৰু সংশয় পৰিহাৰ কৰি ভৰতক মুকুট পিন্ধাওক আৰু তেওঁক আপোনাৰ আশীৰ্বাদ দান কৰক। আপুনি চকুলো নুটুকিব। শোক আঁতৰাই পেলাওক। সমুদ্ৰ কেতিয়াবা শুকাব পাৰেনে? আপুনিও সেইদৰে মনৰ স্থিৰতা হেৰুৱাই নেপেলায় যেন।

"মোৰ একমাত্ৰ অভিলাষ আপোনাৰ অঙ্গীকাৰ পালন কৰা। যদি আপোনাক মিছাত পেলাই পৃথিৱীৰ সকলো সম্পদৰো মই অধিকাৰী হও তেন্তে তাত মই কি আনন্দ পাম? অৰণ্যত মই সুখেৰে কাল কটাম। অৰণ্যৰ বাহিৰে ক'ত মানুহে সৌন্দৰ্য বা আনন্দ উপভোগ কৰিব পাৰে? পিতা আপুনি মোৰ ঈশ্বৰ। মোৰ এনেহে লাগিছে যেন ঈশ্বৰে মোক বনলৈ পঠিয়াইছে। চৌধ্য বছৰ পাৰ হৈ গ'লে আপুনি মোক আকৌ দেখিবলৈ পাব। আপুনি বেজাৰ নকৰিব।"

"এনিশা আপোনাৰ লগত থাকি কাইলৈ গ'লে কি লাভ হ'ব পাৰে? ইটোৰ পিছত সিটো কাইলৈ আহি সময় নিৰূপণ কৰে। এটা দিন হুবহু আনদিনাৰ নিচিনা। পিছুৱাই গ'লেও অপৰিহাৰ্য শোক আনন্দলৈ ৰূপায়িত নহয়।"

ৰজাই সুমন্ত্ৰক ক'লে, "তেন্তে সেনাপতিসকলক মতাই আনা। আৰু তেওঁবিলাকক ৰথ, হাতী, ঘোঁৰা আৰু পদাতিক সৈন্যেৰে ৰামৰ লগত যাবলৈ প্ৰস্তুত হ'বলৈ কোৱা। সৈন্যৰ লগত যাবতীয় দ্ৰব্য এনেকৈ দিবা যাতে তাৰে ৰামে ঋষিসকলৰ সৈতে প্ৰবৰ্তিব পাৰে। ধন, জন বা বয়-বস্তুৰ যেন অলপো অনাটন নঘটে।"

বেচেৰা ৰজাই ভাবিছিল যে, ৰামৰ বনবাস প্ৰকৃততে এটি ৰাজকীয় পৰিভ্ৰমণ মাথোন। আৰু ইয়াৰ ভিতৰেদি ৰামে দৈনন্দিন কাৰ্যৰূপৰা অব্যাহতি পাব আৰু বনবাসীসকলৰ লগত আতিথ্য সালসলনি কৰিবলৈ সুযোগ পাব।

ৰজাৰ কথাত কৈকেয়ীৰ মুখত খঙৰ চিন দেখা গ'ল। তেওঁ ৰজালৈ চাই ক্ৰোধমূৰ্তিৰে ক'বলৈ ধৰিলে, "আপুনি বেনে সজ আৰু উদাৰ ৰজা! আপুনি ভৰতক ৰাজ্য দিব! পিয়াহত মৰিবলৈ ওলোৱা তৃষ্ণাতুৰক কোনোবাই উদং কলহ দি ধেমালি কৰাৰ দৰে ভৰতক ৰাজ্যভাৰ দিয়াৰ আগতে ৰসখিনি চেপি উলিয়াই পেলাব। মোৰ ল'ৰাই এৰাপৰলীয়া দেশ এখন শাসন কৰি কি আনন্দ পাব?"

দশৰথে নিঃসহায় হৈ কেঁকাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ ভাবিলে নিৰ্মমতা ইমান দূৰলৈ নামিব পাৰে যে অসহ্য যন্ত্ৰণাপীড়িতজনকো এনেকৈ আঘাত দিব পাৰে। ওচৰত থকা অমাত্যবৰ্গই একো একাষাৰ ক'বলৈ ধৰিলে। কিয়নো এনে নিৰ্দয ব্যৱহাৰত কোনেও মুখেৰে নেমাতি থাকিব নোৱাৰিলে। ৰামে সকলো বাক্-বিতণ্ডা তল পেলাই ক'লে যে তেওঁ বনবাসীৰ উপযোগী সম্ভাৰৰ বাহিৰে আন একো বস্তু লগত নিনিয়ে। তেওঁ ৰজাক ক'লে, "পিতা, মই বনবাসী হ'বলৈ ওলাইছোঁ, অৰণ্যৰ ফল-মূল মোৰ সম্পদ হ'ব। এনে স্থলত মোৰ কাৰণে জাকজমক গাড়ী ঘোঁৰা বা ৰাজকীয় শোভাযাত্ৰাৰ প্ৰয়োজন ক'ত? মই মনেৰে সিংহাসন ত্যাগ কৰিলোঁ। এতিয়া ঐশ্বৰ্যৰ মোহত পৰাৰ মোৰ প্ৰয়োজন নাই। হাতী পৰিত্যাগ কৰি তাৰ শিকলি ভাৰ বৈ নিয়া মূৰ্খালিৰ পৰিচয় নহ'বনে? পিতা, ভৰতৰ কাৰণে আৰু মোৰ আছিল হকে ৰাজ্যৰ দাবী আনন্দ মনেৰে মই ত্যাগ কৰিলোঁ। তাৰ লগে লগে সাজ-সজ্জাও পৰিত্যাগ কৰিছোঁ। চৌধবছৰ বনবাসৰ কাৰণে ঋষিয়ে পৰিধান কৰাৰ দৰে গছৰ

বাকলিৰ সাজপাৰ আৰু অৰণ্যৰ প্ৰয়োজনীয় কোৰ আৰু পাচিৰ বাহিৰে আন একোৰে প্ৰয়োজন নাই।"

ৰামে এইদৰে ক'বলৈ পালেহে মাথোন এনেতে নিৰ্লজ্জ কৈকেয়ীয়ে আগতে প্ৰস্তুত কৰি থোৱা গছৰ বাকলিৰ সাজপাৰ উলিয়াই আনি ৰামৰ হাতত দিলে। ৰামে তৎক্ষণাত গছৰ বাকলি পিন্ধিলে। ৰামক তেতিয়া সাক্ষাৎ ঋষি যেন দেখা গ'ল। লক্ষ্মণেও গছৰ বাকলিৰ সাজ পিন্ধিলে। দশৰথে নিৰুপায় হৈ ভগ্ন হৃদয়েৰে এই দৃশ্য চাই থাকিল।

তেতিয়া কৈকেয়ীয়ে গছৰ বাকলিৰ সাজ এটা সীতাৰ কাৰণেও আনি দিলে। সীতা সাজটো হাতত লৈ বিবুদ্ধি হ'ল। কিয়নো এনে সাজ তেওঁ আগেয়ে দেখা নাছিল আৰু কেনেকৈনো পিন্ধিব লাগে তেওঁ নেজানিছিল।

ৰাম তেতিয়া জ্যোতিষ্মান পুৰুষৰ দৰে থিয় হৈ আছিল। সীতাই ৰামৰ কাষচাপি সুধিলে, "প্ৰভু, এই সাজটো কেনেকৈ পিন্ধিব লাগে মোক দেখুৱাই দিয়কচোন।" ৰামে গছৰ বাকলিৰ সাজটো হাতলৈ তুলি লৈ সীতাৰ পাটৰ কাপোৰৰ ওপৰত ওৰাই দি কান্ধৰ ওপৰত গাঁঠি দি বান্ধি দিলে। এই দৃশ্য দেখি পৰিচাৰিকাবিলাকে হুৰাও-বাৰে কান্দিলে। দশৰথ ৰজা মূৰ্চ্ছা গ'ল।

পিছত জ্ঞান পাই ৰজাই কৈকেয়ীক নানা ভৰ্ৎসনা কৰিবলৈ ধৰিলে। কৈকেয়ীয়ে কেৱল ঘৃণাসূচক হাঁহিৰে উত্তৰ দিলে। সীতাৰ বনবাসৰ কাৰণে দৰাচলতে কৈকেয়ী দায়ী নহয়। সীতাই নিজেহে স্বামীৰ লগত বনলৈ গৈ আনন্দ উপভোগ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিছিল। আনকি এই সঙ্কল্পৰপৰা সীতাক বুজনি দিও কোনেও বিচলিত কৰিব নোৱাৰিলে।

তললৈ মুখ কৰি ৰামে ক'লে, "পিতা, মোৰ আইক গতালো। মোৰ আই নিষ্কলঙ্ক আৰু দয়াৱতী, বৃদ্ধ বয়সত পুত্ৰৰপৰা তেওঁৰ বিচ্ছেদ হ'ল। এই আকস্মিক বিপদ তেওঁৰ কাৰণে মৃত্যুতুল্য। কিন্তু তেওঁ আপোনাৰ শোকৰ অংশীদাৰ স্বৰূপে আৰু আপোনাক সান্ত্বনা দিবলৈহে থাকিব খুজিছে। তেওঁ কাৰণে পতি [illegible]। কোনোদিনা বিচ্ছেদৰ তীব্ৰ যন্ত্ৰণা [illegible] ভোগ কৰা নাই [illegible]। [illegible] তেওঁক মনৰ চকুৰে চাব। সুদীৰ্ঘ [illegible] পাৰাবলৈ আমি [illegible] যেন নহ[illegible] [illegible] বিদেহী হৈছে।"

ৰামে [illegible] চিন্তা অৱস্থা হৈ এইদৰে ক'লে। ৰাম যেতিয়া [illegible]। তেওঁ দুয়ো হাতেৰে শোকাৰ্ত মুখনি ঢাকি পেলালে।

অষ্টাদশ অধ্যায়

বন গমন

ৰাম ৰজাৰ ওচৰৰপৰা আঁতৰি যোৱাৰ পিছত ৰজাৰ মাতবোল হৰিল। তেওঁ শোকত দীঘল দি শুলে। বহুত পৰৰ পিছতহে চিন্তাশক্তি ঘূৰাই পাইছিল।

তেওঁৰ অলপ চেতনা আহিলত তেওঁ আধা ফুটা মাতেৰে ক'বলৈ ধৰিলে, "মই হয়তো পূৰ্বজন্মত প্ৰণয়াবদ্ধ জনৰ বিচ্ছেদ ঘটাইছিলোঁ। মই নিশ্চয় মাকৰ বুকুৰপৰা গৰু পোৱালি কাঢ়ি নিছিলোঁ, মাক-বাপেকৰপৰা সন্তান হৰি নিছিলোঁ আৰু ভাৰ্যাৰ বুকুৰপৰা স্বামীক হৰণ কৰিছিলোঁ। নহ'লে আজি মোৰ এনে শাস্তি কিয় হ'ব? আৰু আমি বিচাৰিলেই মৃত্যুও নাহে। মই সদায় মোৰ চকুৰ আগত দেৱতুল্য পুত্ৰই জন্মস্বত্বৰপৰা বঞ্চিত হৈ তপস্বীৰ দৰে গছৰ ছালৰ সাজপাৰ পিন্ধা দৃশ্য দেখি থাকিম আৰু যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিম। হে জীৱন, যি তোমাৰপৰা মুক্তি বিচাৰে তাক কেনেকৈ সাঙুৰি ধৰা। ৰাম বনলৈ গ'ল তথাপি মোৰ কাৰণে মৰণ নাই; ৰাম—ৰাম—তুমি গ'লা?"

অলপ পিছত ৰজাই ভালকৈ চেতনা পালে। তেতিয়া ক'লে, "সুমন্ত্ৰ, মোৰ ৰথ প্ৰস্তুত কৰা আৰু ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু জানকীক ৰাজ্যৰ সীমান্তলৈ লৈ যোৱা।"

লক্ষ্মণে সুমিত্ৰাৰ ভৰিত পৰি কেৱল আই বুলি সম্বোধন কৰিলে। সুমিত্ৰাই লক্ষ্মণক সাৱটি লৈ মূৰত চুমা খাই ক'লে, "ককায়েৰাৰ প্ৰতি তোমাৰ ভক্তি দেখি মোৰ হৃদয় গৌৰৱ আৰু আনন্দেৰে উপচি পৰিছে। ৰামক পৰিচৰ্যা আৰু ৰক্ষা কৰা তোমাৰ ঘাই কাম। তুমি সদায় তীক্ষ্ণ দৃষ্টিৰে ৰামৰ নিৰাপত্তা ৰক্ষা কৰিবা। তোমাৰ জ্যেষ্ঠ ভাতৃ ৰাম তোমাৰ গুৰুজন তথা নৃপতি। আমাৰ কুলধৰ্ম এয়েই।

"মই আশীৰ্বাদ দিছোঁ—তুমি যোৱাগৈ। বনত থাকোঁতে ৰামক পিতাৰ যেন আৰু জানকীক মোৰ দৰে জ্ঞান কৰিবা। তেতিয়া অৰণ্যও তোমাৰ অযোধ্যা যেন হ'ব। হাঁহিমুখে যোৱাগৈ বাচা, ঈশ্বৰ তোমাৰ সহায় হ'ক।"

বাল্মীকিয়ে সুমিত্ৰাৰ মুখেদি অমৰবাণী কৈছে:

"ৰামং দশৰথং বিদ্ধি মাং বিদ্ধি জনকাত্মজাম্।
অযোধ্যামটবীং বিদ্ধি গচ্ছ তাত যথাসুখম্।"

ৰামায়ণত সুমিত্ৰাক অল্পভাষিণী কৰি অংকিত কৰিছে। পৈণত জ্ঞান, কাৰ্যকুশলতা আৰু অসীম নিৰ্ভীকতা তেওঁৰ চৰিত্ৰত ফুটি ওলাইছে। তেওঁৰ আত্ম-বিশ্বাস এনে প্ৰবল যে আশাৰ বন্তি যেতিয়া সকলোৰে প্ৰাণত নুমাই যায় তেতিয়াও তেওঁৰ অন্তৰত উজ্জ্বল হৈ থাকে। প্ৰবাদ আছে যে সুমিত্ৰাই ৰামক ঈশ্বৰৰ অংশ বুলি জানিছিল আৰু ৰাম অৱতাৰৰ কাৰণ উপলব্ধি কৰিছিল। এই কাৰণেই তেওঁ কৌশল্যাক সুবোধ দিব পাৰিছিল আৰু লক্ষ্মণে ৰামৰ বনবাসত অংশ গ্ৰহণ কৰাত নিজৰ দূৰদৰ্শিতাৰে দৈৱিক বিধান দেখা পাইছিল।

সুমন্ত্ৰই ক'লে, "ৰাজকুমাৰ, ৰথত উঠক। ঈশ্বৰ আপোনালোকৰ সহায় হ'ল। চৌধবছৰ কাল আৰম্ভ হ'ল। ৰথ ক'লৈ নিব লাগে মোক আদেশ দিয়ক।"

সীতা ৰং মনেৰে ৰথত উঠিল। কৌশল্যাই সীতাৰ প্ৰয়োজনীয় [illegible] টোপোলা এটা বান্ধি দিছিল। কাঁড়, ধনু, ঢাল, তৰোৱাল, কুঠাৰ, পাচি আদি দুয়ো ভাতৃৰ প্ৰয়োজনীয় সা-সঁজুলিবোৰ ৰথত উঠাই দিলে। কুঠাৰ আৰু পাচি অৰণ্যৰ অপৰিহাৰ্য সঁজুলি। ৰাম-লক্ষ্মণ ৰথত উঠিল। সুমন্ত্ৰই ৰথ চলাই দিলে।

এইখিনিতে ৰামৰ বনবাসৰ প্ৰাৰম্ভতে আমি ক্ষন্তেক থমকি ৰৈ প্ৰাৰ্থনা কৰোঁ যেন আমিও পাপ প্ৰস্খলন কৰিব পাৰো। সত্যবাদিতা, নিৰ্ভীকতা আৰু প্ৰেম আমালৈ ৰামায়ণৰ আমোঘ বাণী। এই বাণী দিবলৈকে ৰামৰ জন্ম। গছৰ বাকলি পিন্ধি ৰাজধানীৰপৰা প্ৰস্থান কৰা বেশত ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু জানকীক ধ্যান কৰিলে এই মহৎ বাণী আমি উপলব্ধি কৰিব পাৰো।
ৰাজআলিত জুম পাতি থকা ৰাইজে চিঞৰিলে, "ৰথ ধীৰে ধীৰে নিয়ক আমি ৰামৰ মুখখনি এটিবাৰ চাই লওঁ।"

মানুহে কোৱা-কুই কৰিলে, "হায়। হায়। এনে অনুপম সন্তানক কোনে বনলৈ পঠিয়াব পাৰে? সিহঁতৰ মাকে কেনেকৈনো এই শোক সহি জীয়াই থাকিব পাৰে? বৈদেহীৰ মুখলৈ চোৱাচোন। তেওঁ ভাগ্যৱতী। লক্ষণে এনে এজন ককায়েকক সেৱা কৰিবলৈ কিমান ৰং পাইছে। তেওঁ প্ৰকৃততে ধৰ্মজ্ঞ আৰু বীৰ।" এইদৰে কৈ মানুহবিলাকে ৰথৰ পিছে পিছে যাবলৈ ধৰিলে। তেওঁবিলাকৰ মনত শোকৰ ঢল আহিল।

ৰামে সাৰথিক ক'লে, "বেগাই চলোৱা।" মানুহবিলাকে সাৰথিক ক'লে, "লাহে লাহে চলোৱা"। জনতা ক্ৰমাৎ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। সুমন্ত্ৰই কোনো ৰকমেহে বিলাপ কৰি থকা জনতাৰ মাজেদি ৰথখন সৰকাই নিব পাৰিছিল। বাটে-পথে মানুহে জুম বান্ধি থকাৰ উপৰিও ঘৰে ঘৰে ল'ৰা-তিৰোতাই বিলাপ কৰিবলৈ ধৰিছিল।

ৰজাই কৈকেয়ীৰ ঘৰৰপৰা বাহিৰলৈ ওলাই নগৰৰ মাজেদি গৈ থকা ৰথখনলৈ চাই পঠিয়ালে, তেওঁ ৰথৰ চকাৰপৰা উৰি অহা ধূলিকণাবোৰলৈ বহুতপৰ চাই থাকিল। সেই ধূলিবোৰৰ মাজেদিয়েই যেন ৰামৰ ৰূপ দেখা পাইছিল। যেতিয়া ৰথৰ ধূলি মনিব নোৱাৰা হ'ল তেতিয়া তেওঁ ধাঁচ কৰে পৰিল আৰু বিনাবলৈ ধৰিলে। কৌশল্যা আৰু কৈকেয়ী তেওঁৰ দুকালে ৰহিল।

কৈকেয়ীৰ হাতখন গাত লাগিলতে ৰজাই ক'লে, "পাপিষ্ঠা তিৰোতা, মোক নুচুবি। তোক চাবলৈকো মোৰ ঘিণ লাগে। তোৰ লগত মোৰ সম্বন্ধ ছিগিল। তোক এই মুহূৰ্ততে ইয়াতে মই পৰিত্যাগ কৰিলোঁ।

"ভৰতে যদি তোৰ আয়োজন সমৰ্থন কৰি ৰাজ্যভাৰ লয় তেন্তে সি মোৰ পিণ্ড-দান কৰিব নোৱাৰে। যদিও কৰে, মোৰ প্ৰেতাত্মাই তাৰ অৰ্পণ প্ৰত্যাখ্যান কৰিব।"

ৰজাই আকৌ ক'বলৈ ধৰিলে, "ৰামে বনত কেনেকৈ থাকিব? শিল এচপৰা বা কাঠৰ টুকুৰা এটাকে গাৰু কৰি লৈ সি মাটিত শুবনে?"

এইদৰে ৰজাই দুখ কৰি থাকিল।

কেতিয়াবা কৈকেয়ীলৈ চাই কয়, "তই সুখী হ। সুদীৰ্ঘ কাল তই সুখেৰে বৈধব্য জীৱন পালন কৰ।"

ভগ্নহৃদয়েৰে শ্মশানৰপৰা অহা মানুহৰ দৰে উদাস ভাবেৰে ৰজাই কৈকেয়ীৰ ঘৰৰ পিৰালি মুখত সোমায়েই চিঞৰি ক'লে "ইয়াত নহয়। মোক কৌশল্যাৰ ওচৰলৈ লৈ যোৱা।"

সেইমতেই কৰা হ'ল। তালৈ গৈ তেওঁ অন্তিম সময়ৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰি ৰ'ল।

মাজনিশা ৰজাই ক'লে "কৌশল্যা, তুমি মোৰ ওচৰত আছানে? তোমাৰ হাতখন মোৰ গাত বুলাই দিয়া। ৰাম যোৱাৰ লগে লগে মোৰ দৃষ্টি-শক্তি লোপ পালে।"

কৌশল্যাই ৰজাক প্ৰবোধ দিবলৈ যত্ন কৰিলে; কিন্তু তেওঁৰ ভগ্ন হিয়াৰে কি সান্ত্বনা দিব? পল-পলকৈ মুহূৰ্তবিলাক দুৰ্বহ শোক-ভাৰ বৈ লাহে লাহে বগুৱা বাই গ'ল। শীতল নিশাটো সৰ্বগ্ৰাসী হুতাশন যেন লাগিল আৰু মনোহৰ চন্দ্ৰও দুপৰীয়াৰ জ্বলন্ত সূৰ্যৰ দৰে ভয়ঙ্কৰ যেন লাগিল।

সুমিত্ৰাই কৌশল্যাক বেজাৰ কৰি থকা দেখি ক'লে "বাইদেউ আপুনি শাস্ত্ৰৰ বচন শুনিছে, আপুনি ধৰ্মজ্ঞা। আপুনি এইদৰে দুখ কৰিছে কিয়? আপুনি আনক অভয় দিবহে লাগে, নিজে হতাশ হ'ব নেলাগে। ৰাম ৰজাৰ মান ৰক্ষাৰ কাৰণে বনলৈ গৈছে। আপুনি নাৰী জাতিৰ ভিতৰত ভাগ্যৱতী। কিয়নো আপুনি এনে বীৰৰ মাতৃ যি ৰাজসিংহাসনক পৰিহাস কৰি পিতৃৰ মান ৰক্ষা কৰাটোকে কৰ্ত্তব্য বুলি কৈছে। আপুনি এনে ল'ৰাৰ কাৰণে কিয় শোক কৰিছে? আপোনাৰ ল'ৰাই দুষ্কৰ কৰ্ত্তব্যকো সম্পূৰ্ণকৈ পালন কৰিছে। যি পুৰুষৰ পথ অনুসৰণ কৰি অক্ষয় কীৰ্তি অৰ্জন কৰে তেনেজনৰ কাৰণে আমি বেজাৰ কৰিব নেলাগে। লক্ষ্মণ ৰামৰ লগত যোৱাত ময়ো গৌৰৱ লাভ কৰিছোঁ। জানকীও দুখ-কষ্টৰ কথা জানিও স্বামীৰ লগত গৈছে। ৰামৰ কীৰ্তি অক্ষয় বন্তিৰ দৰে জিলিকিব। এতিয়া বেজাৰৰ সময় নহয়। ৰামৰ গুণ আৰু ধৰ্মই তেওঁৰ চাল-তৰোৱাল হৈ পৰিব।

"ৰাম ইমান পুণ্যবান যে সূৰ্যৰ ৰশ্মিয়েও ৰামৰ দেহ দেই-পুৰি নিব নোৱাৰে আৰু বতাহৰ শীতল বা-ই ৰাতি শোওঁতে তেওঁৰ গা জুৰ কৰে, ৰামৰ বিশুদ্ধ দেহাটো চন্দ্ৰৰ ৰশ্মিয়ে সাবটি লৈ মাকে সন্তানক ৰক্ষা কৰাৰ দৰে ৰাখি থাকিব। আপোনাৰ বীৰ পুত্ৰৰ কাৰণে অলপো চিন্তা নকৰিব। শত্ৰু ৰামৰ সমুখীন হ'ব নোৱাৰে আৰু কোনো শত্ৰুৱে ৰামৰ হাতৰপৰা প্ৰাণ লৈ সাৰিব নোৱাৰে। ৰামৰ গাত সকলো শুভ লক্ষণ আছে। আপোনাৰ বীৰ সন্তান অযোধ্যালৈ উলটি আহি সিংহাসনত বহিব। ৰাম জগতৰ অধিপতি।

"সীতাও তেওঁৰ লগত গৈছে। সীতা সাক্ষাৎ লক্ষ্মী। ৰামে উলটি আহি সিংহাসনত বহি আজিৰ শোকাৰ্ত নৰ-নাৰীক আকৌ আনন্দত বুৰ নিয়াব। ৰাম গুচি যাওঁতে নগৰবাসীৰ কিমান বেজাৰ লাগিছে আপুনি দেখিবলৈ পাইছে। মোৰ বীৰ সদৃশ ল'ৰা লক্ষ্মণ ধনুকাৰ লৈ ৰামৰ দেহৰক্ষীয়া হৈ লগত গৈছে। কোনো বিপদ-আপদে ৰামক ছুব নোৱাৰে। আপুনি নিজ চকুৰেই ৰামে ব্ৰত পালন কৰি উলটি অহা দেখিবলৈ পাব।

"বাইদেউ, মই সঁচাকৈয়ে কৈছোঁ ৰামে পূৰ্ণিমাৰ জোন যেন হৈ উলটি আহি ভক্তিৰে আপোনাৰ চৰণ স্পৰ্শ কৰিবহি। তেতিয়া আপুনি শোকৰ চকুপানী নুটুকি আনন্দৰ চকুলো টুকিব। বাইদেউ, আপুনি বেজাৰ এৰি পেলাওক। তিনিওকো আপুনি উলটি অহা দেখিবলৈ পাব। আপুনি ৰজাঘৰৰ আন আন তিৰোতা মানুহক প্ৰবোধ দিব লাগে, নিজে এনেকৈ মনটো

দুৰ্বল কৰিব নেলাগে। পৃথিৱীৰ ভিতৰত ধৰ্মত অটল হৈ থাকিব পৰা ৰামৰ বাহিৰে কোন আছে? ইয়াৰ কাৰণে শোক কৰিব লাগেনে? নহয়, আপুনি নিজৰ পুত্ৰৰত্নৰ কাৰণে গৌৰৱহে অনুভৱ কৰিব লাগে।"

সুমিত্ৰাৰ কথা শুনি কৌশল্যাই অলপ সান্ত্বনা পালে।

নগৰবাসীয়ে ৰামৰ ৰথৰ পিছে পিছে জুম পাতি যাবলৈ ধৰিলে। তেওঁবিলাকে ৰথখন ৰাখিবলৈ যত্ন কৰিছিল আৰু চিঞৰি কৈছিল, "ৰাম তুমি বনলৈ নাযাবা। নগৰলৈ উলটি আহা।"

ৰামে উত্তৰ দিলে, "মই পিতৃবাক্য ৰক্ষা কৰিবৰ হকেহে বনলৈ ওলাইছোঁ ইয়াত দুখৰ কাৰণ থাকিব নেলাগে। আপোনালোকে মোক বাধা নিদিব।"

কিন্তু প্ৰজাই ৰামৰ কথা নুশুনিলে। তেওঁবিলাকে ৰামৰ পিছে পিছে গৈ চিঞৰিবলৈ ধৰিলে, "বনলৈ নেযাবা। বনলৈ নেযাবা।" ৰামে ৰথ ৰখাই প্ৰজাবিলাকলৈ চাই মৰমৰ চাৱনিৰে ক'লে, "অযোধ্যাবাসীসকল, আপোনালোকৰ মোৰ প্ৰতি স্নেহ উপলব্ধি কৰিছোঁ। মোৰ প্ৰতি থকা মৰম মোৰ প্ৰিয় ভাই ভৰতলৈ আগবঢ়াওক। ইয়াতকৈ মোৰ আনন্দৰ কথা নাই। ভৰত সজ চৰিত্ৰবান, ৰাজগুণযুক্ত আৰু জনপ্ৰিয়। তেওঁৰ সন্তোষ বিধান কৰক। বয়সত কম হ'লেও তেওঁ জ্ঞানত বৃদ্ধ, মৃদু আৰু বীৰগুণসম্পন্ন। আপোনালোকক প্ৰতিপালন কৰিবলৈ ভৰতৰ শক্তি আছে। তেৱেঁই আপোনালোকৰ ৰজা তেওঁৰ প্ৰতি আপোনালোকৰ আনুগত্য আৰু স্নেহ আগবঢ়াওক।

"পিতৃৰ বাক্য ৰক্ষা কৰাৰ কাৰণে মই বনলৈ ওলাইছো। আৰু ৰজাই ভৰতক যুৱৰাজ পাতিছে। এই পদৰ কাৰণে ভৰত সৰ্বতোভাৱে উপযুক্ত। আপোনালোকে আৰু একেদৰে ময়ো ৰজাৰ আদেশ পালন কৰিব লাগে। আপোনালোকে উলটি গৈ মোৰ বিচ্ছেদত ম্ৰিয়মান হৈ থকা পিতাৰ দুখ পাতল কৰক।"

এইদৰে ৰামে মৃদু ভাষাৰে মানুহবিলাকক বুজনি দিবলৈ যত্ন কৰিলে; কিন্তু তেওঁবিলাকৰ ৰামৰ প্ৰতি মৰম অধিকহে হ'ল আৰু কোনোমতে সান্ত্বনা নল'লে। বৃদ্ধ আৰু গুণবান ব্ৰাহ্মণসকলে ৰথলৈ চাই দুখ মনেৰে ক'লে, "হে অশ্ব, তোমালোকে আমাৰ প্ৰিয় ৰামক বনলৈ লৈ যোৱা কিয়? আমি কোৱা শুনিছোঁ ঘোঁৰাৰ শ্ৰৱণশক্তি প্ৰবল। তেন্তে আমাৰ কথালৈ কাণ দিয়া আৰু ৰামক ওলোটাই আনা।"

বুঢ়া ব্ৰাহ্মণসকলৰ কথা শুনি ৰামে ৰথ ৰখালে। তিনিও ৰথৰপৰা নামি খোজ কাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে।

জনসাধাৰণ, মুখিয়াল মানুহ, সুধীবৃন্দ আৰু তপস্বীসকলেও, আনকি চৰাই-চিৰিকতিয়েও, ৰামক বনলৈ যোৱাত হকা-বধা কৰি চালে। আনকি তমসা নদীও তেওঁলোকৰ চক্ৰান্তত সহযোগ কৰি বাটৰ ওপৰেদি ব'বলৈ ধৰিলে। ৰথ নদীৰ পাৰত ৰ'লগৈ; সুমন্ত্ৰই ৰথৰ যুঁৱলিৰপৰা ঘোঁৰাকেইটা সোলোকাই দি সিহঁতক গা ধুৱাই পথাৰত চৰিবলৈ এৰি দিলে।

ৰামে ক'লে, "আজি বনবাসৰ প্ৰথম ৰাতি উপস্থিত হৈছে। পৱিত্ৰ নৈৰ পাৰত আমি ৰাতিটো কটাওঁ আহা। অৰণ্যৰ জীৱনত কোনো কষ্ট নাই। চোৰাচোন, চৰাই-চিৰিকতি, জীৱ-জন্তুৱে, আনকি গছ-গছনিয়েও আমাৰ কাৰণে এনেকৈ কান্দিছে। একমাত্ৰ দুখ লাগে অযোধ্যাত থকা আমাৰ শোকদগ্ধ পিতৃ-মাতৃৰ কাৰণেহে। কিন্তু ভৰতৰ সজ গুণৰাশিৰ কথা সুঁৱৰি তথাপি আশ্বস্ত হৈছোঁ। তেওঁ নিশ্চয় পিতৃ-মাতৃক পৰম স্নেহেৰে প্ৰতিপালন কৰিব। সুমন্ত্ৰ, তুমি যোৱা, ঘোঁৰাকেইটাৰ প্ৰতিপালন কৰা।"

গধূলিৰ সন্ধ্যা আহ্নিক নদীৰ পাৰত সম্পন্ন কৰি ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "আজি বনবাসৰ প্ৰথম নিশাত আমি উপবাস কৰোঁ আহা। তুমি কাষত থাকিলে মোৰ কোনো চিন্তা নাথাকে।"

লক্ষ্মণে মাটিত গছৰ পাত পাৰি ৰাম আৰু সীতাৰ কাৰণে শয্যা প্ৰস্তুত কৰিলে আৰু প্ৰথমে ৰামৰ, তাৰ পিছত সীতাৰ ভৰি ধুৱাই দিলে। ৰাতিটো লক্ষ্মণে উজাগৰে থাকি পহৰা দিলে আৰু সুমন্ত্ৰৰ লগত কথা পাতি কটালে।

সূৰ্যোদয়ৰ বহুত আগতে ৰামে শুই উঠি সুমন্ত্ৰক ক'লে, "আমাৰ লগত অহা নগৰবাসীসকল ক্লান্ত হৈ শুই আছে। এই মানুহবিলাকৰ স্নেহত মই মুগ্ধ হৈছোঁ। কিন্তু সেই স্নেহৰ বশত মই উলটি যাব নোৱাৰোঁ। তেওঁবিলাক শুই থাকোঁতেই আমি গুচি যাওঁ বলা।"

সুমন্ত্ৰই ৰথত ঘোঁৰা লগালে; ৰথখন লাহে লাহে নদী পাৰ হ'ল। নদীৰ দক্ষিণ পাৰত থিয় হৈ ৰামে সুমন্ত্ৰক ক'লে, "তুমি ৰথখন আকৌ পাৰ কৰি অযোধ্যাৰ ফাললৈ অলপদূৰ লৈ যোৱা। তাৰ পিছত আকৌ ওলোটাই আনিবা যাতে শুই থকা নগৰবাসীয়ে সাৰ পোৱাৰ আগতে আমি যাত্ৰা কৰিব পাৰোঁ। নগৰবাসীবিলাকে টোপনিৰপৰা উঠি ৰথৰ চকৰিৰ চিন চহৰমুৱাকৈ দেখা পালে ভাবিব যে আমি অযোধ্যালৈ উলটি গলোঁ। তেতিয়া তেওঁবিলাক হয়তো উলটি যাবগৈ। তাকে নকৰিলে মানুহৰ জুনটোৱে আমাৰ লগ নেৰে।"

সুমন্ত্ৰই সেইদৰেই কৰিলে। ৰথখন উলটি আহিলত তিনিওজন তাত উঠি দক্ষিণমুৱা হৈ যাবলৈ ধৰিলে।

ঊনবিংশ অধ্যায়

তেওঁলোক অকলশৰীয়া

প্ৰজাবিলাকে নিশাটো তমসা নদীৰ পাৰত কটাই ৰাতিপুৱা সাৰ পাই কেউফালে চকু ফুৰাই চালে। তেওঁলোক আচৰিত হ'ল—ৰাম তাত নাই, ৰথো নাই। ৰথৰ চকৰিৰ চিহ্নকেই তেওঁলোকে অনুসৰণ কৰি যাবলৈ ধৰিলে। কিন্তু হায়! নগৰলৈ যোৱা আলিত সেই চিনো হেৰাই যোৱা দেখি তেওঁলোক হতাশ হ'ল।

তাৰ পিছত তেওঁলোকে নিজ ঘৰৰ অভিমুখে ৰাওনা কৰিলে আৰু কৈকেয়ীক ককৰ্থনা কৰিয়েই সান্ত্বনা লভিবলৈ ধৰিলে। ৰামৰ অবিহনত গোটেই নগৰখনৰে সৌন্দৰ্য মোলান পৰিছে আৰু এন্ধাৰে যেন চাৰিওফালে ছাটি ধৰিছে।

প্ৰত্যুষতে ৰামে সীতা আৰু লক্ষ্মণক লৈ তমসা পাৰ হৈ সুমন্ত্ৰৰ ৰথত উঠি অৰণ্যৰ ফাললৈ যাবলৈ ধৰিলে। কেবাটাও জান-জুৰি পাৰ হৈ তেওঁবিলাক কোশল ৰাজ্যৰ দক্ষিণ সীমান্তত উপস্থিত হ'লগৈ। ৰামে সুমন্ত্ৰক সুধিলে, “সৰযূ বনত মই আকৌ কেতিয়া মৃগয়া কৰিবলৈ পাম? ৰাজপুত্ৰৰ কাৰণে মৃগয়া উচিত হয়নে? হয়তো অত্যাধিক নকৰাকৈ মৃগয়া কৰা অনুচিত নহয়।”

কথা পাতি পাতি তেওঁবিলাকে আগবাঢ়ি গৈ থাকিল। ৰাজ্যৰ শেষ সীমাত উপস্থিত হৈ ৰামে ৰথখন ৰখাই অযোধ্যালৈ মুখ কৰি শিৰ দোঁৱালে আৰু লগে লগে প্ৰাৰ্থনা জনালে, “হে পুৰুশ্ৰেষ্ঠ! হে ইক্ষ্বাকু কুলৰ বাসভূমি! মোৰ ব্ৰত সমাপন কৰি তোমাক আৰু পিতৃ-মাতৃক দেখিবলৈ জীয়াই থাকিমনে? মোক সেই আনন্দ দান কৰা।”

ৰথ গঙ্গাৰ পাৰ পালেগৈ। তেওঁবিলাকে গঙ্গাৰ পাৰে পাৰে গৈ নদীৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনা কৰিলে। মনোহৰ ঠাই এটুকুৰা দেখি ৰামে ক'লে, “নিশাটো ইয়াতে কটাওঁ আহাঁ।”

ৰথৰপৰা ঘোঁৰা খুলি দি তেওঁবিলাকে গছৰ তলত জিৰালে। সেই অঞ্চলৰ অধিপতি গুহই ৰাম অহাৰ আগবতৰা পাইছিল। গুহ ধাৰ্মিক,

সত্যনিষ্ঠ আৰু মহাবলী। তেওঁ ৰাম অহাৰ বাতৰি পাই অমাত্যবৰ্গৰ সৈতে ৰামক আদৰি নিবলৈ আগবাঢ়ি আহিল। ৰাম আৰু ৰাজপৰিয়ালৰ প্ৰতি গুহৰ অসীম শ্ৰদ্ধা আছিল। গঙ্গাৰ তীৰত থকা জনজাতিৰ অধিপতি হিচাপে গুহৰ প্ৰতিপত্তি আৰু সমাজত স্থান ওখ আছিল। ৰাম লক্ষ্মণে গুহক দুৰৈত দেখি সন্মান জনালে। গুহই দুয়োকে সাবটি লৈ আদৰিলে আৰু ক'লে, "এইখন আপোনালোকৰ নিজৰ দেশ বুলি ভাবিব। অযোধ্যা যেনে এই ঠায়ো তেনে। আপোনালোকৰ নিচিনা অতিথি কাৰ ভাগ্যত ঘটে? আজি মোৰ পৰম সৌভাগ্য।"

গুহই আলৈ-বিলৈকৈ খোৱা-বোৱাৰ আয়োজন কৰি থৈছিল। তেওঁ ৰামক ক'লে, "মোৰ ৰাজ্যত নিজৰ ঘৰৰ দৰে থাকক। আপোনাৰ চৌধ বছৰকাল মোৰ ৰাজ্যত অতিবাহিত কৰক। আপোনাৰ কোনো অভাৱ নহয়। আপোনালোকক প্ৰতিপালন কৰাত মই আনন্দহে পাম আৰু সৌভাগ্য জ্ঞান কৰিম। মোৰ আথিত্য গ্ৰহণ কৰক।"

গুহক আকৌ সাবটি লৈ ৰামে ক'লে, "দাদা, মোলৈ আপোনাৰ কিমান গভীৰ স্নেহ বুজিব পাৰিছোঁ। আপোনাৰ কথাষাৰেই মোৰ কাৰণে আতিথ্য যেন হৈছে। মই প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ। গতিকে বেছিকৈ একো গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰোঁ। মই বনবাস খাটিবলৈ আহিছোঁ, অৰণ্যত ৰজাৰ অতিথি হৈ জীৱন উপভোগ কৰিবলৈ অহা নাই। এই ঘোঁৰাকেইটা মোৰ পিতৃৰ আদৰৰ বস্তু, সিহঁতক আপুনি ভালকৈ খাবলৈ দিয়ক। সেয়ে আমাৰ কাৰণে যথেষ্ট।"

তেওঁবিলাকে ৰাতিটো গছৰ তলত শুই কটালে। গুহ আৰু লক্ষ্মণ উজাগৰে থাকিল। তেওঁলোক দুয়ো ওৰে নিশা সুমন্ত্ৰৰ লগত কথা পাতিলে।

গুহই লক্ষ্মণক ক'লে, "ভাই, তুমি শোৱাগৈ যোৱা। তোমাৰ কাৰণে শয্যা প্ৰস্তুত কৰি থৈছোঁ। মোৰ প্ৰহৰীবিলাকে তীক্ষ্ণ পহৰা দিব। এই অৰণ্যত কোনেও অপকাৰ কৰিবলৈ সাহ কৰিব নোৱাৰে। ৰামৰ কাৰণে কোনো আশঙ্কা নকৰিবা। তুমি শোৱাগৈ।

লক্ষ্মণে উত্তৰ দিলে, "দাদা, মই কেনেকৈ শুবগৈ পাৰোঁ। মহৎ ৰজা জনকৰ কন্যা, দশৰথৰ পুত্ৰবধূ সীতা কেনেকৈ মাটিত শুই আছে। ত্ৰিভুৱন জয়ী পুৰুষোত্তম কেনেকৈ বননিৰ ওপৰত দীঘল দি পৰি আছে। এই দৃশ্য চাই থাকি মই কেনেকৈ শুব পাৰোঁ।

"অযোধ্যাই এই দৃশ্য কেনেকৈ সহিব পাৰিছে মই ক'ব নোৱাৰোঁ। ৰাণীৰ অন্তঃপুৰত নিশ্চয় কান্দোনৰ ৰোল উঠিছে। মোৰ সংশয় হৈছে,

এতিয়া হয়তো মোৰ আই আৰু বৰ আই জীৱিত থকা নাই। মোৰ পিতাই সাহ কৰি ৰামক ক'ব পাৰিছিল—'বনলৈ যোৱা'; কিন্তু দাদাৰ প্ৰস্থানৰ পিছত জীয়াই থাকিবলৈ পিতাৰ সামৰ্থ্য থকা বিষয়ে মোৰ সংশয় উপজিছে। আৰু যদি পিতাৰ মৃত্যু হৈছে, তেন্তে আমাৰ আইসকলেও নিশ্চয় জীৱন ত্যাগ কৰিছে। আমি এতিয়া ইয়াত। আনকি মৃতকৰ সৎকাৰ কৰাৰপৰাও আমি বঞ্চিত।

"বনবাস খাটি অযোধ্যালৈ উলটি যাওঁতে আমাৰ পিতা-মাতা যে আমাক আগবঢ়াই নিবলৈ জীয়াই থাকিব এই কথা অবাস্তৱ যেন লাগিছে।"

লক্ষ্মণে শোকত এইদৰে ক'লে। গুহৰ চকুলো বাগৰি পৰিল। ৰাতিটো এনেকৈয়ে দুখৰ আলোচনাত পাৰ হৈ গ'ল।

পিছদিনা প্ৰত্যুষতে ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "আমি এতিয়া নদী পাৰ হ'ব লাগে। গুহক এখন ডাঙৰ নাও প্ৰস্তুত কৰিবলৈ কোৱা যাতে আমি কেউটি পাৰ হ'ব পাৰোঁ।" গুহই তেওঁৰ মানুহক সেইমতে নাও আনিবলৈ পাচিলে। নাও আহিলত ৰামক জনালে।

সুমন্ত্ৰই কৰযোৰে ৰামৰ আগত থিয় হৈ আদেশ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে।

ৰামে সুমন্ত্ৰৰ অব্যক্ত শোক অনুভৱ কৰিলে। সুমন্ত্ৰৰ বাহুৰ ওপৰত হাত থৈ ৰামে ক'লে, "সুমন্ত্ৰ, অতি বেগেৰে অযোধ্যালৈ যোৱা আৰু ৰজাৰ কাষত থাকাগৈ। ৰজাৰ তত্ত্বাৱধান লোৱা তোমাৰ এতিয়া কৰ্তব্য।"

সুমন্ত্ৰই ক'লে, "হে ৰাম, আপোনাৰ বিপদ দেখি, ন্যায়পৰায়ণতা, ব্ৰহ্মচৰ্য ব্ৰত আৰু বেদ অধ্যয়ন নিৰৰ্থক যেন লাগিছে। আপুনি আপোনাৰ ভায়েক আৰু বৈদেহীক লগত লৈ বনবাস খাটিবলৈ ওলাইছে। আমাৰ কপালত কি লেখা আছে? পাপিষ্ঠা কৈকেয়ীৰ শাসনত আমাৰ কি দশা হ'ব? সুমন্ত্ৰই কেঁচুৱাৰ দৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

সুমন্ত্ৰৰ চকুলো মোহাৰি দি ৰামে ক'লে, "ইক্ষ্বাকু কুলৰ পক্ষে তোমাতকৈ আন কোনো সুহৃদ নাই। তোমাৰ এতিয়া কাম মোৰ পিতাক সান্ত্বনা দিয়া। তেখেতৰ হৃদয় শোকত বিদীৰ্ণ হৈছে। পিতাই যি আদেশ দিয়ে তাকে শিৰোধাৰ্য কৰি ল'বা। তেখেতে কোনো বস্তু কৈকেয়ীক ভালপোৱাৰ কাৰণে বিচাৰে নে নিজৰ কাৰণে বিচাৰে তোমালোকে কেতিয়াও নিজৰ মনত প্ৰশ্ন নকৰিবা। পিতাৰ মনত কোনো প্ৰকাৰে দুখ নিদিবা। আমাৰ কাৰণে চিন্তা নকৰিবা।

"কাহানিও নোপোৱা শোকত আকুল মোৰ বৃদ্ধ পিতাদেউক মোৰ এই বাৰ্তা জনাবা। তেখেতৰ চৰণত ধৰি মোৰ হৈ ক'বা যে মই, লক্ষ্মণ বা সীতাই অযোধ্যাৰপৰা আহিব লগা হোৱাত আঘাত বা দুখ পোৱা নাই। আমি চৌধ বছৰৰ বনবাস অন্ত হ'বলৈ বাট চাই আছোঁ। এই কালছোৱা চাওঁতে চাওঁতেই উৰি যাব। আইক আমাৰ স্নেহ নিবেদন কৰিবা আৰু তেওঁক ক'বা তেওঁৰ আশীৰ্বাদত আমি কুশলে আছোঁ। মাজু আই আৰু সৰু আইকো তেনে বাৰ্তা জনাবা। সৰু আয়ে যেন আমি খঙতে আহিছোঁ বুলি নেভাবে--তুমি লক্ষ্য ৰাখিবা। মহাৰাজক ক'বা যে মোৰ একান্ত প্ৰাৰ্থনা ভৰতৰ অভিষেক যেন শীঘ্ৰে সম্পন্ন কৰে। তাকে কৰিলে আমাৰ অনুপস্থিতিত ভৰতেই তেখেতৰ সান্ত্বনাৰ স্থল হ'ব।"

সুমন্ত্ৰই শোক সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰি হুক্‌হুক্ কৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ ক'লে, "মই কোন সতেৰে উলটি যাওঁ আৰু কি বাক্যৰে সান্ত্বনা দিম ?" খালী হৈ পৰি থকা ৰথখনলৈ চকু পৰিলতে উচুপি উচুপি ক'লে, "আপোনাৰ অবিহনে শূন্য ৰথখন কেনেকৈ মই চলাই লৈ যাম ?" ৰামে আকৌ সুমন্ত্ৰক সান্ত্বনা দিলে। ৰামে সুমন্ত্ৰক সাহ কৰি ধৈৰ্য ধৰিবলৈ পৰামৰ্শ দি ঘৰলৈ ওলোটাই পঠিয়ালে।

ৰামে গুহক সম্বোধন কৰি ক'লে, "দাদা, আপোনাৰ ইচ্ছামতে আপোনাৰ ৰাজ্যত মই চৌধবছৰ কটাব পাৰিলোহেঁতেন। কিন্তু তাকে কৰিলে মোৰ প্ৰতিজ্ঞা পূৰ্ণ হ'ব জানো ? মই পিতৃৰ অঙ্গীকাৰ পূৰাবৰ কাৰণে অযোধ্যা এৰি থৈ আহিছোঁ। মই এতিয়া তপস্বীৰ দৰে কাল কটাব লাগিব। মই এতিয়া গুৰুপাকী আহাৰ স্পৰ্শ কৰিব নেলাগে। যজ্ঞাৰ্থে আমি এতিয়া ফল-মূল, বিহিত মাংস খাইহে জীৱন ধাৰণ কৰিব লাগিব।" গুহক এইদৰে প্ৰবোধ দি ৰামে বড় গছৰ আঠা চুলিত সানি প্ৰথমে নিজৰ জটা বান্ধিলে। তাৰ পিছত লক্ষ্মণৰ চুলিতো ৰসখিনি ঢালি দি জঁটা বান্ধিলে। সীতাক নি নাৱত তুলিলে। তেওঁবিলাকো উঠিল। নাৱৰীয়াক নাও বাবলৈ গুহই আদেশ দিলে।

নাৱৰীয়াই ততালিকে নাও এৰি দিলে। নৈৰ মাজ পাওঁতে সীতাই কৰযোৰে প্ৰাৰ্থনা কৰি ক'লে, "হে দেৱী গঙ্গা, আমাৰ সংকল্প পূৰণ কৰাত তুমি আমাৰ সহায় হোৱা, আমি যেন নিৰাপদে নিজ ভূমিলৈ উলটিব পাৰোঁ।"

তেওঁলোকে কথা-বতৰা পাতি আগবাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। পিছত তেওঁলোকে গঙ্গাৰ সিটো পাৰ পালেগৈ, আৰু নদীৰ পাৰত তিনিওজন পোন প্ৰথমবাৰলৈ বন্ধু-বান্ধৱ বিবৰ্জিতভাৱে থিয় হ'ল।

ৰামে ক'লে, "লক্ষ্মণ, তুমিয়েই মোৰ একমাত্ৰ সশস্ত্ৰ প্ৰহৰী। তুমি আগে আগে ব'লা। সীতা তোমাৰ পিছে পিছে যাব। মই তোমালোক দুয়োৰে পিছত থাকিম। আমি যিমান পাৰোঁ সীতাৰ বনবাসৰ কষ্ট লাঘৱ কৰিবলৈ চাম। এতিয়াৰপৰা আমাৰ আন লগৰীয়া বা ৰং-ধেমালি নাই।"

কৌশল্যাৰ কথা ৰামৰ মনত পৰিল।

তেওঁ ক'লে, "লক্ষ্মণ, তুমি অযোধ্যালৈ গৈ আই আৰু মাজু আইৰ আলপৈচান নধৰাগৈ জানো? অৰণ্যত থকা দিনবিলাক মই যেনে তেনে কটাব পাৰিম।"

লক্ষ্মণে ক'লে, "দাদা, মোক ক্ষমা কৰা। অযোধ্যালৈ মই উলটি যাব নোৱাৰোঁ।" ৰামে বুজিছিল লক্ষ্মণৰপৰা আন সমিধান পোৱাৰ আশা-নাই।

মাজে সময়ে আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে, দৈৱিক ৰাজপুত্ৰজনৰ গাত মনুষ্যৰ প্ৰকাশ হয় আৰু তেওঁ সাধাৰণ নৰ-মনিচৰ নিচিনাকৈ দুখ-বেজাৰ কৰে আৰু সুখ-দুখৰ কথা কয়। এইটো ৰামায়ণৰ মাধুৰ্য। যদি সৰ্বশক্তি-মান ঈশ্বৰ সৰ্বশক্তিমান ৰূপে বিৰাজ কৰি থাকে তেন্তে অৱতাৰৰ প্ৰয়োজন বা স্থান ক'ত থাকিল আৰু সাধাৰণ মানুহৰ কাৰণে ধৰ্ম প্ৰতিষ্ঠা হয় কেনেকৈ?

পূৰ্বৰ সকলো অৱতাৰ আৰু ৰাম অৱতাৰৰ মাজত এইখিনিতে প্ৰভেদ। ৰাম অৱতাৰত মনুষ্য চৰিত্ৰ আৰু তাৰ অনুশাসক ধৰ্ম অবিচ্ছিন্ন হৈ থাকে। বাল্মীকিয়ে এই কথা স্পষ্টকৈ বুজাই দিছে।

যুদ্ধৰ অন্তত সীতাৰ অগ্নিপৰীক্ষাৰ সময়ত দেৱতাসকলৰ সৈতে ব্ৰহ্মাও উপস্থিত হৈছিল। সীতাক পৰীক্ষা কৰিব খোজা কথা ব্ৰহ্মাই নিন্দা কৰিছিল। ৰামে ব্ৰহ্মালৈ চাই এইদৰে কৈছিল:

"মই নিজক দশৰথৰ পুত্ৰ ৰাম বা এজন সাধাৰণ মনুষ্য জ্ঞান কৰোঁ। দৰাচলতে মই কোন, মোৰ বাসভূমি ক'ত বা মই কিয় জন্ম ললোঁ, এই-বিলাক কথা আপুনি মোক বুজাই দিয়ক, মই একো নেজানো।"

ৰাম যেতিয়া মাক আৰু মাহীমাকসকলৰ চিন্তাত মগ্ন হৈছিল লক্ষ্মণে তেতিয়া মধুৰ কথাৰে তেওঁৰ প্ৰাণত উৎসাহ আৰু প্ৰেৰণা জগাই দিলে।

তেওঁবিলাকে সেই ৰাতিটো এজোপা বৰগছৰ তলত কটালে। পিছদিনা দোকমোকালিতে ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমমুৱা হ'ল আৰু সূৰ্যাস্তৰ পৰত আশ্ৰম পালেগৈ।

ঋষিৰ আতিথ্য গ্ৰহণ কৰি তেওঁবিলাকে সুধিলে যে এনে ঠাই ক'ত আছে য'ত তেওঁবিলাকে নিৰলে দিন নিয়াব পাৰিব। ঋষিৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি আৰু তেওঁৰ আশীৰ্বাদ শিৰত লৈ তেওঁবিলাক চিত্ৰকূটলৈ যাবলৈ সাজু হ'ল।

বিংশ অধ্যায়

চিত্ৰকূট

তেওঁবিলাকে নিশাটো ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমত কটালে। ৰাতিপুৱালতে তেওঁবিলাকে ঋষিৰ সেৱা-সৎকাৰ কৰি তেওঁৰ পৰা বিদায় লৈ চিত্ৰকূট পৰ্বতলৈ যাত্ৰা কৰিলে। ঋষিয়ে তেওঁবিলাকক নিজৰ সন্তানৰ দৰে মৰমৰ চকুৰে চাইছিল। যাবৰ সময়ত তিনিওকো ঋষিয়ে আশীৰ্বাদ দিলে আৰু অৰণ্যৰ মাজেদি কোন বাটেৰে গ'লে চিত্ৰকূট পাবগৈ তাৰ সন্ধান দিলে।

ঋষিৰ কথামতে তিনিও যাবলৈ ধৰিলে। বহুত দূৰ গৈ বালিন্দী নৈ পালেগৈ। বাঁহ-কাঠৰ টুকুৰা আৰু লতা-বনেৰে তেওঁবিলাকে এখন ভৰ সাজিলে। তাৰ মাজতে লক্ষ্মণে গছৰ ঠাল আৰু পাতেৰে সীতাৰ কাৰণে আসন পাতি দিলে। সীতা সেই আসনত বহিল। ৰাম-লক্ষ্মণে ভূৰখন হেলাৰঙে নৈৰ বুকুৰেদি পাৰ কৰি নিলে।

নৈৰ সোঁমাজ পাওঁতেই সীতাই নদীৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱীক সেৱা কৰিলে আৰু ৰামৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন আৰু তেওঁলোকৰ নিৰাপদে প্ৰত্যাৱৰ্তন হ'বলৈ প্ৰাৰ্থনা জনালে।

সেইখনমান জান-জুৰি পাৰ হৈ তেওঁবিলাকে এজোপা ডাঙৰ বৰগছ পালেগৈ। ভৰদ্বাজে এই গছজোপাৰ কথা আগতে তেওঁলোকক কৈছিল। গছৰ তলত বহি সীতাই আকৌ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, "হে পুণ্যবৃক্ষ, মোৰ স্বামীয়ে যাতে প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিব পাৰে আৰু ৰাণী কৌশল্যা আৰু সুমিত্ৰাক যেন পুনৰ মই সাক্ষাৎ লভোঁ--এই প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ কৰা।"

ৰামে লক্ষ্মণক সীতাৰ আগে আগে যাবলৈ ক'লে। তেওঁ সীতাৰ পিছে পিছে গ'ল। ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "সীতাই যি ফল-ফুল হেঁপাহ কৰে তাকে আনি দিবা। এইদৰে সীতাৰ মন প্ৰফুল্লিত কৰি থ'বা।"

যাওঁতে সীতাই গছ-গছনি, বন-লতালৈ চাই কৌতূহল প্ৰকাশ কৰিলে। অৰণ্যৰ বিবিধ সৌন্দৰ্য দেখি তেওঁ আনন্দত বিভোৰ হ'ল।

তেওঁলোকে যাত্ৰাৰ আনন্দ উপভোগ কৰিলে। ৰাতিটো তেওঁলোকে এখন নৈৰ পাৰত কটালে।

এইখিনিতে আৰু আন ঠাইতো ৰাম-লক্ষ্মণে কেনেকৈ মৃগয়া কৰি আহাৰ গোটাইছিল বাল্মীকিয়ে তাৰ বৰ্ণনা কৰিছে। কবিয়ে বুজাইছে যে তেওঁলোকে ঘাইকৈ মঙহ খাই জীৱন ধাৰণ কৰিব লাগিছিল। কোনো কোনো পণ্ডিত এই কথাত দুঃখিত হয়। কিন্তু ক্ষত্ৰিয়ৰ কাৰণে মঙহ বৰ্জনীয় নাছিল। আইন-সঙ্গত উপায়েৰে লাভ কৰা আৰু যজ্ঞেৰে শোধন কৰা যি কোনো আহাৰ ভাৰতবৰ্ষৰ বিধিসন্মত। ৰাম ক্ষত্ৰিয় বংশী। তেওঁ বনত মিতাচাৰী ক্ষত্ৰিয় ৰূপেহে বাস কৰিছিল।

প্ৰত্যুষতে ৰামে লক্ষ্মণক টোপনিৰপৰা জগাই ক'লে, "লক্ষ্মণ! ভাটৌ, কুলি, মইনা আৰু অন্যান্য চৰায়ে কেনে সুললিত গীত গাইছে! আমাৰ সময় হ'ল। আমি যাওঁ আহাঁ।"

জনসাধাৰণৰ মাজত চলিত আখ্যান আছে যে, লক্ষ্মণে হেনো বনবাসৰ সময়টো অনাহাৰ আৰু অনিদ্ৰাৰে পাৰ কৰিছিল। কিন্তু বাল্মীকিৰ ৰামায়ণত এই আখ্যান পোৱা নাযায়। কেতিয়াবা ক্লান্ত হৈ শুই থকা লক্ষ্মণে প্ৰত্যুষতে সাৰ পোৱা নাছিল আৰু ৰামে তেওঁক টোপনিৰপৰা জগাই দিবহে লাগিছিল।

তেওঁবিলাকে নদীত স্নান কৰি সান্ধ্য-আহ্নিক সমাপন কৰিলে। তাৰ পিছত পুনৰাই ভৰদ্বাজে নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া পথ অনুসৰণ কৰিলে। তেতিয়া গ্ৰীষ্মকাল উপস্থিত। গছ-গছনি, ফল-ফুলেৰে ৰমক্‌জমক্ হৈ পৰিছিল। গছৰ ডালবিলাক ফলৰ ভৰত দোঁ খাই পৰিছিল।

বাটত যাওঁতে প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণাই ৰামে সীতাক ক'লে, "বৈদেহি, চোৱাচোন শীতৰ অন্তত কেনেকৈ পলাশ গছবিলাক ফুলেৰে সুশোভিত হৈছে। বেল গছবিলাকো ফলেৰে দোঁ খাই পৰিছে। মানুহে কাঁইটীয়া গছবিলাক স্পৰ্শ কৰিব পৰা নাই। এই ফলবোৰকে আমি সহজে গোটাই

ল'ব পাৰোঁ। চোৱা লক্ষ্মণ, মৌৰ চাকবিলাক কেনেকৈ গছে গছে ওলমি আছে। পৃথিৱীখন ফুলেৰে ঢাক খাই পৰিছে। চৰাইবিলাকলৈ শুনাচোন। সিহঁতে কেনে সুললিত গীত গাইছে। কিমান আনন্দেৰে সিহঁতে দিন কটাইছে। সদায় এনে দৃশ্য দেখি থাকিলে আৰু সঙ্গীত শুনি থাকিলে জীৱন নিশ্চয় মধুৰ হৈ পৰিব।"

দূৰ দূৰণিত চিত্ৰকূট পৰ্বত দেখা গ'ল। তেওঁবিলাকৰ আনন্দ বাঢ়িল আৰু পৰ্বতৰ উদ্দেশ্যে খৰকৈ খোজ ল'লে। ৰামে ক'লে, "এই দেশখন কেনে মনোৰম। ইয়াৰ অৰণ্যত খাদ্যৰ উপযোগী ফল-মূল পোৱা যায়। ইয়াৰ পানী নিৰ্মল আৰু সুমিঠা। এই অৰণ্যৰ মাজত ঋষিসকলে আশ্ৰম পাতি বাস কৰে। তেওঁলোকৰ পবিত্ৰ সঙ্গলাভ কৰি আমিও ইয়াত সুখেৰে থাকিব পাৰিম।"

তাতে তেওঁবিলাকে আশ্ৰম স্থাপন কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলে। লক্ষ্মণ কামত চতুৰ। তেওঁ অলপ সময়ৰ ভিতৰতে এটা ধুনীয়া পঁজা সাজি পেলালে। তাৰ ভিতৰেদি ব'দ বৰষুণ নোসোমায় আৰু থাকিবলৈকো আৰামদায়ক। অকলশৰীয়াকৈ তেওঁ এই মাটিৰ পঁজাটো নিৰ্মাণ কৰিলে। পঁজাৰ দুৱাৰ আৰু খিৰিকীবিলাকো অৰণ্যৰ বাঁহ, কাঠ গোটাই আনি তৈয়াৰ কৰি পেলালে।

কম্বন আৰু বাল্মীকিয়ে এই কাহিনীৰ বৰ্ণনাত যেন প্ৰতিযোগিতাহে কৰিছে। কম্বনে কৈছে যে, লক্ষ্মণে পঁজাটো সজাৰ পিছত ৰামে উচুপি উচুপি তেওঁক সাৱটি ধৰি সুধিলে, "ভাই, তুমি এই কাম ক'ত কেনেকৈ শিকিলা? এই দৃশ্য কল্পনাৰেহে উপলব্ধি কৰিব পাৰি।"

কম্বনৰ মতে আনন্দৰ চকুলো টুকি ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "মিথিলাৰ ৰাজকুমাৰীৰ ফুল যেন কোমল চৰণ দুটিয়ে অৰণ্যৰ ঠটা মাটি গছকি আহিছে। তেওঁৰ ভৰিয়ে তেনেই মোক আশ্চৰ্য কৰিলে। তোমাৰ হাত দুটিয়েও ঘৰ নিৰ্মাণৰ কৌশল দেখুৱাই স্তম্ভিত কৰিলে। বিপদৰ পৰা কেনেকৈ সম্পদ লাভ হয় তাৰ আজি প্ৰমাণ পালোঁ।"

ইয়াতে চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ কাষত, মাল্যৱতী নৈৰ পাৰত পঁজা ঘৰটিত তিনিটা ডেকা-গাভৰু-মনৰ ক্লেশ পৰিহাৰ কৰি দৈনিক ধৰ্মকাৰ্য আচৰণ কৰি বসবাস কৰি থাকিল। তেওঁবিলাকে বনবাসৰ কথা পাহৰি গ'ল আৰু দেৱগণেৰে পৰিবেষ্টিত স্বৰ্গৰ ইন্দ্ৰৰ দৰে মনৰ সুখত কাল কটাবলৈ ধৰিলে।

তিনিওজনৰ কাৰণে চিত্ৰকূটৰ সুখৰ জীৱনটো পৰৱৰ্তী দুখ-যন্ত্ৰণাৰ বিস্ময়কৰ পটভূমি আছিল।

একবিংশ অধ্যায়

মাতৃৰ বিলাপ

সুমন্ত্ৰ আৰু গুহই তিনিওজনকে চকুৰে মণিৰ পৰালৈকে চাই আছিল। যেতিয়া তেওঁবিলাকক নেদেখা হ'ল তেতিয়া দুয়ো শোকত মগ্ন হৈ গুহৰ নগৰলৈ গ'ল। তাৰ পিছত সুমন্ত্ৰ অযোধ্যালৈ উলটি আহিল।

সুমন্ত্ৰৰ ৰথ অযোধ্যা নগৰীৰ ওচৰ পালত তেওঁ বাট-পথ জনশূন্য দেখা পালে; চহৰৰ কোলাহল তেওঁ দেখা নেপালে। দুৰ্গৰ দুৱাৰ পাৰ হৈ গৈ নগৰত প্ৰবেশ কৰোঁতেই এজুৰ মানুহে সুমন্ত্ৰক ৰথখন আগুৰি ধৰি সুধিলে, "ৰামক তুমি ক'ত থৈ আহিলা? এৰি থৈ আহোঁতে তেওঁ কেনেকৈ আছিল?"

সুমন্ত্ৰই ক'লে, "হে প্ৰিয় অযোধ্যাবাসী, ৰাম-লক্ষ্মণ গঙ্গা পাৰ হৈ গ'ল। মোক ঘৰলৈ আহিবলৈ আদেশ দি তেওঁবিলাকে খোজ কাঢ়ি বনত প্ৰবেশ কৰিলে।"

জনতাৰ মাজৰপৰা বিকট চিঞৰ শুনা গ'ল। বহুতে ধিক্কাৰ দি ক'লে, "তেওঁলোকৰ নিজৰ নিজৰ পাপৰ কাৰণেহে এনে ঘটনা ঘটিবলৈ পালে।" ৰাজবাটৰ দুয়ো কাষে তিৰোতাসকলে ৰথখনলৈ চাই থাকি ক'বলৈ ধৰিলে, "আইৰে দেহি, চোৱাচোন ৰথখনে ৰাজকুমাৰ দুজনক আৰু সীতাক লৈ গৈ এতিয়া আহোঁতে কেনেকৈ শূন্য হৈ আহিছে।"

সুমন্ত্ৰই লাজত গাৰ কাপোৰখনৰ আঁচলেৰে মুখখন ঢাকি লৈ ৰথ চলাই দিলে। দশৰথৰ ৰাজপ্ৰাসাদৰ সমুখত ৰথ থিৰ কৰি সুমন্ত্ৰ নামিল।

তাত বিৰাট জনতা সমবেত হ'ল। তিৰোতাসকলে কোৱা-কুই কৰিলে, "সুমন্ত্ৰই কৌশল্যা ৰাণীক কেনেকৈ লগ ধৰি ক'ব যে তেওঁৰ ল'ৰাক বনত থৈ আহিল। কৌশল্যা এই বাতৰি পাই কেনেকৈনো জীয়াই থাকিব?"

শোকৰ গধুৰ ভাৰ বৈ, কি কৰো কি নকৰোকৈ সুমন্ত্ৰ ৰাণীৰ ঘৰত সোমাল। তাত তেওঁ ৰজাক যেনে অৱস্থাত দেখা পালে তেওঁক জীৱন্ত নুবুলি মৃত বোলাহে ভাল। মৃদুস্বৰে ৰামৰ বাণী ৰজাক জনালে। শোকবিদ্ধ ৰজাই ভগ্ন হৃদয়েৰে নিস্তব্ধ হৈ কথাখিনি শুনিলে।

সেইদিনা কৌশল্যাই খং সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰি ক'লে, 'আপোনাৰ মন্ত্ৰী মোৰ ল'ৰাক আপোনাৰ আদেশ পালন কৰিবলৈ বনত থৈ উভতি আহিছে। আপুনি এতিয়া চিন্তিত কিয়?

"কৈকেয়ীক বৰ দিয়া সময়ত আৰু দুখৰ কথা ভাবিছিল। এতিয়া আপুনি বিচলিত হৈছে কিয়? আপুনি জনা নাছিলনে যে আপোনাৰ কাৰ্য্যৰ এনে পৰিণতি হ'ব? আপোনাৰ কথা ৰাখিলে। সেই কাৰণে আপুনি হয়তো সন্তুষ্ট। কিন্তু মোৰ শোকৰ অংশ গ্ৰহণ কৰে কোনে? মই নিজেই দুখৰ ভাৰ ল'বলগীয়া হ'লোঁ। আপোনাৰ কষ্ট দেখিওতো মোৰ শোক লঘু নহয়।

"আপুনি স্ব-ইচ্ছাই কৰা কাৰ্য্যৰ কাৰণে শোকাৰ্ত্ত হোৱা বা শোক প্ৰদৰ্শন কৰা ৰীতি নহয়। আপুনি মৌন হ'ল কিয়? আপুনি কৈকেয়ীৰ ভয়ত শোক প্ৰকাশ কৰিবলৈ কুণ্ঠিত হ'ব নালাগে, কিয়নো কৈকেয়ী ইয়াত নাই। আপুনি ৰামৰ বাতৰি সুমন্ত্ৰক সোধক। আপোনাৰ দয়া নাইনে? আপোনাৰ স্বভাৱজাত অনুভূতি দমন কৰিবলৈ যত্ন কৰে কিয়?"

ৰামৰ কাৰণে স্নেহ আৰু শোকত অধীৰ হ'লত কৌশল্যা ৰাণীৰ দেহ-মনৰ অৱস্থালৈ লক্ষ্য হ'ল। ৰজাৰ কষ্ট লঘু কৰাতকৈ তেওঁ গধুৰহে কৰিলে।

দশৰথে চকু মেলি চালে। সুমন্ত্ৰই ৰামে কোৱা কথাখিনি এবাৰ ক'লে।

সুমন্ত্ৰই কৌশল্যাক সান্ত্বনা দিবলৈ যত্ন কৰিলে। কিন্তু তেওঁক শান্ত কৰিব নোৱাৰিলে। কৌশল্যাই ক'লে, "মোক লৈ যোৱা। ৰাম য'ত আছে তাতে মোক থোৱাগৈ। জানকী সীতা অৰণ্যৰ মাজত কষ্ট ভুগি ৰামৰ সংগীয়া হৈছে। মইও সেইফালে যাওঁ আৰু সীতাৰ কষ্ট বাটোঁগৈ।"

সুমন্ত্ৰই উত্তৰ দিলে, "ৰাণী, আপুনি ধৈৰ্য্য ধৰক। আপোনাৰ শোক দূৰ কৰক। ৰামে অযোধ্যাতকৈ অধিক সুখেৰে বনত কাল কটাইছে। তেওঁৰ মনত দুখ নাই। লক্ষ্মণে তেওঁৰ প্ৰিয় অগ্ৰজৰ সেৱা কৰি শ্ৰেষ্ঠ কৰ্ত্তব্য পালন কৰাৰ আনন্দ লাভ কৰিছে। তেৱোঁ সুখী। সীতাও ৰাজপ্ৰাসাদত থকাৰ দৰে বনতো প্ৰত্যেক মুহূৰ্ত্ত ৰামৰ কাৰণেই নিয়োগ কৰিছে। ভয় বা শোক কাক বোলে তেওঁ নেজানে। তেওঁ বনস্পতি দেৱীৰ দৰে সময় অতিবাহিত কৰিছে। অযোধ্যাৰ উদ্যানত ক্ৰীড়া কৰোঁতে তেওঁ যেনে হৰিষ মনেৰে আছিল বনতো তেনেকৈয়ে আছে। উদয় হোৱা চন্দ্ৰৰ সদৃশ তেওঁৰ মুখৰ সৌন্দৰ্য্য। বনত হৰিণৰ দৰে নিশ্চিন্ত মনেৰে তেওঁ

ৰামৰ লগত সোণালী সময়খিনি পাৰ কৰিছে। প্ৰত্যেক দৃশ্য আৰু স্থানয়ে তেওঁক নতুন আনন্দ দিয়ে আৰু ৰাম-লক্ষ্মণৰ লগত কথোপকথনৰ ইন্ধন যোগায়।

"খালী ভৰিৰে খোজ কাঢ়োঁতে তেওঁৰ ভৰি দুটি ৰক্ত পদ্মৰ দৰে ৰাঙলি হৈছে। তাত আলতাৰ আৰু প্ৰয়োজন নহয়। তেওঁ অৰণ্যৰ মাজত খোজ কাঢ়োঁতে যেন নৃত্যহে কৰে। তেওঁৰ ভৰিত কেৱল কণ্‌জুনু কৰা জুনুকাৰহে অভাৱ। মই কোৱা কথা সত্য। আপুনি অযথা শোক নকৰিব।

"তেওঁলোক তিনিও নিজৰ পুণ্য কাম সমাধা কৰিছে আৰু জগতৰ আগলৈ দৃষ্টান্ত দাঙি ধৰিছে। তেওঁলোকে ৰজাৰ অঙ্গীকাৰ কাৰ্যত পৰিণত কৰিছে। চন্দ্ৰ-দিবাকৰ থাকে মানে তেওঁবিলাকৰ নাম জিলিকি থাকিব। এনে স্থলত তেওঁবিলাকৰ কাৰণে বেজাৰ কৰা উচিত জানো?"

এই কথা শুনি কৌশল্যা অলপপৰ টলকা মাৰি আছিল। কিন্তু তাৰ পিছত তেওঁ আকৌ অধৈৰ্য হৈ পৰিল। "হা ৰাম, হা ৰাম" বুলি কান্দিবলৈ ধৰিলে। ৰামক বনত থৈ উলটি অহাৰ পিছত সুমন্ত্ৰক দেখিলতে তেওঁৰ শোক দুগুণে চৰিছিল।

দ্বাবিংশ অধ্যায়

মৃগয়াৰ ভয়াবহ ফল

ঘটনাচক্ৰত দশৰথে এনে কাৰ্য কৰিলে যাৰ ফলত তেওঁৰ হিয়া চুৰমাৰ হৈয়ে নাথাকিল, লগে লগে নিজৰ প্ৰতি ঘৃণাও জন্মিল, আনকি নিজক পুতৌ কৰিবলৈকো অপাৰগ হ'ল। এহাতে বাক্য লংঘন, আনহাতে ৰামৰ প্ৰতি অনিষ্ট সাধন, এই উভয় সঙ্কটৰপৰা পৰিত্ৰাণৰ একেটি পথ আছিল—ৰামে ৰজাৰ প্ৰতি অবাধ্যতা আচৰণ কৰি নিজৰ স্বত্ব স্থাপন কৰাত। কিন্তু ৰামে তেওৰ পিতৃৰ প্ৰতি থকা কৰ্তব্যকে সকলোতকৈ ওখ স্থান দিলে। লগে লগে সীতা আৰু লক্ষ্মণৰ কাৰণে ৰাম যথাসৰ্বস্ব হ'ল। সেই কাৰণে তেওঁলোক একেলগে বনলৈ গ'ল।

শোক আৰু অনুতাপত জৰ্জৰিত হৈ পৰি থকা অৱস্থাত দশৰথ ৰজাক কৌশল্যাই ভৰ্ৎসনা কৰি বাক্য প্ৰয়োগ কৰিলে।

কৌশল্যাই বেজাৰত যি কটু ভাষা উচ্চাৰণ কৰিলে সেই কথাখিনিয়ে দশৰথৰ বুকুত শেলে বিন্ধাদি বিন্ধিলে। কিন্তু কৌশল্যাই মনৰ দুখ প্ৰকাশ কৰি অল্প সান্ত্বনা লভিলে। তেওঁ ৰজালৈ চাই পুনৰাই ক'লে, "আপোনাৰ প্ৰতিজ্ঞা ৰক্ষা কৰাত গৰ্বিত হৈ যুৱতী কৈকেয়ীৰ মনোমত আৰু সন্তোষৰ বিধান কৰি সুখী হৈ আনৰ কাৰণে আপুনি কিবা চিন্তিব পাৰিছেনে? আপুনিয়েই মোৰ স্বৰ্গ, মৰ্ত্য, আপুনিয়েই মোৰ ইহ জনমৰ আনন্দ আৰু পৰকালৰ আশা। কিন্তু আপুনি মোক পৰিত্যাগ কৰিলে। মোৰ জীৱন-প্ৰদীপ পুত্ৰক মোৰ কোলাৰপৰা আপুনি কাঢ়ি নি নিৰ্বাসন দিলে। এতিয়া বৃদ্ধ অৱস্থাত মই অকলশৰীয়া। মই নিঃসহায় হ'লোঁ। মোৰ স্বামীৰ প্ৰণয় বা পুত্ৰ দৰ্শনৰপৰাও মই এতিয়া বঞ্চিত। কেতিয়াবা কোনো ৰমণী ইয়াতকৈ বেছি অৱহেলিতা হৈছেনে? কিন্তু আপুনি ইমান কৰিও সন্তুষ্ট হোৱা নাইনে?

"কৈকেয়ী আৰু ভৰত সন্তুষ্ট হ'লেই আপোনাৰ পক্ষে যথেষ্ট। চৌধ্ধবছৰ বনবাস খাটি উলটি আহিলেও ৰাম আপোনাৰ সুখৰ কণ্টক হ'ব বুলি আপুনি ভয় নকৰিব। এবাৰ ভৰতে ভোগ কৰা ৰাজপাটখন ৰামে স্পৰ্শ নকৰে। বনৰজাই আন জন্তুৱে বধ কৰা প্ৰাণী গ্ৰহণ নকৰে। মাছে কণী গিলাৰ দৰে আপুনি নিজৰ সন্তান বিনষ্ট কৰিলে।"

শোকত দগ্ধ হৈ থাকিও ৰজাই হাত যোৰ কৰি ৰাণীৰ ফালে মুখ কৰি ক্ষমা ভিক্ষা কৰিলে।

তেওঁ ক'লে, "কৌশল্যা, মোক পুতো কৰা। তুমি অজ্ঞাত জনৰ প্ৰতিও দয়ালু আৰু ক্ষমাশীল। তোমাৰ স্বামীয়ে সদায় তোমাক ভাল পাই আহিছে আৰু সন্মানৰ চকুৰে চাইছে। আজি তেওঁৰ হৃদয় শোকত এনেকৈ টুকুৰা-টুকুৰ হ'ল যে তাৰ প্ৰতিকাৰ নাই। এনে অৱস্থাত তোমাৰ স্বামীৰ প্ৰতি দয়া নহ'বনে?"

ৰজাৰ কৰুণ বচন শুনি, তেওঁৰ অনুনয়-বিনয় দেখি আৰু অতীতৰ সুখৰ দিনবিলাক সুঁৱৰি ৰাণীৰ মহৎ হৃদয় গলি গ'ল। তেওঁ ৰজাৰ ভৰিত পৰি শোকবশতঃ কৰা অনুচিত ব্যৱহাৰৰ কাৰণে ক্ষমা বিচাৰিলে।

দুখৰ সময় বাগৰি যোৱাৰ লগে লগেই বহুত বছৰৰ আগতে ঘটা ঘটনা এটালৈ দশৰথৰ মনত পৰিল। এই কথা সুঁৱৰিলত তেওঁৰ মানসিক যন্ত্ৰণা আৰু চৰিল। ৰজাই কৌশল্যালৈ চাই ক'বলৈ ধৰিলে।

"প্ৰিয়ে, তুমি এতিয়াও মোৰ কাষত আছানে ? মানুহে কৰ্মফলৰ হাত সাৰিব নোৱাৰে। আজি মই বহুত দিনৰ আগতে কৰা মহাপাপৰ ফল ভুগিছোঁ। অজ্ঞতাৰ ফলত মানুহে কেতিয়াবা ক্ষণিক সুখৰ কাৰণে মহা ভুল কৰে। যেতিয়া সময় উপস্থিত হয় তেতিয়া তাৰ প্ৰতিফল পায়।

"যৌৱনত এই ধনুৰ্বিদ্যাত এনে পাৰ্গত আছিলোঁ যে শব্দৰ সহায়ত অদৃশ্য লক্ষ্যকো কাঁড়েৰে ভেদ কৰিব পাৰিছিলোঁ। এই বিদ্যাৰ অনুশীলন কৰা মোৰ প্ৰীতিৰ বিষয় হৈছিল। এনেকৈ কৰোতে এদিন এজন নিৰপৰাধী মানুহক বধ কৰি মই মহাপাতক আচৰণ কৰিলোঁ। তাৰ দুখৰ কাহিনী, আজি তোমাৰ আগত কওঁ :

"তোমাক বিয়া কৰোৱাৰ আগৰ ঘটনা। এদিন নিশা ৰথত উঠি সৰযু নদীৰ কাষত মৃগয়া কৰিবলৈ যাওঁ। তেতিয়া ধাৰাসাৰে বৰষুণ দিছিল। পৰ্বতৰ গাৰপৰা বৈ অহা জান-জুৰিবিলাকৰ পানী খনিজ পদাৰ্থ আৰু কেঁচা মাটিৰ বোলেৰে ৰঞ্জিত হৈ পৰিছিল। পক্ষীবিলাক নিবাত নিতাল। অৰণ্যও যেন তন্ময় আছিল।

"জুৰিৰ পানীৰে পিয়াহ পলুৱাবলৈ অহা বাঘ, ভালুক বা বনৰীয়া জন্তুক মই চকুৰে নেদেখাকৈয়ে কাণেৰে শব্দ শুনি কাঁড়েৰে বিদ্ধ কৰিব পাৰিছিলোঁ। এই দক্ষতাৰ প্ৰমাণ চাবৰ মন গ'ল। তেতিয়া মোৰ অজ্ঞতাৰ ! বনৰীয়া জন্তু আহিবলৈ মই খাপ পাতি ৰলোঁ।

"এনেতে মই কল্ কল্ কৰে এটা শব্দ শুনিলোঁ। ভাবিলোঁ বনৰীয়া হাতীয়ে পানী খাইছে। তৎক্ষণাতে মই ধনুত কাঁড় যুৰি শব্দৰ ফালৈকে কাঁড় শোঁৱালোঁ। বিষাক্ত সৰ্পৰ দৰে মোৰ কাঁড়ে ধনুৰ গুণৰপৰা নিৰ্গত হৈ লক্ষ্য বিদ্ধ কৰিলে। কিন্তু কোনোবা মানুহৰ কণ্ঠ শুনি মই স্তব্ধ হ'লোঁ : 'হায়, মোৰ মৃত্যু হ'ল।'

"কৰুণ স্বৰেৰে আকৌ মানুহজনে কোৱা শুনিলোঁ : 'মোৰ কোনো শত্ৰু আছিল ? মই কাৰো অপকাৰ কৰা নাই। [illegible] [illegible], তথাপিও মোক কোনে বধ কৰিবলৈ বিচাৰিলে ? তাৰ কি লাভ হ'ব ? [illegible] নিৰপৰাধী সন্যাসী জীৱন কটাইছোঁ। এনে অৱস্থাত মোক মাৰি দিয়া হ'ল কিয় ? মোৰ অন্ধ পিতা-মাতাৰ এতিয়া কি গতি হ'ব ? কোনে তেওঁলোকক প্ৰতিপালন কৰিব ? ছিঃ। কি কষ্ট !'

"মই ভয়ত বজ্ৰাহত যেন হ'লোঁ। মোৰ শৰীৰৰ প্ৰত্যেক অংগ কঁপিবলৈ ধৰিলে। ধনু-কাঁড় মোৰ হাতৰপৰা খহি পৰিল। [illegible] [illegible] [illegible]

সেই ঠাইলৈ আগবাঢ়ি গ'লোঁ। এজন যুৱক তপস্বী আজলি-বাটলি চুলিৰে তেজ আৰু মাটিৰে লুতুৰি-পুতুৰি হৈ পৰি থকা দেখিলোঁ। তেওঁৰ দাঁতিতে উবুৰি খাই আছে এটা কলহ। তেওঁৰ চকুৰেদি যেন জুইৰ আঙলি ওলাইছে। মোক দেখা পায়েই তেওঁ কান্দি কান্দি ক'বলৈ ধৰিলে, "হে পাপিষ্ঠ, মোৰ হত্যাকাৰী। নৈৰপৰা পানী ভৰাওঁতে তই মোলৈ শৰ মাৰিলি কিয়? আশ্ৰমত মোৰ অন্ধ পিতা-মাতাই পিয়াহত পানীৰ কাৰণে চটফট কৰি আছে। তেওঁবিলাকে আশা কৰি আছে পানীৰ কলহ লৈ মই উলটি যাম। মোক তই বধিলি কিয়? হে নিষ্ঠুৰ! মোৰ তপ-জপ নিষ্ফল হ'ল। মোৰ পিতা-মাতাই এতিয়া নাজানে যে মই শৰবিদ্ধ আৰু নিঃসহায় হৈ পৰি আছোঁ। তেওঁবিলাকে মোলৈ বাট চাই থাকিব। মোৰ দশা জানিলেও অসহায় অন্ধ পিতৃ-মাতাই কৰিব কি? তই কোন? কি, তই কোশলৰ ৰজা দশৰথে? আৰু ৰজা, মোক ৰক্ষা কৰাহে কৰ্ত্তব্য, অথচ তই মোক বধিলি। ৰাক ৰজা, তই নিজে গৈ পিতা-মাতাক মোৰ বাতৰি দে আৰু তই যি দুষ্কৰ্ম কৰিলি কগৈ। তেওঁলোকৰ ভৰিত দীঘল দি পৰি ক্ষমা ভিক্ষা কৰ। নহ'লে তেওঁলোকৰ ক্ৰোধত তই ভস্মীভূত হবি। পোনে পোনে আশ্ৰমলৈ যা। এই বাটেদি যা। তৎক্ষণাত গৈ আত্মৰক্ষা কৰ। এই কাঁড়পাত বৰ যন্ত্ৰণাদায়ক।"

"মই বুজিলোঁ যে তেওঁৰ শৰীৰৰপৰা কাঁড়পাত উলিয়াই দিলে তেওঁৰ বিষ উপশম হ'ব সঁচা, লগে লগে ৰক্তৰ নিঃস্ৰাৱৰ ফলত জীৱন-শক্তিও লোপ পাব। মোৰ হাতে সেই কাম নকৰিলে। ক্ষন্তেকৰ কাৰণে কিংকৰ্ত্তব্যবিমূঢ় হৈ মই থিয় হৈ ৰলোঁ।

"তেতিয়া যুৱক তপস্বীয়ে ক'লে, 'ৰাজন, আপুনি শঙ্কা নকৰিব। মোৰ মন স্থিৰ হ'ল, মই শান্ত হলোঁ। আপুনি সাহ কৰি কাঁড়পাত টানি উলিয়াওক আৰু মোৰ প্ৰাণ বাহিৰ কৰি দিয়ক।'

"লাহে লাহে মই কাঁড়পাতডালি উলিয়ালোঁ। যুৱক তপস্বীজনে [illegible] এবাৰ বাগৰ মাৰিলে, হুমুনিয়াহ কাঢ়িলে আৰু চকুযুৰি মোৰ ফালে থিৰ কৰি শেষ নিশ্বাস পেলালে।

"এই পাতকে মোক খেদিছে। তাৰ এতিয়া ফল ভুগিছোঁ। সেই অন্ধ পিতৃ-মাতৃক পুত্ৰৰপৰা বঞ্চিত কৰি যি যন্ত্ৰণা দিছিলোঁ তাৰ প্ৰতিফল আজি মই ভোগ কৰিবলগীয়া হলোঁ।"

ত্ৰয়বিংশ অধ্যায়

অন্তিম কাল

দশৰথে ক'বলৈ ধৰিলে. "তাৰ পিছত কি হ'ল কওঁ শুনা :

"পাপ আচৰণ কৰি আৰু যুৱক তপস্বীক চকুৰ আগতে মৃত্যুৰ মুখত পৰা দেখি মই কি কৰো কি নকৰো স্থিৰ কৰিব নোৱাৰি থিয় হৈ আছিলোঁ। শেষত মই থিৰাং কৰিলোঁ যে মোৰ কৰ্তব্য আৰু স্বাৰ্থৰ ফালৰপৰা যুৱকৰ উপদেশ পালন কৰাহে উচিত। কলহটো থুই পেলালোঁ আৰু তাত ন-কৈ পানী ভৰালোঁ। তাৰ পিছত মুনিকুমাৰে নিৰ্দেশ দিয়া বাটেৰে আগবাঢ়ি গ'লোঁ।

"মই ঋষিৰ কুটিৰৰ আগত উপস্থিত হৈয়েই বুঢ়া মাক-বাপেকক পুতেকৰ অপেক্ষাত বৈ থকা দেখা পালোঁ। তেওঁবিলাক ডেউকা ভগা চৰাইৰ দৰে জৰাজীৰ্ণ দেহাৰে অচল হৈ বহি আছিল। দুয়োজন দৃষ্টি-শক্তিবিহীন।

"বুঢ়া-বুঢ়ীয়ে ল'ৰাটিয়ে নৈৰপৰা পানী অনাত অতিশয় বিলম্ব কৰাৰ কথা কোৱা-কুই কৰিছে। লাহে লাহে তেওঁলোকৰ কাষ চাপিলতে মই ভয়ত ত্ৰস্ত্যমান হ'লোঁ।

"বুঢ়াজনে মোৰ খোজৰ উমান পায়েই থোকাথুকি মাতেৰে ক'লে, 'বাচা, ইমান পলম কৰিলা কিয় ? বেগেতে মোক পানী খাবলৈ দিয়া। তোমাৰ মাৰাৰো পিয়াহত অণ্ঠ-কণ্ঠ শুকাইছে। তুমি নৈত ধেমালি কৰি আছিলা নেকি ? এই কাৰণেই তোমাৰ ইমান বেলি হ'লনে বাচা ? নেমাতা কিয় ? মই বা মাৰাই তোমাৰ কিবা দোষ লগালেও তুমি মনত ৰাখিব নেলাগে। তুমি সুযোগ্য পুত্ৰ আৰু আমাৰ একমাত্ৰ অৱলম্বন। আমি চকুহীন, তুমিয়েই আমাৰ চকু। প্ৰকৃততে তুমি আমাৰ প্ৰাণতকৈয়ো অধিক। ইমানতো তুমি নিস্তব্ধ কিয় ? এতিয়াও তোমাৰ খং উঠি আছেনেকি ?"

"দন্তহীন বৃদ্ধ ঋষিয়ে এইদৰে কৈ থকা শুনি মই ভয়ত থক্থক্ কৰে কঁপিবলৈ ধৰিলোঁ। বুকুত বল বান্ধি মই ক'বলৈ ধৰিলোঁ :

"হে শুদ্ধাচাৰী ! দশৰথ নামেৰে মই এজনা ক্ষত্ৰিয় লোক। আপোনালোকৰ পুত্ৰ নহ'লেও আপোনালোকক সেৱা কৰিবলৈ মই সাজু। পূৰ্বৰ কৃতকৰ্মৰ পৰিণামত মই এক ভয়ানক পাপকৰ্ম আৰু ঘৃণনীয় নীচ কৰ্মত

লিপ্ত হৈ আপোনালোকৰ আগত দণ্ডায়মান হৈছোঁহি। বনৰীয়া জীৱ-জন্তু চিকাৰ কৰাৰ অভিলাসেৰে মই নৈৰ পাৰত মৃগয়ালৈ গৈছিলোঁ। হাবিৰ মাজত বনৰীয়া হাতী এটাই পানী খোৱা শব্দ শুনা যেন পালো। শব্দভেদী বাণ নিক্ষেপ কৰাত মই অভ্যস্ত আৰু সেয়ে এই দুৰ্ভাগ্য আৰু তেওঁৰো ভাগ্যৰ লিখন যে আপোনাৰ পুত্ৰই কলহৰ পানী বুৰোৱা শব্দকে হাতীয়ে পানী খোৱা শব্দ বুলি ভুল কৰি সেই দিশে মই কাঁড় নিক্ষেপ কৰিলোঁ ; কাঁড়ে গৈ আপোনাৰ পুত্ৰক আঘাত কৰিলে। এনেদৰে অজানিতে মই আপোনালোকৰ প্ৰিয় পুত্ৰক নিধন কৰিলোঁ।

“শৰ নিক্ষেপ কৰাৰ পিছত সেই ঠাইলৈ গৈ যুৱক তপস্বীক তেজত লুটিবাগৰ দি থকা দেখা পালো। মোৰ শৰপাতে তেওঁৰ বুকু বিদ্ধ কৰিছিল। ভয়ত মই বিহ্বল হ'লো। মোৰ কৰ্তব্যবিচাৰ লোপ পালে। তেওঁৰ কথামতে মই কাঁড়পাত টানি উলিয়াই মৃত্যুযন্ত্ৰণাৰপৰা মুক্ত কৰিব খুজিলোঁ। কিন্তু তেওঁৰ মৃত্যু হ'ল। মই যি মহাপাপ কৰিলো আপোনাৰ আগত নিবেদন কৰিলো। আপুনি মোক দণ্ড দিয়ক।

“দুখগ্ৰস্ত দম্পতী তেওঁলোকৰ পুতেকৰ বিষয়ে ভয়াবহ কাহিনী শুনি বজ্ৰাহত হ'ল। দৃষ্টিহীন চকু দুযুৰিয়েদি পানী সৰ্ সৰ্ কৰে বৰলৈ ধৰিলে।

“অলপ পিছত ঋষিয়ে ক'লে, 'ৰজা, তোমাৰ মহাপাতক হৈছে। কিন্তু তুমি অজ্ঞানতাবশতঃ এই কৰ্ম কৰিলা। আজি মই ৰঘুবংশ নাশ কৰিব পাৰোঁ। দেৱাসুৰ আৰু নৰকুলক শাপত দগ্ধ কৰিব পাৰোঁ। কিন্তু তোমালোকক বধিলে মোৰ মহত্ত্ব ক'ত। আৰু তুমি নিজে মোৰ কুটিৰলৈ আহি তোমাৰ অপৰাধ স্বীকাৰ কৰিছা। সেই কাৰণে তোমাৰ জীৱন ৰক্ষা পৰিল। এতিয়া আমাক দুয়োকে সেই ঠাইলৈ লৈ বলা। আমি নিজ হাতেৰে প্ৰিয় পুত্ৰক স্পৰ্শ কৰি যমৰ হাতত গটাই দিওঁগৈ।'

“মই দুয়োকো নদীৰ কাষলৈ লৈ গৈ তেওঁলোকৰ মৃত পুত্ৰ পৰি থকা ঠাইলৈ নিলোঁ। তেওঁলোকে ল'ৰাটোৰ গোটেই গাত হাত ফুৰালে। কান্দিলে আৰু মৃতকৰ আত্মাক আশীৰ্বাদ দিলে। তাৰ পিছত মৃত পুত্ৰৰ সৎকাৰ কৰিলে।

“তাৰ পিছত চিতা সাজি দুয়ো মোৰ ফালে চাই ক'লে, 'তুমি আমাক এনে দুৰ্ঘোৰ শোক দিলা। তুমিও এদিন এনে শোক পাবা। পুত্ৰৰ বিচ্ছেদ শোকত তুমি প্ৰাণ ত্যাগ কৰিবা।”

"এইদৰে কৈয়েই দুয়ো চিতাত উঠি অগ্নিত আত্ম-বিসৰ্জন দিলে। তেওঁলোকৰ আত্মাই দেৱগণৰ সঙ্গ লাভ কৰিলে। মোৰ পাপে মোক খেদিছে আৰু এতিয়া মই তাৰ গৰাহত পৰিছোঁ।'

"অতীতৰ দোষে এতিয়া মোক দহি মাৰিছে। বেজে নিষেধ কৰা অপথ্যই মূৰ্খামি কৰি খোৱা ৰোগীৰ যেনেকৈ প্ৰাণ হৰণ কৰে সেইদৰে বৃদ্ধ মুনিয়ে অসহ্য শোকত অধীৰ হৈ উচ্চাৰণ কৰা বাক্য আজি মোৰ গাত ফলিয়াইছে। মোৰ নিৰ্দোষী পুত্ৰক মই বনলৈ পঠিয়ালোঁ। এতিয়া শোকৰ জুই ৰখলৈ মই অসমৰ্থ। মই এতিয়া যম ৰাজ্যলৈ যাওঁ।

"নহ'লে এনে অস্বাভাৱিক ঘটনা কেনেকৈ ঘটিব পাৰে? নতুবা মোক এনেকৈ প্ৰবঞ্চনা আৰু বিশ্বাসঘাতকতা কেনেকৈ কৰিলেহেঁতেন? মই ৰামক বনলৈ যাবলৈ ক'লেও সি বাৰু মোৰ অন্যায় আদেশ পালন কৰিব কিয়? সিনো বনলৈ যাবলৈ ইমান ব্যগ্ৰতা দেখুৱালে কিয়? ই সকলো বৃদ্ধ আৰু অন্ধ দম্পতীৰ অভিশাপৰ ফলৰ বাহিৰে একো নহয়।

"কৌশল্যা, মই তোমাক চকুৰে মনিব পৰা নাই। মোৰ দৃষ্টি-শক্তি লোপ পালে। মৃত্যু বেগাই কাষ চাপিছে। মোৰ কাষলৈ আহা, তোমাক চুই চাওঁ। এতিয়া সকলো শেষ। যমদূতে হাত বাউলদি মাতিছে। ৰাম আহিব জানো? মৰণৰ আগমুহূৰ্ত্তত ৰামক দেখা পামনে? অহ্ অহ্ মই কি কৰিলোঁ! তেল পুৰি সাং হ'ল। মোৰ জীৱন বন্তি নুমাল। হে কৌশল্যা, হে সুমিত্ৰা।"

ৰজাৰ প্ৰাণ প্ৰদীপ ক্ৰমশঃ ক্ষীণ হৈ আহিল। নিশা অতৰ্কিতে ৰজাই শেষ নিশ্বাস পেলালে।

কাব্যৰ আৰম্ভণিতে বাল্মীকিয়ে দশৰথ ৰজাক এনেকৈ বৰ্ণাইছে: তেওঁ সকলো বেদ আৰু শাস্ত্ৰত পণ্ডিত, দূৰদৰ্শী, নানান যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ বীৰ, বহু সংখ্যক যজ্ঞৰ সম্পাদক, ধৰ্ম্মত অনুৰক্ত, বহুমিত্ৰ যুক্ত, শত্ৰু বিহীন, ব্যক্তিত্ব থকা আৰু ইন্দ্ৰিয় বিজয়ী পুৰুষ। ইন্দ্ৰৰ সিচিনা তেওঁৰ শক্তি, কুবেৰৰ দৰে তেওঁৰ ধন। বাল্মীকিৰ উক্তি এয়ে। ভাগ্যৰ ফেৰত এনেজন লোকেও প্ৰিয় পুত্ৰক বনবাস দি অনুতাপ লৈ মৃত্যু বৰণ কৰিলে। আনকি তেওঁৰ অন্তিম মুহূৰ্ত্তত তেওঁৰ ওচৰত দুখভাগী শোক বিহ্বল দুজনী তিৰোতাৰ বাহিৰে আন কোনো জন-প্ৰাণীও নাছিল।

ৰজাই মাজে সময়ে মূৰ্চ্ছা যায় আকৌ জ্ঞান পায়। সেই গতিকে কৌশল্যা আৰু সুমিত্ৰাই তেওঁৰ মৰণ লক্ষ্য কৰিব পৰা নাছিল। সেৱাৰত দুৰ্ব্বল হৈ আৰু [illegible] দি ক্লান্ত হৈ ৰজাৰ এচুকত তেওঁলোকে [illegible]।

প্ৰত্যুষতে নিৰ্দিষ্ট কৰ্ত্তব্য অনুসৰি বাদ্যকৰ আৰু গায়কসকলে ৰজাৰ টোপনি ভাঙিবলৈ বাদ্য বজালে আৰু স্তৱ পাঠ কৰিলে।

কিন্তু ৰজা পাটিৰপৰা উঠা লক্ষণ তেওঁলোকে নেদেখিলে। পুৱাতে ৰজাৰ আলপৈচান ধৰা ভৃত্যসকলো বৈ বৈ ৰজা ইমান বেলি শুই থকাত চিন্তাত পৰিল। শেষত তেওঁবিলাকে শোৱা কোঠালৈ সোমাই গৈ ৰজাক মৃত অৱস্থাত দেখা পালে।

এই বাতৰি মুহূৰ্ত্ততে প্ৰচাৰ হ'ল। ৰাজভৱন শোকত ডুব গ'ল। মহাৰাজ দশৰথৰ বিধৱা পত্নীসকলে অনাথ সন্তানৰ দৰে হিয়া ভুকুৱাই কান্দিলে আৰু ইজনে সিজনক সাৱটি ধৰি বিলাপ কৰিলে।

চতুৰ্বিংশ অধ্যায়

ভৰতৰ আগমন

কৌশল্যাই ৰজাৰ মৃত দেহটো সাৱটি ধৰি বিনাই বিনাই ক'লে, "মই যম ৰাজ্যলৈ যাম। মোৰ স্বামী আৰু পুত্ৰৰ অবিহনে মই কেনেকৈ থাকোঁ?"

ৰজা ঘৰৰ কৰ্মচাৰী আৰু বয়সীয়াল লোকসকলে কৌশল্যাক ৰজাৰ মৃতদেহৰপৰা কোনো প্ৰকাৰে আঁতৰাই নিলে। তেতিয়া তেওঁবিলাকে অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়াৰ কথা আলোচনা কৰিলে। শৱ দাহ কৰে কেনেকৈ? আৰু লক্ষ্মণ বনত আছে, ভৰত-শত্ৰুঘ্ন দুয়োজন মোমায়েকৰ তাত আছেগৈ। সকলোৱে মীমাংসা কৰি থিৰ কৰিলে যে ভৰতক আনিবলৈ দূত পঠিয়াব আৰু তেওঁ নহালৈকে ৰজাৰ শৱটো তেলত ডুবাই থ'ব।

প্ৰথামতে ৰজাজনৰ দেহটো তেনেকৈয়ে তেলৰ কটাহত থৈ দিয়া হ'ল।

[illegible] অযোধ্যা নগৰী অন্ধকাৰ আৰু নিস্তব্ধতাত নিমগ্ন হ'ল। দুষ্ট পাতি চৰাইসকলে কেকেঁৰাই [illegible] দিলে। পুৰবাসীসকলৰ অন্তৰত গভীৰ চিন্তা হ'ল। যুৱৰাজ বনলৈ গ'ল। ভৰত দূৰৈত থাকিল। অৰাজকতাৰ আতঙ্ক হ'ল। সেইকাৰণে ৰজা মৰাৰ পাছৰ কথা কোনেও কল্পনা কৰিব নোৱাৰিছিল। ৰাতিটো [illegible] হৈছিল। ৰাতি পুৱালত সকলো সভাসদ আৰু কৰ্ম্মচাৰীসকল সভা-গৃহত সমবেত হ'ল। মাৰ্কণ্ডেয়, বামদেৱ,

কাশ্যপ, কাত্যায়ন, গৌতম, জাৱালি প্ৰমুখ্যে আন আন পণ্ডিতসকলে, সুমন্ত্ৰ আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গই বশিষ্ঠলৈ সেৱা জনাই নিবেদন কৰিলে :

“গুৰুদেৱ, যোৱা ৰাতিটো আমাৰ কাৰণেঁ শতাব্দী যেন দীঘল লাগিল। ৰজা আৰু ইহসংসাৰত নাই। ৰাম-লক্ষ্মণ বনবাসত। ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্ন বহু দূৰৈত কেকয় দেশত ককাকৰ ঘৰত। ৰাজ্য শাসনৰ ভাৰ কোনোবাই এতিয়া ল'ব লাগে। অৰাজক দেশ উচ্ছন্ন হ'ব। অৰাজক হ'লে শান্তি লোপ পাব ; পুত্ৰই পিতাকক নেমানিব, ভাৰ্যা স্বামীৰ বশ নহ'ব, পৃথিৱীত বৰষুণ নপৰে, চোৰ-ডকাইতে ইচ্ছামতে অপহৰণ কাৰ্য কৰিব। মানুহৰ মাজত বিশ্বাস লোপ পাব। কৃষি-বাণিজ্যৰ উন্নতি নহয়। অৰাজক হ'লে দেশৰ সমৃদ্ধি নাশ হয়। দান-দক্ষিণা লোপ পায়। মন্দিৰত পূজা-সেৱা নহয়। শাস্ত্ৰ বা মহাকাব্যৰ আলোচনা নহয় আৰু তাৰ শুনোতাও নাইকিয়া হ'ব। দুৱাৰ খুলি মানুহ শুব নোৱাৰে। সংস্কৃতি লোপ পাব। ধ্যান, তপস্যা, সম্ভোগ, অধ্যয়ন ৰজাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ কৰে। ৰমণীৰ সৌন্দৰ্য্য নাশ পাব। নিৰাপত্তা লুপ্ত হ'ব। মাছৰ দৰে মানুহে ইজনে সিজনক কামুৰি খাব। নৃশংসতা আৰু দুখদৈন্যই দেশ ছাৰখাৰ কৰিব। দেশৰ হিত সাধনৰ অৰ্থে আৰু দুষ্টক দমনৰ কাৰণে ৰজা অপৰিহাৰ্য।”

বাল্মীকিয়ে অৰাজকতাৰ স্বৰূপ তেওঁৰ অভূতপূৰ্ব কাব্য প্ৰতিভাৰে গুনেকৈ বৰ্ণাইছে :

ইক্ষ্বাকুবংশপ্ৰভৱঃ কো নু ৰাজা ভৱিষ্যতি।
অৰাজকমিদং ৰাষ্ট্ৰং বিনাশমুপযাষ্যতি।
ইক্ষ্বাকুঃ কশ্চিদেৱেহ ৰাজাস্মাকং বিধিয়তাম্ ॥
নাৰাজকে জনপদে বিদ্যুন্মালী মহাস্বনঃ।
অভিৱৰ্ষতি পৰ্জন্যো মহীং দিৱ্যেন ৱাৰিণা ॥
নাৰাজকে জনপদে বীজমুষ্টিঃ প্ৰকীৰ্যতে।
নাৰাজকে পিতুঃ পুত্ৰাঃ সম্যক্ তিষ্ঠন্তি শাসনে।
নাৰাজকে পতিং ভাৰ্যা যথাবদনুৱৰ্ততে।
নাৰাজকে গুৰোঃ শিষ্যঃ শৃণোতি নিয়তং হিতম্ ॥
স্বং নাস্ত্যৰাজকে ৰাষ্ট্ৰে প্ৰশান্তশ্চ পৰিগ্ৰহঃ।
অৰাজকে স্বাম্যানোহপি প্ৰভুত্বং নহি কস্যচিৎ ॥

নারাজকে জনপদে যজ্ঞশীলা দ্বিজাতয়ঃ ।
বিবিধাস্তন্বতে যজ্ঞান্ দস্যুসংঘৈঃ প্রপীড়িতা ॥
নারাজকে জনপদে কারয়ন্তি নরাঃ সভাঃ ।
উদ্যানানি রম্যাণি প্রপাঃ পুণ্যা গৃহাণি চ ॥
নারাজকে জনপদে প্রভূতনটনর্ত্তকাঃ ।
উৎসরাশ্চ সমাজাশ্চ বর্তন্তে জনহর্ষণাঃ ॥
নারাজকে জনপদে কশ্চিদর্থঃ প্রসিধ্যতি ।
ব্যবহারা ন বর্দ্ধন্তে কন্যানাং জনহর্ষণাঃ ॥
নিত্যোদগ্‌নাঃ প্রজাঃ সর্বা দুঃখিতাশ্চ ভবন্ত্যপি ।
নারাজকে জনপদে বিশ্বস্তাঃ কুলকন্যকাঃ ।
অলঙ্কৃতা রাজমার্গে ক্রীড়ন্তি বিহরন্তি চ ॥
নারাজকে জনপদে বিচরন্ত্যকুতো ভয়াঃ ॥
কামিনঃ সহ কান্তাভির্বিহারোদ্যানভূমিষু ॥
নারাজকে জনপদে ধনবন্তঃ কুটুম্বিনঃ ।
শেরতে বিবৃতদ্বারা বিশ্বস্তমকুতোভবাঃ ॥
নারাজকে জনপদে নরাঃ পন্যোপজীবিনঃ ।
পন্যান্যাদায় গচ্ছন্তি দেশাৎ দেশান্তরৎ তথা ॥
নারাজকে কৃষিকরাঃ কর্ষন্তি ভয়পীড়িতাঃ ।
পশবো নাভিবর্দ্ধন্তে নিত্যং রাষ্ট্রে হ্যরাজকে ॥
নারাজকে জনপদে চরত্যেকচরো বশী ।
ভাবয়ংস্তপসা-আত্মানং যত্র সায়ংগৃহো মুনিঃ ॥
নারাজকে জনপদে যোগক্ষেমঃ প্রকল্পতে ।
ন চাপ্যরাজকং সৈন্যং শত্রূন্ বিজয়তে যুধি ॥
নদী শুষ্কজলা যদ্বদ্যদুচ্চাতৃণকং বনম্ ।
নদী শুষ্কজলা যদ্বদ্যদুচচাতৃণকং বনম্ ।
অগোপালা যথা গাবস্তথা রাষ্ট্রমরাজকম্ ॥
নারাজকে জনপদে স্বাম্যং ভবতি কস্যচিৎ ।
হরন্তি দুর্বলানাং হি স্বমা ক্রমাক্রম্য বলাধিকাঃ ॥
অরাজকে জনপদে দর্বলান্ বলবত্তরাঃ ।
ক্ষপয়ন্তি নিরুদ্বেগা মৎস্যান্ মৎস্যা ইবাল্পকান্ ॥

ব্যুৎক্ৰান্ত ধৰ্ম মৰ্যাদা নাস্তিকা নিৰপত্ৰপাঃ ।
ভৱন্ত্যৰাজকে ৰাষ্ট্ৰে মানৱাঃ ক্ৰূৰনিশ্চয়াঃ ॥
অহো তম ইৱেদং স্যান্ন প্ৰজ্ঞায়েত কিঞ্চন ।
ৰাজা চেন্ন ভৱেল্লোকে বিভজন্ সাধৱ সাধু বা ॥
দস্যুকোঽপি ন চ ক্ষেমং ৰাষ্ট্ৰে বিদ্যত্যৰাজকে ।
মা ৰাদদাতে হ্যেকস্য হৰেৎশ্চ বহৱো ধনম্ ॥

বাক্যানুবাদ

অৰাজক হ'লে এই ৰাজ্যখন নষ্ট হ'ব। গতিকে ইক্ষ্বাকু বংশধৰ কোনো এজনক এতিয়া ৰজা পতা হওক।

অৰাজক ৰাজ্যত বিজুলী চেৰেকনি মাৰি ডাওৰকৈ গাজিলেও মেঘে মাটিত পৰাকৈ দিব্য বাৰি বৰ্ষণ নকৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত কঠিয়া মুঠিও সিঁচিব নোৱাৰি। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত পুতেকইতো বাপেকৰ যথাযথ শাসনত নাথাকে। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত ভাৰ্য্যাও স্বামীক যথানিয়মে অনুসৰণ নকৰে। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত শিষ্যই গুৰুৰপৰা নিশ্চিত হিতকথা নুশুনে। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত ধন-সম্পত্তি নাথাকে, বিবাহ আদিও পাতিব নহয়। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত মানুহৰ নিজৰ ওপৰতো প্ৰভুত্ব নাথাকে। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত দ্বিজাতিসকলেও যজ্ঞ নকৰে। দস্যুৰ দ্বাৰা পীড়িত হৈহে বিবিধ যজ্ঞ আৰম্ভ কৰে (যজ্ঞ দস্যুৰ দ্বাৰা পীড়িত হয়)। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত মানুহে সভাও নাপাতে, মনোৰম উদ্যান, পৱিত্ৰ জলসত্ৰ (পথিকক পানী দিয়া ঠাই) ঘৰ আদিও নকৰায়। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত বেছি পৰিমাণে নট, নৰ্ত্তক আদিও নাথাকে। মানুহক আনন্দ দিবপৰা উৎসৱ আৰু জন-সম্মিলনো নহয়।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত একো কামেই সিদ্ধ নহয়। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত মানুহৰ আনন্দদায়ক কন্যাৰ আদান-প্ৰদান নহয়। (অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত) প্ৰজাবিলাক সদায় উদ্বিগ্ন হৈ থাকে। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত ভাল বংশৰ কন্যাসকলে একোলৈকে ভয় নকৰাকৈ বিশুদ্ধভাৱে অলঙ্কাৰ পিন্ধি ৰাজমাৰ্গত ফুৰিব আৰু বিহাৰ কৰিব নোৱাৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত প্ৰণয়ীয়ে প্ৰণয়িনীৰ সৈতে নিৰ্ভয়ে উদ্যান আৰু আমোদ প্ৰমোদ স্থানত ফুৰিব নোৱাৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত জাতি-কুটুম্ব থকা ধনীলোকে দুৱাৰ মেলি নিৰ্ভয়ে বিশ্বস্তভাৱে শুব নোৱাৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত বেপাৰীসকলে বেপাৰৰ বেহানি (পণ্য) লৈ ইখন দেশৰপৰা সিখন দেশলৈ যাব নোৱাৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত খেতিয়কসকলেও ভালে ভূমিকৰ্ষণ নকৰে। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত পশু (ঘৰচীয়া জন্তু) বৃদ্ধি নহয়।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত সংযমীলোকো অকলে ফুৰিব নোৱাৰে, মুনিয়েও সন্ধ্যা কুটিৰলৈ আহি পৰমাত্মাক ধ্যান কৰিব নোৱাৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত যোগ ক্ষেম নাথাকে (নতুনকৈ সম্পদ লাভ কৰা আৰু থকাখিনিৰো ৰক্ষা কৰাৰ ব্যৱস্থা নাথাকে।) অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত সৈন্যই শত্ৰুক যুদ্ধত জয় কৰিব নোৱাৰে।

পানী নথকা নৈ যেনেকুৱা, ঘাঁহ-বন নথকা ঠাই যেনেকুৱা নাইবা গৰখীয়া নোহোৱা গৰুৰ জাক যেনেকুৱা, অৰাজক ৰাষ্ট্ৰ ঠিক তেনেকুৱাই।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত কাৰো স্বাস্থ্য (স্বাভাৱিক অৱস্থা, নিজস্বতা) নাথাকে। বলবানে আক্ৰমণ কৰি দুৰ্বলীৰ ধন কাঢ়ি নিয়ে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত অধিক বলীয়ে, ডাঙৰ মাছে সৰু মাছক নাশ কৰাৰ দৰে, অপেক্ষাকৃত কম বলীক নিৰ্ভয়ে নাশ কৰে।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত মানুহ শঠ, নিষ্ঠুৰ আৰু নাস্তিক হৈ ধৰ্মনীতি লংঘন কৰি নিৰ্লজ্জভাৱে ওলোটা বাটেদি যায়।

ৰজা নহ'লে এই গোটেইবোৰ ঘোৰ অন্ধকাৰৰ দৰে হ'ব। (অন্ধকাৰত) ইটো বস্তুৰপৰা সিটোৰ পাৰ্থক্য বুজিব নোৱাৰাৰ দৰে (ৰজা নহ'লে) ভাল আৰু বেয়াৰ পাৰ্থক্য জনা নাযাব।

অৰাজক ৰাষ্ট্ৰত আনকি ডকাইতৰো মঙ্গল নহয়। দুটা ডকাইতে এটা ডকাইতৰ ধন কাঢ়ি নিয়ে আৰু বহুতে (ডকাইত) দুটাৰ (ডকাইতৰ) ধন কাঢ়ি নিয়ে। গতিকে নিজৰ মঙ্গল কামনা কৰা সকলে ৰজা পাতিব লাগে।

ইয়াৰ মাজেদি বাল্মীকিয়ে অৰাজকতাৰ বিপদ বিষিনি সভাসদসকলৰ মুখেদি বৰ্ণনা কৰিছে।

সভাসদবৰ্গই ক'লে, "ঘোৰ অন্ধকাৰে যেন দেশ ছানি পেলাইছে। ধৰ্ম বিপন্ন হ'ল। আমি শীঘ্ৰে ৰজা পাতোঁ আহক।"

বশিষ্ঠই বিশ্বাসী দূতক মতাই আনি ক'লে, "তুমি এতিয়াই যাত্ৰা কৰা। পোনে পোনে কেকয় দেশলৈ বেগাই যোৱা। তোমাৰ মুখত বা ব্যৱহাৰত যেন দুখৰ ছাঁ নপৰে তাৰ বাবে সতৰ্ক হ'বা। ৰজাৰ মৃত্যুৰ বাতৰি ভৰতক নিদিবা। তেওঁক কেৱল ক'বা যে ৰজা, পুৰোহিত আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গই তেওঁক শীঘ্ৰে অযোধ্যাত লগ পাব খুজিছে আৰু তোমাৰ লগত যিমান বেগেৰে পাৰা তেওঁক ইয়ালৈ আনিবা। ৰাম-সীতা বনলৈ যোৱা কথাও তেওঁক নক'বা। শোকত ৰজাৰ মৰণ ঘটা বাতৰিও তেওঁক নিদিবা। তেওঁৰ সন্দেহৰ হাত সাৰিবলৈ সচৰাচৰ নিয়া দৰে মণি-মুকুতা আৰু বহুমূলীয়া সাজপাৰ কেকয়ৰ ৰজাক উপহাৰ দিবলৈ লৈ যোৱা।"

শাস্ত্ৰত আৰু কূৰল গ্ৰন্থত সত্য সম্পৰ্কে যি কোৱা হৈছে আমি ইয়াৰেপৰা বুজিব পাৰোঁ। সত্য এনে হ'ব লাগে যাতে অনাহকতে কোনো প্ৰাণীক দুখ নিদিয়ে। পৰপীড়নহীনতাই শুদ্ধ আচৰণ আৰু সত্যৰ প্ৰকৃত পৰিচয়। ইয়াৰ দ্বাৰা সত্যক-লঘু কৰা হৈছে বুলি বুজিব নালাগে।

ততালিকে দূত সাজু হ'ল। দীঘল বাটৰ কাৰণে দূতসকলে লগত আহাৰ-পানী যতনাই ল'লে, ৰজাৰ কাৰণে লগত উপঢৌকনো ল'লে। বলী আৰু বেগী ঘোঁৰাত উঠি তেওঁবিলাক নদী, বন, পৰ্বত, ভৈয়াম পাৰ হৈ কেকয় দেশ পালেগৈ। কেকয় দেশ বৰ্তমান পঞ্জাৱ প্ৰদেশৰ প্ৰায় পশ্চিমে আছিল। দূত কেইজন গৈ কেকয়ৰ ৰাজধানী ৰাজগৃহত উপস্থিত হ'ল। ইক্ষ্বাকু কুলৰ ৰাজপুত্ৰ দুজন সেই নগৰতে মোমায়েকৰ ঘৰত আছিল। পিছদিনা ৰাতিপুৱা তেওঁবিলাকক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ দূতকেইজনে মনস্থ কৰিলে।

যি ৰাতি দূতকেইজন আহি পাইছিল সেই ৰাতি ভৰতে দুঃস্বপ্ন দেখিছিল। ৰাতিপুৱা শুই উঠিনত স্বপ্নৰ কি ফল হয় তাৰ ভয়ত ভৰতৰ দুশ্চিন্তা হৈছিল। তেওঁৰ মুখ দেখিলেই মনৰ অৱস্থা বুজিব পৰা গৈছিল। তেওঁৰ বন্ধুবৰ্গই নাচ আৰু ৰং-ধেমালিৰে দুশ্চিন্তা পাহৰাবৰ নিমিত্তে তেওঁক আমোদ দিবলৈ যত্ন কৰিছিল। কিন্তু তেওঁলোক বিফল হ'ল।*

---

* মূলৰ পৰা : ভৰতৰ বন্ধুবিলাকে সুধিলে, "সখি, তোমাক ৰং লগাবৰ কাৰণে আমি বৃথা চেষ্টা কৰিলোঁ। তুমি নেহাঁহা কিয় ?"

ভৰতে ক'লে "মোৰ দুখৰ কাৰণ শুনা। স্বপ্নত দেখিলো পিতাদেৱে মলিয়ন কাপোৰ পিন্ধিছে। তেওঁৰ চুলি আউলি বাউলি। এনে বেশত তেওঁ পৰ্বতৰ শৃঙ্গৰপৰা গৰু গোবৰৰ

প্ৰকৃতিৰ গুপ্ত ৰহস্য আমি এতিয়াও জানিব পৰা নাই। ইন্দ্ৰিয়ৰ সন্নিকট নোহোৱাকৈ কেনেকৈ স্নেহৰ দূৰ সংবেদন হয়, তাকো আমি বুজিব নোৱাৰোঁ। হয়তো, দশৰথৰ মানসিক দুশ্চিন্তা আৰু মৃত্যু পীড়াই স্থান অতিক্ৰম কৰি ভৰতক দুঃস্বপ্ন দেখুৱাইছিল। ভৰতে ভাবিলে, "মোৰ মনে ধৰে যে মৃত্যুৱে দাদা ৰামচন্দ্ৰক বা লক্ষ্মণক বা মোকে সংকেত দিছে। কোৱা শুনিছোঁ বোলে পুৱাৰ স্বপ্ন বিফলে নেযায়। মই কি ভয় লগা সপোন দেখিলো। মোৰ মন আতঙ্কই আচ্ছাদিত কৰিছে, কি কৰিম একো ক'ব পৰা নাই।"

তেনেতে দূতৰ সংবাদ আহিল। কেকয়ৰ ৰজাই আৰু ৰাজপুত্ৰ যুধাজিতে দূতৰ দলটোক সম্ভ্ৰমেৰে সোধপোচ কৰিলে। দূতে ৰজা আৰু ৰাজপুত্ৰক সন্মান জনাই ভৰতৰ ফাললৈ চাই ক'লে :

"ৰাজগুৰুবৰ্গই আৰু মন্ত্ৰীমণ্ডলীয়ে আপোনালৈ আশীৰ্বাদ পঠিয়াইছে। তেওঁলোকে আপোনাক অযোধ্যালৈ শীঘ্ৰে উলটি যাবলৈ অনুৰোধ জনাইছে। তেওঁলোকে এই বাতৰি জনাবলৈ অধমক কৈছে যে আপোনাৰ উপস্থিতি অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয়। আপোনাৰ মোমায়েক আৰু ৰজাৰ কাৰণে অনা মণি-মুকুতা আৰু সাজপাৰ আপুনি হাতেৰে তুলি লওক। অযোধ্যাৰ ৰজাঘৰৰ এয়া উপহাৰ।"

দ'ম এটাত বহি পৰা দেখিলোঁ। তাত ৰজাজনে বেঙৰ দৰে চিঞৰা শুনিলোঁ আৰু হাতৰ অঞ্জুৰাৰপৰা তেল চেলেকি খোৱা দেখিলোঁ। তাৰ পিছত তেওঁক তিল মিহলি হৈ থকা ভাত খোৱা দেখিলো। তেওঁৰ শৰীৰ তেলেৰে লেপলেপীয়া হৈ আছে। আৰু দেখিলো তেওঁক তেলত ডুবাই থোৱা আছে। আকৌ দেখিলো সমুদ্ৰ শুকাই গ'ল, চন্দ্ৰ মাটিত খহি পৰিল আৰু পৃথিৱী অন্ধকাৰ হ'ল।

"ৰজাঘৰীয়া দঁতাল হাতীবিলাকৰ দাঁত টুকুৰা-টুকুৰকৈ ভাগি পৰিছে। জমক্ কৰে জ্বলা জুই একুৰা হঠাতে নুমুৱা দেখিলো। বসুন্ধৰা চিটাচিট্কৈ ফাট মেলা দেখিলো। ৰজাই ৰথ এখনত উঠি দক্ষিণলৈ গমন কৰিছে। এজনী কুৎসিত ৰাক্ষসিনী দেখিলো। তেওঁৰ সাজপাৰ ক'লা কাপোৰৰ। তিৰোতাসকলে ক'লা আৰু হালধীয়া কাপোৰ পিন্ধি তেওঁক ভৰ্ৎসনা কৰিছে। সেই পুণ্যবান ৰজাই ৰেখা লৈ, ৰঙা ফুলৰ মালা পিন্ধি গাধই টনা ৰথ এখনত উঠি দক্ষিণলৈ গমন কৰিছে। এজনী কুৎসিত ৰাক্ষসিনী দেখিলো। তেওঁ ৰঙা সাজপাৰ পিন্ধি ৰজাক ঠাট্টা-বিদ্ৰূপ কৰিছে। এই ভয়ৰ সপোনটো দেখা পালোঁ। হয় মই বা দাদা ৰামচন্দ্ৰ, বা লক্ষ্মণ, বা ৰজা নিশ্চয় মৃত্যুৰ মুখত পৰিব লাগিব। স্বপ্নত গাধই টনা ৰথ দেখিলে আৰোহীজনৰ চিতাগ্নি শীঘ্ৰে দেখা যায়। এই কাৰণে মোৰ মনত দুখ। একোৱেই মোক আনন্দ দিব পৰা নাই। মোৰ কণ্ঠৰোধ হ'ল আৰু মন অস্থিৰ। ভয়ৰ কাৰণ নেদেখো, অথচ মোৰ মনত আশংকা হৈছে। মই কথা ক'ব নোৱাৰো। নিশ্বাস মোৰ বন্ধ হ'ব খুজিছে। মোৰ দেহা অৱশ হৈছে। মোৰ মন উত্তল-পুতল। দুখ সম্বৰণ কৰিবলৈ মই অক্ষম। এনে সপোন মই আগেয়ে কেতিয়াও দেখা নাছিলোঁ। ইয়াকে চিন্তি মই উদ্বিগ্ন আৰু অন্তৰত মোৰ ভয় হৈছে। ৰজাক যে আকৌ দেখা পাম মোৰ সংশয় উপজিছে।"

ভৰতে দূত কেইজনক অযোধ্যাৰ ৰজা ঘৰৰ কুশল বাতৰি সুধিলে। তেওঁৰ প্ৰশ্নৰপৰা বুজা যায় যে মাকৰ মইমতীয়া স্বভাৱ আৰু উচ্চাভিলাষেই এই খৰখেদাকৈ দিয়া আমন্ত্ৰণৰ গুৰি বুলি তেওঁৰ মনত আশঙ্কা হৈছিল। তেওঁ সুধিলে, "আইৰ ভালনে? উদ্ধত আৰু খঙাল প্ৰকৃতিৰ আয়ে সততে নিজক সৰ্বজ্ঞানী বুলি ভাবে আৰু নিজৰ ইচ্ছাক আঁকোৰ-গজালি হৈ পূৰণ কৰে। তেওঁৰ শৰীৰ কুশলনে?"

দূতে এই প্ৰশ্নত প্ৰথমতে থতমত্ খাইছিল। পিছত এইদৰে উত্তৰ দিলে, "হে পুৰুষব্যাঘ্ৰ, আপোনাৰ চেনেহৰ সকলোজনৰে কুশল। ৰাজকুলৰ অধিষ্ঠাত্ৰী, পদ্মাসনা লক্ষ্মী আপোনাৰ ওপৰত প্ৰসন্ন। অনতিপলমে আপুনি ৰথত উঠক।"

এই সম্বৰ্দ্ধনাত এটা সাৰ্থকতা লুকাই আছিল। কিয়নো দূতৰ মতে ভৰতেই ৰাজপাটত উঠিব।

ভৰতে তেওঁৰ মোমায়েক আৰু ককাকৰপৰা ঘৰলৈ আহিবলৈ বিদায় ল'লে। তেওঁৰ যাত্ৰাৰ কাৰণে সকলো আয়োজন হ'ল। বৃদ্ধ ৰজা আৰু যুদ্ধজিতে তেওঁবিলাকৰ দেশৰ আপুৰুগীয়া আৰু বহুমূলীয়া বস্তু গোটাই দশৰথ ৰজা আৰু ৰামলৈ উপহাৰ স্বৰূপে দিলে। ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্ন ৰথত উঠিল। তেওঁবিলাকে লগত বহুত অনুচৰবৰ্গ লৈ অযোধ্যালৈ যাত্ৰা কৰিলে। দুখ-ভাগৰ কাতি কৰি থৈ তেওঁলোক বেগেৰে যাবলৈ ধৰিলে। অবিশ্ৰামভাৱে গৈ থাকি আঠদিনৰ দিনা পুৱাতে অযোধ্যা পালে।

চহৰৰ ওচৰ পাওঁতে ভৰতৰ মনত আশঙ্কা উপজিল। চহৰৰ ৰূপ আগৰ নিচিনা নাই আৰু যেন বতাহতো কিবা এটা অশুভ সঙ্কেত। তেওঁ সাৰথিক সুধিলে, "চহৰখন আজি ইমান বেলেগ কিয়? জুম বান্ধি মানুহ অহা-যোৱা কৰা মই দেখা নেপাওঁ। আগেয়ে চহৰৰ কাষত থকা উদ্যানবিলাকত ডেকা-গাভৰুক হাঁহি মুখেৰে থকা দেখা গৈছিল। কিন্তু এতিয়া তেওঁলোক বিষণ্নবদন।"

ভৰতৰ সাৰথিয়ে ৰথখন বিজয় দ্বাৰেদি চহৰৰ ভিতৰলৈ সুমাই নিলে। ৰাজবাট, ঘৰদুৱাৰ আৰু মন্দিৰবিলাক ৰিক্ত আৰু সাজ-সজ্জাবিহীন। মানুহৰ মুখ গভীৰ আৰু বিমৰ্ষ।

ভৰতে সুধিলে, "বাদ্যকৰবিলাক নিস্তব্ধ কিয়? নগৰবাসীৰ গাত ফুল আৰু চন্দন নেদেখো কিয়? এইবিলাক নিশ্চয় কুলক্ষণ। মোৰ দুশ্চিন্তা গভীৰ হৈছে।"

ভৰতে য'তে ত'তে অশুভ লক্ষণ দেখা পাইছিল। তেওঁ থিৰাংকৈ বুজিলে যে চহৰত কিবা ডাঙৰ বিপদ ঘটিছে আৰু সেই কাৰণেই তেওঁক ইমান ততাতৈয়াকৈ মাতি আনিছে।

ঘৰ পায়েই ভৰতে প্ৰথমতে দশৰথৰ ৰাজপ্ৰাসাদত সোমাল। ৰজাক ক'তো দেখা নাপালে। তেওঁৰ চিন্তা আৰু গধুৰ হ'ল।

তাৰ পিছত ভৰত কৈকেয়ীৰ ঘৰত সোমাল। বহুত দিনৰ মূৰত পুতেকক দেখা পাই কৈকেয়ীয়ে সোণৰ শয্যাৰপৰা হাকোঁলা মাৰি আহি ভৰতক সাৱটি ধৰিলে। ভৰতে মূৰ দোঁৱাই মাকৰ ভৰি ছুলে, মাকে পুতেকৰ শিৰত চুমা খালে আৰু মঙ্গল বচনেৰে আশীৰ্বাদ দিলে।

কৈকেয়ীয়ে সুধিলে, “বাটত তোমাৰ কিবা অসুবিধা হৈছিলনে? তোমাৰ মোমায়েৰ আৰু ককাদেউতাৰাৰ কুশলনে? তেওঁবিলাকৰ বাতৰি মোক কোৱা।”

ভৰতে ক'লে, “বাটত সাতদিন লাগিল। কেকয়ত সকলোৰে মঙ্গল। ককাদেউতা আৰু মোমাইদেৱে তোমালৈ চেনেহ পঠিয়াইছে। তোমালোকৰ কাৰণে তেওঁবিলাকে বহুমূলীয়া উপহাৰ পঠিয়াইছে। বস্তুবিলাক পিছত পাবহি। মই খৰখেদাকৈ আগতে আহিলোঁ। দূতে মোক লৰালৰি কৰালে আৰু মোক ক'লে মোৰ জৰুৰী কাম আছে। মই তৎক্ষণাত আহিব লাগে। ইয়াৰ অৰ্থ কি? ৰজাক সেৱা জনাবলৈ তেখেতৰ কোঠালৈ গৈছিলোঁ। তাত তেখেতক নেপালোঁ। ইয়াতো তেখেতৰ শয্যা শূন্য হৈ পৰি আছে। তেখেত হয়তো বৰ আই বা মাজু আইৰ তাত থাকিব পাৰে। তেখেতক মই সেৱা জনাবলৈ যাওঁ।”

শুদ্ধচিত্ত ভৰতে হৈ যোৱা ঘটনাৰ ভু নাপায়। তেওঁৰ কথা শুনি ক্ষমতাৰ নতুন চেতনাৰে উন্মত্ত হৈ থকা কৈকেয়ীয়ে উত্তৰ দিলে, “ভৰত, তোমাৰ দেউতাৰাই জীৱনৰ কৰ্তব্য সমাধা কৰিলে। তেখেতৰ যশ মহৎ। কুল প্ৰথা অনুযায়ী সকলো যাগ-যজ্ঞ তেখেতে সমাপন কৰিলে। তেখেত মধুৰ আধাৰ স্বৰূপ। এতিয়া তেখেত স্বৰ্গত প্ৰৱেশ কৰি দেৱতাসকলৰ লগলৈ গৈছে।”

এই বাৰ্ত্তা শুনি ভৰত চাঁচ কৰে মাটিত পৰিল। মাটিত ভুকুৰাই কান্দি তেওঁ ক'লে, “হায়, মোৰ সৰ্বনাশ হ'ল।” দুই বাহু মেলি তেওঁ দীঘল দি পৰিল। অলপ পিছত মূৰ তুলি দেউতাকৰ খালী হৈ থকা শয্যাখনলৈ চাই দুখীয়া মাউৰাৰ দৰে উচুপি উচুপি কান্দিলে। এনেজন ক্ষমতাশালী

বীৰে দেৱ সদৃশ দেহাটো মাটিত লুটিয়াই শোকত অধীৰ হৈ শিশুৰ দৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

কুঠাৰেৰে খপিয়াই কটা বৰ গছৰ নিচিনাকৈ পুতেকক মাটিত পৰি থকা দেখা পাই কৈকেয়ীয়ে ক'লে, "উঠা ৰজা, তুমি থিয় হোৱা। এনেকৈ শোক কৰি মাটিত বাগৰা ৰজাৰ পক্ষে শোভনীয় নহয়। সন্মান আৰু সুখ্যাতি তোমাৰ আগত উপস্থিত। ধৰ্ম ৰক্ষা কৰি তোমাৰ পিতৃ-পিতামহৰ নিচিনাকৈ যাগ-যজ্ঞ সম্পাদন কৰাটোহে তোমাৰ কৰ্তব্য। মধ্যাহ্নৰ সূৰ্যৰ দৰে তোমাৰ বুদ্ধি প্ৰখৰ। কোনো আপদ-বিপদ তোমাৰ কাষ চাপিব নোৱাৰে। বাচা, বীৰবাহু, তুমি উঠা।"

ভৰতৰ মন পবিত্ৰ আৰু নিষ্কলঙ্ক। কৈকেয়ীয়ে কোৱা কথা তেওঁৰ কাণত নোসোমাল।

বহুতপৰ বিলাপ কৰি থাকি ভৰত থিয় হ'ল আৰু মাকক ক'লে, "মোমাইদেউৰ ঘৰলৈ যাওঁতে মই আশা কৰিছিলোঁ যে দাদাৰ অভিষেক সোনকালে হ'ব আৰু মই উলটি আহি সেই উৎসৱ দেখা পামহি। কিন্তু কি পৰিবৰ্তন দেখিছোঁ। এই বিপদ সহো কেনেকৈ? মোৰ পিতাৰ মুখ আৰু নেদেখোঁ। তেখেত কেনেকৈ ঢুকাল? তেখেতৰ নৰিয়া হ'ল কিহৰপৰা? তেখেতৰ নৰিয়া পাটিৰ কাষত মই থাকিবলৈ নেপালো। কেৱল দাদা ৰামচন্দ্ৰই তেখেতক অন্তিম সময়ত শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ পালে। ৰজাৰ মোলৈ কিমান চেনেহ! মোৰ গাত ধূলি-মাকতি লগা দেখিলে তেখেতে কেনেকৈ নিজ হাতেৰে গুচাই দিছিল। তেখেতৰ হাতৰ পৰশ কেনে মধুৰ। কিন্তু বিপদৰ সময়ত তেখেতৰ সেৱা কৰিবলৈ মোৰ ভাগ্যত নাছিল। আই, দাদা ক'ত? এতিয়াৰপৰা তেওঁ মোৰ পিতা আৰু গুৰু। মই এতিয়া তেওঁক লগ পাই চৰণৰ ধূলি লওঁ। এতিয়া তেওঁ মোৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয়ৰ স্থল। পিতাই মোৰ কাৰণে কি শেষ বাণী দি থৈ গ'ল? তেখেতৰ কথাখিনি হুবহু মোক কোৱা।"

কৈকেয়ীৰ প্ৰত্যুত্তৰ এহাতে সত্য আনহাতে তেওঁৰ অভিসন্ধি—এই দুয়োৰো লগত খাপ খাব লাগিব। সংস্কৃতি আৰু উচচ অভিলাষে তেওঁক দুফালে টনা-আঁজোৰা কৰিলে। তেওঁ এনে শব্দ বিচাৰি পালে যাৰ অৰ্থ হ'ল যে ৰজাই অন্তিম কালত ভৰতৰ কথা ভবা নাছিল। অৱশিষ্ট বাতৰি শুনিবলৈকো তেওঁ ভৰতক প্ৰস্তুত কৰিলে। তেওঁ ক'লে, "তোমাৰ পিতাৰাই 'হা ৰাম, হা লক্ষ্মণ, হা লক্ষ্মণ, হা জানকী', এইদৰে হা-হুমুনিয়াহ কাঢ়ি শেষ নিশ্বাস পেলালে। এই কেইটাই তেখেতৰ শেষ কথা। মৰিবৰ সময়ত

ৰজাই কৈছিল : ‘ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু সীতাক বনৰপৰা উলটি অহা দেখা মোৰ ভাগ্যত নহ'ল। সিহঁতক উলটি অহা যিবিলাকে দেখিব তেওঁবিলাকৰ কিমান ভাগ্য।”

এই কথা শুনি ভৰতে বুজিলে যে ৰজাৰ অন্তিম সময়ত ৰাম-লক্ষ্মণো অনুপস্থিত আছিল। তেওঁৰ শোক দুগুণে চৰিল। তেওঁ মাকক সুধিলে : “দাদাহঁত ক'ত আছিল? পিতাৰ অন্তিম কালত তেওঁবিলাক আঁতৰি থাকিবলগীয়া হ'ল কিয়?”

ভৰতক সান্ত্বনা দিবলৈ প্ৰয়াস কৰি কৈকেয়ীয়ে ক'লে, “বাছা, ৰাম সন্ন্যাসীৰ বস্ত্ৰ পিন্ধি সীতা আৰু লক্ষ্মণক লগত লৈ দণ্ডকাৰণ্যলৈ গ'ল।”

ভৰতৰ কৌতূহল অধিক হ'ল। তেওঁ সুধিলে, “আই, তোমাৰ কথাবোৰ মই বুজিব পৰা নাই। দাদাই কি পাপৰ ফলত এনে প্ৰায়শ্চিত্ত কৰিবলগীয়া হ'ল? তেওঁ ব্ৰাহ্মণক লুণ্ঠন কৰিছিলনেকি বা নিৰপৰাধী জনৰ অজকত কৰিছিলনেকি বা পৰৰ পত্নীলৈ লোভ কৰিছিলনেকি? তেওঁ বনলৈ যাবলগীয়া হ'ল কিয়? এই তপস্যা তেওঁক কৰালে কোনে?”

সেই কালত মানুহ হয় স্ব-ইচ্ছাৰে অথবা দণ্ডিত হৈ এনে ধৰণৰ ঘৃণনীয় অপৰাধৰ কাৰণে আত্ম-শুদ্ধিৰ অৰ্থে বনলৈ গৈছিল। এতিয়া প্ৰশ্নৰ বাণত পৰি কৈকেয়ীৰ নীৰৱতা আঁতৰিল। তেওঁ নিৰ্বোধ দুৰাশা লৈ আচল ঘটনা বিৱৰি ক'লে, “ৰামে কোনো অপৰাধ কৰা নাই। তেওঁ কাকো লুণ্ঠন কৰা নাই বা কাৰো অপকাৰ কৰা নাই। পৰৰ ভাৰ্যাক লোভৰ চকুৰে চোৱা ৰামৰ প্ৰকৃতি নাছিল। প্ৰকৃত ঘটনা এইহে—ৰামক যুৱৰাজ পতাৰ আয়োজন কৰা দেখি মই তোমাৰ হকে ৰজাৰ ওচৰলৈ গৈ ৰজাই আগতে প্ৰতিজ্ঞা কৰি থোৱা দুটি বৰ কাৰ্যত পৰিণত কৰালোঁ। প্ৰথম বৰত বিচাৰিলোঁ যে ৰাজ্যভাৰ তোমাক দিব লাগে। দ্বিতীয় বৰত ৰামৰ বনবাস বিচাৰিছিলো। অতীতৰ প্ৰতিজ্ঞাত আবদ্ধ হৈ থকা কাৰণে ৰজা সন্মত হ'ল। সেই দেখি ৰাম লক্ষ্মণ আৰু সীতাৰ লগত বনলৈ গ'ল। এই বিচ্ছেদ সহ্য কৰিব নোৱাৰি তোমাৰ পিতাৰাৰ শোকত মৃত্যু হ'ল। অযথা বিলাপ কৰি বিলম্ব নকৰিবা। তোমাৰ কতব্য নিৰূপণ কৰা। তুমি ধৰ্মজ্ঞ। ৰাজ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰা তোমাৰ কৰ্তব্য। তোমাৰ হকে মই সকলো কৰিলোঁ। মোৰ কাৰ্যৰ ফল মই যি উদ্যমেৰে সমাধা কৰিলোঁ তুমিও এতিয়া তেনে উদ্যমেৰে গ্ৰহণ কৰা। মহানগৰী আৰু ৰাজ্য তুমি নিবিচৰাকৈয়ে তোমাৰ হাতত পৰিছেহি। বশিষ্ঠ আৰু অন্যান্য পণ্ডিতৰ দিহামতে তোমাৰ পিতাৰাৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া যথাৰীতি সমাধা কৰা। তাৰ পিছত তোমাৰ অভিষেকৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হোৱা। তুমি ক্ষত্ৰিয়। পিতাৰাৰ ৰাজ্যৰ তুমি উত্তাৰাধিকাৰী হৈছা, তোমাৰ উপস্থিত কৰ্তব্য সম্পাদন কৰা।”

পঞ্চবিংশ অধ্যায়

দুৰভিসন্ধি

ভৰতে এতিয়া সকলো ঘটনাৰ আঁতি-গুৰি পালে। কৈকেয়ীয়ে কেনেকৈ অশেষ অনিষ্ট সাধন কৰিলে তেওঁ তাৰ এতিয়া ভু পালে।

খং আৰু বেজাৰত তেওঁ নিজক সংযত কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁৰ মাকে কি দুষ্কৰ্ম কৰিলে আৰু অনন্ত কুখ্যাতি আৰ্জিলে—এই ভাব মনত খেলোৱাত তেওঁ শোকত অধীৰ হ'ল আৰু নিষ্ঠুৰ বাক্যেৰে মাকক সম্বোধন কৰি ক'লে : *

"তুমি কি কাণ্ড কৰিলা? ৰাজ্যভাৰ মই ল'ম বুলি তুমি আশা কৰিছিলা নে? এনেজন পিতা আৰু ভ্ৰাতাৰ বিচ্ছেদত মই ক্ষমতাৰ মোহত ভোল যাম নে? ৰজাৰ মৃত্যু সাধন কৰি আৰু দাদা ৰামচন্দ্ৰক নিৰ্বাসন দি তুমি মোক তেওঁবিলাকৰ স্থান দখল কৰি ৰাজ্য শাসন কৰিবলৈ কৈছা? মোৰ শোকৰ

---

*মূল ৰচনাত কৈকেয়ীক তীব্ৰ বচনেৰে ভৰতে ভৎ´সনা কৰিছে—

"ৰামং ৰাজ্যাদ্ ভ্ৰংশয়িত্বা পতিং প্ৰাণৈৰ্বিযোজ্য চ ॥
মা তেহস্ত্বয়ং শুভো লোকো মা পৰো ভৰ্তৃঘাতিনি ।
কৈকেয়ী নৰকং গচ্ছ ভৰ্তৃশাপপৰক্ষিতা ॥
হা দগ্ধো নাশিতোহস্মি ত্বয়াহহং ৰাজ্যলুব্ধয়া ।
কিং মে ৰাজ্যেন ভোগৈৰ্বা দগ্ধস্যাযশসা ত্বয়া ।
বিপ্ৰযুক্তস্য মে পিত্ৰা ভ্ৰাত্ৰা পিতৃসমেন চ ॥
জীৱিতেনাপি নাথোহস্মি কশ্চিদ্ৰাজ্যেন বৈ কৃতঃ ॥
দেৱকল্পেন পিত্ৰা সম্বিহীনো ৰাঘৱেন চ ॥"

ৰামায়ণত ৰাল্মীকিয়ে ভ্ৰাতৃ স্নেহৰ সৌধ নিৰ্মাণ, কৰিছে। যুদ্ধকালত লক্ষ্মণৰ মৃতদেহ দেখি ৰামচন্দ্ৰই এনেকৈ কৈছে :

'কিং নু মে সীতয়া কাৰ্য্যং লব্ধয়া
জীৱিতেন চ ।
শয়ানং যোহদ্য পশ্যামি
লক্ষ্মণং শুভলক্ষণম্ ॥
যত্ৰ ক্বচন মে ভাৰ্য্যা পুত্ৰাশ্চ চান্যে
চ বান্ধৱাঃ ।
তং তু দেশং ন পশ্যামি যত্ৰ সোদৰ্য্যম্
আপ্নুয়াৎ ॥

অৰ্থাৎ—"লক্ষ্মণৰ বিনে মই জীয়াই থকাৰ প্ৰয়োজন কি? সীতা বা ৰাজ্যৰে প্ৰয়োজন কি? পুত্ৰ ভাৰ্যাৰ প্ৰয়োজন নাই। সহোদৰ ভ্ৰাতা পাব পাৰি এনে দেশ মই দেখা নেপাওঁ।"

জুইত ঘিউ ঢালি দিয়াৰ নিচিনা হৈছে। কি দুৰ্ভাগ্যত পিতাই তোমাক পত্নী বাছি লৈছিল ? বৰ আই আৰু মাজু আয়েও শোকত প্ৰাণ হেৰুৱাব। হায়! হায়! দাদা তোমাৰ ইমান অনুগত হৈ থকা সত্ত্বেও তেওঁৰ প্ৰতি এনে ব্যৱহাৰ তুমি কেনেকৈ কৰিব পাৰিলা ? পূজনীয়া বৰ আয়ে তোমাক সহোদৰা ভনীৰ নিচিনা জ্ঞান কৰে। দাদাক মই কিমান ভাল পাওঁ তুমি জনা নাছিলানে ? লোভত তোমাৰ বুদ্ধি নষ্ট হ'ল। সেয়ে নহ'লে তুমি নিৰ্বোধৰ দৰে মোৰ সুখৰ পৰিকল্পনা কৰিলাহেঁতেন কেনেকৈ ? ইমান ডাঙৰ ৰজা জনেও ৰাম-লক্ষ্মণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ অবিহনে মই দেশ শাসন কৰিব পাৰিম বুলি তুমি কেনেকৈ বিশ্বাস কৰিছিলা ? আৰু পৰা হ'লেও মই তাত শান্তি হ'ব পাৰোনে ? মোৰ সহযোগত তোমাৰ অভিলাষ পূৰ্ণ নহয়। তোমাক আৰু মই মাতৃ বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰোঁ। তোমাৰ লগত মোৰ সম্বন্ধ ছেদ কৰিলোঁ। এতিয়াৰপৰা তোমাক মই আই জ্ঞান নকৰোঁ।

“কুলপ্ৰথা লংঘন কৰি ডাঙৰ ল'ৰা থাকোঁতে সৰু ল'ৰাক ৰজা পতা কথা তুমি কেনেকৈ মনলৈ আনিলা ? পৃথিৱীয়ে আমাক চিৰকাল নিন্দা নকৰিবনে ? ৰজা হোৱাৰ নিয়ম আৰু কুলৰ ৰীতি অলংঘনীয়। তোমাৰ অভিলাষ মই কাৰ্যত পৰিণত নকৰোঁ। মই বনলৈ গুচি যাম আৰু দাদাক ওলোটাই আনিমগৈ। তেওঁৰ শিৰত মুকুট পিন্ধাই দিম আৰু ৰং মনেৰে তেওঁৰ অনুগত ভৃত্য হ'ম।”

ভৰতৰ অনুভূতি বুজিবলৈ হ'লে তেওঁৰ স্বভাৱজাত মহৎ প্ৰকৃতি, ৰামলৈ গভীৰ স্নেহ, পিতৃশোক আৰু তেওঁৰ হকে মাকে যি শোচনীয় দুষ্কৰ্ম কৰিলে তাৰ ফলত অনুভৱ কৰা লাজ অপমান আৰু দোষলৈ দৃষ্টিপাত কৰিব লাগিব। তেওঁৰ কথাখিনি নীৰস বায়ুত ৰসায়নিক তৰ্জুৱে জোখা উচিত নহ'ব। এনে পৰিস্থিতিত কাব্যই অগ্নি বিস্ফোৰণ কৰে। বাল্মীকি আৰু কম্বন উভয়তে এই ভাব পৰিলক্ষিত হয়।

ভৰতে উচ্চস্বৰে আকৌ ক'লে, “ৰামক নিৰ্বাসন দিয়া! নিষ্ঠুৰ ধৰ্মভ্ৰষ্টা তিৰোতা, তুমিহে নিৰ্বাসনৰ যোগ্যা। তোমাৰ পক্ষে মই মৃত বুলি ভাবিবা। হত্যাকাৰিণীৰ সন্তান হোৱাতকৈ মৰণ মোৰ কাৰণে শ্ৰেয়।

“স্বামীহন্ত্ৰি! তুমি সৎৰজা অশ্বপতিৰ কন্যা নোহোৱা। তুমি ৰাক্ষসিনী। তুমি বৰ আইৰ একমাত্ৰ পুত্ৰক নিৰ্বাসন দি কোনখন নৰকত পচিবা গৈ ? তেওঁক যি শোক দিলা তাৰ বাবে কোনো দণ্ডই তোমাৰ পক্ষে গুৰু নহয়।

“গো-মাতা কামধেনুৰ শত সহস্ৰ সন্তান আছিল। তথাপি তেওঁৰ দুটা দমৰা পোৱালিক মুৰলিত বদ্ধা দেখি তেওঁৰ সৰ্‌সৰ্ কৰে চকুপানী বৈ গৈছিল আৰু সুদূৰ স্বৰ্গত সিংহাসনত বহি থকা ইন্দ্ৰকো সেই চকুলোৱে দেই-পুৰি পেলাইছিল আৰু তুমি কৌশল্যাৰ একমাত্ৰ সন্তানক বনলৈ পঠিয়াই আশা কৰিছা যে মই সুখী হ'ম।

“মই অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সমাধান কৰিম। তাৰ পিছত নিজে বনলৈ গৈ দাদাৰ ভৰিত পৰি তেওঁক ৰাজ্যলৈ ওলোটাই আনিম। তেতিয়া তুমি জাপি দিয়া পাপ আৰু অপমানৰপৰা মুক্তি লভিবলৈ মই দণ্ডকাৰণ্যত তপস্যা কৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰিম।

“তুমি পৃথিৱীলৈ শোকৰ নৈ বোৱাই আনিলা। প্ৰায়শ্চিত্ত আৰু আত্ম-সংযমৰ দ্বাৰা নিজক শুদ্ধ কৰিব পাৰিবনে? মই এই মুহূৰ্ততে দাদাৰ ওচৰলৈ গৈ ৰাজ্যভাৰ তেওঁক শোধাই দি পাপৰপৰা মুক্ত হ'ম।”

খণ্ডত্ত এইদৰে কৈয়ো ভৰতে যন্ত্ৰণা লঘু কৰিব পৰা নাই। ন-কৈ ধৰা হাতী পোৱালিৰ নিচিনাকৈ ভৰতে গৰজি আছিল। তপত চকুলোৱে তেওঁৰ দুই চকু ধুৱাই পেলাইছিল। তেওঁ অনুভৱ কৰিলে যে মাকৰ মুখ আৰু চাই থাকিব নোৱাৰে। শোক প্ৰকাশ কৰিবলৈ উপযুক্ত ঠাই বিচাৰি তেওঁ দ্ৰুত গতিৰে কৌশল্যাৰ কোঠাত সোমালগৈ।

কৈকেয়ীৰ স্বপ্ন চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ হ'ল। তেওঁ মাটিত পৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। “পাপ সাধন যদি অথলে যায় তাৰ চিন্তা অত্যন্ত দুখদায়ক হয়।”

ৰামায়ণৰ চৰিত্ৰাৱলীৰ ভিতৰত ভৰত উৎকৃষ্ট প্ৰতিমূৰ্ত্তি। সজগুণৰ ৰাম আৰু ভৰতৰ চিত্ৰকূটত মিলনক উদ্দেশ্য কৰি উত্তৰ ভাৰতৰ গাওঁবিলাকত মানুহে প্ৰতি বছৰে উৎসৱ পালন কৰে। ৰামায়ণ মহাকাব্যৰ এই ছোৱাকে তাৰ মানুহে সকলোতকৈ পৱিত্ৰ অংশ বুলি জ্ঞান কৰে। যুগে যুগে মহা ব্যক্তিৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়। পথ বিচৰা যাত্ৰীৰ বিপদ সঙ্কেতৰ বন্তি যেনেকৈ পথ প্ৰদৰ্শক হয় সেইদৰেই মহাত্মাসকলৰ গুণৰাশি পাপ জগতৰ হীন স্বাৰ্থ-পৰতাৰ মাজত অনন্ত কাললৈ জ্যোতিষ্মান হৈ থাকে।

ভৰত উভতি অহা বাতৰি ততালিকে ৰজাঘৰত প্ৰচাৰ হ'ল। কৌশল্যাই শোকত নিমগ্ন হৈ থাকোঁতেই এই সংবাদ পাই অলপ সকাহ পালে। তেওঁ সুমিত্ৰাক ক'লে, “আহা আমি ভৰতৰ ওচৰলৈ যাওঁ।” এইদৰে কৈ দুখোজমান যাওঁতেই তেওঁলোকে ভৰতক বিহ্বল হৈ তেওঁলোকৰ ফালে ক্ষমা বিচাৰিবলৈ দৌৰি অহা দেখা পালে।

ভৰত অহা সংবাদ পালত কৌশল্যাই প্ৰথমতে ভাবিলে, ভৰতে তেওঁৰ আগত উপস্থিত হৈ ধন-সম্পদ বুটলিবলৈহে তত্‌তাতৈয়াকৈ ৰাজধানীলৈ উলটি আহিছে। বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে সভাসদ আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গই পিতাকৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া কৰিবলৈ আৰু ৰজা পাতিবলৈ বুলি ভৰতক মতাই অনা নাই জানো? সেই-দেখি স্বামীবিৰহত আৰু পুত্ৰবিচ্ছেদত শোকাতুৰা কৌশল্যাই ক্ষীণ স্বৰে ক'লে, "ভৰত, কৈকেয়ীয়ে তোমাৰ কাৰণে ৰাজপাট গজ-গজীয়াকৈ থৈছে। আমাৰ ফালৰপৰা কোনো বাধা-বিঘিনি আশঙ্কা নকৰিবা। তুমি লোৱা, তুমি যেন সম্পূৰ্ণ সুখী হোৱা। মই কেৱল এটা বৰ বিচাৰিছোঁ—মোক পিতাৰাৰ চিতাত উঠিবলৈ দিয়া।"

কথাখিনিয়ে ভৰতৰ কাণত বিহ ঢালি দিলে। তেওঁ কৌশল্যাৰ ভৰিত দীঘল দি পৰিল আৰু ভৰি দুটা সাৱটি ধৰিলে। তেওঁৰ মুখৰ মাতবোল হৰিল।

কৌশল্যাই আকৌ ক'লে, "ভৰত, মোক অন্ততঃ ৰাম থকা বনলৈ লৈ ব'লা।"

কৌশল্যাৰ দুখৰ কথা সহিব নোৱাৰি আৰু মুখেৰে মাতবোল কৰিব নোৱাৰি ভৰত সেই পিনেই মূৰ্চ্ছা গ'ল। অলপ সময়ৰ পিছত তেওঁ হুঁচ পাই বহিলে। তেওঁ তেতিয়া ক'লে, "মই নিৰপৰাধী। আপুনি জানে মই বহুত দূৰৰ দেশত আছিলোঁগৈ। ইয়াত ঘটা দুকৰ্মৰ একো ভু পোৱা নাছিলোঁ। দাদা ৰামচন্দ্ৰলৈ মোৰ কিমান স্নেহ আপুনি নেজানে নে? তেখেতৰ প্ৰতি এনে আচৰণ কেতিয়াবা মই দেখুৱাব পাৰিলোঁহেঁতেন নে? ইয়াত যি দুৰ্কৰ্মৰ জল্পনা-কল্পনা হৈছিল তাৰ. যদি অলপো মই ভু পাওঁ তেন্তে মোক সকলো পাপে চুব। এইবিলাক ঘটনাৰ লগত মোৰ কোনো সংশ্ৰৱ নাই। এনে কাৰ্মৰ-ফল ভোগ কৰিবলৈ মোৰ ইচ্ছা নাই।"

ভৰতে দুই বাহু তুলি মানুহে কৰিব পৰা সকলো বিধৰ পাপ বৰ্ণনা কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু এই ষড়যন্ত্ৰত তেওঁ যদি অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল তেন্তে সেই সমূহীয়া পাপৰ দণ্ড নিজে শিৰ পাতি ল'বলৈ আগ বাঢ়িল।

পুতেকৰ উপকাৰৰ হকে মাকে সাধন কৰা পৰিকল্পনাৰ কথা পুতেকে ভু নেপায় এনে কথা প্ৰমাণ কৰা আগৰ দিনতে নহয় আজিও কঠিন। ভৰতে কেৱল বাৰে বাৰে নিজকে নিৰ্দোষী বুলি শপত খাব পাৰে। ৰাজ্য, সা-সম্পত্তি বা ক্ষমতাৰ কাৰণে তেওঁৰ মোহ নাছিল। কৌশল্যাই যে তেওঁক তেওঁৰ ককায়েকৰ বিনিময়ত এইবিলাকৰ কাৰণে লালায়িত বুলি ভাবিলে

এই চিন্তাই হে তেওঁক যন্ত্ৰণা দিছিল। ৰামক নিৰ্বাসন দিয়া যিমান নিৰ্দয় আৰু অন্যায় কাম ভৰতৰ বিষয়ে এনে ধাৰণা কৰাও প্ৰায় তদ্ৰুপ। যি ৰাজমুকুট তেওঁৰ ককায়েকৰ জন্মগত অধিকাৰ তাক তেওঁ কেতিয়াও পিন্ধিব ল'ব নোৱাৰে।

ভৰতৰ আন্তৰিকতাত কৌশল্যাৰ প্ৰত্যয় জন্মিলত তেওঁৰ সন্দেহ অমূলক বুলি বুজিব পাৰিলে। ভৰতলৈ তেওঁৰ দয়া হ'ল। আলসুৱাকৈ তেওঁ ভৰতক মাটিৰপৰা তুলি আনি ভৰতৰ মূৰ তেওঁৰ কোলাত ল'লে। তাৰ পিছত ভৰতৰ গাত ৰামৰ নিচিনাকৈ হাত ফুৰাই মৰম কৰিলে।

কৌশল্যাই ক'লে, "বাচা, তোমাৰ নিৰ্দোষ প্ৰাণত শোকে খুন্দিওৱা দেখি মোৰ বেজাৰ দুগুণে চৰিছে। কি কৰিম বাচা? আমি ভাগ্যৰ পুতলা। ইহকাল পৰকালত সৎ কাৰ্যৰ তুমি ফল লাভ কৰা।"

কৌশল্যাই কেতিয়াও ভবা নাই যে, এই ষড়যন্ত্ৰত ভৰতৰ সংযোগ আছিল। তেওঁৰ কেৱল সন্দেহ হৈছিল যে, এনে চক্ৰান্তত মৌনতা অৱলম্বন কৰি ভৰত তাৰ ফল লাভৰ প্ৰলোভনত পৰিছিল। এতিয়া তেওঁৰ প্ৰত্যয় জন্মিল যে ভৰতৰ গাত অকণো চেকা নাই। তেওঁৰ নিজৰ ল'ৰা বনলৈ গ'ল যদিও ঠিক তেনে এজন ল'ৰা তাৰ পৰিৱৰ্তে আজি তেওঁৰ কাষলৈ আহিছে এই ভাৱত তেওঁ আনন্দ পালে।

ইয়াতে কম্বনে সুৰলা গীতেৰে কৌশল্যাই কেনেকৈ আনন্দৰ চকুপানী টুকিছে আৰু ভৰতকে বনৰপৰা উলটি অহা ৰাম বুলি সাৱটি লৈছে তাৰ বৰ্ণনা কৰিছে। কৌশল্যাই চকুপানী টুকি ক'লে, "বাচা, তোমাৰ বহুজন পিতৃ-পিতামহে যশস্যা লাভ কৰিছিল। কিন্তু তুমি আজি তোমাৰ হাতলৈ অহা ৰাজমুকুট ত্যাগ কৰি সকলোকে অতিক্ৰম কৰিলা। তুমি প্ৰকৃততে নৃপতিবৰ্গৰ ৰজা।"

কম্বনে ৰূপায়িত কৰা কৌশল্যা আৰু ভৰত সংস্কৃতিৰ প্ৰতিমূৰ্তি। ভৰতৰ দেশত এই বীৰ-বীৰাঙ্গনা আৰু সংস্কৃতি চিৰজীৱী হওক।

অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া যথাৰীতি সমাপন হ'ল। বশিষ্ঠ আৰু পণ্ডিত-মণ্ডলীয়ে ভৰত-শত্ৰুঘ্নক শাস্ত্ৰৰ বচনেৰে প্ৰবোধ দিলে। ৰজাৰ মৃত্যুৰ চৌধ দিনৰ পিছত সভাসদবৰ্গই সভা পাতিলে আৰু তাত ভৰতক সম্বোধি ক'লে :

"ৰজা স্বৰ্গী হ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণ বনত আছেগৈ। এতিয়া দেশত ৰজা নাই। আমাৰ নিবেদন এই যে আপুনি ৰাজ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিব লাগে। অভিষেকৰ আয়োজন প্ৰস্তুত হৈ আছে। মন্ত্ৰীবৰ্গ আৰু নগৰবাসীয়ে আপো-

নাৰ সন্মতিৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰি আছে। এই দেশখন আপুনি পূৰ্বপুৰুষসকলৰপৰা আইনতঃ লাভ কৰিছে। আপুনি এতিয়া অভিষিক্ত হৈ ধৰ্মত প্ৰজা পালন কৰক।"

ভৰতে কৰযোৰ হৈ অভিষেকৰ দ্ৰব্যসমূহ প্ৰদক্ষিণ কৰিলে। তাৰ পিছত সমবেত সভাসদবৰ্গলৈ চাই ক'লে, "আপোনালোকে এইদৰে ৰাজ্য শাসনৰ ভাৰ ল'বলৈ মোক অনুজ্ঞা দিয়াটো সমীচীন হোৱা নাই। আমাৰ কুলপ্ৰথা অনুযায়ী জ্যেষ্ঠপুত্ৰহে ৰাজপাটত বহিব লাগে। আপোনালোকক যথাযোগ্য সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰি কওঁ যে মই বনলৈ গৈ দাদাক অযোধ্যালৈ ওভোতাই আনি মুকুট পিন্ধাবলৈ স্থিৰ কৰিছোঁ। তাৰ কাৰণে আপোনালোকে মানুহ-দুনুহ আৰু বয়-বস্তু প্ৰস্তুত কৰক। যাত্ৰাৰ কাৰণে পথ চিকুণাই দিয়ক। সেই উদ্দেশ্যে বনুৱা মানুহ নিযুক্ত কৰক। এইটোৱেই মোৰ চূড়ান্ত মীমাংসা। ইয়াৰ প্ৰত্যাহাৰ নহয়। ৰজাৰ মুকুট মই গ্ৰহণ নকৰোঁ।"

ৰাজকুমাৰৰ কথা শুনি সভাত আনন্দৰ ঢৌ উঠিল। সভাসদবৰ্গই ভৰতৰ সিদ্ধান্তত পৰম হৰিষেৰে সমৰ্থন জনালে।

ভৰতৰ লগত যাবলৈ সৈন্য-সামন্ত আৰু অনুচৰৰ ডাঙৰ দল এটা সাজু কৰা হ'ল। শীঘ্ৰে বনুৱা দল এটাই লগত সা-সৰঞ্জাম লৈ বাটপথ উলিয়াবলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। হাবিৰ মাজৰ বাট চিনিপোৱা মানুহ, কুঁৱা বা খাল খানিব পৰা কাৰিকৰ, নাও বা ভুৰ সাজিব পৰা বাঢ়ৈ আৰু শিল্পী মনপুতি কামত লাগিল। তেওঁবিলাকৰ মনত হাবিয়াস হ'ল আদৰৰ ৰামক ঘূৰাই পাব। তেওঁবিলাকে দলং সাজিলৈ, গছ-গছনি কাটি বহল পথ নিৰ্মাণ কৰিলে, ওখ-চাপৰ ঠাইবিলাক সমান কৰিলে, বিলবিলাকৰ পানী সিঁচি পেলালে, সৈন্যৰ কাৰণে বিশ্ৰামৰ স্থল, খোৱা পানীৰ সু-বন্দবস্ত আৰু অন্যান্য সা-সুবিধা কৰি দিলে।

ভৰতৰ যাত্ৰাৰ কাৰণে আয়োজন কৰা হ'ল যদিও বশিষ্ঠ আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গই পুনৰাই সভা আহ্বান কৰিলে। তেওঁলোকে ভৰতক ৰাজপাটত বহিবলৈ সৈমান কৰাৰ আকাংক্ষা এতিয়াও পৰিত্যাগ কৰা নাছিল। তেওঁলোকে ভৰতৰ ওচৰলৈ দূত পঠিয়াই তেওঁক ৰাজসভালৈ নিমন্ত্ৰণ জনালে। দূতবিলাকে অনেক বিধৰ বাদ্য বজাই তেওঁৰ ওচৰ পালেগৈ। ইয়াকে দেখি ভৰতে মনত দুখ পালে।

তেওঁ বাদ্যধ্বনি বন্ধ কৰালে আৰু দূতবিলাকক ওভোতাই পঠিয়ালে। তাৰ পিছত শত্ৰুঘ্নক ক'লে, "মই ৰাজ্যভাৰ অস্বীকাৰ কৰাৰ পিছতো তেওঁ-

বিলাকে মোক যন্ত্ৰণা দি আছে কিয় ? এইটো নিশ্চয় আইৰ চক্ৰান্তৰ ফল। মোক অকলশৰে এই দুখৰ ভাৰ ববলৈ এৰি থৈ পিতা স্বৰ্গলৈ গ'ল। ৰাজ্যত ৰজাৰ প্ৰয়োজন। ৰজা নহ'লে ৰাজ্য গুৰিয়াল নোহোৱা নাৱৰ দৰে উটি-বুৰি যায়। আমি শীঘ্ৰে দাদাক ওভোতাই আনিব লাগিব।"

ৰাজসভা বহিল। সভাসদবৰ্গই ৰাজকুমাৰৰ প্ৰৱেশৰ কাৰণে আগ্ৰহেৰে বাট চাই ৰ'ল। আকাশত পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰই প্ৰৱেশ কৰাৰ দৰে ভৰতে ৰাজসভাত প্ৰৱেশ কৰিলে। তেওঁ পূজনীয়সকলক সেৱা জনাই আসন গ্ৰহণ কৰিলে। বশিষ্ঠই ক'লে, "ৰাজকুমাৰ, আপোনাৰ পিতৃয়ে আৰু দাদাক ৰামচন্দ্ৰই এই ৰাজ্যখন আপোনাক শোধাই দিছে। আপুনি গ্ৰহণ কৰক আৰু প্ৰাচীন প্ৰথা অনুযায়ী আমাক পালন কৰক।"

ভাৰতৰ প্ৰাণ ৰামত। তেওঁৰ চকুৰপৰা সৰ্ সৰ্ কৰে পানী বাগৰি পৰিল। ৰাজসভাৰ মাজত ৰাজকুমাৰজনে হুক্‌হুক্‌কৰে কান্দি পেলালে আৰু খোকাখুকি মাতেৰে তেওঁ গুৰুসকলক সমানে নিন্দা কৰি ক'লে :

"মোৰ কুলত আৰু সেই কুলৰ যোগ্য শিক্ষা পাই ডাঙৰ হোৱা মোক সেই কুলৰে মহত্তৰ আৰু যোগ্যতাৰ এজনৰ সম্পত্তি বলেৰে হস্তগত কৰিবলৈ আপোনালোকে কেনেকৈ নিৰ্দেশ দিছে ? দশৰথ ৰজাৰ পুত্ৰই এনে অন্যায়ৰ কথা স্বপ্নতো চিন্তিব পাৰেনে ? ৰাজ্য, আনকি ময়ো আৰু ৰাজ্যৰ সকলো সম্পদ ৰামৰ। তেওঁ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ, আমাৰ মাজত মহৎ, ধৰ্মপ্ৰিয় আৰু প্ৰাচীন কালৰ দিলীপ আৰু নহুষৰ সমকক্ষী। তেওঁহে স্বত্ববান ৰজা। তেওঁ ত্ৰিভুবনৰ চক্ৰৱৰ্তী হ'বৰ যোগ্য। ইয়াত থিয় হৈ মই বনত থকা ৰামচন্দ্ৰৰ প্ৰতি মোৰ সেৱা জনাইছোঁ। তেওঁহে ৰজা, মই নহয়।"

ভৰতৰ কথা শুনি সভাসদবৰ্গৰ আনন্দত চকুলো বৈ গ'ল।

ভৰতে আকৌ ক'বলৈ ধৰিলে, "যদি মই ৰজা ৰামচন্দ্ৰক সৈমান কৰিব নোৱাৰোঁ, তেন্তে ময়ো তাতে তপস্যা কৰি কাল কটাম। যি কোনো উপায়েৰে দাদাক ওলোটাই অনাটোহে আপোনালোকৰ কৰ্তব্য। মই দাদাক অযোধ্যালৈ প্ৰত্যাৱৰ্ত্তন কৰাবলৈ যথাশক্তি আত্ম-নিয়োগ কৰিম আৰু তেওঁকেই ৰজা পাতিম।"

তাৰ পিছত তেওঁ ওচৰত থিয় হৈ থকা সুমন্ত্ৰক যাত্ৰাৰ আয়োজন খৰ্‌খৰ্‌কৈ কৰিবলৈ আদেশ দিলে। নগৰীত আনন্দৰ কোলাহল উঠিল। সকলোৱে ভাবিলে ভৰতৰ কৰ্ত্তব্যপৰায়ণ স্নেহক কোনেও বোধ কৰিব নোৱাৰে।

ষষ্ঠবিংশ অধ্যায়

ভৰতৰ প্ৰতি সন্দেহ

ব্যাধৰ ৰজা গুহই গঙ্গানদীৰ ইপাৰলৈ চাই দেখিলে তাত বহুত মানুহৰ উখল-মাখল লাগিছে। এনে ঘটনা সচৰাচৰ নহয়। এটা ডাঙৰ সৈন্য-বাহিনীয়ে তাত ছাউনি পাতিছে। তেওঁ নিজৰ অস্ত্ৰী-বস্ত্ৰী মানুহকে আঙুলিয়াই ক'লে :

"সৌজনা কোন? তেওঁ ইমান সৈন্য-সামন্ত লৈ নদী পাৰ হ'বলৈ কিয় আগবাঢ়ি আহিছে? পতাকা দেখিলে বুজা যায় যে তেওঁ কৈকেয়ীৰ পুতেক ভৰত আৰু সৌৱা তেওঁৰ সৈন্যবাহিনী। ওঁ হয়, ৰথৰ ওপৰত পতাকাখন মই মনিব পাৰিছোঁ আৰু পতাকাত গছৰ ছবিও দেখা পাইছোঁ। এইখন নিশ্চয় অযোধ্যাৰ ৰজাৰ পতাকা।

"ৰামৰ বৈৰী ভৰতেই এতিয়া অযোধ্যাৰ ৰজা নহয়নে? অন্যায়ভাৱে কৈকেয়ীৰ সহায়ত ৰাজ্য কাঢ়ি লৈ ভৰতে ৰামৰ পিছ লৈছে। ৰামক বধ কৰাটোৱেই অভিপ্ৰায়। আমাৰ সৈন্য সামন্ত, যুঁজাৰু, আত্মীয়-স্বজন একেলগ হোৱা আৰু নৈৰ পাৰত তেওঁলোক সাজু হওক। নাওবিলাক গোটোৱা আৰু তাত যুঁজাৰুসকলক তুলি দিয়া। আমি ইয়াৰেপৰা বৈ চাওঁ, যদি নৱাগতসকল ৰামৰ মিত্ৰ হয় তেন্তে তেওঁবিলাকক নৈ পাৰ হ'বলৈ সহায় কৰিম। কিন্তু যদি তেওঁবিলাক ৰামৰ বৈৰী হয়, তেন্তে তেওঁবিলাকক গঙ্গা-নদী পাৰ হ'বলৈ বাধা দিম।"

এইদৰে আয়োজন কৰি পূৰ্বৰ প্ৰথা অনুযায়ী গুহই উপহাৰ দ্ৰব্য লগত লৈ নাৱত উঠি ভৰতক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি গ'ল।

সিপাৰত একে সময়তে সুমন্ত্ৰই ভৰতক এইদৰে কৈছিল :

"চাওকচোন, ব্যাধৰ ৰজা, ৰামৰ অনুগত মিত্ৰ গুহই সদলবলে আমাক আদৰিবলৈ আহিছে। তেৱেঁই এই অঞ্চলৰ অধিপতি। তেওঁ আৰু তেওঁৰ আত্মীয়বৰ্গ এই অৰণ্যৰ প্ৰতিটো চুক-কোণৰ লগত সুপৰিচিত। তেওঁবিলাকে আমাক ৰাম থকা ঠাইৰ সন্ধান দিব পাৰিব আৰু নিৰাপদে আৰু বেগেৰে সেই ঠাইলৈ লৈ যাব পাৰিব।"

ইতিমধ্যে গুহই নদী পাৰ হৈ ভৰতৰ ওচৰলৈ গৈ প্ৰণাম কৰিলে আৰু ক'লে, "আপোনাৰ অপ্ৰত্যাশিত আগমনত আমি বিস্মিত হৈছোঁ৷ যদিও আপুনি মোৰ যথাসৰ্বস্ব আপোনাৰ বুলি গণ্য কৰিব পাৰে আৰু মোক আদেশ দিব পাৰে। আপোনাক আৰু আপোনাৰ সেনাবাহিনীক আদৰিবলৈ আৰু অভ্যৰ্থনা জনাবলৈ পাই মই ধন্য মানিছোঁ।"

ভৰতে উত্তৰ দিলে, "ভাতৃবন্ধু, ইমান ডাঙৰ সেনাবাহিনীক আতিথ্য যচা আপোনাৰ পৰম দয়াৰ চিন। ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমলৈ আমি যাব খুজিছোঁ। আমি পথ চিনি নাপাওঁ। এই নদীও পাৰ হ'ব লাগে।"

গুহই কৰযোৰ কৰি শিৰ দোঁৱাই ক'লে, "মই আৰু মোৰ ভৃত্যসকল আপোনাৰ লগত গৈ পথ প্ৰদৰ্শক হ'বলৈ প্ৰস্তুত হৈ আছোঁ। কিন্তু মোক ক্ষমা কৰিব। আপোনাৰ বিৰাট সৈন্যবাহিনী দেখি মোৰ মনত সন্দেহ উপজিছে। আপোনাৰ বাৰু ৰামৰ প্ৰতি বৈৰী ভাব নাইনে?"

এই কথা শুনি ভৰতে অন্তৰত আঘাত পালে। তেওঁৰ হৃদয় গ্ৰীষ্মকালৰ আকাশৰ দৰে নিৰ্মল আৰু পৱিত্ৰ। ভৰতে উত্তৰ দিলে, "হায়! ইয়াতকৈ মোৰ পক্ষে কি লাজৰ কথা হ'ব পাৰে? দাদাৰ প্ৰিয়জনে মোক কেনেকৈ ভয় আৰু সন্দেহৰ চকুৰে চায়? গুহ, মনত কোনো সংশয় নাৰাখিবা। ৰামচন্দ্ৰ মোৰ এতিয়া পিতৃ-গুৰু। তেওঁ মোৰ মৃত পিতাৰ স্থান অধিকাৰ কৰিছে, মই তেওঁক অযোধ্যালৈ ওলোটাই নিবলৈহে আহিছোঁ। মই অঙ্গীকাৰ কৰি কৈছোঁ মোৰ আন অভিপ্ৰায় নাই।"

ভৰতৰ মুখত গভীৰ ভাতৃপ্ৰেমৰ চিন আৰু অতীতৰ ঘটনাত ক্লেশ বিৰিঙি পৰা দেখি গুহৰ মনত ৰং লাগিল। তেওঁ ক'লে, "হে দেৱ, এই জগতত আপোনাৰ সমান ত্যাগী কোন হ'ব পাৰে? আপোনাৰ বাহিৰে কোনে অযাচিতে লাভ কৰা সম্পদ আৰু ক্ষমতা এনেকৈ পৰিত্যাগ কৰিব পাৰে? আপোনাৰ সুখ্যাতি অনন্ত কাললৈ বৈ বৈ যাব।"

ব্যাধৰ ৰজাই ভৰতৰ সেনাবাহিনীক যাৱতীয় প্ৰয়োজনীয় বস্তু যতনাই দিলে। গৃহস্থ আৰু অতিথিসকলে ৰাতিটোৰ কাৰণে বিশ্ৰাম ল'লে।

গুহক লগ পোৱাৰপৰা ভৰতৰ শোক আগতকৈ গধুৰ হ'ল। ভৰতৰ হৃদয় পৱিত্ৰ। তেওঁ হুমুনিয়াহ কাঢ়ি ক'লে, "হায়, শেষত এনেহে হ'ল?" অনিদ্ৰাত তেওঁ মাটিত লুটি-বাগৰ মাৰি পৰি ৰ'ল। কলঙ্কই তেওঁক মেঘৰ দৰে ছাটি ধৰিলে, আনহাতে পিতৃবিয়োগ আৰু ৰামৰপৰা বিচ্ছেদ এই সকলো চিন্তাই তেওঁৰ শৰীৰ দগ্ধ কৰিলে। গুহই তেওঁক আশ্বাসবাণী শুনালে

আৰু সান্ত্বনা দিবলৈ যত্ন কৰিলে। ভৰত আৰু গুহৰ মিলন আৰু তেওঁলোকৰ মাজত দুখৰ অংশ গ্ৰহণৰ আখ্যানটো আলৱাৰ বৈষ্ণৱ আৰু অন্যান্য ভক্তসকলৰ মাজত প্ৰীতিৰ বিষয়।

ভৰতে সুধিলে, "দাদাই ইয়াত কি আহাৰ খাইছিল ? তেওঁ কোনখিনি ঠাইত বহিছিল ? তেওঁ ক'ত শুইছিল ? তেওঁ কি কৈছিল ? তেওঁ ইয়াত কি কৰিছিল ?"

গুহই প্ৰত্যেক প্ৰশ্নৰে মৰম লগা উত্তৰ দি গ'ল আৰু ৰাম শোৱা ঠাইডোখৰ আঙুলিয়াই দেখুৱালে। গুহক যেতিয়া লক্ষ্মণ ক'ত শুইছিল বুলি সুধিলে গুহই উত্তৰ দিলে, "লক্ষ্মণে এনেকৈ কৈছিল, 'দাদা আৰু বৌ শুদা মাটিত শুই থাকোঁতে মই কেনেকৈ টোপনি যাম ?' লক্ষ্মণে চকুপানী টুকিলে আৰু মোৰ নিচিনাকৈ গোটেই নিশা হাতত ধনু লৈ পহৰা দি উজাগৰে কটালে।"

এই দৃশ্য মনত অঙ্কিত কৰাৰ লগে লগে ভৰতৰ শোক অসহ্য হৈ পৰিল। তেওঁ ৰাম-সীতা শোৱা ঠাইখিনিৰ ওচৰলৈ গৈ চালে আৰু উচুপি থকা মহিষীসকলকো আঙুলিয়াই দেখুৱালে।

ভৰতে গুহক সুধিলে, "দাদাইঁতে কি আহাৰ কৰিলে ?" গুহই উত্তৰ দিলে, "তেওঁলোকে সেই ৰাতি উপবাস কৰিলে। লক্ষ্মণে নৈৰপৰা পানী আনিলে। ৰামে পানী পি খালে আৰু বাকীখিনি লক্ষ্মণক খাবলৈ দিলে। মই আহাৰ আনি দিলো। কিন্তু তেওঁলোকে হাতেৰেই নুচুলে আৰু সেইদৰেই ওভোতাই দিলে। পিছদিনা ৰাতিপুৱা তেওঁবিলাকে মূৰত জঁটা বান্ধি অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰিলে।"

ৰামক লগ ধৰিবলৈ আৰু তেওঁক ওলোটাই আনিবলৈ সঙ্কল্প কৰি ভৰতে শোকৰপৰা যি অলপ সান্ত্বনা পাইছিল গুহৰ লগত কথা পাতি আৰু দৃশ্যাৱলী দেখি তেওঁ পুনৰ শোক অনুভৱ কৰিলে।

ভৰতে এতিয়া সান্ত্বনা নোপোৱা হ'ল। তেওঁ বিলাপ কৰিলে, "দাদা, মোৰ কাৰণে তুমি ঘাঁহনিৰ ওপৰত শুলা। সেই ঠাইখন মই দেখিও আজি জীয়াই আছোঁ। ইয়াৰ ওপৰতে তেওঁবিলাকে মোক মুকুট পিন্ধিবলৈ কয়।"

তাৰ পিছত তেওঁ নিজকে নিজে ক'লে, "যেনে তেনে মই দাদাক ওলোটাই আনি সিংহাসনত বহুৱাম। তেওঁ যদি ব্ৰত পৰিপূৰ্ণ কৰিবলৈ তথাপি ইচ্ছা কৰে তেন্তে মই চৌধবছৰ তেওঁৰ হৈ বনবাস খাটিম। তেওঁ নিশ্চয় মান্তি হ'ব। এইটোৱেই শুদ্ধ আৰু উচিত ব্যৱস্থা।" এইদৰে কৈ তেওঁ স্থিৰ হ'ল।

পিছদিনা প্ৰত্যুষতে ভৰতে শত্ৰুঘ্নক টোপনিৰপৰা জগাই ক'লে, "ইকি, তুমি এতিয়াও শুই আছা ? ৰাতি পুৱাল। সৈন্যবাহিনী নৈ পাৰ হ'ব লাগিব। শীঘ্ৰে গুহক মাতি পঠিওৱা আৰু যাত্ৰাৰ আয়োজন কৰা।"

শত্ৰুঘ্নই উত্তৰ দিলে, "দাদা, মোৰ টোপনি অহা নাই। তোমাৰ দৰে গোটেই নিশাটো দাদা ৰামচন্দ্ৰৰ চিন্তাত কটাইছোঁ।"

তেওঁবিলাকে কথা পাতি থাকোঁতেই গুহই আহি প্ৰণিপাত কৰিলে আৰু বহুত নাও গোটাই থৈছে বুলি সম্বাদ দিলে। তেওঁলোকে মালবস্তু আৰু সৈন্য-সামন্তক নাৱত উঠাই দিলে। বোজাই নাওখনি বহল নৈখন পাৰ হৈ গ'ল। নৈ পাৰ হওঁতে এনে উখল-মাখল লাগিছিল যেন কিবা ডাঙৰ উৎসৱহে হৈছে।

ভৰতৰ মনত কিমান বেজাৰ মানুহে নুবুজিলে, তেওঁবিলাকে ভাবিছে ভৰত নিজে গৈছে যেতিয়া ৰাম নিশ্চয় উলটি আহিব। তেওঁবিলাক উলাহেৰে আগবাঢ়িল। ৰাম তেওঁবিলাকৰ মাজলৈ আহি ৰজা হ'ব আৰু দুঃস্বপ্নৰ দৰে তেওঁবিলাকৰ শোক আঁতৰি যাব। এই চিন্তাই তেওঁলোকক প্ৰফুল্লিত কৰিলে।

বাল্মীকিয়ে গঙ্গাৰ পাৰৰ দৃশ্যটো এনেকৈ বৰ্ণাইছে যে তাক শুনিলে লোকপ্ৰিয় উৎসৱত জনাকীৰ্ণ হোৱা ৰেল. ষ্টেচন যেন লাগে। সৈন্যবাহিনী পাৰ হোৱাৰ পিছত ভৰত তেওঁৰ কাৰণে বিশেষভাৱে প্ৰস্তুত কৰি থোৱা নাও এখনত নৈ পাৰ হ'ল।

তেওঁলোক ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমত উপস্থিত হ'লগৈ।

ৰামায়ণত ভৰতৰ চৰিত্ৰত অদ্বিতীয় পবিত্ৰতা আৰু মহান স্বাৰ্থশূন্যতা অঙ্কিত হৈছে। ভৰতৰ আখ্যান কেৱল সাধুকথাই নহয়। গঙ্গা নদীৰ পাৰত তীৰ্থ থিয় হৈ থকাৰ দৰে ভৰতৰ আখ্যানটোৱেও মহাকাব্যখনত বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। এই আখ্যানে হৃদয় উন্নত কৰে। প্ৰেম আৰু ভক্তিৰ দ্বাৰা শোধিত হ'লে মানৱ চৰিত্ৰ কিমান উচ্চ শিখৰলৈ উঠাব পাৰে তাৰ আভাসো ইয়াত পোৱা যায়। ৰাম আৰু ভৰত ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ নহ'লেও, অথবা এটা জাতিৰ কল্পনাৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট সৃষ্টিয়েই হওক বা নহওক এই আখ্যানটোৱে পৃথিৱীৰ সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ অৱদানৰ ভিতৰত স্থান লভিছে।

ভৰতৰ ব্যক্তিত্বৰ বিষয়ে চিন্তা কৰিলে জ্ঞান আৰু ভক্তি আপোনা-আপুনি উদয় হ'ব। নিজৰ মানসপটত দৃশ্যাৱলী আৰু ব্যক্তিসমূহ সৃষ্টি কৰিবলৈ পাঠকে সভক্তিৰে নিজৰ কল্পনা সজীৱ কৰি তুলিব লাগিব। আমি এই

পৃথিৱীলৈ স্বভাৱজাত সম্পদ, জ্ঞান আৰু ভক্তি লগত লৈ আহোঁ। এই দান সততে আমাৰ দেহত অন্তর্নিহিত থাকে। কেতিয়াবা কু-সংস্কাৰ বা আসক্তিয়ে এই সম্পদ মলিন কৰিলেও ইয়েই মানুহৰ দেহত দেৱত্ব জীয়াই ৰাখে আৰু মানুহক পশুত্বৰপৰা ৰক্ষা কৰি থয়।

ভৰত আৰু তেওঁৰ সমদলটো ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমৰ ফাললৈ যাবলৈ ধৰিলে। তেওঁবিলাকে প্ৰয়াগ বন পাওঁতেই দূৰণিত এখন ধুনীয়া কুঞ্জবন দেখা পালে। তাৰ মাজতে এটি পঁজা ঘৰ। এইটোকেই ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰম বুলি বুজিব পাৰি লগৰীয়া মানুহক পিছপেলাই থৈ বশিষ্ঠ আৰু কেইজনমান মান্যগণ্য মানুহক লগত লৈ ভৰত আশ্ৰমলৈ যথাযোগ্য ভক্তিৰে আগবাঢ়ি গ'ল। পাটৰ বস্ত্ৰ আৰু অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ সোলোকাই থৈ তেওঁ খালী ভৰিৰে বশিষ্ঠৰ পিছে পিছে গ'ল। মন্ত্ৰীবৰ্গই তেওঁৰ পিছ ল'লে। অলপ দূৰ গৈয়েই তেওঁ মন্ত্ৰীবৰ্গকো লগ এৰিলে। বশিষ্ঠক আগত লৈ তেওঁ আগবাঢ়ি গ'ল।

বশিষ্ঠক দেখা পাই ভৰদ্বাজ আসনৰপৰা উঠিল আৰু সুপ্ৰসিদ্ধ অতিথিক আদৰি আনিবলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। ঋষিয়ে অভ্যাগতৰ কাৰণে পাদ্য-অৰ্ঘ্য আনিবলৈ শিষ্যবৰ্গক আদেশ দিলে।

ভৰতে বিনীতভাৱে ভৰদ্বাজক প্ৰণিপাত জনালে। তেওঁক চিনিব পাৰি ঋষিয়ে ৰাজযোগ্য সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰিলে আৰু কুশল-বাৰ্তা সুধিলে। তেওঁ ইচ্ছা কৰিয়েই দশৰথৰ শোকাবহ অদৃষ্টৰ কথা উল্লেখ নকৰিলে।

ইয়াৰ পিছৰ বৰ্ণনা বাল্মীকিৰ কাব্যৰ লগত মিলে। ব্যাখ্যা স্বৰূপে দুআষাৰ কোৱা প্ৰয়োজন। আগতে গুহই সন্দেহ কৰাৰ দৰে ভৰদ্বাজেও ভৰতক সন্দেহ কৰি প্ৰশ্ন কৰিছিল। তুলসী ৰামায়ণ কেৱল ভক্তিৰ কাব্য। তাত কিন্তু এনেদৰে কোৱা নাই; ঋষিসকলৰ জ্ঞানৰ অতীত কোনো বিষয়-বস্তু নাই।

ভৰদ্বাজে তেন্তে (তুলসী ৰামায়ণৰ মতে) কেনেকৈ ভৰতক সন্দেহৰ চকুৰে চাব পাৰে? তামিল কবি কম্বনে কেৱল ইয়াতেই নহয় অন্যান্য ঠাইতো য'তে তুলসীৰ লগত পাৰ্থক্য ঘটে, তাতে বাল্মীকিক অনুসৰণ কৰিছে। অ'ত ত'ত হাত বুলাই কম্বনে কৌশলেৰে বহুত আঁৰ ভাঙিছে। তেওঁ কেতিয়াবাহে পৰিবৰ্তন কৰিছে। কিন্তু তুলসীয়ে কাহিনীটো স্বাধীনভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। ভক্তই যেনেকৈ আত্মবিস্মৰক সমৰ্পণৰ দ্বাৰা ভগৱানক নিজৰ কৰি লয় তুলসীয়েও তেনেকৈ কাহিনীটোক ইচ্ছানুযায়ী ব্যৱহাৰ কৰিছে।

বাল্মীকিৰ দৰে কম্বনে ভৰদ্বাজ আৰু ভৰতৰ কথোপকথন ব্যাখ্যা কৰিছে আৰু সুন্দৰকৈ ভৰতৰ ক্ৰোধ বৰ্ণনা কৰিছে।

আজিৰ দিনত হয়তো এই বৰ্ণনা পঢ়ি আমি নিৰ্দোষী ভৰতৰ প্ৰতি ভৰদ্বাজৰ সন্দেহ উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰিম। গুহৰ পক্ষে এনে সন্দেহ সম্পূৰ্ণ স্বাভাৱিক, কিন্তু জ্ঞানী ঋষিৰ বেলিকা এই কথা নহয়। বাল্মীকিয়ে এই বিৱৰণ ঋষিৰ মুখেৰে এইদৰে সমৰ্থন কৰাইছিল। "যুবৰাজ, মই নাজানো জানো ? তোমাৰ নিৰ্দোষিতা প্ৰমাণ কৰিবলৈহে তোমাক এনেদৰে প্ৰশ্ন কৰিছিলোঁ।"

বাল্মীকিৰ মতে ঋষি সৰ্বজ্ঞ নহয়, বৰঞ্চ ঋষি সম্পূৰ্ণ মনুষ্যসুলভ গুণযুক্ত, জ্ঞানী, সত্যপিপাসু আৰু কিছু পৰিমাণে আমাৰে নিচিনা প্ৰেম আৰু ভয়ৰ বশীভূত। বাল্মীকিয়ে ৰামক অৱতাৰ হিচাপে ৰূপদান নিদি বীৰৰ দৰে চিত্ৰাঙ্কিত কৰিছে। ৰামৰ প্ৰতি কোমল অনুভূতিৰ কাৰণেই তেওঁ ভৰদ্বাজৰ মুখত ভৰতৰ প্ৰতি সন্দেহৰ বাক্য প্ৰকাশিছে। ৰামৰ প্ৰতি স্নেহত আবদ্ধ হৈ বাল্মীকিয়ে ভৰতৰ মনত আঘাত দিছে আৰু ভৰতক কষ্ট পোৱা যেন দেখা মাত্ৰেই তৎক্ষণাৎ কৈফিয়ৎ দাখিল কৰি তেওঁক সান্ত্বনাও দিলে।

বাল্মীকিৰ চৰিত্ৰাৱলী উচ্চস্তৰৰ গুণসম্পন্ন মানৱবিশেষ। বিশেষ গুৰুত্ব বা ব্যতিক্ৰমবশতঃ হে মানৱ প্ৰকৃতিৰ ভিতৰেদি দেৱত্বৰ ক্ষীণ আভা দেখা পোৱা যায়। তুলসীদাসৰ যুগত ভক্তিয়ে উচ্চতম স্থান অধিকাৰ কৰিছিল। ভক্তিৰ উজ্জ্বল পোহৰত আন সকলো বৰণ লয় পাইছিল। কম্বনৰ চিত্ৰতো ভক্তিয়ে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে; তথাপি বাল্মীকিৰ চৰিত্ৰসমূহৰ মানৱতা ৰক্ষা কৰিবলৈ তেওঁ কৌশল প্ৰয়োগ কৰিছে আৰু কোনো অংশত চৰিত্ৰক অধিক সুন্দৰ কৰি তুলিছে।

ভৰদ্বাজে কুশল মঙ্গল বাতৰি সোধাৰ পিছত ভৰতক সুধিলে, "তুমি ৰাজকীয় কৰ্তব্য অৱহেলা কৰি ইয়াত উপস্থিত হ'লা কিয় ? তুমি অযোধ্যাত থাকিব নেলাগে জানো ? যুবতী ভাৰ্যাৰ কথা শুনি দশৰথে ৰামক চৌধ্ব বছৰ বনবাস দিলে। ৰামে ভায়েক আৰু সীতাক লগত লৈ মহানগৰ পৰিত্যাগ কৰিলে। তোমাৰ পথ এতিয়াও নিষ্কণ্টক বুলি অনুভৱ কৰা নাইনে? তুমি দশৰথৰ পৰিকল্পনা সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ আৰু তেওঁৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দুগুণে দৃঢ় কৰিবলৈ আহিছানেকি ?"

এই কথা শুনি ভৰতে কান্দি পেলালে। চকুলোৰে তেওঁৰ দুই চকু উপচি পৰিল। তেওঁৰ মাতবোল প্ৰায় হৰিল। তেওঁ ক'লে, "এনে জীৱনতকৈ মৃত্যুও শ্ৰেয়।"

ভৰতে সুধিলে, "ভগৱন্ আপুনি মোক কিয় সন্দেহ কৰিছে ? মোৰ আয়ে মোৰ অনুপস্থিতিত আৰু মোৰ বিনা সন্মতিৰে কৰা কাৰ্য্যৰ কাৰণে মোক নিন্দা নকৰিব। এতিয়া মই যথাসাধ্যে দাদাক প্ৰবোধ দি তেওঁক অযোধ্যালৈ নিবলৈ আহিছোঁ। মোৰ লগত লৈ যাবলৈ আহিছোঁ। অযোধ্যাত দাদাহে ৰাজপাটত উঠিব। গোটেই জীৱন তেওঁৰ ভৃত্য হৈ কটাবলৈ মই সঙ্কল্প কৰিছো। দাদা এতিয়া ক'ত আছে জানিবৰ কাৰণে আপোনাৰ কাষলৈ আহিছো। তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ ঘৰলৈ প্ৰত্যাবৰ্ত্তন কৰিবলৈ তেওঁক প্ৰাৰ্থনা জনাম। ইমানতো আপুনি মোক সন্দেহৰ চকুৰে চাইছে।"

ভৰদ্বাজে ক'লে, "ভৰত, তোমাৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য মই জানো। তুমি ৰঘুবংশৰ কুলতিলক। ৰামচন্দ্ৰৰ প্ৰতি তোমাৰ স্নেহ আৰু আনুগত্য প্ৰকাশ কৰাবৰ উদ্দেশ্যেহে তোমাক প্ৰশ্ন কৰিছিলোঁ। ইয়াৰ দ্বাৰা তোমাৰ খ্যাতি সুপ্ৰতিষ্ঠিত আৰু বিস্তৃত হ'ব মাথোন। তুমি শোক নকৰিবা। ৰঘুৰাজ চিত্ৰকূটত আছে। আজি ইয়াতে বিশ্ৰাম কৰা। কাইলৈ তুমি মন্ত্ৰীবৰ্গসহ তালৈ যাবা। আজিৰ কাৰণে আশ্ৰমত মোৰ আতিথ্য গ্ৰহণ কৰি মোক আপ্যায়িত কৰা।"

"ভগৱন্, আপোনাৰ স্নেহৰ বাক্যই আমাৰ ভোজন স্বৰূপ। ইয়াৰ ওপৰঞ্চি আমাৰ আৰু কিহৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে ?"

ভৰদ্বাজে মিচিকিয়াই হাঁহিলে। তেওঁ বুজিলে যে ভৰতে সৈন্যবাহিনীক খুওৱাৰ গধুৰ ভাৰ এজন দৰিদ্ৰ মুনিৰ ওপৰত দিব নোখোজে। তেওঁ ক'লে, "তোমাৰ পদ-মৰ্য্যাদা আৰু সাধুতাৰ সন্মান ৰক্ষা কৰি তোমাক মই নিশ্চয় শুশ্ৰূষা কৰিব লাগে। তোমাৰ অনুচৰবৰ্গ আৰু সৈন্যবাহিনীক এৰি থৈ আহিলা কিয় ?"

ভৰতে ক'লে, "ঋষিৰ আশ্ৰমলৈ আহোঁতে অনুচৰবৰ্গ আনিব নালাগে। এই প্ৰথা মই অনুসৰণ কৰিছিলোঁ। বিপুল জনতা মোৰ লগত আহিছে। সকলোবিলাক ইয়ালৈ আহিলে আপোনাৰ বৰ অশান্তি হ'ব।"

ঋষিয়ে ক'লে, "একো নহয়। সকলোটিকে ইয়ালৈ মাতি পঠিওৱা।" ভৰতে সেইমতে নিৰ্দেশ দিলে।

ভৰদ্বাজ প্ৰজ্বলিত হোমাগ্নিৰ ওচৰলৈ গ'ল। মুখখন তিনিবাৰ পানীৰে আচমন কৰি মন্ত্ৰ পাঠ কৰিলে। বিশ্বকৰ্ম্মা, মায়া, যম, বৰুণ, কুবেৰ, অগ্নি আৰু অন্যান্য দেৱগণক তেওঁ স্মৰণ কৰি ভৰতৰ সৈন্যদলটোৰ কাৰণে এটা ডাঙৰ ভোজ প্ৰস্তুত কৰিবলৈ ক'লে।

তেতিয়া এটা অলৌকিক ঘটনা ঘটিল। আগৰ দিনত বশিষ্ঠই বিশ্বামিত্ৰক দিয়া ভোজৰ নিচিনা এটা ডাঙৰ ভোজ ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমত প্ৰস্তুত হ'ল। একমাত্ৰ পাৰ্থক্য হ'ল আজিৰ ভোজত কোনো হাই-কাজিয়া বা হুলস্থূল নাছিল। প্ৰত্যেকৰে কাৰণে যথেষ্ট স্থান দিয়া হ'ল, ফুল, চন্দন, আহাৰ পানী, আনকি কিন্নৰীসকলৰ সঙ্গীত আৰু নৃত্যৰো আয়োজন হ'ল। প্ৰতিদ্বন্দ্বী ৰজাই ইজনে সিজনক দিয়া ভোজতকৈও ভৰতৰাজৰ ভোজ অধিক ব্যয়বহুল হ'ল। ঘৰ, ৰথ, ভৃত্য প্ৰভৃতি অকস্মাতে আবিৰ্ভাৱ হ'ল। অতিথিবৰ্গ আপোনপাহৰা হৈ পৰিল। ভৰতৰ সেনাবিলাকে আপ্যায়িত হৈ আনন্দত "কোৱা-কুং কৰিলে, "আমি দণ্ডকাৰণ্যলৈ নেযাওঁ। অযোধ্যালৈকো আমি উলটি নেযাওঁ। ইয়াতেই আমি সদায় থাকিম।"

সিহঁতে কেনেকৈ জানিব যে সিহঁতৰ উপভোগৰ বস্তুবিলাক এদিনৰ কাৰণেহে আৰু পিছদিনাই ৰঙ্গমঞ্চ আৰু জনতাৰ দৰে অন্তৰ্ধান হ'ব। অতিথিবৰ্গ সন্তুষ্ট হৈ টোপনিত লাল্‌কাল্‌ দিলে।

পিছদিনা ৰাতিপুৱা ভৰদ্বাজে ভৰতক ক'লে, "ইয়াৰপৰা আঢ়ৈ যোজন দূৰেদি মন্দাকিনী নদী বৈ গৈছে। তাৰ পাৰতে এখন নিৰ্জন বন। বনৰ দক্ষিণত চিত্ৰকূট পৰ্বত। হেলনীয়া পৰ্বতৰ গাত এটা পঁজাত তোমাৰ দুই ভ্ৰাতা আৰু সীতাই বাস কৰিছে।" তেওঁ এইদৰে কৈ গন্তব্য পথ বুজাই দিলে।

তিনিওগৰাকী ৰাণী ঋষিৰ আশীৰ্বাদ ল'বলৈ আগত উপস্থিত হ'ল। ভৰতে পৰিচয় কৰি ক'লে, "এখেত মোৰ বৰ আই, দাদা ৰামচন্দ্ৰৰ মাতৃ। বৰ আইৰ সোঁহাতে তেখেতক ধৰি আছে মাজু আই, লক্ষ্মণ আৰু শত্ৰুঘ্নৰ জননী। মাজু আই শোকত আকুল হৈ পৰিছে আৰু গ্ৰীষ্মকালৰ বতাহে লেউ-সেউ কৰা লতাৰ নিচিনাকৈ হালি পৰিছে। আৰু এয়া মোৰ আই। এৱেঁই আমাৰ অনৰ্থকৰ মূল।" এইদৰে কৈ ভৰতে কৈকেয়ীলৈ আঙুলিয়ালে। তিনিওগৰাকী ৰাণীয়ে ঋষিৰ আগত আঁঠু ল'লে।

ভৰদ্বাজে ক'লে, "তোমাৰ আয়েৰাৰ প্ৰতি কঠোৰ বিচাৰ নকৰিবা। যি ঘটিছে জগতৰ কল্যাণৰ হকেহে।" এইদৰে কওঁতে তেওঁৰ কোমল চকুযুৰি কৈকেয়ীৰ ফালে পৰিছিল।

মাকহঁতক ভৰতে পৰিচয় কৰা কাহিনীটো কম্বনে গুহৰ লগত আগৰ দৃশ্যত দেখুৱাইছে। গুহই ভক্তিভাৱে ৰাণীসকলৰ কথা সুধিছে আৰু ভৰতে

ব্যাখ্যা কৰিছে। বাল্মীকিয়ে ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমত ঘটোৱা কাহিনীটো কম্বনে নিজৰ কাব্য প্ৰতিভাৰে যথাস্থানত ৰূপায়িত কৰিলে।

কম্বনৰ ৰামায়ণত ভৰতে কৌশল্যাক গুহৰ লগত পৰিচয় কৰি দি এনেকৈ কৈছে, "এয়া দাদা ৰামচন্দ্ৰৰ মাতৃ। মোৰ কাৰণেই তেখেতে বুকুৰ ধন ৰামচন্দ্ৰক হেৰুৱালে।" সুমিত্ৰাৰ কথা এনেকৈ কৈছে, "এয়া লক্ষ্মণৰ মাতৃ। লক্ষ্মণহে দাদাৰ প্ৰকৃত ভায়েক আৰু মোৰ নিচিনা নিঃকিনৰ পক্ষে দুষ্প্ৰাপ্য সুখৰ তেওঁ অধিকাৰী.।" কম্বনেও বাল্মীকিৰ নিচিনাকৈ কৈকেয়ীক কটু কথাৰে ভৰতৰ হতুৱাই চিনাকি কৰাইছে।

ভৰদ্বাজে কোৱামতে ভৰত আৰু তেওঁৰ বৃহৎ সমদলটোৱে অৰণ্যৰ মাজেদি বাট ল'লে। দূৰৰপৰা তেওঁলোকে চিত্ৰকূট পৰ্বত বিণিকি-বিণিকি দেখিবলৈ পালে। আগবাঢ়ি গ'লত তেওঁবিলাকে আকাশলৈ উঠা ধোঁৱা দেখি ৰামৰ পঁজা থকা ঠাইৰ সন্ধান পালে। সমদলটোৱে হৰ্ষধ্বনি কৰিলে। অনুচৰসকলক পিছত এৰি থৈ ভৰত লগত সুমন্ত্ৰ আৰু বশিষ্ঠক লৈ ৰামচন্দ্ৰৰ আশ্ৰমৰ ফালে আগবাঢ়ি গ'ল।

সপ্তবিংশ অধ্যায়

ভ্ৰাতৃৰ মিলন

ৰামৰ প্ৰতি অন্যনে যি অহিত সাধিলে তাৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ ভৰত উঠি-পৰি লগা সময়ত চিত্ৰকূটৰ অৰণ্যৰ মাজৰ পঁজাটিত আনন্দেৰে দিন অতিবাহিত হৈছিল। লক্ষ্মণ আৰু সীতাক লগৰীয়া পাই ৰামে একোৰে অভাৱ অনুভৱ কৰা নাছিল। পৰ্বতীয়া দৃশ্য আৰু অৰণ্যৰ সৌন্দৰ্যই আৰু চৰাইৰ মধুৰ সঙ্গীত আৰু খেল-ধেমালিয়ে তেওঁক পুলকিত কৰি থৈছিল। নিজৰ আত্মীয়বৰ্গ আৰু অযোধ্যা নগৰীৰপৰা বিচ্ছিন্ন হৈ বনবাস খটাৰ শোকো তেওঁ পাহৰি আছিল।

ৰামে সীতাক কয়, "প্ৰিয়ে, সেই উমলি থকা চৰাইবিলাকলৈ চোৱাচোন। পৰ্বতৰ ওপৰত নীলা, হালধীয়া আৰু ৰাঙলী শিৰ তিৰ্‌বিৰাই থকা সৌ শিল চপৰালৈ চোৱাচোন। ফুলেৰে ৰমক্‌জমক্ সৌ গছ-গছনি আৰু লতাবিলাকলৈ

চোৱাচোন। আমি অৰণ্যত থাকিবলৈ ভয় কৰিছিলোঁ। কিয়নো এই জীৱন কিমান মধুৰ আগতে ভু পোৱা নাছিলোঁ। ইয়াতে মই সুখী। তাৰ লগে লগে পিতৃৰ আজ্ঞা পালন কৰাৰ আনন্দ মই উপভোগ কৰিছোঁ। সুখৰ জীৱনৰ উপৰিও আমি কৰ্তব্য পালনৰ তৃপ্তি অনুভৱ কৰিছোঁ। ইয়াৰ সকলোৰে ওপৰত, মোৰ সৰু ভাই ভৰতে ৰাজ্যশাসন কৰা কাৰণে মোৰ অন্তৰ আনন্দৰে উপচি পৰিছে।"

ৰামৰ অন্তৰত দুখ-বেজাৰ নাই। গতিকে তেওঁ সীতাকো আনন্দ দিব পাৰিছিল। কেতিয়াবা তেওঁলোকে পৰ্বতৰপৰা নামি গৈ মন্দাকিনীৰ পাৰত বহি সময় কটাইছিল। ৰামে কয়, "প্ৰিয়ে, বালিৰ পাহাৰটোলৈ চোৱাচোন। পদুমফুলৰ মাজত ৰাজহাঁহে কেনেকৈ খেলিছে চোৱাঁ। নৈখন তোমাৰ নিচিনা সুন্দৰী। পানী খাবলৈ অহা জীৱ-জন্তুৰ খোজে জান-জুৰিবিলাকৰ পাৰৰ বন-মাটি আৰু শুৱনি কৰি তুলিছে। কুবেৰৰ ৰাজ্যৰ নদীও ইমান সুন্দৰ নহয়। ঋষিবিলাকে নদীত স্নান কৰি কেনেকৈ সূৰ্যৰ স্তৱ-পাঠ কৰিছে চোৱা। গছৰ ডালৰপৰা ফুলবিলাক কেনেকৈ পানীলৈ পৰিছে চোৱা। সৌ জলপ্ৰপাতৰ-পৰা কেনেকৈ মুকুতা সৰিছে চোৱাঁ। জনাকীৰ্ণ চহৰৰপৰা আঁতৰি অৰণ্যত বাস কৰিবলৈ পোৱাটো আমাৰ প্ৰকৃততে সৌভাগ্য। ইয়াত যেনেকৈ দৈনিক স্নান-আহ্নিক কৰা ঋষি আৰু পুণ্যাত্মা দেখা পাওঁ, চহৰত দেখা নাপাওঁ। চৰাই-চিৰিকতি আৰু পশুবিলাক আমাৰ প্ৰজা। মন্দাকিনী আমাৰ সৰযূ নদী।

"তোমাক আৰু লক্ষ্মণক কাষত পাই মই সুখী। জীৱ-জন্তুবিলাকে নিৰ্ভয়ে জান-জুৰিত পানী খোৱা দৃশ্য কেনে মনোৰম। পানীত সাঁতুৰি, ফল-মূল খাই, অৰণ্যত ভ্ৰমি আৰু পৰ্বত বগাই মই ৰাজ্য বা ক্ষমতাৰ কথা কিয় চিন্তা কৰিম?"

এইদৰে সীতা আৰু লক্ষ্মণৰ লগত ৰামে মনৰ হৰিষতে কাল কটাইছিল।

এদিন তেওঁবিলাক পৰ্বতৰ কাষত মনৰ শান্তিৰে বহি আছিল। এনেতে দূৰৈত ধূলিৰে আকাশ ধোঁৱা-কোঁৱা হোৱা দেখা পালে আৰু দেখিলে কোনো-বাই ধূলি উৰাই তেওঁবিলাকৰ ফালে মুখ কৰি আহিছে। এনেতে বৃহৎ জনতাৰ কোলাহল তেওঁলোকৰ কাণত পৰিল। ৰামে লক্ষ্য কৰিলে অৰণ্যৰ জন্তুবিলাকেও ভয়ত ইফালে সিফালে দৌৰিবলৈ ধৰিছে। এনে ধাৰণা হ'ল যেন সৈন্যবাহিনীহে অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰিছে।

ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "সেই শব্দ শুনিছানে? হাতী, ম'হ আৰু হৰিণবিলাক যেনি তেনি পলাইছে। ইনো কি হ'ব পাৰে? কোনোবা নৃপতিয়ে ইয়াত মৃগয়া কৰিবলৈ আহিছেনেকি? বা কোনোবা বাঘ বা হিংস্ৰ জন্তুৱে অত্যাচাৰ কৰিছেনেকি? চাই আহি মোক কোৱা।"

লক্ষ্মণে ওখ গছ এজোপাৰ ওপৰলৈ উঠি চাৰিওকালে চাই পঠিয়ালে। তেওঁ দেখিলে উত্তৰপৰা এটা ডাঙৰ সৈন্যবাহিনীয়ে ৰথ, হাতী, ঘোঁৰা আৰু পদাতিক লৈ আগুৱাই আহিছে। তেওঁ ৰামক সতৰ্ক কৰি চিঞৰি ক'লে, "দাদা, এটা ডাঙৰ সৈন্যবাহিনীয়ে সু-সজ্জিত হৈ নিচান উৰুৱাই আগবাঢ়ি আহিছে। আমি সতৰ্ক হ'ব লাগে। জুইকুৰা নুমাই পেলোৱা। বৌক গুহাৰ ভিতৰলৈ নি নিৰাপদে থোৱা। আমি অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লৈ যুদ্ধৰ কাৰণে সাজু হওঁ আহাঁ।"

ৰামে ক'লে, "ইমান খৰখেদা নকৰিবা। ৰথৰ পতাকাখন চোৱা আৰু কোন দেশৰ ৰজাই সৈন্য লৈ আহিছে মোক কোৱা।"

লক্ষ্মণে চাই ক্ৰোধান্বিত হ'ল। তেওঁ ক'লে, "দাদা, এইয়া দেখোন ভৰত। ৰাজ্য কাঢ়ি লৈও সন্তুষ্ট নহৈ আমাক ইয়ালৈকে খেদি আহিছে। বতাহত উৰি থকা পতাকাখনত মই গছজোপা দেখা পাইছোঁ। ভৰতে আমাক বধ কৰিবলৈ আহিছে। কিন্তু আজি কৈকেয়ীনন্দন মোৰ হাতৰপৰা জীয়ন্তে সাৰিব নোৱাৰে। এই সৰ্বনাশকাৰীক হত্যা কৰাত কি পাপ হ'ব পাৰে? একমাত্ৰ প্ৰশ্ন—আমি সিহঁতৰ কাৰণে ইয়াত অপেক্ষা কৰিম নে পৰ্বতৰ ওচৰলৈ গৈ যুদ্ধ কৰিম? আমাৰ যি ক্ষতি কৰিছে তাৰ বাবে আজি ভৰতৰ ওপৰত পোতক ল'ম। আমাক বধ কৰিবলৈ অহা মানুহক হত্যা কৰা নিশ্চয় পাপ নহয়। তাৰ লগতে তাৰ মাকৰ লোভ লয় পাব। তুমি এতিয়া অৰণ্যপথ তেজেৰে ৰাঙলী হোৱা দেখিবলৈ পাবা। হাতীয়ে উঘলা গছৰ দৰে ময়ো ভৰতক মাটিত দলিয়াই পেলাম। এই সৈন্যবাহিনী ধ্বংস কৰিম আৰু সিহঁতৰ মঙহেৰে অৰণ্যৰ জন্তুক ভোজ খুৱাম।"

এই কথা কওঁতে লক্ষ্মণ খঙত জ্বলি-পকি উঠিছিল।

ৰামে তেওঁক বুজনি দি ক'লে, "মই জানো, ইচ্ছা কৰিলে তুমি সাত ব্ৰহ্মাণ্ড ধ্বংস কৰিব পাৰা। তুমি অনায়াসে ভৰত আৰু তেওঁৰ সৈন্যবাহিনীক বধ কৰিব পাৰা। কিন্তু তেনে কাম কৰাৰ আগতে এটা কথা বিবেচনা কৰি চোৱা। আমাৰ পিতাক অন্যায় কৰি, তেখেতক কলঙ্কিত কৰি আৰু আমাৰ

ভাইক হত্যা কৰি দুৰ্যশ আৰ্জি আমি যুদ্ধই কৰোঁ বা ৰাজ্য জয় কৰোঁ। তাৰপৰা আমাৰ কি উপকাৰ হ'ব ? আমাৰ জ্ঞাতিবৰ্গক বধ কৰি যি লাভ হ'ব সি বিষাক্ত আহাৰৰ সদৃশ। আমি কাৰ কাৰণে বা কিয় ধন-সম্পদ আকাংক্ষা কৰোঁ ? ই আনৰ কাৰণে জানো নহয় ? আৰু তেওঁলোকৰ আনন্দই আমাৰ আনন্দ জানো নহয় ?

“অসৎ উপায়েৰে ৰাজ্য লাভ কৰিবলৈ কোনে বাঞ্ছা কৰে ? তোমাৰ স্নেহাস্পদসকলৰ লগত যি ৰাজ্যত অংশ গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰা তেনে ৰাজ্যত কি আনন্দ থাকিব পাৰে ? প্ৰকৃততে মই তোমাক কওঁ যি ধন-দৌলত আৰু ক্ষমতাক তুমি, ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্নই মোৰ লগত একেলগে ভোগ কৰিব নোৱাৰা তেনে সম্পদ আৰু ক্ষমতাক মই দুচকুৰে নেচাওঁ।

“ভৰত কিয় আহিছে মই বুজিব পাৰিছোঁ। তোমাক কওঁ, শুনা। ভৰতে ধৰ্মৰ কথা বুজে, তেওঁ মোক ৰাজ্য শোধাই দিবলৈ ইয়ালৈ আহিছে। ভৰত মোমায়েকৰ ঘৰত নাথাকি অযোধ্যাত থকা হ'লে তেওঁ মাহী আইৰ মন ঘূৰাই পিতাদেৱক গধুৰ শোকৰপৰা ৰক্ষা কৰিলেহেঁতেন। মই নিশ্চয়কৈ জানিছোঁ, মোক অযোধ্যালৈ ওলোটাই নিবলৈ ভৰত আহিছে। তুমি ভৰতক বেয়া চকুৰে চোৱাটো আৰু তেওঁৰ বিষয়ে কটু কথা কোৱা অন্যায় হৈছে। ৰাজ্যৰ প্ৰতি আকাংক্ষাই যদি তোমাক এনে নিষ্ঠুৰ কৰিছে, তেন্তে মোক কোৱা। ভৰতক কেৱল মই তোমাক ৰাজ্য দিবলৈ ক'বহে লাগে, তেওঁ আনন্দেৰে পালন কৰিব। তাত মোৰ সংশয় নাই।”

এইদৰে কৈ ৰামে হাঁহি পেলালে। লক্ষ্মণ লাজত কোঁচমোচ খাই গ'ল।

লক্ষ্মণে ক'লে, “বোধকৰো আমাৰ পিতাদেৱে নিজে আমাক চাবলৈ আহিছে।”

ৰামৰ কথা শুনি লক্ষ্মণে বুজিলে যে ভয় কৰা অনুচিত। সৈন্যবাহিনীটো আগুৱাই অহা কাৰণে তেওঁ চিন্তিত হ'ল আৰু ভাবিলে সম্ভৱ ৰজা নিজে তেওঁবিলাকক চাবলৈ বনলৈ আহিছে আৰু বৃহৎ অনুচৰবৰ্গই ৰজাৰ পিছ লৈছে। টীকাকাৰে এনে মন্তব্য কৰিছে যে লক্ষ্মণে ভৰতৰ কথা বেয়াকৈ কৈ নিজৰ ভুল বুজিব পাৰি লাজ ঢাকিবলৈ যত্ন কৰি এনে ব্যাখ্যা দিছিল।

ৰামে লক্ষ্মণক উৎসাহ দি ক'লে, “হয়তো তুমি কোৱা কথা ঠিক হ'বও পাৰে। বনৰ জীৱন কষ্টকৰ বুলি ভাবি ৰজা আমাক বা সীতাক নিবলৈকো

আহিব পাৰে। কিন্তু ক'তা ৰজাৰ ডাঙৰ শ্বেতবৰ্ণ ৰাজছত্ৰটো দেখা নেপাওঁ কিয়? যিয়েই হওক তুমি স্থিৰ হৈ থাকা।"

লক্ষ্মণ বিনয়েৰে হাত যোৰ কৰি ৰামৰ কাষত থিয় হ'ল।

ইফালে দূৰৈত সৈন্যবাহিনীক বিশ্ৰাম কৰিবলৈ দি ভৰতে দুজনমান মানুহক ধোঁৱা ওলোৱা ঠাইখন চাই আহিবলৈ পঠিয়ালে। মানুহ কেইজনে সম্বাদ দিলেহি যে ভৰদ্বাজে বৰ্ণনা কৰা ঠাইৰপৰা ধোঁৱা ওলাইছে আৰু তাত থকা পঁজাটিয়েই সম্ভৱতঃ ৰামৰ অৰণ্যানবাস।

ভৰত শত্ৰুঘ্নক লগত লৈ আগবাঢ়ি গ'ল। লগত বশিষ্ঠ আৰু সুমন্ত্ৰ গ'ল। আগুৱাই গৈ আশ্ৰমত মানুহৰ বসতিৰ চিন পালে। নৈলৈ যোৱা এটা সৰু বাট। তাৰ দুয়ো কাষে থকা গছত খপিয়াই আন্ধাৰত বাট বিচাৰি পোৱাকৈ থৈছে। এইমাত্ৰ তেওঁবিলাকে এটা কুটীৰ দেখা পালে। তাৰ চাল গছৰ পাতেৰে চোওৱা। ওচৰতে খৰি, মেজি আৰু হৰিণ আৰু বনৰীয়া ম'হৰ গোবৰ-জাবৰ দ'ম কৰি থোৱা আছে। ঘৰটোৰ বেৰত শক্তিশালী ধনু আৰু শৰেৰে পৰিপূৰ্ণ তূণবিলাক ওলোমাই থোৱা আছে। বিজয়সূচক তৰোৱাল আৰু শ্ৰেষ্ঠতম দক্ষতাৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ তাত আঁৰি থোৱা আছে। গছৰ ডালত ৰ'দত শুকাবলৈ আঁৰি থোৱা গছৰ বাকলিৰ সাজপাৰ তেওঁলোকে দেখিবলৈ পালে। ভৰতে এইবিলাক চিন দেখি তাতে যে ৰাম আছে এই কথা থিৰাংকৈ বুজিলে। তেওঁৰ মন আনন্দেৰে উপচি পৰিল। পূজাৰ ভিতৰৰপৰা হোমৰ ধোঁৱা ওলাইছে। তাত সোমাই ভৰতে বেদীৰ জ্বলন্ত হোমাগ্নিৰ কাষত জটাধাৰী ৰামক সুন্দৰ বেশত বহি থকা দেখা পালে। ৰামে হৰিণৰ ছাল আৰু গছৰ বাকলি পৰিধান কৰিলেও মহাবাহু নৃপতিৰ বহল বুকু আৰু মূতি দেখিলেই তেওঁৰ প্ৰতি স্নেহ আৰু আনুগত্য ওপজে। তেওঁৰ ওচৰতে সীতা আৰু লক্ষ্মণ বহি আছিল।

ভৰতে নিজৰ কলঙ্কৰ কথাকে ইমানপৰ ভাবি আছিল। ৰামক লগ পালে কি ক'ব বা কি কৰিব তেওঁ নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰিছিল। কিন্তু এতিয়া ৰামক দেখা পালে তেওঁৰ অন্তৰত ভ্ৰাতৃপ্ৰেমৰ ঢৌ উঠিল আৰু চিন্তা আৰু ভয় দূৰ হ'ল। তেওঁৰ দোধোৰ-মোধোৰ ভাব আঁতৰি গ'ল। তেওঁ ৰাম বহি থকা ঠাইলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। 'দাদা' বুলি এষাৰ মাত মাথোন তেওঁ ক'ব পাৰিলে। লগে লগে ৰামৰ ভৰিত দীঘল দি পৰিলে আৰু উচুপি কান্দিবলৈ ধৰিলে। এনে সময়তে সুমন্ত্ৰ আৰু গুহও তাত উপস্থিত হ'লহি।

ৰামে দেখা পালে ভৰত তেওঁৰ আগত কৰযোৰ কৰি মাটিত পৰি আছে। ভৰতৰ চুলিত জটাবন্ধা আৰু সাজপাৰ বাকলিৰ। শোক আৰু উপবাসত তেওঁৰ দেহা ক্ষীণ হৈ পৰিছে। ৰ'দ বৰষুণ আৰু কষ্টত ভৰতৰ গাৰ বৰণ ক'লা পৰিছে। ৰামে ভৰতক সাৱটি লৈ শিৰত চুমা খাই ক'লে "ভাই, তুমি পিতাৰ কাষ এৰি বনলৈ আহিলা কিয় ?"

ভৰতৰ মাতবোল হৰিল। ৰামে ৰাজ পৰিয়ালৰ ভিতৰত বহু দিনৰ মূৰত দেখা-দেখি হ'লে সাধাৰণতে সোধা প্ৰশ্নেৰে কুশল মঙ্গলৰ বাতৰি সুধিলে।

অলপ পৰৰ পিছত ভৰতৰ মনত সাহ উপজিল আৰু ক'লে, "দাদা, ৰাজ্যৰ বিষয়ে মোক প্ৰশ্ন কৰা কিয় ? মই জানো শাসনকৰ্তা ? ৰাজ্যৰ লগত মোৰ কি সম্পৰ্ক আছে ? তুমিহে প্ৰকৃত স্বত্ববান ৰজা। এনে স্থলত মই কেনেকৈ ৰজা হ'লোঁ বা ৰাজ্য শাসন কৰো ? তোমাৰ সেৱা কৰাহে মোৰ কৰ্তব্য। কিন্তু তাকে কৰিবলৈ মই পোৱা নাই। জ্যেষ্ঠ পুত্ৰই ৰাজ্যৰ ভাৰ গ্ৰহণ কৰে। এয়েই বিধি আৰু নীতি। মোৰ লগত অযোধ্যালৈ ব'লা, ৰাজমুকুট পিন্ধা, বংশ পৰিয়ালক আৰু প্ৰজাবৰ্গৰ ওপৰত তোমাৰ কৰুণা বৰ্ষণ কৰা। বৃদ্ধ ৰজাৰ পৃথিৱীৰ কৰ্তব্য সমাপ্ত হ'ল। তেখেত এতিয়া স্বৰ্গত। তুমি অযোধ্যা এৰি বনলৈ অহাৰ পিছত আৰু মই কেকয় দেশৰপৰা উলটি অহাৰ আগতে ৰজাই তোমাৰ বিচ্ছেদৰ শোকত প্ৰাণ ত্যাগ কৰিলে। তুমি শোকাৰ্ত নহ'বা। পিতাদেৱৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সমাধা কৰা। তোমাৰ কথা সুঁৱৰিয়ে পিতাদেৱে ইহলীলা সম্বৰণ কৰিলে। তুমি পিণ্ড দিলেহে পিতাদেৱৰ আত্মাই শান্তি লাভ কৰিব।" ভৰতে এইদৰে স্থিৰ হৈ মনৰ কথা ভাঙি ক'লে।

ৰামে যেতিয়া তেওঁৰ পিতাক স্বৰ্গী হোৱা বুলি শুনিলে তেওঁ কুঠাৰেৰে কাটি পেলোৱা গছৰ দৰে মাটিত ধাছকৰে পৰিল। ভৰতে ৰামৰ ওচৰত কৌশল্যা, গুহ বা ভৰদ্বাজক দিয়াৰ দৰে কৈফিয়ৎ দিবৰ প্ৰয়োজন নহৈছিল। কৈফিয়তৰ প্ৰয়োজন ক'ত? ৰামে নিজেই শোকদগ্ধ দেহা বিষণ্ণ বদন দেখি তেওঁৰ প্ৰাণৰ ব্যথা বুজিব পাৰিছে। ভৰতৰ, একমাত্ৰ চিন্তা কেনেকৈ ৰামক অযোধ্যালৈ নিব পাৰে। সেই কাৰণে এইদৰে ক'লে আৰু নিজৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিলে।

ৰাম-লক্ষ্মণ লগত সীতা আৰু সুমন্ত্ৰক লৈ নদীলৈ গ'ল আৰু মৃত ৰজাৰ আত্মাৰ শান্তিৰ কাৰণে তৰ্পণ কৰিলে। কুলপ্ৰথা মতে অনুষ্ঠান সমাধা কৰি

তেওঁবিলাক পঁজালৈ উলটি আহিল। তেওঁবিলাকে হাতত ধৰাধৰি কৰি উচ্চস্বৰে বিলাপ কৰি শোক লঘু কৰিলে।

(ভৰতে ৰামক লগ পাওঁতে বাল্মীকিৰ কাব্যত ৰাজ্যশাসন সম্পৰ্কে দীঘলীয়া বক্তৃতা পঢ়িবলৈ পোৱা যায়। মাজে সময়ে আমাৰ মহাকাব্যবিলাকত ৰাজনীতি আৰু নীতি-শাস্ত্ৰৰ এনেকুৱা বহল আলোচনা দেখা যায়। আজি-কালিৰ উপন্যাসত বৰ্ণনাৰ উদ্দীপনা, নাটকীয় কৌতূহল আৰু বিস্ময়ক ওখ ঠাই দিয়া হয়। প্ৰাচীন গ্ৰন্থবিলাকত এই গুণসমূহৰ উপৰিও ব্যক্তভাৱে উপদেশ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছিল। পূৰ্বণিকলীয়া টীকাকাৰসকলে লক্ষ্য কৰিছিল যে এই উপাখ্যানৰ অধ্যায়বিলাক সানমিহলি হৈ বাল্মীকিৰ কাব্যত ওলট-পালট হৈ পৰিছিল। কম্বনে অৱশ্যে এই কাহিনীক নিয়মাধীন কৰি আধুনিকতাৰ ৰূপ দিছিল। তুলসীদাসত ৰাম-ভৰতৰ মিলন ভক্তিৰসেৰে পৰিপূৰ্ণ আৰু তাত জটিলতাৰ স্থান নাই।)

বাল্মীকিৰ মূল ৰামায়ণত ৰজাৰ কৰ্তব্য শিতানত যি অপূৰ্ব বচন আছে তাক তলত দিয়া হ'ল :

কুশলমঙ্গল সোধাৰ পিছত ৰামে ভৰতক সুধিলে, "শাস্ত্ৰজ্ঞ, বিনয়ী বশিষ্ঠপুত্ৰ সুৰথ তোমাৰ পুৰোহিত। তেওঁ সহকৰ্মী হৈছেনে? তোমাৰ মতিমান, সৰলচেতা হোতাই তোমাক হোমৰ বিষয়ে যথাসময়ত নিবেদন কৰেনে? পূজনীয়সকলক সৰ্বতোভাৱে মান কৰিছানে? অস্ত্ৰবিশাৰদ, ৰাজনীতিজ্ঞ, ধনুৰ্বেদাচাৰ্যৰ অৱমাননা নকৰা নিশ্চয়? একান্ত বিশ্বাসভাজন, জিতেন্দ্ৰিয় পুৰুষক মন্ত্ৰীপদত অধিষ্ঠিত কৰিছানে? নীতি-শাস্ত্ৰত পণ্ডিত, অমাত্যসকলৰ গুপুত মন্ত্ৰণাই ৰজাৰ বিজয় সমৃদ্ধিৰ মূল। তুমি নিদ্ৰাৰ বশীভূত বা অকালত জাগৃত হোৱানে? শেষৰাতি অৰ্থোপাৰ্জনৰ চিন্তা কৰানে? তুমি অকলশৰে অথবা বহুজনৰ লগত মন্ত্ৰণা কৰানে? তোমাৰ সুচিন্তিত মন্ত্ৰণা ৰাজ্যত প্ৰচাৰ হয়নে? অলপীয়া শ্ৰমলভ্য অথচ মহাফলপ্ৰদ কৰ্ম আৰম্ভ কৰিবলৈ বিলম্ব নকৰা নিশ্চয়? তোমাৰ চিন্তা কাৰ্যত পৰিণত হ'লেহে প্ৰজাগণে তাক জানিব পাৰেনে? তাৰ আগত তেওঁলোকে নিশ্চয় তাৰ ভু নেপায় নহয়নে?

"শত্ৰুৱে যুক্তিতৰ্কৰ দ্বাৰা তোমাৰ অপ্ৰকাশিত মন্ত্ৰণা বুজিবলৈ সক্ষম হয়নে? কিন্তু তোমাৰ মন্ত্ৰীবৰ্গই শত্ৰুৰ মন্ত্ৰণা বুজিব পাৰেনে? অৰ্থকষ্ট উপস্থিত হ'লে পণ্ডিতজনে কল্যাণ সাধন কৰে। গতিকে তুমি হেজাৰ মূৰ্খক পৰিত্যাগ কৰি এজন পণ্ডিতক আদৰি লোৱানে? ৰজাই যদি হেজাৰ

অযুত মূৰ্খকো প্ৰতিপালন কৰে তথাপি তাৰপৰা ৰজাৰ সহায় নহয়। মেধাৱী সুদক্ষ, বিচক্ষণ অমাত্যৰ দ্বাৰাও ৰজাৰ বিপুল সম্পত্তি লাভ হয়। ভাই, তুমি উত্তমত উত্তম, মধ্যমত মধ্যম আৰু অধমত অধম এইদৰে ভৃত্যসকলক নিয়োগ কৰিছানে? যি অমাত্যই ভেটী নলয়, যাৰ অন্তঃকৰণ শুদ্ধ, যাৰ পিতৃ-পিতামহ মন্ত্ৰণা কাৰ্যত নিযুক্ত আছিল তেনে ধৰণৰ অমাত্যকে উচ্চপদত নিযুক্ত কৰানে? ৰাজ্যত প্ৰজাক কঠোৰ দণ্ড নিদিয়া নিশ্চয়? মন্ত্ৰীবৰ্গই তোমাক অৱজ্ঞা কৰেনে? কুলস্ত্ৰীয়ে যেনেকৈ বলৎকাৰকাৰী কামুক পুৰুষক ত্যাগ কৰে, পণ্ডিতজন যেনেকৈ লোকৰ অনাদৃত হয়, যাজকসকলে সেইদৰে তোমাক পতিতৰ নিচিনাকৈ অৱজ্ঞা নিশ্চয় নকৰে। বুদ্ধিযুক্ত, বিদ্বান, ৰাজনীতিজ্ঞ, বলী, ৰাজ্যাভিলাষী ভৃত্যক যি ৰজাই বিনাশ নকৰে তেওঁ স্বয়ং তাৰ দ্বাৰাই নিহত হয়। তুমি ধৈৰ্যশীল, বুদ্ধিমান, বীৰ, চতুৰ আৰু অনুৰক্তজনক সেনাপতি পদত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছানে?

“দুই তিনিবাৰ যাৰ বীৰত্ব পৰীক্ষা হৈছে তেনে বলী, যুদ্ধ বিশাৰদ আৰু বিক্ৰমশীল পুৰুষৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰানে? সৈন্যৰ আহাৰ আৰু দৰমহা যথাসময়ত দি থাকানে? কিয়নো সময়মতে প্ৰাপ্য ধন নাপালে প্ৰভুৰ প্ৰতি ভৃত্য বিৰক্ত হৈ পৰে আৰু এনেকুৱা ভৃত্যৰ বিৰাগ দেশৰ অনৰ্থৰ কাৰণ হৈ পৰে। তোমাৰ প্ৰধান প্ৰধান জ্ঞাতিজন তোমাৰ প্ৰতি অনুৰক্ত হৈ আছেনে আৰু তোমাৰ হকে প্ৰাণ দিবলৈকো আগবাঢ়ি আহিবনে? জনপদবাসী প্ৰত্যুৎপন্নমতি সন্তান। বিদ্বান আৰু পণ্ডিতজনকেই তুমি দৌত্য কাৰ্যত নিযুক্ত কৰিছানে? ইজনে সিজনক চিনিব নোৱাৰাকৈ গুপ্তচৰবিলাকক একো একোটা বিষয়ত নিযুক্ত কৰি শত্ৰুপক্ষৰ ওঠৰবিধ আৰু আত্মপক্ষৰ পোন্ধৰ প্ৰকাৰৰ ব্যক্তিৰ সম্ভেদ লৈ থাকানে? (ওঠৰবিধ—মন্ত্ৰী পুৰোহিত, যুৱৰাজ সেনাপতি, দুৱৰী অন্তঃপুৰৰক্ষীয়া কাৰাধ্যক্ষ, ৰাজাজ্ঞাবাহক, পাড়বিবাক, ধৰ্মযাজক, ব্যৱহাৰ নিৰ্দেশক, সেনাধ্যক্ষ, দৰমহাভোগী ভৃত্য, নগৰপাল, ৰাষ্ট্ৰপাল, দণ্ডাধীশ। মন্ত্ৰী, পুৰোহিত আৰু যুৱৰাজ বাদ দিলে উল্লিখিত পোন্ধৰ প্ৰকাৰ হ'ব)। নিপাত কৰা শত্ৰু পুনৰ আগবাঢ়ি আহিলে সিহঁতক দুৰ্বল ভাবি অৱজ্ঞা নকৰা নিশ্চয়। চাৰ্বাকপন্থী ব্ৰাহ্মণৰ কোনো কাণ্ডজ্ঞান নাই। তেওঁবিলাকে নিজক পণ্ডিত বুলি বৃথা গৰ্ব কৰে আৰু মানুহৰ অনৰ্থ সাধনত তেওঁলোক পাৰ্গত। তুমি তেনে ব্ৰাহ্মণৰ অনুগত হৈছানে? দুৰ্বুদ্ধিযুক্ত চাৰ্বাকসকলে প্ৰমাণযুক্ত ধৰ্মশাস্ত্ৰক খণ্ডন কৰিবলৈ বৃথা তৰ্কৰ দ্বাৰা অলাগতিয়াল

শিক্ষা দিয়ে। ভাই, আমাৰ পূৰ্বপুৰুষৰ বাসভূমি হাতী, ঘোঁৰা, ৰথেৰে পৰিপূৰ্ণ স্বকৰ্মব্ৰতী জিতেন্দ্ৰিয় পুৰুষগণেৰে আবৃত, বিবিধ আকাৰৰ প্ৰাসাদেৰে সুশোভিত অযোধ্যা নগৰীক সংৰক্ষণ কৰি আছানে ?

“হে ভৰত! যি ঠাইত প্ৰজাই সুখে-স্বচ্ছন্দে বাস কৰিছে, বহুসংখ্যক দেৱমন্দিৰে য'ত শোভা কৰিছে, য'ত স্ত্ৰী-পুৰুষ মাত্ৰেই অতিশয় হৰ্ষযুক্ত, য'ত হিংসাৰ লেশমাত্ৰ নাই, যি ঠাই গৰু, ম'হ প্ৰভৃতি পশুৰে পৰিপূৰ্ণ, য'ত হিংস্ৰ জন্তু দেখিবলৈ নাই, বৰষুণৰ পানীয়ে য'ত খেতি ওপচাই পেলায়, সোণৰূপৰ খনি য'ত বৰ্তমান, পাপীজনৰ য'ত স্থান নাই, সেই পূৰ্বপুৰুষৰ সুৰক্ষিত দেশ কুশলে আছেনে ? ভাই, যি প্ৰজাই কৃষি আৰু পশুপালন কৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰে তেনেজনক তুমি বিশেষকৈ মৰম কৰিছানে? এনে মানুহ বাণিজ্যত নিযুক্ত হৈ ধনী হৈছেনে? তেওঁবিলাকৰ অভীষ্ট সাধন আৰু অনিষ্ট দূৰ কৰি থাকানে? সকলো মানুহকে ৰক্ষা কৰা ৰজাৰ কাম। তিৰোতাক সান্ত্বনা দিয়ানে ? তেওঁলোকক সুন্দৰকৈ ৰক্ষা কৰানে? গুপুত বিষয় তেওঁলোকক নজনোৱাকৈ থাকানে? য'ত হাতী জন্মে এনে অৰণ্য সুৰক্ষিত কৰি থোৱানে ? তুমি গোধন আৰু পশুপালনৰ বিষয়ে সদায় সচেষ্ট হোৱানে ?

“হে ৰাজকুমাৰ, সদায় ৰাতিপুৱা ৰাজপৰিচ্ছদ পিন্ধি সভাত আৰু ৰাজপথত প্ৰজাবৰ্গক দৰ্শন দিয়ানে? কৰ্মচাৰীবিলাক নিসঙ্কোচে তোমাৰ আগত উপস্থিত হয়নে? অথবা একেবাৰে তোমাৰ দৰ্শন পৰিহাৰ কৰেনে ? কিয়নো সদায় দেখি থকা আৰু একান্ত নেদেখা এই দুয়োৰে মধ্যপথ অৱলম্বন কৰাটোহে শ্ৰেয়। তোমাৰ দুৰ্গবিলাক ধন, ধান, পানী, অস্ত্ৰ, শিল্পী, আৰু ধনুধাৰীৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ আছেনে ? বিপুল আয় আৰু কম পৰিমাণে ব্যয় কৰানে ? তোমাৰ ধন নৰ্তক বা গায়ক প্ৰভৃতিত সাং কৰি পেলাইছানেকি ? দেৱতাৰ আৰু পিতৃৰ উদ্দেশ্যে, ব্ৰাহ্মণ আৰু অতিথি সেৱাত আৰু যোদ্ধা আৰু মিত্ৰসকলৰ ভৰণপোষণৰ অৰ্থে ব্যয় কৰানে ? নিৰ্দোষ ব্যক্তিক ধনৰ লোভত দণ্ড নিদিয়া নিশ্চয়। অথবা ধৰাপৰা চোৰক কৰ্মচাৰীয়ে ধনৰ লোভত এৰি দিয়েনেকি ? ধনী-দুখীয়াৰ বিবাদ উপস্থিত হ'লে তোমাৰ শাস্ত্ৰজ্ঞ অমাত্যগণে ধনৰ লোভ পৰিত্যাগ কৰি সুবিচাৰ কৰেনে ? মিছা অপৰাধত দণ্ডিত জনৰ চকুৰ পানীয়ে ৰজাৰ পুত্ৰ প্ৰভৃতিকো বিনাশ কৰে। হে ভৰত, ল'ৰা, বুঢ়া আৰু প্ৰধান বেজক দান মৰম, আৰু সান্ত্বনাৰ বাক্যেৰে বশ কৰিবলৈ কামনা কৰানে ?

“গুৰু, তপস্বী, বৃদ্ধ, দেৱতা, অতিথি, চাৰি আলিৰ মহাবৃক্ষ আৰু বিদ্বান সদাচাৰী ব্ৰাহ্মণক নমস্কাৰ কৰানে ? অৰ্থেৰে ধৰ্মৰ অথবা ধৰ্মৰে অৰ্থৰ বা সম্ভোগ লিপ্সাত পৰি কাম ৰিপুৰদ্বাৰা উভয়ৰ কাৰণে ধৰ্ম, অৰ্থ আৰু কাম এইবিলাকৰ ভাগে ভাগে সেৱা কৰি থাকানে ? ধৰ্মৰ ব্ৰাহ্মণ-মণ্ডলীয়ে নগৰবাসীৰ লগত মিলিত হৈ তোমাৰ কুশল কামনা কৰি থাকেনে ? নাস্তিকতা, মিছা, ক্ৰোধ, অন্যমনতা, দীৰ্ঘসূত্ৰতা, জ্ঞানী পুৰুষৰ লগত অদৰ্শন, এলাহ, ইন্দ্ৰিয়বশ্যতা, অকলশৰীয়া চিন্তা, বিপৰীতদৰ্শী মানুহৰ লগত মন্ত্ৰণা, নিৰ্দ্ধাৰিত কৰ্তব্য পৰিহাৰ, মন্ত্ৰণা প্ৰকাশ, প্ৰাতঃকালত মাঙ্গলিক অনুষ্ঠানলৈ অনিচ্ছা আৰু একে সময়তে কেউপিনে শত্ৰুৰ প্ৰতি আক্ৰমণ—এই চৌধবিধৰ ৰাজদোষ তুমি বৰ্জন কৰিছানে ? হে ৰাঘৱ, মৃগয়া, পাশা, দিবানিদ্ৰা, পৰবাদ, স্ত্ৰী, মদ, গীত, বাদ্য, নৃত্য আৰু বৃথা ভ্ৰমণ—এই দশবৰ্গ ; জলদুৰ্গ, গিৰিদুৰ্গ, বৃক্ষ-নিৰ্মিত-দুৰ্গ, মৰুদুৰ্গ আৰু জহকালি নিৰ্মাণ কৰা দুৰ্গ—এই পাঁচ দুৰ্গ ; সাম, দান, ভেদ আৰু দণ্ড—এই চাৰিবৰ্গ ; ৰজা, মন্ত্ৰী, সুহৃদ ধনাগাৰ, সৈন্য, দুৰ্গ আৰু ৰাষ্ট্ৰ এই সপ্তবৰ্গ ; ক্ৰুৰতা, সাহ, দ্ৰোহ, ঈৰ্ষা-অসূয়া, অৰ্থদোষ বাক্‌দণ্ড আৰু নিষ্ঠুৰতা—এই আঠ বৰ্গ ; ধৰ্ম, অৰ্থ আৰু কাম এই তিনিবৰ্গ ; তিনি বেদ, কৃষি, শাস্ত্ৰ আৰু দণ্ডনীতি—এই তিনি বিদ্যা ; ইন্দ্ৰিয় জয় ; সন্ধি, যুদ্ধ, শত্ৰুৰ বিপক্ষে যুদ্ধ যাত্ৰা, যুদ্ধৰ কাৰণে উচিত সময়লৈ প্ৰতীক্ষা ; মিত্ৰ ৰজাবিলাকৰ মাজত কাজিয়া আৰু বলী ৰজাৰ আশ্ৰয় এই ছয়টি গুণ ; দৈৱ বিপদ অৰ্থাৎ জুই, পানী, ব্যাধি, দুৰ্ভিক্ষ আৰু মাৰিমৰক ; মানুহ বিপদ অৰ্থাৎ ৰাজভয়, ৰাজপুৰুষ ভয়, চোৰৰ ভয়, শত্ৰু ভয় আৰু অধিকাৰী ভয় ; অলপীয়া দৰমহাভোগী লুভীয়া, মানী আৰু অপমানিত—এই চাৰিবিধৰ মানুহক খং তোলাবলৈ বা ভয় লগাবলৈ যি ৰাজকীয় কৰ্তব্য ; তদুপৰি বালক, বুঢ়া, চিৰৰোগী, ভীৰু জ্ঞাতি পৰিত্যক্ত, লুভীয়া, প্ৰজাৰ বিৰাগ ভাজন, ইন্দ্ৰিয় সুখত লিপ্ত, বহুজনৰ লগত মন্ত্ৰণাকাৰী, দেৱতা আৰু ব্ৰাহ্মণৰ নিন্দুক, দুৰ্ভিক্ষপীড়িত, বিদেশী, শত্ৰুযুক্ত, সময়মতে কামত নিযুক্ত নোহোৱা, সত্যত অনাসক্ত আৰু সন্ধিৰ অযোগ্য এই সকলোবিলাক বিষয়ৰ ভিতৰত যি বৰ্জনীয় তাক বৰ্জন আৰু যি গ্ৰহণীয় তাক গ্ৰহণ কৰিছানে ? প্ৰকৃতিবৰ্গ অৰ্থাৎ মন্ত্ৰী, ৰাষ্ট্ৰ, দুৰ্গ, ধনাগাৰ আৰু দণ্ড ; ৰাজমণ্ডল অৰ্থাৎ শত্ৰু, মিত্ৰ, অৰি-মিত্ৰ, মিত্ৰৰ মিত্ৰ, অৰিমিত্ৰৰ মিত্ৰ আৰু বিজয় অভিলাষী ৰজা ইয়াৰ ভিতৰত যাক পৰিত্যাগ কৰিব লাগে তাক পৰিত্যাগ আৰু যাক গ্ৰহণ কৰিব লাগে তাক গ্ৰহণ কৰিছানে ?

"হে মতিমান, নীতিশাস্ত্ৰৰ নিৰ্দিষ্ট নিয়ম অনুসৰি তুমি তিনি বা-চাৰি-জন মন্ত্ৰীৰ লগত একেলগে বা একোজনৰ লগত অকলশৰে মন্ত্ৰণা কৰানে? কৰ্তব্য সম্পাদন কৰি বেদজ্ঞান, সফলতা আদি ক্ৰিয়া, ধৰ্মচৰ্চা আৰু সন্তানৰ দ্বাৰা স্ত্ৰীধৰ্ম পৰিপালন কৰিছানে? ধৰ্ম, অৰ্থ, আৰু কামত তোমাৰ বুদ্ধি নিয়োগ কৰিছানে? পিতৃ পিতামহে দেখুৱাই যোৱা সৎপথৰ তুমি অনুগামী হৈছানে? হে ৰঘু তিলক, তুমি সুমিষ্ট আহাৰ অকলশৰে নেখাই ঘৰৰ লোকজনকো তাৰ ভাগ দিয়ানে? চোৱা ভাই, বিদ্বান ৰজাই ক্ষত্ৰিয়ৰ দণ্ড ধৰি ধৰ্মানুসৰি প্ৰজাক পালন কৰি আৰু যথাৰীতি পৃথিৱী ভোগ কৰি দেহক্ষয় হ'লে স্বৰ্গলৈ গমন কৰে।"

ওপৰত উল্লেখ কৰা বচনেৰে ৰামে প্ৰশ্নৰ ছলেৰে ভৰতক ৰাজনীতি আৰু শাসন পদ্ধতিৰ গভীৰ তথ্য সমূহৰ শিক্ষা দিছিল। এই বচনখিনিয়ে বাল্মীকিৰ বিশ্বজনীন মনৰ স্পষ্ট পৰিচয় দাঙি ধৰিছে।

অষ্টবিংশ অধ্যায়

ভৰত ৰামৰ প্ৰতিনিধি হ'ল

চাৰিজন ৰাজপুত্ৰ আৰু তিনিগৰাকী ৰাণীৰ পুনৰ্মিলন হোৱা শুনি সৈন্য-সামন্ত আৰু অনুচৰবৰ্গই উল্লাহত নাচিবলৈ ধৰিলে। তেওঁবিলাক এই মধুৰ দৃশ্য চাবলৈ চপলিয়াই আহিল। তেওঁবিলাকে এতিয়া থিৰাংকৈ বুজিলে যে ৰাম অযোধ্যালৈ উলটি যাব। আনন্দত ইজনে সিজনক সাৱটি ধৰিলে।

বশিষ্ঠমুনিয়ে তিনিওগৰাকী ৰাণীক পঁজালৈ আগবঢ়াই নিলে। যাওঁতে বাটত তেওঁবিলাকে মন্দাকিনী নৈ দেখা পালে। মুনিয়ে যেতিয়া নিতৌ ৰাম-লক্ষ্মণে পানী নিয়া ঘাটটো দেখুৱালে কৌশল্যা আৰু সুমিত্ৰাই শোকত অধীৰ হৈ উচুপিবলৈ ধৰিলে। কৌশল্যাই ক'লে, "সুমিত্ৰা, চোৱা, তোমাৰ পুত্ৰই এই ঠাইৰপৰা প্ৰতিদিনে আশ্ৰমলৈ পানী কঢ়িয়াই নিয়ে। তাৰ দাদাক

হৃকে সাধাৰণ কামো ৰংমনেৰে কৰিবলৈ লক্ষ্মণ প্ৰস্তুত। তাৰ সুকোমল কাষত পানীৰ কলহৰ বোজা সি অনুভৱ নকৰে।"

ৰাম-লক্ষ্মণে পিতৃ-তৰ্পণ কৰা ঠাই তেওঁবিলাকে দেখা পালে। তাত দুবৰি বনবিলাক দক্ষিণমুৱা হৈ আছিল।

কৌশল্যাই সুমিত্ৰাৰ গাত ধৰি ক'লে, "ভনীটি, চোৱাচোন অত্যাধিক পৰাক্ৰমী ৰজায়ো মৃত্যুৰ পিছত এনেকুৱা আহাৰ খায়ে সন্তুষ্ট হ'ব লাগে।"

তেওঁবিলাক পঁজা পালেগৈ। তাত ৰাজপুত্ৰ দুজনক শোকত বিবৰ্ণ দেখা পালে। তেওঁবিলাক খেৰৰ পঁজা এটিৰ ভিতৰত বহি আছিল। এই দৃশ্য দেখি ৰাণী কেইগৰাকী থিয় হৈ ৰ'ব নোৱাৰিলে, মাটিত বহিল।

ৰামে কৌশল্যাক মাটিৰপৰা তুলিলে। কৌশল্যাই ফুল যেন কোমল হাতেৰে ৰামৰ গাত হাত ফুৰালে। কৌশল্যাৰ মনত এহাতে ৰং, আনহাতে দুখ। তেওঁ সীতাক সাৱটি লৈ ক'লে, "আই, তই জনক ৰজাৰ কন্যা আৰু অযোধ্যাৰ ৰজাৰ বোৱাৰী। তই অৰণ্যৰ এই পঁজাত থাকনে? জঁয়পৰা পদুম, ধূলিৰে চাকখাই থকা সোণৰ প্ৰতিমা তই। তোৰ অৱস্থা দেখি মোৰ হিয়া ভাগি গৈছে।"

ৰামে বশিষ্ঠৰ ভৰি চুই সেৱা জনালে। দেৱতাসকলৰ গুৰু বৃহস্পতি পৃথিৱীত অৱতীৰ্ণ হৈ যেন বশিষ্ঠৰূপে দ্বিতীয় বৃহস্পতি হৈছে। ৰাম মাকৰ কাষতে বহিল। ভৰত ৰামৰ মুখা-মুখিকৈ আঁতৰি বহিল। মান্যৱন্তসকল তেওঁলোকক মাজত লৈ বহিল। ভৰতে কি কয় আৰু ৰামে কি উত্তৰ দিয়ে তাক শুনিবলৈ সকলো উদ্‌গ্ৰীৱ হৈ ৰ'ল।

ৰামে সুধিলে, "ভৰত, তুমি ৰাজ কৰ্তব্য এৰি পশুৰ ছাল পিন্ধি জঁটাবান্ধি ইয়ালৈ আহিলা কিয়?"

ভৰতে বহুতবাৰ মুখ মেলো মেলো বুলি যত্ন কৰিলে। প্ৰথমতে কেৱল 'দাদা' বুলি সম্বোধন কৰিব পাৰিলে। তাৰ পিছত তেওঁ মনসাহ কৰি ক'বলৈ ধৰিলে :

"তোমাক বনলৈ পঠিয়াই শোকৰ ভাৰ বব নোৱাৰি আমাৰ পিতৃদেৱৰ আত্মা স্বৰ্গী হ'ল। দুৰভিসন্ধিৰ ফলত মোৰ আয়ে পাপ আৰু বৈধব্য আৰ্জিলে। তেওঁ এতিয়া অতিশয় দুখিত। জগতে নিন্দা কৰাত তেওঁৰ কাৰণে পৃথিৱী নৰক যেন হৈছে। কেৱল তুমিহে আমাক ৰক্ষা কৰিব পাৰা। ৰাজমুকুট গ্ৰহণ কৰি আমাৰ দুষ্কৰ্মৰ দাগ আৰু চকুলো মচি পেলোৱা। ইয়াৰ কাৰণেই আমি নাগৰিকবৃন্দ, সৈন্যবাহিনী আৰু বিধৱা ৰাণীসকলক লৈ

ইয়ালৈ আহিছোঁ। আমি সকলোৱে তোমাৰ বাক্য শুনিবলৈ উদ্‌গ্ৰীৱ হৈ আছোঁ। আমাৰ প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ কৰা। ইয়াৰপৰাই আমাৰ শোক দূৰ হ'ব আৰু বংশৰ ধৰ্ম পুনৰ সংস্থাপিত হ'ব। ধৰ্মপৰায়ণ ৰজাৰ অবিহনে দেশ বিধৱাৰ নিচিনা পৰিত্যক্ত আৰু নিঃসহায়। তুমি উলটি গৈ দেশখনত সুখ আৰু নিৰাপত্তা স্থাপন কৰিব লাগে। পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰৰ দৰে আমাৰ অন্ধকাৰ নাশ কৰা মন্ত্ৰীবৰ্গ আৰু এই অধমে তোমাৰ চৰণত পৰি ভিক্ষা কৰিছোঁ। প্ৰত্যাখ্যান নকৰা যেন দাদা।"

এইদৰে কোৱাৰ পিছত ভৰতৰ চকুযুৰি চকুলোৰে চলচলীয়া হ'ল। তেওঁ ৰামৰ ভৰিত গৰামাৰি ধৰিলে।

ৰামে ভৰতক মাটিৰপৰা তুলি বুকুত সুমাই লৈ ক'লে, "বাচা, আমি মহৎ বংশত জন্ম লভিছিলোঁ আৰু সজ পথত ডাঙৰ দীঘল হ'লোঁ। তুমি বা মই কোনো অন্যায় কাম কৰিব নোৱাৰোঁ। ভাই, তোমাৰ গাত মই কোনো দোষ দেখা নাই। তুমি বেজাৰ নকৰিবা আৰু মাহী আইৰ বিষয়ে কোনো কটু কথা নকবা। তেওঁক দোষ দিয়া আমাৰ পক্ষে উচিত নহ'ব। আমাৰ পিতৃদেৱে যেনেকৈ অভিষেকৰ আজ্ঞা দিব পাৰে তেনেকৈয়ে আমাৰ কৰ্ত্তব্য নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিবলৈ বা আমাক নিৰ্বাসন দিবলৈকো তেখেতৰ স্বত্ব আছে। পিতৃ-মাতৃক সন্মান কৰাহে আমাৰ কৰ্তব্য। তেওঁলোকৰ আদেশ মই কেনেকৈ অমান্য কৰোঁ? বা তাত মোৰ কি প্ৰশ্ন থাকিব পাৰে? পিতাদেৱৰ আদেশ মই বনলৈ যাব লাগে—এই আদেশ মই উলংঘন কৰিব পাৰোঁনে?

"পিতাদেৱে তোমাক ৰাজ্যভাৰ আৰু মোৰ প্ৰতি বনবাসৰ বিধান কৰিলে। আমাৰ জীৱনৰ পথ স্থিৰ কৰি দিয়াৰ অধিকাৰ তেখেতৰ নিশ্চয় আছিল। এনে অৱস্থাত তেখেতৰ পৰিকল্পনা পৰিৱৰ্তন বা প্ৰত্যাখ্যান কৰিবলৈ আমাৰ ক্ষমতা ক'ত? ভুল পন্থা লোৱাতকৈ দেশ শাসন কৰাহে তোমাৰ কৰ্তব্য। ময়ো মোৰ কৰ্তব্য কৰিম আৰু চৌধ বছৰ দণ্ডকাৰণ্যত বাস কৰি পিতৃৰ আজ্ঞা পালন কৰিম। পিতাদেৱৰ ইচ্ছা পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰিলে সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ অধীশ্বৰ হ'লেও সুখী হ'ব পাৰিমনে?"

ভৰতে পুনঃ পুনঃ ৰামক অনুৰোধ কৰিলে। ৰামে বুজিলে যে ভৰতৰ শোকৰ কাৰণ এইহে যে তেওঁৰ হকেই ৰামৰ প্ৰতি অন্যায় বিচাৰ ঘটিল। ৰামে এইটোও বুজিছে যে ভৰতে এই কলঙ্ক দৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

ৰামে ক'লে, "মিছাতে নিজক নুদুষিবা। এই সকলো ঘটনা তোমাৰ কাৰণে ঘটিছে বুলি নাভাবিবা। নিয়তিয়ে সকলোকে নিয়ন্ত্ৰিত কৰে।

তুমি শোক পৰিত্যাগ কৰা। অযোধ্যালৈ উলটি গৈ ৰাজ্য শাসন কৰা। আমি যি পিতৃক ভক্তি আৰু স্নেহ কৰোঁ তেখেতে স্থিৰ কৰি দিয়া মতে আমি কৰ্তব্য কৰোঁ আহা।"

যিবিলাক মানুহে কথা-বতৰা শুনি আছিল আৰু ৰামচন্দ্ৰৰ স্থিৰ সঙ্কল্প দেখা পাইছিল, তেওঁবিলাকৰ সমানে হৰ্ষ-বিষাদ উপজিল। ভৰতৰ ভাতৃ-স্নেহ আৰু বিশুদ্ধতা দেখিলত তেওঁলোকৰ মনত গৰ্ব আৰু আনন্দ উপচি পৰিছিল।

ৰামে তেওঁৰ অখণ্ডনীয় সিদ্ধান্তৰ কথা জনালে, "মই পিতৃবাক্য লংঘন কৰিব নোৱাৰোঁ। তুমি মোৰ মন ঘূৰাবৰ কাৰণে চেষ্টা নকৰি মোৰ সন্তোষ বিধান কৰা। লক্ষ্মণে মোক বনবাসত সহায় কৰাৰ নিচিনাকৈ শত্ৰুঘ্নই তোমাক ৰাজবাটত সহায় কৰিব। মোৰ কাষত লক্ষ্মণ থাকিলে মোৰ কোনো অভাৱ নাই। আমি চাৰিও ককাই-ভায়ে পিতৃৰ ইচ্ছা পূৰ্ণ কৰোঁ আহাঁ।"

ভৰতৰ লগত বিদ্বান পণ্ডিত জাবালিও গৈছিল। জাবালিয়ে ৰামক এনেদৰে বুজনি দিছিল :

"তুমি বাৰে বাৰে তোমাৰ পিতৃ-আজ্ঞাৰ কথা কৈছা। দশৰথৰ দেহাৰ পাৰ্থিৱ পদাৰ্থই এতিয়া পঞ্চভূতত লয় পালে। তুমি এনেকৈ কৈছা যেন সেই মৃত ব্যক্তি আৰু তোমাৰ মাজত এটা অব্যাহত সম্পৰ্ক প্ৰৱৰ্তি আছে। এইটো কেৱল ভ্ৰম। তুমি নিৰ্বোধৰ দৰে ধৰ্মৰ কথা কৈ তোমাৰ জন্মগত সৌভাগ্যক নেওচিব খোজা কিয়? আউলি-বাউলি চুলিৰে ইনাই-বিনাই থকা তিৰোতাৰ দৰে অযোধ্যা নগৰীয়ে তোমাৰ কাৰণে শোকভৰা অন্তৰেৰে অপেক্ষা কৰি আছে। উলটি যোৱা। ৰাজমুকুট গ্ৰহণ কৰা। জীৱনৰ সুখ ভোগ কৰা। ভৰতৰ কথা শুনা। তোমাৰ প্ৰকৃত কৰ্তব্য লংঘন নকৰিবা।"

এই কথা শুনি ৰামৰ খং উঠিল। তেওঁ কটু কথাৰে ক'লে, "ঋষিবৰ, আপুনি সত্য আৰু ন্যায়পৰায়ণতাত কোনো মূল্য নিদিয়া যেন দেখিছোঁ। আপোনাৰ বস্তুবাদী উপদেশ শুনি মোৰ অন্তৰত এনে ঘৃণা উপজিছে যে আপোনাৰ নিচিনা নাস্তিক এজনক ৰাজসভাত কেনেকৈ স্থান দিছিল মই বুজিব পৰা নাই।"

জাবালিয়ে তেতিয়া ততাতৈয়াকৈ সুৰ পৰিবৰ্তন কৰি ক'লে, যে তেওঁ নাস্তিক নহয়, বৰঞ্চ তেওঁ সদায় শাস্ত্ৰ ব্যাখ্যা কৰি আহিছে আৰু ৰামক

'ওলোটাই নিবৰ কাৰণে ব্যগ্ৰ হৈছে এনেকৈ কৈছিল। বশিষ্ঠয়ো তেওঁৰ হৈ মধ্যস্থতা কৰিলে আৰু অশুভ কথোপকথনৰ অন্ত পেলালে। বশিষ্ঠই তেতিয়া ৰামক উলটি যাবলৈ এনেকৈ বুজালে :

"মুঠতে মোৰ মত এই যে, তুমি অযোধ্যালৈ উলটি গৈ সিংহাসনত বহিব লাগে। অৱশ্যে তোমাৰ পিতাৰাৰ আদেশো বিবেচনা কৰিব লাগে আৰু তাৰ মৰ্যাদা অক্ষুণ্ণ ৰাখিব লাগে। তুমি পিতাৰাৰ আদেশ তত্তালিকে আৰু বিনা সঙ্কোচে মান্য কৰিছা। কিন্তু এতিয়া নতুন পৰিস্থিতি উদ্ভৱ হৈছে। ভৰতে নিঃসহায় হৈ, কলঙ্কৰ ভয়ত, তোমাৰ চৰণত পৰি আশ্ৰয় ভিক্ষা কৰিছে। তেওঁক তুমি কেনেকৈ ঘৃণা কৰিবা? সকলোৱে জানে তুমি ভৰতক নিজৰ প্ৰাণসম ভাই বুলি জ্ঞান কৰা। তোমাৰ ওচৰলৈ আহি যি সহায় বিচাৰে তাক তুমি বিমুখ নকৰা। তুমি এতিয়া ভৰতক কেনেকৈ বিমুখ কৰিবা? তোমাৰ চৰণত পৰি আশ্ৰয় বিচৰাজনক সহায় কৰা তোমাৰ জীৱনৰ নীতি নহয়নে?"

ৰামৰ মন নুকুমলিল। তেতিয়া ভৰতে সুমন্ত্ৰৰ ফাললৈ চাই ক'লে, "দাদাৰ মোলৈ পুতৌ নহ'ল। ইয়াতে দুৰ্বাবনৰ শয্যা প্ৰস্তুত কৰা; মই অনশন ব্ৰত গ্ৰহণ কৰিম।"

সুমন্ত্ৰই সংকোচ কৰি ৰামৰ চকুলৈ চালে। নিজে দুবৰি বন গোটাই মাটিত পাৰি ভৰত তাৰ ওপৰত বহিল। ৰামে ক'লে, "বাচা, এই কাম উচিত নহয়। উঠা, অযোধ্যালৈ ঘূৰি যোৱা আৰু কৰ্তব্য পালন কৰা। ক্ষত্ৰিয় ধৰ্মৰ বিৰুদ্ধাচৰণ নকৰিবা।"

ভৰত উঠিল আৰু তেওঁ অযোধ্যাৰপৰা অহা নগৰবাসী আৰু সৈন্যবিলাকলৈ চাই গোহাৰি জনালে : "হে অযোধ্যাবাসী। আপোনালোকে নিৰ্বাক হৈ চাই আছে কিয়?"

ৰাইজে মাত লগালে, "ৰাম সত্যৰপৰা বিচলিত নহয়। তেওঁ পিতৃৰ অঙ্গীকাৰ পূৰ্ণ কৰিব। তেওঁ যেতিয়া অযোধ্যালৈ উলটি নেযায় পুনৰবাৰ তেওঁৰ ওপৰত বল প্ৰয়োগ কৰা নিৰৰ্থক।"

ৰামে ক'লে, "ভাই ৰাইজৰ কথা শুনা। তেওঁবিলাক আমাৰ দুয়োৰে শুভাকাংক্ষী। তেওঁবিলাকৰ হৃদয়ত ধৰ্মই বসতি লৈছে।"

ভৰতে ক'লে, "মই দাদাৰ দৰে নিৰ্দোষী আৰু তেওঁৰ প্ৰতিনিধি। ৰজাৰ বাক্য পালনৰ অৰ্থে মই অৰণ্যত থাকোঁ আৰু দাদা অযোধ্যালৈ গৈ তাত মোৰ পৰিবৰ্তে ৰাজ্য শাসন কৰক।"

ৰামে হাঁহিলে আৰু ক'লে, "এই ক্ষেত্ৰত সাল-সলনি কৰা নাযায়। ই বয়-বস্তু সাল-সলনি কৰা বা চুক্তি কৰা ব্যৱসায়-বাণিজ্য নহয়। অৱশ্যে কেতিয়াবা কোনোবা বৰ দুৰ্বল বা অসমৰ্থ হ'লে তেওঁৰ কাম আনজনে সমাধা কৰে। কিন্তু এতিয়া সেই নিয়ম খাটিব জানো? কোনোবাই ক'ব জানো যে বনবাসৰ কাৰণে মোৰ শক্তি নাই; কেৱল ভৰতৰহে আছে?"

তেতিয়া জ্ঞানশ্ৰেষ্ঠ বশিষ্ঠই জটিল সমস্যাটোৰ সমাধান দেখা পালে। অতপৰে ৰাম আৰু ভৰতৰ ভিতৰত কোন শুদ্ধ ইয়াৰ বিচাৰ হ'ল। বশিষ্ঠই ক'লে, "ভৰত, তুমি ৰামৰ প্ৰভুত্বত তেওঁৰে প্ৰতিভূ স্বৰূপে ৰাজ্য শাসন কৰা। তেতিয়া তোমাৰ গাত দোষ নালাগে আৰু তোমালোকৰ পিতৃৰ অঙ্গীকাৰো ৰক্ষা হ'ব।"

ৰামে ভৰতক কোলাত বহুৱাই লৈ ক'লে, "ভাই, ৰাজ্যখন তোমালৈ মোৰ দান বুলি ধৰি লোৱা। এই দান গ্ৰহণ কৰা আৰু আমাৰ পিতৃৰ ইচ্ছা অনুযায়ী শাসন কৰা।"

সেই মুহূৰ্ত্তত ৰাম আৰু ভৰতৰ ওপৰত স্বৰ্গীয় জ্যোতি নামি আহিল আৰু দুয়ো সূৰ্যৰ দৰে উদ্ভাসিত হ'ল।

ভৰতে ক'লে, 'দাদা তুমি মোৰ পিতৃ আৰু দেৱতা। তোমাৰ ইচ্ছা পালন কৰাই মোৰ ধৰ্ম। তোমাৰ খৰমযোৰ মোক দিয়া। তুমি উলটি নোযোৱালৈকে তোমাৰ চিন স্বৰূপ সেই পাদুকাই অযোধ্যা শাসন কৰিব। চৌধ বছৰ কাল মই চহৰৰ বাহিৰত বাস কৰিম আৰু তোমাৰ খৰমযোৰক সেৱা জনাই তোমাৰ পৰিবৰ্তে ৰজাৰ কৰ্তব্য পালন কৰিম। এই কাল অতীত হ'লে তুমি উলটি গৈ ৰাজ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিবা।"

ৰামে ক'লে, "সেয়ে হওঁক।"

ৰামে খৰমযোৰত ভৰি থলে আৰু তাৰ পিছত ভৰতৰ হাতত খৰমযোৰ দিলে। ভৰতে মাটিত দীঘল দি পৰি খৰমযোৰ হাতত লৈ শিৰত তুলি ল'লে।

ভৰত আৰু তেওঁৰ অনুচৰবৰ্গই অযোধ্যাৰ ফালে খোজ ল'লে। যাওঁতে বাটত তেওঁবিলাকে ভৰদ্বাজক লগ পাই সকলো কথা ক'লে। ঋষিয়ে ভৰতক আশীৰ্বাদ দি ক'লে:

"তোমাৰ খ্যাতি চিৰস্মৰণীয় হ'ব। তুমি সূৰ্য বংশৰ সন্তান নোহোৱা জানো? পানী যেনেকৈ তললৈ বৈ যায় তোমাৰ বংশৰ সুখ্যাতিও তোমাৰ শৰীৰৰ শিৰা-প্ৰশিৰাত বৈ আছে। তোমাৰ পিতৃ দশৰথ সুখী হৈছে। তেওঁৰ মৃত্যু হোৱা নাই। তোমাৰ দেহত তেওঁ অমৰ হৈ আছে।"

তেওঁবিলাকে গুহক আকৌ লগ পালে। তেওঁলোক গঙ্গানদী পাৰ হৈ অযোধ্যা পালেগৈ। সদলবলে ভৰতে অযোধ্যাত প্ৰৱেশ কৰিলে। ৰজা ৰামচন্দ্ৰৰ অবিহনে মহানগৰীখন ভৰতৰ কাৰণে শূন্য যেন লাগিল। চহৰখন অমাবস্যাৰ নিশাত ঢাকখাই থকা যেন লাগিল। তেওঁ কেকয়ৰপৰা খৰখেদা কৰি উলটি আহোঁতে ক্লান্ত হৈ আহিছিল আৰু মনত অবৰ্ণনীয় ভয় আৰু আশঙ্কা আছিল। কিন্তু আজি তেওঁ শোকৰ কাহিনী উপলব্ধি কৰি চহৰ প্ৰৱেশ কৰিছে। অতীতৰ কথা তেওঁ স্মৰণ কৰিলে আৰু তাৰ লগত বৰ্তমানৰ কথাও চিন্তা কৰি আকৌ শোকাকুল হ'ল। তেওঁ ৰাজ কাৰেঙত সোমাই ৰাণী কেইগৰাকীৰ এৰাপৰলীয়া কোঠালৈ গ'ল। তাৰ পিছত সভামণ্ডপলৈ গ'ল। তাত এইদৰে ক'লে, "মোৰ শোক গধুৰ। কিন্তু মই তাক সহ্য কৰিম। মই নন্দিগ্ৰামত বাস কৰিম আৰু তাৰপৰা মোৰ দৈনন্দিন কৰ্ত্তব্য কৰিম। দাদাৰ আগত ইয়াকে প্ৰতিশ্ৰুতি দিছোঁ। এই অৰ্থে আপোনালোকে আয়োজন কৰক।"

আয়োজন হ'ল। ভৰতে ধীৰ গম্ভীৰ স্বৰেৰে ৰাজসভাত ঘোষণা কৰিলে, "এই ৰাজ্য দাদা ৰামচন্দ্ৰৰ। সম্প্ৰতি তেওঁ মোক ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰিবলৈ আদেশ দিছে। দাদাৰ আসনত তেওঁৰ খৰম এযোৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলোঁ।"

ভৰতে নন্দিগ্ৰামত বাস কৰিলে আৰু ৰামচন্দ্ৰ উলটি নহালৈকে ধৰ্মকাৰ্য্য অনুষ্ঠান কৰাৰ দৰে তাৰপৰাই ৰাজ্য শাসন কৰি থাকিল। শাস্ত্ৰৰ বাণী এইটোৱেই নহয় জানো যে মানুহে নিঃস্পৃহ আৰু নিস্বাৰ্থভাৱে জগতৰ সেৱা কৰিব আৰু ফলাফল ভগৱানৰ চৰণত সমৰ্পণ কৰিব? ৰামে চৌধবছৰ বনত থাকি পিতৃবাক্য পালন কৰিলে আৰু এই কালডোখৰত ভৰতেও নন্দিগ্ৰামত বাস কৰি ব্ৰত উদ্‌যাপন কৰিলে।

ঊনত্ৰিংশ অধ্যায়

বিৰাধ বধ

চিত্ৰকূটৰপৰা অলপ দূৰৈত জনস্থান নামে ঠাইত ৰাক্ষসবিলাকৰ এটা কোঠ আছিল। ৰাৱণৰ ভায়েক খৰ নামেৰে এজন ৰাক্ষস এই কোঠটোৰ অধিপতি আছিল। এই দুৰ্গৰপৰা দুৰ্দান্ত ৰাক্ষসবিলাকে নিৰ্জন আশ্ৰমত বাসকৰা ঋষি-মুনিসকলৰ ওপৰত দৌৰাত্ম্য কৰি বনত তোলপাৰ কৰি থাকে। এই ৰাক্ষসবিলাকে ঋষিসকলৰ জীৱন এনেদৰে বিপন্ন কৰিলে যে ৰামৰ অভয় বাক্য পায়ো নিজৰ নিজৰ আশ্ৰম ত্যাগ কৰি তেওঁবিলাক আন ঠাইলৈ উঠি গ'ল।

ভৰত যোৱাৰ পিছত ৰামে চিত্ৰকূটত থাকি ভাল নেপালে। নৈৰাশ্যত চকুৰ পানীৰে বাট নেদেখা ভৰতৰ মুখখনি আৰু কৌশল্যাৰ নিশকতীয়া দেহৰ ছবি তেওঁৰ চকুৰ আগত জিলিকি আছিল। তাৰ উপৰিও ঋষিসকল গুচি যোৱাত তেওঁ সাধুসঙ্গৰপৰা বঞ্চিত হ'ল। তেওঁৰ নিৰ্জন পঁজাটো দুখৰ স্মৃতিৰে পৰিপূৰ্ণ হ'ল। তাৰ ফলত তেওঁ দণ্ডকাৰণ্যব আন ঠাইত বাস কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলে।

তাৰ পিছত তেওঁবিলাক চিত্ৰকূট পৰিত্যাগ কৰি অত্ৰি ঋষিৰ আশ্ৰম পালেগৈ। ঋষিয়ে সেই অঞ্চল ভালকৈ চিনি পায়। ৰামে তেওঁৰপৰাই ক'ত থাকিব পাৰে এই বিষয়ে উপদেশ ল'ব খুজিলে। ঋষিৰ আশ্ৰমত তেওঁবিলাকক আদৰ—সাদৰ কৰি অভ্যৰ্থনা কৰিলে। সীতাই ঋষি-পত্নীৰ অন্তৰ জয় কৰিলে। দেৱীতুল্যা অনসূয়াই সীতাৰ গাত সতীব ধৰ্মৰ সম্যক প্ৰতিমূৰ্তি দেখা পাই তেওঁক আশীৰ্বাদ দিলে আৰু যুৱতী ভাৰ্যাৰ ৰূপত ৰহণ চৰাবলৈ ধুনীয়া সাজপাৰ আৰু পৱিত্ৰ অঙ্গৰাগ দিলে।

অনসূয়া পৱিত্ৰ নাৰীধৰ্মৰ প্ৰতিমূৰ্তিস্বৰূপ। তেওঁৰ উপহাৰে সীতাক ৰূপ আৰু মনৰ বল যোগালে। উপহাৰ গ্ৰহণ কৰি সীতাই ক'লে, "মোৰ স্বামীগুৰুৱে মোক পিতৃ-মাতৃৰ দৰে মৰম কৰে। মই প্ৰকৃততে ধন্যা।"

তাৰ পিছত তেওঁবিলাকে বাট-পথৰ সন্ধান লৈ পুনৰ যাত্ৰা কৰিলে।

দণ্ডকাৰণ্যৰ ভিতৰেদি গৈ থাকি তেওঁলোকে বহুত ঋষি বাসকৰা এখন ঠাই পালেগৈ। ওচৰ পাওঁতে তেওঁলোকে যজ্ঞৰ সম্ভাৰ, গছৰ বাকলিৰ

সাজপাৰ আৰু হৰিণৰ ছাল ৰ'দত শুকাবলৈ মেলি দিয়া দেখা পাই বুজিলে যে তাত সাধু সমাজৰ বসতি আছে।

ঠাইখন ৰম্য। তাত পশু-পক্ষীয়ে অবাধে নিৰ্ভয়ে ভ্ৰমণ কৰিছে। মানুহৰ চেনেহৰ পৰশ পাই সিহঁতে মানুহক ভয় নকৰে। গছত নানা তৰহৰ পকা ফল ওলমি আছে। বেদমন্ত্ৰ উচ্চাৰণৰ সুৰলা ধ্বনি মুখৰিত হৈ পৰিছে। তেওঁবিলাকে কাষলৈ আহি ঋষিসকলৰ জ্ঞানোদ্দীপ্ত মুখ দেখা পালে। তেওঁবিলাকক দেখি ঋষিসকলে সম্বৰ্ধনা জনাই ক'লে, "হে ৰাজন্! তুমি আমাৰ ৰক্ষাকৰ্ত্তা। আমি চহৰতে থাকোঁ বা বনতে থাকোঁ তুমি আমাৰ ৰজা!" ঋষিসকলে অতিথিসকলৰ প্ৰয়োজনীয় বস্তুৰে শুশ্ৰূষা কৰিলে আৰু জিৰণি ল'বলৈ ঠাই দিলে।

পিছদিনা ৰাতিপুৱা তিনিওজনে ঋষিসকলৰপৰা বিদায় লৈ অৰণ্যৰ মাজেদি খোজ ল'লে। এতিয়াৰ অৰণ্য আগতকৈ ডাঠ। বাঘ প্ৰভৃতি জন্তুৰে এই অঞ্চল পৰিপূৰ্ণ। তেওঁবিলাক লাহে লাহে আৰু সতৰ্কতাৰে আগবাঢ়ি গ'ল।

আচম্বিতে এটা বিৰাটকায় দৈত্যই তেওঁলোকক খেদি আহিল। পৰ্বতৰপৰা খহি পৰা বিৰাট চপৰাৰ নিচিনা দৈত্যটোৰ বিকৃত মূৰ্তি। আস্ফালন কৰি আহোঁতে বিকট শব্দ হৈছিল। এইটো নৰভোজী ৰাক্ষস। তাৰ গোজৰণি মেঘৰ গাজনিৰ নিচিনা। দেখাত সি কুৎসিত। তাৰ গাত পিন্ধা বাঘৰ ছালখনত সি হত্যাকৰা জন্তুৰ তেজ আৰু মঙহ চেকুৰা বান্ধি লাগি আছিল। অলপতে বধ কৰা তিনিটা সিংহৰ মৰাশ আৰু এটা হাতীৰ মূৰ তাৰ প্ৰকাণ্ড যাঠিডালত সি থোৱা আছে। সেই যাঠিডাল সি ভয় দেখুৱাই ঘূৰাবলৈ ধৰিলে।

ৰাক্ষসটোৱে তাৰ যাঠিপাত ওপৰলৈ তুলি লৈ ভয়ঙ্কৰ গোজৰণি মাৰিলে। তাৰ পিছত আগলৈ চোঁচা মাৰি গৈ সীতাক থাপমাৰি ওপৰলৈ তুলিলে। সীতাক হাতত লৈ ৰাম-লক্ষ্মণক এইদৰে ক'লে "ক্ষুদ্ৰ বালক, তহঁত কোন? এই বনত প্ৰবেশ কৰিবলৈ কেনেকৈ সাহ কৰিছ? দেখাত তহঁতৰ বয়স কম। কিন্তু তহঁতে মূৰত জঁটা বান্ধিছ আৰু দেহত গছৰ বাকলি পিন্ধিছ। তহঁতে সন্ন্যাসীৰ ভেশ লৈ হাতত ধনু-কাঁড় লৈছ আৰু লগত এজনী তিৰোতা লৈ ফুৰিছ। তহঁতে কাৰ চকুত ধূলি মাৰিব খুজিছ? তহঁতে নিজৰ কামৰ কাৰণে লাজ পোৱা নাইনে? ভণ্ডহঁত, তহঁতৰ আচৰণৰ দ্বাৰা ঋষিবিলাকৰ

সুনাম নষ্ট কৰিছ্। মই স্বয়ং বিৰাধ, এই কথা জানিবি। ঋষিৰ শৰীৰৰ মঙহ মোৰ দৈনিক আহাৰ। এই সুন্দৰী কন্যাক মোৰ পত্নী কৰি ল'ম, বুজিছ্। পাষণ্ডহঁত, তহঁতৰ এতিয়া তেজ পান কৰিম।"

ৰাক্ষসৰ হাতৰ মুঠিত পৰি সীতাই ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে। ৰামে আত্ম-সংযম হেৰুৱাই ক'লে, "লক্ষ্মণ, এনে কথা অসহ্য। মাহী আয়ে এইবিলাক জানিয়েই আমাক বনলৈ পঠিয়াইছিল।"

ৰাম বিমূঢ় হ'ল। ৰাক্ষসক কেনেকৈ আক্রমণ কৰিব লাগে থিৰাং কৰিব নোৱাৰিলে। ক্রোধান্বিত সৰ্পৰ দৰে লক্ষ্মণে গৰজি ক'লে, "দাদা, তুমি ইন্দ্ৰৰ নিচিনা শক্তিমান, মই তোমাৰ লগত থাকোঁতে তুমি নিৰাশ বাণী নুশুনাবা। মোৰ ধনু-কাঁড়ে কি কৰিব পাৰে চোৱা। এতিয়াই ধৰিত্রীয়ে এই ৰাক্ষসৰ ৰক্ত পান কৰিব। অযোধ্যাত যি ক্রোধ সম্বৰণ কৰিলোঁ আজি সেই ক্রোধ এই ৰাক্ষসৰ ওপৰত বৰ্ষণ কৰিম। ইন্দ্ৰই পাখিলগা পৰ্বত চূৰমাৰ কৰাৰ দৰে ইয়াক খণ্ড-পুষ্প কৰিম। ইয়াক মই আক্রমণ কৰি বধ কৰিম।" বিৰাধে গোঁজৰণি মাৰি ক'লে, "তহঁত কোন মোক তৎক্ষণাত ক। ৰামৰ মন এতিয়া স্থিৰ হ'ল। তেওঁৰ মুখত বীৰত্ব ফুটি উঠিল আৰু স্থিৰ হৈ ক'লে, "আমি ইক্ষ্বাকু বংশৰ ৰাজকুমাৰ। বনত বাস কৰিবলৈ আহিছোঁ। তুমি কোন, পৰিচয় দিবানে?"

ৰাক্ষসে উত্তৰ দিলে, "তহত তেন্তে দশৰথৰ পুত্ৰ, নহয় জানো? মোৰ পিতাৰ নাম জয়। ৰাক্ষসৰ ভিতৰত মোৰ নাম বিৰাধ বুলি জনাজাত। দুৰ্বল ক্ষত্রিয়, তহঁতে অস্ত্ৰধাৰণ কৰিছ। তহঁতৰ হাস্যাস্পদ অস্ত্ৰেৰে মোৰ কি কৰিব পাৰিবি? ব্ৰহ্মাৰ বৰত কোনো অস্ত্ৰই মোক ছুব নোৱাৰে। এই বালিকাক ইয়াত থৈ তহঁতে প্ৰাণ বচাব খুজিছ্ যদি তুৰন্তে পলা।"

খণ্ডে ৰামৰ মূৰৰ চুলি পালেগৈ তেওঁৰ চকুৰেদি যেন জুইৰ ফিৰিঙতিহে ওলাল। ৰামে ৰাক্ষসক সম্বোধন কৰি ক'লে, "যমৰ ওচৰলৈ যাবৰ তোৰ সময় হ'ল।" এইদৰে কৈয়েই তেওঁ ধনুখন ভিৰাই লৈ চোকা শৰ এপাত ৰাক্ষসৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। সেই শৰ ৰাক্ষসৰ দেহ বিদ্ধ কৰি তেজেৰে ৰাঙলী হৈ জুইৰ আঙনিৰ দৰে তিৰবিৰাই ওলাই আহি পৃথিৱীত পৰিল। কিন্তু ৰাক্ষসৰ প্ৰাণ বধ নহ'ল। শৰৰ বিষত সি ক্রোধান্বিত হ'ল। সীতাক মাটিত থৈ যাঠিডাল ওপৰলৈ তুলি লৈ মুখখন হাঁ কৰি মেলি সি ৰাম-লক্ষ্মণলৈ চোঁচাঁমাৰি গ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণৰ ধনুৰপৰা তাৰ গাত শৰ বৰষিবলৈ ধৰিলে। শৰবিলাক তাৰ গাত এনেকৈ লাগি আছিল যে তাক এটা প্ৰকাণ্ড কেটেলা

পছ যেন দেখা গ'ল। ৰাক্ষসে বিকট হাঁহি মাৰি শৰীৰ সঞ্চালন কৰিলে। তাৰ লগে লগে শৰবিলাক গাৰপৰা খহি পৰিল। সি দেহাটো পোনাই লৈ যাঠিডাল আকৌ তুলি ল'লে। ৰাম-লক্ষ্মণে শৰ মাৰি যাঠিডাল টুকুৰা-টুকুৰকৈ ভাঙি পেলালত সি তাৰ হাতত থকা তৰোৱাল লৈ খেদা মাৰি গ'ল। দুয়োকে খামোচ মাৰি লৈ কান্ধৰ ওপৰত তুলি ৰাক্ষস হাবিলৈ গুচি গ'ল। সীতাই তেওঁবিলাকক চকুৰে নেদেখা হ'লত হুৰাওৱাৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

ৰাম আৰু লক্ষ্মণে দুয়ো দুকালে কান্ধত উঠি ৰাক্ষসক যে অস্ত্ৰেৰে বধিব নোৱাৰে এই কথা বুজিব পাৰিলে। তেওঁবিলাকে ৰাক্ষসৰ অস্ত্ৰ আজুৰি দলিয়াই পেলালে। তাৰ পিছত হাত আৰু ভৰিৰে তাক আক্ৰমণ কৰিলে। ৰাক্ষাসৰ প্ৰতি ব্ৰহ্মাৰ বৰ থকাৰ কাৰণে তাক বধিব নোৱাৰিলে। কিন্তু শৰীৰ ক্ষত-বিক্ষত হোৱাত বিষে ৰাক্ষসক জৰ্জৰিত কৰিলে। বিষত সি গৰজিবলৈ ধৰিলে। তাৰ দুৰ্ভাগ্য, বৰৰ প্ৰভাৱত সি হত্যাৰপৰাহে অব্যাহতি লভিছিল, বিষৰপৰা নহয়।

ৰাক্ষসটো ক্লান্ত হ'লত ৰাম-লক্ষ্মণে তাক মাটিত বগৰাই পেলালে। ৰামে তাৰ ডিঙিত ভৰিৰে এনেকৈ গৰকি ধৰিলে যে সি উঠিব নোৱাৰা হ'ল।

ৰামৰ চৰণপৰশ পালত ৰাক্ষসৰ মনৰ ঢাকনি মেল খালে। পূৰ্ব জন্মত অভিশাপত পৰিহে তাৰ বুদ্ধি লোপ পাইছিল। এতিয়া স্মৃতিশক্তি ঘূৰাই পালত সি কৰযোৰ কৰি বিনয় ভাবেৰে ক'লে, "প্ৰভু, তোমাৰ চৰণৰ পৰশ পালোঁ। মোৰ চকু মুকলি হ'ল। তুমি কোন এতিয়া বুজিলোঁ। মই অভিশাপত পৰি আছোঁ। কিন্তু তুমি মোক পৰিত্ৰাণ কৰিব পাৰা। জন্মতে মই ৰাক্ষস নাছিলোঁ। মই গন্ধৰ্বহে।

"যি বৰ লভিলোঁ সেই বৰৰ ফলত মোৰ মুক্তি হেৰুৱালোঁ। তুমি মোক বধ কৰিলে মই পূৰ্বৰ ৰূপ লভিম আৰু স্বৰ্গলৈ যাব পাৰিম।"

তাৰ পিছত ৰাম-লক্ষ্মণৰ অস্ত্ৰবিহীন প্ৰহাৰত তাৰ প্ৰাণবায়ু উৰি গ'ল। ৰাক্ষসৰ মৰাশটো তেওঁবিলাকে মাটিত গাত খানি পুতি থ'লে। ৰাক্ষসৰ আত্মাই গন্ধৰ্ব-দেশলৈ প্ৰস্থান কৰিলে।

ৰাম-লক্ষ্মণ সীতাক থৈ অহা ঠাইলৈ উলটিল। সীতা তেতিয়া ভয়ত বিহ্বল হৈ আছিল। ৰামে সকলো ঘটনা সীতাক ভাঙি-পাতি ক'লে।

তাৰ পিছত তেওঁবিলাক শৰভঙ্গ মুনিৰ আশ্ৰমলৈ গ'ল। ইন্দ্ৰই অন্যান্য দেৱতাবিলাকক লগত লৈ তাত মুনিৰ লগত কথা পাতি আছিল। ৰাম অহা

বুলি তেওঁ কথা-বতৰা সমাপ্ত কৰি গুচি গ'ল। ৰামে লগত লক্ষ্মণ আৰু সীতাক লৈ মুনিৰ কাষলৈ গৈ প্ৰণাম কৰিলে।

বৃদ্ধ মুনিয়ে ক'লে, "তোমাৰ কাৰণেই মই অপেক্ষা কৰি আছোঁ। মোৰ দেহত্যাগৰ সময় হৈছে। কিন্তু তোমাক এবাৰ দৰ্শন পাবলৈ মোৰ হেঁপাহ আছিল। সেইদেখি মই অপেক্ষা কৰি আছিলোঁ। এতিয়া মোৰ কামনা পূৰ্ণ হ'ল। মোৰ তপস্যাৰ সকলো ফল তোমাৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰিলোঁ।"

ৰামে ক'লে "প্ৰভু, মই নিজে পুণ্য আৰ্জিব নেলাগে জানো? আপোনাৰ অৰ্জিত পুণ্য মই কেনেকৈ গ্ৰহণ কৰোঁ? বনত বাস কৰিবৰ অৰ্থে মই সকলো ত্যাগ কৰিলোঁ। অৰণ্যত ক'ত আশ্ৰয়ৰ স্থল আছে মোক কওক আৰু আশীৰ্বাদ দি বিদায় দিয়ক।"

মুনিয়ে গুপুত কথা জানিছিল যে ৰাম ভগৱানৰ অৱতাৰ। তেওঁ ক'লে, "সুতীক্ষ্ণ ঋষিৰপৰা তুমি ক'ত থাকিব লাগে তাৰ সম্ভেদ লোৱা।"

তেতিয়া শৰভঙ্গই ডাঙৰকৈ জুই জ্বলাই তাত প্ৰৱেশ কৰিলে। স্থূল দেহাটো অগ্নিত ভস্ম হৈ গ'ল আৰু চিতাৰপৰা এটি দিব্য ৰূপবান যুৱক আবিৰ্ভাৱ হৈ আকাশলৈ উৰি গ'ল।

অৰণ্যবাসী ঋষিসকলে বিৰাধ-বধৰ বাতৰি পাই ৰামৰ ওচৰলৈ আহি তেওঁক আগুৰি ধৰিলে। তেওঁবিলাকে ক'লে, "হে ৰজা, আমাৰ পৰম সৌভাগ্য যে তুমি এই অঞ্চলত বাস কৰিবলৈ আহিছা। এতিয়াৰপৰা আমাৰ তপস্যাত ৰাক্ষসে ব্যাঘাত জন্মাব নোৱাৰে। সৌ চাৰিওফালে সিঁচৰতি হৈ থকা হাড়বিলাকলৈ চোৱাচোন। ৰাক্ষসে হত্যা কৰি ভক্ষণ কৰা ঋষিসকলৰ সেয়ে অৱশিষ্ট। এই নৰভোজী ৰাক্ষসবিলাকৰ ভয়ত মন্দাকিনীৰ তীৰত থকা ঋষিসকল সদায় সন্ত্ৰস্ত হৈ থাকে।

"ৰজাৰ কৰ্তব্য প্ৰজাক পালন কৰা। এই কৰ্তব্য পালন নকৰিলে ৰজাৰ পাপ হয়। গৃহস্থীয়ে যেনেকৈ ৰজাক কৰকাটল দিয়ে আমাৰ পুণ্যৰ এক অংশও ৰজাৰ উপকাৰত নিযুক্ত হয়। তুমি দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ দৰে উজ্জ্বল, ৰাক্ষসবিলাকৰ অত্যাচাৰৰপৰা আমাক ৰক্ষা কৰা। তুমিয়েই আমাৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয়।"

ৰামে ক'লে, "হে মহামুনি, আপোনাৰ আদেশ শিৰোধাৰ্য। ৰাজসিংহাসন পৰিত্যাগ কৰি মই পিতাৰ বাক্য পালন কৰিবলৈ বনলৈ আহিছোঁ। পুত্ৰ হিচাপে কৰ্তব্য পালন কৰোঁতে যদি আপোনালোকৰ মই কিবা সেৱা কৰিব পাৰোঁ বা উপকাৰত আহিব পাৰোঁ তেন্তে নিজক দুগুণে ধন্য মানিম।

“মই বনত বাস কৰিম আৰু ৰাক্ষসবিলাকক বধ কৰি আপোনালোকক ভয়ৰপৰা মুক্ত কৰিম। ভয় দূৰ কৰক।”

ৰামৰপৰা সহায়ৰ প্ৰতিশ্ৰুতি পালত ঋষিসকলে মনত সান্ত্বনা আৰু আনন্দ লভিলে। ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু সীতাই তেতিয়া সুতীষ্ণ মুনিৰ আশ্ৰমৰ ফালে যাত্ৰা কৰিলে। তেওঁবিলাক এটা ওখ পৰ্বত পালেগৈ। পৰ্বতৰ কেউফালে ডাঠ হাবি। তেওঁবিলাক হাবিত সোমাল। তাত-তেওঁবিলাকে গছৰ বাকলিৰ সাজপাৰ ৰ'দত শুকোৱা দেখিবলৈ পালে। অলপ দূৰ গৈয়েই বৃদ্ধ ঋষিৰ ওচৰ পালেগৈ।

ঋষিক প্ৰণাম কৰি ৰামে ক'লে, “হে ঋষি, মোৰ নাম ৰাম। আপোনাৰ দৰ্শনপ্ৰাৰ্থী হৈ ইয়ালৈ আহিছোঁ। আপোনাৰ আশীৰ্বাদ ভিক্ষা কৰিছোঁ।”

ঋষিয়ে থিয় হৈ ৰামক আলিঙ্গন কৰিলে। ঋষিয়ে ক'লে, “স্বাগতম্ হে ধৰ্মভক্ত। তোমাৰ আগমনত মোৰ আশ্ৰম মুখৰিত হ'ল। এই আশ্ৰম এতিয়াৰপৰা তোমাৰ। তুমি অযোধ্যা ত্যাগ কৰি চিত্ৰকূটত বাস কৰাৰ সম্বাদ পাই মই জানিছিলোঁ যে তুমি ইয়ালৈ আহিবা। এই আশাতে মই ইমান দিন আছিলোঁ। নতুবা বহুত আগেয়ে মই দেহত্যাগ কৰিলোঁহেঁতেন। মোৰ সঞ্চিত পুণ্য তোমাতেই অৰ্পণ কৰোঁ। তুমি নিজৰ হৈ আৰু তোমাৰ ভায়েৰা আৰু ৰাজকুমাৰীৰ হৈ গ্ৰহণ কৰা।” সুদীৰ্ঘ পবিত্ৰ জীৱনৰ ফলত ঋষিৰ মুখ উজ্জ্বল হৈ পৰিছিল।

অতিথিক অৰ্জিত পুণ্য আগবঢ়োৱা প্ৰথা ঋষিৰ মাজত প্ৰচলিত আছিল। ৰামৰ প্ৰত্যুত্তৰৰপৰা এনে সৌজন্য কেনেকৈ গ্ৰহণ কৰিব লাগে তাৰ আভাস পোৱা যায়।

ৰামে ক'লে, “হে ঋষি, মই নিজে সজকৰ্মৰ দ্বাৰা পুণ্য সঞ্চয় কৰিব লাগিব। আপোনাৰ আশীৰ্বাদ পালে এতিয়াও কৰিব পাৰিম। অৰণ্যত মই বাস কৰিব খোজোঁ। শৰভঙ্গ মুনিয়ে আপোনাৰ আশীৰ্বাদ ল'বলৈ আৰু মই ক'ত বাসস্থান ল'ব পাৰোঁ সেই বিষয়ে পৰামৰ্শ ল'বলৈ মোক আপোনাৰ ওচৰলৈ পঠিয়ালে।”

আনন্দত ঋষিৰ মুখ উজ্জ্বল হৈ পৰিল। তেওঁ অৰ্থপূৰ্ণ ভাষাৰে ক'লে, “তুমি মোৰ আশ্ৰমতে থাকিব পাৰা। ইয়াৰ চাৰিওফালে বহুত ঋষিয়ে বাস কৰে। অৰণ্যত ফল-মূল পোৱা যায়। কিন্তু দুষ্ট পশুবিলাকে ঋষিসকলক আমনি কৰি তপস্যাত বিঘিনি ঘটায়। ঋষিসকল এই কষ্ট সহিবলৈ অপাৰগ হৈ পৰিছে। ইয়াৰ বাহিৰে এই ঠাই ভাল।”

ৰামে ঋষিৰ মনৰ কথা বুজিলে। তেওঁ ধনুখন ভিৰাই তাত গুণ লগাই ক'লে, "হে মুনিবৰ, এই দুষ্টাচাৰীবিলাকক মই বধ কৰিম। মোৰ ধনু শক্তিশালী আৰু কাঁড় চোকা। আমি আশ্ৰমত থকা উচিত নহ'ব। আমি ইয়াত থাকিলে আপোনালোকৰ পূজা-সেৱাত ব্যাঘাত জন্মিব। ওচৰতে আমি নিজৰ ঠাই বাছি ল'ম। তাকে আদেশ দিয়ক।"

ৰাতিটো তেওঁবিলাকে ঋষিৰ অতিথি হৈ কটালে। পিছদিনা প্ৰত্যুষতে তেওঁবিলাকে শুই উঠি ফুলেৰে সুগন্ধি শীতল পানীত বুৰিয়াই গা ধুলে, হোমাগ্নি জ্বলালে, পূজা কৰিলে আৰু ঋষিৰ ভৰি ছুই সেৱা জনালে।

ৰামে ক'লে, "আপোনাৰ কৃপাত আমি ৰাতিটো সুখেৰে কটালোঁ। এই অঞ্চলৰ আন আন ঋষিসকলক দৰ্শন কৰি তেওঁবিলাকৰ আশীৰ্বাদ গ্ৰহণ কৰিব খুজিছোঁ। ৰ'দ উঠাৰ আগতে আমি যাত্ৰা কৰা ভাল। আমাক যাবলৈ আদেশ কৰক।"

ঋষিয়ে ৰাম-লক্ষ্মণক আলিঙ্গন কৰি ক'লে, "দণ্ডকাৰণ্যৰ মহৰ্ষিসকলক সাক্ষাৎ কৰাগৈ। তেওঁবিলাকে কঠোৰ ব্ৰত পালন কৰিছে আৰু দৈৱ-শক্তি লাভ কৰিছে। অৰণ্যখন বিতোপন আৰু হৰিণা পহু, চৰাই, পদুমফুলেৰে ভৰা সৰোবৰেৰে পৰিপূৰ্ণ। জলপ্ৰপাত আৰু ময়ূৰেৰে পৰ্বতবিলাক শুৱনি হৈ পৰিছে। তোমালোক যোৱা কিন্তু যেতিয়াই প্ৰয়োজন হয় এই আশ্ৰমলৈ আকৌ আহিবা।"

তিনিওজনে ঋষিক যথাৰীতি প্ৰদক্ষিণ কৰি বিদায় ল'লে। সীতাই ৰাম-লক্ষ্মণৰ হাতত তৰোৱাল, ধনু আৰু তূণ তুলি দিলে। ৰাজকুমাৰ দুয়োজনে মহৰ্ষিৰ আশীৰ্বাদ লভি আগতকৈও দীপ্তিমন্ত হৈ যাত্ৰা কৰিলে।

ত্ৰিংশ অধ্যায়

দহ বছৰ পাৰ হৈ গ'ল

অৰণ্যকাণ্ড আৰম্ভ হ'ল। কবিয়ে এটি আখ্যানেৰে অধ্যায়টো আৰম্ভ কৰিছে। এই আখ্যানে সীতাৰ বিপদৰ কাৰণে পাঠকৰ মন স্বভাৱতে প্ৰস্তুত কৰিছে। ৰামৰ ওপৰত নতুন দায়িত্ব অৰ্পিত হ'ল। দণ্ডকাৰণ্যৰ ঋষিসকলক উপদ্ৰৱ কৰা ৰাক্ষসবিলাকক তেওঁ বধ কৰিব লাগিব। সীতাৰ

অন্তৰত ভয়ৰ সঞ্চাৰ হ'ল। ভৱিষ্যত বিপদে যেন তেওঁক কিবা আগতীয়া সঙ্কেত দিলে।

সীতাই তেওঁৰ প্ৰিয়স্বামীক সুধিলে, "আপুনি আৰু লক্ষ্মণে এতিয়া তপস্বী হৈ বনবাস খাটিছে। আপোনালোকে জানো আনৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিব লাগে? স্বৰ্গীয় পিতাৰ অঙ্গীকাৰ পালন কৰিবলৈহে আপোনালোক ইয়ালৈ আহিছে। ৰাজদণ্ডধাৰী ৰজাৰহে ঋষিসকলক ৰক্ষা কৰা কৰ্তব্য। তপস্যাত নিযুক্ত হৈ থকা কালত আপোনালোকৰ এই কৰ্তব্য নহয়। আত্মৰক্ষাৰ বাহিৰে সন্ন্যাস জীৱনত প্ৰাণী বধ কৰা নিষিদ্ধ। আপুনি নভবা-নিচিন্তাকৈ ঋষিসকলক ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছে। ইয়াৰপৰা আমাৰ কি পৰিণতি হয় নেজানো।"

সুতীক্ষ্ণৰ আশ্ৰমৰপৰা দণ্ডকাৰণ্যৰ ভিতৰেদি গৈ থাকোঁতে সীতাই এইদৰে কোমল সুৰীয়াকৈ মৰম লগা কথাৰে যুক্তি দেখুৱাইছিল।

সীতাই ক'বলৈ ধৰিলে, "নাথ, আপোনাক উপদেশ দিব খোজা মোৰ পক্ষে ধৃষ্টতা। আপোনাৰ প্ৰতি প্ৰগাঢ় স্নেহত অনুৰক্তা হৈ মই দুৰ্বল ৰমণী হিচাপেহে এনেকৈ কৈছোঁ। আপুনি ধৰ্মৰ তত্ত্ব জানে। লোভৰ বশত মানুহ তিনিপ্ৰকাৰে পাপৰ শৰণাপন্ন হয়—মিথ্যাবাদ, পৰস্ত্ৰীগমন আৰু হিংসা। যি সত্যৰ কাৰণে সিংহাসন পৰিত্যাগ কৰি বনত আশ্ৰয় লৈছে তেনেজনৰ কাৰণে মিথ্যাবাদ অচিন্তনীয়। পৰস্ত্ৰী-গমনৰ বিষয়ে অন্য তিৰোতাৰ চিন্তা-মাত্ৰও আপোনাৰ মনলৈ আহিব নোৱাৰে বুলি মই জানো। কিন্তু তৃতীয় প্ৰকাৰৰ পাপৰ বিষয়ে মোৰ ভয় হৈছে। আমাক আক্ৰমণ নকৰাজনক আমি বধ কৰা উচিত হ'বনে? ৰাক্ষসেই হওক বা আন কোনোবাই হওক, আমাৰপৰা আঁতৰি থকাজনক আমি কিয় বধ কৰিব লাগে? ঋষিসকলক আপুনি খৰখেদাকৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দি পেলালে দুষ্টক নাশ কৰা যে ক্ষত্ৰিয়ৰ কৰ্তব্য তাত সন্দেহ নাই কিন্তু ক্ষত্ৰিয়ৰ প্ৰাপ্য বিশেষাধিকাৰ ত্যাগ কৰি সন্ন্যাসীৰ দৰে বনত বাস কৰিবলৈ আহোঁতে এনে কৰ্তব্যৰ ভাৰ আপোনাৰ লগত লাগি আহিব পাৰে জানো?

"ৰজাৰ কৰ্তব্য ৰাজসিংহাসনৰ লগত থাকে। গছৰ ছাল-বাকলি পিন্ধি জঁটা বান্ধি আপুনি এতিয়া প্ৰকৃত সন্ন্যাসী। অৱশ্যে আপুনি মোতকৈ ভালকৈ বুজে। মই কেৱল আপোনাক প্ৰাৰ্থনা কৰিছোঁ যেন কিবা কাম হাতত লোৱাৰ আগতে ভালকৈ চিন্তা কৰি লয়।"

সীতাৰ আশঙ্কা দেখা পাই তেওঁলৈ ৰামৰ মৰম আৰু শ্ৰদ্ধা আগতকৈ বাঢ়িল। ৰামে ক'লে, "প্ৰিয়ে, তুমি জনক ৰজাৰ প্ৰকৃত জীয়ৰী হিচাপে এই কথা কৈছা। কিন্তু সীতা. তুমি এদিন কোৱা নাছিলা জানো যে, ক্ষত্ৰিয়ৰ অস্ত্ৰ আনৰ ৰক্ষাৰ কাৰণেহে। নিঃসহায়জনে যেতিয়া নিৰ্যাতন ভোগে ক্ষত্ৰিয় তেতিয়া নিষ্ক্ৰিয় হৈ কেনেকৈ থাকিব পাৰে ? আমি ইয়ালৈ আহোঁতে ঋষিসকলে তেওঁবিলাকৰ যন্ত্ৰণাৰ কথা ক'লে আৰু আমাৰ আশ্ৰয় বিচাৰিলে। ৰাক্ষসবিলাকে তেওঁবিলাকক কেৱল এসোপা মঙহ আৰু তেওঁলোকৰ আশ্ৰমবিলাকক হত্যালয় বুলি জ্ঞান কৰে। এনে নিষ্ঠুৰতা ঋষিসকলে সহ্য কৰিব নোৱাৰে। তেওঁলোকে আমাক বধলীলাৰ চিনস্বৰূপে হাড়-মূৰৰ দ'ম এটা দেখুওৱা নাছিল জানো ? 'তুমি ৰাজপুত্ৰ। উদীয়মান সূৰ্যৰ লগে লগে অন্ধকাৰ নাশ হোৱাৰ দৰে আমাৰ দুৰ্দশা এতিয়া ওৰ পৰিব। তুমি আমাৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয়স্থলী।' এইদৰে কৈয়েই তেওঁলোকে মোৰ মুখলৈ চাইছিল। ৰাজপুত্ৰ হৈ তেওঁলোকৰ কৰুণ প্ৰাৰ্থনা শুনি তেওঁলোকক সহায় নকৰি থাকিব পাৰোনে ? কেৱল ৰজাই নহয়, প্ৰত্যেক ক্ষত্ৰিয়ই, আনকি প্ৰত্যেক মানুহেই নিজৰ কৰ্তব্য কৰা উচিত। অৱশ্যে তুমি মোৰ নিৰাপত্তাৰ কাৰণে ব্যগ্ৰ হৈছা। তোমাৰ যুক্তি মানি ল'লেও, মই প্ৰতিশ্ৰুতি দিলোঁ, তাৰ প্ৰত্যাহাৰ নহয়। তেওঁবিলাকে ক'লে, 'তুমি আমাৰ আশ্ৰয়স্থল' আৰু মই তেওঁবিলাকক ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰতিজ্ঞা কৰিলোঁ। প্ৰতিশ্ৰুতি প্ৰত্যাহাৰ কৰিব নোৱাৰি। মই কোৱা বচন এতিয়া নোহোৱা কৰিব নোৱাৰি। তুমি আৰু মই একেলগে ধৰ্মৰ পথৰ পথিক হ'ব লাগিব। আমাৰ মতভেদ কেনেকৈ হ'ব পাৰে ?" এইদৰে কৈ তেওঁলাকে অৰণ্যৰ ভিতৰেদি লুংলুঙীয়া বাটেদি যাবলৈ ধৰিলে।

ধুমুহাৰ আগত ডাৱৰ অহাৰ দৰে এই কথোপকথনে কাব্যত ঠাই পাইছে। পৰিবৰ্তন হ'ব খোজা পৰিবেশৰ আগজাননীৰ এয়ে কথাপূৰ্ণ সৃষ্টি মাথোন, অৰ্থহীন কবিতাৰ সমাবেশ নহয়।

দহবছৰ কাল ৰাম, সীতা আৰু লক্ষ্মণে ঋষিসকলৰ মাজত শান্তিৰে বাস কৰিছে। সুবৃহৎ দণ্ডকাৰণ্যৰ ভিতৰত ভালেখিনি আশ্ৰমত ঋষিসকলে তপস্যা কৰি ত্যাগৰ জীৱন অতিবাহিত কৰিছিল। ৰাজপুত্ৰসকলে ছমাহ এখন আশ্ৰমত, তিনিমাহ আন এখনত, হয়তো এবছৰ আকৌ তৃতীয়খন আশ্ৰমত সুখী আৰু আদৰণীয় অভ্যাগতৰূপে কাল কটাইছিল।

অৰণ্যখন অবৰ্ণনীয়ভাৱে সুন্দৰ। হৰিণ, মেথোন, গাহৰি আৰু হাতীৰে অৰণ্য ভৰপূৰ আছিল। চৰাই-চিৰিকতি, গছলতা, নীলোৎপল বাল্মীকিৰ কাব্যত সজীৱ হৈ আছে।

এই দহবছৰ ৰামৰ বৰ সুখৰ দিন। লক্ষ্মণ আৰু সীতাক নিৰলে লগৰীয়াৰূপে পাই সাধু, ঋষিসকলৰ সঙ্গলাভ কৰি তেওঁ আৰু অধিক আনন্দ লভিছিল। এই দহবছৰ কাল এটা সৰু অধ্যায়ত সমাপ্ত হৈছে। সুখৰ সময় চুটি যেন লাগে আৰু তাৰ বৰ্ণনাও বহল নহয়।

দহবছৰ অতীত হোৱাৰ পিছত তেওঁলোকৰ বনবাসৰ দিন চমু চাপি আহিলত ৰামে দণ্ডকাৰণ্যৰ দক্ষিণফালে বাস কৰা অগস্ত্য মুনিৰ দৰ্শন লাভ কৰিবলৈ আগ্ৰহ কৰিলে। এইজনা মুনিও বিশ্বামিত্ৰৰ দৰে ত্ৰিভুবনত বিখ্যাত। এনে প্ৰবাদ আছে যে, হিমালয় আৰু বিন্ধ্যপৰ্বতৰ মাজত থকা সাধু-সন্তসকলৰ জ্ঞান আৰু পুণ্য এফালে আৰু অগস্ত্য আনফালে বহিলে অগস্ত্য বহা ফালটো অধিক গধুৰ হৈ তললৈ নামিব।

শিৱ আৰু পাৰ্বতীৰ বিয়াত অগস্ত্যই কিমান উপকাৰ কৰিছিল এই বিষয়ে এটি আখ্যান আছে। এই মহোৎসৱৰ কাৰণে সকলো ঋষি কৈলাশ পৰ্বতলৈ গ'ল। কেৱল অগস্ত্য মুনিয়ে দক্ষিণ ভাৰতত থাকি পৃথিৱীৰ সমস্যা ৰক্ষা কৰিলে।

এসময়ত বিন্ধ্যপৰ্বতটো লাহে লাহে আকাশলৈ উধাবলৈ ধৰিলে। শেহত এনে হ'ল যে উত্তৰ আৰু দক্ষিণ ব্ৰহ্মাণ্ডৰ মাজত সূৰ্যৰ পথ বন্ধ হ'বৰ উপক্ৰম হ'ল। দেৱতাসকলৰ ত্ৰাস হ'ল। তেওঁবিলাকে অগস্ত্যৰ সহায় বিচাৰিলে। মুনি বিন্ধ্য পৰ্বতৰ আগত থিয় দিলেহি। পৰ্বতটো সভক্তিৰে শিৰ দোঁৱাই চাপৰ হৈ গ'ল। তেতিয়া মুনিয়ে পৰ্বতক এইদৰে আশীৰ্বাদ দিলে: "তুমি চিৰকাল এইদৰে থাকা।" তেতিয়াৰেপৰা পৰ্বতটো দীঘলীয়া হৈ চেপেটা লাগি থাকিল। আজিও তেনেকৈয়ে আছে। এইটো সাধু কথা।

বাতাপি আৰু ইল্বল নামেৰে দুজন ৰাক্ষসে ঋষিসকলক বহুত কষ্ট দিছিল। বাতাপিয়ে এনে এটা বৰ পাইছিল যে তেওঁৰ দেহটো খণ্ড-বিখণ্ডকৈ কাটিলেও পিছত আকৌ সকলো অংশ জোৰা লাগি এটা সুস্থ সবল শৰীৰ হৈ পৰিব। ইল্বলে ব্ৰাহ্মণৰ বেশ ধৰি ঋষিৰ আশ্ৰমলৈ গৈ এইদৰে কয়, "হে বিজ্ঞ, মোৰ দুখীয়া পঁজাত পদধূলি দি মোৰ পূৰ্বপুৰুষৰ অৰ্থে নিবেদন কৰা অন্ন গ্ৰহণ কৰক।"

প্ৰাচীন কালৰ বিধি অনুযায়ী এনে নিমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখ্যান কৰিব নোৱাৰি। ঋষিয়ে নিমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰিব, তেতিয়া ইল্বলে তেওঁৰ ভায়েক বাতাপিৰ দেহৰ মঙহ সুমিষ্টকৈ ৰান্ধি-বাঢ়ি পৰিবেশন কৰে। অতিথিসকলে কোনো সন্দেহ নকৰি মঙহ খোৱাৰ পিছত গৃহস্থই পূৰ্বৰ ৰীতি অনুসৰি সোধে, "আপোনাৰ তৃপ্তি হ'লনে?" তেতিয়া উত্তৰ পায়, "হয় আমি সন্তুষ্ট।" ইল্বলে তাৰ পিছত চিঞৰি কয়, "বাতাপি, তুমি ওলাই আহাঁ।" ইল্বলৰ কথা মতে মঙহখিনি জোৰা লাগি সঞ্জীৱিত হৈ বাতাপি অতিথিৰ পেট ফালি ওলাই আহে। এইদৰে অনেক ঋষিয়ে প্ৰাণ বিসৰ্জন দিব লাগিছিল।

এদিন ইল্বলে অগস্ত্যক এইদৰে ছলনা কৰিব খুজিলে। আগৰদৰে বাতাপিৰ মঙহে অগস্ত্যৰ পেটত প্ৰৱেশ কৰিলে। অগস্ত্যই এই কথা বুজিব পাৰিছিল। কিন্তু তেওঁ গণপতিৰ ভক্ত আৰু তেওঁ এনে শক্তি পাইছিল যাৰ বলত ৰাক্ষসক জীণ নিয়াব পাৰিছিল।

ইল্বলে সুধিলে, "আপুনি তুষ্ট হ'লনে?" অগস্ত্যই ক'লে, "হয়, মই সন্তুষ্ট হৈছোঁ।" ইল্বলে চিঞৰিলে, "বাতাপি, তুমি ওলাই আহা।" হাঁহি মাৰি অগস্ত্যই ক'লে, "বাতাপিক মই জীণ নিয়ালোঁ।"

ইল্বলে সুধিলে, "কি কোৱা? তুমি মোৰ ভাইক বধ কৰিলা?" ৰাক্ষসে অগস্ত্যলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল।

ক্ৰোধত মুনিয়ে ৰাক্ষসলৈ চালে আৰু মুহূৰ্ততে ৰাক্ষস ভস্মীভূত হ'ল। ইয়াৰ পিছত কোনো ৰাক্ষসে অগস্ত্যৰ কাষলৈ আহিবলৈ সাহ নকৰা হ'ল। মুনিয়ে আন আন ঋষিবিলাককো ৰক্ষা কৰি আছিল।

প্ৰথমতে ৰাম অগস্ত্যমুনিৰ ভায়েকৰ আশ্ৰমলৈ গ'ল। তাত আশীৰ্বাদ লৈ দক্ষিণলৈ গৈ অগস্ত্যৰ আশ্ৰমৰ ওচৰ পাই দেখিলে—সেই অঞ্চল ৰমক-জমক। চৰাই-চিৰিকতি আৰু জীৱ-জন্তুৱে তাত নিৰ্ভয়ে বিচৰণ কৰিছে আৰু ব্ৰাহ্মণসকলেও পূজাৰ কাৰণে ফুল আহৰণ কৰিছে।

ৰামে লক্ষ্মণক আগবাঢ়ি গৈ মুনিক জাননী দিবলৈ ক'লে। লক্ষ্মণে মুনিৰ এজন শিষ্যক লগ পাই সম্বাদ পঠিয়াই ক'লে, "দশৰথৰ পুত্ৰ ৰামচন্দ্ৰই ভায়েক আৰু পত্নীক লগত লৈ আহি মহৰ্ষিৰ দৰ্শন প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।" অগস্ত্যই ৰাজপুত্ৰসকলক সাদৰে অভ্যৰ্থনা জনালে। তেওঁ ৰামক ক'লে, "তুমি চিত্ৰকূটত বাস কৰিবলৈ অহা কথা মই শুনিছিলোঁ আৰু তোমাৰ আগমনৰ কাৰণে মই অপেক্ষা কৰি আছিলোঁ। তোমাৰ নিৰ্বাসন প্ৰায় অন্ত পৰিছেহি। বাকী কালছোৱা শান্তিৰে ইয়াত বাস কৰা। এই ঠাইত ৰাক্ষসৰ ভয় নাই।"

ৰামে ক'লে, "আপোনাৰ আশীৰ্বাদ লভি ধন্য হ'লো। আপোনাৰ সাদৰ অভ্যৰ্থনাত কৃতজ্ঞতা পাশত আবদ্ধ হ'লো। কিন্তু মই দণ্ডকত থকা ঋষি-সকলক ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছো। আপোনাৰ আশীৰ্বাদ পাই এতিয়া মই আকৌ উলটি যাব খোজোঁ।"

অগস্ত্যই উত্তৰ দিলে, "তুমি প্ৰকৃত কথা কৈছা।" মুনিয়ে তেতিয়া ৰামক বিশ্বকৰ্মাই বিষ্ণুৰ কাৰণে সজা ধনুখন, অক্ষয় তূণ আৰু এখন তৰোৱাল দিলে। মুনিয়ে আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "ৰাম, এই অস্ত্ৰবিলাক আগৰ কালত বিষ্ণুৱে মোক দিছিল। ইয়াৰে তুমি ৰাক্ষসক নাশ কৰিবা।"

বাকীছোৱা কাল পঞ্চবটীত কটাবলৈ অগস্ত্যই ৰামক পৰামৰ্শ দিলে। অগস্ত্যই ক'লে, "ঈশ্বৰ তোমাৰ প্ৰতি প্ৰসন্ন হওক। সীতাক ভালকৈ যত্ন ল'বা। তেওঁ তোমাৰ প্ৰতি স্নেহত আবদ্ধ হৈ জীৱনত নোপোৱা কষ্ট বৰণ কৰি লৈছে। তিৰোতাই স্বভাৱতে সুখেৰে থাকিব খোজে আৰু কষ্ট কৰিবলৈ টান পায়। কিন্তু সীতাৰ গাত তেনে দুৰ্বলতা নাই। সীতা অৰুন্ধতীৰ নিচিনা। লক্ষ্মণ আৰু সীতাক লগত লৈ তুমি য'তে থাকা তাতে সৌন্দৰ্যৰ আকৰ পাবা। কিন্তু পঞ্চবটী এখন মনোহৰ ঠাই। সীতাই তাত থাকি ভাল পাব আৰু তোমালোকৰ ৰক্ষণাবেক্ষণত নিৰ্ভয়ে থাকিব পাৰিব। ফল-মূল তাত প্ৰচুৰ পাবা। গোদাৱৰীৰ তীৰত বাস কৰিবা। তোমাৰ নিৰ্বাসনৰ কাল প্ৰায় অন্ত হ'বৰ হৈছে। পিতাৰাৰ অঙ্গীকাৰ তুমি সোনকালে পূৰণ কৰিবা। যযাতিৰ দৰে দশৰথকো তেওঁৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰই সেৱা কৰিলে।"

একত্ৰিংশ অধ্যায়

শূৰ্পণখাৰ কাহিনী

ৰাম-লক্ষ্মণে সীতাক লগত লৈ অগস্ত্যৰ কথা মতে পঞ্চবটীলৈ যাবলৈ ধৰিলে।

যাওঁতে বাটত গছৰ ওপৰত বহি থকা এটা ডাঙৰ মূৰ্তি দেখা পালে। তেওঁবিলাকে ইয়াক ৰাক্ষস বুলি ভাবিলে।

ৰামে খঙেৰে সুধিলে, "তই কোন?" শগুণটোৱে কোমলাই মৰম লগোৱাকৈ ক'লে, "বাচা, মই তোমাৰ পিতাৰাৰ বৃদ্ধ বন্ধু।" তাৰ পিছত চৰাইটোৱে তাৰ কাহিনী বৰ্ণাই ক'লে।

অৰুণপুত্ৰ সম্পাতিৰ জটায়ু ভায়েক। বিষ্ণুৰ বাহন গৰুড় অৰুণৰ ককায়েক।

জটায়ুৱে ৰামক ক'লে, "তুমি যেতিয়া সীতাক অকলে এৰি থৈ বনত চিকাৰ কৰিবলৈ যোৱা তেতিয়া মই তেওঁক নিৰাপদে ৰাখিম।"

ৰামে কথাষাৰ শুনি সন্তোষ পালে আৰু জটায়ুৰ সহায় ল'বলৈ মান্তি হ'ল। তেতিয়া তেওঁলোক আগবাঢ়ি গ'ল।

পঞ্চবটীৰ সৌন্দৰ্য দেখি ৰাম মুগ্ধ হ'ল। তেওঁ কৃতজ্ঞতাৰে মনৰ ভিতৰতে অগস্ত্য মুনিলৈ এই ঠাইৰ নিৰ্দেশ দিয়া কাৰণে অভিবাদন জনালে। তেওঁ লক্ষ্মণক ক'লে, "আমি আশ্ৰম পাতি লৈ ইয়াতে বহুতদিন থাকিব পাৰিম। সৌ পৰ্বতমালা ওচৰতে অথচ বহুত দূৰৈত। হৰিণাৰ জাক-বিলাকলৈ চোৱাচোন। ফুলেৰে তমস্কাৰ আৰু শুৱলা গীত গাই থকা পক্ষীৰে গছ-গছনি, নৈ, চক্‌চকীয়া বালি প্ৰত্যেকটোৱেই সুন্দৰ। এটুকুৰা ভাল ঠাই বাছি লৈ আমাৰ কাৰণে এটা পঁজা সাজা।"

লক্ষ্মণে সেইমতে কাম কৰিলে। তেওঁ আশ্ৰম নিৰ্মাণ কৰিলে।

বাল্মীকিয়ে এইখিনিতে থমকি ৰৈ লক্ষ্মণৰ কাৰ্যদক্ষতা আৰু ক্ষিপ্ৰতা ব্যাখ্যা কৰিছে। লক্ষ্মণে কেনেকৈ বোকা-মাটিৰে বেৰ গাঁথিছিল আৰু খেৰেৰে চাল চাইছিল তেওঁ বাহুল্যকৈ বৰ্ণাই গৈছে। ৰামে লক্ষ্মণৰ কাম দেখি আন্তৰিকতাৰে প্ৰশংসা কৰিলে।

ৰামে আনন্দত চকুপানী টুকি ক'লে, "লক্ষ্মণ, তুমি মোৰ পক্ষে পিতৃতকৈয়ো ডাঙৰ।"

আমিও অলপ ৰৈ ৰাজপুত্ৰ লক্ষ্মণে ইমান কৌশল কেনেকৈ শিকিলে ভাবি চাব পাৰোঁ। এনে অৰ্থ হয় যে সেই কালত শিক্ষা, আনকি ৰাজকুমাৰসকলৰো কাৰ্যকৰী শিক্ষা আছিল; আৰু ইয়াৰ ভিতৰেদি বাস্তৱ জীৱনৰ জ্ঞান, অৰণ্যত ঘৰ সজা সঁজুলি বিচাৰি লৈ পঁজা সজা প্ৰভৃতি হাতৰ কৌশল শিকোৱা হৈছিল।

পঞ্চবটী আশ্ৰমত ৰাম-সীতাই সুখেৰে দিন নিয়াবলৈ ধৰিলে। লক্ষ্মণ তেওঁলোকৰ সেৱাত নিযুক্ত হ'ল।

হেমন্তকালৰ এদিন ৰাতিপুৱা তিনিও গোদাৱৰী নদীলৈ স্নান আৰু প্ৰাতঃসন্ধ্যা কৰিবলৈ আৰু দিনটোৰ আৱশ্যকীয় পানী আনিবলৈ গ'ল। তেওঁবিলাকে ঋতুৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনা কৰি গৈ থাকিল। ভৰতৰ কথা লক্ষ্মণৰ মনত পৰিল। এই ঋতুৰ উৎসৱ পাতিবলৈ ভৰত কিমান ব্যস্ত হৈ আছে লক্ষ্মণে কল্পনা কৰিলে।

লক্ষ্মণে ক'লে, "সুখ-স্বাচ্ছন্দ্যৰ জীৱন ভৰতৰ প্ৰাপ্য। কিন্তু আমি অৰণ্যত কঠোৰ জীৱন অৱলম্বন কৰাৰ কাৰণে ভৰতেও কষ্টকৰ জীৱন সাৱটি লৈছে। তেওঁৰ কাৰণে মোৰ অন্তৰ শোকেৰে পৰিপূৰ্ণ হৈছে। এই শীতৰ দিনত ভৰতে নিশ্চয় কিঞ্চিৎহে আহাৰ কৰিছে আৰু সদায় মাটিত শুইছে। এনে শীতল পুৱাত তেওঁ নিশ্চয় সৰযূৰ তীৰলৈ পদব্ৰজে গৈছে। এনে মহৎ ভাতৃ পোৱা আমাৰ কিমান সৌভাগ্য। কায়মনোবাক্যে ভৰত বিশুদ্ধ। আমাৰ কাৰণেই আজি তেওঁ কঠোৰ জীৱন আদৰি লৈছে। তেওঁৰ প্ৰকৃতি আমাৰ স্বৰ্গগত পিতাৰ নিচিনা আৰু মাহী আইৰ তেওঁ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত। এনে নিষ্ঠুৰ তিৰোতাই ভৰতৰ নিচিনা সু-সন্তান কেনেকৈ জন্ম দিলে?"

ৰামে লক্ষ্মণক বাধা দি ক'লে, "তুমি ভৰত বা পিতাদেউৰ বিষয়ে যি ক'ব খোজা কোৱা, কিন্তু মাহী আইক নিন্দা কৰি নাথাকিবা। তুমি ভৰতৰ বিষয়ে কোৱা কথা সঁচা আৰু আজি মৰমত ভৰতৰ কথা বৰকৈ মনত পৰিছে। তেওঁক যে কিমান দিন নেদেখাকৈ থাকিম। সেই আনন্দ কেতিয়া পাম, লক্ষ্মণ? আমি চাৰিভায়ে আকৌ একেলগে কেতিয়াকৈ থাকিবলৈ পাম? ভৰতৰ মৌসনা কথাখিনি এতিয়াও মোৰ কাণত বাজি আছে।"

এইদৰে তেওঁলোকে অযোধ্যা আৰু ভৰতৰ বিষয়ে গুণা-গঁথা কৰি হেমন্তকালৰ ৰাতিপুৱা গোদাবৰীত স্নান কৰিলে।

সূৰ্য দেৱতাৰ স্তৱ পাঠ কৰি আৰু পূৰ্বপুৰুষৰ তৰ্পণ সমাধা কৰি ৰাম থিয় হ'ল। তেওঁক তেতিয়া স্বয়ং মহাদেৱৰ মূৰ্তি যেন দেখা গৈছিল। তিনিও আশ্ৰমলৈ উলটিল।

প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি তেওঁবিলাকে অতীতৰ কথা আৰু প্ৰাচীন কালৰ কাহিনী আলোচনা কৰি সময় অতিবাহিত কৰিছিল। এইদৰে মধুৰ সঙ্গত আলাপ আলোচনা কৰি থাকোঁতে হঠাতে এজনী ৰাক্ষসী তিৰোতা উপস্থিত হ'ল। ৰাক্ষসীয়ে তেওঁবিলাকক দেখা পালে। এৱেঁই শূৰ্পণখা, ৰাৱণৰ ভনীয়েক। নিষ্কৰ্মা হৈ যৌৱনত ভৰি দিয়া সুখাদ্য সেৱী অথচ কুশিক্ষিতজনৰ কুচিন্তা মূৰত লৈ তেওঁ অৰণ্যত বিচৰণ কৰি ফুৰে। দেখাত তেওঁ ভয়ঙ্কৰী আৰু কুৰূপা। কিন্তু ইচ্ছা কৰিলেই মায়া কৰি সুন্দৰ ৰূপ গ্ৰহণ কৰিব পৰা ক্ষমতা তেওঁৰ আছিল। তেওঁ ৰামৰ অপৰূপ দেৱতুল্য সৌন্দৰ্যত মুগ্ধ হ'ল আৰু ৰামৰ প্ৰতি অদমনীয় কামনাত বিহ্বল হৈ পৰিল।

আগবাঢ়ি গৈ শূৰ্পণখাই ৰামক সুধিলে, "সন্ন্যাসীৰ বেশত, লগত তিৰোতা লৈ যুদ্ধৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ ধনু-কাঁড়েৰে সজ্জিত হৈ যে ফুৰিছা কোন তোমালোক ? কি কাৰণে ৰাক্ষসৰ অধীনস্থ এই বননিত আহিছা ? সত্য কথা কোৱা ।"

তেতিয়াৰ কালত এনে ৰীতি আছিল যে এনে অৱস্থাত সম্বোধিতজনে নিজৰ নাম-ধাম, বংশ-পৰিচয় দি অভ্যাগতৰ পৰিচয় আৰু আগমনৰ উদ্দেশ্য সুধিব লাগিছিল ।

ৰামে ক'লে, "মোৰ নাম ৰামচন্দ্ৰ । মই বিক্ৰমশালী দশৰথ ৰজাৰ জ্যেষ্ঠপুত্ৰ । এওঁ মোৰ ভাই লক্ষ্মণ । আৰু এওঁ মোৰ ভাৰ্যা, সীতা । মোৰ পিতা আৰু আইৰ আদেশ শিৰোধাৰ্য কৰি আৰু ধৰ্মপালনৰ হকে মই এতিয়া বনবাস খাটিছোঁ । এতিয়া আপোনাৰ পৰিচয় দিয়ক । আপোনাৰ বংশ কি ? আপোনাক ৰাক্ষসকুলৰ তিৰোতা যেন অনুমান হয় । ইয়ালৈ অহাৰ আপোনাৰ উদ্দেশ্য কি ?"

শূৰ্পণখাই ক'লে, "ৰাক্ষসকুলৰ সম্ৰাট ৰাৱণৰ নাম তুমি শুনিছানে ? মই তেওঁৰ ভনীয়েক । মোৰ নাম শূৰ্পণখা । মোৰ ভাতৃ কুম্ভকৰ্ণ আৰু বিভীষণ বিখ্যাত যোদ্ধা । এই অঞ্চলৰ অধিপতি খৰ আৰু দূষণো মোৰেই ভাতৃ । তেওঁবিলাকো মহাপৰাক্ৰমী যোদ্ধা । এই অঞ্চলত তেওঁবিলাকৰ পৰম প্ৰতাপ । কিন্তু মই তেওঁবিলাকৰ বশৱৰ্তী নহয় । মই স্বাধীন । মোৰ ইচ্ছা অনুযায়ী মই আচৰণ কৰিব পাৰোঁ । এই অৰণ্যৰ প্ৰত্যেকেই মোক ভয় কৰে ।" নিজৰ প্ৰেম নিবেদনত গুৰুত্ব দিবৰ কাৰণে এইদৰে শূৰ্পণখাই আৰম্ভ কৰিলে ।

তাৰ পিছত আকৌ ক'বলৈ ধৰিলে, "তোমাক দৰ্শন পোৱা মুহূৰ্ত্তে মই তোমাৰ প্ৰেম পাশত আবদ্ধ হ'লোঁ । তুমি এতিয়া মোৰ স্বামী । সীতা কুৰূপা । এই মুনীয়া তিৰোতাজনী তুমি কিয় লগত লৈ ফুৰিছা ? ময়েই তোমাৰ যোগ্য পত্নী । মোৰ লগলৈ আহাঁ । আমি দুয়ো স্বাধীনচিত্তেৰে অৰণ্যত বিচৰণ কৰিম । মই যি কোনো ৰূপ গ্ৰহণ কৰিব পাৰোঁ । তোমাৰ তিৰোতাজনীৰ কাৰণে নাভাবিবা । তাইক মুহূৰ্ত্তে মই গ্ৰাস কৰি খ'ম । দ্বিধাবোধ নকৰিবা ।"

কামাতুৰা হৈ ৰাক্ষসীয়ে নিজৰ কুলৰ নিয়মেৰে চিন্তা কৰিছিল । সেই দেখি এইদৰে বলকনি মেলিছিল ।

কথা শুনি ৰাম স্তব্ধ হ'ল। অৱশ্যে ৰাক্ষসীৰ কথাত ৰামে আমোদো পাইছিল। তেওঁ মিচিকিয়া হাঁহিৰে ক'লে, "হে সুন্দৰী, মোৰ প্ৰতি তোমাৰ কামনা জন্মাটো পিছত তোমাৰ অমঙ্গলজনক হ'ব। মোৰ পত্নী বৰ্তমান। দ্বিপত্নী জীৱন মই ইচ্ছা নকৰোঁ। কিন্তু মোৰ হৃষ্ট-পুষ্ট ভাই বিবাহত আবদ্ধ হোৱা নাই। তেওঁ মোৰ দৰে প্ৰিয়দৰ্শন। তেওঁহে তোমাৰ প্ৰকৃত স্বামীৰ যোগ্য। তেওঁক তোমাৰ পাণি গ্ৰহণ কৰিবলৈ কোৱা আৰু মোৰ চিন্তা পৰিত্যাগ কৰা।"

ৰামে এইদৰে কওঁতে বুজিছিল যে লক্ষ্মণে শূৰ্পণখা সম্বন্ধে যি কৰিব লাগে তাকে কৰিব।

ৰাক্ষসীয়ে ৰামৰ কথাত প্ৰত্যয় মানি লক্ষ্মণৰ কাষ চাপি ক'লে, "হে বীৰ, মোৰ লগলৈ আহাঁ। আমি দুয়ো স্বাধীনচিত্তে আৰু মনৰ আনন্দেৰে দণ্ডকাৰণ্যত বিচৰণ কৰোঁ।"

লক্ষ্মণে এই পৰিস্থিতিৰ ৰস সৃষ্টি কৰি ক'লে, "নিৰ্বোধ নহ'বা! দাদাই তোমাক প্ৰৱঞ্চনা কৰিব খুজিছে। তোমাৰ পদমৰ্যাদা কি আৰু মোৰ কেনেকুৱা চোৱাঁ। মই দাদাৰ দাস। তুমি ৰাজকন্যা। তুমি মোৰ পত্নী হৈ কেনেকৈ দাসৰ দাস হ'ব পাৰা? দাদাৰ দ্বিতীয় পত্নী হ'বলৈ অনুৰোধ কৰা। বৌৰ কাৰণে ভয় নকৰিবা। দাদাই অতি সোনকালে তোমাক বৌতকৈ বেছি ভাল পাব আৰু তুমিও তেওঁৰ লগত সুখেৰে থাকিবা।"

কোনোবা সমালোচকে প্ৰশ্ন কৰিব পাৰে যে ৰমণীক বিশেষকৈ কামাৰ্ত্ত অৱস্থাত এনেভাৱে নিৰ্যাতন কৰা উচিত হয় জানো? কিন্তু আমি যদি কল্পনা কৰি আমাৰ চকুৰ আগত এজনী কুৰূপা ৰাক্ষসী দেখা পাওঁ তেন্তে আমি এই পৰিস্থিতিৰ তাৎপৰ্য উপলব্ধি কৰিব পাৰোঁ। এইটোও সঁচা যে তেওঁ ইচ্ছামতে সুন্দৰ ৰূপ ল'ব পাৰিছিল। কিন্তু কামৰ উত্তেজনাত এই প্ৰলোভন দাঙি ধৰিবলৈকো তেওঁ পাহৰি পেলাইছিল।

বাল্মীকিয়ে কৈছে, "এই কুৎসিত, গেধেপী, পেটুৱা ৰাক্ষসীজনীয়ে কামাৰ্ত্ত নয়নেৰে, আউলি-বাউলি ৰঙা চুলিৰে আৰু উত্তেজনাত গদ্‌গদীয়া মাতেৰে সুন্দৰ সুঠাম আৰু হাস্যমুখ ৰামক সম্বোধন কৰিলে।" তামিল কবি কম্বনে এই দৃশ্য পৰিৱৰ্ত্তন কৰি শূৰ্পণখাক আদিৰেপৰা সুন্দৰী ৰূপত ৰূপায়িত কৰিছে।

মদনত দগ্ধ হৈ ৰাক্ষসীয়ে লক্ষ্মণে কোৱাৰ দৰে ৰামৰ কাষ চাপিলে। তেওঁ ৰাক্ষসীৰ দৰে জল্পনা-কল্পনা কৰিছিল আৰু তদ্রূপ আচৰণো কৰিছিল। শূৰ্পণখাই জীৱনৰ আন পন্থা নাজানে।

সীতাক দেখি শূৰ্পণখাৰ খং উঠিল। তেওঁ ক'লে, "এই আপদীয়া কীট-চোৰেই তোমাৰ-মোৰ ভিতৰত ব্যৱধান ঘটাইছে। এই কুৰূপা তিৰোতাক তুমি কেনেকৈ ভাল পাইছা? চোৱা এই মুহূৰ্ততে মই তাইক শেষ কৰিম। তোমাৰ অবিহনে মই জীয়াই থাকিব নোৱাৰোঁ। তাইক আঁতৰাই ল'লে তুমি আৰু মই সুখেৰে থাকিম।" এইদৰে কৈ ৰাক্ষসীয়ে সীতালৈ চোঁচা মাৰিলে।

ৰামে ততালিকে আগচি ধৰি সীতাক ৰক্ষা কৰিলে। প্ৰহসনৰ নাটিকাখন বহুত দূৰ আগবাঢ়ি গ'ল আৰু শোকাত্মক হ'বৰ উপক্ৰম হ'ল। ৰামে লক্ষ্মণক চিঞৰি ক'লে, "ভাই, চোৱা। সীতাক কোনো ৰকমে ৰক্ষা কৰিলোঁ। এই ৰাক্ষসীলৈ মনোযোগ দিয়া আৰু তাইক উপযুক্ত শিক্ষা দিয়া।"

লক্ষ্মণে ততালিকে তৰোৱাল হাতত লৈ শূৰ্পণখাৰ নাক-কাণ কাটি খেদাই দিলে। এহাতে অপমান, আনহাতে অঙ্গচ্ছেদত জৰ্জৰিত হৈ শূৰ্পণখাই বিকট চিৎকাৰ কৰি অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰিলে।*

তেজেৰে ৰাঙলী আৰু খং আৰু বিষত উন্মাদিনী হৈ শূৰ্পণখাই খৰৰ ৰাজসভালৈ গৈ মাটিত ধাঁচকৰে পৰিল। খৰে তেতিয়া সভাসদবৰ্গক লগত লৈ ৰাজসভাত বহি আছিল। বেদনাত আৰ্তনাদ কৰি শূৰ্পণখাই তেওঁৰ ওপৰত কৰা অন্যায়ৰ কথা বিবৰি ক'লে। তেওঁক যি লাঞ্ছনা আৰু

---

* কোনো কোনোৱে আমাৰ পবিত্ৰ গ্ৰন্থ আৰু কাহিনীৰ সমালোচনা কৰাৰ তাও ধৰি কয়, "এই বীৰজনে এজনী তিৰোতাক বধ কৰিলে। তেওঁক প্ৰণয় যচা আন এজনী তিৰোতাক তেওঁ অপমান কৰি আহত কৰে। তেওঁ সন্মুখ সংগ্ৰাম কৰি পৰাজয়ৰ সম্মান নলৈ পিছ-কালৰপৰা বালীক বধ কৰে। তেওঁ বনবাসৰ অন্তত অন্যায় কৰি সীতাক নিৰ্বাসন দিয়ে। যদি সীতাৰ নিৰ্বাসন অন্যায় নহয় আৰু ৰামে সীতাৰ সতীত্বত কৰা আশঙ্কা উচিত হয় তেন্তে আমিও সীতাৰ সতীত্বক সন্দেহ কৰিবই লাগিব।

এনে ধৰণৰ সমালোচনা ঘৃণাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে আমাৰ মাজত প্ৰকৃত উপলব্ধিবিহীন, নিষ্ফল আৰু নিষ্প্ৰাণ চাতুৰ্যৰ অভাৱ নাই। যি ৰামৰ চৰিত্ৰত খুঁত দেখে তেওঁ তেনে খুঁত দেখক। এই সমালোচকসকলে যদি নিখুঁতকৈ ধৰ্ম অনুসৰণ কৰি ৰামৰ চৰিত্ৰত দেখা খুঁতবিলাক নিজৰ জীৱনত অতিক্ৰম কৰি যায় তেন্তে ৰামচন্দ্ৰৰ ভক্তবৃন্দই ৰং পাব যাথোন। তেওঁবিলাকে যদি ৰামৰ গুণসমূহ নিজৰ জীৱনত প্ৰতিফলিত কৰে আৰু তাৰ লগত অধিক গুণ আৰু বিশুদ্ধতা সংযোগ কৰে তেন্তে কোনে ওজৰ ধৰিব?

অঙ্গচ্ছেদ কৰিলে সি ৰাক্ষস কুলৰ প্ৰতি কলঙ্ক। ৰক্তপাত কৰিলেহে সেই কলঙ্ক মোচ খাব পাৰিব।

শূৰ্পণখাই ক'লে, "মোলৈ চোৱা। ৰাম-লক্ষ্মণে মোৰ এই দশা কৰি আজিও জীৱিত থাকি তোমাৰ ৰাজ্যত বিচৰণ কৰিছে। তুমি ইয়াত বহি ৰং চাইছা।"

খৰে খিয় হৈ ক'লে, "ভনীটি, কি হ'ল কোৱা। মই একো বুজিব পৰা নাই। সুস্থিৰ হৈ সকলো ঘটনা কোৱা। তোমাক এনেকুৱা কৰিলে কোনে? সি এইখন অৰণ্যত এতিয়াও আছেনে? কাউৰী শগুণৰ ভোজ হ'বলৈ অহা সি কোন? ফেঁটী সাপক কোনে জোকাইছে? সেই পাষণ্ড কোন? সি ক'ত আছে মোক কোৱা। সি শীঘ্ৰে মৃত্যু বৰণ কৰিব। তাৰ তেজ পিবলৈ বসুমতী পিয়াহত আতুৰ। খিয় হোৱা আৰু আদ্যোপান্ত কোৱা"।

শূৰ্পণখাই ক'লে, "দুজন ডৱনি ডেকা সন্ন্যাসীৰ সাজপাৰ পিন্ধি লগত এজনী ছোৱালী লৈ অৰণ্যলৈ আহিছে। সিহঁতে কয়, সিহঁত দশৰথ ৰজাৰ পুতেক। এই দুজনে লগ লাগি ছোৱালীজনীৰ কথাত মোক আক্ৰমণ কৰি এইদৰে নিৰ্লজ্জভাৱে ঘাইল কৰিলে। এই পাষণ্ড দুজনৰ তেজ পিবলৈ মই পিয়াহত আতুৰ হৈছোঁ। সিহঁতক প্ৰথমতে বধ কৰা। পিছৰ কথা পিছত।"

খৰে সেনাপতিবৰ্গক আদেশ দিলে, "তৎক্ষণাত যাত্ৰা কৰা। এই মানুহ দুটাক বধ কৰি সিহঁতৰ নিৰ্জীৱ দেহা মোৰ আগলৈ লৈ আহাঁ। ছোৱালীজনীকো চোঁচোৰাই আনিবা। বিলম্ব নকৰা।"

চৌধজন সেনাপতিয়ে ৰজাৰ আদেশ পালন কৰি যাত্ৰা কৰিলে।

কম্বনৰ ৰামায়ণত শূৰ্পণখাই সুন্দৰী তিৰোতাৰ বেশ ধৰি মানুহ হৈ প্ৰৱেশ কৰা দেখুওৱা হৈছে। ৰূপ দেখুৱাই ৰামক ভোল নিয়াবলৈ শূৰ্পণখাই যত্ন কৰিছিল। এই আখ্যানটোত কম্বনে বাল্মীকিৰপৰা বহুত দূৰ আঁতৰি গৈ কেনেকৈ এটি সৰল কাহিনী ৰচনা কৰিলে তাৰ পৰিচয় পিছৰ অধ্যায়ত পোৱা যাব।

বত্ৰিশ অধ্যায়

কম্বনৰ শূৰ্পণখা

শাকনিবাৰীত সোমোৱা গাধক এছাৰিৰে কোবাই খেদোৱাৰ নিচিনাকৈ ৰাম-লক্ষ্মণে শূৰ্পণখাক খেদি পঠিয়ালে। বাল্মীকিয়ে এইদৰেই সহজ-সৰল-ভাৱে এই চিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে।

তামিল কবি কম্বনে হ'লে এই ঘটনা অধিক বাহুল্যকৈ বৰ্ণনা কৰিছে আৰু কাহিনীৰ ভালেখিনি পৰিৱৰ্তনো কৰিছে।

নদীৰ পাৰত বহি থাকোঁতে ৰামে এটা ৰাজহাঁহ খোজকাঢ়ি অহা দেখা পালে। তেতিয়া ৰামে সীতালৈ চাই পঠিয়ালে। সীতাও এখোজ-দুখোজকৈ আগবাঢ়ি আহিল। দুয়োৰে খোজকঢ়াৰ মিল দেখি ৰামৰ মনত ৰং লাগিল আৰু তেওঁ মিচিকিয়াই হাঁহিলে। আনহাতে সীতাই নৈৰপৰা উঠি অহা হাতী এটা দেখা পালে। তেওঁৰ মনত পৰিল ৰামচন্দ্ৰৰ গজেন্দ্ৰ গমন। তেৱোঁ মিচিকিয়াই হাঁহিলে।

এইদৰে পঞ্চবটীত গোদাৱৰী নৈৰ পাৰত ধৰ্মৰ ভিতৰেদি স্বচ্ছন্দে প্ৰণয় প্ৰবাহিত হৈছিল। এনে সময়তে নিয়তিয়ে কামদেৱৰ লগত ষড়যন্ত্ৰ কৰি শূৰ্পণখাক ৰামৰ আগত প্ৰবেশ কৰালে।

ভগৱান বিষ্ণুৱে ক্ষীৰ সমুদ্ৰ এৰি থৈ দেৱকুলৰ শত্ৰু নাশ কৰিবৰ কাৰণে দশৰথৰ পুত্ৰৰূপে জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল। কিন্তু শূৰ্পণখাই ইয়াৰ কেনেকৈ ভু পায়?

ৰামৰ দেহৰ সৌন্দৰ্য দেখি শূৰ্পণখাই ভাবিলে, “এওঁ মন্মথ নে ইন্দ্ৰ বা শিৱ নে বিষ্ণু? কিন্তু মন্মথৰ দেহ নাই, ইন্দ্ৰৰ সহস্ৰ চকু, শিৱৰ কপালত তৃতীয় চকু আৰু বিষ্ণু চতুৰ্ভুজ। গতিকে এওঁ ইন্দ্ৰ, শিৱ বা বিষ্ণু নহয়।

“হয়তো এয়েই মন্মথ। একালত শিৱৰ ক্ৰোধত ভস্ম হৈ পিছত তপস্যা কৰি পুনৰ শৰীৰ লাভ কৰিছে।

“এওঁ যদি মন্মথ হয় তেন্তে এই ধুনীয়া বীৰজনে এতিয়াও তপস্যা কৰি থাকিব কিয়? এই পদ্মলোচন যুৱকে তপস্যাত সময় অপব্যয় কৰাৰ কাৰণ কি?”

এইদৰে গুণা-গঁথা কৰি শূৰ্পণখাই ৰ লাগি ৰামলৈ চাই থিয় হৈ ৰ'ল। তেওঁ ভাবিলে, "মোৰ প্ৰকৃত ৰূপ দেখিলে তেওঁ ঘিণ কৰিব। ৰূপ সলনি কৰি তেওঁৰ কাষলৈ যাওঁ।"

শূৰ্পণখাই সুন্দৰী যুৱতীৰ ৰূপ লৈ ৰামৰ আগত পূৰ্ণিমাৰ জোনৰ নিচিনাকৈ উপস্থিত হ'ল। তেওঁৰ নাৰী শৰীৰটি স্বৰ্গৰ কল্পবৃক্ষক সাৱটি থকা স্বৰ্ণলতাৰ নিচিনা দেখা গৈছিল। তেওঁৰ মনোহৰ ওঁঠ দুখনি আৰু দাঁত দুপাৰি হৰিণীৰ নিচিনা চকুৰ লগত মিলি গৈছিল। তেওঁ গমনত ময়ূৰ সদৃশ। ওচৰলৈ আহিলত ৰামে ওপৰলৈ চাই এই অপৰূপ সুন্দৰীক দেখা পালে। তিৰোতা গৰাকীয়ে ৰামৰ ভৰি ছুই সেৱা জনালে। তাৰ পিছত ওৰণিৰে মুখখন ঢাকি যেন লাজত অলপ আঁতৰি গ'ল।

ৰামে তেওঁক দূৰণিৰপৰা অহা আগন্তুক বুলি ভাবি সমাদৰ জনাই সুধিলে, "আপুনি ক'ৰপৰা আহিছে? আপোনাৰ নাম আৰু বংশপৰিচয় কি?"

তেওঁ উত্তৰ দিলে, "মই ব্ৰহ্মাৰ নাতিনীয়েকৰ কন্যা। কুবেৰ মোৰ ভাতৃ। কৈলাস বিজয়ী ৰাৱণো মোৰ ককাই। মই কুমাৰী। মোৰ নাম কামৱলী।"

ৰামে সুধিলে, "ইয়ালৈ অহাৰ প্ৰয়োজন কি?"

তেওঁ ক'লে, "তিৰোতাই মনৰ দুখ প্ৰকাশ কৰা নিয়ম নহয়। তথাপি মই বোধকৰোঁ মনৰ ব্যথা প্ৰকাশ কৰিব লাগিব। কামদেৱে মোৰ হৃদয় দগ্ধ কৰিলে, আপুনিয়েই কেৱল মোক উদ্ধাৰ কৰিব পাৰে।"

এইদৰে কৈ তেওঁ থমকি ৰ'ল। ৰাম নিস্তব্ধ হৈ থাকিল। তেওঁ আকৌ ক'বলৈ ধৰিলে: "আপুনি মোক গন্ধৰ্ব প্ৰথাৰে বিয়া কৰাব পাৰে। আপুনি জানে প্ৰণয়ীয়ে এই উপায়েৰে সন্মিলিত হ'ব পাৰে। আমি এবাৰ এইদৰে সন্মিলিত হ'লে আমাৰ যে কেৱল সুখ হ'ব এয়েই নহয়। মোৰ দাদা পৰাক্ৰমী ৰাৱণৰ লগত আপোনাৰ সৌহাৰ্দও গঢ়ি উঠিব। আপুনি বনত অকলশৰীয়া। ৰাক্ষসবিলাকে আপোনাক দৌৰাত্ম্য কৰিব। আপুনি সিহঁতক নোজোকালেও সিহঁতে আপোনাক তপস্বীৰ বেশত দেখি আমনি কৰিব। মোক বিয়া কৰিলে আপুনি এনে কষ্টৰপৰা হাত সাৰিব পাৰিব। সেয়েই নহয়, মোৰ শক্তিশালী ৰাক্ষস কুলে সকলো প্ৰকাৰে আপোনাৰ সহায় কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হ'ব। আপুনি ভালকৈ চিন্তা কৰি চাওক।"

তেওঁ নিজৰ কামনা চৰিতাৰ্থ কৰিবৰ মনেৰে প্ৰামাণিক বচন উল্লেখ কৰি যুক্তি দেখুৱালে আৰু ৰামৰ স্বাৰ্থলৈ আঙুলিয়াই দিলে।

ৰামে মুকুতাহেন দাঁতকেইটিৰে হাঁহিলে। এনে সময়ত বনলতাৰ মাজেদি সীতা আগবাঢ়ি আহিছিল। দেখাত সীতাক এডালি লতা যেন লাগিছিল। শূৰ্পণখাই সীতাৰ সৌন্দৰ্য দেখি তবধ মানিলে। সীতাক শূৰ্পণখাই চিনি পোৱা নাই। কামপীড়াত ক্ৰোধান্বিত হৈ তেওঁ ৰামক ক'লে, “এই বালিকা নৰৰূপিনী ৰাক্ষসী। আপোনাক প্ৰৱঞ্চনা কৰিবলৈ আহিছে। আপুনি সতৰ্ক হওক। এইটো তাইৰ আচল ৰূপ নহয়। তাই কেঁচা মঙহ খোৱা ৰাক্ষসী, তাইক খেদি দিয়ক, তাইক প্ৰশ্ৰয় নিদিব।”

ৰামে আকৌ হাঁহিলে। তেওঁ ক'লে, “আপুনি সৰ্বাচলতে জ্ঞানী। তেওঁৰ বিষয়ে প্ৰকৃত তথ্য আপুনি বিচাৰি পাইছে।”

ইতিমধ্যে সীতা ৰামৰ ওচৰ পালেহি। ৰামে কি কাৰণত হাঁহিছিল শূৰ্পণখাই বুজিব পৰা নাছিল। কামানলত দগ্ধ হৈ তেওঁ বুদ্ধি হেৰুৱাই পেলাইছিল তেওঁ সীতালৈ চাই খঙেৰে ক'লে, “ৰাক্ষসিনী, মোৰ বীৰ পুৰুষজনৰ ওচৰলৈ যাব কিয়? তুৰন্তে ইয়াৰপৰা দূৰ হ।”

সীতা বিবুদ্ধি হ'ল। ভয়ত তেওঁ ৰামৰ কান্ধত ধৰি থিয় হ'ল। তেওঁক তেতিয়া জলভাৰাক্ৰান্ত মেঘৰ ওপৰত বিজুলীৰ চমকনি যেন দেখা গৈছিল।

ৰামে তেতিয়া বুজিলে যে ধেমালি বহুত আগবাঢ়ি গ'ল। তেওঁ ক'লে, “‘‘হে ৰমণী, আপুনি ক্ষান্ত হওঁক। মোৰ ভায়ে শুনিলে বেয়া হ'ব। তেওঁ খঙাল প্ৰকৃতিৰ আৰু ক্ৰোধত ভয়ঙ্কৰ। আপুনি যি পথেদি আহিছিল সেই পথেদি প্ৰত্যাৱৰ্তন কৰক।” এইদৰে কৈ তেওঁ সীতাক লগত লৈ আশ্ৰমৰ ভিতৰলৈ সোমাল।

কামানলত দেই-পুৰি ৰাক্ষসীয়ে ৰাতিটো ক'ৰবাত কটালে। পিছদিনা ৰাতিপুৱা তেওঁ ভাবিলে: “এই মানুহজনক লাভ কৰিব নোৱাৰিলে মই মৃত্যু বৰণ কৰিব লাগিব। সেই ছোৱালীজনী থাকে মানে তেওঁ মোৰ কাষলৈ নাহে। তাইক পলুৱাই নিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰিব লাগিব। তাইক আন ক'ৰবাত থ'লেহে মই তেওঁৰ প্ৰণয় লাভ কৰিব পাৰিম।” এইদৰে চিন্তা কৰি তেওঁ আশ্ৰমলৈ আহিল।

ৰাম তেতিয়া প্ৰাতঃস্নান আৰু সান্ধ্য-আহ্নিকৰ কাৰণে নদীলৈ গৈছিল। সীতা আশ্ৰমত অকলে আছিল। শূৰ্পণখাই বুজিলে এইটোৱেই সীতাক হৰণ

কৰাৰ ছেগ। তেওঁ ওচৰৰ হাবিত থকা লক্ষ্মণক দেখা পোৱা নাছিল। সীতাক তেওঁ খেদা মাৰি গ'ল। লক্ষ্মণে চিঞৰ মাৰি ৰাক্ষসীৰ ওপৰত জপিয়াই পৰিল। ৰাক্ষসীৰ চুলিত ধৰি লক্ষ্মণে পদাঘাত কৰিলে আৰু তৰোৱাল উলিয়াই ল'লে।

আক্ৰমণ কৰাৰ লগে লগে শূৰ্পণখাই নিজৰ ৰূপ ল'লে আৰু লক্ষ্মণলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল। লক্ষ্মণে শূৰ্পণখাক ধৰি লৈ অঙ্গচ্ছেদ কৰি খেদাই দিলে।

শূৰ্পণখা হাবিলৈ দৌৰি গ'ল। তেওঁৰ দেহা তেজেৰে লুতুৰি-পুতুৰি হ'ল। যাওঁতে তেওঁ নিজৰ জ্ঞাতিবৰ্গলৈ আৰ্তনাদ কৰি জনালে: "দাদা খৰ। দাদা ৰাৱণ। হে ইন্দ্ৰজিৎ। হে ৰাক্ষস কুলৰ নৃপতিবৰ্গ। তোমালোক এতিয়াও শুই আছানে? এজন নৰ-মনিচে মোৰ নাক কাটি পেলালে। মোৰ বিলাপ তোমালোকে শুনা নাইনে?" এইদৰে উচ্চস্বৰে ৰাক্ষসীয়ে চিঞৰি দৌৰি গ'ল।

এইটোৱেই কম্বনৰ মতে শূৰ্পণখাৰ কাহিনী। শূৰ্পণখাই নিজৰ ৰূপ লুকাই থৈ সুন্দৰী ৰমণীৰ বেশত ৰামৰ কাষ চাপে আৰু ভোল নিয়াবলৈ যত্ন কৰে। বাল্মীকিয়ে শূৰ্পণখাক কামৰূপিনী অৰ্থাৎ ইচ্ছানুযায়ী ৰূপ ল'ব পৰা আখ্যা দিছিল। এনে আখ্যাই কম্বনে কৰা সালসলনি সমৰ্থন কৰে।

তামিল কবিয়ে বাল্মীকিৰ বৰ্ণনাত কিবা খুঁত থকা বা কিহবাৰ অভাৱ যেন অনুভৱ কৰিছিল। সেই কাৰণে তেওঁ পাশৱিক প্ৰবৃত্তিয়ে কেনেকৈ প্ৰক্ৰিয়া জন্মায় তাক প্ৰদৰ্শন কৰি উপাখ্যান ৰচনা কৰিলে।

তেত্ৰিশ অধ্যায়

খৰ আৰু তেওঁৰ সেনাবাহিনী নিপাত

চৌধজন সৈন্যাধ্যক্ষ লগত লৈ শূৰ্পণখা আকৌ ৰামৰ আশ্ৰমলৈ আহিল। তেওঁৰ প্ৰতিজ্ঞা এই যে, তেওঁ প্ৰতিশোধ ল'ব আৰু দুই ৰাজপুত্ৰৰ ৰক্তপান কৰিব। ৰাম-লক্ষ্মণক আঙুলিয়াই দেখুৱাই তেওঁ সেনাপতিক ক'লে, "চোৱা, সৌ মানুহ দুজনেই মোক অপমান কৰে আৰু মোৰ অঙ্গচ্ছেদ কৰে। সিহঁতক তৎক্ষণাত বধ কৰা।"

ৰামে পৰিস্থিতি কি বুজিব পাৰিলে। তেওঁ তত্তালিকে লক্ষ্মণক ক'লে, "তুমি সীতাক চাবা, মই সিহঁতক এশিকনি দিওঁ।" এইদৰে কৈ তেওঁ ধনুখন হাতলৈ তুলি ল'লে।

যুদ্ধৰ প্ৰচলিত ৰীতি অনুসৰি ৰামে খৰৰ সেনাপতিবিলাকক সম্বোধন কৰি সুধিলে, "তোমালোকৰ আগমনৰ উদ্দেশ্য কোৱা। তোমালোকে জনা উচিত যে আমি ঋষিসকলৰ আদেশত তেওঁবিলাকৰ শত্ৰু নিপাত কৰিবলৈ আহিছোঁ। তোমালোক জীয়াই জীয়াই সাৰিব খুজিলে এতিয়াই দূৰ হোৱা।"

ৰাক্ষসে শান্তি কামনা নকৰে। সিহঁতে যুদ্ধহে বিচাৰে। যুঁজ লাগিল। ৰাক্ষসৰ সেনাপতিবিলাকক নিপাত কৰিবলৈ ৰামৰ শৰে বেছি সময় নল'লে।

আকৌ এবাৰ চিঞৰি চিঞৰি শূৰ্পণখা খৰৰ ওচৰ পালেগৈ। খৰে যি শক্তিশালী বাহিনী পঠিয়াইছিল তাক যে নিৰ্মূল কৰিব পাৰে এইকথা তেওঁ ধাৰণা কৰিব নোৱাৰিছিল। তেওঁ শূৰ্পণখাৰ কথাত প্ৰত্যয় নগ'ল। মৃদু বাক্যেৰে তেওঁ উত্তেজিত ভনীয়েকক এইদৰে শান্ত কৰিব খুজিলে: "ভনীটি, মই অজেয় যোদ্ধা পঠিয়াইছোঁ। প্ৰত্যেকজন যুঁজাৰু যমৰ নিচিনা। ইমান পৰে সিহঁতে উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰিব পায়। তুমি কান্দিছা কিয়? মই থাকোঁতে তুমি শোক কৰিব লাগে কিয়?"

শূৰ্পণখাই চকুলো মচি ক'লে, "তুমি চৌধজন সেনাপতিক মোৰ লগত পঠিয়ালা হয়; কিন্তু চৌধজন সেনাপতি এতিয়া মৃত্যু শয্যাত পৰি জঠৰ আৰু শীতল হৈ আছে। সিহঁতক ৰামে নিপাত কৰিলে। ৰামৰ অস্ত্ৰ-প্ৰয়োগৰ দক্ষতা বৰ্ণনা কৰিব নোৱাৰোঁ। তোমাৰ যদি তিলমানো পৌৰুষ আছে, তেন্তে এতিয়াই যাত্ৰা কৰা, ৰামৰ লগত যুদ্ধ কৰা আৰু ৰাক্ষসকুলক ৰক্ষা কৰা। তাকে নকৰিলে ৰাক্ষসকুল বিনাশ পাব, ই নিশ্চয়। তুমি যদি ভয় কৰিছা তেন্তে মোক তাকে কোৱাঁ। তেতিয়া মই বুজিব পাৰিম। এই ডেকা মানুহ দুজনে তোমাৰ ৰাজ্যত সোমাই তোমাৰ কুল ধ্বংস কৰিবলৈ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈছে। তুমি যুঁজ কৰি সিহঁতক বধ নকৰিলেই নহয়।"

উচ্চস্বৰে শূৰ্পণখাই সভাসদসকলৰ সন্মুখত কোৱা কথাখিনি শুনি খৰৰ হৃদয় বিদ্ধ হৈ গ'ল। তেওঁ ক'লে, "ক্ষুদ্ৰ মানৱৰ ভয়ত তুমি এইদৰে কোৱা কিয়? মুহূৰ্তৰ বাবে ধৈৰ্য ধৰা, তুমি সিহঁতৰ ৰক্ত পান কৰিবলৈ পাবা।" এইদৰে কৈ খৰ থিয় হ'ল। শূৰ্পণখাই ক'লে, "অকলশৰে নেযাবা। সৈন্য-সামন্ত লগত লৈ যাবা।"

খৰে সেইমতে আদেশ দিলে। এটা ডাঙৰ সেনাবাহিনী লৈ দূষণ আগত গ'ল। সৈন্যৰ পিছত খৰে ৰথত উঠি ৰাজোচিত মৰ্যাদাৰে যাবলৈ ধৰিলে। যাওঁতে বাটত তেওঁবিলাকে ভালেখিনি অমঙ্গল চিন দেখা পাইছিল। তেতিয়া সৈন্যবাহিনীৰ মন দমি গৈছিল। কিন্তু খৰে হাঁহি উৰুৱাই দি সেনাবিলাকক এইদৰে আশ্বাস দিছিল, "মই কেতিয়াও যুদ্ধত পৰাজিত হোৱা নাই। এই অমঙ্গল দেখি কোঁচ নেখাবা। আমি শীঘ্ৰে ক্ষুদ্ৰ মানৱ দুজনক বধ কৰি বিজয়ী হৈ উলটি আহিম।" খৰৰ কথা শুনি সৈন্যবিলাকৰ মনত সাহ জন্মিল। সৈন্য-সামন্ত অহা দুৰ্জয় শব্দ শুনি ৰাম-লক্ষ্মণ যুদ্ধৰ কাৰণে সাজু হ'ল। ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "তুমি চিনি পাইছানে? জনস্থানৰ ৰাক্ষসবিলাকেই নিশ্চয় মৃত্যু বৰণ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে। তোমাৰ মুখত আমাৰ বিজয় গৌৰৱ চিত্ৰাঙ্কিত হৈ আছে। তুমি অস্ত্ৰ ধাৰণ কৰা। সীতাক গুহা এটাৰ ভিতৰলৈ লৈ যোৱা আৰু তাত তেওঁৰ তত্ত্বাৱধান ল'বা। শীঘ্ৰে যোৱা। মোক এতিয়া সহায় নেলাগে।" এইদৰে কৈ ৰামো অস্ত্ৰেৰে সজ্জিত হ'ল আৰু ধনুখনত গুণ লগালে।

ৰামৰ আদেশমতে লক্ষ্মণে সীতাক পৰ্বতৰ গুহা এটালৈ লৈ গ'ল।

এখন তয়াময়া যুঁজ আৰম্ভ হ'বৰ হ'ল। দেৱতা আৰু গন্ধৰ্বসকলে যুদ্ধ চাবলৈ স্বৰ্গত ইফালে সিফালে অহাযোৱা কৰি থাকিল। তেওঁবিলাকে স্তোত্ৰ পাঠ কৰিলে আৰু ৰামৰ বিজয় কামনা কৰিলে। ঋষিসকলৰ ভয় হ'ল। অকলশৰে ৰামে এই ডাঙৰ সেনাবাহিনীৰ সন্মুখীন হ'ব বা সিহঁতক পৰাজয় কৰিব কেনেকৈ? হাতত ধনু লৈ ৰাম যেতিয়া থিয় হ'ল তেতিয়া তেওঁক মহাধনু পিনাক্ ভিৰাই লোৱা স্বয়ং ৰুদ্ৰ যেন দেখা গৈছিল।

ৰাক্ষসৰ সেনাবাহিনী সগৰ্বে আগবাঢ়ি গ'ল। সৈন্যৰ লগত অহা ঢোল-দুন্দুভিৰ নিনাদত আৰু সৈন্যৰ হুঙ্কাৰত চাৰিওফালে কোলাহল লাগিল। ভয়ত অৰণ্যৰ জীৱ-জন্তু ছেদেলি-ভেদেলি হৈ ভাগি-ভুঁহৰি গ'ল। ৰামে ধনুৰ গুণত হাত লগাই থিয় হৈ ৰ'ল। ডাঙৰ এচমকা ক'লা ডাৱৰে সূৰ্যক ঢাকি ধৰাৰ দৰে ৰাক্ষস সেনাই ৰামক আগুৰি পেলালে।

যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। স্বৰ্গত দেৱতাসকলে যুঁজ চাই থাকি বিস্ময় মানিলে। ৰামে অগণন হুঙ্কাৰ কৰি অহা সেনাৰ আগমন ব্যৰ্থ কৰি পেলালে। তেওঁৰ ধনুৰপৰা লানি নিছিগাকৈ কালান্তক কাঁড় উৰি গৈ ৰাক্ষসবিলাকক দহি পেলালে। জ্বলা জুইত উঁই-চিৰিঙা পৰাৰ দৰে ৰাক্ষস সেনা ৰামৰ শৰত ক্ষয় পাই গ'ল।

দূষণ স্বয়ং আহি ৰামৰ আগত থিয় হ'ল। ৰামে ধনুখন ভিৰাই লৈ কেউকালে অনৰ্গল শৰ মাৰিবলৈ ধৰিলে। বেলিৰ কিৰণৰ দৰে আৰু পোহৰৰ নিচিনা বেগী শৰ ৰামৰপৰা উৰি গৈ চাৰিওকালে পিয়াপি দিবলৈ ধৰিলে। ৰাক্ষসবাহিনীৰ যুঁজাৰু ৰথ, হাতী আৰু ঘোঁৰা ৰামৰ শৰত পৰিল। কাঁৰবিলাক ৰাক্ষসৰ দেহাৰ ভিতৰেদি সৰকি গৈ জুইৰ নিচিনাকৈ তিৰবিৰাই তেজেৰে ৰাঙলী হৈ ওলাই আহিল। ৰাক্ষসবাহিনী বিনাশ হ'ল। কালৰ অন্তত শিৱৰ নিচিনাকৈ ৰাম থিয় হৈ ৰ'ল।

দূষণে আকৌ বহুত সেনা লগত লৈ আহিল, অলপ সময় দূষণক অদমনীয় যেন দেখা গৈছিল, কিন্তু তাৰ পিছতে ৰামৰ শৰে দূষণৰ ৰথ, সাৰথি আৰু ঘোঁৰা বগৰাই পেলালে। দূষণে জাঁপ মাৰি ৰথৰপৰা নামি ৰামলৈ চোঁচা মাৰিলে। ৰামে কাঁৰ মাৰি পঠিয়াই দূষণৰ দুই বাহু দেহাৰপৰা খহাই পেলালে। এটা মহাকায় হাতী বাগৰি পৰাৰ দৰে কৰ্কাল খাই দূষণ মাটিত বাগৰি পৰিল। লগে লগে তেওঁৰ প্ৰাণবায়ু উৰি গ'ল। ৰাক্ষস সেনাই দূষণক ৰণত পৰা দেখি ৰামৰ ফাললৈ চোঁচা ললে। কিন্তু ৰামৰ কোদণ্ডৰ চোকা শৰৰ আগত সকলোটিয়েই প্ৰাণ হেৰুৱালে।

এইদৰে খৰৰ সেনাবাহিনী নিপাত হ'ল। এই সেনাবাহিনীটোৱে সমুদ্ৰৰ দৰে তৰ্জন-গৰ্জন কৰি আহিছিল। কিন্তু এতিয়া স্তুপাকাৰ মৰা শ, ছিগি পৰা অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গ, ছিন্ন-ভিন্ন অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আৰু ভগা-ছিগা ৰথবিলাকহে অৱশিষ্ট ৰ'ল।

কেৱল খৰ আৰু ত্ৰিশিৰা জীয়াই থাকিল। খৰে ৰামলৈ খেদা মাৰি যোৱা দেখি ত্ৰিশিৰাই ক'লে, "মই আগতে যাওঁ। ৰামক মই শেষ কৰিম। নতুবা নিজে প্ৰাণ দিম। মই মৰিলেহে আপুনি ৰামৰ লগত যুঁজ দিব।"

তিনিমূৰীয়া ৰাক্ষসটোৱে তেতিয়া ৰথত উঠি ৰামলৈ তীব্ৰ শৰ মাৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামেও এনে বাণ মাৰি পঠিয়ালে যে মাৰাত্মক সাপৰ দৰে ফোঁচ্ শব্দ কৰি ত্ৰিশিৰাৰ শৰবিলাক মূচৰি পেলালে। শেষত ত্ৰিশিৰাও আহত হৈ মাটিত পৰিল। তেওঁ মুখেদি তেজ বতিয়াবলৈ ধৰিলে। তাকে দেখি তেওঁৰ অনুচৰবিলাক বাঘৰ ভয়ত হৰিণ পলোৱাৰ দৰে ছিটিকি পলাল।

ইয়াকে দেখি খৰে পলৰীয়াবিলাকক ৰবলৈ ক'লে আৰু নিজৰ ৰথখন ৰামৰ ফাললৈ চলাই নিবলৈ আদেশ দিলে। তেওঁৰ আত্মবিশ্বাস আৰু গৰ্ব লোপ পালে, কিন্তু তেওঁ পৌৰুষেৰে যুঁজ কৰিলে। দুয়োজন যোদ্ধাৰ ধনুৰ-

পৰা ওলোৱা শৰে আকাশ ছাটি পেলালে। খৰে অনৰ্গল শৰ বৰষি ৰথৰ ওপৰত যমৰ দৰে থিৰ হ'ল। ৰামে মুহূৰ্ত্তলৈ ধনুখনৰ ওপৰত ভেজা দি থিয় হৈছিল, সেই ছেগতে খৰৰ বাণে ৰামৰ পোছাক ভেদ কৰি সূৰ্যৰ নিচিনা জ্বলন্ত দেহটো উদঙাই পেলাইছিল।

ৰামে তেতিয়া বিষ্ণুৰ ধনু হাতত তুলি লৈ খৰৰ ৰথ বগৰাই পেলালে আৰু খৰৰ ধনুখন টুকুৰাকৈ কাটিলে। খৰে তেতিয়া গদা হাতত লৈ ৰামলৈ খেদা মাৰিলে। দেৱতা আৰু ঋষিবিলাকে এই দৃশ্য দেখি চিন্তাত পৰিল আৰু আশীষবাণী পাঠ কৰিবলৈ ধৰিলে।

ৰামে ক'লে, "তই মানৱ জাতিৰ সন্ত্ৰাসৰ মূল আৰু ধ্বংসকাৰী। পাপাচাৰীক দৈহিক বলে ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰে। তপস্যামগ্ন ঋষিক তই উপদ্ৰৱ আৰু হত্যা কৰিছ। এই পাপৰ শাস্তি আজি লাভ কৰিবি। তই যিসকল ঋষিৰ মাংস ভক্ষণ কৰিছিলি সেইসকল ঋষি-মুনিৰ আত্মাই আকাশী ৰথৰপৰা আজি তোৰ শাস্তি বিচাৰিছে। দুৰাচাৰী ৰাক্ষসবিলাকক নিপাত কৰিবৰ কাৰণেহে মই দণ্ডকাৰণ্যলৈ আহিছোঁ। মোৰ শৰে তোৰ সৈন্যসমূহৰ শৰীৰ বিদ্ধ কৰিব। তোৰ মূৰ সুপক্ক ফলৰ দৰে অচিৰে মাটিত বাগৰি পৰিব।"

খৰে প্ৰত্যুত্তৰ দিলে, "মানৱ কীট! দশৰথৰ তনয়! বৃথা গৰ্ব নকৰিবি। কেইজনমান সাধাৰণ ৰাক্ষসক বধ কৰি তই অভিমান কৰিছ। কোনো বীৰে তোৰ দৰে গৰ্ব নকৰে। প্ৰজাৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত ক্ষত্ৰিয়ইহে এইদৰে অহংকাৰ কৰি কথা কয়। তই দম্ভ কৰিব জান। এতিয়া চাওঁ তই কেনেকৈ যুদ্ধ কৰ। তাপবিহীন খেৰৰ জুইৰ নিচিনাকৈ তোৰ বচন প্ৰজ্বলিত হৈছে। যমৰ নিচিনাকৈ গদাহস্তে তোৰ জীৱন বিনাশ কৰিবলৈ মই ইয়াত থিয় হৈ আছোঁ। সন্ধ্যা উপস্থিত। তোৰ প্ৰাণ বিসৰ্জ্জনৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হ। তই মোৰ চৌধ হেজাৰ ৰাক্ষস সেনাক বধ কৰাৰ আজি মই প্ৰতিশোধ লম।"

এইদৰে কৈ খৰে গদা ঘূৰাবলৈ ধৰিলে আৰু গদাডাল ৰামলৈ মাৰি পঠিয়ালে। ৰামে শৰ মাৰি গদাডাল খণ্ড-বিখণ্ড কৰি মাটিত পেলাই দিলে। ৰামে ক'লে, "ৰাক্ষস! তোৰ বক্তৃতা সমাপ্ত হ'লনে? এতিয়া তোৰ মৰণ। তাৰ পিছত এই অৰণ্য নিৰাপদ হ'ব আৰু ঋষি-মুনিয়ে ইয়াত শান্তিৰে বাস কৰিব।"

ৰামে কথা কওঁতেই খৰে এজোপা ডাঙৰ গছ শিপাৰে সৈতে উঘালি আনি, দাঁত কৰচি, ৰামৰ গালৈ মাৰি দিলে। এইবাৰো ৰামে শৰ মাৰি গছ-

খোপা ছিন্ন-ভিন্ন কৰি পেলালে আৰু বিলম্ব হ'লে বিঘিনি ঘটে বুলি ৰামে খৰলৈ মাৰাত্মক শৰ এৰি দিলে। আহত ৰাক্ষসটোৱে খেদা মাৰি ৰামক ধৰামাৰি ধৰিবলৈ যত্ন কৰিলে। ৰাম পিছু হুহঁকি গৈ ৰাক্ষসৰ হাতত সাৰিল। তাৰ পিছত ৰামে অগ্নিবাণ মাৰি খৰৰ বুকু চিৰি পেলালে। খৰ মৃত্যুৰ মুখত পৰিল।

দেৱতাসকলে স্বৰ্গৰপৰা পুষ্পবৃষ্টি কৰি আনন্দত মতলীয়া হৈ ক'লে, "পাপাচাৰী ৰাক্ষসক ৰামে বধ কৰিলে। এতিয়া মানুহে শান্তিৰে দণ্ডকাৰণ্যত বাস কৰিব পাৰিব। এদণ্ডৰ ভিতৰতে ৰামে খৰ, দূষণ, ত্ৰিশিৰা আৰু সিহঁতৰ গোটেই সেনাবাহিনী ধ্বংস কৰিলে। ৰাম প্ৰকৃত বীৰ।"

ইয়াৰ পিছত সীতা আৰু লক্ষ্মণ গুহাৰ পৰা ওলাই আহিল। লক্ষ্মণে ৰামক সাৱটি ধৰি আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে। ৰামে ঋষিবিলাকৰ নিৰাপত্তাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি স্বহস্তে ৰক্ষা কৰিলে। ৰামে অকলে এইবিলাক কাৰ্য কেনেকৈ সাধন কৰিলে? এজনী গাই গৰুৱে পোৱালিটোক ৰখোতে এজন মানুহক খেদি ছেদেলি-ভেদেলি কৰা দেখিলে প্ৰেমৰ মহিমা বুজিব পাৰি। প্ৰেম ঐশ্বৰিক গুণ। আৱশ্যক অনুসৰি সোণক ৰূপ বা আন তেনে মূল্যবান বস্তুৰ লগত সনোৱাৰ দৰে অৱস্থাভেদে প্ৰেমে সৎ সাহস আৰু আত্ম-বিসৰ্জনৰ নিচিনা নানান বীৰসুলভ ৰূপ গ্ৰহণ কৰে। ভগৱানে যেতিয়া মানুহৰ ৰূপ লয় আৰু নিঃসহায়জনক উদ্ধাৰ কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰবৃত্ত হয় তেতিয়া তেওঁৰ অসীম শক্তি প্ৰকট হয়।

চৌত্ৰিশ অধ্যায়

ধ্বংসৰ পথ

আঙুলিৰ আগত লেখিব পৰা যি কেইজন ৰাক্ষস পঞ্চৱটীৰ বৃহৎ হত্যালীলাৰপৰা সাৰি যাব পাৰিছিল তাৰ ভিতৰৰে এজন অকম্পন, তেওঁ বেগাবেগিকৈ লঙ্কালৈ গ'ল। তাত ৰাৱণৰ সাক্ষাৎ লভি অকম্পনে ক'লে, "জনস্থানত থকা প্ৰায় সকলোটি ৰাক্ষস মৃত্যুৰ মুখত পৰিল। সেই ঠাই এতিয়া শূন্য ধ্বংস-স্তূপ। মইহে জীয়াই পলাব পাৰিলোঁ।"

ৰাৱণ খঙত জ্বলি-পকি উঠিল। তেওঁ উচপ খাই উঠি প্ৰচণ্ড চিঞৰ মাৰি ক'লে, "মোৰ সুন্দৰ জনস্থান কোনে ধ্বংস কৰিলে। যম, অগ্নি বা বিষ্ণুৱে এই কাম কৰিলেনেকি? মৰণৰ দেৱতাকে মই মৃত্যুদণ্ড দিম। অগ্নিদেৱতা আৰু সূৰ্যক মই জুইৰে পুৰিম। বায়ু দেৱতাক নেলু চেপি নিশ্বাস বন্ধ কৰিম। জনস্থান কোনে ধ্বংস কৰিলে আৰু মোৰ সেনা কোনে বধ কৰিলে কোৱা। মোৰ প্ৰতিশোধলৈ আওকাণ কৰি কোনে এনে কৰিলে শীঘ্ৰে কোৱা।"

অত্যাচাৰীজনৰ ওচৰলৈ অপ্ৰিয় সম্বাদ নিয়া সদায় বিপজ্জনক। ৰজাৰ ক্ৰোধ দেখি অকম্পন ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে। পিছত ক'লে, "আপুনি মোক ৰক্ষা কৰে যদি সকলো ক'ম।" তেতিয়া অকম্পনে গোটেই ঘটনা বিবৰি ক'লে, "দশৰথৰ পুত্ৰ ৰাম এজন ডেকা যুঁজাৰু। পৰাক্ৰমত তেওঁ সিংহৰ নিচিনা। তেওঁ মানুহৰ মাজত বীৰ বুলি খ্যাতি লভিছে। তেৱেঁই খৰ-দূষণৰ লগত পঞ্চবটীত যুঁজ কৰি দুয়োকে বধ কৰিলে।"

ফেঁটী সাপৰ দৰে ফোঁচ্-ফোঁচাই ৰাক্ষস ৰজাই ক'লে, "তুমি কি কোৱা? এনে ঘটনা কেনেকৈ হ'বলৈ পালে? ইন্দ্ৰ আৰু স্বৰ্গৰ দেৱতাসকলে পৃথিৱীলৈ নামি আহি ৰামৰ পক্ষে যুঁজ কৰিছিলেনেকি?"

অকম্পনে ক'লে, "মহাৰাজ, এনেকুৱা হোৱা নাই, আমাৰ সেনাবাহিনী আৰু সেনাপতিবিলাকৰ বিপক্ষে ৰাম অকলশৰে থিয় হ'ল আৰু তেৱেঁই সকলোকে বিনাশ কৰিলে। আনকি খৰ আৰু দূষণকো বধ কৰিলে। ৰামৰ ধনুৰপৰা মাৰাত্মক শৰ উৰি আহি পঞ্চমুখী সৰ্পৰ দৰে ৰাক্ষসবিলাক য'লৈকে যায় তালৈকে সিহঁতক খেদি গ'ল আৰু তাতে বধ কৰিলে।" তাৰ পিছত অস্ত্ৰ প্ৰয়োগত ৰামৰ নিপুণতা, ক্ষিপ্ৰতা অকম্পনে ব্যাখ্যা কৰি গ'ল।

ৰাৱণে বুজিলে যে দশৰথৰ পুত্ৰ ৰাম আৰু লক্ষ্মণ পঞ্চবটীত উপস্থিত আৰু ৰামে ভায়েকৰ সহায় নোলোৱাকৈ এই কাম কৰিলে আৰু কোনো দেৱতায়ো তেওঁক সহায় কৰা নাই।

ৰাৱণে ক'লে, "বাৰু, মই একো বুজিব পৰা নাই। এতিয়াই মই যাত্ৰা কৰিম। নৰকী দুটাক বধ কৰি উলটি আহিম।" এইদৰে কৈ তেওঁ থিয় হ'ল।

অকম্পনে ক'লে, "মহাৰাজ, যোৱাৰ আগতে অধমৰ কথা শুনক।" ৰামৰ বল-বিক্ৰম অকম্পনে আকৌ ব্যাখ্যা কৰিলে: "ৰামৰ লগত কোনেও যুঁজ কৰি তেওঁক পৰাস্ত কৰিব নোৱাৰে। কোনেও নোৱাৰে বোলোঁতে মই

অকণো বঢ়াই কোৱা নাই। আনকি মহাৰাজেও নোৱাৰে। মোক প্ৰশ্ৰয় দিয়া কাৰণেহে মই সত্য কথা ক'বলৈ সাহ কৰিছোঁ। তেওঁক বধিবৰ একেটি মাত্ৰ উপায়। তেওঁৰ ঘৈণীয়েক তেওঁৰ লগত আছে। পৃথিৱীত তেওঁৰ সমান ৰূপৱতী নাই। আপুনি যদি চক্ৰান্ত কৰি তেওঁক পলুৱাই আনিব পাৰে তেন্তে বিচ্ছেদ-দুখত ৰামৰ মৃত্যু হ'ব। ৰামে ঘৈণীয়েকক ইমান ভাল পায়। ইয়াকে কেনেকৈ কৰিব পাৰে চিন্তা কৰক। ৰামৰ লগত যুদ্ধ দিয়া কথা নেভাবিব।"

সীতাৰ সৌন্দৰ্যৰ কথা শুনিলত ৰাক্ষসৰ কামানল জ্বলি উঠিল। তেওঁ ভাবিলে, খৰ-দূষণ আৰু সেনাবাহিনীৰ পৰাজয়ে তেওঁক সৌভাগ্য মুকলি কৰি এগৰাকী সুন্দৰী তিৰোতাক ৰাণী কৰাৰ সুযোগ দিলে। অকম্পনৰ পৰামৰ্শ তেওঁ ভালদৰে শুনিলে আৰু ক'লে, "কাইলৈ ৰাতিপুৱাই মই যাত্ৰা কৰিম। তোমাৰ বুদ্ধি সজ।"

পিছদিনা ৰাৱণে খচচৰে টনা উৰণীয়া ৰথত উঠি গন্তব্য স্থানৰ উদ্দেশ্য যাত্ৰা কৰিলে। আকাশেদি যাওঁতে ৰথখন মেঘমালাৰ মাজত চন্দ্ৰহেন দেখা গৈছিল। ৰাৱণ প্ৰথমতে মাৰীচৰ ওচৰলৈ গ'ল।

মাৰীচে ৰাৱণক যথাযোগ্য সন্মান কৰি তালৈ অহাৰ প্ৰয়োজন সুধিলে। ৰাৱণে ক'লে, "শুনা মাৰীচ, একমাত্ৰ তুমিয়েই মোক সহায় কৰিব পাৰা। জনস্থান ধ্বংস হ'ল আৰু তাত থোৱা সৈন্যবাহিনী লয় পালে। দশৰথ তনয় ৰামৰ এনে কাম। ই আশ্চৰ্য নহয়নে? ইয়াৰ প্ৰতিশোধ ল'বলৈ মই তেওঁৰ ভাৰ্যাকে হৰণ কৰি আনিবলৈ মনস্থ কৰিছোঁ। এই কাৰ্যত তোমাৰ সহায়তা আৰু দিহা-পৰামৰ্শ বিচাৰিছোঁ।"

মাৰীচে ৰামৰ বিক্ৰমৰ কথা জানে। ৰাৱণৰ কথা শুনি তেওঁ ভয় খালে আৰু এনে বাতুল অভিযানৰপৰা বিৰত হ'বলৈ এইদৰে ক'লে, "এইটো কেনে বুদ্ধি? কোনোবা শত্ৰুৱে আপোনাৰ প্ৰতি মিত্ৰভাৱ দেখুৱাই অথচ আপোনাৰ সৰ্বনাশ সাধিবৰ অৰ্থে সীতাক হৰণ কৰিবলৈ বুদ্ধি দিছে। যি আপোনাৰ এনে পৰামৰ্শ দিছে তেওঁ নিশ্চয় ৰাক্ষসকুল নিৰ্মূল কৰিব খুজিছে। শুই থকা ফেঁটী সাপৰ মুখলৈ হাত ভৰাই তাৰ জিভা টানি আনিবলৈ আপোনাক কোনে পৰামৰ্শ দিলে? আপোনাৰ সুখৰ সংসাৰ নহয় জানো? পতিব্ৰতা ভাৰ্যা আপোনাৰ নাই জানো? সেইবিলাকক লৈ আপোনাৰ জীৱন আৰু সম্পত্তি ভোগ কৰক। ৰামৰ তিৰোতাৰ কাৰণে লোভ কৰাটো কলঙ্ক আৰু ধ্বংসৰ পথ মাথোন। ইয়াৰ ফলত ৰাক্ষসকুল ধ্বংস হৈ যাব।"

মাৰীচৰ পৰামৰ্শ সজ যেন পাই ৰাৱণ লঙ্কালৈ উলটি গ'ল। ৰাৱণে তেতিয়া নিশ্চয় স্মৰণ কৰিছিল তেওঁ কেনেকৈ বৰ লাভ কৰোঁতে ভুল কৰিছিল। তেওঁ মানুহৰ বাহিৰে সকলো প্ৰাণীক আক্ৰমণৰপৰা নিৰাপত্তাৰ বৰ লাভ কৰিছিল। ৰামৰ শৰে খৰ, দূষণ, ত্ৰিশিৰা আৰু পৰাক্ৰমী যোদ্ধাবিলাকৰে সৈতে তেওঁৰ গোটেই সেনাবাহিনীটো নিহত কৰিলে। এইবিলাক গুণি-গাঁথি তেওঁ মাৰীচৰ সজ পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰিলে।

কিন্তু নিয়তিয়ে তেওঁক তেনেভাৱে থাকিবলৈ নিদিলে। ৰাৱণ সভাসদবৰ্গেৰে সৈতে ৰাজসিংহাসনত বহি আছিল। ঘিউত চলা যজ্ঞাহুতি প্ৰজ্বলিত হোৱাৰ দৰে তেওঁৰ মুখত ৰাজশ্ৰী প্ৰতিভাত হৈছিল। দেৱতা, অসুৰ প্ৰভৃতিৰ লগত যুদ্ধ কৰি জয় লাভ কৰোঁতে তেওঁৰ বৃহৎ শৰীৰত লগা ঘাৰ দাগবিলাক তেতিয়াও স্পষ্ট হৈ আছিল। তেওঁৰ অসীম বল-বিক্ৰম আৰু সাহস। তেওঁ অধৰ্মতো তদনুৰূপ। দেৱতাসকলক অত্যাচাৰ কৰাত, যজ্ঞনাশ কৰাত বা স্ত্ৰী-হৰণ কৰাত তেওঁৰ সমকক্ষী কোনো নাছিল। দেৱতা আৰু অসুৰবিলাক তেওঁৰ প্ৰতি সন্ত্ৰস্ত। সকলো প্ৰাণীৰ পক্ষে তেওঁ আতঙ্কৰ স্থল। ঐশ্বৰ্য আৰু ভোগ-বিলাসৰ মাজত কাৰো বশ্যতা স্বীকাৰ নকৰে, তেওঁৰ কোনো প্ৰতিদ্বন্দ্বীও নাই, তেওঁ ঈশ্বৰ, পাপকো ভয় নকৰে।

দহোটা মূৰ, ডাঙৰ চকু আৰু প্ৰকাণ্ড অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গেৰে তেওঁৰ মূৰ্তি ভয়ঙ্কৰ। কিন্তু তেওঁৰ দেহত ৰাজ চিহ্নও আছিল। তেওঁ জাক-জমক্ পোছাক আৰু অলঙ্কাৰ পিন্ধি মন্ত্ৰীবৰ্গেৰে পৰিবেষ্টিত পৃথিৱীৰ সকলো ঠাইৰ আপাহতে ধন-সোণৰ মাজত সিংহাসনত বহি আছিল। এনেতে আকস্মিকভাৱে প্ৰলয়ৰ আগজাননীৰ নিচিনাকৈ তেওঁৰ ভনীয়েক শূৰ্পণখা উপস্থিত হ'ল। শূৰ্পণখাৰ দেহ ৰক্তাক্ত আৰু অঙ্গক্ষত হৈছে। তেওঁক বিষকোপত, বেজাৰত আৰু লাজত জৰ্জৰিত যেন দেখা গৈছে। নিস্তব্ধ হৈ সকলোটিয়ে থৰ্ লাগি শূৰ্পণখালৈ চাই থাকিল। শূৰ্পণখাই মনৰ বেদনা কটু কথাৰে এইদৰে প্ৰকাশ কৰিলে:

"তুমি কেনে নিৰ্বোধ? সদায়ে ইন্দ্ৰিয় সুখত মত্ত হৈ আৰু ৰাজপদত গৰ্বিত হৈ তোমাৰ সন্মুখত উপস্থিত হোৱা বিপদ মনিব পৰা নাই। যি ৰজা কেৱল আত্মগৰ্বত মত্ত আৰু যি ৰজাই ৰাজ্যৰ অমঙ্গলৰ সূচনাবোৰ উপেক্ষা কৰে তেনে ৰজাৰ অপমান আৰু বিনাশ অনিবাৰ্য। যি ৰজাৰ নিজৰ শিথিলতাৰ কাৰণে পতন হয় তেওঁতকৈ ঘৃণাৰ পাত্ৰ আন কোনো হ'ব

নোৱাৰে। তুমি নেজানানে এজন সাধাৰণ মানুহ ৰামে তোমাৰ ভায়েৰা খৰ, দূষণ আৰু ত্ৰিশিৰাক আৰু তোমাৰ চৌধ হেজাৰ প্ৰচণ্ড পৰাক্ৰমী ৰাক্ষসৰ সেনাবাহিনী নিৰ্মূল কৰিছে আৰু জনস্থানত থকা তোমাৰ দুৰ্গ ধ্বংস কৰিছে? মুহূৰ্ততে এজন যোদ্ধাক সগৌৰৱে যুদ্ধক্ষেত্ৰত থিয় হোৱা দেখিলোঁ, পিছ মুহূৰ্ত্তত দেখিলোঁ যোদ্ধাজনে সেই মানুহজনৰ শৰত বিদ্ধ হৈ মাটিত পৰি মৃত্যুৰ কোলাত আশ্ৰয় লৈছে আৰু ভয়ঙ্কৰ শিলাবৃষ্টিয়ে পথাৰত পকা ধান পেলোৱাৰ দৰে মাটিত মৰাশৰিলাক সিচৰিত হৈ পৰিছে। মোলৈ চোৱা, মই তোমাৰ ভনীয়েৰ, মোক কেনেকৈ অপমানিত, অঙ্গক্ষত আৰু ভগ্নহৃদয় কৰিলে। দাদা! তুমি বীৰ, তুমি ৰজা, তোমাৰ অন্তৰত প্ৰতিহিংসাৰ বীজ নাইনে?"

শূৰ্পণখাৰ নিন্দাবাক্য শুনি আৰু তেওঁৰ কষ্ট আৰু বেজাৰ দেখা পাই ৰাৱণৰ অন্তৰত আঘাত লাগিল। তেওঁ ক'লে, "তুমি নিশ্চয়কৈ জানিবা, ইয়াৰ প্ৰতিশোধ ল'ব পাৰিবা। কিন্তু ৰাম কোন? সি কেনে ধৰণৰ মানুহ? তাৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ কি? সি যুদ্ধ কৰে কেনেকৈ? দণ্ডকাৰণ্যত সি কি বিচাৰিছে, আৰু তোমাক এনেদৰে নিষ্ঠুৰভাৱে ঘাইল কৰিবলৈ পালে কেনেকৈ?"

শূৰ্পণখাই ৰাম-লক্ষ্মণ আৰু সীতাৰ বৰ্ণনা দিলে, দুয়ো ৰাজপুত্ৰৰ পুৰুষসুলভ সৌন্দৰ্য আৰু বিক্ৰমৰ কথা বৰ্ণালে। সম্ভৱতঃ ৰাক্ষসৰ হিংসা প্ৰবৃত্তি উচটাবলৈহে এনেকৈ কৈছিল। সীতাৰ অপৰিসীম ৰূপৰ কথাও শূৰ্পণখাৰ মুখত আখৈ ফুটাদি ফুটিবলৈ ধৰিলে।

শূৰ্পণখাই ক'লে, "সীতাৰ সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা দিবলৈ মোৰ ভাষা নাই। সৃষ্ট বস্তুত এনে অপৰূপ সৌন্দৰ্য মই কেতিয়াও দেখা নাই। গন্ধৰ্ব বা কিন্নৰ বা মানৱ-কন্যা কাৰো এনে ৰূপ নাই। মোৰ ওপৰত এনে ভয়াবহ অত্যাচাৰ কিয় কৰিলে ক'ওঁ, শুনা। সীতাক দেখিলত মোৰ এনে ভাব হ'ল যেন তোমাৰ বাহিৰে আন কোনোৱে সীতাক পাব নোৱাৰে। তেওঁ তোমাৰহে শয্যাশায়িনী হ'বৰ উপযুক্ত। তোমাৰ প্ৰতি স্নেহত আবদ্ধ হৈ মই সীতাক হৰণ কৰি তোমালৈ বুলি আনিবলৈ যত্ন কৰিছিলোঁ। ওচৰতে থকা লক্ষ্মণে বাধা দি মোৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰি মোৰ নাক-কাণ কাটিলে আৰু মোক অপমানিত কৰিলে। তোমাৰ হকে মই যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিছোঁ,' এই অপমানৰ যদি পোতক ল'ব খোজা আৰু কুলৰ সুনাম ৰাখিব খোজা, তেন্তে এতিয়াই উঠা আৰু যাত্ৰা কৰা।

“মোক কৰা অপমানৰ প্ৰতিশোধৰ উপৰিও তুমি তোমাৰ যোগ্যা পত্নী এগৰাকী লাভ কৰা। তুমি যদি সীতাক ধৰি আনি ৰামক অপমান দিয়া তেন্তে দণ্ডকাৰণ্যত মৃত্যু বৰণ কৰা যোদ্ধাসকলৰ আত্মাই তৃপ্তি লাভ কৰিব। ময়ো তেতিয়া বুজিম, মোৰ প্ৰতি দেখুওৱা অসন্মানৰ এভাগমান ক্ষতিপূৰণ হৈছে। তুমি নিজৰ বলৰ পৰিচয় পোৱা নাই। সীতাক তুমি সহজে হাত কৰি লৈ নিজৰ পত্নী কৰিব পাৰিবা। তোমাৰ কুলৰ প্ৰতি কৰা অপমান দেখি তুমি উদাস হ'ব পাৰিবানে? খৰ-দূষণ আজি জনস্থানত মৰণ শয্যাত। তাৰ কাৰণ হৈছে—তেওঁলোকে ৰামৰ বিৰোধিতা কৰিবলৈ সাহ কৰিছিল। এই সকলো কথা গমি-পিটি উচিত কাৰ্য কৰা। তোমাৰ কুলৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰা।”

ভনীয়েকৰ কথা শুনি আৰু সীতাৰ সৌন্দৰ্যৰ বৰ্ণনা শুনি ৰাৱণে সভা ভঙ্গ কৰিলে আৰু অকলশৰে চিন্তা কৰিবলৈ অন্তেষপুৰলৈ গ'ল। তেওঁ বাৰে বাৰে চিন্তা কৰিবলগীয়া হৈছিল। কিয়নো মাৰীচে কোৱা কথা তেওঁৰ মনত আছে। সপক্ষে গুণা-গঁথা কৰি শেষত সিদ্ধান্ত কৰিলে আৰু গোপনে ৰথ প্ৰস্তুত কৰিবলৈ আদেশ দিলে।

কাঞ্চনময় ৰথ প্ৰস্তুত হ'ল। ৰথৰ বাহক পিশাচমুখীয়া খচ্চৰ। ইয়াৰ ওপৰত উঠি তেওঁ জল, স্থল, চহৰ অতিক্ৰম কৰি যাবলৈ ধৰিলে। মায়াবী ৰথখনত উঠি তেওঁ যেতিয়া গ্ৰীষ্ম কালৰ দৃশ্যাৱলী চাই পঠিয়ালে, তেওঁৰ কামানল অধিক প্ৰবল হৈ উঠিল।

ৰাৱণ মাৰীচৰ আশ্ৰম পালেগৈ। মাৰীচে মূৰত জঁটা বান্ধি গছৰ ছাল-বাকলি পিন্ধি সন্ন্যাসীৰ জীৱন কটাইছিল। ৰাৱণ মাৰীচৰ বন্ধু আৰু আত্মীয়। ৰাৱণক আথে-বেথে বহুৱাই মাৰীচে ক'লে, “আপুনি বিনা সম্বাদে আকৌ অহাৰ প্ৰয়োজন কি?”

বাক-চতুৰ ৰাৱণে উত্তৰ দিলে, “মই মহাবিপদত পৰিছোঁ। তুমিহে মোক উদ্ধাৰ কৰিব পাৰা। তোমাৰ সহায় ভিক্ষা কৰিছোঁ। মোৰ কৰ্তৃত্বত মোৰ ভাইবিলাকে কেনেকৈ জনস্থানত ৰাজত্ব কৰিছিল আৰু সিহঁতৰ যোদ্ধাবিলাক কেনে অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী আছিল এই বিষয়ে তুমি ভু পোৱা। কিন্তু এতিয়া ৰাম নামৰ নৰ-মনিচটোৱে সিহঁতক আৰু সিহঁতৰ সেনাবাহিনীক বধ কৰিলে। বিনা ৰথেৰে মাটিত থিয় হৈ শৰেৰে আমাৰ সকলো জ্ঞাতি-কুটুম্বক নাশ কৰিলে। এতিয়া দণ্ডকাৰণ্যত ঋষিবিলাকে ৰাক্ষসৰ হাত সাৰি নিৰ্ভয়ে জীৱন কটাব পাৰা

হ’ল। এই ৰাম অলগন্ধ ৰাজপুত্ৰ। তাক নিশ্চয় কিবা অপৰাধত বাপেকে নিৰ্বাসন দিছে। তাৰ বৈণীয়েক সীতাক লগত লৈ সি অৰণ্যত ভ্ৰমি ফুৰিছে। এই মানুহটোৱে সন্ন্যাসীৰ সাজ-পাৰ পিন্ধে, কিন্তু ইন্দ্ৰিয়সুখ ভোগ কৰে। বিধৰ্মী মানুহটোৱে নিজৰ বিক্ৰমত উন্মত্ত হৈ বিনা কাৰণত মোৰ ভনীৰ অঙ্গচেছদ কৰি আমাৰ কুলক কলঙ্কিত কৰিলে। মোৰ ভনীজনীয়ে বিষ আৰু অপমানত জৰ্জৰিত হৈ মোৰ কাষলৈ আহি গোচৰ দিছে। ইমানতো যদি মই বহি থাকোঁ আৰু একো নকৰোঁ তেন্তে মোক ৰজা বুলি কোনোবাই ক’বনে?

“ইয়াৰ প্ৰতিশোধ ল’বলৈ মই ৰামৰ ভাৰ্যাক দণ্ডকাৰণ্যৰপৰা হৰণ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিছোঁ। ৰামক অপমান কৰা আৰু শাস্তি দিয়াটো মোৰ কুলৰ প্ৰতি কৰ্তব্য। এই কামত তোমাৰ সহায়তা প্ৰয়োজন। তুমি সহায় হ’লে মোৰ ভয় নাই। সাহ, বল, কৌশল, আৰু যাদুবিদ্যাত পৃথিৱীত তোমাৰ সমান কোনো নাই। এই কাৰণেই তোমাৰ কাষ চাপিছোঁ। মোৰ অনুৰোধ প্ৰত্যাখ্যান নকৰিবা। তুমি কি উপায়েৰে মোক সহায় কৰিব পাৰা মই কওঁ:

“তুমি স্বৰ্ণমৃগৰ ৰূপ ধৰিবা, তোমাৰ গাত ৰূপোৱালী ফুল থাকিব। তোমাক দেখিলেই যেন মানুহে ৰ লাগি চাই থাকে। এনে বেশত সীতাই দেখা পোৱাকৈ জঁপিয়াই ফুৰিবা। তিৰোতাৰ প্ৰকৃতিহে যেনে। সীতায়ো তোমাক খেদি ধৰি আনি দিবলৈ ৰাম-লক্ষ্মণক অনুনয়-বিনয় কৰিব। যেতিয়া ৰাম-লক্ষ্মণে তোমাক ধৰিবলৈ খেদি যাব আৰু সীতা অকলশৰে থাকিব তেতিয়া মই হেলাৰঙে সীতাক পলুৱাই আনিম।

“সীতা সুন্দৰী ৰমণী। এনে ভাৰ্যাক হেৰুৱাই ৰাম দুখত ম্ৰিয়মান হ’ব আৰু তেওঁ নিজৰ পুৰুষসুলভ বিক্ৰম হেৰুৱাই পেলাব। তেনে অৱস্থাত তেওঁক বধ কৰি প্ৰতিশোধ লোৱাটো সহজ হ’ব।”

মাৰীচে ৰাৱণলৈ একেথৰে চাই ৰ’ল। তেওঁৰ বৰণ শেঁতা পৰিল আৰু মুখ শুকাই গ’ল। ৰাৱণৰ অভিসন্ধি দেখি তেওঁ ভয় খালে। ৰামৰ বিক্ৰমৰ প্ৰভাৱ মাৰীচে জানে। তপস্যাৰ ফলত তেওঁৰ দিব্যজ্ঞানো উপজিছে। মাৰীচে দূৰদৃষ্টিৰে ভৱিষ্যতৰ ঘটনা দেখিবলৈ পালে।

মাৰীচে বুজিব পাৰিলে যে ৰাৱণৰ পাপ-লালসা ফলৱতী নহয়। তেওঁ এই কথা বঢ়িয়াকৈ অনুভৱ কৰিলে যে ৰাৱণ নিয়তিৰ ফান্দত পৰিছে আৰু তেওঁৰ ধ্বংস অনিবাৰ্য। ৰাৱণে যদিও ৰাক্ষসকুলৰ মান-সন্মানৰ কথা,

নৃপতিৰ কৰ্তব্য, আৰু শূৰ্পণখাৰ অপমানৰ বিষয়ে বিবৰি কৈছিল প্ৰকৃততে তেওঁ যে সীতাক লাভ কৰিবলৈ কাম-লিপ্সাৰ দ্বাৰাহে প্ৰণোদিত হৈছিল মাৰীচে এই কথা বুজিব পাৰিছিল।

আমি শূৰ্পণখাৰ মনোভাৱ পৰীক্ষা কৰি চোৱা ভাল হ'ব। তেওঁ নিজৰ অদমনীয় যৌন-ক্ষুধাৰ ফল ভুগিলে। যদিও লক্ষ্মণে তেওঁৰ অঙ্গচ্ছেদ কৰিলে তথাপি লক্ষ্মণৰ প্ৰতি তেওঁৰ খং নাই। তেওঁৰ খং সীতাৰ ওপৰতহে, কিয়নো সীতাহে তেওঁৰ কামনা পূৰোৱাৰ প্ৰতিবন্ধক। সীতাৰ অপৰূপ সৌন্দৰ্য আৰু গুণক তেওঁ আন্ধাৰে পোহৰ দেখিলে আঁতৰাৰ দৰে দ্বেষ কৰে।

তেওঁৰ অন্তৰত একমাত্ৰ হেঁপাহ হ'ল সীতাক কলঙ্কিত কৰি কেনেকৈ প্ৰতিশোধ লয়। ৰাৱণক এই উদ্দেশ্য সাধনত প্ৰয়োগ কৰিবৰ কাৰণে তেওঁ সীতাৰ ৰূপ মনোহৰকৈ বখানিলে আৰু ৰাৱণৰ কাম জুইত ঘিঁউ ঢালি দিলে। তেওঁৰ বাকী কথাবিলাক আনুষঙ্গিক মাথোন। কুলৰ খ্যাতি, ৰাজ্যৰ নিৰাপত্তা আত্মীয়বৰ্গৰ বধ ইত্যাদি কথা কেৱল তেওঁৰ মূল উদ্দেশ্য সাধনৰ অৰ্থেহে প্ৰয়োগ হৈছিল। তেওঁৰ যাই অভিলাষ ৰাৱণৰ কাম-প্ৰবৃত্তিক উত্তেজিত কৰি সীতাৰ প্ৰতি আকাংক্ষা জন্মোৱাতহে ৰাৱণ ফান্দত পৰিল।

পঁয়ত্ৰিশ অধ্যায়

সোণৰ হৰিণ

মাৰীচে ৰাৱণক ক'লে, "মহাৰাজ, আপুনি কোৱা কথা মই বুজিলোঁ। কথা শুনি মই বৰ দুখ পাইছোঁ। উচটাই দিয়া সহজ। উচটনি বাক্য কাণত মিঠা লাগে। অপ্ৰিয় হিত বাক্য কোৱা আৰু শুনা দুয়োটাই দুৰ্লভ।* তথাপি আপোনাক কঠোৰ হ'লেও সত্য কথা কোৱা মোৰ কৰ্তব্য। প্ৰিয় বাক্য শুনি আপুনি তৃপ্তি পাব। কিন্তু ইয়াৰ দ্বাৰা আপোনাক বিপদ আৰু ধ্বংসৰ পথত আগুৱাই নিয়াহে হ'ব।

---

* বাল্মীকিয়ে ৰামায়ণত এইদৰে কৈছে ঃ

"সুলভাঃ পুৰুষা ৰাজন্ সততং প্ৰিয়বাদিনঃ।
অপ্ৰিয়স্য তু পথ্যস্য বক্তা শ্ৰোতা চদুৰ্লভঃ॥"

"আপোনাৰ গুপ্তচৰে ৰামৰ বিষয়ে সত্য বিৱৰণ দিয়া নাই। আনৰপৰা আপুনি ৰামৰ বিষয়ে যি শুনিছে তাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি প্ৰত্যয় নেযাব। তেওঁ ধৰ্মত্যাগী বা অপৰাধী নহয়। তেওঁ বৰঞ্চ কৰ্তব্যপৰায়ণ পুত্ৰ আৰু পিতাকৰ অঙ্গীকাৰ ৰক্ষাৰ কাৰণেহে বনবাস খাটিছেহি। তেওঁ দুৰ্বল বা কাপুৰুষ হোৱাটো দূৰৰ কথা বৰঞ্চ তেওঁ প্ৰবল পৰাক্ৰমী যোদ্ধা আৰু যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী।

"এনেজনক আপোনাৰ বৈৰী কৰি লৈ আপোনাৰ জাতি আৰু ৰাজ্যৰ ধ্বংস সাধন নকৰিব। আপোনাৰ সঙ্কল্প দেখি ভাব হয় যেন সীতাই আপোনাৰ সৰ্বনাশ কৰিবলৈহে জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল। ৰাক্ষসকুল আৰু লঙ্কা আপোনাৰ কাৰণেই শীঘ্ৰে ধ্বংস হ'ব।

"কোন শত্ৰুৱে আপোনাৰ মনত এনে প্ৰলয়ঙ্কৰী চিন্তা সুমুৱাই দিলে? আপোনাৰ ৰাজ্য আৰু কুলক বিপন্ন আৰু বিধ্বস্ত কৰিবলৈ আপোনাক কোনে কু-পৰামৰ্শ দিলে?

"ৰাম ইন্দ্ৰিয় সুখত লিপ্ত আৰু মিথ্যাবাদী—এনে কথা আপোনাক ক'লে কোনে? ৰাম ধৰ্মৰ প্ৰতিমূৰ্তি। তেওঁ ধৰ্ম সাধনৰ অৰ্থেহে নিজৰ বলবিক্ৰম প্ৰয়োগ কৰে। দেৱতাৰ ভিতৰত ইন্দ্ৰৰ নিচিনা ৰামো মৰণশীল মানৱৰ ভিতৰত শ্ৰেষ্ঠ।

"আপুনি সীতাৰ প্ৰতি লোভৰ দৃষ্টি দিবলৈ কেনেকৈ পালে? এনে সাহ আপোনাৰ কেনেকৈ উপজিল? সীতাই কেতিয়াবা আপোনাৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পণ কৰিবনে? তেওঁক ৰামৰ হাতৰপৰা আনিব পাৰিবনে? সূৰ্যক প্ৰৱঞ্চনা কৰি ৰশ্মি কোনে হৰণ কৰিব পাৰে? জনক দুহিতাৰ প্ৰজ্বলিত অগ্নিৰ কাষলৈ গ'লে আপুনি ভস্মীভূত হ'ব। ৰামৰ শৰত প্ৰাণ নেহেৰুৱাব। আপোনাৰ মৰণ মাতি নানিব। ৰামে সুৰক্ষিত কৰি থোৱা জুইৰ কাষলৈ নেযাব।

"ভালকৈ বিবেচনা নকৰাকৈ কোনেও কাৰ্যপন্থা হাতত লোৱা উচিত নহয়। আপুনি ৰামক কেতিয়াও যুদ্ধত পৰাজয় কৰিব নোৱাৰে। হে ৰাক্ষসপতি, মোৰ উপদেশ দলিয়াই নেপেলাব। আপোনাৰ মনত আছেনে বহুত বছৰৰ আগত বলেৰে গৰ্বিত হৈ মই বিশ্বামিত্ৰৰ যজ্ঞত বিঘিনি সৃষ্টি কৰিছিলোঁ? তেতিয়া ৰাম কম বয়সীয়া। তথাপি দশৰথৰ সন্মতি লৈ বিশ্বামিত্ৰই ৰামক যজ্ঞ ৰক্ষা কৰিবলৈ লৈ গৈছিল। ঋষিয়ে ৰামৰ বল-

বীৰ্যৰ কথা জানিছিল। অশুচি মাংস আৰু তেজ ছটিয়াই দি হোমাগ্নি নুমাবলৈ মই যজ্ঞভূমিৰ কাষলৈ গৈছিলোঁ। তেতিয়া মই ৰামক দেখা পাওঁ। তেতিয়া কি হ'ল বুলি ভাবিছে ?, ৰামে এপাট শৰ মাৰিলে আৰু সেই শৰে সুবাহুক তাতে শেষ কৰি পেলালে। ৰাম কিন্তু নমৰিল ; এতিয়া আগতকৈ অলেখগুণে বলবান আৰু অস্ত্ৰ চালনাত নিপুণ, পুষ্ট বয়সৰ মানুহ।

"তেওঁক জোকাই নল'ব। আপোনাৰ প্ৰজাই এতিয়া সুখ-সমৃদ্ধিত কাল কটাইছে। সিহঁতৰ সৰ্বনাশ নকৰিব। সীতাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰি আপোনাৰ সমৃদ্ধিশালী সুন্দৰ চহৰখনক ধ্বংসৰ মুখত নেপেলাব আৰু আপোনালৈকো নিশ্চিত মৰণ মাতি নানিব। আপুনি যদি দুৰভিসন্ধি পৰিহাৰ নকৰে তেন্তে মোৰ দৃষ্টিৰে আপোনাৰ কেৱল ধ্বংসকে দেখা পাইছোঁ, তাৰ বাট-পথবিলাক মৰাশৰে পৰিপূৰ্ণ আৰু তাত বিধৱা আৰু মাউৰাৰ বিননি শুনিবলৈ পাইছোঁ। এই মহাপাপ পৰিত্যাগ কৰক। ৰামৰ প্ৰতি যদি আপোনাৰ ক্ৰোধ জন্মিছে তেন্তে সন্মুখ যুদ্ধ কৰি বীৰৰ দৰে মৃত্যু বৰণ কৰক। প্ৰতাৰণাপূৰ্ণ পথ অনুসৰণ নকৰিব আৰু মোকো তালৈ টানি নিনিব। আপুনি উলটি গৈ আপোনাৰ অলেখ ৰমণীৰ লগত আসক্ত হৈ সুখেৰে থাকক। আপোনাৰ ৰাজ্য আৰু কুললৈ যমক নিমন্ত্ৰণ নকৰিব।"

এইদৰে মাৰীচে ৰাৱণৰ হিতৰ অৰ্থে যুক্তি দেখুৱালে। ৰাৱণ সন্তুষ্ট নহ'ল। আৰু তেওঁৰ যুক্তি মানি নল'লে। কামপীড়িতজনে সুপৰামৰ্শ মানে কেনেকৈ ? নৰিয়াত পৰা মানুহে ঔষধ দলিয়াই পেলোৱাৰ দৰে ৰাৱণেও মাৰীচৰ উপদেশ অগ্ৰাহ্য কৰিলে।

ৰাৱণে ক'লে, "কোনো এটা কাম কৰা উচিত নে অনুচিত ৰজাই যদি জানিব খোজে তেন্তে মন্ত্ৰীয়ে তাৰ সপক্ষে-বিপক্ষে পৰীক্ষা কৰি দেখুৱাব পাৰে। কিন্তু মই তোমাৰ ওচৰলৈ এনে পৰামৰ্শ বিচাৰি অহা নাই। মই ৰজা। মই তোমাক ক'বলৈ আহিছোঁ যে এই কাম কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলোঁ। কাৰ্য সাধন কৰিবলৈ তোমাৰ সহায়তা আশা কৰিছোঁ। তুমি ৰাজভক্তি পাহৰি গৈ মোৰ অভিপ্ৰায় ভ্ৰমাত্মক হৈছে বুলি ক'বলৈ কেনেকৈ সাহ কৰিছা ? এই বিষয়টো মই পুংখানুপুংখৰূপে বিবেচনা কৰিহে সিদ্ধান্তত উপনীত হৈছোঁ। তুমি গুণকীৰ্তন কৰা নগণ্য প্ৰাণীটোক মোৰ লগত যুদ্ধলৈ আহ্বান কৰি সন্মানিত কৰিবলৈ মই অনিচ্ছুক। স্বদেশৰপৰা বিতাৰিত, ৰমণীৰ দ্বাৰা প্ৰতাৰিত আৰু নিজৰ চৰ্তৰপৰা বঞ্চিত নিৰ্বোধজনতকৈ সি আৰু অধিক

কি হ'ব পাৰে ? এনেজনৰ কাৰণে ভাৰ্যা হৰণ কৰি কলঙ্ক সনাটোৱেই উচিত ব্যৱস্থা । এই বিষয়টো মীমাংসা হৈ আছে আৰু সমাপ্ত হৈছে । মই যি কৰিবলৈ কওঁ তুমি সেই মতে কৰিব লাগিব । তোমাৰ কাম বেছি নহয় । তুমি এটা সুন্দৰ হৰিণৰ ৰূপ লোৱা আৰু সীতাৰ আগত ওলাই তেওঁৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰা । সীতাই তোমাক খেদি ধৰিবলৈ ৰামক পঠিয়াব । তুমি ৰামক দূৰলৈ লৈ যাবা আৰু ৰামৰ স্বৰ অনুকৰণ কৰি 'হা সীতা । হা লক্ষ্মণ ।' এইদৰে চিঞৰিবা । এই মাত শুনি সীতাই থিৰাংকৈ বুজিব যে ৰাম বিপন্ন আৰু তেতিয়া লক্ষ্মণক ৰামৰ সহায়ৰ অৰ্থে যাবলৈ বাধ্য কৰিব । এই সুযোগতে অকলে থাকোঁতে সীতাক মই লঙ্কালৈ হৰণ কৰি আনিম । ইমানকণ মাথোন মোক সহায় কৰি পিছত তুমি যি ইচ্ছা তাকে কৰিবা । কিন্তু মোক যদি এতিয়া সহায় নকৰা তেন্তে তোমাৰ প্ৰাণ নাশ হ'ব ।"

মাৰীচে মনে মনে গুণা-গঁথা কৰিলে : "ৰাৱণ উন্মাদ । ধ্বংসৰ আগজাননী তেওঁলৈ আহিছে । এনে অৱস্থাত তেওঁ সজ উপদেশ গ্ৰহণ নকৰে । পাপ কামনাই তেওঁক যমপুৰীলৈ আগুৱাই নিছে । মোৰ পক্ষে ৰাৱণৰ হাতত মৰাতকৈ ৰামৰ হাতত মৰাই শ্ৰেয়—অন্ততঃ যেতিয়া মই শত্ৰুৰ হাতত জীৱন গোৱাম ।"

ৰাৱণৰ প্ৰস্তাৱত মাৰীচ সন্মত হ'ল ।

তেওঁ ক'লে, "মই আপোনাক সুপৰামৰ্শ দিছিলোঁ । কিন্তু আপুনি নুশুনিলে । আপোনাৰ কথা মতে কাম কৰিলে মোৰ মৃত্যু নিশ্চয় । অৰণ্যে অবিলম্বে আপোনাৰ আৰু আপোনাৰ সকলোটিৰে মৃত্যু তাতোকৈও অধিক সুনিশ্চিত । আমাৰ কুলৰো সেয়ে গতি । কোনোবা শত্ৰুৱে আপোনাৰ হিংসাত আমাক সমূলে নাশ কৰিবৰ কাৰণে আপোনাক এই বাট দেখুৱাই দিছে । আপোনাৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱাতকৈ যি শত্ৰুক মই ভক্তি কৰোঁ। তেনে শত্ৰুৰ হাততে প্ৰাণ বিসৰ্জন দিম । আহক আমি দণ্ডকলৈ প্ৰস্থান কৰোঁ ।"

ৰাৱণৰ বৰ ৰং লাগিল । তেওঁ মাৰীচক সাৱটি ধৰি ক'লে, "তুমি মোৰ চেনেহৰ মাৰীচ ।"

দুয়ো ৰথত উঠি দণ্ডকৰ ফালে গ'ল । তেওঁবিলাকৰ ৰথখন নগৰ, পৰ্বত নদী আৰু গাঁৱৰ ওপৰেদি আকাশ মাৰ্গেৰে উৰি গ'ল । দণ্ডক পাই তেওঁলোকে এখন কলনিৰ মাজত ৰামৰ আশ্ৰম দেখা পালে ।*

---

* বাল্মীকিৰ মূল ৰামায়ণত কৈছে :

"ততো ৰাৱণমাৰীচৌ বিমানমিৱ তং ৰথম্ ।
আৰুহ্য যযতুঃ শীঘ্ৰং তস্মাদাশ্ৰমমণ্ডলাৎ ॥

দূৰৈত তেওঁলোকৰ ৰথ মাটিলৈ নামিল। ৰাৱণে মাৰীচৰ হাতত ধৰি আশ্ৰমলৈ আঙুলিয়াই দেখুৱালে আৰু আগেয়ে কোৱা দৰে কৰ্তব্য কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিলে।

মুহূৰ্ততে মাৰীচে এটা বিস্ময়কৰ হৰিণৰ ৰূপ ল’লে। শৰীৰৰ প্ৰত্যেক অংশত বেলেগ বেলেগ ৰং চৰালে আৰু দেহত অপৰূপ সৌন্দৰ্য উপচি পাৰিল। আকাশৰ ৰামধেনুৰ নিচিনাকৈ চাওঁতাৰ চকু ৰ লাগি যায়। হৰিণটোৰ গাৰ ছালত সোণ, ৰূপ, হীৰা, মুকুতাৰ ফুলবছা যেন লাগিছিল। এটা বিত্তোপন সোণোৱালী দেহত যেন মুকুতাৰ নৈ বৈ গৈছিল।

এনে অনুপম সৌন্দৰ্য লৈ যাদুকৰ হৰিণটোৱে ইফালে সিফালে অহলি কুৰিলে। কেতিয়াবা হৰিণটো থমকি ৰয়, কেতিয়াবা ডেও দি ডেও দি জপিয়াই যায়। কেতিয়াবা তললৈ মুখ কৰি কোমল ঘাঁহ মুখত দিয়ে, আকৌ মুখ তুলি গছৰ কুঁহিপাত খায়। কেতিয়াবা সি আকৌ আশ্ৰমৰ ওচৰ পায়গৈ আৰু তাৰপৰা জাঁপ মাৰি অদৃশ্য হৈ পৰে, আকৌ দূৰৈত দেখা দিয়ে। কেতিয়াবা সি হৰিণৰ জাকত সোমায়। আকৌ জাকৰ লগ এৰি অকলশৰে ফুৰে। আন আন হৰিণবিলাকে তাৰ গোন্ধ পাই ভয়ত আঁতৰি যায়।

সীতাই তেতিয়া ফুল তুলিছিল। তেওঁ হৰিণটো দেখি ৰ লাগি চাই থাকিল। তাৰ সৌন্দৰ্যত তেওঁ মুগ্ধ হৈ থৰ লাগি ৰ’ল। হৰিণটোৱেও ঘূৰি সীতালৈ চাই পঠিয়ালে আৰু ইফালে সিফালে ডেও দি থাকিল। বনত অপূৰ্ব শোভা হ’ল।

সীতাই চিঞৰি ক’লে, “আহকচোন, এইটি কেনে ধুনীয়া পহু চাওকহি।” সীতাৰ একান্ত আগ্ৰহ যেন ৰাম-লক্ষ্মণেও আচৰিত জন্তুটো দেখা পায়। তেওঁ আকৌ ক’লে, “বেগতে আহক, বেগতে আহক।” ৰাম-লক্ষ্মণে কুটীৰৰপৰা ওলাই আহি অপূৰ্ব জন্তুটোৰ সৌন্দৰ্য দেখি স্তম্ভিত হ’ল।

লক্ষ্মণৰ সংশয় হ’ল। তেওঁ ভাবিলে: “ই সাধাৰণ হৰিণ নহয়, কোনোবা মায়াবী ৰাক্ষসহে।” ৰাম-লক্ষ্মণে আগতে মাৰীচৰ যাদুবিদ্যাৰ

তথৈৱ তত্ৰ পশ্যন্তো পত্তনানি বনানি চ।
গিৰীংশ্চ সৰিতঃ সৰ্ব্বৰাষ্ট্ৰাণি নগৰাণি চ॥”

এই বৰ্ণনাৰ ভিত্তিৰেদি প্ৰমাণ পোৱা যায় যে প্ৰাচীন ভাৰতত বিমান সদৃশ বেগী বাহনৰ (ৰথ) প্ৰচলন আছিল। দক্ষিণ ভাৰতত সমৃদ্ধিশালী নগৰ আৰু বন্দৰো আছিল। —অনুবাদক।

কথা শুনিছে। তেওঁলোকে শুনিছে যে মাৰীচে কেতিয়াবা হৰিণৰ ৰূপ ধৰি ধনৰ চিকাৰীক ভুৱা দি লৈ গৈ হত্যা কৰে। লক্ষ্মণে ক'লে, "ই সাধাৰণ জন্তু নহয়। এইটো ৰাক্ষসৰ ছলনাহে।"

সীতাই ক'লে, "বোপা, এই হৰিণটো মোক ধৰি দিয়া। ইয়াক আমি আশ্ৰমত যত্নেৰে পুহিম। এই বনত দেখাৰ ভিতৰত এইটোৱেই আটাইতকৈ সুন্দৰ প্ৰাণী। চোৱাচোন, ইয়ানো চোৱা। ইয়াৰ কেনে ধুনীয়া বৰণ। কেনেকৈ উমলি ফুৰিছে।"

সীতাই হৰিণটোৰ গুণ বৰ্ণাই থাকিল আৰু তাক ধৰিবৰ কাৰণে নেৰা-নেপেৰাকৈ লাগি থাকিল। যেনে তেনে প্ৰকাৰে তেওঁক হৰিণটো ধৰি দিবৰ কাৰণে সীতাই বৰকৈ খাটিলে।

সীতাই ৰামক ক'লে, "আমি অলপতে অযোধ্যালৈ উলটি যাব লাগিব। বনৰপৰা আপুৰুগীয়া বস্তু আমি অযোধ্যালৈ নিব নেলাগে জানো? আমাৰ চোতালৰ আগত উমলি ফুৰা এই বিতোপন প্ৰাণীটো কিমান সুন্দৰ বস্তু হ'ব? ভৰতে ইয়াক পাই কিমান ৰং পাব। তেওঁক এই হৰিণটো উপহাৰ দিবলৈ মই বৰ আনন্দ পাম। প্ৰাণেশ্বৰ। আপুনি ইয়াক ধৰক। যেনে তেনে ইয়াক ধৰি আনক।"

সীতাৰ অনুনয়-বিনয় যে লক্ষ্মণে ভাল পোৱা নাই, এই কথা সীতাই বুজিছিল। এই কাৰণে তেওঁ ৰামৰ হতুৱাই হৰিণটো ধৰাবলৈ যত্ন কৰিলে। আমাৰ অন্তৰত যদি তীব্ৰ লালসা ওপজে আৰু তেতিয়া কোনোবাই আমাৰ ইচ্ছাত প্ৰতিবন্ধক জন্মাব খোজে তেন্তে তেওঁ যিমানেই চেনেহৰ হওক তেওঁৰ প্ৰতি আমাৰ খং উঠে।

মানুহৰ মনত বাসনাই কেনেকৈ প্ৰতিক্ৰিয়া কৰে এই দুৰ্ভগীয়া সত্যটো শ্ৰীকৃষ্ণই গীতাত স্পষ্টকৈ ব্যাখ্যা কাৰিছে। এতিয়া সীতাৰ অন্তৰত যি ঘটিল তাৰ দ্বাৰা এই সত্য প্ৰদৰ্শিত হ'ল।

সীতাই ক'লে, "চাওকচোন। একেবাৰে সোণৰ। চাওক, তেনেই ৰূপৰ। আপুনি যদি জীয়াই জীয়াই ইয়াক ধৰিব নোৱাৰে তেন্তে তাক শৰেৰে বিন্ধি মোৰ ওচৰলৈ আনক। মই তাৰ ছালখনকে ঘৰলৈ লৈ যাম। এনে ধুনীয়া ছাল আৰু ক'তো দেখা নেপাওঁ। এই মনোৰম ছালখনৰ ওপৰত বহিবলৈ কিমান ভাল হ'ব। চাওকচোন, সি, আঁতৰি গৈছে। আপুনি যাওক তাক জীয়াই জীয়াই ধৰি আনক। নহ'লে তাৰ ছালখনকে মোক দিয়ক।"

তেওঁ আকৌ ক'লে, "আকৌ চাওকচোন। ইমান বছৰে বনত এনে বিতোপন প্ৰাণী মই দেখা নাছিলোঁ। ই যেন খুপীতৰাহে।"

ৰামে সীতাৰ অনুনয়-বিনয়লৈ আৰু আওকাণ কৰিব নোৱাৰিলে।

ৰামে ভাবিলে, "লক্ষ্মণে কোৱা কথা যদি সঁচা হয় আৰু এই প্ৰাণীটো যদি ৰাক্ষস হয়, তেন্তে তাক বধ কৰাৰ অধিক যুক্তি আছে। ভয়ৰ কাৰণ কি? ইয়াক যদি মই জীৱিত অৱস্থাত আনিব নোৱাৰোঁ। তেন্তে তাক কাঁড়েৰে বধ কৰি লৈ আহিম। আৰু তাৰ ছালখনকে সীতাক দিম। তেওঁৰ যেতিয়া হৰিণটোৰ কাৰণে ইমান হেঁপাহ, তাক ধৰি আনি তেওঁৰ হাতত দিয়াটো মোৰ কৰ্তব্য নহয় জানো?"

ৰামে লক্ষ্মণক ধনু-কাঁড় আনিবলৈ ক'লে। লক্ষ্মণৰ এই কামত আগ্ৰহ নাছিল কিন্তু তেওঁ বাধ্যতা আচৰণ কৰিলে।

ৰামে এইদৰে কৈ প্ৰস্থান কৰিলে, "লক্ষ্মণ, তুমি সীতাৰ কাষত থাকিবা আৰু সতৰ্ক হৈ পহৰা দিবা। মই শীঘ্ৰে হৰিণটো জীৱিত বা মৃত অৱস্থাত লৈ উলটি আহিম। মোৰ কাৰণে চিন্তা নকৰিবা। ই যদি ৰাক্ষসো হয়, তাত কিটো আছে? ইয়াৰ তেতিয়া বাতাপিৰ দশা হ'ব। আৰু যদি বাতাপিয়ে অগস্ত্যক প্ৰৱঞ্চনা কৰিবলৈ যোৱাদি ই মোক ঠগিবলৈ আহিছে তেন্তে সি প্ৰৱঞ্চনাৰ পোতক পাব। এই জন্তুটোৱে মোৰ কি অপকাৰ কৰিব পাৰে? হৰিণ বা ৰাক্ষস সকলো সমান।"

আকৌ সতৰ্ক কৰি ক'লে, "সাৱধানে থাকিবা। সীতালৈ লক্ষ্য ৰাখিবা। যেতিয়াই তেতিয়াই অঘটন ঘটিব পাৰে। সতৰ্ক হৈ থাকিবা।"

নিয়তিয়ে বিপদৰ জাল তৰিলে। লক্ষ্মণ স্বভাৱতে খৰতকীয়া। কিন্তু আশ্চৰ্যৰ কথা, এইবাৰ তেওঁৰ মনত সংশয় উপজিল। যি ৰামে সাধাৰণতে গমি-পিটি নোচোৱাকৈ আগ নেবাঢ়ে তেনে ৰামে সীতাৰ নিৰ্বোধ বাসনাত সৈমান হ'ল আৰু লক্ষ্মণৰ সতৰ্ক বাণীকো উপেক্ষা কৰি হৰিণৰূপী মাৰীচক খেদি গ'ল।

ৰামক যথেষ্ট সময় আৰু সুযোগ দিবৰ কাৰণে হৰিণটো ৰামে দেখা পোৱাকৈ অথচ চুকি নোপোৱাকৈ আঁতৰে আঁতৰে থাকিল আৰু নিয়তিয়ে টানি নিয়াৰ দৰে ৰামক দূৰলৈ লৈ গ'ল। হৰিণটোৱে কেইজাঁপমান মাৰে, থমকি ৰয় আৰু পিছলৈ মুখ কৰি অনুধাৱনকাৰীৰ ফাললৈ চাই ক্ষন্তেক ৰয়। তাৰ পিছত যেন ভয়ত চক্ খাই উঠে আৰু কাণ থিয় কৰি ঠেঙৰ খুৰা

কেইটা বুকুলৈ কোঁচাই লৈ দীঘল জাঁপ মাৰে। ক্ষন্তেকলৈ হৰিণটো গছৰ মাজত অদৃশ্য হয়। অলপ পৰ পিছতে ওখ টিলা এটাৰ ওপৰত সি দেখা দিয়ে আৰু চলন্ত মেঘলৈ পিঠি দি তাৰ মনোহৰ ৰূপটো প্ৰদৰ্শন কৰে। কেতিয়াবা যেন ক্লান্ত হৈ সি ৰামক ওচৰ চাপিবলৈ দিয়ে, যেন ধৰা দিয়েই; কিন্তু নিলগলৈকে জাঁপ মাৰি বহুত দূৰলৈ আঁতৰি যায়গৈ।

মাৰীচে ৰামক বহুত দূৰলৈ নিবলৈ এইদৰে ছলনা কৰিলে। তাৰ পিছত ৰাক্ষসে বুজিলে যে তাৰ ধেমালি আৰু নিটিকে, তাৰ অন্তিম কাল উপস্থিত। ৰামে খেদি খেদি ক্লান্ত হৈ ধনু ভিৰাই কাঁড় মাৰি পঠিয়ালে। হৰিণক শৰে বিন্ধি পেলালে। মাৰীচে নিজৰ আচল ৰূপ লৈ ৰামৰ মাত অনুকৰণ কৰি কৰি চিঞৰিলে: "হা সীতা। হা লক্ষ্মণ।" পিছ মুহূৰ্ত্ততে তাৰ মৃত্যু হ'ল।

ৰামে ভাবিলে, "লক্ষ্মণৰ কথা সঁচা। এই হৰিণটো দৰাচলতে ৰাক্ষস।" তেওঁ আকৌ ভাবিলে, "হৰিণৰ শেষৰ কান্দোন শুনি সীতাই ঠগ খাব পাৰে। তেওঁ হয়তো ভয়ত বিহ্বল হ'ব পাৰে।"

তেওঁ পিছ মুহূৰ্ত্ততে ভাবিলে, "সীতাই অমূলক ভয় কৰিলে কি হ'ব? লক্ষ্মণ তেওঁৰ ওচৰত আছেই।"

ৰামৰ বুকু গৰ্ব আৰু আনন্দত ফুলি পৰিল। কিয়নো তেওঁৰ লক্ষ্মণৰ নিচিনা ইমান মৰমৰ আৰু অটল প্ৰকৃতিৰ ভায়েক আছে। সেই মুহূৰ্ত্ততে আশ্ৰমত কি ঘটিছিল আৰু লক্ষ্মণে কিমান যন্ত্ৰণাদায়ক কথা সীতাৰপৰা শুনিবলগীয়া হৈছিল, ৰামে কেনেকৈ উমান পাব?

প্ৰকৃততে নিয়তিৰ পথ নিষ্ঠুৰ।

ছয়ত্ৰিশ অধ্যায়

সুপক্ষী জটায়ু

"হায় হায়। হা সীতা। হা লক্ষ্মণ।" ৰামৰ স্বৰ অনুকৰণ কৰি এইদৰে মাৰীচে চিঞৰ মাৰিলে। এই চিঞৰে সীতাক প্ৰতাৰিত কৰিলে। বতাহত আগলি কলপাত লৰাৰ দৰে সীতাই কঁপি কঁপি ক'লে, "বোপা লক্ষ্মণ, তোমাৰ দাদাৰ কণ্ঠস্বৰ শুনা নাইনে? তুমি শীঘ্ৰে যোৱা, তেওঁক সহায় কৰাগৈ।"

ভয়তে সীতা বিহ্বল হ'ল। ইফালে লক্ষ্মণক যাবলৈ অনিচ্ছুক দেখি চিন্তান্বিত হৈ আকৌ অনুনয়-বিনয় কৰিলে—"মোৰ বিপন্ন প্ৰভুৰ কণ্ঠস্বৰ শুনিবলৈ পাইছোঁ, তৎক্ষণাত যোৱা। বিলম্ব নকৰিবা। তোমাৰ দাদাৰ নিশ্চয় ডাঙৰ বিপদ হৈছে। তুমি তেওঁৰ আতুৰ চিঞৰ শুনা নাইনে? তুমি এতিয়াও অলৰ হৈ আছা কিয়? তোমাৰ দাদাৰাক ৰাক্ষসে নিশ্চয় বধ কৰিছে আৰু বিপদত পৰি তেওঁ সহায়ৰ কাৰণে ৰিঙিয়াইছে, তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ নগৈ তুমি ইয়াত শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে থিয় হৈ আছা?"

ৰাক্ষসৰ ছলনা লক্ষ্মণে বুজি পায়। তেওঁৰ দাদাকৰ আদেশ তেওঁ সুঁৱৰিলে। তেওঁ লৰচৰ নকৰিলে।

ভয় আৰু সংশয়ত সীতা অস্থিৰ হ'ল। তেওঁ দুয়ো হাতেৰে বুকুত ঢকিয়াই অসংযতভাৱে খঙত ক'বলৈ ধৰিলে, "সুমিত্ৰানন্দন। তুমিও বৈৰী হ'লানে? তুমি তেন্তে ইমান দিন ভণ্ডামি কৰি আছিলা? তুমি আমাৰ লগত থাকি কেৱল দাদাৰা মৰিবলৈকে বাট চাই আছিলানেকি? দাদাৰাৰ সুহৃদৰ ভাও ধৰি তুমি মোক হাত কৰিবলৈ তেওঁৰ মৃত্যুলৈকে অপেক্ষা কৰি আছিলানেকি? নহ'লে হে নৰাধম, তুমি দাদাৰাই সহায় বিচৰাতো আগবাঢ়ি নোযোৱা কিয়? বিশ্বাসঘাতক। ভণ্ড।"

এই নিষ্ঠুৰ বাক্যই লক্ষ্মণৰ হৃদয় বিষাক্ত শেলে বিন্ধাদি বিন্ধিলে। তেওঁ হাতেৰে কাণত সোপা দি ক'লে, "বৌদেউ, দাদাই পৃথিৱীৰ যিকোনো শত্ৰুকে পৰাজয় কৰিব পাৰে। হে মাতৃ। ভয়ৰ কাৰণ নাই। আপুনি শান্ত হওক। এই বিশ্বত দাদাক স্পৰ্শ কৰিব বা অপকাৰ কৰিব পৰা শক্তি কাৰো নাই। আপুনি উচচাৰণ কৰা বাক্যই আপোনাৰ মুখত শোভা নেপায়। আপুনি ভয় নকৰিব। বেজাৰো নকৰিব। আপোনাৰ অভিপ্ৰেত হৰিণ লগত লৈ দাদা এতিয়াই উলটি আহিব।

"যি কণ্ঠস্বৰ শুনিলে ই দাদাৰ নহয়। ৰাক্ষসৰ ছলনা মাথোন। প্ৰতাৰিত নহ'ব, অযথা দুখ নকৰিব। আপোনাক ৰক্ষা কৰিবৰ কাৰণে দাদাই মোক নিযুক্ত কৰিছে। আপোনাক এতিয়া অকলশৰে এৰি থৈ যাবলৈ আদেশ নিদিব। দাদাৰ অবাধ্যতা আচৰণ কৰিব নোৱাৰোঁ। আমি জনস্থানৰ ৰাক্ষসবিলাকক বধ কৰাৰ পিছৰপৰা তাৰ প্ৰজাবিলাকে আমাৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'বৰ কাৰণে নানা উপায়েৰে যত্ন কৰিছে। সিহঁতৰ নানান ৰূপ আৰু কণ্ঠস্বৰৰ ভুৱাত আমি ভোল যাব নেলাগে। আপুনি যি স্বৰ শুনিলে সেই স্বৰ দাদাৰ নহয়, আপুনি ধনিষ্ঠমানো ভয় নকৰিব।"

কিন্তু খঙে সীতাৰ মূৰৰ চুলি পালেগৈ। তেওঁৰ দুই চকু ৰঙা হৈ পৰিল। তেওঁ লক্ষ্মণক কটু কথাৰে ক'বলৈ ধৰিলে, : "তোমাৰ দাদাৰাৰ আদেশৰ অজুহাত লৈ তুমি তেওঁৰ ক্ৰন্দন ধ্বনিত অবিচলিত হৈছা আৰু তেওঁক মৃত্যুৰ মুখত পৰিবলৈ এৰি দিছা। ইমান কাল তুমি দাদাৰাক আৰু মোক কেনেকৈ প্ৰৱঞ্চনা কৰি আছিলা? নীচ, নৃশংস, স্বাৰ্থান্ধ, পিশাচ, নিজক ভাই বোলাই তুমি দাদাৰাক বিপদত পেলাই ৰং চাবলৈ আছিছা, তুমি আমাৰ লগত কিয় বনলৈ আহিলা এতিয়াহে বুজিব পাৰিলোঁ। তোমাক ভৰতেই এই কাৰ্যত পাচিলেনেকি? তোমালোক সকলোটি মোৰ স্বামীৰ শত্ৰু হৈ পৰিলানে? তোমালোকে একেলগ হৈ দুৰভিসন্ধি কৰিছানে? মই দাদাৰাৰ লগত সহবাস কৰাৰ পিছত তোমাৰ বা অন্যজনৰ মুখলৈ চামনে? মোৰ স্বামীৰ কিবা হ'লে মই সহমৰণত মৰিম। এই কথা নিশ্চয়কৈ জানিবা।"

সীতাৰ ক্ৰোধ দেখি লক্ষ্মণ শোকত অভিভূত হ'ল। বৌৱেকৰ নিষ্ঠুৰ বাক্যই তেওঁক বিহ সনা কাঁড়েৰে বিন্ধাদি বিন্ধি ডেই-পুৰি মাৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ গাৰ নোম ডাল ডাল হ'ল। তেওঁ দুই হাত যোৰ কৰি ক'লে, "আই মাতৃ! দেৱী! আপোনাৰ মুখৰপৰা এনে কথা কেনেকৈ ওলাব পাৰে? তপত শলাৰ দৰে এই বাক্যই মোৰ কাণ পুৰি পেলাইছে। আপোনাৰ এনে চিন্তা নিতান্ত নিষ্ঠুৰ আৰু অসংগত হৈছে। সকলো দেৱ-দেৱীক সাক্ষী কৰি মই শপত খাইছোঁ আপোনাৰ সন্দেহ অসত্য। এতিয়া মই বুজিব পাৰিছোঁ যে আপুনিও আন নাৰীৰ দৰে আনক সহজে বেয়া চকুৰে চাব পাৰে। মোৰ ভয় হৈছে যেন কিবা ডাঙৰ বিপদ আপোনাৰ আগত উপস্থিত। সেয়ে নহ'লে আপুনি মোৰ বিষয়ে এনে কুধাৰণা মনলৈ আনিব বা প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন।"

বিশুদ্ধচিত্ত লক্ষ্মণ আগন্তুক বিপদৰ ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে।

সীতাই আকৌ ক'লে, "চোৱা, ইয়াত বহুত শুকান খৰি আছে। তুমি যদি দাদাৰাক সহায় কৰিবলৈ এই মুহূৰ্ততে নোযোৱা তেন্তে এই খৰিৰেই জুই জ্বলাই তাত মই জাঁপ দিম। অথবা মই গোদাবৰীত আত্মবিসৰ্জন দিম। নহ'লে চিপজৰী ল'ম। আকৌ এবাৰ তোমাক সুধিছোঁ—তুমি যাবানে নোযোৱা? নে মই মৃত্যু বৰণ কৰিম?"

সীতাই বুকুত ভুকুৱাই কান্দিলে। লক্ষ্মণৰ আৰু সহ্য নহ'ল। তেওঁ দুই হাত যোৰ কৰি অভিবাদন জনাই ক'লে :

“বৌদেউ, আপোনাৰ বাক্য পালন কৰিম আৰু দাদাৰ অবাধ্যতা আচৰণ কৰিম। আপোনাক অকলশৰে এৰি থৈ যাওঁ। আপুনি কুশলে থাকক। অৰণ্যৰ অধিষ্ঠাতা দেৱতাসকলে আপোনাক ৰক্ষা কৰক। আপোনাৰ নির্দেশ মই পালন কৰিম। মই অমঙ্গলৰ চিন দেখিছোঁ। মোৰ বৰ ভয় হৈছে। আপোনাক আকৌ দাদাৰ লগত দেখা পাম নে নেপাম—ক’ব নোৱাৰোঁ। তথাপি মই প্ৰস্থান কৰিছোঁ।”

অনিচ্ছাৰে লক্ষ্মণ গ’ল। যাওঁতে বাটে বাটে তেওঁ পিছলৈ মুখ ঘূৰাই সীতালৈ চাই গৈছিল।

লক্ষ্মণ যদিও আগবাঢ়ি গৈছিল, তেওঁৰ পেটে পেটে খং উঠিছিল আৰু শোকে তেওঁক খুন্দা মাৰি ধৰিছিল। সীতাৰ নিষ্ঠুৰ বাক্য তেওঁ কেনেকৈ সহ্য কৰিব পাৰে? সেই কথা তেওঁ পাহৰে কেনেকৈ? তেওঁ যথাসর্বস্ব ত্যাগ কৰি ৰামৰ সেৱা কৰিছে। এনে অৱস্থাত এই কথাই তেওঁৰ অন্তৰ ক্ষুণ্ণ কৰিলে।

যি ফালে গৈছিল সেইফালে মুখ কৰি লক্ষ্মণ বাটলৈ ধৰিলে। ৰাৱণে এই সুযোগৰ কাৰণে ইমান পৰ বাট চাই আছিল। এতিয়া তেওঁ ৰামৰ কুটীৰৰ ফাললৈ আগবাঢ়িল। তেওঁ পৰিব্ৰাজক সন্ন্যাসীৰ বেশ ধৰিলে। গাত নির্মল গেৰুৱা কাপোৰ পিন্ধিলে আৰু মুখেদি সুশ্ৰাব্য বৈদিক স্তোত্ৰ পাঠ কৰিলে। তেওঁৰ বাহ্যিক মুখাৰ তলত জঘন্য প্ৰবৃত্তি লুকাই থ’ল।

সীতা কুটীৰৰ দুৱাৰমুখত বহি ৰামৰ কাৰণে আগ্ৰহেৰে বাটলৈ চাই আছিল। ৰাৱণে সীতাক দেখিলে।

সীতাক দেখা পালত শূর্পণখাই ৰাৱণৰ অন্তৰত কষ্ট দিয়া বাসনাৰ পুলিটিয়ে মাটিত দকৈ শিপাই ধৰিলে। ৰাৱণৰ কাম-প্ৰবৃত্তি প্ৰচণ্ডভাৱে জাগ্ৰত হ’ল। সীতাক হস্তগত কৰিবলৈ তেওঁ আগতকৈও অধিক দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হ’ল।

গাত গেৰুৱা সাজপাৰ, হাতত কমণ্ডলু আৰু দণ্ড লৈ অহা পৰিব্ৰাজক সন্ন্যাসীক যথাযোগ্য সন্মান দেখুৱাই সীতাই অভিবাদন জনালে। সন্ন্যাসীয়ে আতিথ্য বিচাৰিলে। সীতাই ৰীতি অনুসৰি অতিথিক আসন পাৰি বহিবলৈ দিলে আৰু ফল-মূল আগলৈ আনি দিলে।

সন্ন্যাসীয়ে আসনত বহি সীতাৰ মুখলৈ চাই পঠিয়ালে। তেওঁৰ কামনা আগতকৈয়ো বলবান হ’ল। পাপিষ্ঠ আৰু ৰাক্ষস যদিও তেওঁৰ এনে বোধ হ’ল যে সীতাৰ অন্তৰ জয় কৰাহে শ্ৰেয় পথ। তেওঁ সীতাৰ ওপৰত বলাৎকাৰ নকৰি সন্মতিক্ৰমে সীতাক ভাৰ্যা কৰি ল’বলৈহে ইচ্ছা কৰিলে।

লঙ্কাধিপতিয়ে সীতাক ফুচুলাবলৈ আশা কৰিছিল। তেওঁ ভাবিছিল, সীতাই তেওঁৰ ধন-দৌলত আৰু প্ৰতাপ দেখিলে দাৰিদ্ৰপীড়িত ৰামলৈ পিঠি দি তেওঁৰ শৰণাপন্ন হ'ব ; আৰু ভাবিলে যে ৰামক শাস্তি আৰু কলঙ্ক দিয়া এইটোৱেই শ্ৰেষ্ঠ উপায়। সাধাৰণ ৰমণীৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ যি পৰিচয় পাইছে সীতায়ো সেইদৰেই আচৰণ কৰিব বুলি তেওঁ আশা কৰিছিল।

ফল-মূল আগত লৈ বহি সন্ন্যাসীয়ে সীতাৰ সৌন্দৰ্য এনেকৈ বখানিবলৈ ধৰিলে যে প্ৰকৃত সন্ন্যাসীৰ মুখত এনে কথা অশোভন। সীতাৰ দেহৰ কমনীয়তা বৰ্ণাই তেওঁ সুধিলে, "আইটি, তুমি কোন ? ৰাক্ষস আৰু বন্য-জন্তুৰে পৰিপূৰ্ণ অৰণ্যত তুমি অকলশৰে আছা কিয় ?"

ৰাৱণৰ কথা শুনি সীতাৰ কেনেবা কেনেবা লাগিছিল। তথাপি ৰাৱণৰ সকলো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ সীতাই দিলে। সীতাৰ পেটে পেটে আশা হৈছিল যে ৰাম তেতিয়া উলটি আহিব ; সেই উদ্দেশ্যে তেওঁ পদূলিমুখলৈ চকু নুঘূৰোৱাকৈ চাই থাকিল।

লাহে লাহে অভ্যাগতজনে নিজ পৰিচয় দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ জন্ম আৰু বংশৰ গৌৰৱ, ঐশ্বৰ্যবিভূতি আৰু ক্ষমতা বৰ্ণাবলৈ ধৰিলে। নিজৰ গুণ বখানি তেওঁ ৰামক নিন্দা কৰিবলৈ ধৰিলে। শেষত ৰাৱণে সীতাক ক'লে, "তুমি মোৰ ভাৰ্যা হৈ লঙ্কাত মোৰ লগত সুখৰ জীৱন অতিবাহিত কৰা। আহাঁ, আমি প্ৰস্থান কৰোঁ।"

এনে অপ্ৰত্যাশিত পৰিস্থিতিত সীতাই সতীত্ব-বলেৰে ক্ষমতাশালী ৰাক্ষসক তুচ্ছ জ্ঞান কৰিবলৈ সাহ পালে। ৰাক্ষসৰ অহাৰ কাৰণ সীতাই এতিয়াহে বুজি পালে

ফেট তোলা ফেটীসাপৰ দৰে ক্ৰোধান্বিত হৈ সীতাই ক'লে, "নীচ, অধম! তোৰ অন্তিম কাল উপস্থিত। যদি প্ৰাণ ৰক্ষা কৰিব খোজ তেন্তে এই আশ্ৰম ত্যাগ কৰ।"

ৰাক্ষস ভয়ঙ্কৰ হৈ পৰিল। ছদ্মবেশ আৰু বিনয় আঁতৰাই থৈ ৰাক্ষসে নিজৰ স্বেচ্ছাচাৰী দুষ্ট প্ৰকৃতি ধাৰণ কৰিলে। ৰাক্ষসে এহাতে সীতাৰ চুলিত ধৰি আনহাতে সীতাক দাঙি ৰথলৈ লৈ গ'ল। গছৰ আঁৰত ৰথখন লুকাই থৈছিল। সীতাক ৰথত তুলি ৰথ এৰি দিলে। ৰথ আকাশৰ ওপৰেদি যাবলৈ ধৰিলে।

ৰাৱণে সীতাক কট্‌কটীয়াকৈ ধৰি লৈ আকাশী ৰথখন বেগেৰে চলাবলৈ ধৰিলে। সীতাই গছ-লতাকে সম্বোধন কৰি ৰামক তেওঁৰ বতৰা দিবলৈ ইনাই-বিনাই কান্দিলে।

বৃদ্ধ জটায়ু গছৰ ওপৰত ভেজিয়া কলমুমতিয়াই আছিল। বিপন্ন নাৰীৰ কণ্ঠস্বৰত পক্ষীৰাজে উচপ্ খাই সাৰ পালে আৰু সীতাৰ মাত চিনি পালে। সীতায়ো জটায়ুক দেখা পাই ৰক্ষা কৰিবৰ কাৰণে অনুনয়-বিনয় কৰিলে।

সীতাৰ কৰুণ বিননি শুনি জটায়ু উত্তেজিত হৈ পৰিল। তেওঁ ৰথখনক আগভেটা দি ক'লে, "ক্ষান্ত হোৱা। ই কি কাণ্ড।"

সীতাই বিলাপ কৰি ক'লে, "লঙ্কাৰ ৰজাই মোক বলেৰে হৰি নিছে। তুমি কেনেবাকৈ বাৰণ কৰিব পাৰিবাজানো? মোৰ পতি আৰু দেৱৰৰ ওচৰলৈ উৰা মাৰি গৈ মোৰ নিঃসহায় অৱস্থাৰ বতৰা দিয়াগৈ।"

জটায়ুৰ শৰীৰত পুৰুষানুক্ৰমিক প্ৰভুত্বপূৰ্ণ পুৰুষৰ তেজ আছিল। তেওঁৰ উপৰি পুৰুষে পক্ষীৰাজ্যত ৰাজত্ব কৰি আহিছে। জটায়ুৰ যুঁজাৰু প্ৰাণে ভয় চিনি নেপায়। তেওঁ ৰাৱণৰ প্ৰতাপলৈ কেৰেপ নকৰে। তেওঁ কেৱল দেখা পালে যে এগৰাকী ৰাজকুমাৰী বিপন্না। তেওঁৰ মনত পৰিল পুৰণিকলীয়া বন্ধু দশৰথলৈ আৰু ৰামৰ আগত কৰা তেওঁৰ প্ৰতিজ্ঞালৈ। জটায়ুৱে স্থিৰ কৰিলে যে এই বলাৎকাৰ তেওঁ জীয়াই থাকোঁতে হ'বলৈ নিদিয়ে।

জটায়ুৱে এতিয়া ৰাৱণলৈ চাই ক'লে, "হে ৰজা, মই পক্ষীৰাজ জটায়ু। ময়ো তোমাৰ নিচিনা ৰজা। ৰজা, মোৰ কথা শুনা। এই অপকাৰ্যৰপৰা তুমি বিৰত হোৱা। তুমি ৰজা হৈ এনে ঘৃণনীয় কাৰ্য কেনেকৈ কৰিব পাৰা? তিৰোতাৰ সন্মান ৰক্ষা কৰা ৰজাৰ ধৰ্ম নহয় জানো? সীতা ৰাজকুমাৰী। মই তোমাক সতৰ্ক কৰি দিছোঁ। তুমি সীতাক এৰি নিদিলে নিজে ধ্বংস হ'বা। সীতাৰ দৃষ্টিয়ে তোমাক ভস্ম কৰিব। তুমি কোলাত বিষাক্ত ফেঁটীগোম লৈ গৈছা। যমৰ কালপাশ তোমাৰ ডিঙিত বান্ধ খাইছে। ইয়ে তোমাক নৰকলৈ টানিছে।

"মই বৃদ্ধ আৰু নিৰস্ত্ৰ। তুমি যুৱক আৰু সশস্ত্ৰ। তুমি ৰথত বহি আছা। তথাপি তুমি সীতাক হৰি নিবা মই চাই থাকিম, এনে হ'ব নোৱাৰে। ৰাম নথকাতে তুমি এনে কাপুৰুষালিৰ কাম কৰিছা কিয়? তেওঁৰ ওপৰত যদি তোমাৰ খং আছে; তেন্তে তেওঁৰ লগত সন্মুখ সমৰ দিয়া। অ' তুমি মোৰ ওচৰৰপৰা উৰি যাবা নহয়? মই জীয়াই থাকোঁতে তুমি পলাই সাৰিব নোৱাৰা। তোমাৰ ৰথ, দহোটা মূৰ আৰু জকমকাই থকা বাহুলৈ মই কেৰেপ নকৰোঁ। যি মাটিক তুমি কলুষিত কৰিছা সেই মাটিত তোমাৰ মূৰবিলাক খহি পৰিব। ৰথৰপৰা নামা। তুমি যদি কাপুৰুষ আৰু চোৰ নোহোৱা তেন্তে যুদ্ধ দিয়া।"

ৰাৱণে খণ্ডত উগ্ৰমূৰ্তি ধৰিলে। তেওঁ জটায়ুক আক্ৰমণ কৰিলে। প্ৰচণ্ড বায়ু আৰু বিশাল মেঘৰহে যেন যুঁজ হ'ল। অৰণ্যৰ ওপৰত আকাশ যুদ্ধক্ষেত্ৰত পৰিণত হ'ল। পাখিলগা পৰ্বতৰ নিচিনাকৈ জটায়ুৱে যুদ্ধ কৰিলে।

ৰাৱণে মাৰাত্মক শৰ জটায়ুৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। কিন্তু পক্ষীটোৱে শৰ প্ৰতিৰোধ কৰিলে আৰু ঠাতোৰাৰে ৰাৱণৰ গাৰ মঙহ ছিঙি পেলালে। ক্ৰোধান্বিত ৰাক্ষসে পক্ষীৰ গালৈ সৰ্পবাণ মাৰি পঠিয়ালে।

পক্ষীবীৰে বিষম আঘাত পালে, কিন্তু তথাপি নিৰ্ভীক হৈ যুঁজি থাকিল। অসমান যোদ্ধা দুজনৰ যুঁজ দেখিন্ত সীতাৰ বুকুত চপচপনি উঠিছিল আৰু চকুলো বৈ গৈছিল। সীতাক দেখা পালত জটায়ুৰ ৰাৱণৰ ওপৰত আক্ৰমণ অধিক তীব্ৰ হৈ উঠিল। জটায়ুৱে বুজিলে, তেওঁৰ সৰ্বশক্তি সংগ্ৰহ কৰি ৰাৱণক জয় কৰিবলৈ তেওঁ চূড়ান্ত প্ৰচেষ্টা কৰিব লাগিব। ক্ষতবিক্ষত দেহটোলৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰি জটায়ুৱে ৰাৱণক প্ৰচণ্ডভাৱে আক্ৰমণ কৰিলে আৰু মণিময় মুকুটটো পাখিৰে চূৰমাৰ কৰি তললৈ বগৰাই দিলে। লগে লগে ৰাৱণৰ ধনুখন কাঢ়ি লৈ গ'ল। জটায়ুৱে ৰথলৈ চোঁ মাৰি ৰাক্ষসমুখা গাধকেইটা আৰু সাৰথিক বধ কৰি পেলালে আৰু ৰথখনো টুকুৰা-টুকুৰকৈ ভাঙি পেলালে। ৰাৱণ মাটিত পৰিল। সীতাক কিন্তু ৰাৱণে হাতৰ মুঠিৰপৰা এৰা নাই। ৰাৱণক মাটিত পৰা দেখি সমস্ত ভূতবৰ্গই হৰ্ষ প্ৰকাশ কৰিলে।

সাহিয়াল বুঢ়া চৰাইটোৱে চোঁ মাৰি ৰাৱণৰ পিঠিত পৰি গাৰপৰা ডোখৰে ডোখৰে মঙহ ছিঙি পেলালে। তাৰ পিছত জটায়ুৱে সীতাক ধৰি থকা ৰাৱণৰ হাত মুচৰি পেলাবলৈ যত্ন কৰিলে। কিন্তু ৰাৱণৰ কুৰিখন হাত। এখন হাত ছিঙি নিয়াৰ লগে লগে আনখনেৰে সীতাক খামুচি ধৰিলে। এইদৰে সীতা নিঃসহায় হৈ পৰিল।

অৱশেষত ৰাৱণে সীতাক হাতৰপৰা এৰি দি তৰোৱালখন খুলি লৈ চৰাইটোৰ পাখি-হাতোৰা দুটা কাটি পেলালে। বৃদ্ধ পক্ষী এতিয়া অসহায় হ'ল আৰু অলৰ-অচৰ হৈ মাটিত পৰিল।

সীতাই লৰি গৈ জটায়ুক সাবটি ধৰি কান্দি কান্দি ক'বলৈ ধৰিলে, "হে পিতৃ। তুমি মোৰ কাৰণে প্ৰাণ বিসৰ্জন দিলা। তুমি মোৰ স্বামীৰ ধৰ্মপিতা। এতিয়া তুমি গুচি গ'লা। হে নিৰ্ভীক চিৰানুগত মিত্ৰ।"

ৰাৱণে সীতাৰ ফালে মুখ ঘূৰাই সীতাক ধৰিবলৈ হাত মেলিলে। সীতাই নিঃসহায় হৈ ইফালে সিফালে দৌৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। পিছত গছ

এজোপাত ধৰি সীতাই বিনাবলৈ ধৰিলে, "হে স্বামী দেৱতা। আপুনি ক'লৈ গ'ল? হে লক্ষ্মণ! তুমি এতিয়া ক'ত আছা? তুমি মোক সহায় নকৰানে?" এনেতে ৰাক্ষসে সীতাক ধৰি লৈ আকাশলৈ উৰুৱাই লৈ গ'ল।

কৃষ্ণ বৰ্ণ, বিৰাট বপু ৰাৱণে সীতাক লৈ আকাশেদি উৰি যাওঁতে সীতাই তেওঁৰ হাতৰপৰা এৰাবলৈ সংগ্ৰাম কৰিবলৈ ধৰিলে। সীতাক তেতিয়া এচটা ক'লা ডাৱৰৰ ওপৰত বিজুলীৰ চমকনি আৰু ৰাৱণক বনত জুইলগা পৰ্বত যেন দেখা গৈছিল্। সীতাৰ জেউতিত পোহৰ হৈ ৰাক্ষসৰ দেহটোৱে আকাশ পথেদি কুলক্ষণীয়া ধুমকেতুৰ দৰে আগবাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে।

সীতাক এইদৰে ৰাক্ষসে হৰণ কৰিলে। সূৰ্যৰ পোহৰ মোলান পৰিল আৰু অসময়ত পৃথিৱী অন্ধকাৰত বুৰ গ'ল।

সকলো প্ৰাণীয়ে বিলাপ কৰি ক'লে, "ধৰ্ম নাশ পালে। সত্য লুপ্ত হ'ল। সতীত্ব আৰু দয়া পৃথিৱীত নাই।"

অমাত প্ৰাণীবিলাকেও ওপৰলৈ মুখ কৰি চকুলো টুকিলে। ৰাৱণ নিষ্ঠুৰভাৱে ৰাজকুমাৰীক খামুচি ধৰি আকাশ পথেদি উৰি গ'ল। গন্তব্য স্থান যেন তেওঁৰ ধৰ্মভূমি। সীতাক পলুৱাই লৈ যাওঁতে তেওঁ পিন্ধি থকা ফুলৰ পাহিবিলাক ওৰে বাটত সিচঁৰতি হৈ পৰিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা যেন ৰাৱণৰ সৌভাগ্য আৰু সমৃদ্ধিহে ঘোষণা কৰা হৈছিল।

সাতত্ৰিশ অধ্যায়

সুৰক্ষিতা

খং আৰু বেজাৰত সীতাৰ দুই চকু ৰঙা হৈ পৰিছিল। চকু মেলিয়েই ৰাৱণলৈ চাই ক'লে, "হে নীচ, ৰাক্ষস! তুমি তোমাৰ যশস্যা, বংশগৌৰৱ আৰু যুদ্ধৰ প্ৰতাপৰ কথা কৈ গৰ্ব কৰিছিলা। কিন্তু এতিয়া তুমি সাহিয়াল বীৰৰ দৰে আচৰণ কৰিলানে? নিজে তুমি লাজ পোৱা নাইনে? পৰস্ত্ৰী হৰিবলৈ স্বামীৰ অনুপস্থিতিলৈ অপেক্ষা কৰাটো আৰু অবলা নাৰীক হৰণ কৰি নিয়াটো কেনে ধৰণৰ বীৰত্ব? মোক উদ্ধাৰ কৰিব খোজা বৃদ্ধ পক্ষীক বধ কৰাটো কেনে বীৰৰ কাৰ্য? আশ্ৰমত কিমান সাহ দেখুৱাইছিলা? যি যুদ্ধ কৰিবলৈ

সাহ নকৰি চুৰিহে কৰে তেনে মহাবীৰক জগতে স্মৰণ আৰু প্ৰশংসা কৰিব। তুমি যদি সৎ বংশজাত হোৱা তেন্তে তোমাৰ কুলত কিমান কলঙ্ক সানিছা।”

“মোক এইদৰে অপহৰণ কৰি নি তুমি কি আশা পালিছা? তুমি কিমান দিন জীয়াই থাকিবলৈ হাবিয়াস কৰিছা? মোৰ স্বামীৰ শৰে শীঘ্ৰে তোমাক বিচাৰি পাব আৰু তোমাৰ জীৱনৰ ওৰ পেলাব। তুমি নিশ্চয়কৈ জানিবা যি মুহূৰ্ততে স্বামীৰ দৃষ্টি তোমাৰ ওপৰত পৰিব সেই মুহূৰ্ততে তোমাৰ মৃত্যু। পলাই সাৰিবলৈ আশা নকৰিবা। তেখেতৰ হাতত তোমাৰ মৰণ অনিবাৰ্য। এইদৰে প্ৰৱঞ্চনা কৰি তেন্তে কি লাভ হ'ব? মই কেতিয়াও তোমাৰ পত্নী নহওঁ। তোমাৰ ওচৰত দেহা সমৰ্পণ কৰাৰ আগতে মই মৃত্যুক বৰণ কৰিম। তুমি মোৰ স্বামীৰ খং তুলি লৈ এতিয়া হাত সাৰিব নোৱাৰিবা। অলপ-সময়ৰ ভিতৰতে তুমি নৰকৰ বৈতৰণী দেখিবলৈ পাবা। তোমাক আঁকোৱালি ল'বলৈ তপ্তোজ্জ্বল মূৰ্তি তাত থিয় হৈ আছে। লোহাৰ কাঁইট লগা বৃক্ষও তোমাৰ কাৰণে ৰৈ আছে। মোৰ স্বামীয়ে নিমিষতে জনস্থানত চৌধ হাজাৰ ৰাক্ষস নিহত কৰিলে। তোমাক পলাই সাৰিবলৈ সেই বীৰে এৰি দিবনে? অতি শীঘ্ৰে তুমি যমপুৰীলৈ যাবা।”

সীতাই যেতিয়া নিন্দা আৰু সতৰ্কৰ বাণী শুনাইছিল, ৰাৱণে বিনা সাৰথিৰে লঙ্কাৰ ফাললৈ কাঁড় যোৱাদি আকাশেদি যাবলৈ ধৰিলে। তেওঁলোকে বহুতো নদী আৰু পৰ্বত পাৰ হৈ গ'ল। সীতাই এটা পৰ্বতৰ টিঙত কিছুমান মানুহ থকা দেখা পালে। সীতাই ৰিহাখন গাৰপৰা সোলোকাই তাত তেওঁ পিন্ধা অলঙ্কাৰখিনি বান্ধি টোপোলাটো তললৈ দলি মাৰি পঠিয়ালে।

সীতাই জানিছিল যে তেওঁ দলিয়াই দিয়া অলঙ্কাৰখিনি ৰামে দেখিবলৈ পাব আৰু তাৰপৰাই ৰামে সীতাক পলুৱাই লৈ যোৱা বাটৰ সন্ধান পাব।

ক্ৰমে পম্পা নদী আৰু সাগৰ পাৰ হৈ ৰাৱণ লঙ্কা নগৰীত সোমালগৈ। শোকাতুৰ সীতাক লৈ তেওঁ অন্তেষপুৰত সোমাল। নিৰ্বোধ ৰাৱণে ভাবিছিল তেওঁ অভিপ্ৰেত পুৰস্কাৰ লাভ কৰিলে। কিন্তু দৰাচলতে নাৰী মূৰ্তিত নিজৰ মৃত্যুক মাথোন তেওঁ ৰাজপ্ৰাসাদলৈ বৰণ কৰি নিছিল। ৰাৱণে পিশাচৰূপী ৰাক্ষসী কেইজনীমানক মাতি আনি সীতাক পহৰা দিবলৈ ক'লে আৰু আদেশ দিলে যাতে তেওঁৰ বিনা অনুমতিত কোনেও সীতাৰ কাষ চাপিব নোৱাৰে। ৰাৱণে আৰু আদেশ দিলে, “সীতাক যি লাগে, মণি-মুক্তা-অলঙ্কাৰ বা সাজ-পাৰ তাকে দিবি। মোক সেৱা কৰাৰ দৰে তেওঁৰ আলপৈচান ধৰিবি আৰু তেওঁক মান কৰিবি। কিন্তু সাৱধান. যি সীতাক অপ্ৰিয় কথা কৈ দুখ দিয়ে তাক

মই মৃত্যু দণ্ড দিম। জ্ঞাতসাৰে বা অজ্ঞাতসাৰে কোনেও সীতাৰ খং নুতুলিবি বা মনত দুখ নিদিবি ।”

সীতাক অন্তঃপুৰত থৈ ৰাৱণে ইয়াৰ পিছত কি কৰা উচিত, চিন্তা কৰিলে। তেওঁ কেইজনমান গুপ্তচৰক মাতি আনি এই আদেশ দিলে :

“তোমালোক ততালিকে জনস্থানৰ খৰ থকা ঠাইলৈ যোৱা। ৰামে কি কৰিছে, নিৰীক্ষণ কৰি মোলৈ সম্বাদ আনাগৈ। ৰাম জীৱিত থাকোঁতে মোৰ নিদ্ৰা নাই। সি মোৰ পৰম বৈৰী। যেনেতেনে তাক বধিব লাগিব। তোমালোকে নিৰ্ভয়ে নিজৰ কৰ্তব্য সমাধা কৰি উলটি আহাগৈ।”

সমুদ্ৰেৰে ঘেৰা দ্বীপ এটাৰ মাজৰ দুৰ্গ এটাত সীতা বন্দিনী। কোন ঠাইত আছে বা ৰামৰপৰা কিমান দূৰৈত আছে সীতাই ভু নেপায়। তেওঁৰ কেৱল আশা যে তেওঁৰ স্বামীয়ে কোনো প্ৰকাৰে আহি ৰাৱণক বধ কৰি তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিব।

সীতা শোকাতুৰ হ'লেও ৰামৰ শৌৰ্য-বীৰ্যলৈ সুঁৱৰি তেওঁ মনত সাহ পাইছিল আৰু ধৈৰ্য ধৰি আছিল। ৰাৱণে যে তেওঁৰ লগত পশুৰ নিচিনাকৈ আঁচৰণ কৰা নাছিল এই কাৰণে তেওঁ মনত সান্ত্বনা লাভ কৰি আছিল।

জনস্থানলৈ গুপ্তচৰ পঠিয়াই ৰাৱণ কাম-বাণত পীড়িত হৈ সীতাৰ ওচৰলৈ আহিল। সীতা তেতিয়া শোকত অধীৰ আৰু তেওঁৰ দুচকুৰেদি সৰ্ সৰ্ কৰে চকুলো বৈ পৰিছিল। ৰাক্ষসিনীবিলাকে তেওঁৰ আলপৈচান ধৰি আছিল।

ৰাৱণে ভাবিছিল যে তেওঁৰ ঐশ্বৰ্য-বিভূতি আৰু প্ৰতাপ দেখিলে সীতা তেওঁৰ ওচৰত দৈমান হ'ব। সেই কাৰণে বিৰাট ৰাজ অট্টালিকাৰ কেউফালে সজাই থোৱা ধন-সোণবিলাক সীতাক লৈ গৈ দেখুৱাইছিল। পৃথিৱীত কোনো ৰজাৰ ইমান ঐশ্বৰ্য সম্ভোগৰ আহিলা নাছিল।

ধন-সোণ, হীৰা-মুকুতা, বহুমূলীয়া পাটৰ কাপোৰ, বিচিত্ৰ সোণৰ খট্‌খাট, ৰথ, দুৰ্গ, হাজাৰ হাজাৰ দাসী ঐশ্বৰ্য আৰু ৰাজক্ষমতাৰ সকলো প্ৰতীক এটা এটাকৈ সীতাক দেখুৱাবলৈ ধৰিলে। কিন্তু সীতাৰ মন অটল হৈ ৰ'ল।

ৰাৱণে সীতাক নিজৰ বিশাল সৈন্যবাহিনীৰ কথা বুজাবলৈ বিচাৰিছিল। সীতাই কিন্তু ৰাৱণৰ বল-বীৰ্যৰ বিষয়ে যি হীন ধাৰণা কৰিছিল তাক নিন্দাসূচক বাক্যেৰে বৰ্ণনা কৰিছিল।

ৰাৱণে এইদৰে যুক্তি দেখুৱালে : “এই অগাধ সম্পত্তি তুমি নিজৰ বুলি জ্ঞান কৰিবা আৰু ইচ্ছানুযায়ী ভোগ কৰিবা। তুমি মোৰ প্ৰাণতকৈয়ো অধিক

স্নেহৰ ৰাণী হ'বা। মোৰ বহু ভাৰ্যা আছে, কিন্তু তুমি সকলোৰে ওপৰত শ্ৰেষ্ঠ আসন পাবা। এতিয়াৰপৰা মোৰ প্ৰণয় কেৱল তোমাৰ ওচৰতে অৰ্পণ কৰিম। মোৰ কথা শুনা। মোৰ অভিলাষ পূৰণ কৰা। শ শ যোজন ব্যাপি সমুদ্ৰই এই দ্বীপ আগুৰি আছে আৰু হাজাৰ হাজাৰ প্ৰবল প্ৰতাপী সেনাই এই দেশ ৰক্ষা কৰিছে। এই নগৰীত কোনেও প্ৰৱেশ কৰিব নোৱাৰে। বিক্ৰমত দেৱতা আৰু অসুৰো মোৰ সংকক্ষী নহয়। এইকথা সকলোৱে জানে। ৰাজ্যৰ পৰা নিৰ্বাসিত, অৰণ্যত ভ্ৰমি ফুৰা, দৰিদ্ৰ আৰু নগণ্য মানুহৰ প্ৰতি আসক্ত হৈ থকাত তোমাৰ কিহৰ আনন্দ বা সন্মান? মোৰ ঐশ্বৰ্যহে তোমাৰ সৌন্দৰ্যৰ উপযোগী। তোমাৰ যৌৱনকাল দলিয়াই নেপেলাবা। তুমি নিশ্চয়কৈ জানিবা ৰামৰ আৰু মুখ দেখিবলৈ নোপোৱা। এই নগৰীলৈ ৰাম আহিব নোৱাৰে। এই ৰাজ্য তোমাৰ বুলি গ্ৰহণ কৰা। মই তোমাৰ দাস, দেৱতা-সকলো তোমাৰ ভৃত্য। পূৰ্বজন্মৰ পাপৰ ফলত তুমি এতিয়ালৈকে কষ্ট ভোগ কৰিলা। এতিয়াৰপৰা মোৰ লগত পূৰ্বাৰ্জিত পুণ্যৰ ফল ভোগ কৰিব পাৰিবা। তুমি লঙ্কাৰ ৰাণী আৰু কুবেৰ-বিজয়ী লঙ্কাধিপতিৰ মহিষী হ'বা। 'পুষ্পক' বিমানত উঠি আমি পৃথিৱীৰ ওপৰত বিচৰণ কৰি আনন্দ উপভোগ কৰোঁ। আহা। তোমাৰ মুখৰপৰা শোকৰ ছাঁ আঁতৰাই পেলোৱা; আনন্দৰ জেউতি তোমাৰ মুখত উপচি পৰক।"

ৰাৱণে এইদৰে কৈ থাকোঁতে সীতাৰ চকুলো বাগৰি পৰিল। তেওঁ আচলেৰে মুখ ঢাকিলে। কিয়নো সীতাই শত্ৰুৰ আগত ভয় কৰা যেন নেদেখুৱায়।

ৰাৱণে কাকুতি কৰি সীতাক ক'লে, "তুমি লাজ নকৰিবা। মোক গ্ৰহণ কৰাত অধৰ্ম নহয় আৰু তাত লাজ নাই। ঈশ্বৰৰ প্ৰদত্ত দান গ্ৰহণ কৰিব লাগে। হে সুন্দৰী! মই তোমাৰ চৰণত মূৰ দোঁৱাইছোঁ আৰু তোমাৰ প্ৰসাদ ভিক্ষা কৰিছোঁ। মই তোমাৰ দাস। মোৰ মহত্ত্ব-বিক্ৰমক পাহৰি গৈ তোমাৰ অনুগ্ৰহ কামনা কৰিছোঁ। মোৰ জীৱন কালত কাৰো ওচৰত এনেকৈ নতশিৰ হোৱা নাই।"

ৰাৱণে ভাবিছিল যে এইদৰে কোৱাৰ পিছত সীতাৰ মন জয় কৰিব পাৰিব আৰু প্ৰেমৰ অৰ্ঘ্য লাভ কৰিব।

যদি মন নিষ্পাপ হয় তেন্তে পৰিস্থিতি যিমান বিষম নহওক সাহসেৰে তাৰো সন্মুখীন হ'ব পাৰি। শোকাৰ্ত হৈয়ো সীতাই নিৰ্ভীকভাৱে ৰাক্ষসক প্ৰত্যুত্তৰ দিলে। তেওঁ এডাল বন মুখত লৈহে ৰাৱণক সম্বোধন কৰিছিল। *

---

* পতিব্ৰতা নাৰীয়ে পৰপুৰুষৰ লগত দেখাদেখিকৈ কথা-বাৰ্তা নকয়। সেই কাৰণে সীতাই এডাল ঘাঁহ মুখৰ আগত লৈ কথা কৈছিল।—অনুবাদক।

সন্ন্যাসীৰ বেশ ধৰি ৰাৱণে সীতাৰ আগত পঞ্চবটীত কন্দ-মূল আগত লৈ যেনেকৈ গৰ্ব প্ৰকাশ কৰিছিল বন্দিনী সীতাই যেন তাৰ প্ৰতিধ্বনি স্বৰূপে ক'বলৈ ধৰিলে :

"মোৰ পৰিচয় শুনা। ত্ৰিভুৱন বিখ্যাত দশৰথ ৰজাই দীৰ্ঘকাল ৰাজত্ব কৰিছিল। এই ৰজা ধৰ্মৰ ভিত্তি স্বৰূপ আৰু সত্যৰ ৰক্ষক। এনেজন ৰজাৰ পুত্ৰ ৰামচন্দ্ৰ সাক্ষাৎ দেৱতা আৰু বিক্ৰমত সিংহ। সেইজনাই মোৰ স্বামী। মোৰ স্বামী আৰু দেওৰ লক্ষ্মণে নিশ্চয় তোমাক বধ কৰিব। মোৰ পতিয়ে জনস্থানত কেনেকৈ খৰ আৰু তেওঁৰ সেনাবাহিনীক ধ্বংস কৰিলে এই কথা তোমাৰ অবিদিত নহয়। চিলনীয়ে বিষাক্ত সাপ খাপ মাৰি নিয়াৰ দৰে মোৰ প্ৰভুৱে জনস্থানত তোমাৰ বিৰাট সৈন্যবাহিনীক নিৰ্মূল কৰি পেলালে। দেৱতা আৰু অসুৰৰ হাতত অমৰত্বৰ বৰ লাভ কৰি তুমি মোৰ পতিক বৈৰী কৰিবলৈ সাহ কৰিছা। তুমি ভাবিছা, বৰ লাভ কৰি তুমি অমৰ। কিন্তু তোমাৰ পৰিত্ৰাণ নাই। প্ৰভুৰ হাতত এইবাৰ তোমাৰ মৃত্যু হ'ব। তুমি বলিশালৰ খুটাত বান্ধি থোৱা বলিৰ পাঠাৰ নিচিনা। মৰণ তোমাৰ অনিবাৰ্য। তোমাক বধ কৰিবলৈ আৰু মোক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ মোৰ স্বামী দেৱতাই প্ৰয়োজন হ'লে সমুদ্ৰ শুকুৱাই পেলাব বা আকাশৰ চন্দ্ৰকো ধৰি আনিব। নিশ্চয় তোমাৰ দুৰ্কৰ্ম্মৰ কাৰণে তুমি নিজে নাশ হ'বা আৰু তোমাৰ ৰাজত্ব লয় পাব। বনৰ ৰাক্ষসৰ মাজতো মোৰ মহাপ্ৰভু নিৰ্ভয়ে আছিল। যি ৰাক্ষসেই তেখেতৰ সন্মুখীন হৈছিল তাকে তেখেতে যুদ্ধ কৰি বধ কৰিছিল। স্বামীৰ অনুপস্থিতিত তুমি মোক চোৰৰ দৰে হৰণ কৰি আনিলা। কিন্তু তোমাৰ পৰিত্ৰাণ নাই। অদৃষ্টই তোমাক এই পাপ কাৰ্যলৈ টানি আনিলে, কিয়নো তোমাৰ আৰু তোমাৰ কুল নাশ হ'বৰ ক্ষণ উপস্থিত।

"তোমাক গ্ৰহণ কৰিবলৈ মোক কৈছা, কেনে নিৰ্বোধ। কাউৰীয়ে ৰাজহাঁহৰ কাষ চাপিব পাৰেনে? যজ্ঞাগ্নিৰ কাষত দুৰ্যোৰ পাপাচাৰীক কোনোবাই স্থান দিবনে? প্ৰাণ বা দেহা মূল্যহীন। জগতৰ ঘৃণাৰ পাত্ৰী হৈ মই জীৱন কটাবলৈ ইচ্ছা কৰিম বুলি তুমি ভাবিছানে? তুমি স্বপ্নতো নেভাবিবা যে ভয়ত বা প্ৰাণ ৰক্ষাৰ অৰ্থে মোৰ দেহা তোমাৰ ওচৰত সমৰ্পণ কৰিম।" *

---

* বাল্মীকিৰ উপমামূলক দুটি শ্লোক এই—

"ক্ৰীড়ন্তী ৰাজহংসেন পদ্মষণ্ডেষু নিত্যদা।
হংসী সা তৃণষণ্ডস্থং কথং পশ্যেৎ মদ্গুকম্।
ইদং শৰীৰং নিঃসংজ্ঞং বন্ধ বা ঘাতয়স্ব বা।
নেদং শৰীৰং ৰক্ষ্যং মে জীৱিতং বাপি ৰাক্ষস।"

"পদুম ফুলৰ মাজত যি হংসীয়ে ৰাজহংসৰ লগত ক্ৰীড়া কৰি ফুৰে তেনে হাঁহে ঘাঁহনিৰ মাজত থকা পানী কাউৰীলৈ কেনেকৈ সতৃষ্ণ নয়নে চাব পাৰে? হে ৰাক্ষস! এই দেহাটো নিষ্প্ৰয়োজন। তুমি ইয়াক বান্ধিব বা নাশ কৰিব পাৰা। মই এই দেহ-প্ৰাণ ৰখাব নোখোজো।।"

তাৎপৰ্য এই যে সতীত্ব নাশ পালে সীতাই আৰু জীৱন ধাৰণ নকৰে।—অনুবাদক।

এইদৰে কৈ সীতা নিতাল মাৰিলে।

ৰাৱণে ক'লে, "সেয়ে নেকি? বাৰু তেন্তে। তোমাক মই বাৰ মাহ সময় দিলোঁ। মোক যদি গ্ৰহণ কৰিবলৈ ইচ্ছুক হোৱা তেনে ভালেই। যদি এই কালৰ অন্ততো তুমি মোক প্ৰত্যাখ্যান কৰা তেন্তে মোৰ ৰান্ধনিয়ে তোমাৰ মঙহেৰে মোৰ পুৱাৰ ভোজন প্ৰস্তুত কৰিব।"

সীতাক এইদৰে সতৰ্ক বাণী শুনাই ৰাৱণে পহৰা দিয়া ৰাক্ষসীবিলাকক ক'লে, "তহঁতে সীতাৰ অহঙ্কাৰ আৰু মইমতালি যেনেতেনে প্ৰকাৰে খৰ্ব কৰিবি। তাইক অকলশৰে অশোক বনত থৈ দিবি আৰু তাইৰ চেতনা হ'বলৈ ভয় আৰু প্ৰলোভন দেখুৱাবি। বনৰীয়া মাখুন্দী হাতীক বশ মনোৱাৰ দৰে তহঁতে তাইকো বশ কৰিবি।" এইদৰে কৈ ৰাৱণ খংমুৱা হৈ ৰাজপ্ৰাসাদত সোমাল।

ৰাক্ষসীবিলাকে সীতাক অশোক বনলৈ লৈ গ'ল। অন্তেষপুৰৰ ওচৰত এইখন ধুনীয়া ফুলনি। গছ-গছনি, ফল-ফুলেৰে এই ঠাই ৰমক-জমক। শুৱনি চৰাইবিলাকে তাত ক্ৰীড়া কৰি ফুৰে। ভীষণ কুৎসিত ৰাক্ষসীয়ে বেৰি [illegible] সীতাক ইয়াতে ৰাখিলে।

যদিও শোকত অধীৰ হৈছিল তথাপি সীতাৰ মনত এনে বিশ্বাস দৃঢ় হৈ আছিল যে ৰাম-লক্ষ্মণে তেওঁ থকা ঠাই বিচাৰি উলিয়াব আৰু তেওঁকো উদ্ধাৰ কৰিব। এইটোও তেওঁৰ ধাৰণা যে তেওঁৰ স্বামীয়ে ৰাৱণক বধ কৰি তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিব আৰু পুনৰ দুয়ো মধুৰ জীৱন যাপন কৰিব।

এনেকুৱা বিশ্বাসত আবদ্ধ হৈ থকা বাবে সীতাক যিমানেই ভয় দেখুৱায়, তেওঁ ভয় নেখায় আৰু প্ৰলোভনতো ভোল নেযায়। এদিন দুদিন নহয়, মাহৰ পিছত মাহ সীতা এনেকৈ অশোক বনত বন্দিনী হৈ থাকিল।

বলৱন্ত হনুমন্তই সমুদ্ৰ পাৰ হৈ সীতাৰ ওচৰলৈ গৈ শোকত সান্ত্বনা, আশা আৰু প্ৰেমৰ বাণীৰে প্ৰাণ সঞ্জীৱনী কৰা দিনটো এতিয়াও বহুত দূৰৈত। হনুমন্তই সেই দিনটোত এনেকৈ ক'ব, "তোমাৰ প্ৰতি ৰামৰ স্নেহ অসীম। তেওঁ অলপতে ইয়াত উপস্থিত হ'ব। ভয় নকৰিবা।"

আমাৰ দেশৰ তিৰোতাই যেতিয়া দুখ নিৰ্যাতন ভোগ কৰে তেতিয়া তেওঁবিলাকো সীতাৰ প্ৰতিমূৰ্তি মাথোন। সকলো পুৰুষ হনুমানৰ দৰে বিশুদ্ধ আৰু নিৰ্যাতিত তিৰোতাৰ পক্ষে সহায়কাৰক হওক।

আমি এতিয়া ৰাম-লক্ষ্মণৰ কাষলৈ যাওঁ।

আঠত্ৰিশ অধ্যায়

ৰাম বিহ্বল

ৰামৰ শৰত বিদ্ধ হৈ মাৰীচ যেতিয়া মৃত্যুৰ মুখত পৰে তেতিয়া তেওঁ স্বয়ং ৰাক্ষসৰ মূৰ্তি ধাৰণ কৰিলে আৰু ৰামৰ স্বৰ অনুকৰণ কৰি চিঞৰিলে, "হা সীতা। হা লক্ষ্মণ।"

ৰামে তেতিয়া বুজিলে যে ৰাক্ষসে তেওঁলোকক প্ৰৱঞ্চনা কৰিলে। চতুৰ মাৰীচেনো কেনেকৈ তেওঁক বহুত দূৰলৈ আঁতৰাই নিলে এই কথাবো তেওঁ এতিয়া বুজ পালে। তেওঁৰ চিন্তা হ'ল জানোচা ইয়াৰ বিষম ফল হয়।

ৰামে ভাবিলে: "হায়, আমি প্ৰতাৰিত হ'লো। লক্ষ্মণেও যদি এই মাত শুনি মোক সহায় কৰিবলৈ সীতাক অকলে এৰি গুচি গৈছে তেন্তে তাৰ ফল ভয়াবহ হ'ব। মোৰ মনে ধৰিছে ৰাক্ষসে সীতাক হৰণ কৰি নি ভোজন কৰিবৰ কাৰণে এই ছলনা কৰিছে মাথোন। সীতাই যেতিয়া মোৰ নিচিনা কণ্ঠস্বৰ শুনিবলৈ পাব তেওঁ নিশ্চয় লক্ষ্মণক মোৰ সহায়ৰ কাৰণে যাবলৈ বাধ্য কৰিব। শিয়ালৰ 'হোৱা হোৱা' শব্দ আৰু চৰাইৰ আচৰণে বিপদ সূচনা কৰে। মোৰ হৃদয় কঁপিবলৈ ধৰিছে, আৰু ইয়াৰপৰা আসন্ন বিপদৰ কুলক্ষণ দেখা পাইছোঁ।"

এইদৰে ভাবি চিন্তি ৰাম ততাতৈয়াকৈ আশ্ৰমত সোমাল। বাটতে লক্ষ্মণক তেওঁৰ ফাললৈ দৌৰি অহা দেখিলে। ৰামে ক'লে, "হায়, সৰ্বনাশ ঘটিছে।"

তেওঁ লক্ষ্মণৰ হাতত ধৰি উদ্বিগ্নভাৱে ক'লে, "ভাই, তুমি সীতাক অকলশৰে বনত এৰি হৈ আহিলা কিয়? ৰাক্ষসে নিশ্চয় তেওঁক বধ কৰি ভোজন কৰিছে। তেওঁক এৰি থৈ তুমি আহিব নেলাগিছিল। সীতাৰ নিশ্চয় আধ্যা পৰিছে।"

অনৰ্থক খেদা-খেদি কৰি ৰাম ক্লান্ত হৈ পৰিছিল। এতিয়া তেওঁৰ অণ্ঠ-কণ্ঠ শুকাই গ'ল। দুশ্চিন্তাত জৰ্জৰিত ৰামে ক'লে "লক্ষ্মণ, মই যদি সীতাক আশ্ৰমত দেখা নাপাওঁ, তেন্তে মোৰ মৃত্যু অনিবাৰ্য। তুমি একমাত্ৰ জীৱিতভাৱে অযোধ্যালৈ উলটি গৈ সকলো ঘটনা ক'বা। দেহি ঐ, আয়ে কেনেকৈ এই শোক সহিব? লক্ষ্মণ, মাহী আইৰ আশা পৰিপূৰ্ণ হ'ল। অৱশি

সীতাৰ ওপৰত ৰাক্ষসে আমাৰ প্ৰতি সঞ্চিত থকা সিহঁতৰ ঘৃণা চৰিতাৰ্থ কৰিব পাৰে। ইতিমধ্যে সিহঁতে সীতাক বধ কৰি নিশ্চয় তেওঁৰ মঙহবোৰ ভোজ খাইছে। তেওঁক অকলশৰে এৰি থৈ আহিবলৈ তোমাৰ কেনেকৈ মন গ'ল? মাৰীচৰ মিথ্যা কণ্ঠস্বৰে তোমাক ছলনা কৰিলে কেনেকৈ? মোৰ এতিয়া কৰ্তব্য কি? সীতাক আৰু দুনাই মই দেখিবলৈ নেপাওঁ। ৰাক্ষসৰ চক্ৰান্ত ফলিয়ালে, মই তোমাক বিশ্বাস কৰা উচিত নহ'ল। সীতাক আৰু মই কেতিয়াও নেদেখোঁ। লক্ষ্মণ! তুমি কি মতেৰে তেওঁক এৰি থৈ গুচি আহিলা?"

চকুলো টুকি লক্ষ্মণে উত্তৰ দিলে :

"দাদা, মই আৰু কি কৰিব পাৰোঁ? বৌদেৱে যেতিয়া 'হা সীতা! হা লক্ষ্মণ!' এই করুণ ধ্বনি শুনিলে তেতিয়া তেওঁৰ ভয় লাগিল। ভয়ত কঁপি কঁপি তেওঁ মোক তৎকালিকে আপোনাৰ সহায়ৰ কাৰণে যাবলৈ ক'লে আৰু বিলম্ব সহ্য নকৰিলে। মই আপত্তি কৰিলতো তেওঁ নেৰা-নেপেৰাকৈ লাগি থাকিল। মই তেওঁক বাৰে বাৰে বুজালোঁ যে কোনো ভয়ৰ কাৰণ নাই। মই কলোঁ যে আপোনাৰ অনিষ্ট কৰিব পাৰে এনে কোনো বলী শত্ৰু নাই। বিপদৰ কণ্ঠস্বৰ আপোনাৰ নহয় বুলিও কৈছিলোঁ। কিন্তু তেওঁ নুশুনিলে। বৌদেৱে মোক বিশ্বাসঘাতক আখ্যা দিলে আৰু ক'লে যে আপোনাৰ প্ৰতি দ্ৰোহ আচৰিবলৈহে মই বনলৈ আহিছোঁ। আৰু দাদা! তেখেতে বেজাৰত এনেকৈয়ো ক'লে যে তেখেতৰ প্ৰতি মোৰ পাপ লালসাৰ ফলত আপোনাৰ মৃত্যুত মই আনন্দ পাম। সেই কথা শুনি ভয়ত মই মৃতপ্ৰায় হ'লো। তেতিয়া বৌদেৱে ক'লে যে তন্মুহূৰ্তে মই নেযাওঁ যদি তেওঁ আত্মহত্যা কৰিব। তেখেত উন্মাদিনী হ'ল আৰু নিন্দা বচনেৰে মোক বিব্ৰত কৰিলে। তেতিয়া মই বিবুদ্ধি হৈ আপোনাৰ ফালে দৌৰি আহিলোঁ।"

সিমানতো ৰাম সন্তুষ্ট নহ'ল। তেওঁ উত্তৰ দিলে, "ভয়ত নিৰ্বোধ তিৰোতাই কিহকে কওক, তুমি তাত থাকিব লাগিছিল। তেওঁক বিপন্ন কৰি এৰি থৈ অহাটো তোমাৰ উচিত নহ'ল। এনে দুষ্কৰ্ম তুমি কৰিলা কিয়? তুমি মোৰ সৰ্বনাশ কৰিলা। সীতাক আৰু কেতিয়াও দেখিবলৈ নেপাওঁ।"

দুয়ো লৰালৰিকৈ আশ্ৰমলৈ গ'ল। তেওঁবিলাকৰ ভয় সঁচা হ'ল। আশ্ৰম শূন্য, সীতা তাত নাই। হৰিণৰ ছাল, কুশবন, আসনখন—সকলোবোৰ মাটিত ছেদেলি-ভেদেলি হৈ আছে।

ৰামে উচুপি উচুপি কান্দিলে আৰু কুটীৰৰ চাৰিওফালে গছ-গছনিৰ মাজত সীতাক বিচাৰিবলৈ ধৰিলে, তেওঁ ইফালে-সিফালে দৌৰি ফুৰিলে। গছৰ-পাত, ফুল শুকাই মেৰেলি গ'ল। সীতাক ক'তো দেখা নেপালে।

উন্মাদৰ দৰে ৰামে ইফালে-সিফালে অহা-যোৱা কৰিলে। তেওঁৰ চকু ৰঙা পৰিল। তেওঁ কান্দি কান্দি ক'লে, "হায়, সীতাক ৰাক্ষসে খালেনেকি? সিহঁতে তেওঁক পলুৱাই নিলেনেকি? আহি ঐ দেহি, তেওঁ ডৰত কেনেকৈ কঁপিব পায়! এই চিন্তা মই মনলৈ আনিবকে নোৱাৰোঁ। নতুবা তেওঁ নদীলৈ পানী আনিবলৈ গৈছে নেকি? নহ'লে তেওঁ ফুল তুলিবলৈ যাব পাৰেনেকি? চাওঁ আহাঁ।"

ৰামে হাবিৰ মাজত সীতাক বিচাৰি ফুৰিলে। তেওঁৰ আশা—সীতাই কিজানি ক'ৰবাত লুকাই থাকি তেওঁৰ লগত ধেমালি কৰিছে।

তেওঁৰ শোক গধুৰ হৈ পৰিল আৰু বুদ্ধি লোপ পালে। তেওঁ ইজোপাৰ পিছত সিজোপা গছক সম্বোধন কৰি সিহঁতৰ সহায় বিচাৰিলে। তেওঁ ক'লে, "হে অশোক বৃক্ষ! তোমাৰ নামৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰা, মোৰ শোক দূৰ কৰা, তুমি প্ৰকৃত কথা জানা। সীতা ক'ত আছে কোৱাঁ। হে সুদীৰ্ঘ তাল বৃক্ষ! তুমি নিশ্চয় সীতাক দেখা পাইছা। মোক কোৱা, সীতা ক'ত আছে?"

তেওঁ পশুবিলাককো এইদৰে সম্বোধন কৰিলে। তেওঁ বাঘক ক'লে, "হে বাঘ! হাতী আৰু হৰিণে সঁচা কথা ক'বলৈ সঙ্কোচ কৰিছে। কিন্তু তুমি ভয় চিনি নোপোৱা। তুমি প্ৰকৃত ঘটনা ক'ব পাৰিবা। তুমি সকলো জানিছা।"

তাৰ পিছত ৰামে কান্দি কান্দি ক'লে, "অ' সীতা, তুমি ক'ৰবাত লুকাই আছা। সৌৱা দেখিছোঁ। মোৰ লগত ধেমালি নকৰিবা। মই আৰু সহিব নোৱাৰো।"

বহুত পৰ ঘূৰি-পকি আৰু কান্দি-কাটি অস্থিৰ হৈ তেওঁ মাটিত লুটি খাই পৰিল। "হায় লক্ষ্মণ! হায় সীতা!" বুলি তেওঁ চিৎকাৰ কৰিলে। গাঁতলৈ খেদি নি ধৰা বনৰীয়া হাতীৰ দৰে তেওঁ চিঞৰি চিঞৰি ক'লে, "লক্ষ্মণ, সীতা ক'তো নাই। ৰাক্ষসে তেওঁক ধৰি নি টুকুৰা-টুকুৰ কৰি খাই পেলাইছে। মই আৰু কেনেকৈ জীয়াই থাকিম? মোৰ মৃত্যু ওচৰ চাপিছে। পিতাই যেতিয়া সিপুৰীত মোক দেখা পাব তেওঁ মোক নিশ্চয় সুধিব 'বাচা, মোৰ আদেশ পালন নকৰাকৈ তুমি আহিলা কিয়?' মোৰ শ্ৰম নিষ্ফল হ'ল। জীৱন ব্যৰ্থ হ'ল।"

এই দৃশ্য লক্ষ্মণে সহিব নোৱাৰিলে। তেওঁ ক'লে, "দাদা, আপুনি এইদৰে কন্দা অনুচিত। অৰণ্যৰ মাজত চাওঁ আহক। বৌৱে গুহাৰ ভিতৰত বা জোপোহা গছৰ তলত থাকি ভাল পায়। তেওঁ নদীত গা ধুই থাকিব পাৰে, বা ক'ৰবাত ধেমালি কৰি থাকিবও পাৰে; অথবা ফুল তুলিবও পাৰে। আমি ভালকৈ বিচাৰি চাওঁ। তেওঁ হয়তো আমাক পৰীক্ষা কৰিছে। আহক, আকৌ বিচাৰোঁ। আপুনি নেকান্দিব।"

দুয়ো আকৌ পৰ্বতৰ গুহাত, নদীৰ পাৰত আৰু হ্ৰদত সীতাক বিচাৰিলে। কিন্তু সীতাক ক'তো দেখা নেপালে।

ৰামে ক'লে "সীতা নাই, লক্ষ্মণ। এতিয়া কি কৰিম?" লক্ষ্মণে ৰামক সান্ত্বনা দিবলৈ যত্ন কৰিলে কিন্তু ৰামে সান্ত্বনা নাপালে। তেওঁ ক'লে, "নহয় ভাই, আশা নাই। সীতা ক'তো নাই। তেওঁক মই চিৰকাললৈ হেৰুৱালোঁ। মই আৰু জীয়াই নেথাকোঁ।"

ৰাম মূৰ্চ্ছা গ'ল। পিছত জ্ঞান পাই চিঞৰি চিঞৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। লক্ষ্মণৰ কোনো কথাই তেওঁক প্ৰবোধ দিব নোৱাৰিলে।

ৰামে ক'লে, "মই অযোধ্যালৈ কেনেকৈ উলটি যাম। সীতাক ৰাক্ষসে বধ কৰিবলৈ আৰু খাবলৈ এৰি দি এই অকলে ঘৰলৈ উলটিলে মানুহে মোক নেহাঁহিবনে? তেওঁক অৰণ্যলৈ আনিলোঁ কিন্তু তেওঁক ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলোঁ। জনক ৰজাক মই কি উত্তৰ দিম?

"নহয় তুমি অকলশৰে অযোধ্যালৈ যোৱা। আই আৰু মাহী আই-সকলৰ যত্ন ল'বা। ভৰতক মোৰ সম্ভাষণ জনাবা আৰু ক'বা অন্তিম কালত মোৰ এয়ে ইচ্ছা যেন তেৱেঁই ৰাজত্ব কৰি থাকে।"

ৰামক প্ৰবোধ দিবলৈ যত্ন কৰি লক্ষ্মণ বিফল হ'ল। ৰামৰ প্ৰত্যয় হ'ল যে ৰাক্ষসে সীতাক হৰণ কৰি নি টুকুৰা-টুকুৰকৈ কাটি খাই পেলাইছে। তেও সীতাৰ ভয়াবহ যন্ত্ৰণাৰ চিত্ৰ কল্পনা কৰিলে আৰু শোকত অধীৰ হৈ ক'লে, "মই গুৰুতৰ পাপ কৰিছিলোঁ। নহ'লে এনে শাস্তি ভুগিম কিয়?

"সীতা মোৰ লগৰীয়া হৈ আহিছিল। তেওঁ আশা কৰিছিল মই তেওঁক ৰক্ষা কৰিম। কিন্তু আজি তেওঁক ৰাক্ষসে ভক্ষণ কৰিলে। মই একো কৰিব নোৱাৰিলোঁ। মোৰ দৰে আৰু কোনোবা পাপী এই পৃথিৱীত আছেনে?"

লক্ষ্মণে ক'লে, "দাদা, নিৰুৎসাহ নহ'ব। আপুনি নিৰ্ভীক আৰু বলী হ'ব লাগিব। দৃঢ় মনেহে অদৃষ্টক জয় কৰিব পাৰে। কিন্তু আপুনি প্ৰথমতে নিজৰ দুৰ্বলতাক জয় কৰিব লাগিব। আমি হাবি-বন চলাথ কৰি চাওঁ

আহক। অনাহক শোকত মগ্ন হোৱাতকৈ আমি সাহসী আৰু সক্ৰিয় হওঁ আহক।" ৰামে কিন্তু নুশুনিলে।

ৰামে নৰ-মনিচৰ দৰে আচৰণ কৰিলে--বিষ্ণুৰ অৱতাৰৰ দৰে নহয়; যদিও আন ক্ষেত্ৰত ৰামৰ কথা আৰু আচৰণে পৃথক মনৰ পোষকতা কৰে। ইয়াত কিন্তু বাল্মীকিয়ে ৰামক চৰম দুৰ্দশাত লিপ্ত হোৱা সাধাৰণ নৰমনিচৰ দৰে ৰূপায়িত কৰিছে। ইয়াত ৰামৰ অনুভূতি আৰু আচৰণ দেখিলে ৰাক্ষসেৰে পৰিপূৰ্ণ অৰণ্যত তেওঁৰ প্ৰাণাধিক প্ৰিয় পত্নীৰ বিয়োগকাতৰ হুবহু মহান গুণৱন্ত স্বামী যেন দেখা যায়। লক্ষ্মণে তেওঁক সান্ত্বনা দিবলৈ কৰা যত্ন বিফল হ'ল।

ৰামৰ শোক আমাৰ সাধাৰণ পটন্তৰস্বৰূপ। ইয়াত আমি দুটি গুণৱান পতি-পত্নীৰ পৰস্পৰৰ প্ৰতি প্ৰকৃত আৰু সমান প্ৰণয়ৰ আৰু তীব্ৰ বিৰহ-বেদনাৰ চিত্ৰ দেখা পাওঁ।

এই কাহিনীটোক ৰূপক স্বৰূপেও ল'ব পাৰি। যেতিয়া কোনো এজন মানুহ পাপত লীন হয় তেতিয়া পৰমেশ্বৰৰ মানস পটত যি প্ৰতিবিম্ব পৰে সীতাৰ অবিহনে ৰামৰ বিৰহ তদ্ৰূপ নিদৰ্শন মাথোন।

এনে প্ৰশ্ন কোনোবাই সুধিব পাৰে—পৰমেশ্বৰৰ হানি-বিঘিনি বা মনোকষ্ট হয় কেনেকৈ? কিন্তু যদি প্ৰাণী জগতক ঈশ্বৰৰ লীলা বুলি উপলব্ধি কৰা যায় তেন্তে অধিক ব্যাখ্যা নিষ্প্ৰয়োজন। পাপ, পুণ্য, ভক্তি—এই সকলোটি সেই ক্ৰিয়াৰ অংশ মাথোন।

আমি প্ৰত্যেকেই ভগৱানৰ প্ৰিয়। কোনো কাৰণবশতঃ আমি যদি সত্য পথৰপৰা পিছলি পৰো তেন্তে প্ৰেমিকে প্ৰেয়সীক হেৰুৱাৰ দৰে পৰমেশ্বৰে দুখ অনুভৱ কৰে। ঈশ্বৰৰ শোকো তেওঁৰ মহান অভিনয়ৰ অংশ মাথোন।

উনচল্লিশ অধ্যায়

দ্বিতীয় পিতাৰ মৃত্যু

ৰাম-লক্ষ্মণে পৰ্বত, কন্দৰ, হাবি, বননি আৰু নদীৰ ঘাটত সীতাক চিঞৰি-চিঞৰি বিচাৰিলে। কিন্তু যত্ন বৃথা হ'ল, আনকি ক'তো শুংসূত্ৰও নেপালে। ব্যৰ্থমনোৰথ হৈ শোকাতুৰ ৰামে গোদাবৰী নৈক, দেৱতাসকলক আৰু পঞ্চভূতক ভৎৰ্সনা কৰিলে। কবিৰ মতে নদী, দেৱতা আৰু পঞ্চভূতৰ

নিস্তব্ধতাৰ কাৰণ হ'ল প্ৰবল পৰাক্ৰমী ৰাক্ষসাধিপতিলৈ সন্ত্ৰাস। এজাক হৰিণে দক্ষিণলৈ গৈ থাকি ৰাম-লক্ষ্মণক যেন দিশৰ সন্ধান দিলে। তেওঁলোকো হৰিণজাকৰ পিছে পিছে গ'ল আৰু অলপ পিছতে বাটত সিঁচৰিত হৈ থকা ফুল কিছুমান দেখিবলৈ পালে।

ৰামে ততালিকে ফুলখিনি চিনি পালে আৰু উত্তেজিত হৈ ক'লে, "এইবিলাক সীতাক দিয়া ফুল। তেওঁৰ খোপাৰপৰা নিশ্চয় এই ফুল সৰি পৰিছে।"

তেওঁৰ শোক আৰু দুশ্চিন্তা গভীৰতৰ হ'ল আৰু সীতাৰ সৰ্বনাশ ঘটিছে বুলি সংশয় কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

তেওঁবিলাকে ফুল সিঁচৰতি হৈ থকা ঠাইৰ চাৰিওফালে বিচাৰিলে আৰু এঠাইত ৰাক্ষসৰ ডাঙৰ ডাঙৰ ভৰিৰ খোজ দেখিবলৈ পালে। তেওঁবিলাকে সৰু খোজকেইটা সীতাৰ বুলি চিনি পালে। সীতাই পিন্ধা মণিৰপৰা সৰি পৰা কেইটামান সোণৰ মণিও তেওঁলোকে দেখিলে। ৰামে চিঞৰ মাৰি ক'লে. "চোৱা! চোৱা! ৰাক্ষসে চিকাৰৰ জন্তু খোৱাৰ দৰে কোমল মঙহ খাবলৈ সীতাক খেদি ঘূৰি ফুৰিছে।"

তাৰ পিছত তেওঁবিলাকে ভগা ৰথৰ টুকুৰা কেইটামান, তেজৰ ডাঙৰ ডাঙৰ চেকুৰা আৰু মণি-মুকুতা মাটিত পৰি থকা দেখা পালে। এইবিলাকৰ তাৎপৰ্য কিন্তু তেওঁবিলাকে বুজিব নোৱাৰিলে।

অলপ পিছতে তেওঁবিলাকে ভাগি পৰি থকা ধনু, ডাঙৰ ফটা-ছিটা এখন পতাকা আৰু চুৰ্চুৰৈ হোৱা অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ কিছুমান দেখা পালে। তাৰ পিছত তেওঁবিলাকে সাৰথি আৰু খচ্চৰৰ মৰাশবিলাক দেখা পালে। তাৰপৰা স্পষ্টকৈ তেওঁলোকে বুজিলে যে তাত তয়া-ময়া ৰণ লাগিছিল। ৰামে গম্ভীৰ স্বৰেৰে ক'লে, "সীতাক অকলে পাবৰ কাৰণে দুটা বলী ৰাক্ষসে নিশ্চয় ইয়াত যুঁজ কৰিছিল।"

এইদৰে শুণা-গঁথা আৰু বিলাপ কৰি ৰামে ক'লে, "ধৰ্মই সীতাক ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। কোনো দেৱতাও তেওঁৰ সহায় নহয়, এই পাপী জগতখন ধ্বংস কৰাটোৱে শ্ৰেয়।" ৰাম খঙত মতলীয়া হ'ল আৰু তেওঁৰ বাক্যও অসংযত হৈ পৰিল।

ৰামক শান্ত কৰিবলৈ লক্ষ্মণে যথাসাধ্যে যত্ন কৰিলে। তেওঁ ক'লে, "গভীৰ শোকে মন অথিৰ অবিৰ কৰে, আনকি বলী মনকো টলায়। সেয়ে নহ'লে আপুনি আত্ম-সংযম হেৰুৱাব কিয়? এজনৰ দুষ্কৰ্ম্মৰ কাৰণে আপুনি গোটেই জগতক ঘিণ কৰিছে বা অভিশাপ দিছে কিয়? দাদা, আপুনি

কেনেকৈ সততে মোৰ খং দমন কৰি সত্যপথত মোক আগবঢ়াই দিছে। কিন্তু এতিয়া গধুৰ শোকে আপোনাৰ মন অস্থিৰ কৰি পেলাইছে। ককায়েৰক ধৈৰ্যৰ আৰু প্ৰকৃতিসুলভ বীৰত্বলৈ ওলোটাই আনিবলৈ এতিয়া ভায়েকৰ গাত ভাৰ পৰিছে। আমাৰ শত্ৰু কোন তাক বিচাৰি যথোচিত শাস্তি দিওঁ আহক।”

এনেকুৱা মৌ-সনা কথাৰে লক্ষ্মণে ৰামক সান্ত্বনা আৰু সাহস দিবলৈ যত্ন কৰিলে। দুয়ো এখুজি-দুখুজিকৈ আগবাঢ়ি গ'ল। অলপ দূৰ গৈয়েই তেজেৰে ৰাঙলি হৈ ক্ষতবিক্ষত দেহাৰে পৰি থকা জটায়ুক দেখিবলৈ পালে। জটায়ুৰ ইমান শাৰীৰিক বিকৃতি ঘটিছিল যে তেওঁক সহজে চিনা টান হৈছিল।

প্ৰথমতে ৰামে ভাবিলে ইও এটা এনে ছদ্মবেশী ৰাক্ষস—তেওঁবিলাকক প্ৰবঞ্চনা কৰিবলৈ আহিছে। খঙত একোনাই হৈ তেওঁ ক'লে, “চোৱা লক্ষ্মণ, ‘এইটো ৰাক্ষস। ইয়ে সীতাক ভক্ষণ কৰিলে।” এইবুলি কৈ ৰামে হাতত ধনুখন লৈ চোঁচা মাৰি গ'ল।

তেতিয়া জটায়ুৱে তেজেৰে ৰাঙলি আৰু আউলি-বাউলি পাখিৰ মূৰটো বৰ কষ্টেৰে ওপৰলৈ তুলি মৰণ শয্যাৰপৰা থোকা-থুকি মাতেৰে ক'লে: “হে ৰাম, মোক বধ নকৰিবা। কেইমুহূৰ্তমানহে মই জীয়াই থাকিম। যি ৰাজকন্যাৰ তুমি সন্ধান বিচাৰিছা তেওঁক ৰাৱণে হৰণ কৰি নিলে। প্ৰথমে মোৰ প্ৰাণ নাশ কৰিহে এনে কাৰ্য কৰিব পাৰিলে।

“সীতাক উৰণীয়া ৰথত আকাশত দেখা পাই মই বাধা দিছিলোঁ; তাৰ পিছত যুঁজ দিলোঁ। ৰাৱণৰ ধনুখন ভাঙি পেলালোঁ আৰু ৰথখনো টুকুৰা-টুকুৰ কৰিলোঁ। সাৰথিকো বধ কৰিলোঁ। এই ঠাইখনৰ চাৰিওফালে মোৰ ডাঙৰ ৰণখনৰ চিন-চাব দেখিবলৈ পাবা। আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰিলোঁ। মোৰ ইচ্ছা অপূৰ্ণ থাকিল। শেষত শ্ৰমত ক্লান্ত হেয়ো ব্যৰ্থ ৰণ দিলোঁ। মই বৃদ্ধই যুৱকৰ বিৰুদ্ধে ঠোঁট আৰু হাতোৰাৰে তীক্ষ্ণ অস্ত্ৰ আৰু লৌহ পৰিচ্ছদৰ লগত যুঁজ কৰিলোঁ। ৰাৱণে মোৰ ডেউকা আৰু ভৰি কাটি পেলালে। মই যেতিয়া ঘাইল হৈ মৃত্যুৰ মুখত পৰিলোঁ তেওঁ সীতাক থাপ মাৰি লৈ আকাশেদি উৰি উৰি দক্ষিণৰ ফালে গ'লগৈ। যদিও মই মৰণৰ যন্ত্ৰণা ভুগিছোঁ, তথাপি তোমাক বাতৰি দিবলৈকে কোনোমতে মোৰ জীউটো হাড়-ছালত লাগি আছে। এতিয়া মোৰ কাম সমাপ্ত হ'ল। মই মৰণ আঁকোৱালি লওঁ। মোক আশীৰ্বাদ দিয়া।”

জটায়ুৰ কথা শুনি ৰামৰ চকুলো বাগৰি গ'ল। তেওঁ ধনুশৰ দলিয়াই পেলাই জটায়ুক সাবটি ধৰিলে। ৰাম-লক্ষ্মণ শোকত ম্রিয়মান হ'ল। তেওঁবিলাকে মাটিত বাগৰি হুৰাওবাৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

ৰামে ক'লে, "পৃথিৱীত জীৱজন্তুলোকৰ ভিতৰত মোতকৈ ভাগ্যহীন লোক নাই। ৰাজ্য ত্যাগ কৰি বনলৈ আহিলোঁ। ইয়াত সীতাক হেৰুৱালোঁ, মোৰ কাৰণে আমাৰ তাৰৈ জটায়ুৰেও প্ৰাণ বিসৰ্জন দিলে।

"মই যদি অগ্নিত জাপ দিওঁ মোৰ দুৰ্ভাগ্যই অগ্নিকো নুমাব। মই যদি সমুদ্ৰত জাপ দিওঁ সমুদ্ৰও শুকাই যাব। হে লক্ষ্মণ, মই কিমান দুৰন্ত পাপী। কোনে জানে এদিন হয়তো মই তোমাকো হেৰুৱাম।"

জটায়ুক সাঁকোৱালি ধৰি ৰামে ক'লে, "হে পিতা, তুমি সঁচাকৈয়ে সীতাক দেখিছিলানে?" জটায়ু নিমাত হৈ মাটিত পৰি ৰ'ল। কেই-মুহূৰ্তমানৰ পিছত জটায়ুৱে ক্ষীণ কণ্ঠেৰে ক'লে "ৰাম, ভয় নকৰিবা। তুমি সীতাক বিচাৰি পাবা। কোনেও তেওঁৰ অপকাৰ কৰিব নোৱাৰে। তোমাৰ হেৰোৱা ধন উদ্ধাৰ কাৰি তুমি আকৌ আনন্দ লাভ কৰিবা।" এইদৰে কৈ চৰাইটোৱে তেজ বতিয়ালে আৰু লগে লগে প্ৰাণ বিসৰ্জন দিলে।

ৰাম-লক্ষ্মণে নিৰ্বোধৰ নিচিনাকৈ কৰিব লগা কাম নকৰি আৰু অকৰণীয় কাম কৰি ভুল কৰিলে। তাৰ ফলত সীতাক হেৰুৱালে। তেওঁবিলাকৰ অসাৱধানতাই সীতাক যি বিপদত পেলালে সেই বিপদৰপৰা সীতাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ গৈ বৃদ্ধ, নিৰস্ত্ৰ জটায়ুৱে ডেউকা, ঠোঁট আৰু হাতোৰাৰে যুদ্ধ কৰি প্ৰাণ হেৰুৱালে।

তেওঁবিলাকৰ পিতৃৰ যেতিয়া অযোধ্যাত মৃত্যু হয়, তেওঁৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া ভৰত আৰু শত্ৰুঘ্নই সমাধা কৰিছিল। বনত থকা কাৰণে ৰাম-লক্ষ্মণ এই সুযোগৰপৰা বঞ্চিত হৈছিল। তেওঁলোকে জটায়ুক নিজৰ পিতৃ যেন জ্ঞান কৰিছিল। সেইকাৰণে জটায়ুৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সম্পন্ন কৰি দশৰথৰ মৃত্যু-শয্যাত অনুপস্থিত থকাৰ আৰু তেওঁৰ অন্তিম ক্ৰিয়া সমাধা নকৰা শোক দুয়োজনে লঘু কৰিলে। বীৰত্বপূৰ্ণ জটায়ুৰ প্ৰতি তেওঁলোকে আন কি সহায় বা সন্মান আগবঢ়াব পাৰে?

ভক্তসকলে জটায়ুক শ্ৰেষ্ঠ ভক্ত বুলি পূজা কৰে। বুঢ়া পখীটোৱে ৰাক্ষস ৰজাৰ লগত তয়াময়া ৰণ কৰা দৃশ্য আমি কল্পনা কৰিব পাৰোঁ। সীতাই দেখা দৰে আমিও যেন দেখা পাওঁ। তেতিয়া জটায়ুৰ দুৰ্দশা দেখি সীতাৰ অন্তৰত উথলি উঠা প্ৰেম, কৃতজ্ঞতা আৰু শোক আমি উপলব্ধি কৰিব

পাৰোঁ। এইদৰে আমি ভগৱতীৰ কৃপাত আত্মশুদ্ধি লাভ কৰিব পাৰিম। ভক্তসকলৰ ভিতৰত জটায়ুক শ্ৰেষ্ঠ আসন দিয়াত কি আশ্চৰ্য থাকিব পাৰে?

পিছত যেতিয়া ৰাম লঙ্কাত যুদ্ধ কৰি জয়ী হয় সীতাই সেই ৰণ দেখা পোৱা নাই। সীতা তেতিয়া অশোক বনত বন্দিনী। তেওঁ কেৱল যুদ্ধৰ বাতৰি আৰু স্বামীৰ বীৰত্বৰ কথা শুনিয়েই সন্তুষ্ট হৈ থাকিব লাগিছিল। কিন্তু দণ্ডকাৰণ্যত সীতাই জটায়ুৰ ভক্তি আৰু বীৰত্ব নিজ চকুৰে দেখা পাইছিল। নিৰস্ত্ৰ হৈয়ো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰেৰে সুসজ্জিত আৰু ৰক্ষা-কৱচ যুক্ত ৰাক্ষসৰ লগত চৰাইটোৱে তুমুল ৰণ দিলে আৰু নিজৰ প্ৰাণৰ বিনিময়ত ৰাক্ষসৰ গৰ্ব খৰ্ব কৰিলে। লঙ্কাৰ যুদ্ধতকৈ জটায়ুৰ লগত হোৱা ৰাৱণৰ যুদ্ধ অধিক চিত্তাকৰ্ষক। সেই কাৰণে ধাৰ্মিক লোকসকলে জটায়ুক ভৰতৰ নিচিনাকৈ ভক্তি আৰু পবিত্ৰ পথ নিৰ্দেশক বুলি জ্ঞান কৰে।

ৰামে ক'লে, "লক্ষ্মণ, শুকান খৰি সংগ্ৰহ কৰা। মই চিতা সাজিম। আমি পিতাৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া কৰিবলৈ নেপালোঁ। যি আমাৰ হকে জীৱন দিলে সেই পক্ষী-পিতাৰ দাহকাৰ্য সমাধা কৰোঁ আহাঁ।"

ৰাম-লক্ষ্মণে পবিত্ৰ মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰি মৃত পক্ষীৰ আত্মাৰ উদ্দেশ্যে পিণ্ডদান কৰি ক'লে, "হে পক্ষীৰাজ, মহাযজ্ঞকাৰী ধাৰ্মিকসকলৰ পুণ্য তোমাৰ হওক। মহা তপস্যাকাৰী বানপ্ৰস্থসকলৰ পুণ্য তোমাৰ হওক। মহৎ ভূমিদান কৰা লোকসকলৰ পুণ্য তোমাৰ হওক। যুদ্ধ ক্ষেত্ৰত মহা বিক্ৰমেৰে যুদ্ধ কৰা যোদ্ধাৰ পুণ্য তোমাৰ হওক। সজ্জনৰ পুণ্য তোমাৰ হওক।"

ক্ৰিয়া সমাপন কৰাৰ পিছত ৰামৰ মন স্থিৰ আৰু দৃঢ় হ'ল।

ভাৰতবৰ্ষৰ লক্ষ লক্ষ নৰ-নাৰী আৰু শিশুৰ কাৰণে ৰামায়ণ কেৱল সাধুকথাই নহয়। নিজৰ জীৱনৰ ঘটনাৱলীতকৈয়ো ইয়াত অধিক সত্যতা আৰু তাৎপৰ্য আছে। সূৰ্যৰ ৰশ্মিৰ প্ৰভাৱত যেনেকৈ উদ্ভিদ গজে ভাৰতবৰ্ষৰ জনগণেও ৰামায়ণৰ অনন্ত অনুপ্ৰেৰণা সেৱন কৰি কৃষ্টি আৰু মানসিক শক্তি আহৰণ কৰে।

আমি যেতিয়া বিপদগ্ৰস্ত বা কষ্টত পৰা নিঃসহায়জনক দেখা পাওঁ তেতিয়া আমি জটায়ুৰ নাম স্মৰণ কৰি অৱস্থা ব্যতিৰেকে দৃঢ় চিত্তেৰে সাহায্য কৰোঁ আহক।

ৰামৰ ক্ষুণ্ণ স্বাস্থ্য আৰু শোকৰ বিলাপক আন এটা ধৰ্মৰ সন্মানিত অৱতাৰ পুৰুষ এজনৰ আচৰণৰ লগত মিলাব পাৰি। বাইবেলত কৈছে যে

ক্ৰুছবিদ্ধ কৰাৰ পিছত আৰু প্ৰাণ ত্যাগ কৰাৰ সময়ত যীশুৱে উচ্চস্বৰে কৈছিল, "ইলই । ইলই । লামা ছাবাক্থানি ।" এই হিব্ৰুবাক্যৰ অৰ্থ : "মোৰ প্ৰভু, মোৰ প্ৰভু, তুমি মোক পৰিত্যাগ কৰিছা কিয় ?"

যুগে যুগে অৱতাৰী পুৰুষসকলৰ ৰহস্য একেই । মাটিৰ দেহা আৰু চকুলোৰে তেওঁলোকে অৱয়া ধাৰণ কৰে আৰু অন্যান্য মৰণশীলজনৰ দৰে দুখ-দুৰ্গতি ভোগে আৰু বিলাপো কৰে ।

চল্লিশ অধ্যায়

বাওঁ চকু লৰে

ক্ৰমানুয়ে ইটোৰ পিছত সিটোকৈ অপ্ৰত্যাশিতভাৱে বিপদগ্ৰস্ত হৈ ৰাম-লক্ষ্মণ মাজে সময়ে নিৰুৎসাহ হৈছিল । তেওঁবিলাক কেতিয়াবা নিৰাশ হৈ পৰিছিল । কিন্তু ইজনে সিজনক উৎসাহ দি তেওঁলোক আগবাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে ।

অৰণ্যৰ ভিতৰেদি যাওঁতে দুয়ো হঠাৎ এটা বিশালকায়, কুৎসিত, মূৰ আৰু ভৰি নথকা ৰাক্ষস দেখা পালে । তাৰ মুখখন বহল, পেটত লগা, দুখন বিৰাট বাহু । নিজৰ ঠাইৰপৰা নুঠাকৈয়ে এই বাহু মেলি সি বাঘ, ভালুক বা অন্য প্ৰাণী ঢুকি পায় ; ধৰি আনি গিলি পেলায় । তাৰ চকু এটাহে । চকুটো বুকুত লগা আৰু দেখাত ভয়ঙ্কৰ ।

এই জন্তুটো দেখি দুয়ো ক্ষন্তেকলৈ থমকি ৰ'ল আৰু কি কৰিব ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে ।

তাৰ পিছত ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "আমি অনিশ্চিত হ'ব নেলাগে । তুমি এখন বাহু কাটি পেলোৱা । আনখন মই কাটি পেলাম ।"

তেওঁলোকে সেইমতেই কৰিলে । এই ৰাক্ষসৰ নাম কবন্ধ, অৰ্থাৎ দেখাত ঢোল যেন । বাহু দুখন ছিগি যোৱাৰ পিছত সি নিঃসহায় হ'ল আৰু ক'বলৈ ধৰিলে, "মোৰ দুষ্কৰ্মৰ কাৰণে ইন্দ্ৰই শাপ দি মোক এই কুৰূপ দেহা আৰু অশোভন নাম দিলে । আপোনালোক নিশ্চয় ৰাম-লক্ষ্মণ । ইন্দ্ৰই মোক কৈছিল যে ৰাম-লক্ষ্মণে যেতিয়া মোৰ দুই বাহু কাটি মোক অগ্নিত সমৰ্পণ কৰিব তেতিয়াহে মই শাপমুক্ত হম ।"

দুৰ্ভগীয়া ৰাক্ষসটোৰ কামনা পূৰণ কৰিবলৈ ৰাজপুত্ৰ দুজনে চিতা সাজিলে আৰু তাত কবন্ধৰ মৃত দেহাটো অৰ্পণ কৰিলে। জুই জ্বলি থাকোঁতে এটা অপৰূপ সুন্দৰ মূৰ্তিয়ে জুইৰ মাজৰপৰা ওলাই আকাশী ৰথ এখনত উঠি স্বৰ্গত প্ৰবেশ কৰিলে। যোৱাৰ আগতে ৰাক্ষসে ৰামক ক'লে। "ঋষ্যমূক পৰ্বতত বাস কৰা সুগ্ৰীৱৰ সহায় ল'বলৈ। ককায়েক বালীয়ে ৰাজ্যৰপৰা খেদাই দিয়াৰ পিছত তেওঁ সততে ভয় আৰু বিপদৰ আশঙ্কাত আছে। তেওঁৰ সৌহাৰ্দ লাভ কৰিলে আপুনি সফল হ'ব।" এইদৰে কৈ কবন্ধ অন্তৰ্ধান হ'ল।

ৰাম-লক্ষ্মণে এতিয়া পম্পাৰ ফালে মুখ কৰি যাবলৈ ধৰিলে। সেই নিতোপন অঞ্চলত তেওঁলোকে বৃদ্ধা সন্ন্যাসিনী, মতঙ্গ মুনিৰ শিষ্যা শবৰীৰ আশ্ৰম দৰ্শন কৰিলে আৰু তেখেতৰ আতিথ্য গ্ৰহণ কৰিলে।

শবৰী অৰণ্যৰ জনজাতীয় তিৰোতা। তেওঁ বৃদ্ধ মুনি মাতঙ্গৰ আশ্ৰমৰ অনুগতা শিষ্যা। মুনিৰ প্ৰয়াণৰ সময়ত শবৰীয়েও মৃত্যু বৰণ কৰিব খুজিছিল। কিন্তু মুনিয়ে শবৰীক বাধা দি ক'লে যে তেওঁৰ সময় উপস্থিত হোৱা নাই আৰু তেওঁ বিষ্ণুৰ অৱতাৰ ৰামৰ আগমনৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰিব লাগে, কিয়নো ৰাম-দৰ্শনৰ পুণ্যভাগ তেওঁৰ ভাগ্যত আছে। সেইদেখি বৃদ্ধ তিৰোতা গৰাকীয়ে সোতোৰা-সোতোৰ দেহাৰে সাধু জীৱন যাপন কৰি আশ্ৰমখনি প্ৰত্যাশিত অতিথিৰ কাৰণে অতীজৰ দৰে মনোমোহা কৰি থৈছিল। ৰাজপুত্ৰ দুজন আহিলতে শবৰীয়ে আগৰেপৰা গোটাই থোৱা ফল-মূলখিনি আগবঢ়াই দিলে আৰু মাতঙ্গ-আশ্ৰমৰ বিচিত্ৰতা দেখুৱালে। তাৰ পিছত তেওঁলোকৰ অনুমতি লৈ নিজে চিতা জ্বলাই তাত প্ৰবেশ কৰি স্বৰ্গলৈ গমন কৰিলে।

এই সাধ্বী সন্ন্যাসিনীৰ দৰ্শনলাভ আৰু পম্পানদীৰ পবিত্ৰ সলিলে দুয়ো ৰাজপুত্ৰৰ মনত শক্তি যোগালে। তেওঁলোকে ইয়াৰ পিছৰ কৰ্তব্য চিন্তা কৰিলে।

ৰামে ক'লে, "লক্ষ্মণ, মোৰ এনে ভাব হৈছে যে আমি কৃতকাৰ্য হ'ম। আমি সুগ্ৰীৱৰ সহায় লোৱা উচিত হ'ব। তেওঁক বিচাৰি বলা আহা।"

---

* বাল্মীকিৰ মতে ইন্দ্ৰৰ দ্বাৰা শাপভ্ৰষ্ট হৈ কবন্ধৰ দিব্যজ্ঞান লোপ পাইছিল। শাপৰ পৰা মুক্ত হ'লত অৰ্থাৎ দগ্ধ হ'লহে তাৰ দিব্যদৃষ্টি লাভ হ'ল। কবন্ধই শাপৰপৰা মুক্ত হৈ ৰামক ক'লে, "সন্ধি, বিগ্ৰহ, যান, আসন, দ্বৈতাৰ আৰু সমাশ্ৰয় এই ছয় উপায়েৰে ৰজাই পথ নিৰ্ণয় কৰে। তাৰ ভিতৰত সমাশ্ৰয় অৱলম্বন কৰা আপোনাৰ এতিয়া কৰ্তব্য।"—অনুবাদকৰ টোকা

তেওঁলোকে পম্পাৰ চাৰিওফালে ঘূৰিলে। ঠাইখন মনোৰম। ইয়াৰ সৌন্দৰ্যই আৰু নানা তৰহৰ পশু-পক্ষী, গছ-গছনিয়ে ৰামৰ শোক বেছিহে কৰিলে। প্ৰত্যেক সুন্দৰ বস্তুৱে তেওঁৰ হৃদয় শেলৰ দৰে বিন্ধিছিল। তেওঁ ভাবিলে: "সীতাই এই সৌন্দৰ্য কিমান উপভোগ কৰিলেহেঁতেন?" চেষ্টা কৰিছিল যদিও তেওঁ যি নৰৰূপ গ্ৰহণ কৰিছিল সেই নৰজীৱনৰ শোক দমন কৰিব নোৱাৰিলে।

লক্ষ্মণে তেওঁক প্ৰবোধ দিবলৈ যত্ন কৰি ক'লে, "বৈদেহীক যদি দেৱজননী অদিতিয়েো গৰ্ভত লুকুৱাই থয় তথাপি আমি তেওঁক বিচাৰি উলিয়াম। ৰাৱণেৰো পৰিত্ৰাণ নাই। তাকো বধ কৰি বৌক উদ্ধাৰ কৰিম। আপুনি এনেকৈ নিৰাশ হোৱা উচিত হোৱা নাই। দুশ্চিন্তা আৰু দুৰ্বলতাই আপোনাক পৰাজিত কৰিছে কিয়? আমি যদি মূল্যবান বস্তু হেৰুৱাওঁ তেন্তে আমি তাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈহে চেষ্টা কৰিব লাগে। কেতিয়াবা আমাৰ স্নেহেই বৈৰী হয়। অধিক প্ৰণয়ে শোক ওপজায় আৰু শোকে প্ৰচেষ্টা শিথিল কৰে। আপোনাক বুজোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই। আপুনি সকলো জানে। আমি নিৰাশ হোৱা অনুচিত। প্ৰণয়বশতঃ জন্ম শোক আঁতৰি পাহৰি পেলাই সেইমন কাৰ্যত নিয়োগ কৰোঁ আহক। আপুনি বল বাঢ়ক। মনত আশা ৰাখক। আমি কৃতকাৰ্য হ'ম। দাদা, আপোনাৰ শোক দূৰ কৰক।"

এইদৰে ভায়েকে ককায়েকক প্ৰবোধ দিলে। টীকাকাৰসকলে লক্ষ্মণক আদিশেষৰ নিচিনা জ্ঞান কৰে। আদিশেষ নামেৰে সাপ বিষ্ণুৰ প্ৰতিৰক্ষক। সেইদৰে লক্ষ্মণেও সততে ৰামক নতুন শক্তি আৰু উদ্দীপনা দিবলৈ যত্ন কৰিছিল।

পলাই থকা বানৰ ৰাজপুত্ৰ সুগ্ৰীৱ আৰু তেওঁৰ বিশ্বস্ত অনুচৰবৰ্গই ওচৰত সতৰ্ক হৈ পহৰা দি থাকোঁতে ৰাম-লক্ষ্মণক অৰণ্যত বিচৰণ কৰি ফুৰা দেখিলে। তেওঁলোকৰ সন্দেহ হ'ল। বালীয়ে তেওঁক ৰাজ্যৰপৰা খেদাই দিলে। তাৰপৰা খেদা খাই এই পৰ্বতত তেওঁলোকে বাস কৰিছে। ঋষিৰ অভিশাপত এই ঠাই বালীৰ অগম্য। আৰু এতিয়া বালীয়ে ছদ্মবেশ ধৰি সুগ্ৰীৱক বধ কৰিবৰ কাৰণে আলোচা ইয়ালৈকে৷ পিছ লৈছে। অথবা সুগ্ৰীৱে ভাবিলে কোনোৱা বালীৰ পক্ষৰ ক্ষত্ৰিয় যোদ্ধাই তেওঁক বধিবলৈ আহিছে। বানৰবিলাকে আতঙ্কত ইফালে সিফালে দৌৰি পলাবলৈ ধৰিলে।

সুগ্ৰীৱৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী হনুমানে আশ্বাস দি ক'লে, "বালী অহা নাই। আনকি এওঁবিলাক বালীৰ বন্ধু যেন মোৰ মনে নধৰে। ভয়ৰ কাৰণ নাই। মই আগবাঢ়ি গৈ এওঁলোকৰ লগত কথা হ'ম আৰু সত্যাসত্য নিৰূপণ কৰিম।"

সুগ্ৰীৱে সকাহ পালে। তেওঁ ক'লে, "তাকে কৰা। কিন্তু সাৱধান হ'বা, সত্যকথা অনুসন্ধান কৰি শীঘ্ৰে উলটি আহিবা। তোমাৰ পুৰা কৌশল প্ৰয়োগ কৰিবা। মোৰ মনত-সংশয় উপজিছে। তেওঁবিলাকে কাৰোবাক বিচাৰি ফুৰা যেন মনে ধৰিছে। মোকে বিচাৰিছে যেন নেলাগেনে ?"

ব্ৰাহ্মণৰ বেশ ধৰি হনুমান ৰাম-লক্ষ্মণৰ কাষ পালেগৈ। ৰাজপুত্ৰৰ আগত থিয় দিয়াৰ মাত্ৰকতে হনুমানৰ অন্তৰত বিশ্বাস বোধ হ'ল। তেওঁ নিসংকোচে ক'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

হনুমানে নিজক গোপন কৰি এচন কথা জানিবলৈ গৈছিল। কিন্তু তেওঁ কৈ থাকোঁতে সতৰ্কতা পাহৰি গৈ নিজৰ আৰু বান্দৰ-ৰজাৰ বিষয়ে আদ্যোপান্ত ক'লে।

প্ৰভুৰ আগত ভক্তৰ যি মনোভাৱ হয় ৰাম-লক্ষ্মণৰ আগত হনুমানো তেনেদৰে আপোন পাহৰা হ'ল আৰু তেওঁলোকৰ বন্দনা কৰিবলৈ ধৰিলে। হনুমানে আত্মপৰিচয় দি ক'লে যে তেওঁ ৰজাৰ আদেশতহে ছদ্মবেশী হৈ আহিছিল।

হনুমানে ক'লে, "ৰাজৰ্ষি, আপোনালোকৰ সান্নিধ্যত মোৰ অন্তৰ আনন্দেৰে পৰিপূৰ্ণ হৈছে। আপোনালোক এনে জ্যোতিষ্মান। দেখিলে দেৱতা যেন লাগে। বোধকৰোঁ আপোনালোক তপস্যা কৰিবলৈকে বনলৈ আহিছে। কিন্তু এই অগম্য স্থানলৈ অহাৰ প্ৰয়োজন বা কি ? আপোনালোকৰ পৰিচয় দান কৰক। আপোনালোকৰ উপস্থিতিয়ে এই বন আৰু নদীৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰিছে। আপোনালোকৰ দেহাৰ গঠন আৰু মুখ মনোহৰ। বনৰ জীৱ-জন্তুৱে আপোনালোকৰ ফালে ভয় আৰু ভক্তিৰে চাই আছে। আপোনালোকৰ ভক্তি আৰু সাহস স্পষ্ট হৈ পৰিছে। আপোনালোক কোন আৰু ক'ৰপৰা আহিছে ? দেখিলে মনে ধৰে বিশাল সাম্ৰাজ্য শাসনৰ ক্ষমতা আপোনালোকৰ আছে, তথাপি আপোনালোকে তপস্বীৰ বেশ অৱলম্বন কৰিছে। জঁটাবন্ধা চুলি আৰু গছৰ বাকলি পৰিধান কৰি তাৰ লগত আপোনালোকে ধনু-কাঁড় লৈ ফুৰিছে।"

"আপোনালোক নিস্তব্ধ কিয় ? ইয়াত বান্দৰ-ৰজা সুগ্ৰীৱে ককায়েক বালীয়ে ৰাজ্যৰপৰা খেদি দিয়াত গোপনে বাস কৰিছে। তেওঁ শোকাৰ্ত। মই তেওঁৰ মন্ত্ৰী। মোৰ নাম হনুমান। মই বায়ুপুত্ৰ। ৰজাৰ আদেশ মতে মই ব্ৰহ্মচাৰীৰ বেশ ধৰি আপোনাৰ আগত উপস্থিত হৈছোঁ।"

হনুমানৰ বিনয়ী কথা শুনি ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে, "ভাই, হনুমানৰ কথা শুনি মই আত্মবিশ্বাসেৰে অনুপ্ৰাণিত হৈছোঁ। তেওঁৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণকৈ

বিশ্বাস হৈছে। তেওঁৰ বাক্যৰ মাধুৰ্য, শুদ্ধ উচ্চাৰণ আৰু ছন্দময় বচন লক্ষ্য কৰিলানে? তেওঁ বেদাধ্যায়ী আৰু ব্যাকৰণজ্ঞৰ দৰে কথা কৈছে। তেওঁ আদৰ্শ দূত। যি ৰজাৰ এনে কটকী আছে তেওঁ সৌভাগ্যবান। আমি যাক বিচাৰি ফুৰিছোঁ তেৱেঁই আমাৰ সন্ধান কৰিছে। আমি সুগ্ৰীৱক বিচাৰি আহিছিলোঁ। তেওঁ নিজেই আমাৰ ওচৰলৈ কটকী পঠিয়াইছে। আমি কটকীক সম্বৰ্ধনা জনাওঁ আহাঁ।”

তাৰ পিছত তেওঁলোকে হিয়া উবুৰিয়াই কথা-বাৰ্তা হ’ল। এহাতে ৰাম-লক্ষ্মণে, আনহাতে হনুমানে নিজৰ সুখ-দুখ আশা-নিৰাশাৰ ইতিবৃত্ত বৰ্ণাই ক’লে।

এই কথা-বাৰ্তাৰ ফলত হনুমানৰ প্ৰতি লক্ষ্মণৰ গভীৰ স্নেহ উপজিল। তেওঁ হনুমানক ক’লে, “দাদাৰ জন্ম সমৃদ্ধিৰ মাজত। তেওঁ সম্ৰাটৰ জ্যেষ্ঠপুত্ৰ হৈয়ো ৰাজসিংহাসন পৰিত্যাগ কৰি বনলৈ আহিছে। ৰাৱণে ছলনা কৰি আমাক আশ্ৰমৰপৰা আঁতৰাই নি দাদাৰ প্ৰাণাধিকা পত্নীক হৰণ কৰিলে। এজন দৈত্যই অভিশপ্ত হৈ ৰাক্ষসৰ ৰূপ ধৰি আমাক কৈছিল যে আমি যদি বান্দৰ ৰজা সুগ্ৰীৱৰ সহায় লওঁ তেন্তে ৰাক্ষসে অপহৰণ কৰা ৰাজকুমাৰীক উদ্ধাৰ কৰিব পাৰিম। সেইদেখি আমি তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সুগ্ৰীৱৰ সহায় বিচাৰি আহিছোঁ। সেই উদ্দেশ্যেই আমি ইয়াত উপস্থিত হৈছোঁ। আপোনাৰ ৰজাৰ লগত বন্ধুত্ব লাভ কৰিবলৈ আগ্ৰহ কৰিছোঁ।”

হনুমানে উত্তৰ দিলে, “বালীয়ে সুগ্ৰীৱকো নিৰ্যাতন কৰিছে, সুগ্ৰীৱৰ ৰাজ্য আৰু পত্নী হৰণ কৰিছে। এতিয়া নিশ্চয় তেওঁ উভয়কে পুনৰুদ্ধাৰ কৰিব। মোৰ ৰজা আপোনালোকৰ লগত বন্ধুত্ব স্থাপন কৰি উপকৃত হ’ব আৰু আপোনালোকৰ যত্নও সফল হ’ব।”

তাৰ পিছত তেওঁলোক সুগ্ৰীৱৰ ওচৰলৈ গ’ল। বাটটো এনেকুৱা যে বান্দৰহে সেই বাটেদি যাব পাৰে। হনুমানে নিজৰ স্বাভাৱিক ৰূপ ধাৰণ কৰি দুয়ো ৰাজকুমাৰক বোকোচাত বান্ধি লৈ গ’ল। সজ্জনসকলৰ প্ৰাণৰ তৎক্ষণাত সংযোগ আৰু সন্মিলন হৈ যায়। ‘কুৰাল’ত* কোৱাৰ দৰে দুখন অন্তৰৰ স্বতঃপ্ৰসূত পৰস্পৰ আকৰ্ষণ আৰু অদূৰৱৰ্তী পৰিচয়ে সখ্যভাৱ সৃষ্টি কৰিলে এই বন্ধুতাও বিধিৰ বিধানৰ অংশ মাথোন। হনুমানৰ শ্ৰেষ্ঠতম ভক্তিৰ

---

* তামিল ভাষাত লেখা এখন নীতিশাস্ত্ৰৰ পুথি —অনুবাদকৰ টোকা

ৰ্য্য অৱতাৰৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ অৰ্থেই ৰামৰ হকে নিয়োগ কৰিবলৈ অদৃষ্টই পূৰ্বতে লিপিবদ্ধ কৰি থৈছিল। সেইদেখি প্ৰথম পৰিচয়তে হনুমানৰ যাচিত সাহায্য সাদৰে গ্ৰহণ কৰিবলৈ ৰাম মান্তি হ'ল।

দুই ৰাজপুত্ৰক কান্ধত ভাৰ বৈ নিয়াটো আভ্যন্তৰিক সম্মিলনৰ বাহ্যিক প্ৰতীক মাথোন। বন্ধু বা প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাই যেনেকৈ সাবটা-সাবটি কৰে প্ৰিয় ভৃত্য হনুমানো সেইদৰে তেওঁৰ প্ৰভুক কান্ধত লৈ হৰ্ষত বিভোৰ হৈছিল।

মালয় পৰ্বতত উঠি হনুমান সুগ্ৰীৱৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল আৰু ৰাম-লক্ষ্মণৰ আগমনি ঘোষণা কৰি ক'লে, "ৰাম জ্ঞানী আৰু ধাৰ্মিক ৰাজপুত্ৰ। তেওঁ বিখ্যাত সম্ৰাট দশৰথৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ। পিতৃৰ অঙ্গীকাৰ পূৰণ কৰিবৰ অৰ্থে তেওঁ অযোধ্যা পৰিত্যাগ কৰি ভায়েক আৰু পত্নীক লগতলৈ বনলৈ আহিল। দশৰথ ৰজা সৰুৰাণীৰ ওচৰত পূৰণিকলীয়া অনিৰ্দিষ্ট প্ৰতিজ্ঞাত আবদ্ধ হৈ ৰামক নিৰ্বাসন দিবলৈ বাধ্য হ'ল। অৰণ্যত থাকোঁতে ৰাজপুত্ৰৰ ক্ষন্তেক অনুপস্থিতিৰ সুযোগ লৈ ৰাৱণে ৰামৰ পত্নীক হৰণ কৰে। ৰামে আপোনাৰ সহায় বিচাৰি ইয়ালৈ আহিছে। ৰাজকুমাৰ দুজন আপোনাৰ বন্ধুত্ব লাভৰ যোগ্য। আপুনিও এনে বীৰৰ লগত বন্ধুত্ব কৰি বিশেষ লাভবান হ'ব।"

সুগ্ৰীৱে প্ৰিয়দৰ্শন পুৰুষৰ ৰূপ ধৰিলে আৰু দুয়োজন ৰাজকুমাৰৰ লগত হিয়া উবুৰিয়াই আলাপ কৰিলেগৈ। তেওঁ হাতখন ৰামলৈ আগবঢ়াই দি ক'লে, "ৰাজপুত্ৰগণ, আপোনালোকে যদি বান্দৰৰ বন্ধুতাত গুৰুত্ব দিয়ে তেন্তে মই সৌহাৰ্দ আগবঢ়ালোঁ, গ্ৰহণ কৰক। আপোনালোকৰ মহত্ত্ব আৰু গুণৰ কথা হনুমানে মোক কৈছে।"

ৰামে সুগ্ৰীৱৰ হাতত ধৰিলে আৰু আলিঙ্গন কৰিলে।

হনুমানে খৰি আনি জুই ধৰিলে। অগ্নিক প্ৰদক্ষিণ কৰি ৰাম আৰু সুগ্ৰীৱে পৰস্পৰ সৌহাৰ্দ অঙ্গীকাৰ কৰিলে। তেওঁলোকে শপত গ্ৰহণ কৰি ক'লে, "আমি পৰস্পৰৰ দুখ-শোকৰ ভাগী হ'লোঁ। আমাৰ বন্ধুতা অক্ষয় হ'ব।"

গছৰ ডাল এটা কাটি আনি তাৰ ওপৰত ৰাম আৰু সুগ্ৰীৱ দুয়ো বহিল। তাৰ পিছত তেওঁলোকে পৰম হৰিষেৰে কথা-বতৰা হ'ল। হনুমানে আৰু লক্ষ্মণেও আন এটা ডালত বহি তদ্ৰূপ কৰিলে।

সুগ্ৰীৱে নিজৰ জীৱনৰ কাহিনী ক'বলৈ ধৰিলে। এসময়ত তেওঁ আৰু তেওঁৰ পৰাক্ৰমী ককায়েক বালী কেনেকৈ পৰস্পৰৰ প্ৰতি আসক্ত আছিল

আৰু হিংসুক অদৃষ্টই সুগ্ৰীৱৰ বিনাদোষত উভয়কে কেনেকৈ অজাত বৈৰী কৰিলে, সকলো ভাঙি ক'লে। ঘটনাটো এনেকুৱা :

এসময়ত মায়াবী নামেৰে ৰাক্ষস এটাই মাজনিশা ৰাজধানী কিষ্কিন্ধ্যাৰ সিংহ দুৱাৰত উপস্থিত হৈ দম্ভেৰে বালীক অতীতৰ কাজিয়া সুঁৱৰি তন্মুহূৰ্তে যুঁজলৈ আহ্বান জনালে। বালী কেতিয়াও যুদ্ধত পিছ নপৰে, ততালিকে তেওঁ প্ৰচণ্ড বেগে অগ্ৰসৰ হ'ল। সুগ্ৰীৱ বালীৰ পিছে পিছে গ'ল। দুয়োকে দেখি ৰাক্ষসে পলায়ন কৰিলে। তাক খেদি গৈ এটা বৃহৎ গুহালৈ সোমাই যোৱা দেখা পালে। গুহাৰ মুখখন ঘাঁহ বনেৰে ঢাক খাই আছিল। বালীয়ে সুগ্ৰীৱক শপত খুৱাই লৈ দুৱাৰ মুখত অপেক্ষা কৰিবলৈ ক'লে। সেইদৰে বালীয়ে শত্ৰুক খেদি অন্ধকাৰ গুহাৰ ভিতৰলৈ জাঁপ মাৰি দিলে। সুগ্ৰীৱে বছৰৰ বাট চাই থাকিল কিন্তু বালী উভটি নাহিল। তাত বৈ থাকোঁতে তেওঁৰ মনত সন্দেহ উপজিল। এনেতে গুহাৰ ভিতৰৰপৰা অস্পষ্ট চিঞৰ আৰু তৰ্জন-গৰ্জন শুনিবলৈ পালে। তেওঁ ভয়াৰ্ত হৈ গুহাৰ ভিতৰৰ সেই আৰ্তনাদ বালীৰ যেন শুনিলে। এনেতে গুহাৰ ভিতৰৰপৰা জোলোকা জোলোকে জীয়া তেজ ফেনেৰে সৈতে সাউৎকৰে ওলাই আহিল। ইয়াৰপৰা সুগ্ৰীৱে নিশ্চয়কৈ বুজিলে যে যুঁজত বালীৰ মৃত্যু হ'ল। বিজয়ী ৰাক্ষসটোৱে যুদ্ধ জয়ৰ উলাহত বুকু ফুলাই গৈ কিষ্কিন্ধ্যা ধ্বংস কৰিব নোৱাৰক বুলি সুগ্ৰীৱে গুহাটোৰ মুখত এচপৰা ডাঙৰ শিল পাতি দি মুখখন বন্ধ কৰি পেলালে। তাৰ পিছত সুগ্ৰীৱ কিষ্কিন্ধ্যালৈ গৈ বালীৰ মৰণৰ বাতৰি দিলে। অৰাজক দেশ বিপদৰ স্থল। সেইদেখি মন্ত্ৰী আৰু আত্মীয়বৰ্গই সুগ্ৰীৱক খালী হৈ থকা সিংহাসনত বহুৱালে। সুগ্ৰীৱে ৰাজক্ষমতা ভোগ কৰি থাকোঁতে এদিন আচম্বিতে বালী আহি উপস্থিত হ'ল। বালী খঙত একোনাই হ'ল। তেওঁৰ শৰীৰ ঘূৰ্ণীয়া। সুগ্ৰীৱক ৰাজদ্ৰোহ আৰু ভাতৃৰ প্ৰতি অবৈধ আচৰণৰ অভিযোগ দি দেশৰপৰা নিৰ্বাসন দিলে। তেওঁৰ মতে সুগ্ৰীৱৰ নিচিনা নীচজন দেশত থাকিব নেপায়। সুগ্ৰীৱক বালীয়ে বধ নকৰিলে কেৱল নিজৰ ভায়েক বুলিহে। এইদৰে নিষ্ঠুৰ নিয়তিয়ে সুগ্ৰীৱক নিজৰ থকা ঘৰ, সিংহাসন আৰু ভাৰ্য্যা প্ৰমুখ্যে যথাসৰ্বস্বৰপৰা বঞ্চিত কৰিলে। তাৰ ফলত সুগ্ৰীৱে লগত কেইজনমান বিশ্বস্ত বন্ধু লৈ অৰণ্যত আশ্ৰয় ল'বলগীয়া হ'ল। ইয়াত অন্ততঃ সুগ্ৰীৱ নিৰাপদ, কিয়নো এজন ঋষিৰ এনে অভিশাপ আছিল যে তাত প্ৰৱেশ কৰা মাত্ৰেই বালীৰ মৃত্যু ঘটিব।

বালী আৰু সুগ্ৰীৱৰ ঘটনাটো পুৰাণৰ নীতি শিক্ষাৰ এটি উদাহৰণ। বালী অথবা সুগ্ৰীৱৰ আচৰণত বিশেষ ভুল থকা বোলা নাছিল। ক্ৰোধে মন বিভ্ৰান্ত কৰে। খঙত যি বশৱৰ্তী হয় তেওঁ সত্যতা নিৰূপণ কৰিবলৈ সামৰ্থ হেৰুৱায়। সেইদৰে মানুহ ধ্বংস হয়। বালীৰ ক্ৰোধেই তেওঁৰ সৰ্বনাশ সাধিলে। সুগ্ৰীৱে বিনীতভাৱে দোষ স্বীকাৰ কৰিলে, কিন্তু বালীয়ে কৰ্ণপাত নকৰিলে। বালী ক্ৰোধান্বিত হ'ল। সুগ্ৰীৱেও নিৰ্বোধৰ দৰে খৰখেদা কৰাটো দোষ হৈছিল। ককায়েক মৰিছে বুলি ইমান সোনকালে তেওঁ ধৰি ল'ব নোলাগিছিল। তেওঁৰ ভয় হ'ল জানোচা বিজয়ী ককায়েকটোৱে ওলাই আহি তেওঁকো বধ কৰি পেলায়। সেই ভয়ত তেওঁ গুহাটোৰ মুখখন বন্ধ কৰি থৈ ঘৰলৈ উলটি আহিল। প্ৰথমতে তেওঁ ৰজা হ'বলৈ ইচ্ছা নকৰিছিল, কিন্তু কথাত ভোল গ'ল। গভীৰভাৱে চিন্তা নকৰি তেওঁ মনৰ নিভৃত কোণত থকা বাসনাৰ ওপৰত সৈমান হ'ল। তাৰ ফলত তেওঁলৈ বিপদ আহিল। চিন্তাবিহীন আচৰণ অশান্তিৰ মূল। সুগ্ৰীৱৰ আখ্যানটোৰপৰা এই শিক্ষা পাওঁ।

পৰৰ ধনলৈ লোভ কৰিব নেলাগে। বিবেচনা কৰি কাম কৰিব লাগে আৰু নিজৰ বাসনাৰ ওপৰত সংযম থাকিব লাগে। সুগ্ৰীৱৰ বিপৰীত চৰিত্ৰৰ ভৰতে অযোধ্যাৰ মন্ত্ৰী আৰু প্ৰজাই টানি ধৰোঁতেও ৰাজমুকুট দৃঢ়ভাৱে প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। ভৰতৰ চৰিত্ৰবল মহান; কিন্তু সুগ্ৰীৱ বেলেগ। তেওঁৰ মন দুৰ্বল আৰু তাৰ ফলত তেওঁৰ দুৰ্ভাগ্য হ'ল। প্ৰত্যাখ্যান কৰিবলৈ ভৰতৰ সাহ আছিল। সেইদেখি ভৰতৰ নাম চিৰস্মৰণীয়।

ৰামায়ণৰ প্ৰত্যেক আখ্যানে আমাৰ দৈনিক জীৱনৰ প্ৰয়োজনীয় কিছুমান নীতিকথাৰ শিক্ষা দিয়ে। কেতিয়াবা অৰ্থ পৰিষ্কাৰ হৈ থাকে। কেতিয়াবা অৰ্থ লুকাই থাকে। আমি যদি ভক্তিৰে পাঠ কৰোঁ আৰু দকৈ গমি চাওঁ তেন্তে সকলো সাৰ কথা উপলব্ধি কৰিব পাৰোঁ।

সুগ্ৰীৱে নিজৰ কাহিনী কৈ কৰুণভাৱে ৰামক সুধিলে, "মই বালীৰ ভয়ত আজি অৰণ্যবাসী। আত্মগোপন কৰি মই ইয়াত আছোঁ। আপুনি বালীক বধ কৰি মোৰ ৰাজ্য আৰু ভাৰ্যাক উদ্ধাৰ কৰি দিব পাৰিবনে?"

ৰামে উত্তৰ দিলে, "নিশ্চয় দিম। মোৰ ধনুৰপৰা বালীৰ নিস্তাৰ নাই। আপুনি নিশ্চিন্ত হওক।"

সুগ্ৰীৱ আৰু ৰামে এইদৰে কথা-বতৰা হৈ থাকোঁতে দূৰ দূৰণিত অশোকবনত সীতাৰ বাওঁ চকু লৰিছে। তিৰোতাৰ পক্ষে এই লক্ষণ শুভ। একে সময়তে ৰাক্ষসাধিপতিৰো বাওঁ চকু লৰিছিল। ই কিন্তু কুলক্ষণ।

একচল্লিশ

ৰামে সীতাৰ অলঙ্কাৰ দেখা পালে

তাৰ পিছত সুগ্ৰীৱে ৰাম-লক্ষ্মণৰপৰা পঞ্চৱটীৰ কথা শুনিলে। সীতাৰ বিৰহৰ যন্ত্ৰণা আৰু সীতাৰ নিৰাপত্তাৰ অনিশ্চয়তাৰ চিন্তাই ৰামৰ হিয়া কেনেকৈ চূৰমাৰ কৰিছে তাকো সুগ্ৰীৱে শুনিলে। সুগ্ৰীৱে সকলো কথা দ-কৈ হৃদয়ঙ্গম কৰিলে। তেওঁ ৰামক এইদৰে প্ৰবোধ দিলে, "মই লক্ষ্মণৰপৰা সকলো কথা শুনিছোঁ। আপোনাৰ ভয়-সংশয় দূৰ কৰক। আমি সীতাক যেনেতেনে বিচাৰি উলিয়াম। য'তে তেওঁক লুকুৱাই থওক তাতে শীঘ্ৰে বিচাৰি পাম।

"মই আৰু মোৰ সহচৰবিলাকে কান্দি-কাটি থকা তিৰোতা গৰাকীক এজন ৰাক্ষসে আকাশেদি বেগেৰে লৈ যোৱা দেখা পাইছিলোঁ। তেওঁ 'হাঁ ৰাম। হাঁ লক্ষ্মণ।' বুলি চিঞৰি গৈছিল।

"তিৰোতা গৰাকীয়েও আমাক লক্ষ্য কৰিছিল। তেওঁ বিহাখন গাৰপৰা সোলোকাই তাত নিজৰ অলঙ্কাৰখিনি টোপোলা বান্ধি তললৈ দলিয়াই দিলে। আমি টোপোলাটো বুটলি আনি থৈ দিলোঁ। এইবিলাক সীতাৰ হয় নে নহয়, চাওক।"

এই কথা শুনি ৰামে উদ্বিগ্ন হৈ ক'লে, "টোপোলাটো আনক, বেগতে আনক।"

সুগ্ৰীৱে গুহাৰ ভিতৰৰপৰা টোপোলাটো উলিয়াই আনিলে। ৰামে বিহাখন চাই শোকত ডুব গ'ল। এই সৰু টোপোলাটোৱেই ৰাক্ষসৰ হাতত সীতাই ভোগ কৰা যন্ত্ৰণাৰ চিত্ৰ ৰামৰ চকুৰ আগত দাঙি ধৰিলে। তেওঁ চকু মুদিলে আৰু লক্ষ্মণক টোপোলাটো খুলি অলঙ্কাৰখিনি চাবলৈ ক'লে। নিজে চাবলৈ তেওঁৰ সহ্য নহ'ল।

লক্ষ্মণে সেইমতে কৰিলে। তেওঁ ক'লে, "এইখিনি বৌদেউৰ অলঙ্কাৰ। এই বিষয়ে সন্দেহ নাই। এইখিনি মই চিনিছোঁ। কিয়নো বৌদেউৰ ভৰিত মূৰ লগাই সেৱা কৰোঁতে দেখা পাইছিলোঁ। বাকীখিনি চিনি নেপাওঁ, কিয়নো শৰীৰৰ আন অঙ্গত পিন্ধা গহনা মই কেতিয়াও লক্ষ্য কৰা নাছিলোঁ।"

বাল্মীকিয়ে লক্ষ্মণৰ মুখেদি কেনে স্নিগ্ধ ভক্তিৰ কথা কোৱাইছে। অথচ সীতাই অনুচিত কথা কৈ সেই দুৰ্ভগীয়া দিনটোত লক্ষ্মণৰ হৃদয় কেনেকৈ নিষ্ঠুৰভাৱে বিদ্ধ কৰি তেওঁক কাষৰপৰা খেদাই পঠিয়াইছিল।

ৰামে অলঙ্কাৰখিনি হাতলৈ লৈ এটা-এটাকৈ পৰীক্ষা কৰি চালে। তাৰ পিছত তেওঁ ক'লে, "অলঙ্কাৰখিনি নিশ্চয় কোমল বাঁহনিৰ ওপৰত পৰিছিল। সেই কাৰণে ভগা-ছিগা নাই।" তেওঁৰ প্ৰথমে খং উঠিল পিছত শোকে খুন্দা মাৰি ধৰিলে। তেওঁ ক'লে, "ৰাক্ষসটোক আদৰিবলৈ যমৰ দুৱাৰ মুকলি হৈছে। শীঘ্ৰে তাক স্বজাতিৰ সৈতে বধ কৰিম।"

ৰামৰ শোক আৰু খং দেখি সুগ্ৰীৱৰ চিন্তা লাগিল। যদিও তেওঁলোকে অগ্নিক সাক্ষী কৰি পৰস্পৰৰ প্ৰতি বন্ধুতাৰ শপত গ্ৰহণ কৰিছিল তথাপি সোন প্ৰথমে ৰামে কি কৰিব লাগে সেই প্ৰশ্ন সুগ্ৰীৱৰ মনত উদয় হৈছিল।

ৰামৰ যন্ত্ৰণা দেখি সুগ্ৰীৱৰ হিয়া গলি গ'ল। ৰাজ্য আৰু ভাৰ্যা হেৰুওৱা কিমান ডাঙৰ কথা তেও নিজেও বুজে। কিন্তু তথাপি প্ৰথম কাম প্ৰথমতে হ'ব লাগে। তেওঁ সতৰ্কভাৱে এই বিষয় উত্থাপন কৰিব লাগিব আৰু নিজৰ স্বাৰ্থক ৰামৰ স্বাৰ্থৰ আগত দেখাদেখিকৈ স্থান দিব নোৱাৰে। তাকে নকৰিলে তেওঁলোকৰ ন-কৈ পতা বন্ধুত্বৰ হানি হ'ব পাৰে। কিন্তু তেওঁ কিষ্কিন্ধ্যাৰ ৰজা আৰু উপজাতিটোৰ অধিপতি হিচাপে ৰামৰ যিমান সহায়ত আহিব পাৰিব, পলাতক ৰাজসিংহাসন প্ৰাৰ্থী হোৱা হ'লে যে সিমান সহায় কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন এই কথা নিস্বাৰ্থভাৱে ক'ব পাৰি। আনহাতে বালী জীয়াই থাকোঁতে যদি সুগ্ৰীৱে সীতা উদ্ধাৰৰ অভিযান আৰম্ভ কৰে তেন্তে বালীয়ে কি পথ অনুসৰণ কৰে কোৱা টান। অ' নহয়। এই অভিযানৰ প্ৰথম ছোৱাতে বানৰ ৰাজ্যৰ যাৱতীয় সবল হস্তগত কৰিব লাগিব আৰু তাকে কৰিবলৈ হ'লে প্ৰথমতে বালীক বধ কৰি সুগ্ৰীৱে নিজে ৰাজপাটত বহিব লাগিব। এইদৰে কৰিলেহে তেও নিজে আৰু ৰামো কৃতকাৰ্য হ'ব পাৰিব। কিন্তু ৰামৰ মানসিক অৱস্থা দেখি তেওঁ চিন্তা কৰি আগবাঢ়িব লাগিব।

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "এই দুষ্ট প্ৰকৃতিৰ ৰাক্ষসজনৰ শক্তি বা বাসস্থানৰ মই ভু নেপাওঁ। সীতাক সি ক'লৈ নিলে বা ক'ত লুকাই থৈছে তাৰ সম্ভেদ নেপাওঁ। তথাপি মই অঙ্গীকাৰ কৰিছোঁ, সীতা য'তে আছে তাতে সীতাক আৰু অপহৰণকাৰীক বিচাৰি উলিয়াম। লগে লগে ৰাক্ষসক বধ কৰাৰ আৰু সীতা উদ্ধাৰৰ উপায়ো উলিয়াম। আপুনি দুৰ্বৃত্ত ৰাক্ষসক বধ কৰি সুখ্যাতি

আজিৰ । নিৰাশ নহ'ব। অধৈৰ্য নহ'ব । শোকে মন দুৰ্বল কৰে । মোলৈ চাওকচোন । আপোনাৰ দৰেই ভাৰ্যাক হেৰুৱালোঁ, ৰাজ্যৰপৰা নিৰ্বাসিত হ'লোঁ আৰু কলঙ্কিত হ'লোঁ । তথাপি মোৰ শোক দমন কৰিছোঁ আৰু সাহ অটুট ৰাখিছোঁ। মই যদি বানৰ হৈ এনে কৰিব পাৰোঁ। আপোনাৰ পক্ষে এনে কাম অনেক গুণ সহজ । শোকত অধীৰ হ'লে মানুহ নিঃসহায় হয় আৰু একো কৰিব নোৱাৰে । গতিকে হে সখি, আপুনি শোক সম্বৰণ কৰক ।"

সুগ্ৰীৱৰ কথাখিনিয়ে ৰামৰ অন্তৰত সাঁচ বহুৱালে । তেওঁ চকুলো মচি সুগ্ৰীৱক সাৱটি ধৰিলে । সীতাৰ অলঙ্কাৰ দেখা পাওঁতে তেওঁৰ মন দুৰ্বল হৈছিল । এতিয়া তেওঁ দুৰ্বলতা আঁতৰাই পেলাই ধৈৰ্য আৰু আত্মসংযম ঘূৰাই পালে ।

ৰামে ক'লে, "সুগ্ৰীৱ, তোমাৰ বন্ধুতা মোৰ পৰম আদৰৰ । তোমাৰ পৰামৰ্শ শুনিম । সীতাক কেনেকৈ অন্বেষণ কৰিম তাক তুমি চিন্তা কৰা । তোমাৰ হকেই মোৰ হক । তোমাক কিষ্কিন্ধ্যাৰ ৰাজসিংহাসনত বহুৱাম । মই মিথ্যা বা দাম্ভিক কথা জীৱনত কেতিয়াও কোৱা নাই আৰু নকওঁ । তোমাক কেনেকৈ সান্ত্বনা দিব পাৰোঁ। মোক স্পষ্টকৈ কোৱা । মই তাকে কৰিম ।"

সুগ্ৰীৱ আৰু তেওঁৰ মন্ত্ৰীসকলে ৰামৰ কথা শুনি বৰ আনন্দ পালে । তেওঁবিলাকে বুজিলে যে তেওঁলোকৰ দুখৰ দিন সোনকালে আঁতৰিব আৰু সুগ্ৰীৱ আকৌ বান্দৰৰ ৰজা হ'ব ।

বিয়াল্লিশ অধ্যায়

সুগ্ৰীৱৰ সন্দেহ ভঞ্জন

ৰাজ্য আৰু ভাৰ্যাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সুগ্ৰীৱৰ প্ৰবল ইচ্ছা আছিল । কিন্তু এই কাৰ্য কেনেকৈ সাধিব পাৰে তাৰ উপায় পোৱা নাছিল । তেওঁৰ বাসনা পৰিপূৰ্ণ কৰাত বালীৰ শক্তি অভেদ্য প্ৰতিবন্ধক আছিল ।

সুগ্ৰীৱৰ মন্ত্ৰী হনুমানে তেওঁক বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিলে যে ৰামৰ সহায়ত তেওঁ কৃতকাৰ্য হ'ব । কিন্তু তেওঁৰ সন্দেহ দূৰ নহ'ল । ৰামৰ শক্তিয়ে বালীক পৰাজয় কৰিব পাৰিবনে ? এইটো অসম্ভৱ যেন লাগিল । বালীৰ শৰীৰ লোহা যেন । ৰামে তেওঁক বধিব কেনেকৈ ?

সুগ্ৰীৱৰ মনত ৰামৰ সামৰ্থ্যত সন্দেহ উপজিল। কিন্তু আন কোনেও তেওঁক সহায় কৰিব নোৱাৰে। ৰামে অন্ততঃ তেওঁৰ কাৰ্য সাধন কৰিব পাৰিব বুলি আশ্বাস দিছে। তেওঁৰ সামৰ্থ্য জুখি চাবলৈ কেনেকৈ সুযোগ পোৱা যায়? সুগ্ৰীৱে বহুত সময় চিন্তা কৰি এটা বুদ্ধি উলিয়ালে।

সুগ্ৰীৱে ৰামলৈ চাই কোমলাই ক'লে, "প্ৰভু, আপোনাৰ কথা শুনিলত মোৰ অন্তৰৰপৰা ভয় দূৰ হৈছে। আপোনাৰ বিক্ৰমৰ কথা জানো। আপোনাৰ এপাট শৰে ত্ৰিভুৱন ধ্বংস কৰিব পাৰে। আপোনাৰ আগত বালীয়ে তিষ্টিব কেনেকৈ? তথাপি বালীৰ বল-শক্তিৰ কথা আপোনাক জনোৱা মোৰ কৰ্তব্য। তেওঁ চাৰি সমুদ্ৰ পৰিক্ৰমণ কৰিহে সমুদ্ৰৰ জল হাতৰ অঞ্জুলিত লৈ প্ৰাতঃসন্ধ্যাৰ আচমন কৰে। গধুৰ পাহাৰ একোখন হাতেৰে দূৰাই তাক তেওঁ চোপ খেলা দি খেলিব পাৰে। তেওঁ বিশাল বৃক্ষকো বাঁহ-বন উঘলাৰ দৰে উঘালি পেলাব পাৰে। একালত দুন্দুভি নামেৰে মহৰূপী অসুৰ এজনৰ এহেজাৰ হাতীৰ বল আছিল। দুন্দুভিয়ে সাগৰক যুদ্ধলৈ আহ্বান কৰিলে সাগৰে কৌশল কৰি ক'লে, 'তুমি সমকক্ষৰ লগতহে যুঁজিব লাগে। উত্তৰকালে হিমবান থাকে। তুমি তেওঁক যুদ্ধলৈ আহ্বান কৰাগৈ। মই অক্ষম। মোক তুমি এৰি দিয়া।' দুন্দুভি সন্মত হ'ল আৰু উত্তৰ ফালে বেগাই গৈ হিমবানক যুদ্ধলৈ আহ্বান কৰিলে। দুন্দুভিয়ে হিমবানৰ পৰ্বতীয়া গাত শিঙেৰে খুচিবলৈ ধৰিলে। হিমবানে ক্ৰোধ সম্বৰণ কৰি ক'লে, 'মোক প্ৰহাৰ কৰিছা কিয়? মই যোদ্ধা নহওঁ। যিবিলাক ঋষি-মুনিয়ে মোৰ লগত থাকি আনন্দ পায়, তেনে সঙ্গী লৈ মই ইয়াত কাম কৰিছোঁ।' দুন্দুভিয়ে ক'লে, 'বাৰু, মই তেন্তে কাৰ লগত যুঁজিব পাৰোঁ, কোৱা। মোক সমকক্ষী যোদ্ধা লাগে।' হিমবানে ক'লে, 'দক্ষিণফালে তোমাৰ উপযুক্ত বৈৰী এজন আছে। তেওঁৰ নাম বালী। তেওঁ বান্দৰৰ ৰজা। তেওঁৰ বল-বীৰ্য তেওঁৰ পিতৃ ইন্দ্ৰৰ সমান। তুমি ইচ্ছা কৰিলে তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ তেওঁক যুদ্ধলৈ আহ্বান জনোৱা।'

"দুন্দুভিয়ে বালীৰ ৰাজপ্ৰাসাদলৈ চোঁ ল'লে। তাৰ দুৱাৰমুখ পায়েই বিকট চিঞৰ মাৰিলে। সি গছ-গছনি উঘালি পেলালে। বাটচ'ৰাটো ভাঙি পেলালে আৰু গুজৰি গুমৰি ক'লে, 'ওলাই আহা আৰু মোৰ লগত যুঁজ কৰি তোমাৰ শক্তিৰ পৰিচয় দিয়া।' বালীয়ে তেতিয়া ৰাণীৰ লগত বিহাৰ কৰিছিল। চিঞৰ শুনি তেওঁ অন্তেষপুৰৰ ৰমণীসকলেৰে সমাবৃত হৈ ওলাই আহিল। তেওঁ সুধিলে, 'দুন্দুভি, তই মোৰ দুৱাৰমুখত এনে চিৎকাৰ কৰিছ কিয়? তোৰ জানো জীৱনলৈ বিতৃষ্ণা জন্মিল?'

“বালীৰ নিন্দাসূচক কথাত অসুৰটোৰ খং উঠিল। সি ক'লে, ‘তোমাৰ ৰমণীসকলৰ আগত নিজৰ শক্তিৰ গৌৰৱ নকৰিবা। তোমাৰ লগত যুদ্ধ কৰিবলৈ মই উপস্থিত হৈছোঁ। তোমাৰ যদি পুৰুষত্ব আছে, তেন্তে ওলাই আহা আৰু তাক প্ৰকাশ কৰা। তুমি হয়তো ক'বা যে তুমি এতিয়া সুৰাপানত মত্ত। কিন্তু তোমাৰ মন সুস্থিৰ নোহোৱালৈকে মই অপেক্ষা কৰিম। তুমি নিশাটো আমোদ-প্ৰমোদ কৰি কটাই কাইলৈ পুৰাতে প্ৰিয়জনৰপৰা চকুপানী টুকি বিদায় লৈ মোৰ কাষলৈ মৃত্যু বৰ ল'বলৈ আহিব পাৰা।” *

“বালীয়ে দুন্দুভিৰ কথা শুনি হাঁহিলে। তেওঁ ক'লে, ‘ৰমণীসকল, তোমালোক অন্তেষপুৰলৈ যোৱা। হে অসুৰ, সুৰাপানত মই দুৰ্বল হোৱা নাই। তই যদি যুদ্ধ কৰিব খুজিছ তেন্তে এইটোতকৈ ভাল ক্ষণ নাই। এতিয়া ল।' এইদৰে কৈয়েই বিকট হাঁহি মাৰি তেওঁ অসুৰৰ নেজ ডালত খামোচ মাৰি ধৰি তাক টাকুৰী ঘূৰোৱাদি ঘূৰাবলৈ ধৰিলে আৰু শেষত এছাৰ মাৰি পেলাই দিলে। তেজ বতিয়াই দুন্দুভি মাটিত লুটি খাই পৰিল।

“অলপ পিছত অসুৰটো আকৌ থিয় হ'ল আৰু দুয়োৰে তয়াময়া যুঁজ লাগিল। ইন্দ্ৰপুত্ৰ বালীয়ে অসুৰক পিঠা কৰি পেলালে। তাৰ পিছত তেওঁ অসুৰৰ মৃতদেহটো দলিমাৰি দিলে। মৰা ম'হটো এক যোজন দূৰৈত পৰিল।

“অসুৰৰ দেহটোৰপৰা তেজৰ টোপা বতাহত উৰি গৈ মাতঙ্গ মুনিৰ আশ্ৰমত পৰিলগৈ। মুনি ক্ৰোধাৰ্ত হ'ল। তেওঁৰ আশ্ৰম অপবিত্ৰ কৰা কাৰণে কোন দোষী তেওঁ বিচাৰি উলিয়ালে। বালীয়ে গৰ্ব কৰি তেজ বৈ থকা মৰাশটো দলি মাৰি দি পবিত্ৰ স্থান অশুচি কৰিলে। মুনিয়ে অভিশাপ দিলে, ‘বালীয়ে যদি আশ্ৰমৰ চাৰিসীমাৰ ভিতৰতো প্ৰৱেশ কৰে তেন্তে তাৰ তত্তালিকে মৃত্যু ঘটিব।' সেই কাৰণেই মই বন্ধুবৰ্গক লৈ ইয়াত নিৰাপদে আছোঁ। অভিশাপৰ কাৰণেহে বালী ইয়াৰ ওচৰলৈ নাহে। এই শালগছখিনিলৈ চাওকচোন। বালীয়ে ইয়াৰ এজোপা গছ উঘালি লৈ চোলাৰ ধূলি জোকৰা দি গছজোপা জোকাৰি তাৰ পাতবিলাক সকৰাই পেলাব পাৰে। তেওঁৰ ইমান বল। তেনে ভয়াবহ ভ্ৰাতৃৰ শত্ৰুতা অৰ্জন কৰি মই কেনেকৈ নিৰ্ভয়ে থাকোঁ ?”

---

* বাল্মীকিয়ে কৈছে যে সুৰাপানত মত্ত কামমুগ্ধ বা ৰতিক্ৰিয়াযুক্ত পুৰুষক বধ কৰাৰ পাপ ভ্ৰূণহত্যাৰ পাপৰ সমান। ওপৰৰ অৰ্থ এনে হ'ব পাৰে যে স্ত্ৰী সম্ভোগত লিপ্ত হৈ থকা অৱস্থাত বালীক বধ কৰা বিধেয় নহয়।—অনুবাদকৰ টোকা।

লক্ষ্মণে বুজিলে যে ৰামৰ বলৰ পৰিচয় পালেহে সুগ্ৰীৱৰ মনত শান্তি আহিব। তেওঁ ক'লে, "দাদাই কি কৰি দেখুৱালে তেওঁৰ বালীক বধ কৰিব পৰা শক্তি আছে বুলি আপোনাৰ বিশ্বাস হ'ব?"

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "মোৰ অৱশ্যে সন্দেহ নাই। ৰামৰ বিক্ৰম ছাইৰ ভিতৰত থকা অঙ্গাৰৰ দৰে গুপ্ত হৈ আছে। তেওঁৰ মই আশ্ৰয়প্ৰাৰ্থী। তথাপি বালীৰ পৰাক্ৰমৰ কথা মনলৈ আহিলে মোৰ হাত-ভৰি কঁপে। কথা ইমানেই।"

সুগ্ৰীৱৰ তেওঁৰ ওপৰত আস্থা। অথচ বালীৰ প্ৰতি ভয় দেখি ৰামে সুগ্ৰীৱৰ সন্দেহ দূৰ কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলে। তেওঁ ভৰিৰ বুঢ়া আঙুলিটোৰে খেমালিৰ ছলেৰে টোকৰ মাৰি মাটিত পৰি থকা দুন্দুভিৰ বিশাল কঙ্কালটো দহ যোজন দূৰলৈ আকাশৰ ওপৰেদি উফৰাই পঠিয়ালে। এই কাৰ্য দেখি সুগ্ৰীৱ মুগ্ধ হ'ল যদিও তেওঁৰ বিশ্বাস নহ'ল। তেওঁ ক'লে, "মোৰ দাদাই যেতিয়া মৰাশটো আকাশলৈ দলিয়াই দিছিল তেতিয়া তাত তেজ-মঙহেৰে ভৰি আছিল আৰু ৰ'দ বৰষুণত পচি যোৱা এই কঙ্কালটোতকৈ বহুত বেছি গধুৰ আছিল।"

তেতিয়া ৰামে ধনুখন ভিৰাই লৈ গুণডাল কাণৰ ওচৰলৈকে টানি দি শৰ এপাট মাৰি পঠিয়ালে। শৰপাটে সুগ্ৰীৱে দেখুওৱা শালগছজোপা আৰু তাৰ পিছত থকা ছজোপা গছ ফুটাই পেলাই মাটিত পৰিল আৰু তাৰপৰা ৰামৰ তূণলৈ উলটি আহিল।

এই কাণ্ড দেখি সুগ্ৰীৱ আনন্দত নতলীয়া হ'ল। তেওঁ এতিয়া নিশ্চয়কৈ বুজিলে যে ৰামৰ শৰে বালীৰ অভেদ্য দেহাকো ফুটাব পাৰিব। তেওঁ ৰামৰ আগত দীঘল দি পৰি ক'লে, "মই নিজ চকুৰে আপোনাৰ পৰাক্ৰম দেখা পালোঁ। যদি সকলো দেৱতাই ইন্দ্ৰক আগত লৈ আপোনাৰ লগত সংগ্ৰাম কৰে তথাপি আপোনাৰ বিজয় সুনিশ্চিত। বালীৰ কি কথা? আপোনাৰ বন্ধুত্ব লাভ কৰিছোঁ যেতিয়া মোৰ আৰু ভয় বা বেজাৰ নাই। বালীক বধ কৰি মোক ৰক্ষা কৰক। আজিয়েই কিষ্কিন্ধ্যালৈ যাত্ৰা কৰোঁ আহক।"

ৰাম-লক্ষ্মণ মান্তি হ'ল। কেনেকৈ নতুন পৰ্বটো আৰম্ভ কৰা যায় তেওঁলোকে আলোচনা কৰিলে আৰু শেষত ঠিক কৰিলে যে সুগ্ৰীৱে কিষ্কিন্ধ্যালৈ গৈ বালীক মল্লযুদ্ধলৈ আহ্বান কৰিব। বালী নিশ্চয় আগবাঢ়ি আহিব আৰু দুয়োজনে যেতিয়া যুদ্ধ কৰিব ৰামে বালীক শৰ মাৰি বধ কৰি পেলাব। সেইমতে তেওঁলোক কিষ্কিন্ধ্যালৈ গ'ল। সুগ্ৰীৱ আগবাঢ়ি গ'ল। ৰাম পিছে

পিছে গ'ল আৰু ডাঠ হাবিৰ মাজত গছৰ আঁৰত বৈ থাকিল ।

সুগ্ৰীৱে চিঞৰিলে । বালীয়ে চিঞৰ শুনি দুৰ্গৰপৰা মহা ক্ৰোধেৰে পুৱাৰ সূৰ্যৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ ওলাই আহিল ।

দুয়ো ভাই ককাই ভয়ঙ্কৰ যুদ্ধত লিপ্ত হ'ল । ৰামে হাতত ধনু লৈ গছৰ আঁৰত বৈ আছিল । তেওঁ এটা কথাত বিবুদ্ধি হ'ল । সুগ্ৰীৱ আৰু বালীয়ে মল্লযুদ্ধ কৰোঁতে দুয়োৰে চেহেৰা, সাজ-পাৰ আৰু চাল-চলনত ইমান একে দেখি যে ৰামে বালী কোনজন, সুগ্ৰীৱ কোনজন মনিব নোৱাৰিলে আৰু ভুলকৈ সুগ্ৰীৱৰ গাত লাগে বুলি শৰ মাৰিবলৈ ভয় কৰিলে ।

ইতিমধ্যে সুগ্ৰীৱ যুদ্ধত পৰাজিত হৈ ককায়েকৰ মুঠিৰপৰা কোনোপধ্যে এৰাই দৌৰি পলাল । সুগ্ৰীৱ ভাগৰত ক্লান্ত । তেওঁৰ দেহত ঘাইল হৈছিল । তেওঁৰ মনত নৈৰাশ্য হ'ল । কোনো প্ৰকাৰে জীৱন ৰক্ষা কৰি তেওঁ ঋষ্যমূক অৰণ্য পালেগৈ ।

ইমানখিনি তেওঁ কৰিব পাৰিলে বালীৰ কাৰণেহে । কিয়নো বালীয়ে ভায়েকক বধ কৰিব নুখুজিছিল, বৰঞ্চ আৰু এবাৰলৈ জীৱনৰ আয়ু দান কৰিছিল ।

ৰাম-লক্ষ্মণ সুগ্ৰীৱৰ ওচৰলৈ গ'ল । সুগ্ৰীৱৰ তেতিয়া মন বিষণ্ণ । তেওঁ ওপৰলৈ চকু নোতোলাকৈ মাটিলৈ চাই থাকিল । ৰামৰ ওপৰত তেওঁৰ খং এইকাৰণে যে ৰামে তেওঁক সহায় কৰিম বুলি কৈ কথা নেৰাখিলে ।

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "আপুনি যদি বালীক বধিব নোখোজে তেন্তে মোক আগতে ক'ব লাগিছিল । সেয়ে হ'লে মই বালীৰ বল-বিক্ৰমৰ কথা জানিশুনি কেতিয়াও তেওঁক যুদ্ধলৈ মেমাতিলোহেঁতেন । কিন্তু আনহাতে আপুনি মোৰ মনত বিশ্বাস জন্মালে । মই এনে মাৰ খালো যে আজি মই জীয়াই থকাটোৱেই মোৰ পক্ষে বিস্ময়ৰ কথা ।"

ৰামে ক'লে, "সুগ্ৰীৱ, খং নকৰিবা । মই মৃত্যু-বাণ মাৰিব নোৱাৰাৰ উচিত কাৰণ আছে । তুমি আৰু বালী ওখই-পাখই, চাল-চলনত, চিঞৰত, সাজ-পাৰ আৰু অলঙ্কাৰত দেখিবলৈ একে । যুদ্ধ আৰম্ভ হোৱাৰ পিছত কোনজন তুমি, কোনজন বালী চিনিব নোৱাৰিলোঁ । বিবুদ্ধি আৰু নিঃসহায় হৈ মই থিয় হৈ ৰলোঁ । বালী বুলি তোমাক শৰেৰে বিন্ধা হ'লে কি ভয়ঙ্কৰ পৰিণাম হ'লহেঁতেন । তুমি খং নকৰিবা । বালীক আকৌ যুদ্ধলৈ মাতা । এইবাৰ নিশ্চয় তেওঁক নিপাত কৰিম । লক্ষ্মণ, সৌ জকমক্ কৰে ফুলি থকা

লতাডাল আনা। সুগ্ৰীৱৰ ডিঙিত লতাডাল মালাৰ নিচিনাকৈ পিন্ধাই দিয়া। তেতিয়া যুদ্ধ কৰোঁতে মই মিত্ৰক আৰু তেওঁৰ বৈৰী বালীক চিনি পাম। সুগ্ৰীৱ, এতিয়া তুমি বালীক মাটিত লুটিবাগৰ দিয়া দেখিবলৈ পাবা।"

সুগ্ৰীৱ সন্তুষ্ট হ'ল। তেওঁৰ আকৌ সাহ উপজিল। লক্ষ্মণে লতাডাল তেওঁৰ ডিঙিত পিন্ধাই দিলে। আকৌ এবাৰ আগতকৈ গুৰনি ৰূপেৰে সুগ্ৰীৱ কিষ্কিন্ধ্যালৈ গ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণে আগৰ বাৰৰ দৰে পিছ ল'লে।

তিয়াল্লিশ অধ্যায়

বালী বধ

আকাশত বেলি মাৰ যাওঁ যাওঁ হৈছে। এনে সময়তে আকৌ এবাৰ সুগ্ৰীৱে কিষ্কিন্ধ্যাৰ দুৱাৰমুখত চিঞৰি চিঞৰি বালীক যুদ্ধ দিবলৈ আহ্বান জনালে।

বালীয়ে তেতিয়া ৰং মনেৰে জিৰণি লৈছিল। তেওঁ উচপ্ খাই উঠিল। ক্ষন্তেকলৈ তেওঁ আশঙ্কাত শেঁতা পৰিল। কিন্তু ততালিকে খঙত মতলীয়া হ'ল। তেওঁ মাটিত এনেকৈ গোৰোহনি মাৰিলে যেন পৃথিৱীকো দুফাল কৰি পেলাব। তেওঁ একে জাপেই উঠিল।

বালীৰ ৰাণী তাৰাই পেটে পেটে কিবা আশঙ্কা কৰিলে আৰু তেওঁৰ স্বামীক গৰা মাৰি সাৱটি ধৰিলে। ৰাণীয়ে বালীক উতনুৱা কাৰ্যৰপৰা বিৰত কৰিবলৈ যত্ন কৰিলে। ৰাণীয়ে ক'লে, "প্ৰভু ডিঙিৰ জঁয়পৰা মালা আঁতৰোৱাৰ দৰে আপুনি খং দূৰ কৰক। আজি আপুনি বহুত যুঁজিলে। আকৌ কাইলৈ যুঁজিলেও হ'ব। আপোনাৰ শক্তি বা বিক্ৰমৰ অভাৱ নাই। মই কাকূতি কৰিছোঁ, এতিয়া আপুনি যুদ্ধলৈ নেযাব। মোৰ মনে কয় আপুনি ভায়েকৰ লগত যুঁজিবলৈ যোৱাৰ আগতে সুস্থিৰভাৱে চিন্তা কৰিব লাগে। মোৰ ভয় হৈছে, তেওঁ কিবা জাল পাতিছে। আপোনাৰ ভায়েক পৰাজিত আৰু অপমানিত হৈছিল। তেওঁ পুনৰ ভয়ত পলাই গৈ নিৰাপদ ঠাইত লুকাইছিল। এতিয়া তেৱেঁই উলটি আহি এইদৰে হুঙ্কাৰ কৰিছে। কোনোবা সুপৰীক্ষিত বিক্ৰমশীল অজেয় মিত্ৰৰ সহায়তাৰ আশ্বাস নেপালে আপোনাৰ ভায়েকে

আপোনাক আকৌ যুদ্ধলৈ মাতিবলৈ সাহ নকৰিলেহেঁতেন। বিশেষকৈ তেওঁ আগৰবাৰতে বিষম সেকা পাই গৈছে। আপুনি মন কৰা নাইনে তেওঁৰ হুংকাৰত এটা নতুন আশাৰ চিন আছে? অৰণ্যত তহলি ফুৰা গুপ্তচৰৰপৰা অঙ্গদে কি শুনিছিল মই আপোনাক কওঁ। ৰাম-লক্ষ্মণ নামেৰে দুজন অতুলনীয় বল-বীৰ্যসম্পন্ন ৰাজপুত্ৰ অযোধ্যাৰপৰা আহিছে আৰু সুগ্ৰীৱে তেওঁলোকৰপৰা সহায়তা পোৱাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি পাইছে। হে স্বামীদেৱতা! আপোনাৰ ভায়েক সাহসী আৰু ধাৰ্মিক। তেওঁক আপুনি ঘিণ কৰে কিয়? পৃথিৱীত তেওঁতকৈ আপোন আমাৰ কোন আছে? তেওঁ আপোনাৰ অনুগত ভৃত্য আৰু বলৱন্ত মিত্ৰ হ'ব। অতীতক পাহৰি গৈ সুগ্ৰীৱৰ লগত মিলা-প্ৰীতি স্থাপন কৰা শ্ৰেষ্ঠ কাম হ'ব। হে প্ৰিয়তম! মোৰ কথালৈ কৰ্ণপাত কৰক।"

বালীয়ে তাৰাৰ উপদেশ দলিয়াই পেলালে। খঙে তেওঁৰ চিন্তাশক্তি মলিয়ন কৰিছে। মৰণৰ জৰীয়ে তেওঁক বান্ধি-ছাটি চোঁচোৰাই নিছে। এনে সময়ত তেওঁ যুক্তিৰ কথা শুনিব নোৱাৰিলে। বৰঞ্চ নিজৰ সঙ্কল্পত তেওঁ অধিক দৃঢ় হৈ পৰিল।

তাৰাৰ মুখৰ জেউতি আৰু সৌন্দৰ্যই তেওঁৰ নামৰ সাৰ্থকতা ৰাখিছে। তাৰা শব্দৰ অৰ্থ আকাশৰ তৰা। তেওঁৰ উপদেশ নিষ্ফল হ'ল। বালীয়ে ক'লে, "তুমি কি কৈছা? মই নিমাত হৈ মোৰ অৰি-ভ্ৰাতৃৰ তৰ্জন-গৰ্জন কেনেকৈ শুনি থাকোঁ? যেতিয়া শত্ৰুৱে যুদ্ধলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰে যোদ্ধাই পিছুলৈ হুঁহকিব পাৰেনে? এনে কাপুৰুষালিতকৈ মৰণেই শ্ৰেয়। তুমি ৰামৰ বিষয়ে ভয় নকৰিবা। তেওঁ ধৰ্মজ্ঞ। পাপক তেওঁ সৰুৰেপৰা ভয় কৰিবলৈ শিকিছে। মোক এৰি দিয়া। এৰিবানে? মই তোমাক কৈছোঁ সুগ্ৰীৱক মই বধ নকৰোঁ। মই এই দুৰ্বৃত্তক এনে এসেকা দিম যাক সি কেতিয়াও নেপাহৰে। মই কৈছোঁ তাৰ প্ৰাণ মই নলওঁ। মোক যাবলৈ দিয়া। তুমি মোৰ প্ৰতি একান্ত প্ৰণয়কাতৰা হৈ এনেকৈ কৈছা। মই সুগ্ৰীৱৰ দৰ্প চূৰ্ণ কৰিম; তাক ওলোটাই পঠিয়াম আৰু শীঘ্ৰে বিজয়ী হৈ আহিম। মোৰ কাৰণে শঙ্কা নকৰিবা।"

বাল্মীকিয়ে এইদৰে বালীৰ চৰিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে। বীৰত্ব, অদম্য সাহস আৰু কোমল হৃদয় বালীৰ চৰিত্ৰত ফুটি উঠিছে। অৱশ্যে এইটো ঠিক যে বাল্মীকিৰ নায়কে বান্দৰৰ ৰজাক বধ কৰিবলগীয়া হ'ল। মহাকাব্যৰ এনে এটি প্ৰয়োজন হৈছিল। কিন্তু নিহত যোদ্ধাজন আছিল এজন মহান বীৰ। তেওঁ পাঠকৰ শ্ৰদ্ধা আৰু চকুলো উভয়ৰে যোগ্য।

চকুলো টুকি তাৰাই বালীক প্ৰদক্ষিণ কৰিলে আৰু বালীৰ মংগলৰ অৰ্থে প্ৰাৰ্থনা জনালে। তাৰ পিছত তেওঁ অন্তেষপুৰলৈ উলটি আহিল। তেওঁৰ মনত গভীৰ আশংকা হ'ল। তাৰা আৰু অন্যান্য ৰমণীসকলৰ সংগ এৰি ক্ৰোধান্বিত কেটা সাপৰ দৰে কোঁচ্কোঁচাই সুগ্ৰীৱৰ লগত যুঁজ দিবলৈ বালী বেগাবেগিকৈ গ'ল।

বালীয়ে সুগ্ৰীৱক দীপ্তিমন্ত আৰু নিৰ্ভীকভাৱে থিয় হৈ থকা দেখি কঁকালটো আটি লৈ সুগ্ৰীৱৰ ওপৰত জাঁপ মাৰি পৰিল। সুগ্ৰীৱেও বালীক দেখি খেদা মাৰি গৈছিল।

বালীয়ে ক'লে, "তই যদি প্ৰাণ লৈ থাকিব খোজ তেন্তে পলা। মোৰ হাতৰ মুঠিত প্ৰাণ নেহেৰুৱাবি।"

সুগ্ৰীৱে খঙেৰে প্ৰতিবাদ কৰিলে। যুঁজ আৰম্ভ হ'ল। অতীতৰ অন্যায় আচৰণ সুঁৱৰি আৰু ৰামৰ সহায় লাভৰ সুনিশ্চিত হৈ সুগ্ৰীৱে বহুত পৰ বালীৰ লগত সমানে সমানে যুদ্ধ কৰি থাকিল। কিন্তু লাহে লাহে বালীৰ অধিক বিক্ৰমৰ আগত সুগ্ৰীৱ সেও হ'বলগীয়া হ'ল। সুগ্ৰীৱ এনেভাৱে কাহিল হ'ল যে ধনু হাতত লৈ লক্ষ্য কৰি থকা ৰামে বুজিলে যে সুগ্ৰীৱে আৰু বেছি সময় যুঁজ কৰিব নোৱাৰে। ইমান সময় কৰিব পাৰিলে বালীৰ কাৰণেহে কিয়নো বালীয়ে ভায়েকক বধ কৰিব নুখুজিছিল বৰঞ্চ আৰু এবাৰলৈ জীৱনৰ আয়ু দান কৰিছিল।

ৰাম-লক্ষ্মণ সুগ্ৰীৱৰ ওচৰলৈ গ'ল। সুগ্ৰীৱৰ মন তেতিয়া বিষণ্ণ। তেওঁ ওপৰলৈ চকু নোতোলাকৈ মাটিলৈ চাই থাকিল। ৰামৰ ওপৰত তেওঁৰ খং এই কাৰণে যে ৰামে তেওঁক সহায় কৰিম বুলি কৈ কথা নেৰাখিলে। সুগ্ৰীৱে ক'লে, "আপুনি যদি বালীক বধিব নোখোজে তেন্তে মোক আগতে ক'ব লাগিছিল। তাকে ক'লে মই বালীৰ বল-বিক্ৰমৰ কথা জানি-শুনি কেতিয়াও তেওঁক যুদ্ধলৈ নেমাতিলোহেঁতেন। কিন্তু আনহাতে আপুনি মোৰ মনত বিশ্বাস জন্মালে। মই এনে মাৰ খালো যে আজি মই জীয়াই থকাটোৱেই মোৰ পক্ষে বিস্ময়ৰ কথা।

ৰামে ক'লে, "সুগ্ৰীৱ খং নকৰিবা। মই মৃত্যুবাণ মাৰিব নোৱাৰাৰ উচিত কাৰণ আছে। তুমি আৰু বালী ওখই-পাখই, চাল-চলনত, চিক্ৰৱত, সাজ-পাৰ আৰু আ-অলঙ্কাৰত দেখিবলৈ একে। যুদ্ধ আৰম্ভ হোৱাৰ পিছত কোনজন তুমি, কোনজন বালী চিনিব নোৱাৰিলোঁ। বিবুদ্ধি আৰু নিৰুপায় হৈ মই থিয় হৈ ৰ'লোঁ।

“বালী বুলি তোমাক শৰেৰে বিদ্ধা হ’লে টিকিব নোৱাৰে। এতিয়া নকৰিলে নহয়।” সেই ভাবি ৰামে ধনুত মৃত্যুবাণ জুৰি গুণডাল কাণৰ ওচৰলৈকে টানি নি বালীৰ বহল বুকুলৈ মাৰি পঠিয়ালে। সেই অব্যৰ্থ শৰপাটে বালীক ততালিকে ডাঙৰ গছ কুঠাৰেৰে কাটিপেলোৱাদি মাটিত পেলাই দিলে। উৎসৱৰ সামৰণিত অৱনমিত কৰা পতাকাৰ দণ্ডডালৰ লেখীয়াকৈ বালীৰ দেহটো তেজেৰে লুতুৰি-পুতুৰি হৈ মাটিত পৰি ৰ’ল।

পৰি থাকোঁতে তেওঁক জ্যোতিষ্মন্ত আৰু মনোহৰ দেখা গৈছিল। সন্ধিয়াৰ সূৰুযে পোহৰাই পেলোৱা মেঘৰ নিচিনাকৈ তেওঁৰ মহান দেহটো তিৰ্‌বিৰাই আছিল। ইন্দ্ৰপ্ৰদত্ত ঐশ্বৰিক মালাধাৰি তেওঁৰ বুকুৰ ওপৰত জিলিকি আছিল। এই মালাই তেওঁৰ প্ৰাণ আৰু ঐশ্বৰ্যৰ ৰক্ষা-কৱচ আছিল। এই মণিধাৰ, ৰামৰ শৰপাট আৰু তেজ বৈ থকা ঘা খিনিয়ে তেওঁৰ বিৰাট দেহটোৰ জেউতি চৰাইছিল।

ৰণত পৰা বীৰজনৰ ৰাজশ্ৰীৰ সুন্দৰ বিৱৰণ বাল্মীকিয়ে দি গৈছে। যুদ্ধক্ষেত্ৰত মৃত্যুশয্যাত পৰোতে প্ৰকৃত যোদ্ধা যিমান শুৱনি হয় আন অৱস্থাত কেতিয়াও সিমান সুন্দৰ নহয়।

অপ্ৰত্যাশিত স্থানৰপৰা শৰবিদ্ধ আৰু আহত হৈ বালী স্তম্ভিক হৈছিল। বিবুদ্ধি হৈ বালীয়ে কেউফালে চকু ফুৰাই চালে। তেওঁ ৰাম-লক্ষ্মণক 'ধনু হাতত লৈ আগবাঢ়ি অহা দেখা পালে। ঘৃণা আৰু ক্ৰোধত তেওঁৰ চকুলো বৈ পৰিছিল আৰু কণ্ঠস্বৰ প্ৰায় লীন হ’ব খুজিছিল। তেনে অৱস্থাত তেওঁ ৰাম-লক্ষ্মণক ককৰ্থনা কৰিলে আৰু অন্যৰ লগত যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত জনক অনাহক বধ কৰা কাৰণে কদৰ্য বিশ্বাসঘাতকতাৰ অভিযোগ কৰিলে।

বালীয়ে ক’লে, “ৰাম, তুমি সম্ৰাট দশৰথৰ পুত্ৰ। মহৎ বংশত তোমাৰ জন্ম আৰু নিজৰ কৃতিত্বেৰে তুমি সুবিখ্যাত। এনেস্থলত এই কাৰ্য কৰিলা কেনেকৈ? তোমাৰ বিক্ৰম আৰু ধৰ্মৰ যশস্যা পৃথিৱীত ব্যাপিছে। তথাপি মই যেতিয়া অন্যজনৰ লগত যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হৈ আছিলো, তুমি অদৃশ্যভাৱে পিছৰপৰা মোৰ শৰীৰলৈ মাৰাত্মক শৰ মাৰিলা। তোমাৰ পুৰুষসুলভ গুণ, সত্যবাদিতা আৰু সহিষ্ণুতাৰ খ্যাতি বৃথা। তুমি কোনোটোৰে যোগ্য নহয়। জগতবাসীয়ে তোমাৰ বিষয়ে কি ধাৰণা কৰিব? মই তোমাৰ কি অপকাৰ কৰিছিলোঁ। মই তোমাৰ লগত যুদ্ধ কৰিছিলোনেকি? তুমি গুপ্তঘাতকৰ দৰে গছৰ আঁৰত লুকাই থাকি মোক বধ কৰিলা। ৰাজপুত্ৰৰ পক্ষে এনেদৰে

নিৰ্দোষীজনক বধ কৰা মহাপাতক। তুমি ৰাজপদৰ অযোগ্য। আই বসুমতীয়ে তোমাক কেতিয়াও বৰ হিচাপে গ্ৰহণ কৰিবলৈ মান্তি নহয়। মোৰ সকলোতকৈ দুখ বল এই কাৰণে যে মোক নীচ আৰু পাপিষ্ঠ নৰাধমে হত্যা কৰিলে। যদি তুমি মোৰ লগত যুদ্ধ কৰিব খুজিলাহেঁতেন তেন্তে মই তাৰ সুযোগ দিলোহেঁতেন আৰু ন্যায় যুদ্ধত পৰাজিত হৈ তুমি মোৰ দৰে ধূলিশায়ী হ'লাহেঁতেন।

"অথবা তুমি যদি সীতাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সহায় বিচাৰিলাহেঁতেন, তেন্তে এদিনতে মই তেওঁক আনি দিলোহেঁতেন। মই তেতিয়া ৰাৱণক বধ কৰি তেওঁৰ শটো জৰী লগাই টানি আনি তোমাৰ ভৰিত পেলাই দিলোহেঁতেন। সীতাক য'তে লুকাই থয় মই তাতে বিচাৰি উলিয়াই তোমাৰ হাতত দিলোহেঁতেন।

"জন্মিলে মৰিব লাগে—এয়েই ৰীতি। গতিকে মৃত্যুত মোৰ দুখ নাই। কৃতঘ্নভাৱে মোক হত্যা কৰাত তোমাৰ কিন্তু মহাপাতক হ'ল।"

এইদৰে ইন্দ্ৰপুত্ৰ বালীয়ে শেষ নিশ্বাসেৰে ৰামক তিৰস্কাৰ কৰিলে। মহাকবি বাল্মীকিয়ে আৰু কম্বনেও এই কথা বৰ্ণনা কৰিছে। এই অভিযোগৰ বিপক্ষে ৰামে কি প্ৰত্যুত্তৰ দিব পাৰে? বাল্মীকিৰ মতে ৰামে এনে ব্যাখ্যা দিলে যাৰ দ্বাৰা বালী সন্তুষ্ট হ'ল। কিন্তু মই সেই ব্যাখ্যা নিৰৰ্থক বুলি বাদ দিছোঁ। জ্ঞানীজনে মোক ক্ষমা কৰিব। মোৰ মতে অৱতাৰ পুৰুষ অৱতাৰেই। পৃথিৱীত অৱতীৰ্ণ হৈ ভগৱান আৰু তেওঁৰ পত্নীয়ে মানুহৰ দৰে ক্লেশ ভোগ কৰিবলগীয়া হৈছিল। তেওঁলোকৰ আচৰণসমূহো পাৰ্থিৱ জনৰ দৰে ন্যায়-অন্যায়ৰ তুলাচালনীত জুখিবলগীয়া হৈছিল।

ঘাইল আৰু তেজেৰে ৰাঙলী হৈ বালীয়ে মৃত্যু-যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিলে। তেওঁৰ ৰাণী আৰু স্নেহৰ পুত্ৰ অঙ্গদ অহালৈকে তেওঁৰ জ্ঞান আছিল। অঙ্গদ বিচূতি হ'ল। মাকে তেওঁক আদেশ দিলে, "পিতাৰাৰ ভৰিত পৰি সেৱা কৰা। তেওঁ বহুত দূৰ দূৰণিলৈ যাত্ৰা কৰিলে।" অঙ্গদ বিবুদ্ধি হৈ নিঃশব্দে পিতাকৰ চৰণত দীঘল দি পৰিল। তেওঁৰ এতিয়া কিমান ক্ষতি হ'ল তেওঁ তাৰ ভু ল'বও নোৱাৰিলে। এই কথা পিছত বৰ্ণনা কৰা হ'ব। বালীয়ে এইদৰে ৰামলৈ চাই ক'লে, "সকলো শেষ হ'ল। তোমাক আৰু দোষ নিদিওঁ। মোৰ প্ৰিয়পুত্ৰ অঙ্গদ পিতৃহীন হ'ল। তুমি আৰু সুগ্ৰীৱে তেওঁৰ তত্ত্বাৱধান ল'বা। অঙ্গদক মই তোমাৰ হাতত অৰ্পণ কৰিলো। তাৰ প্ৰতিপাল কৰিবা। তোমাৰ কৰ্তব্য যাতে অঙ্গদ শুকান পুখুৰীত পদুমৰ ঠাৰি

মৰহি যোৱাৰ দৰে শুকাই-ক্ষীণাই নেযায়। সুগ্ৰীৱক ক'বা যে তাৰাই মোক তাৰ বিৰুদ্ধে উচটাই দিয়া নাছিল। সি যেন অঙ্গদক প্ৰীতি আৰু সন্মানেৰে ৰাজপুত্ৰ হিচাপে জ্ঞান কৰে। মোৰ কাৰণে ইয়াকে কৰিবা। মোক আন একো নেলাগে। সৰগৰ যোদ্ধাসকলৰপৰা মই আহ্বান পাইছোঁ।" এইদৰে বালীৰ জীৱনৰ অন্তিম ক্ষণ উপস্থিত হ'ল।

ইন্দ্ৰৰ মণিধাৰে ৰক্ষা কৰি নথকা হ'লে ৰামে বালীক সন্মুখ যুদ্ধত পৰাজয় কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। ইয়াৰ দৃষ্টান্ত ৰাৱণত খাটে; দেৱতাসকলেও ৰাৱণক জয় কৰিব নোৱাৰিছিল। ৰামে নিজক অদৃশ্য কৰি থৈহে বালীক বধ কৰিছিল। তথাপি এই প্ৰশ্ন উঠে—বালীক বধ কৰাৰ কি প্ৰয়োজন আছিল?

সম্ভৱতঃ ইয়াৰ উত্তৰ কবন্ধই শাপমুক্ত হৈ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰি ৰামক দি গৈছে। কবন্ধই কৈছিল যে সুগ্ৰীৱৰ সহায় লৈহে ৰামে সীতাক উদ্ধাৰ কৰিব পাৰিব, বালীৰ সহায়ত নহয়। সেই কাৰণে ৰামে সুগ্ৰীৱক বিচাৰি গৈছিল আৰু পালেগৈ, তাৰ পিছত অগ্নিক সাক্ষী কৰি সখি পাতিলে। সুগ্ৰীৱে বালীৰ ওচৰত অমাৰ্জনীয় অপৰাধ কৰা নাছিল। তথাপি বালীয়ে অমানুষিক শক্তিৰে ভায়েকক নিৰ্যাতন কৰিলে। সুগ্ৰীৱৰ ওজৰ শুনি ৰামে বালীক বধ কৰি সুগ্ৰীৱৰ ভাৰ্যাক উদ্ধাৰ কৰি দিবলৈ আৰু সুগ্ৰীৱক ৰাজপাটত বহুৱাবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিছিল। সখ্য স্থাপনৰ চুক্তিত এইটো ৰামৰ কৰ্তব্য। তাৰ পিছত ৰামৰ গত্যন্তৰ নাই। নিজক লুকাই থৈ বালীক বধ কৰা তেওঁৰ অপৰিহাৰ্য প্ৰয়োজন হৈ পৰিছিল।

সীতাক ভাল পোৱাৰ কাৰণে মায়ামৃগক খেদি গৈ ৰামে ভুল কৰিছিল। ইয়াৰ ফল স্বৰূপে দুখ-দুৰ্গতি, মনোকষ্ট আৰু কৰ্তব্যৰ সংঘাত তেওঁ ভুগিবলগীয়া হৈছিল। আমি যদি স্মৰণ কৰোঁ যে ভগৱানে যেতিয়া নিজৰ ইচ্ছাৰে নিম্নতৰ আৰু সসীম ৰূপ গ্ৰহণ কৰে তেতিয়া তেওঁৰ কাৰ্যাৱলীও সীমাবদ্ধ হৈ পৰে। আমি তাত বিভ্ৰান্ত হ'ব নেলাগে। সুধীসকলৰ নানান ব্যাখ্যা থকা সত্ত্বেও মোৰ বিনীত ব্যাখ্যা ইমানেই।

চৌত্ৰিশ অধ্যায়

তাৰাৰ বিলাপ

বালীক ধনুৰ্ধাৰী এজনে বধ কৰিলে আৰু বান্দৰবিলাকে বিবুদ্ধি হৈ চাৰিওফালে ভাগি-ভুঁহৰি গৈছে—এই বাৰ্ত্তা কিষ্কিন্ধ্যা পালত সকলোৰে মনত আতঙ্ক হ'ল। ইয়াকে দেখি তাৰাই নিজৰ শোক আঁতৰাই থৈ ৰাণী হিচাপে প্ৰজাবিলাকক অভয় দিলে। তেওঁ ক'লে, "আজিলৈকে তোমালোকে ৰজাৰ আগৰণুৱা হৈ যুদ্ধলৈ গৈছিলা। এতিয়া তেন্তে ভয়ত পলাইছা কিয়? তোমালোকৰ ভয় নাই। ৰামে মোৰ স্বামীক বধ কৰিলে দেওৰক ৰজা কৰিবৰ অভিপ্ৰায়েহে, তোমালোকৰ জীৱন বিপন্ন নহয়। তোমালোকৰ কেৱল শাসন-কৰ্ত্তা সাল-সলনি হ'ব; ইমানেই মাথোন। তোমালোকে ভয়ত নপলাবা।"

বালী শুই থকা ঠাইলৈ তাৰা যাব খোজোতে বান্দৰবিলাকে বাধা দি ক'লে, "আমি কুমাৰ অঙ্গদক ৰজা পাতিম আৰু দুৰ্গ নিৰাপদে ৰাখিম। সুগ্ৰীৱ আৰু তেওঁৰ মিত্ৰৰ বিপক্ষে আমি ছহৰখন ৰক্ষা কৰিম।"

তাৰাই ক'লে, "মোৰ স্বামীৰ তিৰোধান হ'ল। এতিয়া মোক একো নেলাগে।" এইদৰে কৈ তেওঁ পোনে পোনে ৰাম-লক্ষ্মণ থকা ঠাইলৈ গ'ল।

বালীক আহত হৈ পৰি থকা দেখা পাই তাৰাক শোকে খুন্দা মাৰি ধৰিলে। তেওঁ প্ৰথমতে উচুপিলে। পিছত কান্দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ আহত স্বামীক সাৱটি ধৰি ক'লে, "হে বীৰ, আপুনি কিমান বীৰক মাটিত শয্যাশায়ী কৰিছিল আৰু আজি নিজে শয্যা গ্ৰহণ কৰিলে। মোক অকলশৰে এৰি ক'লৈ যায় প্ৰভু?"

বালীৰ পুত্ৰ অঙ্গদ সেই ঠাইত উপস্থিত হ'ল। সুগ্ৰীৱে এই দৃশ্য দেখি অতিশয় অনুতাপ কৰিলে আৰু তেওঁ ভাবিলে যে তেওঁৰ কাৰণেই এই বিপদ ঘটিল। তেওঁৰ অনুশোচনা আন্তৰিক। কিয়নো পুৰণি বন্ধুৰ ওপৰত লোৱা প্ৰতিশোধৰ ফলত তিক্ততা আৰু শোক মাথোন ওপজে। আনকি বিজয়ৰ কতেকীয়া গৌৰৱো ছাই হৈ উৰি যায়। কাম আৰু ক্ৰোধত বুদ্ধি নষ্ট হোৱাৰ পিছত আমাৰ ভিতৰত কিমানজনে এই কথা উপলব্ধি কৰে?

তাৰাই মাটিত বাগৰি বাগৰি বিলাপ কৰিলে: "হে স্বামী দেৱতা, অঙ্গদক পিতৃহীন আৰু মোক অনাথিনী কৰি চিৰপ্ৰবাসলৈ গমন কৰিলে। হে বীৰ।"

হনুমানে তাৰাক প্ৰবোধ দিবলৈ যত্ন কৰি ক'লে, "মৃতকসকলে স্বৰ্গত ঠাই লয়গৈ। মহাৰাজৰ কাৰণে কিয় শোক কৰিছে ? অঙ্গদক যথাসময়ত ৰাজপাটত বহুৱাই আমি আনন্দ কৰিম। এতিয়া অঙ্গদক প্ৰতিপাল কৰাটো আমাৰ কৰ্তব্য। মহাৰাজৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সম্পন্ন কৰাৰ সময় উপস্থিত হ'ল।"

তাৰাই উত্তৰ দিলে, "একোলৈকে মই ভ্ৰূক্ষেপ নকৰোঁ। সুগ্ৰীৱে ক্ৰিয়া কৰক আৰু অঙ্গদৰ প্ৰতিপাল কৰক। মই কি কৰিব লাগে ? এনেভাৱ অঙ্গদো মোৰ মনত স্বামীৰ সমান হ'ব পাৰিবনে ? মোৰ স্বামীৰ লগত মই যমপুৰীত প্ৰৱেশ কৰিম। তাতেই মই শান্তি পাম।"

ইমান পৰে অচেতন হৈ থকা বালীয়ে শেষবাৰলৈ চকু মেলি চাই সুগ্ৰীৱক ক'লে, "ভাই, আমি দুয়ো বন্ধুভাৱে সুখেৰে ৰাজ্যশাসন কৰিব পাৰিলোহেঁতেন। কিন্তু ইমান সজজ্ঞান আৰু সুখ আমাৰ ভাগ্যত নাছিল। তোমাতকৈ মোৰ গাত দোষৰ মাত্ৰা অধিক; কিন্তু সেই কথা কোৱা এতিয়া সময় নহয়। ইয়াৰ পিছত তুমি ৰাজ্য শাসন কৰিবা। মোৰ আৰু তাৰাৰ প্ৰাণাধিক আদৰৰ পুত্ৰ অঙ্গদক তোমাৰ হাতত সঁপি দিলোঁ। অঙ্গদ তোমাৰ নিচিনা বিক্ৰমশালী যোদ্ধা। তাৰ প্ৰতি পিতৃস্বৰূপ হ'বা আৰু তাক স্নেহেৰে প্ৰতিপাল কৰিবা। তোমালৈ মোৰ ইমানেই অনুৰোধ। তাৰা নিৰ্দোষী আৰু স্নেহাসক্তা ভাৰ্যা। তেওঁৰ প্ৰতিও মৰমিয়াল হ'বা। তেওঁ দূৰদৰ্শিনী আৰু জ্ঞানী। তেওঁৰ বাক্য সততে ফলিয়ায়। কোনো বিষয়ত তেওঁৰ পৰামৰ্শ দলিয়াই নেপেলাবা। এয়া লোৱা ইন্দ্ৰই দিয়া মালাধাৰ গুপ্ত শক্তিৰে সৈতে তুমি ধাৰণ কৰা। মোৰ আয়ুস অন্ত পৰিল। অসন্তোষ আঁতৰিল। সুখী হোৱা।" এইদৰে উদাৰ চিত্তেৰে বালীয়ে সুগ্ৰীৱক আশীৰ্বাদ দিলে।

বালীয়ে অঙ্গদকো এইদৰে উপদেশ দিলে, "সুগ্ৰীৱ এতিয়া তোমাৰ ৰজা। তেওঁৰ অনুগত হ'বা আৰু ধৈৰ্য আৰু স্নেহেৰে তেওঁৰ সেৱা কৰিবা।" *

কুঠাৰেৰে গুৰি কাটি পেলোৱা বনৰীয়া গছত কুলি থকা লতাই মেৰিয়াই থকাৰ দৰে তাৰাই বালীক সাৱটি ধৰি মাটিত বাগৰি পৰিছিল।

---

* সুগ্ৰীৱক পৰম মিত্ৰ হিচাপে জ্ঞান কৰাৰ কাৰণ দুটা হ'ব পাৰে। ৰামৰ হাতত শৰবিদ্ধ হৈ বালীয়ে স্বৰ্গযাত্ৰাৰ কাৰণে দিব্যজ্ঞান লাভ কৰিছে। অথবা ৰাজনীতি-চতুৰ কপিৰাজে শেষ মুহূৰ্তত শত্ৰুৰ লগত সন্ধি স্থাপন কৰি অঙ্গদৰ কল্যাণ কামনা কৰিছিল। বালীয়ে বুজিছিল যে ৰাম যাৰ মিত্ৰ তেনে সুহৃদক বন্ধুভাৱে নল'লে অঙ্গদৰ মঙ্গল নহয়।

উল্লেখযোগ্য যে বাল্মীকিয়ে বালীৰ মুখত কোৱাইছে :
যদেষা সাধ্বিতি ব্ৰূয়াৎ তৎ কাৰ্যমবিশঙ্কয়া।
ন হি তাৰামতিঃ কিঞ্চিদন্যথা পৰিবৰ্ততে ॥

তাৰা যুৱতী। পতিকে পতিগ্ৰহণ কৰিব পাৰে। সুগ্ৰীৱক যদি তাৰাই পতিবৰণ কৰিব খোজে তেন্তে সুগ্ৰীৱক গ্ৰহণ কৰিবলৈ বালীয়ে প্ৰকাৰান্তৰে অনুমতি দিলে।—অনুবাদকৰ টোকা।

নীলে আলফুলকৈ শেলপাট বালীৰ বুকুৰপৰা উলিয়াই আনিলে। আহত হোৱা ঠাইৰপৰা তত্তালিকে হোলোকা হোলোকে তেজ বৈ আহি ভোঙা বান্ধিলে। বালীৰ প্ৰাণবায়ু উৰি গ'ল। তাৰাই চিঞৰি চিঞৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ বিলাপৰ হৃদয়-বিদাৰক সুৰ তুলি অঙ্গদক ক'লে, "শেষবাৰলৈ পিতাৰাক সেৱা কৰা।

"হে প্ৰভু! আপোনাৰ প্ৰিয় পুত্ৰই আপোনাৰ চৰণত পৰিছে। আপুনি তাক এষাৰ কথা নক'বনে? হায়, হায়, মই বিধৱা হ'লোঁ, সি অনাথ হ'ল।"

এই দৃশ্যই সুগ্ৰীৱৰ অন্তৰত তীব্ৰ আঘাত কৰিলে। তেওঁ ভাবিলে, কামনাৰ প্ৰৰোচনাত মই গুহাৰ দুৱাৰ বন্ধ কৰি মোৰ অগ্ৰজক তাত আবদ্ধ কৰি থৈ আহিলোঁ। তাৰ পিছত তেওঁৰ সম্পদ গ্ৰাস কৰি ভোগ কৰিলোঁ। মই কিমান পাপী।"

এনেও হ'ব পাৰে যে অনুতাপৰ বলত সুগ্ৰীৱে মিছাতে নিজক দোষ দিছিল। কিন্তু এইটো সঁচা যে আমি গম নোপোৱাকৈ বাসনাই আমাৰ মন কলুষিত কৰে আৰু আমাক ভুল পথলৈ টানি নি পাপত ডুবায়। সুগ্ৰীৱেও অনুভৱ কৰিলে যে তেনে বাসনাই অজ্ঞাতসাৰে তেওঁক চকু বান্ধি নি ছলনা কৰিলে।

সংস্কৃতৰ 'কাম' শব্দৰ অৰ্থ যৌনস্পৃহা, লোভ আৰু যি কোনো প্ৰকাৰৰ বাসনা। কাম মানুহৰ আভ্যন্তৰিক শত্ৰু। ইয়াক মানুহে জয় কৰিবই লাগে। গীতাৰ তৃতীয় অধ্যায়ৰ শেষৰ সাতোটা শ্লোকত এই নীতিশিক্ষাকে দিছে। শ্ৰীকৃষ্ণই উপদেশৰ অন্তত এনেকৈ কৈছে :

"জহি শত্ৰুং (মহাবাহো) কামৰূপং দুৰাসদম্"

(হে মহাবাহু অৰ্জুন,) (কামৰূপী দুৰ্জয় শত্ৰুক নিপাত কৰা)।

কামনাই যদি সুগ্ৰীৱৰ মন বিচলিত কৰিছিল, তেন্তে বালীৰ মন কলুষিত কৰিছিল ক্ৰোধে। বালীয়ে যেতিয়া দেখিলে যে সুগ্ৰীৱে গুহাৰ দুৱাৰ বন্ধ কৰি তেওঁক আবদ্ধ কৰি থৈ গ'ল, তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস হ'ল যে সুগ্ৰীৱে তেওঁৰ লগত ভায়েক হিচাপে নহয় বিশ্বাসঘাতকতাৰ অভিপ্ৰায়েৰেহে ৰাক্ষসক খেদি গৈছিল। তেওঁ স্থিৰ কৰিলে যে সুগ্ৰীৱে তেওঁক অসুৰৰ হাতত বলি দি ৰাজপাট ল'বলৈহে এনে বুদ্ধি পাঙিছিল।

বালী নিজৰ ক্ৰোধৰ বশ্য হ'ল তেওঁ সহোদৰ ভায়েকক কলঙ্কিত কৰি নিৰ্বাসন দিলে আৰু খং পুহি থাকিল। খং অৰ্থাৎ ক্ৰোধে বালীক ছলনা কৰি পাপত লিপ্ত কৰিলে।

প্ৰকৃততে কাম আৰু ক্ৰোধ সকলো পাপৰ গুৰি। আমি নিজৰ অন্তৰখনক যদি এই দুয়ো শত্ৰুৰপৰা ৰক্ষা নকৰোঁ তেন্তে পাপৰপৰা হাত সাৰিব নোৱাৰোঁ।

সুগ্ৰীৱে বিলাপ কৰি ক'লে, "মোৰ যদিও মহাপাপ হৈছিল তথাপি তেওঁ মোক বধ নকৰিলে। তেওঁ মোক দূৰ কৰি দিলে যদিও মোৰ প্ৰাণ নবধিলে। কিন্তু মই তেওঁক বধ কৰিবলৈ চক্ৰান্ত কৰিলোঁ আৰু সেইমতে কৃতকাৰ্য হ'লোঁ। মোৰ সমান পাপী পৃথিৱীত নাই। তথাপি তেওঁ শেষ নিশ্বাস পেলাওঁতে ৰাজপাট আৰু ইন্দ্ৰই দিয়া শক্তিমন্ত মালাধাৰ মোকে দি থৈ গ'ল। তেওঁ প্ৰকৃততে মহান। মোৰ বীৰ অগ্ৰজক বধ কৰাই মই নিকৃষ্ট জনম লৈ থাকো কিয়?"

প্ৰাচীন প্ৰথা অৱলম্বন কৰা মানুহে অন্ততঃ বছৰেকত এদিন এই মন্ত্ৰফাঁকি উচ্চাৰণ কৰে :

কামোঽকাৰ্ষীৎ ।
মন্যুৰকাৰ্ষীৎ ॥

ইয়াৰ অৰ্থ : "কামনাই মোক পাপত ডুবালে। ক্ৰোধে মোক পাপত ডুবালে।" এইদৰে বহুতবাৰ উচ্চাৰণ কৰি তেওঁলোকে অন্তৰ শুদ্ধ কৰিব খোজে। অনুশোচনা আৰু অন্তৰশুদ্ধি বিচৰা তথা ভগৱানত অন্তৰ সমৰ্পণ কৰিবলৈ হ'লে সকলোৱে এই প্ৰথা অনুসৰণ কৰা উচিত :

কামোঽকাৰ্ষীৎ
মন্যুৰকাৰ্ষীৎ,
নাৰায়ণায় নমঃ ॥

পেটত ভয় আৰু সংশয় লৈ ৰাম লাহে লাহে বিলাপ কৰি থকা তাৰাৰ কাষলৈ গ'ল। তাৰাৰ মুখত তিলমানো খঙৰ চিন নাই। তেওঁ স্বামীহন্তাৰ প্ৰতি যি বাক্য প্ৰয়োগ কৰিলে সি প্ৰকৃততে বীৰ-পত্নীৰ যোগ্য। তাৰাই ক'লে, "হে বীৰ, আপুনি যি অস্ত্ৰেৰে মোৰ স্বামীক বধ কৰিলে তাৰে মোকো বধ কৰি স্বামীৰ কাষলৈ পঠিয়াওক। স্বৰ্গতো স্বামীয়ে মোৰ বিনে সুখী নহ'ব। এইটো পাপ হ'ব বুলি ভয় নাপাব। স্বামী-স্ত্ৰীৰ মিলন কৰোৱাটো পুণ্যৰ কাম। ইয়াৰদ্বাৰা কৃতঘ্নভাৱে মোৰ স্বামীক বধ কৰা পাপ প্ৰক্ষালন হ'ব।"

বাল্মীকিৰ মতে তাৰাই ৰামক অৱতাৰ বুলি জানিছিল আৰু ৰামৰ শৰীৰত বিষ্ণুক দেখা পাইছিল। এনে কিংবদন্তী আছে যে লক্ষ্মণৰ মাক সুমিত্ৰাৰ নিচিনাকৈ বালীৰ পত্নী তাৰাও জ্ঞানী অৰ্থাৎ সত্য তত্ত্বজ্ঞা। যদিও তাৰাই প্ৰথমতে ৰামক কৃতঘ্নতাৰ কাৰণে ঘৃণা কৰিছিল তথাপি মুখামুখিকৈ পিছত ৰামৰ দেহত দেৱত্ব দেখা পাইছিল।

যি কেৱল সাধুকথা বুলি ৰামায়ণ পঢ়ে তেওঁৰ পক্ষে এইবিলাক আখ্যান নিৰৰ্থক। কিন্তু ভক্তি-মাৰ্গৰ অনুগামীসকলৰ পক্ষে ই পৃথক বস্তু। তুলসীদাসে গীত গাই শিৱক মুখেদি পাৰ্বতীক কোৱাইছে: "চোৱা উমা, ভগৱান ৰামচন্দ্ৰই কেনেকৈ সকলো প্ৰাণীক ৰচীত বান্ধি থোৱা পুতলাৰ দৰে নচুৱায়।" প্ৰাচীন পুৰাণগ্ৰন্থৰ সম্পূৰ্ণ তথ্য হৃদয়ঙ্গম কৰিবলৈ ভক্তিৰ প্ৰয়োজন।

যুক্তি কৰি চালেও তাৰাক কূটনীতিজ্ঞ, ৰাজনীতি বিশাৰদ ৰমণী হিচাপে দেখা যায়। ভৱিষ্যতৰ ঘটনা অনুমান কৰা সূক্ষ্ম বুদ্ধি তেওঁৰ আছিল। যি ঘটিল সি ঘটিল। সুগ্ৰীৱে নিজৰ বুদ্ধি আৰু সৌভাগ্যৰ বলত ৰামৰ মিত্ৰতা লাভ কৰিছিল। বালী আৰু নাই। অঙ্গদৰ কল্যাণ চিন্তাৰ বাহিৰে ইয়াৰ পিছত তাৰাৰ আন কাম নাই। ৰাম-লক্ষ্মণ ধনু-শৰ লৈ সুগ্ৰীৱক সহায় কৰিবলৈ প্ৰস্তুত। এনে অৱস্থাত অঙ্গদে সুগ্ৰীৱৰ বিৰোধিতা কৰিব পাৰেনে? যুদ্ধ নহয়, শান্তিহে লক্ষ্য।

সেইগতিকে তাৰাই ৰামৰ আগত ক্ৰোধ সম্বৰণ কৰি ধৈৰ্যৰে অৱস্থাৰ বশ মানিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা তেওঁ অঙ্গদৰ হকে উত্তম ব্যৱস্থা মাথোন কৰিছিল আৰু অঙ্গদৰ প্ৰতি সকলোৰে দয়া আৰু সহানুভূতি আকৰ্ষণ কৰাইছিল।

যথাৰীতি বালীৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সম্পন্ন হ'ল। স্নানৰ অন্তত সুগ্ৰীৱক ৰজা আৰু অঙ্গদক যুৱৰাজ পতা হ'ল।

পঞ্চত্ৰিংশ অধ্যায়

ক্ৰোধ আৰু পুনৰ্মিলন

বাৰিষা আৰম্ভ হ'ল। সুগ্ৰীৱ আৰু তেওঁৰ লগৰীয়াবিলাকে ভোগ-বিলাসত কিষ্কিন্ধ্যাত সময় কটাইছে, ইফালে ৰাম-লক্ষ্মণে দুখৰ দিনবিলাক গুহাত থাকি অতিবাহিত কৰিছে। অৰণ্যৰ বাট-পথ বাৰিষাৰ ঢলে উটুৱাই নিলে আৰু তাৰ ওপৰেদি এনে বেগী সোঁত ব'বলৈ ধৰিলে যে বাটেদি চলাচল কৰিব নোৱাৰা হ'ল। গতিকে সীতাক বিচৰা পৰ্বটো পিছুৱাই গ'ল। সীতাৰ দুৰ্দশাৰ কথা ভাবি ৰাম শোকত মগ্ন হ'ল। লক্ষ্মণে ককায়েকক বাৰিষাৰ অন্তলৈকে ধৈৰ্য ধৰিবলৈ বুজালে। ৰামেও প্ৰবোধ মানিলে।

গভীৰতম শোকো সময়ৰ মূৰত লঘু হয়। দিনটোৰ ওপজি ক্ষুধা দুশ্চিন্তাৰ কাৰণে টোপনি আৰু নির্মম আঘাতৰ কাৰণে বিস্মৰণ শক্তি মানুহৰ কাৰণে ঈশ্বৰৰ মৰমৰ দান বুলিব পাৰি। কিষ্কিন্ধ্যা নগৰীয়ে বালীৰ কাৰণে শোক-বেজাৰ কৰিলে হয়, কিন্তু তাৰ পিছতে সুগ্ৰীৱ আৰু জীৱিত-সকলৰ লগত হৰ্ষ প্ৰকাশ কৰিলে। সুগ্ৰীৱে নিজৰ নিৰ্বাসনৰ দুৰ্ভোগ আৰু ভ্ৰাতৃৰ কাৰণে অনুতাপ পাহৰি গ'ল আৰু প্ৰাপ্ত সমৃদ্ধি লৈ সম্পূৰ্ণ ভোগত আসক্ত হ'ল। আনকি তাৰায়ো সন্তানৰ স্বাৰ্থৰ কাৰণে পৰিৱৰ্তিত অৱস্থাৰ লগত নিজক খাপ খুৱাই ল'লে। কিষ্কিন্ধ্যাৰ ৰাজপ্ৰাসাদ সুৰাপান আৰু আনন্দধ্বনিৰে মুখৰিত হ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণে বাৰিষাৰ দিনখিনি নিৰানন্দত কটালে। কিন্তু ইফালে সুগ্ৰীৱৰ দিনবিলাক সোণালী পাখীলগা কাঁড়ৰ দৰে উপভোগত পাৰ হ'বলৈ ধৰিলে। কেৱল হনুমানৰ চিন্তা হ'ল। কিয়নো তেওঁ ৰামৰ প্ৰয়োজন পাহৰিব পৰা নাই। সুগ্ৰীৱক নিজৰ প্ৰতিজ্ঞাৰ কথা সোঁৱৰাবলৈ তেওঁ চেলু বিচাৰিলে।

অৱশেষত বাৰিষাৰ অন্ত হ'ল আৰু আকাশৰপৰা মেঘ আৰু বিজুলী আঁতৰিল। ফুলৰ সৌৰভেৰে বতাহ সুগন্ধি হ'ল। চৰায়ে শুৱলা গীত জুৰিলে। অৰণ্যত আকৌ আনন্দৰ ৰোল উঠিল। বুদ্ধিমন্ত আৰু অতিশয় ধাৰ্মিক হনুমান এতিয়া ৰজাৰ কাষ চাপিল। সুগ্ৰীৱে সকলো ৰাজকাৰ্য মন্ত্ৰীবৰ্গৰ ওপৰত সঁপি দি ইন্দ্ৰিয় সুখত মত্ত হৈ আছিল। হনুমানে জানি-ছিল যে সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ জ্ঞানী আৰু সাধুপুৰুষেও এনে পৰিস্থিতিত নিজৰ প্ৰতিজ্ঞা পাহৰি যায়। তেওঁ নম্ৰভাৱে ৰজাক ক'লে, “আপুনি পূৰ্বপুৰুষৰ ৰাজ্য পুনৰ লাভ কৰিলে আৰু নিৰ্বিবাদে তাৰ ভোগ দখল কৰিছে। কিন্তু কিবা এটা এতিয়াও কৰিবলৈ বাকী আছে। আপুনি মিত্ৰপক্ষৰ ওচৰত কৰা অঙ্গীকাৰ পূৰণ কৰি নিজৰ যশস্যা বঢ়াব লাগে আৰু শক্তি দৃঢ় কৰিব লাগে। নিজৰ স্বাৰ্থ আৰু সুখ বিসৰ্জন দিও প্ৰতিজ্ঞা অনুসৰি বন্ধুৰ কাৰ্য সাধিব লাগে। এনে কৰিলেহে ৰজাৰ প্ৰভুত্ব আৰু সুনাম বৃদ্ধি পায়।

“নিৰ্ধাৰিত দিনৰ আগতে প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰা অধিক শ্ৰেয় হ'ব। বিলম্ব যেনে তেনে পৰিবৰ্জন কৰিব লাগে। নিৰ্দিষ্ট দিনৰ পিছত সাধন কৰা কাৰ্য নিষ্প্ৰয়োজনীয়েই নহয়, গৰ্হিতও। বন্ধুৰ প্ৰতি প্ৰতিজ্ঞাৰ কথা সোঁৱৰাই দিবলৈ অপেক্ষা কৰা উচিত নহয়। আপোনাক এইবিলাক কথা নক'লেও বুজিব। ৰামে আমাৰ যি উপকাৰ কৰিলে তাক সুঁৱৰি আমাৰ

প্ৰতিজ্ঞা পূৰাবলৈ ব্যৱস্থা হাতত ল'ব লাগে। তেওঁ সোঁৱৰাই দিয়ালৈ ৰোৱা অনুচিত। বাৰিষাৰ অন্ত পৰিল। আৰু বিলম্ব কৰাৰ কাৰণ নাই। সীতাৰ অন্বেষণ আৰু আমি পিছুৱাব নোৱাৰোঁ। ৰামৰ ধৈৰ্য থাকিব পাৰে, কিন্তু তাৰ দ্বাৰা আমাৰ বিলম্ব সমৰ্থন কৰিব নোৱাৰি। ৰামে নিজৰ বিপদ আৰু কলঙ্কলৈকো আওকাণ কৰি ততালিকে আপোনাৰ শত্ৰুক বধ কৰা নাছিল জানো? আমি সমান ক্ষিপ্ৰতাৰে আমাৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিব লাগে।"

এইদৰে বিনয়ভাৱে হনুমানে সুগ্ৰীৱক উপদেশ দিলে। ৰজাই উপদেশ গ্ৰহণ কৰিলে আৰু হনুমানক প্ৰশংসা কৰি নীলক বান্দৰ সৈন্য সমাবেশ কৰিবলৈ আদেশ দি ক'লে, "গোটেই পৃথিৱীত বিচাৰি হ'লেও সীতাক উলিয়াব লাগিব। বিক্ৰমশালী বান্দৰবিলাকক তৎক্ষণাত উপস্থিত হ'বলৈ আদেশ দিয়া। যি অনুপস্থিত হয় তেনেজনক বিনা বিচাৰে শাস্তি দিম।" এইদৰে কৈয়েই সুগ্ৰীৱ অন্তঃপুৰলৈ গ'ল।

ৰাম-লক্ষ্মণে বাৰিষাৰ অন্ত পৰিবলৈ গুহাত বাট চাই আছিল। সুগ্ৰীৱে কেতিয়া প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰে তাৰ কাৰণে তেওঁলোক ব্যগ্ৰ হৈছিল। যেতিয়া বাৰিষা কাল অন্ত হ'ল আৰু অৰণ্য আৰু প্ৰাণীজগৎ নতুনকৈ সৌন্দৰ্যৰে ৰমক্জমক্ হৈ পৰিল তেনে সময়ত ৰাক্ষসৰ হাতত সীতাৰ নিৰ্যাতনৰ চিন্তাত ৰামৰ শোক অত্যন্ত গধুৰ হৈ পৰিল।

ৰামে ক'লে, "পৃথিৱী আনন্দত মতলীয়া। কিন্তু সীতাই কোনোবা ঠাইত যন্ত্ৰণা ভুগিছে আৰু মই অকৃতজ্ঞ বান্দৰ ৰজাৰ অনুগ্ৰহ অপেক্ষা কৰি বহি আছোঁ। হায়! সীতাই দণ্ডকাৰণ্যৰ ভিতৰেদি ৰাজ উদ্যানত ফুৰাদি খোজ কাঢ়ি আহিছিল। তেওঁ ঠটা মাটি আৰু বাটৰ হল-জোঙলৈ কেৰেপ নকৰিছিল। এতিয়া তেওঁৰ কিমান যন্ত্ৰণা! কিন্তু এই ৰজাই সুৰাপান আৰু ৰমণীসকলৰ সঙ্গত মত্ত হৈ নিজৰ প্ৰতিজ্ঞাকো পাহৰি পেলালে।

"লক্ষ্মণ, তুমি ততালিকে কিষ্কিন্ধ্যালৈ গৈ এই ইতৰ ৰজাক কোৱাগৈ: মনত ৰাখিবা, যি বাটেদি বালী যমৰ ঘৰলৈ গ'ল সেই বাট এতিয়াও মুকলি আছে। তেওঁক অনুসৰণ নকৰিবা। মোৰ প্ৰতি কৰা প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰা। যি দয়া পাহৰি যায় আৰু বন্ধুক অৱহেলা কৰে তেনেজনৰ ধ্বংস নিশ্চিত। ৰামৰ শৰৰপৰা সতৰ্ক হ'বা। বাৰিষাৰ চাৰিটা মাহ অন্ত হ'ল। এই চাৰিমাহ ৰামৰ পক্ষে চাৰিটা যুগ যেন হৈছিল। কিন্তু ইন্দ্ৰিয় সুখত লিপ্ত হৈ থাকোঁতে তোমাৰ কাৰণে মুহূৰ্ত যেনহে হৈছিল। বিলম্ব কৰিলে ৰামৰ ক্ৰোধ আৰ্জিবা আৰু নিজৰ সৰ্বনাশ সাধিবা।"

ক্ৰোধ আৰু অধৈৰ্য্যত এই বাতৰি সুগ্ৰীৱক দিবলৈ ৰামে লক্ষ্মণক ক'লে।

ককায়েকৰ শোক আৰু খঙৰ বাতৰি লৈ লক্ষ্মণ যাবলৈ ওলাওঁতেই ৰামে আকৌ গুণা-গঁথা কৰিলে। তেওঁ লক্ষ্মণৰ প্ৰকৃতি জানিছিল আৰু লক্ষ্মণৰ অভিমানী স্বভাৱৰ ফলত বিপদ ঘটিব পাৰে বুলি আশঙ্কা কৰিছিল। সেইদেখি তেওঁ লক্ষ্মণক আকৌ মাতি আনি ক'লে, "সুগ্ৰীৱক মোৰ ওজৰ জনাওঁতে টান কথা নক'বা। তেওঁৰ যিয়েই দোষ হওক তেওঁ আমাৰ মিত্ৰ। তেওঁৰ দোষ আঙুলিয়াই দিবা; কিন্তু কটু কথা নক'বা।"

লক্ষ্মণে তাকে কৰিম বুলি ক'লে। কিন্তু তেওঁ কিষ্কিন্ধ্যাৰ কাষ চাপোঁতে খং দমাব নোৱাৰা যেন পালে।

লক্ষ্মণৰ গম্ভীৰ মুখ আৰু তেওঁক অস্ত্ৰেৰে সুসজ্জিত দেখিলত বান্দৰ চন্তৰী দুৰ্গ ৰক্ষা কৰিবলৈ সচেষ্ট হ'ল। ইয়াকে দেখি লক্ষ্মণৰ আৰু খং উঠিল।

কেইটামান বান্দৰ অন্তঃপুৰলৈ দৌৰি গৈ সুগ্ৰীৱক এইদৰে বাতৰি দিলে: "লক্ষ্মণ খঙত একো নাই হৈ হাতত ধনু লৈ ইয়ালৈ আহিছে। আমি তেওঁক আগুৰি ৰাখিব নোৱাৰিলোঁ।"

বান্দৰ ৰজা তেতিয়া সুৰাপান আৰু ৰমণী উপভোগত মত্ত। তেওঁ দুৱৰীৰ বাতৰিলৈ কেৰেপকে নকৰিলে। ৰজাৰ কৰ্মচাৰীয়ে দুৱৰীক আদেশ দিলে যে সিহঁতে নিজৰ ঠাই নেৰিব আৰু কাকো প্ৰৱেশ কৰিবলৈ নিদিব। লক্ষ্মণৰ অদম্য খং উঠিল। তেওঁ গাৰ বলেৰে প্ৰৱেশ কৰিলে। ভিতৰ সোমাই অঙ্গদ কুমাৰক লগ পালে। অঙ্গদৰ এহাতে যৌৱন আৰু আনহাতে দুৰ্ভাগ্যৰ কথা মনলৈ আহিলতে লক্ষ্মণৰ খঙৰ মাত্ৰা অলপ কমিল। লক্ষ্মণে ক'লে, "বাচা, কপিৰাজক কোৱাগৈ যে লক্ষ্মণে তেওঁৰ শোকাতুৰ ককায়েকৰ হৈ ৰজাক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ দুৱাৰমুখত অপেক্ষা কৰিছে।"

সেইমতে অঙ্গদে ৰজাৰ কাষলৈ গৈ লক্ষ্মণ অহা বাতৰি দিলে। কিন্তু সুগ্ৰীৱ তেতিয়াও বেহুচ্। অঙ্গদে এনে অৱস্থা দেখি মন্ত্ৰীবৰ্গৰ উপদেশ বিচাৰিলে। হনুমান আৰু কেইজনমান মন্ত্ৰীয়ে লাহে ধীৰে বৰ্ত্তমান অৱস্থাৰ কথা ৰজাৰ কাণত পেলালে। শেষত সুগ্ৰীৱে অলপ হুচ পালে।

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "মই কি দোষ কৰিলোঁ? মোৰ মিত্ৰ ৰাম-লক্ষ্মণে মোৰ ওপৰত খং কৰে কিয়? কোনোবা শত্ৰুৱে মোৰ বিপক্ষে নিশ্চয় তেওঁবিলাকক উচটাইছে।"

অনুনয়েৰে ক'লে, "হে ৰজা, মই আপোনাৰ কৰ্তব্যৰ কথা সোঁৱৰাবলৈ আহোঁ আপুনি শোক, দুখ পাহৰিব। আমি ৰামৰ প্ৰসঙ্গত কৰা প্ৰতিজ্ঞা পূৰোৱাত বিলম্ব কৰিলোঁ। আমি ৰামৰ লোকৰ কথা পাহৰি গ'লোঁ। বিলম্ব হ'ল, অৱশ্যে সময় অতীত হোৱা নাই। এতিয়াও আমাৰ কৰ্তব্য ততালিকে কৰোঁ আহক। আমি লক্ষ্মণৰ ক্ষমা ভিক্ষা কৰোঁ। আৰু বিলম্ব নকৰি ৰামৰ প্ৰতি কৰা প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিবলৈ ব্যৱস্থা হাতত লওঁ আহক।"

তেতিয়া সুগ্ৰীৱে লক্ষ্মণক ওচৰলৈ আনিবলৈ আদেশ দিলে। বানৰ চহৰখনৰ ভিতৰলৈ সোমাই কিষ্কিন্ধ্যা নগৰীৰ সৌন্দৰ্য আৰু কৃষ্টি দেখা পাই লক্ষ্মণ আশ্চৰ্য হ'ল। সুগ্ৰীৱৰ বাট-পথেদি গৈ তেওঁ ৰাজপ্ৰাসাদৰ বাহিৰত থিয় হৈ ৰ'ল। ভিতৰত নাচ, গান আৰু ৰং-ৰহইচৰ ধ্বনি শুনি তেওঁ বুজিলে যে বানৰবিলাকে নিজৰ প্ৰতিজ্ঞা পাহৰি ভোগত লিপ্ত হৈ আছে। তেওঁ কোনোমতে খং দমাব নোৱাৰি অন্তঃপুৰলৈ নোসোমোৱাকৈ বাহিৰত থিয় দি ধনুত টঙ্কাৰ দিবলৈ ধৰিলে। ধনুৰ শব্দই কিষ্কিন্ধ্যাত ভয় আৰু কম্পন সৃষ্টি কৰিলে। সুগ্ৰীৱে এই শব্দ শুনি বুজিলে যে ৰাজকুমাৰ ক্ৰোধান্বিত। তেওঁ প্ৰমাদ গণিলে আৰু তাৰাক আগবাঢ়ি গৈ লক্ষ্মণক শান্ত কৰিবলৈ ক'লে। ৰজাই ক'লে, "ৰমণীৰ লগত কথা হ'লে লক্ষ্মণৰ নিচিনা বীৰ পুৰুষৰ খং আঁতৰি যাব আৰু ক্ৰোধান্বিত হৈ থকা তেওঁৰ পক্ষে অসম্ভৱ হ'ব।" মদৰ জালত থাকিও ৰজাই চতুৰালি কৰিলে।

তাৰা লক্ষ্মণৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। ৰূপত, জ্ঞানত আৰু বাক্‌চাতুৰ্যত তাৰা অদ্বিতীয়া। তেওঁ লক্ষ্মণক ক'লে, "বহুদিন দৰিদ্ৰতা আৰু নিৰ্যাতন ভুগি সুগ্ৰীৱে এতিয়া সমৃদ্ধি আৰু ইন্দ্ৰিয় সুখ উপভোগ কৰিছে। আপোনালোকেই তেওঁক এইখিনি সুবিধা দিছে। ইন্দ্ৰিয় সুখত তেওঁ মত্ত হৈ চেতনা হেৰুৱাই পেলাইছে। তেওঁৰ দোষ হৈছে। কিন্তু আপুনি ক্ষমা কৰক। মহাত্মাসকলে সাধাৰণজনৰ ত্ৰুটি-বিচ্যুতিৰ কথা জানে। তেওঁলোকে এনে ত্ৰুটিৰ কাৰণে ভৰ্ৎসনা কৰোঁতে দয়া পাহৰিব নেলাগে। বহুত কাল কষ্ট ভুগি আৰু সুখৰপৰা বঞ্চিত হৈ থাকি ৰজা এতিয়া ইন্দ্ৰিয় সুখত লিপ্ত হোৱাত আপুনি তেওঁৰ প্ৰতি কঠোৰ হ'ব নেলাগে। কিন্তু মই এইটোও উক্তি ক'ব পাৰোঁ, তেওঁ আপোনালোকৰ ওচৰত যি ঋণ লৈছে বা অঙ্গীকাৰ কৰিছে তাক পাহৰি যোৱা নাই। তেওঁ চাৰিওফালৰপৰা বানৰ, ভালুকবিলাকক গোট খাবলৈ আদেশ জাৰি কৰিছে। 'আজি বা কাইলৈ লক্ষকোটিবিলাক ইয়াতে

আহিব। তেতিয়া সীতাৰ অন্বেষণ আৰু ৰাৱণৰ লগত যুদ্ধ, দুয়োটাই আৰম্ভ হ'ব। কোনো সংশয় নকৰিব। এতিয়া আহঁক, ৰজাক সাক্ষাৎ কৰকহি।"

লক্ষ্মণ ভিতৰ সোমাল। তেওঁৰ মুখত খঙৰ চিন নাই। সুগ্ৰীৱে আসনৰ পৰা নামি আহি লক্ষ্মণক সম্বৰ্ধনা জনালে।

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "মোৰ ত্ৰুটি মাৰ্জনা কৰক। ৰামৰ বন্ধুতা আৰু সহায়ৰ কাৰণেই আজি মই ৰজা। বীৰ্যবান আৰু সাধু ৰামৰ প্ৰতি মোৰ ঋণ কেনেকৈ পাহৰিম? তেওঁ মোৰ বিনা সহায়ে শত্ৰু নিপাত কৰিব পাৰে। মই মোৰ সৈন্য লৈ কেৱল তেওঁৰ পিছ ল'ব পাৰোঁ। ইমানেই। ৰাৱণ নিশ্চয় নিহত হ'ব। সীতাৰ অন্বেষণ শীঘ্ৰে আৰম্ভ হ'ব। মোৰ দোষত যি বিলম্ব ঘটিছে তাৰ বাবে মোক ক্ষমা কৰক।"

সুগ্ৰীৱ আৰু লক্ষ্মণ এখন ৰথত উঠি ৰামৰ ওচৰলৈ গ'ল আৰু যি ব্যৱস্থা সুগ্ৰীৱে হাতত লৈছে বৰ্ণাই ক'লেগৈ। ৰাম সন্তুষ্ট হ'ল।

ৰামে সন্তোষৰ ভাব প্ৰকাশ কৰি ক'লে, "তুমি মোৰ প্ৰকৃত বন্ধু। মেঘে বৰষুণ দিয়াৰ দৰে, সূৰ্যই অন্ধকাৰ নাশ কৰাৰ দৰে আৰু চন্দ্ৰই হৃদয় শাঁত কৰাৰ দৰে সজ বন্ধুৰ সহায় আপোনা-আপুনি লাভ হয়। তোমাৰ মিত্ৰতাত মই সুখী হৈছোঁ। এতিয়া ৰাৱণ আৰু তেওঁৰ কুলৰ ধ্বংস অনিবাৰ্য।"

ৰামে কৃতজ্ঞতাসূচক কথা কৈ থকা সময়তে জাকে জাকে বান্দৰ নিজৰ নিজৰ সেনাপতিৰ নেতৃত্বত আহিবলৈ ধৰিছিল। এই সৈন্যবিলাক দূৰ দূৰণিৰ পৰ্বত, অৰণ্য আৰু সমুদ্ৰতীৰৰ পৰা আহিছিল। সিহঁতৰ খোজৰ ধূলিয়ে আকাশ ছাটি পেলাইছিল। নানান গঢ়ৰ আৰু ৰঙৰ লক্ষ লক্ষ বান্দৰ আৰু ভালুক তাত গোট খালেহি।

সুগ্ৰীৱে এই বিৰাট সেনাবাহিনীক সম্বোধন কৰি বাণী শুনালে আৰু সিহঁতক ছাউনিলৈ যাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। তাৰ পিছত তেওঁ সেনাবিলাকক আঠোটা বাহিনীত বিভক্ত কৰি প্ৰত্যেক বাহিনীতে একোজন সৈনাধ্যক্ষ পাতি দি আঠোটা দিশত সীতাক বিচাৰিবলৈ পঠিয়ালে।

ইয়াত এটা কথা মন কৰিব লাগে। তামিল কবি কম্বনৰ মতে তাৰাই সতী বিধৱাৰ দৰে সংযম আৰু ত্যাগৰ জীৱন কটাইছিল। বাল্মীকিৰ মতে কিন্তু বেলেগ। তেওঁৰ মতে তাৰা আৰু অন্যান্য বিধৱাসকলৰ সুগ্ৰীৱ উত্তৰাধিকাৰী হৈছিল। অৰ্থাৎ ৰাণীসকলকো ৰাজসিংহাসনৰ অংশ হিচাপে সুগ্ৰীৱে লাভ কৰিছিল। সুগ্ৰীৱে যেতিয়া ইন্দ্ৰিয় সুখত মত্ত হৈ বন্ধুৰ প্ৰতি

কৰ্তব্য পাহৰি পৈছিল, তাৰাও সেই আমোদত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। তাৰাই যেতিয়া ৰজাৰ আদেশত লক্ষ্মণৰ পাহ, সন্মুখলৈ যায় তেওঁ তেতিয়া সুৰা-পানৰ ফলত অলিব্-অলিব্ হৈ আছিল বুলি বাল্মীকিয়ে বৰ্ণনা কৰিছে।

অতীত কালত যেতিয়া কিবাকৈ ককায়েকৰ মৃত্যু হয় তেতিয়া ভায়েকে বিধবা বৌৱেকক পত্নী স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰা আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰা প্ৰথা ৰাজ-পৰিয়াল আৰু উচ্চ পৰিয়ালৰ ভিতৰত প্ৰচলিত আছিল। এক যুগৰ মানুহৰ পক্ষে আন যুগৰ ৰীতি-নীতি বিচাৰ কৰা সুকঠিন। আমাৰ অপৰিচিত প্ৰথাৰ দোষ-গুণ বিচাৰিবলৈ গ'লে মানসিক কল্পনা আৰু উদাৰতাৰ প্ৰয়োজন।

ছয়চল্লিশ অধ্যায়

অন্বেষণ আৰম্ভ হ'ল

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "ৰাম, আপুনি অগণন বান্দৰ সেনালৈ চাই পঠিয়াওক-চোন, হেজাৰ-বিজাৰ শক্তিশালী সেনাই আপোনাৰ আদেশ প্ৰাৰ্থনা কৰিছে। আপুনি যিহকে কৰিবলৈ কয় তাকে কৰি লৈ সিহঁত প্ৰস্তুত আৰু সমৰ্থ। এই বিশাল সেনাবাহিনীটোক আপোনাৰ নিজৰ বুলি জ্ঞান কৰক আৰু সিহঁতক আদেশ দিয়ক।"

ৰামে আনন্দত অধীৰ হৈ সুগ্ৰীৱক সাৱটি ধৰিলে। তেওঁ ক'লে, "প্ৰথমতে আমি সীতা জীয়াই আছে নে নাই সেই কথা নিৰ্ণয় কৰিব লাগে। যদি সীতা জীয়াই আছে তেন্তে তেওঁ ক'ত আছে তাৰ সন্ধান ল'ব লাগিব। তাৰ পিছত ৰাৱণ ক'ত আছে সেই কথা আমি জানিব লাগিব। তেতিয়া আমি যি কৰিব লাগে, কৰিম। কিন্তু এই সেনাবাহিনীক মই বা লক্ষ্মণে আদেশ দিয়া উচিত নহ'ব। তুমিহে সিহঁতৰ ৰজা। তদুপৰি কাৰ্য কেনেকৈ সাধন কৰা যায় তাক তুমিহে ভালকৈ জানা। তোমাৰ নিচিনা মিত্ৰ আৰু লক্ষ্মণৰ নিচিনা ভাই লাভ কৰি মই ধন্য।"

তেতিয়া সুগ্ৰীৱে সেনাপতিবিলাকক কঠোৰ আদেশ শুনালে আৰু সেনাবাহিনীক চাৰিভাগ কৰি পৃথিৱীৰ চাৰিওকালে বিচাৰিবলৈ পঠিয়ালে।

সেনাপতিবিলাকক পঠিয়াই দি সুগ্ৰীৱে হনুমানক ওচৰলৈ মাতি নি ক'লে, “বায়ুপুত্ৰ, তুমি বল-বিক্ৰমত তোমাৰ পিতাৰাৰ সমকক্ষ। তুমিহে এই কাৰ্যত কৃতকাৰ্য হ'ব পাৰিবা। তোমাৰ বল, সাহ আৰু বুদ্ধি আছে। সীতাক বিচাৰি উলিওৱাৰ দায়িত্ব তোমাৰ ওপৰতে সমৰ্পণ কৰিলোঁ।”

ৰামেও বুজিলে যে হনুমানৰ যত্ন সফল হ'ব। যিমানেই বাধা-বিঘিনি ঘটক, হনুমানে তাক অতিক্ৰম কৰিবই। তেওঁৰ নাম লেখা আঙঠিটো হনুমানক দি তেওঁ ক'লে, “এই আঙঠিটো লোৱা। মোৰ পূৰা আশা আছে যে তুমি সীতাক বিচাৰি উলিয়াব পাৰিবা। এই আঙঠি দেখিলে সীতাই তোমাক মোৰ দূত বুলি প্ৰত্যয় মানিব। প্ৰিয় হনুমান, তুমি যেন সীতাক মোৰ লগ লগাই দিয়া।”

পাঠকে এই দৃশ্যৰ গাম্ভীৰ্য আৰু কৰুণ ৰস হৃদয়ঙ্গম কৰিব পাৰিব। হনুমানৰ আনুগত্য আৰু বিক্ৰমত অবিচলিত বিশ্বাস ৰাখি ৰামে আঙঠিটো দিলে—ঠিক যেন সীতাৰ বিৰহৰ বেদনা-কাতৰ তেওঁৰ হিয়াখনিৰ এটি অংশহে সমৰ্পণ কৰিলে। আনহাতে আদৰ্শ ভৃত্যয়ো সেই অনুপম ন্যাস গ্ৰহণ কৰিলে গভীৰ ভক্তি আৰু স্থিৰ সঙ্কল্প লৈ যাতে প্ৰভুৰ আদেশ পালন কৰাত তেওঁ কেতিয়াও পৰাঙ্মুখ নহয়।

সুগ্ৰীৱে সেনাবাহিনীক আদেশ দি ক'লে, “সীতাক যেনেতেনে বিচাৰি উলিয়াব লাগিব। তেওঁক য'তে লুকাই থওক, তোমালোকে বিচাৰি উলিয়াবই লাগিব। আজিৰপৰা এমাহৰ ভিতৰত তেওঁৰ বাতৰি লৈ তোমালোক উলটি আহিবা।” উঁই হাফলুৰপৰা উঁই পোক ওলোৱাদি সেনাবিলাকে দল পাতি চাৰিওফালে যাত্ৰা কৰিলে।

লগত সেনাবাহিনী লৈ শতবলি উত্তৰমুৱা হ'ল। বিনত পূবফালে গ'ল। সুষেণ পশ্চিমলৈ গ'ল। হনুমান, অঙ্গদ আৰু সেনাৰ অধিনায়ক তাৰ দক্ষিণফালে গ'ল।

সকলোৰে সমান আগ্ৰহ কেনেকৈ ৰাৱণক বধি সীতাক উদ্ধাৰ কৰে। প্ৰতিটো দলৰে চিন্তা হ'ল কেনেকৈ কৃতকাৰ্য হৈ পোন প্ৰথমতে ঘূৰি আহে। সকলোৰে মাজত উত্তেজনামূলক প্ৰতিযোগিতা হ'ল।

ৰামে সুগ্ৰীৱক সুধিলে, “তুমি পৃথিৱীৰ চৌদিশ আৰু সকলো ঠাইৰ এনেকৈ বৰ্ণনা কৰিলা যেন তুমি গোটেই পৃথিৱী নিজ চকুৰে চাই আহিলা। তুমি কেতিয়া আৰু কেনেকৈ সকলো ঠাই ভ্ৰমিছিলা?”

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "প্ৰভু! আপোনাৰ মনত থাকিব পায় বালীয়ে মোক কেনেকৈ চাৰিও দিশলৈ খেদি নৈছিল। মই য'লৈকে গৈছিলো তালৈকে বালীয়ে মোৰ পিছ লৈছিল। সেই কাৰণে মই গোটেই পৃথিৱী প্ৰদক্ষিণকাৰী হৈছিলো। সেই দেখি এই গ্ৰহৰ প্ৰত্যেক খণ্ড ভূমি মই দেখিবলৈ পাইছিলো। পিছত মাতঙ্গ ঋষিৰ আশ্ৰম থকা ঠাই চিনি পালো। বালীয়ে যদি তাত প্ৰবেশ কৰে তেন্তে মুনিৰ অভিশাপত তেওঁৰ মূৰ ছিগি পৰিব। গতিকে বালী তালৈ নাহে বুলি জানি তাতে আশ্ৰয় ল'লোঁ। সেই ঠাইতে মাথোন বালীয়ে মোৰ অনিষ্ট সাধিব্ নোৱাৰে।"

পূব, পশ্চিম আৰু উত্তৰলৈ যোৱা সেনাই এমাহৰ মূৰত উলটি আহি জনালে যে সীতাক ক'তো বিচাৰি নেপালে। সীতাক ক'তো বিচাৰি নাপাই সিহঁতে আহি জনালে, "অৰণ্য, পৰ্বত, নদী, নগৰত তন্ন তন্নকৈ আমি বিচাৰিলো; কিন্তু সীতাক ক'তো নেপালো। হনুমান দক্ষিণলৈ গৈছে, তেওঁ এতিয়াও উলটি অহা নাই। তেৱেঁই ভাগ্যবান, কিয়নো ৰাক্ষসটো সীতাদেৱীক লৈ দক্ষিণলৈহে গৈছিল।"

এই কথা শুনি ৰামে বুজিলে যে বান্দৰ সেনাই যথাশক্তি অন্বেষণ কৰিলে।

হনুমান আৰু অঙ্গদে বিন্ধ্য পৰ্বতৰ গুহাবিলাকত সোমাই সীতাক বিচাৰিলে। তাৰ পিছত দলটো এখন মৰুভূমি পালেগৈ। তাত এজন ঋষিয়ে তপস্যা কৰি আছিল। তেওঁৰ অভিশাপত এই ঠাইখনত গছ-গছনি, পশু-পক্ষী একো থাকিব নোৱাৰিছিল। দক্ষিণলৈ আৰু কিছুদূৰ গৈ সিহঁতে এটা স্থূলকায় অসুৰ দেখা পালে। নিষ্ঠুৰ ৰাক্ষসটোৱে বান্দৰবিলাকক ভোজৰ সম্বল বুলি ভাবি সিহঁতক ধৰিবলৈ জাঁপমাৰি আহিল। বান্দৰবিলাকে ভাবিলে যে এৱেঁই ৰাৱণ।

অঙ্গদে আগবাঢ়ি গৈ ৰাক্ষসক এটা মাৰমাৰ শোধালে। মাৰ খাই অসুৰটোৱে তেজ বমিয়াবলৈ ধৰিলে আৰু মাটিত দীঘল দি পৰিল। সেইপিনেই তাৰ মৃত্যু ঘটিল। বিশাল পৰ্বত পৰাদি হৈ পৰি থাকিল। ৰাৱণক বধিলো বুলি আনন্দ কৰি বান্দৰবিলাকে সীতাক বিচাৰি অৰণ্যত খলক লগালে। কিন্তু সীতাৰ কোনো চিন-চাবকে নেপালে। সেইদেখি সিহঁতে আন ঠাইত বিচাৰিবলৈ গ'ল।

ক্ৰমে ক্ৰমে বান্দৰবিলাকে নিৰৰ্থক অন্বেষণত বিৰক্ত হৈ নিজ প্ৰাণৰ নিৰাশাত আমন-জিমনকৈ মাটিত বহিছিল। এনে সময়ত অঙ্গদ, গন্ধমাদন

বা আন কোনোবা মুখিয়ালজনে সিহঁতক উৎসাহ দি আকৌ বিচাৰিবলৈ লগাইছিল। এইদৰেই বহুতদিন পাৰ হৈ গ'ল; তথাপি সীতাক সিহঁতে দেখা নাপালে। সুগ্ৰীৱৰ অপ্ৰীতিৰ কাৰণ হ'ব লাগিব বুলি সকলোৰে ভয় হ'ল।

বিচাৰি বিচাৰি সিহঁত দক্ষিণফালে বহুত দূৰ পালেগৈ।

ভোক পিয়াহত ক্লান্ত হৈ এখন মৰুভূমিৰ মাজেদি গৈ থাকোঁতে সিহঁতে এটা গুহা দেখা পালে। গুহাটোৰ ভিতৰৰপৰা বহুত বিধৰ চৰাই আনন্দত দেওদি ওলাই আহিল। তাৰপৰা ওলাই অহা মৃদু বায়ু পদুমৰ ৰেণুৰে মলমলাই আছিল। বান্দৰবিলাকে বুজিলে যে চৰাই আৰু সুঘ্ৰাণ অহা ঠাইত নিশ্চয় পানী আছে। তেতিয়া বান্দৰবিলাকে ইটোৱে সিটোৰ হাতত ধৰি লানি পাতি খোপমৰা অন্ধকাৰৰ ভিতৰেদি গুহালৈ সোমাই গ'ল। অণ্ঠ-কণ্ঠ শুকাই যোৱাত আনকি চিঞৰিবলৈকো সিহঁতৰ গাত শকতি নাছিল। সিহঁতৰ কেৱল আশা যে ক'ৰবাত পানী দেখা পাবগৈ। শেষত সিহঁতে আচম্বিতে পোহৰ দেখা পালে আৰু ফট্ফটীয়া পানীৰে জান-জুৰি বৈ থকা ঠাই এডোখৰত ফলৰ ভৰত দোঁ খাই থকা মনোহৰ গছ-গছনি দেখিবলৈ পালে। তাৰ পিছত সিহঁতে গৈ এখন চহৰ পালেগৈ। চহৰৰ বাট-পথবিলাকত সোণৰ ওপৰত বাখৰ খটোৱা, তাৰ ৰাজপ্ৰসাদ এনে ৰম্য দেখিলে সপোন যেন লাগে। আগবাঢ়ি গৈ সিহঁতে এগৰাকী বৃদ্ধা তপস্বিনী দেখিবলৈ পালে। মানুহ গৰাকীয়ে সন্ন্যাসীৰ সাজ-পাৰ পিন্ধিছিল আৰু পহুৰ ছালত বহি আছিল। বান্দৰবিলাকে তেওঁৰ মুখৰ স্বৰ্গীয় জ্যোতি দেখি ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে।

হনুমানে সাহ কৰি তপস্বিনীৰ কাষ চাপি সেৱা কৰি ক'লে, "আই, আপোনাক প্ৰণাম জনাইছোঁ। আপোনাৰ পৰিচয় পাব পাৰোঁনে? পিয়াহত আতুৰ আৰু ভাগৰত ক্লান্ত হৈ আমি পানীৰ আশাত গুহাত সোমাইছিলোঁ। এতিয়া গছ-গছনি আৰু পুখুৰীৰে পৰিপূৰ্ণ এই নিৰ্জন সোণালী চহৰখন দেখি আমাৰ ভয় হৈছে জানোচা আমাৰ মানসিক বিকাৰ বা অতিশয় পৰিশ্ৰমৰ পৰাহে ভ্ৰম হৈছে। আমাক এই কথা ব্যাখ্যা কৰি সংশয় দূৰ কৰক।"

তপস্বিনীয়ে সুধিলে: "তোমালোকে এই গুহাৰ ভিতৰলৈ কেনেকৈ বাট চিনি পালা? ইয়াত ফলমূল আৰু পানী যথেষ্ট পৰিমাণে পাবা। ময় নামেৰে এজন দানৱ বাঢ়ৈয়ে এই ঠাই নিৰ্মাণ কৰিছিল। তেওঁ শুক্ৰাচাৰ্যৰপৰা এই কলাবিদ্যাৰ শিক্ষা লৈছিল।

“ময়ে ইয়াত সুখে শান্তিৰে দীৰ্ঘকাল বাস কৰিছিল। শেষত তেওঁ ইন্দ্ৰৰ ক্ৰোধত পৰি ইন্দ্ৰৰ হাতত নিহত হ’ল। তাৰ পিছত ইন্দ্ৰই এই ৰম্যবন আৰু স্বৰ্ণময় ঘৰ-দুৱাৰ হেমাক দান দিলে। হেমা মোৰ বান্ধৱী। এই ঘৰ-বাৰী আৰু ফুলনিবিলাক তেওঁৰেই সম্পত্তি। বৰ্তমান তেওঁ দেৱলোকত। কিন্তু তোমালোকৰ ইয়ালৈ অহাৰ অভিপ্ৰায় কি? তোমালোকে অৰণ্যত ঘূৰি নিজক ক্লান্ত কৰিছিলা কিয়? প্ৰথমতে তোমালোকে আহাৰ পানী খাই নিজক সুস্থ কৰা। তাৰ পিছত সকলো কথা ভাঙি কৰা।”

তেতিয়া সিহঁতে সুন্দৰকৈ ভোজনাদি কৰিলে আৰু পিয়াহ পূৰাই পানী খালে। সিহঁত তুষ্ট হ’লত হনুমানে তালৈ অহাৰ কাৰণ ভাঙি ক’বলৈ ধৰিলে।

“মহাৰাজ দশৰথৰ পুত্ৰ ৰামে কোনো কাৰণত ৰাজ্য পৰিত্যাগ কৰি বনত ভায়েক আৰু তেওঁৰ ভাৰ্যাক লগত লৈ বসতি কৰিছিল। তাত থাকোঁতে এটা ৰাক্ষসে তেওঁৰ ভাৰ্যা সীতাক হৰণ কৰি নিয়ে। তেতিয়া ৰাম-লক্ষ্মণে সীতাক বিচাৰি ফুৰোতে বান্দৰৰ ৰজা সুগ্ৰীৱৰ লগত চিনা-পৰিচয় আৰু বন্ধুত্ব হয়। সুগ্ৰীৱে আমাক ৰামৰ কাৰণে সীতাক বিচাৰি উলিয়াবলৈ পঠিয়াইছে। আমাৰ ৰজাই এটা সময় বান্ধি দিছিল আৰু এই সময়ৰ ভিতৰতে শুংসূত্ৰ লৈ উলটি যাবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল। আমি এই গুহাৰ ভিতৰৰ অন্ধকাৰত বাট হেৰুৱালো আৰু নিৰ্ধাৰিত সময়ো এতিয়া উকলি গ’ল। এতিয়া বিমোৰত পৰিছোঁ। সুগ্ৰীৱ কঠোৰ শাসক। নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত তেওঁৰ আদেশ পালন কৰিব নোৱাৰা কাৰণে আমাক নিশ্চয় তেওঁ মৃত্যুদণ্ড দিব।”

তপস্বিনী স্বয়ংপ্ৰভাই ক’লে, “হায়, তোমালোকে নিজে এতিয়া গুহাৰপৰা ওলাবলৈ বাট-পথ নোপোৱা। ইয়ালৈ অহা কোনো অপৰিচিতজন জীৱন্তে ইয়াৰপৰা ওলাই যাব নোৱাৰে। কিন্তু তোমালোকৰ উদ্দেশ্য মহৎ। মোৰ যোগবলেৰে তোমালোকক গুহাৰ বাহিৰলৈ উলিয়াই নিম। এতিয়া তোমালোকে চকু মুদা।” সেইমতে সিহঁতে চকু মুদিলে। নিমিষতে সিহঁতক বহুত দূৰলৈ আনি তপস্বিনীয়ে ক’লে, “চোৱা, ওচৰতে বিন্ধ্য পৰ্বত আৰু সৌৱা মহাসমুদ্ৰ। মই এতিয়া যাওঁ।” এই বুলি স্বয়ংপ্ৰভাই প্ৰস্থান কৰিলে। সিহঁতে চকু মেলি সমুদ্ৰৰ পাৰ দেখা পালে।

সমুদ্ৰ: পাৰলৈ আহি বানৰবিলাকে দেখিলে যে বসন্ত ঋতুৰ আগমনী হৈছে। সিহঁত ভয়ত বিহ্বল হ’ল। অঙ্গদে ক’লে, “হায়। নিৰ্দিষ্ট কাল

পাৰ হৈ গ'ল। আমি যদি কিষ্কিন্ধ্যালৈ সীতাৰ সম্ভেদ নোলোৱাকৈ উভতি যাওঁ, তেন্তে ৰজাই আমাক নিশ্চয় বধ কৰিব। তেওঁ এনেয়ে মোক ঘিণ কৰে। কেৱল ৰামৰ কথা পেলাব নোৱাৰিহে তেওঁ মোক যুৱৰাজ পাতিছিল, মৰমত নহয়। তালৈ উলটি গৈ প্ৰাণ হেৰুৱাতকৈ আমি অনশন কৰি ইয়াতে মৃত্যু বৰণ কৰোঁ আহা।"

লগৰীয়াবিলাকৰ ভিতৰৰপৰা কেৱাজনেও অঙ্গদৰ কথাত হয় মিলে। বান্দৰ সৈন্যাধ্যক্ষ তাৰে ক'লে, "মই মান্তি নহওঁ। আমি আত্মঘাতী হ'ম কিয়? আমি স্বয়ংপ্ৰভাৰ গুহালৈ গৈ তাত সুখেৰে বাস কৰোঁগৈ ব'লা। তাত খোৱা বস্তু প্ৰচুৰ আছে। সুগ্ৰীৱ বা আন কোনেও আমাক তাত বিচাৰি নেপায়গৈ। অৱশিষ্ট জীৱন আমি তাতে নিশ্চিন্তে কটাব পাৰিম।"

হনুমানে ক'লে, "এই কথা উচিত নহয়। যদি আমাৰ স্ত্ৰী-পুত্ৰ সুদূৰ কিষ্কিন্ধ্যাত থাকে তেন্তে খোৱা-বোৱাত কিহৰ আনন্দ? সুগ্ৰীৱ সৎ ৰজা। তেওঁক আমি ভয় কৰিব নেলাগে। যদি সুগ্ৰীৱৰ আমাৰ ওপৰত ক্ৰোধ হয় আৰু তেওঁ আমাক শাস্তি দিব খোজে তেন্তে এই গুহাত আমাৰ নিৰাপত্তা ক'ত? লক্ষ্মণৰ ক্ৰোধৰ আগত গুহা বতি থাকিব পাৰিবনে? তেওঁ গুহাটো খণ্ড-পুণ্ড কৰি আমাক বধ নকৰিবনে? সৈন্যাধ্যক্ষৰ উপদেশত মই হিত নেদেখোঁ। আমি উলটি গৈ সুগ্ৰীৱক সকলো কথা ভাঙি ক'ম আৰু তেওঁৰ ওচৰত ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা খুজিম। এইটোৱেই নিৰাপত্তাৰ উপায়।"

অঙ্গদে হনুমানলৈ চাই ক'লে, "মই আপোনাৰ কথাত হয় দিব নোৱাৰোঁ। খুড়াদেউৰ মোলৈ দয়া-মায়া নাই। তেওঁ নিশ্চয় মোক বধ কৰি পেলাব। তেওঁ এনেয়ে নিষ্ঠুৰ প্ৰকৃতিৰ। মোৰ পিতাক তেওঁ কেনেকৈ বধিলে ভাবি চাওকচোন। মই জীয়াই থকাটো তেওঁৰ কাম্য নহয়। মোক বধ কৰাৰ কিবা অজুহাত তেওঁ উলিয়াবই। তেওঁ মোক তেওঁৰ আৰু তেওঁৰ সন্তি-সন্ততিৰ পথৰ কণ্টক বুলি জ্ঞান কৰে। মোৰ অবিহনে তেওঁৰ সন্তি-সন্ততি কিষ্কিন্ধ্যাৰ ৰাজপাটত উঠিব। প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰা তেওঁৰ কাৰণে একো টান কথা নহয়। তেওঁ সীতাক বিচাৰি উলিয়াম বুলি ৰামৰ ওচৰত কৰা অঙ্গীকাৰ পাহৰি যোৱা নাছিলনে? কেৱল লক্ষ্মণৰ চোকা শৰৰ ভয়ত আমাক সীতাক বিচাৰিবলৈ পঠিওৱা নাইনে? মোৰ অভাগিনী আয়ে ভয়ত সুগ্ৰীৱৰ আশ্ৰয় গ্ৰহণ কৰিছে। মাথোন মোৰ কাৰণেই আজি আইৰ জীৱন বতি থাকি আছে। মোৰ মৃত্যুৰ বাতৰি পালেই তেওঁৰ জীৱনৰ অৱসান ঘটিব। হায়! মই দুৰ্দশাগ্ৰস্ত। কি কৰিম বিবুদ্ধি হৈছোঁ।"

তেওঁ আকৌ ক'লে, “যদি কিষ্কিন্ধ্যালৈ উলটি যাওঁ তেন্তে মোৰ মৰণ নিশ্চিত। ইয়াত অনশন কৰি মৃত্যু বৰণ কৰাই শ্ৰেয়।”

অঙ্গদে মাটিত কুশবন পাৰিলে, দেৱ-দেৱীৰ উদ্দেশ্যে প্ৰণিপাত জনালে আৰু পূবমুখীয়া হৈ মৃত্যুৰ ব্ৰতী হৈ ৰহিল।

যুৱৰাজ অঙ্গদক এনে ব্ৰত গ্ৰহণ কৰা দেখি আন আন বান্দৰবিলাকেও বেজাৰত কান্দিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতেও পূবফালে মুখ কৰি অঙ্গদৰ লগতে মৃত্যু বৰণ কৰিবলৈ মাটিত ৰহিল।

ওচৰৰ পৰ্বত এটাৰ পৰা শগুণৰ ৰজা সম্পাতিয়ে বান্দৰবিলাকক নিয়তিৰ ওচৰত আত্ম-সমৰ্পণ কৰা দেখিবলৈ পালে। ডেউকা হেৰুৱা কাৰণে সম্পাতিয়ে লৰচৰ কৰিব নোৱাৰিছিল। সেই কাৰণে বহুতদিন সি কোনো আহাৰ গোটাব নোৱাৰিছিল। এতিয়া তাৰ মনত ৰং উপজিল। সি ক'লে, “ইমানবিলাক বান্দৰ ইয়াত একেলগে মৰিব। বিনাকষ্টে বহুতদিন মোৰ ভোজ হ'ব।”

ইতিমধ্যে বান্দৰবিলাকে মৃত্যু কামনা কৰি অতীতৰ কথা সুঁৱৰিছিল আৰু ডাঙৰ ডাঙৰকৈ হুমুনিয়াহ কাঢ়িছিল। সিহঁতে কোৱা-কুই কৰিছিল, “কৈকেয়ীৰ কাৰণে দশৰথ মৰিল। দশৰথৰ কাৰণে ৰামে বনবাস খাটিলে। ৰাৱণে সীতাক হৰি নিলে। বীৰ জটায়ুৱে সীতাক ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ নিজৰ প্ৰাণ হেৰুৱালে। যুদ্ধ কৰিবলৈ জটায়ুৰ যদি আৰু অলপো শক্তি ৰ'লহেঁতেন তেন্তে ৰাম-লক্ষ্মণ আহি পালেহেঁতেন আৰু সীতাকো উদ্ধাৰ কৰিলেহেঁতেন। নিয়তিৰ ফলত এই সকলো ঘটিছে। সামৰণিত আমি ইয়াতে মৰণৰ মুখত পৰিলোঁ। নিয়তিৰ কেনে বিচিত্ৰ কাৰ্য।”

বিনানত ভায়েক জটায়ুৰ নাম শুনি সম্পাতি উচপ খাই উঠিল। জটায়ু মৰিল বুলি শুনিলত ঘটনাৰ আগ-গুৰি শুনিবলৈ তাৰ মন গ'ল।

সম্পাতি অতিশয় বুঢ়া হৈছিল। সি আৰু জটায়ু অৰুণৰ পুত্ৰ। অৰুণ উষাৰ দেৱতা আৰু হৰিৰ বাহন গৰুড়ৰ ভায়েক। ডেকা কালত জটায়ু আৰু সম্পাতিয়ে কোন বেছি ওপৰলৈ উৰিব পাৰে তাৰ প্ৰতিযোগিতা পাতি দুয়ো আকাশত উৰি ফুৰিছিল। এদিন সূৰ্যৰ ওচৰ পাওঁতে তাপ অসহনীয় হ'ল আৰু জটায়ুক জুয়ে পুৰি মাৰিবলগীয়া হৈছিল। তেনেতে সম্পাতিয়ে ডেউকা মেলি দি ভায়েকক সূৰ্যৰ প্ৰখৰ তাপৰ পৰা ৰক্ষা কৰিছিল। জটায়ু ৰক্ষা পৰিল, কিন্তু সম্পাতিৰ ডেউকা জ্বলি-পুৰি ছাই হৈ গ'ল। উৰিব নোৱাৰি বেচেৰা থপৰ্ কৰে তললৈ সৰি পৰ্বতৰ ওপৰত পৰিল। তেতিয়াৰে

পৰা সম্পাতিয়ে লৰচৰ কৰিব নোৱাৰি একে ঠাইতে পৰি আছিল। মঙহ খাবলৈ তাৰ হেঁপাহ জন্মিছিল। কোনোমতে কলচোপ কলচোপকৈ সি জীয়াই আছিল মাথোন।

শোকত আতুৰ হৈ সম্পাতিয়ে ক'লে, "মোৰ ভাই জটায়ুৰ মৰণৰ বাতৰি কোনে দিলে? হে কপিগণ। মোৰ চেনেহৰ জটায়ু সঁচাকৈয়ে মৰিলনে? দশৰথ পুত্ৰ ৰামনো কিয় বনলৈ গ'ল? তেওঁৰ ভাৰ্যাক কেনেকৈ হেৰুৱালে? ৰাৱণে জটায়ুক বধ কৰিলেনেকি? মোক সকলো কথা ভাঙিপাতি কোৱা।"

বান্দৰবিলাক প্ৰাণ বিসৰ্জন কৰিবলৈ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈছিল। ডেউকা ভগা বুঢ়া শগুণে সিহঁতৰ মঙহেৰে ভোজ খাবলৈ সেপ চুকি আছিল। কিন্তু এতিয়া ঘটনাই আন ৰূপ ল'লে। বান্দৰবিলাক থিয় হ'ল। সম্পাতিৰ কাষলৈ গৈ তাক লাহেকৈ নমাই আনিলে। তেতিয়া সিহঁতে বা-বাতৰি সুধিলে। সম্পাতিয়ে নিজৰ আদ্যোপান্ত বৰ্ণাই ক'লে। কিষ্কিন্ধ্যাত ঘটা ঘটনা অঙ্গদে বিবৰি ক'লে আৰু ৰামক কেনেকৈ সহায় কৰিব পাৰি বুঢ়া সম্পাতিক সুধিলে। সম্পাতি বুঢ়া আৰু দুৰ্বল হ'লেও তাৰ চকুযুৰিৰে ভালকৈ দূৰলৈ মনিব পাৰিছিল। সি সীতাক লঙ্কাত বন্দী কৰি থোৱা দেখা পাইছিল। তেতিয়া সি ৰাৱণৰ ৰাজ্যৰ সমৃদ্ধি বিবৰি ক'লে। সি সীতাক চাৰিওফালে ৰাক্ষসীয়ে বেঢ়ি থকা দেখা পাইছিল আৰু সেই দৃশ্য বৰ্ণাই ক'লে।

বান্দৰবিলাক আনন্দত মতলীয়া হ'ল। সিহঁতে জঁপিয়াই জঁপিয়াই ক'বলৈ ধৰিলে, "আমি সীতাৰ ভু পালোঁ। আমি মৰিব নেলাগে। ৰামৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধ হ'ব।" সম্পাতিৰো দুৰ্গতিৰ অন্ত পৰিল। সম্পাতিয়ে এনে বৰ লাভ কৰিছিল যে যেতিয়া সি ৰামক সহায় কৰিব তেতিয়া তাৰ আকৌ পাখি গজিব। এই বৰ ফলিয়ালে। কথা পাতি থাকোঁতেই তাৰ গাৰ দুয়োকাষত কোমল পাখি গজিবলৈ ধৰিলে। সম্পাতিয়ে এতিয়া আকৌ পূৰ্বৰ সৌন্দৰ্য ঘূৰাই পালে আৰু জটায়ুৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সম্পন্ন কৰি মনত শান্তি পালে।

সাতচল্লিশ অধ্যায়

বায়ুপুত্ৰ

বান্দৰবিলাকে সম্পাতিৰপৰা সীতাক বন্দী কৰি থোৱা ঠাইৰ সম্ভেদ পালে। সেইখন ৰাক্ষসৰ দেশ, সাগৰৰ সিকালে এশ যোজন দূৰৈত। অৱশ্যে ইমানখিনি বাতৰিকে লৈ সিহঁতে সুগ্ৰীৱৰ কাষ চাপিব নোৱাৰে। সিহঁতৰ নিৰ্দিষ্ট সময় পাৰ হৈ গ'ল। এতিয়া কেৱল অভূতপূৰ্ব কৃতকাৰ্যতাইহে সিহঁতক মৃত্যুদণ্ডৰপৰা ৰক্ষা কৰিব পাৰে। যেতিয়ালৈকে সিহঁতে সীতাক নিজ চকুৰে দেখিবলৈ নেপায় তেতিয়ালৈকে সিহঁতে ৰ'ব নোৱাৰে। সীতাক দেখা পালেহে ৰামৰ অভীষ্ট সিদ্ধি হ'ব।

কিন্তু এতিয়া সিহঁতে সমুদ্ৰ পাৰ হ'ব লাগিব।

পানীৰ কাষলৈ গৈ সিহঁতে আলচ কৰিবলৈ ধৰিলে, "আমি সাগৰ পাৰ হৈ লঙ্কাত সোমাই সীতাক চাই কেনেকৈ ঘূৰি আহিম?" চিন্তা আৰু ভয়ত সিহঁত জৰ্জৰিত হ'ল।

অঙ্গদে ক'লে, "কামটো যিমানেই টান হওক আমি নিৰাশ হ'ব নেলাগে। সাহ কৰিলেহে ফল লাভ হয়। নিৰাশ হ'লে সকলো হেৰায়।"

তেতিয়া কোনে কিমান দূৰলৈ জাঁপ মাৰিব পাৰিব অঙ্গদে সুধিলে।

অঙ্গদে ক'লে, "হে বান্দৰ সেনাপতিগণ, তোমালোকৰ বল-বীৰ্যৰ কথা মই ৰজাৰপৰা শুনিছোঁ। তোমালোকৰ শক্তি আৰু সামৰ্থ্যক কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। আমাৰ কাম সমাধা কৰিবই লাগিব। সীতাক দেখা নোপোৱাকৈ আমি কিষ্কিন্ধ্যালৈ উলটি যাব নোৱাৰোঁ। ই ধুৰূপ। ৰজাই বধ কৰাতকৈ আমি ইয়াতে প্ৰাণ বিসৰ্জন কৰা শ্ৰেয়। সেই দেখি তোমালোকে এজন এজনকৈ কোৱা কাৰ কিমান দূৰলৈ জাঁপ মাৰিবলৈ শক্তি আছে।"

গজে লাহেকৈ ক'লে, "মই দহ যোজন জাঁপ মাৰিব পাৰোঁ।" গৱাক্ষই ক'লে, "মই একুৰি যোজন পাৰিম।" আন এজন বান্দৰ সেনাপতিয়ে ক'লে যে তেওঁ ডেৰকুৰি যোজন পাৰিব।

এইদৰে ইজনৰ পিছত সিজনে বঢ়াই ক'বলৈ ধৰিলে। শেষত বৃদ্ধ সেনাপতি জাম্বুৱানে ক'লে, "মই এতিয়া বুঢ়া আৰু নিশকতীয়া। তথাপি ৰজাৰ আদেশ আনন্দেৰে শিৰপাতি ল'ম। কিন্তু যদি সামৰ্থ্য নেথাকে তেন্তে

আনুগত্য হ'লেই কি হ'ব ? মোৰ ধাৰণা মই নব্বৈ যোজনলৈকে জঁপিয়াব পাৰিম। কিন্তু কি হ'ব সিমান দূৰ গৈ সাগৰো পাৰ হ'ব নোৱাৰিম, লঙ্কাও নেপাওঁগৈ। মোৰ যৌৱন শক্তি হেৰুৱাই আজি দুঃখিত হৈছোঁ।"

অঙ্গদে ক'লে, "মই এশ যোজন লংঘন কৰি লঙ্কা পাৰগৈ পাৰিম। তাত মোৰ সংশয় নাই। কিন্তু উলটি আহিবলৈ সমান দীঘল জাঁপ মাৰিবলৈ মোৰ গাত শক্তি থাকিব নে নাই ক'ব নোৱাৰোঁ।"

জাম্বুবানে ক'লে, "যুৱৰাজ, তোমাৰ সামৰ্থ্যত সংশয় নাৰাখিবা। বালীৰ দৰে তোমাৰ শৰীৰত বল আছে। কিন্তু তথাপি তোমাৰ আদেশ পালন কৰোঁতা আন আন আছে যেতিয়া যুৱৰাজ হৈ তুমি এই কামত আগবাঢ়িব নেলাগে। ৰজাই প্ৰত্যক্ষভাৱে আগবঢ়াটো নিৰাপদ বা নীতি বিচক্ষণীয় কাম নহ'ব।

তাৰ পিছত জাম্বুবানে হনুমানলৈ চাই পঠিয়ালে। হনুমান তেতিয়ালৈকে এদাঁতিত বহি আছিল। তেওঁ সকলোৰে কথা শুনিছিল কিন্তু মুখেৰে মাত মতা নাছিল।

জাম্বুবানে ক'লে, "মোৰ বোধেৰে মৌন হৈ থকা বায়ুপুত্ৰ ইয়াৰ কাৰণে বল-কৌশল সকলোতকৈ উপযুক্ত।" জাম্বুবানে হনুমানৰ ওচৰলৈ গৈ তেওঁক আগলৈ আনিলে।

অগণন বিষণ্ণ বান্দৰে শুনিব পৰাকৈ জাম্বুবানে হনুমানক সম্বোধন কৰি ক'লে, "হে সুবিজ্ঞ যোদ্ধা, তুমি মৌন হৈ আঁতৰত বহি আছা কিয় ? তুমি ৰজা সুগ্ৰীৱৰ সমকক্ষ নহয়নে ? বল-বীৰ্যত তুমি আমাক সকলোকে চেৰ নেপেলোৱানে ? কিয়, তুমি ৰাম-লক্ষ্মণৰো সমকক্ষ নহয় জানো ? চৰাইৰ ৰজা গৰুড় সাগৰ পাৰ হোৱা মই দেখিছোঁ, গৰুড়ৰ পাখিতকৈ তোমাৰ বাহুৰ বল কম নহয়। বিনতাৰ পুত্ৰতকৈ তুমি বল বা বেগত অলপো কম নহয়। কিন্তু তোমাৰ নিজৰ বিক্ৰম আৰু বুদ্ধিৰ পৰিচয় তুমি পোৱা নাই। জগতত তুমি পৰাক্ৰমত অতুলনীয়। তোমাৰ আই অঞ্জনা অপেস্বৰীসকলৰ ভিতৰত কুমাৰী আছিল। ঋষিৰ অভিশাপত তেওঁ বান্দৰীৰ ৰূপ লৈ জন্মিছিল। এদিন তেওঁ সুকলি মনেৰে পৰ্বতৰ ওপৰত বগাই ফুৰোঁতে বায়ু দেৱতাই তেওঁক দেখা পাই প্ৰেমত মুগ্ধ হৈ তেওঁক সাৱটি ধৰে। অঞ্জনাৰ তেতিয়া খং উঠিল। তেওঁ সুধিলে, "দুৰাচাৰ, তুমি কোন ? মোক এনেকৈ অপমান কৰিবলৈ কাৰ সাহ ?" বায়ুদেৱে উত্তৰ দিলে, 'খং নকৰিবা। মোৰ পৰশত

তোমাৰ দেহ অপবিত্ৰ হোৱা নাই আৰু তুমি সতীৰ ধৰ্মৰপৰাও পতিত হোৱা নাই। মই তোমাক দেহেৰে আলিঙ্গন কৰা নাই। প্ৰাণেৰেহে কৰিছিলোঁ আৰু এই মানস সঙ্গমৰপৰা তোমাৰ এটি শিশু উপজিব। সেই শিশুটি বল-বীৰ্যত মোৰ সমান হ'ব। বান্দৰৰ মাজত সিয়েই সকলোতকৈ বলী আৰু বুদ্ধিমন্ত হ'ব। এইদৰে বায়ু দেৱতাই অঞ্জনাক সান্ত্বনা দিলে।

"হনুমান, তুমি যেতিয়া কেঁচুৱা আছিলা তেতিয়া তুমি উঠি অহা সূৰ্যক ফল বুলি ভাবি তাক ছিঙিবলৈ উৰি গৈছিলা। তোমাৰ নিৰ্ভীক আৰু নিষ্ফল চেষ্টা দেখি দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ সূৰ্যৰ কাৰণে ভয় হ'ল আৰু তেওঁৰ বজ্ৰ তোমাৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। বজ্ৰত আঘাত পাই তুমি পৰ্বতত কৰ্কাল খাই পৰিলা আৰু তোমাৰ গোঁকালৰ দাঁতৰ কোৱাৰি ছিঙি গ'ল। তাকে দেখি খঙত তোমাৰ পিতাৰ বায়ু দেৱতা স্থবিৰ হৈ ৰ'ল। সকলো জীৱন্ত প্ৰাণীয়ে তেতিয়া বায়ু সঞ্চালন নোহোৱাৰ কাৰণে উশাহ-নিশাহ নোপোৱা হ'ল আৰু সকলোৰে উশাহ বন্ধ হোৱাদি হ'ল। দেৱতাসকলে তেতিয়া বায়ুক ক্ৰোধ সম্বৰণ কৰিবলৈ খাটিলে আৰু তোমাক বৰ দিলে। ব্ৰহ্মা আৰু ইন্দ্ৰই তোমাক এনে বৰ দিলে যে কোনেও অস্ত্ৰেৰে তোমাক বধ কৰিব নোৱাৰে। নিজ ইচ্ছামতে তোমাৰ মৃত্যু হ'ব, আনৰ ইচ্ছাত নহয়। তুমি অমৰ। অঞ্জনাৰ গৰ্ভৰপৰা জন্মি বায়ু দেৱতাৰ মানস সন্তান হৈ তুমি তেজ বুদ্ধি আৰু বিক্ৰমত পিতাৰাৰ—সমকক্ষ।

"বলী হৈয়ো তুমি ধাৰ্মিক আৰু বিনম্ৰ। তুমিয়ে মাথোন ৰামৰ উদ্দেশ্য সাধনত আমাক সহায় কৰিব পাৰা। সাগৰ পাৰ হোৱাটো তোমাৰ পক্ষে টান নহয়। বিপদসাগৰত কক্‌বকাই থকা বান্দৰ সেনাবাহিনীক তুমি উদ্ধাৰ কৰিব লাগে। তুমি সাগৰ পাৰ হ'ব পৰাত তোমাৰ শক্তি ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ নেথাকিবা।

"তুমি নিজক ভীমাকাৰ কৰি পেলোৱা। তুমি গৰুড়ৰ সমকক্ষ। একালত ময়ো তোমাৰ দৰে বলী আছিলোঁ আৰু একৈশ বাৰ পৃথিৱী প্ৰদক্ষিণ কৰিছিলোঁ। সমুদ্ৰ মন্থন কৰোঁতে দেৱতাসকলৰ আদেশত মই পৃথিৱীৰ চৌদিশৰপৰা বনৌষধ গোটাই দিছিলোঁ। কিন্তু এতিয়া মই বুঢ়া আৰু দুৰ্বল। তুমিয়েই বান্দৰৰ আশা-ভৰসাৰ স্থল।

"হে অঞ্জনানন্দন। আমি তোমাক খাটিছোঁ। দৈহিক শক্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী হৈ বিলম্ব নকৰা। তোমাৰ প্ৰকৃত শক্তি উপলব্ধি /কৰি আগলৈ

জাঁপ মাৰা। ত্ৰিবিক্ৰমৰ দৰে তুমি একে জাঁপেই সাগৰ পাৰ হ'ব পাৰিবা। তাকে কৰি আমাৰ কষ্টৰ ওৰ পেলোৱা।"

বৃদ্ধ জাম্বুবানে এইদৰে হনুমানৰ গুণ বখানিলে আৰু তেওঁৰ শক্তিৰ কথা সোঁৱৰাই দিলে, লগে লগে সুপ্ত শক্তি জগাই দিলে। চাওঁতে চাওঁতেই হনুমানৰ দেহাটো জোৱাৰত সাগৰৰ ঢৌ বঢ়া দি বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। বান্দৰবিলাকে চাই থাকোঁতেই বায়ুপুত্ৰৰ দেহা ডাঙৰ হ'বলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ দেহাৰ জ্যোতিয়ে অঙ্গদ আৰু তেওঁৰ সহচৰবিলাকক বিস্ময় আৰু আনন্দত পুলকিত কৰিলে।

এতিয়াৰপৰা হনুমানে ৰামায়ণৰ বীৰৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। বিষ্ণুৰ ভক্তবিলাকে আদৰত হনুমানক হৰিৰ কনিষ্ঠ ভৃত্য বুলি সম্বোধন কৰে। গৰুড় হৰিৰ জ্যেষ্ঠ ভৃত্য আৰু তেৱেঁই সৰুতে কাষত থাকি বিষ্ণুৰ সেৱা কৰি থাকে। হৰিৰ কনিষ্ঠ কিঙ্কৰে সীতাৰ কেনেকৈ শোক হৰণ কৰিছিল, ৰাৱণৰ লঙ্কা নগৰী কেনেকৈ পুৰি ছাৰখাৰ কৰিছিল আৰু ৰামৰ কাষলৈ গৈ কৈছিল, "মই সীতাক বিচাৰি পালো" এই কাহিনী এতিয়া আমি বৰ্ণনা কৰিম।

নিজৰ শক্তিৰ কথা জাম্ববানে সোঁৱৰাই দিয়াত ৰামৰ অভীষ্ট সিদ্ধি কৰিবলৈ হনুমান দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হ'ল। তেওঁ প্ৰফুল্লচিত্তে আত্মবল প্ৰকাশ কৰি ক'লে, "আপোনাৰ বচন সত্য হওক। আকাশ পথেদি উৰি গৈ লঙ্কাত নামি মই জানকীক দেখিবলৈ পাম তাত সংশয় নাই। আপোনালোকলৈ সুসংবাদ লৈ উলটি আহিম। জাঁপ মাৰিবৰ সময়ত মই ভৰিৰে ভালকৈ পৃথিৱীত খোপনি পুতিব লাগিব। এই পৰ্বতে মোৰ ভৰ সহিব।" এই বুলি কৈ হনুমান মহেন্দ্ৰ পৰ্বতত উঠিল।

ক্ষন্তেকলৈ হনুমানে ভৰিৰ ওপৰত দোপ দি এখোজ দুখোজ কাঢ়ি চালে। পৰ্বতত থকা প্ৰাণীবিলাকে জোকাৰণি সহিব নোৱাৰি নিজৰ নিজৰ আশ্ৰয়স্থলৰপৰা ওলাই আহিল।

পৰ্বতৰ ওপৰত থিয় হৈ হনুমানে সাগৰলৈ চাই পঠিয়ালে আৰু যোগসমাহিত চিত্তক লঙ্কামুখী কৰিলে। মনে মনে হনুমানে ক'লে, "সীতাক মই বিচাৰি উলিয়াম। আকাশেদি উৰি সাগৰ পাৰ হৈ যাম।"

এই উদ্দেশ্যে হনুমানে সূৰ্য, ইন্দ্ৰ, বায়ু, ব্ৰহ্মা আৰু সৃষ্ট জগতৰ স্তুতি-অৰ্চনা কৰিলে। তাৰ পিছত পূবমুৱা হৈ পিতৃক স্মৰণ কৰি অৰ্ঘ্য নিবেদন কৰিলে, লগে লগে নিজৰ দেহাটো ক্ৰমে ডাঙৰ কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু দক্ষিণমুৱা হ'ল।

হনুমানে পৰ্বতত ভৰিৰে খোপনি পুতিলে আৰু হাতেৰে পৰ্বতৰ গাত চকা মাৰি চালে। জোকাৰণিত গছবোৰ সৰি পৰা ফুলে পৰ্বতটো ঢাকি পেলালে। ভৰিৰ ভৰ সহিব নোৱাৰিলত পৰ্বত ফাটি গ'ল আৰু তাৰ ভিতৰৰপৰা ভাউস্ ভাউস্ কৰে পানী ওলাবলৈ ধৰিলে। নানান ধাতু মিশ্ৰিত ৰংচঙীয়া পানী পৰ্বতৰ গৰ্ভৰপৰা ওলাই পৰিল। আতঙ্কত চিৎকাৰ কৰি গুহাৰ ভিতৰৰপৰা জীৱ-জন্তু ওলাই আহিল। ভিৰ্‌বিৰকৈ ফণা তুলি সাপে বিষ উদ্‌গীৰণ কৰি পৰ্বতত খুটিবলৈ ধৰিলে আৰু সাপৰ খোটত জুই আগুনি ছিটিকি পৰিল।

হনুমানৰ গাৰ নোম থিয় হ'ল আৰু মুখেৰে শব্দ কৰি নেজডালেৰে মাটিত কোবালে। দেহাটোৰ পিছফাল চপাই লৈ উশাহ বন্ধ কৰিলে, ভৰিৰে টানি খোপনি পুতিলে, কাণ পেলাই ল'লে আৰু মাংসপেশীবিলাক দৃঢ় কৰি ল'লে। তাৰ পিছত বিজয়ৰ হুঙ্কাৰ দি আকাশলৈ উঠিল আৰু গৰুড়ৰ নিচিনাকৈ ৰামৰ কাঁড় সদৃশ বেগেৰে উৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ ভৰৰ বেগত গছ-গছনি উৰাল খাই পিছে পিছে উৰিবলৈ ধৰিলে। বিদায়ৰ বেলা অতিথিক আগবঢ়োৱাৰ দৰে গছ-গছনিয়ে অলপ দূৰ হনুমানৰ লগৰীয়া হৈ উৰি গৈ ফুল সিচঁৰতি কৰি পিছত সৰি পৰিল। এজোপা এজোপাকৈ হনুমানৰ লগত উৰি যোৱা গছ-গছনি পৰ্বত পৰাদি সাগৰত পৰিবলৈ ধৰিলে। একালত ইন্দ্ৰই উৰণীয়া পৰ্বতক খেদি নি ডেউকা ছিঙি পেলাইছিল। ফল-ফুলেৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ সাগৰখন আকাশৰ তৰাৰ দৰে জকমকীয়া হৈছিল। আকাশেদি বাহু মেলি উৰি যাওঁতে হনুমানৰ বাহু দুটা পঞ্চমুখী ফেটীসাপৰ নিচিনা দেখা গৈছিল। হনুমানে উৰি যাওঁতে যেন আকাশখন গিলি পেলাইছিল। তেওঁৰ চকুযুৰি জ্বলন্ত পৰ্বতৰ দৰে জিলিকিছিল। তেওঁৰ ৰঙা নাকটো সন্ধিয়াৰ বেলিৰ নিচিনাকৈ উজ্জ্বল হৈছিল। এটা বৃহৎ ধূমকেতুৰ দৰে তেওঁৰ বিৰাট দেহাটোৰে আকাশ ছাটি পেলাইছিল। তেওঁ তীব্ৰ বেগেৰে যাব ধৰাত বতাহে হো-হোৱাবলৈ ধৰিছিল। তেওঁৰ ছাঁটো সাগৰৰ ওপৰেদি জাহাজ যোৱাদি যাব ধৰিলে। কেতিয়াবা মেঘে ঢাকি ধৰে আকৌ মেঘৰ আঁৰৰপৰা ওলাই হনুমান উজ্জ্বল হৈ পৰে; ঠিক যেন আকাশৰ জোনটিহে। গন্ধৰ্বসকলে ফুল ছটিয়ালে। দেৱৰ্ষীসকলে আশীৰ্বাদ দিলে।

বুকুত সাহ বান্ধি দূৰদশিতা, কৌশল আৰু দৃঢ় মতিৰে হনুমানে পথৰ কণ্টক আঁতৰাই যাবলৈ ধৰিলে। হঠাৎ সাগৰৰপৰা ওপৰলৈ উঠি আহি এটা

ডাঙৰ পৰ্বত হনুমানৰ সমুখত স্থিৰ হ'ল । হনুমানে বুকুৰে পৰ্বতটোক আহাৰ মাৰি পঠিয়ালে । বতাহে উৰুৱাই নিয়া ডাৱৰৰ দৰে পৰ্বত আঁতৰি গ'ল । পৰ্বতে ক'লে, "বোপা মই মৈনাক পৰ্বত । দয়ালু সমুদ্ৰই সাগৰ বংশীয় ৰামক সহায় কৰিবলৈ মোক আদেশ দিছিল । সমুদ্ৰ সেই বংশৰ প্ৰাচীন মিত্ৰ । সেই পুৰণি মিত্ৰতা হেতু ক্ষন্তেক মোৰ ওপৰত বিশ্ৰাম কৰা । বিশ্ৰাম কৰিলে ৰামৰ কাৰ্য সমাধা কৰাত অধিক বল পাবা । ইন্দ্ৰই যেতিয়া বজ্ৰেৰে পৰ্বতবিলাক খণ্ড-বিখণ্ড কৰিছিল মই তেতিয়া সেই নিৰ্যাতনৰপৰা পলাই আহি সমুদ্ৰৰ তলত লুকাই থাকি আত্মৰক্ষা কৰিলোঁ ।'যি সমুদ্ৰই মোক আশ্ৰয় দিছিল সেই সমুদ্ৰই আজি তোমাক সহায় কৰিবলৈ মোক আদেশ দিছে । সগৰৰ পুত্ৰসকলে সমুদ্ৰৰ তলি খানি দ কৰি পেলাইছিল । তোমাৰ পিতাৰা বায়ুৱেও ইন্দ্ৰৰ বজ্ৰৰপৰা সাৰিবলৈ আৰু সমুদ্ৰত আশ্ৰয় ল'বলৈ মোক সহায় কৰা নাছিল জানো ? সমুদ্ৰ আৰু মই দুয়ো কৃতাৰ্থ হ'ম । ইয়াত ক্ষন্তেক বিশ্ৰাম কৰি আতিথ্য গ্ৰহণ কৰা ।"

কিন্তু হনুমানে মৈনাকৰ অনুৰোধ ৰাখিব নোৱাৰিলে । তেওঁ নম্ৰভাৱে ক'লে, ‘বন্ধু, মই ৰ'ব নোৱাৰোঁ । মোৰ অলপো সময় নাই । ৰামৰ প্ৰতি মোৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিবলৈ বিলম্ব অসহনীয় । তোমাৰ মধুৰ বচনে মোক আপ্যায়িত কৰিলে ।"

এইদৰে কৈ হনুমানে পৰ্বতটোক আলফুলকৈ হাতেৰে থপৰিয়ালে আৰু তাৰপৰা বিদায় ল'লে ।

ইয়াৰ পিছত এটা প্ৰকাণ্ড ৰাক্ষসে বাট ভেটি ধৰি হনুমানক ক'লে, "মোৰ মুখৰ ভিতৰলৈ আহাঁ । মই বহুত দিন অনাহাৰে থাকি তোমালৈ বাট চাই আছোঁ ।" এইদৰে কৈ ৰাক্ষসে মুখখন গুহা এটাৰ সমানকৈ মেলি দিলে ।

হনুমানে ক'লে, "মই ৰামৰ অভীষ্ট সিদ্ধিৰ কাৰণে আহিছোঁ । মোক আগ নেভেটিবা ।"

ৰাক্ষসে ক'লে, "সেই কথা হ'বই নোৱাৰে । তুমি মোৰ মুখলৈ সোমাবই লাগিব ।"

---

*কবিৰ কল্পনামতে একালত পৰ্বতৰ ডেউকা আছিল । তাৰ সহায়ত পৰ্বতে উৰিব পাৰিছিল । কবি মিল্টনৰ 'পেৰেডাইছ লষ্ট' কবিতাত পৰ্বত অতীজতে গতিশীল আছিল বুলি কবিয়ে বৰ্ণাইছে—অনুবাদকৰ টোকা ।

হনুমানে কি কৰা উচিত চিন্তা কৰি চালে। ক্ৰমাৎ তেওঁ নিজৰ দেহাটো বঢ়াবলৈ ধৰিলে। ৰাক্ষসটোৱেও লগে লগে মুখখন বহল কৰিবলৈ ধৰিলে। নাগকন্যা সুৰমাই ৰাক্ষস ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল।

মুখখন যেতিয়া বৰ বহল হৈ পৰিল হনুমানে চকুৰ পচাৰতে দেহাটো কোচাই পেলাই ধূলিকণা এটা যেন কৰি পেলালে আৰু চোঁ-মাৰি ৰাক্ষসৰ মুখেদি সোমাই নিমিষতে ওলাই আহি আগৰ ৰূপ ধৰিলে।

হনুমানে তেতিয়া হাঁহি হাঁহি ক'লে, "তোমাৰ কথা ৰাখিলোঁ। তোমাৰ মুখত সোমালোঁ। আৰু কি বিচাৰা?"

নাগদেৱীয়ে হনুমানক আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "তোমাৰ যত্ন সফল হ'ব। দেৱতাসকলে তোমাক পৰীক্ষা কৰিবৰ কাৰণেহে মোক ইয়ালৈ পঠিয়াইছিল। তুমি নিশ্চয় জয়ী হ'বা।"

হনুমানৰ এইটোৱেই শেষ পৰীক্ষা নহয়। আকাশেদি উৰি যাওঁতে তেওঁক কিহবাই আগভেটি ধৰা যেন পালে। তাৰ একো কাৰণ বুজিব পৰা নাই। ধুমুহাৰ বিপৰীতে যোৱা জাহাজৰ যেনে অৱস্থা হয় তেৱোঁ তেনে অনুভৱ কৰিলে। কিবা বিৰাট শক্তি এটাই তেওঁক আজুৰি আনি তললৈ নমাব খোজা যেন পালে।

হনুমানে চাৰিওফালে আৰু ওপৰলৈ আৰু তললৈ চাই পঠিয়ালে। তেতিয়া কাৰণ বুজিব পাৰিলে। সাগৰৰ মাজৰপৰা ৰাক্ষসী এজনীয়ে তেওঁৰ ছাঁটো ধৰি লৈ তেওঁক বেগ দিয়াত বাধা দিছে আৰু তললৈ নমাব খুজিছে।

ৰাক্ষসীয়ে ছাঁটো ধৰি লৈ ক'লে, "আহা, নামি আহা। মই বহুত দিন তোমাৰ কাৰণে বাট চাই আছোঁ। মোৰ ভোক সহিব নোৱাৰোঁ। এইদৰে কৈ ৰাক্ষসীয়ে গুহাৰ নিচিনা মুখখন মেলি দিলে।

হনুমানে ততালিকে ৰাক্ষসীৰ মুখৰ ভিতৰলৈ সোমাই নাড়ী-ভুৰুৰ ভিতৰেদি বাহিৰলৈ ওলাল। ৰাক্ষসীৰ মৃত্যু হ'ল আৰু পানীত চাঁচ্ কৰে পৰিল। গ্ৰহণৰপৰা ওলোৱা পূৰ্ণিমাৰ জোনৰ দৰে হনুমান আকাশত জিলিকি পৰিল। আকৌ আগুৱাই যাবলৈ ধৰিলে।

এইদৰে নিজৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধি, সাহ আৰু বলৰ প্ৰভাৱত নানান বাধা-বিঘিনি অতিক্ৰম কৰি হনুমান সাগৰ পাৰ হৈ লঙ্কাৰ কাষ চাপিল। কল আৰু নাৰিকল গছেৰে সেই দেশ সুশোভিত হৈ আছিল।

লঙ্কা দ্বীপৰ পাৰত হনুমানে গছ-গছনি, পৰ্বত, অৰণ্য আৰু নদীৰ মোহনা দেখিবলৈ পালে। ৰাৱণৰ দেশৰ সমৃদ্ধি আৰু দুৰ্গেৰে বেৰি থোৱা

নগৰীৰ সৌন্দৰ্য দেখি হনুমান মুগ্ধ হৈছিল। হনুমানে মনে মনে ভাবিলে, "গন্তব্যস্থান লাভ কৰিলোঁ। এতিয়া ৰাক্ষসৰ হাতত ধৰা নিদিয়াকৈ সীতা ক'ত আছে বিচাৰি উলিয়াব লাগিব।"

বিৰাট দেহাটো আকৌ সৰু কৰি এটা সামান্য বান্দৰ যেন হৈ হনুমান লঙ্কাৰ পৰ্বত এটাৰ শিখৰত নামিল।

আঠচল্লিশ অধ্যায়

লঙ্কাত অন্বেষণ

মনত সম্পূৰ্ণ আশা লৈ হনুমান লঙ্কাত উপস্থিত হ'ল। যদিও যাত্ৰাটো সুকলমে সমাধা কৰি বিজয়ী যেন অনুভৱ কৰিছিল তথাপি এতিয়া হনুমান গধুৰ চিন্তাত পৰিল।

হনুমানে ভাবিলে : "অৱশ্যে মই সাগৰ পাৰ হ'লোঁ। মোৰ কৰ্তব্যৰ ই মাত্ৰ আৰম্ভণিহে। সৌ ত্ৰিকূট পৰ্বতত আকাশত ওলোমাই থোৱাৰ দৰে ৰাৱণৰ বিতোপন নগৰী আছে। কেনে মনোমোহা। কেনে সমৃদ্ধিশালী আৰু সুৰক্ষিত এই নগৰখন।। নগৰ আৰু দুৰ্গ আনকি অমৰাৱতী বা ভোগৱতীতকৈ অলপো নিকৃষ্ট নহয়। চালে চকুৰোৱা বন-উপবন। ধুনীয়া অট্টালিকা, দেশৰক্ষাৰ যন্ত্ৰপাতি, দ-কৈ খনা-খাল এইবিলাক দেখি মই ৰাৱণক প্ৰশংসা কৰিছোঁ হয়, লগে লগে মোৰ আশঙ্কাও বৃদ্ধি পাইছে।

"এনে ৰাৱণক কোনে আক্ৰমণ কৰি পৰাজিত কৰিব পাৰে? মই পাৰ হোৱাৰ দৰে সেনাবাহিনী এটাই কেনেকৈ সাগৰ অতিক্ৰম কৰিব? কোনো সেনাবাহিনীয়ে সাগৰ পাৰ হৈ ইয়াত উপস্থিত হ'লেও এই সুৰক্ষিত দুৰ্গটো কেনেকৈ আক্ৰমণ বা চুৰমাৰ কৰিব? কূটনীতি বা শক্তিৰ দ্বাৰাও ই সম্ভৱপৰ নহয়।

"কিন্তু প্ৰথমতে মই সীতা জীয়াই আছেনে নাই সেইটোহে ঠাৱৰাব লাগে। অন্যকথা পিছৰ। এই সুৰক্ষিত নগৰীত মই কেনেকৈ আৰু কেতিয়া প্ৰৱেশ কৰিব পাৰিম? সীতাক থোৱা ঠাইখন বিচাৰি পাবলৈ হ'লে মই চাৰিওপিনে

চলাথ কৰি বিচাৰিব লাগিব । যদি চিন্তা নকৰি কিবা ভুল কৰোঁ। এই ভুলৰ পিছত সংশোধন নহ'ব । সেয়ে হ'লে মোৰ কাৰণে এটা মহৎ উদ্দেশ্য বিফল হ'ব । দিনৰ ভিতৰত যদি নগৰ প্ৰৱেশ কৰোঁ তেন্তে ৰাক্ষসে দেখা পাব । ৰাতি যোৱাটোৱেই শ্ৰেয় । কিন্তু মই কি বেশত যাম ? সংশয় আঁতৰাবৰ কাৰণে মই সাধাৰণ আৰু চকুত নপৰা বেশ ধৰিম ।”

সেইমতে হনুমানে এটা মেকুৰীৰ সমান সৰু বান্দৰলৈ নিজক ৰূপান্তৰিত কৰিলে । বিস্তীৰ্ণ চহৰখনৰ অট্টালিকা আৰু উদ্যানবিলাকত প্ৰৱেশ কৰি সীতাক বিচাৰিবলৈ এই ৰূপ অতিশয় সুবিধাজনক হ'ব । হনুমানৰ বৰ্তমান আকাৰ স্বাভাৱিক আকাৰতকৈ অনেক গুণে সৰু হ'ল । সাগৰ পাৰ হওঁতে ধৰা বিৰাট আকাৰটো স্বাভাৱিক ৰূপতকৈ যিমান ডাঙৰ হৈছিল এতিয়াৰ আকাৰো স্বাভাৱিক আকাৰতকৈ সিমান গুণে সৰু হৈ পৰিল ।

বেলি মাৰ গ'ল । এধানিমান বান্দৰটোৱে দুৰ্গৰ দুৱাৰমুখ পালেগৈ । আকাশত জোনে ৰূপোৱালী পোহৰ চালিছে । তেওঁৰ অন্বেষণ কাৰ্যত এইকণ পোহৰৰ সহায়তা পাই হনুমান কৃতজ্ঞ আৰু আনন্দিত হ'ল ।

ৰাৱণৰ লঙ্কা নগৰীৰ ঐশ্বৰ্য আৰু সৌন্দৰ্য দূৰৈৰপৰা দেখা পায়ে হনুমানে তবধ মানিলে । ৰাজপথ আৰু অট্টালিকাবিলাক পতাকাৰে সুশোভিত আৰু সোণ আৰু বহুমূলীয়া বাখৰেৰে ৰমক্ জমক্ হৈ আছিল । সাগৰৰপৰা মৃদু বতাহ বৈছিল । ইন্দ্ৰৰ অমৰাৱতী আৰু কুবেৰৰ অলকাপুৰীৰ দৰে ৰাৱণৰ ৰাজধানীয়ে সমৃদ্ধিৰ উচ্চ শিখৰ পাইছিলগৈ । এনে বিভূতি আৰু সামৰিক শক্তিসম্পন্ন ৰাৱণক পৰাজিত কৰাটো ৰামৰ দূতৰ কাৰণে চিন্তাৰ বিষয় হৈ পৰিল ।

বিস্ময় আৰু চিন্তাত মগ্ন হৈ থাকোঁতে বিকৃতবদনা লঙ্কাৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱীয়ে হনুমানক আগভেটি সুধিলে, “কোন তই, ক্ষুদ্ৰ বান্দৰ ? কেনেকৈ ইয়ালৈ আহিলি আৰু ইয়ালৈ অহাৰ উদ্দেশ্য কি ? সত্য কথা ক ।”

হনুমানে উত্তৰ দিলে, “হয় মই সামান্য বান্দৰ । এই বিতোপন চহৰখন চাবলৈ ইয়ালৈ আহিছোঁ । সকলো চাই-চিতি মোৰ কৌতূহল নিবৃত্ত কৰি মই উলটি যাম ।”

দেৱীয়ে বান্দৰটোৰ গাত খঙেৰে চকা মাৰি দিলে । হনুমানে বাওঁ হাতখন আচাৰ মাৰি পঠিয়ালে । দেৱীৰ গাত হাত লাগিলতে তেওঁ কৰ্কাল খাই উলটি পৰি যন্ত্ৰণাত কক্-বকাবলৈ ধৰিলে ।

তেওঁ আকৌ উঠিল। লঙ্কাদেৱীৰ তেতিয়া এষাৰ ভৱিষ্যৎ বাণী স্মৰণ হ'ল। তেওঁ শুনিছিল যে যেতিয়া এটা বান্দৰে তেওঁক আঘাত কৰি মাটিত পেলাব তেতিয়া তেওঁৰ সুৰক্ষিত চহৰ ধ্বংস হ'ব।*

তেওঁ মনে মনে ভাবিলে: "ৰাৱণৰ মহাপাপৰ সীমা নাই। লঙ্কাৰ বিনাশ উপস্থিত। দেৱতাৰ বাক্য ফলিয়াবৰ সময় হ'ল।" তেওঁ একাষত থিয় হ'ল। তেওঁ ৰাৱণৰ ভৃত্য নহয়। লঙ্কাৰ তেওঁ অধিষ্ঠাত্ৰী।

হনুমান বেৰখনৰ ওপৰেদি বগাই চহৰৰ ভিতৰলৈ সোমাল। যুদ্ধৰ প্ৰাচীন নীতি এনে যে আক্ৰমণকাৰীয়ে সমুখৰ দুৱাৰেদি নোসোমাই আওহতীয়া ফালৰপৰা প্ৰৱেশ কৰিব লাগে।

ৰাক্ষসক বিনাশ কৰিবলৈ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈ হনুমানে বাওঁভৰি আগ কৰি লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰিলে।

হনুমান ৰাজপথেদি গৈ আছিল। তাত ধুনীয়া ফুল সিঁচৰিত হৈ আছিল। মেঘৰ মাজৰ বিজুলীৰ দৰে অট্টালিকাবিলাক আকাশৰ বুকুত জিলিকি পৰিছিল। অট্টালিকাৰ ওপৰলৈ উঠি আৰু ঘৰৰ চালৰ ওপৰলৈ গৈ তেওঁ চহৰৰ সৌন্দৰ্য দেখি মুগ্ধ হৈছিল। ৰাক্ষসৰ অট্টালিকা আৰু বাটপথবিলাক সুসজ্জিত আৰু ৰমক্-জমক্ আছিল। সুমাৰ্জিত তথা সুসংস্কৃত সঙ্গীতৰ মূৰ্চ্ছনা কাণত পৰিছিল। ৰুণ্‌জুণ্ নেপুৰ পিন্ধি সুন্দৰী তিৰোতাবিলাকে ইফাল সিফাল কৰিছিল। নগৰবাসী আনন্দত মতলীয়া।

কোনো কোনো ঘৰত মন্ত্ৰপাঠ হৈছিল। কোনো কোনোৱে বেদমন্ত্ৰ পাঠ কৰিছে। কাৰো ঘৰত ৰাৱণৰ বীৰত্ব কাহিনীৰ গুণ-গান কৰা হৈছিল। সেনা আৰু প্ৰহৰীয়ে নিৰ্দিষ্ট স্থানত নিজৰ কৰ্তব্য কৰিছে। ঠায়ে ঠায়ে নানান ক্ৰিয়া-আচৰণত ৰাক্ষস ব্ৰতী হৈ আছে। কিছুমান নিষ্ঠুৰাকৃতি আৰু বিকটমুখীয়া ৰাক্ষসো বাটে-পথে ঘূৰি ফুৰিছে। প্ৰহৰীবিলাকৰ হাতত ধনু, তৰোৱাল, গদা, যাঠি আৰু আন আন অস্ত্ৰ আছে। সেনাবিলাকৰ গাত লোহাৰ কৱচ। কোনোবাজন দেখাত শুৱনি। কোনোবাজন কুৎসিত।

---

* ৰাৱণে দিগ্বিজয় কৰোতে নন্দিকেশ্বৰ লঙ্কানগৰী ধ্বংস হ'বলৈ অভিশাপ দিছিল। তেতিয়া ৰাৱণে ব্ৰহ্মাৰ ওচৰলৈ গৈ বৰ প্ৰাৰ্থনা কৰে। ব্ৰহ্মাই বৰ দি ক'লে যে ৰাৱণৰ সম্প্ৰতি বিনাশ নহয়। যেতিয়া বান্দৰৰ হাতত অপমানিত হ'ব তেতিয়াহে লঙ্কাৰ বিনাশ ঘটিব।—অনুবাদকৰ টোকা।

সিইতৰ গাৰ বৰণ অলপ ৰঙা, শাওবৰণীয়া বা ক'লা। কোনোবাজন বৰ ওখ। কোনোবাজন আকৌ চুটি-চাপৰ। মুঠতে হনুমানে বুজিলে যে বিভিন্ন জলবায়ুৰ অঞ্চলৰপৰা নাগৰিকসকলক ৰাৱণে গোটাই আনিছে আৰু বহুত জাতিৰ শ্ৰেষ্ঠাংশৰে সেনাবাহিনীটো গঠন কৰিছে।

ইটো ঘৰৰ পিছত সিটো ঘৰ হনুমানে পৰীক্ষা কৰি চালে। অনিন্দ্য সুন্দৰী ভালেমান তিৰোতা দেখা পালে। কোনো তিৰোতা স্বামীৰ সঙ্গত বা কোনোগৰাকীয়ে অকলে ফুৰিছে। হনুমানে বহুতো দীপ-লিপ গাভৰু দেখা পালে, কোনোজনী দেখাত সোণৰ প্ৰতিমা যেন। কোনোৱে পিৰালিত বহিছে বা কোনোৱে শয্যাত শুইছে। কোনোৱে ধেমালি কৰিছে, কোনোৱে বা গীত গাইছে।

হনুমানে অসংখ্য সুন্দৰী তিৰোতা দেখিলে হয় কিন্তু ৰামৰ বিৰহত কাতৰা সীতাক দেখা নাপালে। ইমানবিলাক সুন্দৰীক দেখা পালত হনুমানৰ অন্তৰত নিৰাশ ভাৱ উপজিল আৰু বেজাৰ লাগিল।

হনুমানে বহুত ৰাক্ষসৰ ঘৰলৈকো গৈ সীতাক বিচাৰি চালে। ঘৰবিলাক যুদ্ধৰ হাতী, ঘোঁৰা, ৰথ আৰু অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰৰে পৰিপূৰ্ণ। সুসজ্জিত সৈন্য তাত দণ্ডায়মান।

ৰং-ধেমালি আৰু গীত-বাদ্যৰে পৰিপূৰ্ণ ভালেমান অট্টালিকা আৰু উদ্যান পাৰ হৈ গৈ হনুমানে সকলোতকৈ ওখ, ধুনীয়া আৰু জাক্‌জমক্ অট্টালিকা এটা দেখা পালে। তাৰ চৌদিশে থকা হাতী, ঘোঁৰা, দুৱাৰমুখত থকা পদাতিক সেনা, চাৰিওফালে আবৰি থকা ওখ বেৰ, চিত্তাকৰ্ষক কাৰুকাৰ্য আৰু শোভাৰ প্ৰাচুৰ্য দেখি হনুমানে বুজিলে যে এইটোৱেই বিচিত্ৰ লঙ্কাৰ গৌৰৱৰ কেন্দ্ৰস্থল। তেওঁ ইয়াত প্ৰৱেশ কৰিলে। ই যেন পৃথিৱীত স্বৰ্গপুৰী। অতুলনীয় বিক্ৰম আৰু গৌৰৱশালী ৰাৱণৰ যেন ই যোগ্যস্থান। তাৰ উদ্যান, তাত উমলি থকা চৰাই, কাষত থকা নানান দেৱ-দেৱীৰ মন্দিৰে হনুমানক স্তম্ভিত কৰিলে। তেওঁ মনতে ভাবিলে : "কি ঐশ্বৰ্য! কি সৌন্দৰ্য কি আনন্দ !!"

অলপপৰ হনুমান বিস্মিত হৈ ৰ'ল। কিন্তু তাৰ পিছতে তেওঁৰ মনলৈ আহিল যে সীতাক তেওঁ বিচাৰি পোৱা নাই। তেওঁৰ অভীষ্ট এতিয়াও সিদ্ধি হোৱা নাই। এই কথা স্মৰণ হ'লত প্ৰশংসাৰ স্থলত তেওঁৰ মনত আশঙ্কা উপজিল।

ভালেমান ঘৰ পাৰ হৈ হনুমানে ৰাৱণৰ ভিতৰ চ'ৰা পালেগৈ। বিলাস আৰু উপভোগৰ প্ৰচুৰ ঐশ্বৰ্যই তেওঁৰ চকুত চমক লগালে। ই যেন প্ৰকৃততে দেৱতাৰহে বাসস্থান। কেউপিনে সোণ, ৰূপ, হাতী দাঁত আৰু বহুমূলীয়া পোৱাল আৰু বাখৰ। গুৱনি দলিছা আৰু আসন প্ৰভৃতি আটোমটোকাৰিকৈ সজাই থোৱা আছে। তাৰ মাজত পুষ্পক বিমান ৰথখনো আছে।

পুষ্পক মায়াবী ৰথ। ইয়াক অতীজতে কুবেৰে ব্ৰহ্মাৰপৰা লাভ কৰিছিল। ৰাৱণে কুবেৰক পৰাজিত কৰি ৰথখন লঙ্কালৈ আনিলে। পুষ্পক ৰথত উঠি যিহকে পাবলৈ বাঞ্ছা কৰে, ঋষি প্ৰবৰ বশিষ্ঠৰ কামধেনুৰপৰা পোৱাৰ দৰে তাকেই তেওঁ ইয়াৰপৰা লাভ কৰে।

ৰাৱণৰ বৰ ঘৰৰ ভিতৰলৈ সোমাই হনুমানে দেখা পালে ই যেন প্ৰমোদপুৰী। অসংখ্য সুন্দৰী ৰমণী আহল-বহল কোঠাত শুই আছে। কোনোৱে হাতত ধৰাধৰিকৈ আউলী-বাউলী চুলিৰে টোপনিত লালকাল দিছে। দেখিলে ভাব হয় যেন এইখন এখন ৰমক্ জমক্ কৈ ফুল ফুলি থকা লতাৰ উদ্যানহে।

সংযত চিত্তেৰে হনুমানে শুই থকা ৰমণীসকললৈ চাই পঠিয়ালে। ইগৰাকীতকৈ সিগৰাকী অধিক ৰূপৱতী। প্ৰত্যেকৰ মুখতে যেন আনন্দ আৰু তৃপ্তি ফুটি উঠিছে। হনুমানে ভাবিলে ইয়াৰ ভিতৰত কোনোগৰাকী সীতা হ'ব পাৰে নেকি? এই সুন্দৰী গাভৰুবিলাকক দেখিলে ৰাৱণৰ ইচ্ছামতে ৰূপ ল'ব পৰা আৰু সকলো ৰমণীকে তৃপ্ত কৰিব পৰা ক্ষমতা স্পষ্টকৈ বুজা যায়।

সীতা যে এনে যুৱতীৰ যৌনবিলাসত থাকিব পাৰে এনেকৈ ভবাত হনুমানে যেন নিজে নিজে লাজ পালে। তেওঁ আঁতৰি আহি ভাবিলে, “এনে সঙ্গত সীতা নিশ্চয় নাই, মই কিমান মূৰ্খ যে সীতাক এনে সমাজত বিচাৰি ফুৰিছোঁ। এনে ঠাইত তেওঁ নেথাকে।”

তেতিয়া হনুমান আন ঠাইলৈ গ'ল। আন এটা কোঠাত তেওঁ ভালেমান শয্যা দেখা পালে। তাৰ ভিতৰত এখন বাকীবিলাকতকৈ ৰমকজমক। তাত সোণ আৰু হীৰা খটোৱা আছে। ৰাৱণৰ আকৃতি আৰু ৰাজশ্ৰী দেখি ক্ষন্তেকলৈ হনুমানৰ গাত কঁপনি উঠিছিল।

একাষত থিয় হৈ হনুমান নিদ্ৰাৰত মূৰ্তিটোলৈ লক্ষ্য কৰি ৰ'ল। এই বিৰাট শৰীৰটোৰ ৰাজসুলভ সৌন্দৰ্য, বিশ্ৰামৰত বৃহৎ মাংসপেশীবিলাক অঙ্গপ্ৰত্যঙ্গৰ কমনীয়তাই ৰাক্ষসৰজাক এহাতে সুন্দৰ আৰু আনহাতে ভয়ঙ্কৰ কৰি তুলিছিল। ইয়ালৈ চাই হনুমানে অলপ পৰলৈ চকু আঁতৰাবকে নোৱাৰিলে।

তাৰ পিছত হনুমানে চাবিওকালে শয্যাবিলাকত আৰু দলিচাত শুই থকা গাভৰুসকললৈ চালে। কোনো কোনোৱে গীত গাই থাকোঁতেই টোপনি গৈছিল আৰু বাদ্য-যন্ত্ৰ সাৱটি ধৰি আছিল। শেষত হনুমানে ধুনীয়া পাটি এখনত শুই থকা এগৰাকী তিৰোতা দেখা পালে। তেওঁৰ অজব মধুৰ আকৃতি আৰু গঢ়ৰ সৌন্দৰ্য দেখি হনুমানে থিৰাং কৰিলে যে তেৱেঁই নিশ্চয় সীতা। আনন্দত তেওঁ জপিয়াবলৈ ধৰিলে।

পিছ মুহূৰ্ততে হনুমানে নিজকে ধিক্কাৰ দি ভাবিলে, "ছিঃ ছিঃ মই কি মূৰ্খ! সীতাই এনেকৈ গহনা-পাতি পিন্ধি অসংযতভাৱে অচিনাকি পুৰুষৰ কোঠাত শুই থাকিবনে? মই এইদৰে ভবাটোও পাপ হৈছিল।" নিজৰ ভুল বুজিব পাৰি তেওঁ লজ্জিত হ'ল আৰু দুখো পালে।

তাৰ পিছত হনুমানে আকৌ ভাবিলে, "সীতাই দেহা সমৰ্পণ নকৰা কাৰণে এই ৰাক্ষসে হয়তো তেওঁক বধ কৰিছে। বিচাৰি থকাৰ প্ৰয়োজন কি?" এতিয়ালৈকে ৰাৱণৰ অন্তেষপুৰত বিচাৰি হনুমানে চলাথ কৰিলে। শোৱনি ঘৰ, ৰান্ধনিঘৰ, চ'ৰাঘৰ, গীত-বাদ্যৰ ঘৰ প্ৰভৃতি সকলোটি ঘৰ হনুমানে এটি এটিকৈ চালে। কিন্তু সীতাক ক'তো নেপালে। হনুমানে মনে মনে ভাবিলে: "চুকে-কোণে মই চালো। আনকি চাব নেপায় যদিও শোৱনি কোঠাত শুই থকা প্ৰত্যেকজনী তিৰোতাৰ মুখলৈ চালো। কিন্তু বৃথা হ'ল।"

এইদৰে কৈ হনুমান চ'ৰাঘৰৰপৰা ফুলনি পালেগৈ। ইফালে সিফালে সৰু সৰু মন্দিৰ আৰু লতাবনৰ ঘৰবিলাক চালে। কিন্তু সকলো মিছা হ'ল। শোকত ম্ৰিয়মান হৈ হনুমানে ভাবিলে: "গোটেই লঙ্কা চালোঁ। ইয়াতকৈ আৰু মই কি কৰিম? সীতাক নেদেখাকৈ উলটি যামনে? নহয় তাতকৈ মই ইয়াতে প্ৰাণ ত্যাগ কৰিম। ইয়েই মোৰ কৰ্তব্য।"

হনুমানে আকৌ ভাবিলে: "ছিঃ ছিঃ মই কি দুৰ্বলতাৰ আশ্ৰয় লৈছোঁ? এনে নৈৰাশ্য কিমান পৰিতাপৰ বিষয়।"

হনুমানে আকৌ থিয় হৈ আগেয়ে চোৱা ঠাইখিনিকে ঘূৰি-পকি চাবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেক ঘৰৰ দুৱাৰ-খিৰিকী খুলি ভিতৰত কি আছে চাবলৈ ধৰিলে। তাত কদাকাৰ আৰু সুন্দৰী তিৰোতা আৰু দীপ্-লিপ্ নাগকন্যা-বিলাকক দেখা পালে। এইবিলাক ৰাৱণৰ অপহৃতা কন্যা। কিন্তু সীতা তাত নাই।

আকৌ এবাৰ হনুমানৰ নৈৰাশ্য উপজিল। কি কৰিব নকৰিব তেওঁ থিৰ কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ মনে মনে ভাবিলে: "মোৰ কৰ্ত্তব্য সমাধা নকৰাকৈ যদি কিষ্কিন্ধ্যালৈ উলটি যাওঁ তেন্তে মই কেনেকৈ মুখ উলিয়াম? ৰামে যদি সীতাক উদ্ধাৰ কৰাৰ আশা নেদেখে তেন্তে তেওঁৰ কি দশা হ'ব? তেওঁ নিশ্চয় মৃত্যু বৰণ কৰিব। তাৰ পিছত বাকীবিলাকৰ কি হ'ব? সুগ্ৰীৱৰ ওচৰলৈ গৈ পৰিশ্ৰম অথলে গ'ল বুলি কোৱাতকৈ মই অৱশিষ্ট জীৱন ইয়াৰ অৰণ্য আৰু সমুদ্ৰতীৰত থাকি কটোৱা শ্ৰেয়। কিন্তু জীয়াই থকাৰ সাৰ্থকতা কি? জীৱন সাং কৰাই শ্ৰেয় নহয়নে?

"তেনেহ'লে সম্পাতিয়ে কোৱা কথা মিছা হ'বনেকি? সীতা তেন্তে লঙ্কাত নাইনেকি? বা সম্পাতিয়ে এই দ্বীপত সীতাক দেখাৰ পিছত ৰাক্ষসে তেওঁক বধ কৰিলেনেকি? ৰাক্ষসে তেওঁক খাই পেলাবও পাৰে। একো বুজিব পৰা নাই। মোৰ মনত সন্দেহ উপচি পৰিছে। এতিয়া কি কৰিম?"

এইদৰে হনুমান চিন্তাত নিমগ্ন হ'ল। এনেতে ইমানপৰে নেদেখা ফুলনি এখনলৈ তেওঁৰ চকু পৰিল। এই ফুলনিখনৰ গাতে এটি মন্দিৰ আৰু চাৰিওকালে ওখ বেৰ। হনুমানে বুজিলে যে এই ঠাই তেওঁ এতিয়াও পৰীক্ষা কৰি চোৱা নাই। ইয়াত সীতাক দেখা পাব।

বায়ুপুত্ৰই ৰামক স্মৰণ কৰিলে। তেওঁৰ প্ৰাণত আশাৰ সঞ্চাৰ হ'ল। এই আওহতীয়া উদ্যানখন ওখ বেৰেৰে ঘেৰি থোৱা আছিল। হনুমানে ভাবিলে সীতাক নিশ্চয় ইয়াতে পাব। আকৌ দেৱতাসকলৰ উদ্দেশ্যে প্ৰণিপাত জনালে। তাৰ পিছত জাঁপ মাৰি অশোকবনৰ ওখ বেৰখনত উঠি হনুমানে বিতোপন ফুলিখনলৈ চাই পঠিয়ালে।

ঊনপঞ্চাশ অধ্যায়

অশোকবনত সীতা

ওখ বেৰখনৰ ওপৰত থিয় হ'লতে হনুমান কিয় ৰোমাঞ্চিত হ'ল নিজেই নুবুজিলে। কাৰ্য সিদ্ধি হ'লে যি এটা অদৃশ্য পৰিবেশ সৃষ্টি হয় আৰু ই ৰেনেকৈ ভক্তৰ হৃদয়ক অনুপ্ৰাণিত কৰে এতিয়াও তেনে হ'ল। অৱশেষত সীতা থকা ঠাই পোৱাৰ লগে লগে হনুমান আনন্দত পুলকিত হ'ল; কিন্তু নিজে একো কাৰণ অনুভৱ কৰিব নোৱাৰিলে।

এই সময়টো আগতীয়া বসন্তৰ নিশা। গছ-গছনি ফুলেৰে জাতিষ্কাৰ। জোপোহা গছৰ ওচৰলৈ হনুমান জাপ মাৰি গ'ল। তাত থকা চৰাই-চিৰিকতি অপ্ৰত্যাশিত ধ্বনি শুনি সুমিষ্ট ৰবেৰে উৰি গ'ল। হৰিণ আৰু অন্যান্য-পশু-বিলাক ইফালে সিফালে গ'ল। গছৰ ডালৰপৰা ফুল সৰি হনুমানৰ গা ঢাকি পেলালে।

বনৰ জীৱ-জন্তুবিলাকে হনুমানৰ ফলেৰে ঢকা ধুনীয়া দেহাটো দেখি ভাবিলে বসন্ত দেৱতা প্ৰত্যুষতে আহি উপস্থিত হৈছে।

ফুলনিখন অতিশয় মনোহৰ। চুৰনিকৈ খনা পুখুৰীটোৰ পাৰবিলাক সোণ, ৰূপ, হাতী দাঁত আৰু পোৱাল মুকুতাৰে বন্ধোৱা। ফটিকৰ খটখটী কৃত্ৰিম পৰ্বত আৰু জলপ্ৰপাতে হনুমানৰ প্ৰাণত অতিশয় আনন্দৰ সঞ্চাৰ কৰিলে। ভালেমান গছৰ গুৰিত সোণ ৰূপেৰে ভেটি বন্ধোৱা আছে। গছৰ ওপৰত থকা সৰু সৰু জুনুকাবিলাক মলয়া বতাহত ৰুণ্‌ জুনকৈ বাজি উঠে।

হনুমানে এজোপা ওখ গছৰ ওপৰলৈ উঠি পাতৰ মাজত লুকাই থাকিল। গছৰ ঠাল-ঠেঙুলি চাৰিওফালে বিয়পি পৰিছে। গছডালৰ গুৰিৰ কেউপিনে সোণৰ ভেটি বন্ধোৱা।

হনুমানে মনে মনে গুণা-গঁথা কৰিলে, "সীতা যদি জীৱন্ত অৱস্থাত আছে তেন্তে নিশ্চয় এই উদ্যানলৈ আহিব। আন ঠাইতকৈ এই নিৰ্জন ঠাইখনে তেওঁৰ মন আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিব আৰু ইয়াতে সুকলমে ৰামক ধ্যান কৰিব পাৰিব। তেওঁবিলাকে কোৱা নাছিল জানো যে সীতাই গছ-লতা ভাল পায়? সীতাই নিশ্চয় প্ৰত্যুষতে ইয়ালৈ আহি জগৎমাতাক পূজা দিবহি।"

গছৰ পাতৰ আঁৰত লুকাই হনুমানে কেউফালে চাই পঠিয়ালে। গছৰ ঠেঙুলি এটাত বহি তেওঁ তললৈ চালে। গছৰ গুৰিত বন্ধোৱা ভেটি এটাৰ ওপৰত বহি থকা এগৰাকী সুন্দৰী ৰমণী তেওঁৰ চকুত পৰিল।

শুক্লপক্ষৰ প্ৰথম ছোৱাত নিস্তেজ ক্ষীণ পোহৰ দিয়া চন্দ্ৰৰ দৰে সীতাই যেন জেউতি বিলাইছে। ধোঁৱাৰ মাজেদি জুইশিখা যেনেকৈ বিৰিঙি পৰে সীতাৰ ৰূপেও গধুৰ শোক ভেদ কৰি প্ৰকাশ পাইছিল। এখন মলিন কাপোৰেৰে তেওঁৰ শৰীৰ আবৃত কৰি থোৱা আছে। তেওঁক বোকাত লুতুৰি পুতুৰি হৈ থকা এপাহি সুন্দৰ পদুম ফুল যেন দেখা গ'ল। তেওঁৰ দুগালেদি চকুলো অনৰ্গল বৈ পৰিছিল। অনাহাৰত তেওঁ ক্ষীণ আৰু দুৰ্বল। তেওঁৰ দুখৰ বাহিৰে আন চিন্তা নাই, বন্ধু-বান্ধৱৰ দৰ্শন লাভ তেওঁৰ

নঘটে আৰু কোনোপিনে আশাৰ ৰেঙণি তেওঁ দেখা নেপায়। যেনিয়ে চায় কেৱল ৰাক্ষসী। তেওঁ যেন বনৰীয়া কুকুৰে বেঢ়ি ধৰা দলচ্যুতা হৰিণীহে। কৃষ্ণসৰ্প যেন অনাদৃত কিচ্‌কিচীয়া চুলি কোচা জঘনদেশ পৰ্যন্ত বৈ পৰিছে, তাকে দেখিলত হনুমানৰ এহাতে ভক্তি আৰু আনহাতে বেদনা উপজিল। ই যেন নাস্তিকৰ মুখত প্ৰসঙ্গচ্যুত শাস্ত্ৰকাব্য ধ্বংসাবৃত ঐশ্বৰ্য, ভগ্ন আশা বা বিনষ্ট বিশ্বাস। হনুমানৰ আৰু এনেহে লাগিল ই যেন কিবা প্ৰতিহত সিদ্ধি, ই যেন উন্মাদনাত পঙ্কিল হোৱা বুদ্ধি বা অযথা অপবাদগ্ৰস্ত নিষ্কলঙ্কতা।

হনুমানে মনে মনে বিশ্বাস স্থাপন কৰি লৈ ভাবিলে, "এই নৈৰাশ্যৰ প্ৰতিমূৰ্তিটিয়েই নিশ্চয় সীতা। সীতাক যেনে অলঙ্কাৰ পিন্ধি থাকোঁতে হৰণ কৰিছিল বুলি ৰামে কৈছিল ঠিক তেনে অলঙ্কাৰ গছজোপাৰ ডালত অনাদৃতভাৱে সেয়া আঁৰি থোৱা আছে। কেৱল যি কেইপদ খাৰু-মণি তেওঁক হৰি নিওঁতে মাটিলৈ পেলাইছিল আৰু আমি বুটলি লৈছিলোঁ সেইখিনিহে এতিয়া তাৰপৰা বাদ পৰিছে। আকৌ তেওঁ পিন্ধা বিহাখনত যদিও ধূলি-মাকতি লাগিছে তথাপি আমি পোৱা কাপোৰ টুকুৰাৰ লগত সাদৃশ্য আছে। দুখ সাগৰত জৰ্জৰিত হৈয়ো প্ৰেমত অটল হৈ থকা এই সুন্দৰী ৰমণীয়েই ৰামৰ প্ৰিয়া ভাৰ্যা হ'ব। এওঁৰ কাৰণেই ৰামক ত্ৰিশোকে দগ্ধ কৰিছে। প্ৰথমতে সীতাৰ যন্ত্ৰণাৰ কাৰণে দুখ। দ্বিতীয়তে সীতাক অপমানিত কৰা দুখ আৰু তৃতীয়তে বিৰহ দুখ। তেওঁ নিশ্চয় ৰামক প্ৰাণত প্ৰতিষ্ঠা কৰি লৈছে আৰু ৰামেও তদনুৰূপ তেওঁক প্ৰাণত স্থাপন কৰিছে। অন্তৰেৰে তেওঁলোক ভিন্ন হোৱা নাই আৰু ভিন্ন হ'লেই তেওঁলোক জীয়াই নেথাকে।

সীতাই চাই থাকোঁতে তেওঁ যেন সাগৰৰ সিপাৰে থকা ৰামৰ দুটি চৰণত মূৰ দোঁৱাবলৈ বিচাৰিলে। দুনাই সীতাৰ মুখলৈ চাই হনুমানে মনে মনে ভাবিলে : "এই দেৱী যেন ৰমণীৰ কাৰণেই বলবীৰ্যত ৰাৱণৰ সমকক্ষ বালী বীৰ নিহত হ'ল। এওঁৰ কাৰণেই কবন্ধ আৰু বিৰাধৰ মৃত্যু হ'ল আৰু হেজাৰ দুৰ্দমনীয় ৰাক্ষসক লগত লৈ খৰ, দূষণ আৰু ত্ৰিশিৰাই জনস্থানৰ মাটি তেজেৰে ৰাঙলী কৰিলে। এওঁৰ কাৰণেই ৰাঘৱৰ সাৰ্বভৌমত্ব বালীবীৰৰ পৰা কাঢ়ি নি সুগ্ৰীৱৰ হাতত অৰ্পণ কৰিলে। তেওঁৰ সেৱাৰ অৰ্থেই মই নদ-মহানদৰ আশ্ৰয় স্বৰূপ সমুদ্ৰ পাৰ হৈ লঙ্কাত উপস্থিত হৈছোঁ। তেওঁৰ কাৰণেই ইমান ঘটনা ঘটা অত্যাধিক যেন লাগে কিন্তু ধুৰূপ যে ৰামে যদি তেওঁৰ কাৰণেই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড ৰূপান্তৰ বা ধ্বংস কৰি পেলায় তেতিয়াও মই

অন্তৰৰপৰা কয়, 'সাধু সাধু'। অকল এয়েই নহয় সীতাৰ হকে ইয়াতকৈ অধিক হ'লেও শোভা পায়।"

হনুমানৰ মনটো উৰ মাৰি আকৌ সমুদ্ৰৰ সিপাৰে দুৰদূ-ণিত থকা ৰামৰ কাষ পালেগৈ। এনেতে ৰাজহংস ফটিকৰ থাৰ যেন জলৰাশিৰে সাঁতুৰি যোৱাৰ দৰে নীলা আকাশত চন্দ্ৰৰ উদয় হ'ল। জোনৰ পোহৰে পৃথিৱী পোহৰাই পেলালে। যেন বায়ুপুত্ৰক সহায় কৰিবলৈহে চন্দ্ৰই শীতল ৰশ্মি বিলাই গ'ল।

গছৰ পাতৰ সুৰুঙাইদি হনুমানে সীতালৈ ভালেমান পৰ চাই থাকিল। কি কৰিব নকৰিব তেওঁ একো স্থিৰ কৰিৰ্ব পৰা নাই। গধুৰ ভাৰবাহী নাও ধুমুহাত আক্ৰান্ত হ'লে যেনে হয় সীতাৰ মুখখনো শোকত তেনেকৈ জৰ্জৰিত হৈ পৰিছে। সীতাক পহৰা দি থকা ৰাক্ষসবিলাক দেখাত অতিশয় কুৎসিত। কোনোবাজনীৰ এটা চকু; কোনোবাজনীৰ এখনহে কাণ; কাৰোবাৰ কাণ নায়েই; কাৰোবাৰ নাক ওপৰলৈ উজুৰা; কাৰোবাৰ মূৰ টপা; কোনোবাই আপচুকৈ খোপা বান্ধিছে। আকৌ কাৰোবাৰ ওঁঠ উটৰ নিচিনা; কোনোবা কুঁজা; কোনোবা বাওনা; কোনোবা কাকিনী তামোলৰ দৰে ওখ; কোনোবা গাহৰি মূৰা; কোনোবা বাঘমূৰা। কোনোবাজনীৰ মুখ ছাগলীৰ নিচিনা; কোনোবাজনীৰ মুখ ম'হৰ দৰে। এইদৰে অনেক ধৰণৰ ৰাক্ষসী তাত আছিল। এই কুৰূপ প্ৰাণীবোৰে হাতত যাঠি বা আন অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লৈ আছিল।

সিহঁতৰ মাজত আলম নোহোৱা শুৱনি লতা এডাল মাটিত হালি পৰাৰ দৰে শেঁতা মুখেৰে ৰাজকন্যা এটি কঁপি কঁপি বহি আছে। তেওঁৰ একমাত্ৰ সঙ্গী ধৰ্ম।

এতিয়াও আন্ধাৰ হৈ আছে। ৰাতি পুওৱা নাই। অগ্নিহোত্ৰী ব্ৰহ্মজ্ঞ ৰাক্ষসৰ দেৱধ্বনি আৰু ৰাজকবিৰ সঙ্গীত শুনি ৰাৱণে টোপনিৰপৰা সাৰ পালে। টোপনিৰপৰা উঠা মাত্ৰকে তেওঁ কেৱল সীতাৰ চিন্তা কৰিলে আৰু সীতা থকা উদ্যানলৈ খোজ ল'লে।

অনুচৰবৃন্দক লগত লৈ ৰাৱণ অশোক বনত সোমাল। তেওঁৰ ওপৰত ৰাজছত্ৰ। হাতত সুগন্ধি জোৰবত্তি লৈ অনুচৰবিলাক তেওঁৰ আগে আগে গ'ল। নানান উজ্জ্বল অলঙ্কাৰেৰে বিভূষিত আৰু ধক্ ধক্ কৰে বগা কাপোৰ পিন্ধা কুমাৰীসকলেৰে তেওঁ পৰিবেষ্টিত হৈ গৈছিল। ৰাৱণক মন্মথৰ দৰে মনোহৰ দেখা গৈছিল।

উদ্যানৰ দুৱাৰদলি পাওঁতেই হনুমানে সমদলটোৰ উখল-মাখল আৰু তিৰোতাবিলাকৰ নেপুৰৰ ধ্বনি শুনিবলৈ পাইছিল। তাৰ পিছ মুহূৰ্ত্ততে ৰাক্ষসাধিপতিক আগবাঢ়ি যোৱা দেখা পালে। হনুমান গছৰ পাতৰ আঁৰত কোনেও দেখা নোপোৱাকৈ ভালকৈ লুকাল।

সীতাৰ কাষলৈ আহোঁতে ৰাৱণক অতিশয় শক্তিমন্ত আৰু দীপ্তিযুক্ত দেখা গৈছিল। তেওঁক দেখা পালতে সীতাই কোঁচ-মোচ খালে আৰু ধুমুহাত কলপাত লৰাদি থক্ থক্ কৰে কঁপিবলৈ ধৰিলে।

এই পৱিত্ৰ কাহিনী পঢ়োতে বা শুনোতে বৰ্তমান অৱস্থাত সীতাৰ ৰূপ মনতে কল্পনা কৰি লোৱা উচিত। দৈৱৰ ফেৰত কামুকৰ হাতত পৰা এগৰাকী সতী তিৰোতাৰ উদ্ধাৰৰ নিৰাশাত কেনে যন্ত্ৰণা হয় তাক অনুমান কৰি ল'ব পাৰি। এনে পৰিস্থিতিত জনক দুহিতা, ৰামৰ ভাৰ্যাৰ অৱস্থা কেনে হ'ব পাৰে। বাল্মীকিৰ উপমা আৰু ৰূপকৰ প্ৰকৃত উপলব্ধি কৰিবলৈ হ'লে অন্তৰ শুদ্ধ আৰু ভক্তিৰে উদ্বুদ্ধ হ'ব লাগিব।

যি বিতোপন উপমাৰে বাল্মীকিয়ে সীতাৰ অৱস্থা বৰ্ণাইছে তাক অন্য ভাষালৈ ৰূপান্তৰিত কৰা দুঃসাধ্য মাথোন। কেৱল কেইফাঁকিমান মাথোন ইয়াত উদ্ধৃত কৰি অপূৰ্ব অলঙ্কাৰৰ আভাস দিয়া হ'ল।

ৰাৱণ সীতাৰ সন্মতি লাভৰ আশাত আকৌ সীতাৰ কাষ চাপিলগৈ। সীতাৰ গাত ধুলি-মাকতি লাগি আছিল। গাত একো অলঙ্কাৰ নথকাতো সীতাক সুসজ্জিতা ৰাজকুমাৰী যেন দেখা গৈছিল। কুঠাৰেৰে থপিয়াই মাটিলৈ পেলোৱা শুৱনি গছ যেনে সীতাকো তেনে দেখা গৈছিল। তেওঁৰ মুখখনি বোকা লগা পদ্মফুলৰ দৰে আন্ধাৰ আৰু পোহৰে ঢাকি থৈছিল। মন্ত্ৰমুগ্ধ ফেটীসাপৰ দৰে তেওঁ ইফালে সিফালে হালি পৰিছিল। চাৰিওফালে দপ্ দপ্ কৰে জ্বলা জুইৰ মাজত থকা মানুহৰ দৰে তেওঁৰ তেতিয়া মানসিক অৱস্থা। তেওঁ তেতিয়া সেনাপতি নিহত হোৱা সৈন্যবাহিনীৰ নিচিনা বিষণ্ণ বদনা হৈছিল। সীতাৰ তেতিয়া মানসিক অৱস্থা তলি শুকোৱা নদীৰ নিচিনা, কলুষিত কৰা যজ্ঞ পাত্ৰৰ নিচিনা। হাতীয়ে নষ্ট কৰা পদুমৰ সৰোবৰ যেন, উঘালি পেলোৱা ফুলি থকা লতা যেন হৈছিল। জাকৰ দঁতাল হাতীৰপৰা খেদাই ধৰি আনি বন্দী কৰি থোৱা মাখুন্দী হাতীৰ নিচিনা সীতাৰ তেতিয়া মনৰ অৱস্থা।

শোক আৰু ভয়ত বিহ্বল হৈ সীতা বহি আছিল। তেওঁৰ শৰীৰটো থক্ থক্ কৰে কঁপিছিল। ৰাৱণক ওচৰলৈ অহা দেখিলতে তেওঁৰ মনটো বেগী ঘোঁৰাই টানি নিয়া ৰথৰ দৰে ৰামৰ ওচৰলৈ উৰা মাৰি গ'ল। শেঁতা মুখ আৰু ক্ষীণ দেহাৰে তেওঁ সুদূৰত থকা ৰক্ষাকৰ্তাসকলক স্মৰণ কৰিলে। তেওঁবিলাক কেতিয়া আহিব? তেওঁবিলাক আহিবনে? এইদৰে মনৰ ভিতৰত আলোচনা কৰি ভগৱন্তক ধ্যান কৰিলে।

ৰাৱণে ওচৰলৈ আহি সীতালৈ চাই ক'বলৈ ধৰিলে। আনফালে গছৰ ডালত লুকাই থাকি হনুমানেও তলত কি কৰিছে নিৰীক্ষণ কৰি থাকিল।

পঞ্চাশ অধ্যায়

ৰাৱণৰ প্ৰণয়োক্তি

শোক সাগৰত ডুবি থকা ধৰ্মত অচলা আৰু স্বামীৰ চিন্তাত নিমগ্না সীতালৈ চাই ৰাৱণে ক'লে, "হে সুন্দৰী" মোক দেখি কোঁচ খোৱা কিয় ? তোমাৰ প্ৰতি মোৰ আচৰণলৈ নোচোৱা কিয় ? ৰাক্ষসৰ পক্ষে পৰস্ত্ৰী গমন বা বলেৰে পৰস্ত্ৰী হৰণ কৰা বিধেয় যদিও মই তোমাৰ প্ৰণয় ভিক্ষা কৰিছোঁ মোক ভয় কৰাৰ সকাম নাই। তোমাৰ অন্তৰ জয় নকৰাকৈ মই তোমাক স্পৰ্শ নকৰোঁ। ভয় নকৰিবা, মোৰ কেৱল ইচ্ছা তুমিও মোৰ প্ৰতি প্ৰীতিভাবাপন্ন হোৱা। মোক তুমি স্নেহৰ চকুৰে চোৱা। তোমাৰ দেহাটোক নিৰৰ্থক কষ্ট দিয়া কিয় ?

"হে মৈথিলী, পৃথিৱীত তোমাৰ নিচিনা সুন্দৰী নাই। দিব্য অলঙ্কাৰ আৰু বসন-ভূষণ প্ৰত্যাখ্যান কৰি মাটিত শুই, চুলি আউলী বাউলী কৰি ৰখাটো তোমাৰ পক্ষে শোভনীয় নহয়। হে স্ত্ৰীৰত্ন, এইদৰে তোমাৰ যৌৱন আৰু সৌন্দৰ্য নষ্ট নকৰিবা। মোৰ আশ্ৰয়ত থাকোঁতে তোমাৰ একোৰেই অভাৱ নঘটে। তোমাৰ অভিৰুচি মতে তুমি উপভোগৰ সম্ভাৰ বিচাৰি ল'ব পাৰিবা।

"পূৰ্ণিমাৰ জোনৰ নিচিনা তোমাৰ মুখখনিৰপৰা মই দৃষ্টি আঁতৰাব নোৱাৰোঁ। তোমাৰ দেহাৰপৰা মোৰ চকু অলৰ হৈ পৰিছে। এনে সৌন্দৰ্যৰ ৰাণী হৈ তুমি অনাহকতে দুখ ভোগ কৰা কিয় ? মোক গ্ৰহণ কৰা আৰু পৃথিৱীৰ সমগ্ৰ ভোগ্যবস্তু তুমি উপভোগ কৰা। তোমাৰ হকে মই জগৎ জয় কৰি জনকক তাৰ অধীশ্বৰ পাতিম। তোমাৰ হকে মই কি নকৰাকৈ থাকিম ? তুমি মোৰ প্ৰধান মহিষী হ'বা। ৰাজপ্ৰাসাদৰ ৰাণী আৰু ৰমণীসকল তোমাৰ শাসনাধীন হৈ থাকিব। মোৰ ঐশ্বৰ্য আৰু মোৰ ৰাজ্য লঙ্কা তোমাৰ উপভোগৰ অৰ্থে নিয়োগ কৰিম। আনকি মোৰ উপৰিও এই গোটেই পৃথিৱী তোমাৰ অধীনস্থ হ'ব। দেৱগণ আৰু অসুৰবিলাকে মোৰ বলবীৰ্যৰ ভু পায়। মোৰ হাতত পৰাজিত হৈ তেওঁবিলাক কৰযোৰে দণ্ডায়মান হৈ থাকে।

"মোৰ পৰিচাৰিকাবৰ্গই তোমাৰ দেহোচিত অলঙ্কাৰ আৰু সাজপাৰেৰে তোমাক সুসজ্জিত কৰিব। তোমাক উত্তমৰূপে অলঙ্কৃত বেশত দেখা পাবলৈ মই উদগ্ৰীৱ হৈছোঁ। তুমি উদাৰভাৱে দান-দক্ষিণা কৰিব পাৰিবা। সমগ্ৰ মানৱ জাতিৰ ওপৰত তোমাৰ প্ৰভুত্ব প্ৰৱৰ্তন হ'ব। মোৰ প্ৰজাবৰ্গ আৰু ইষ্ট-কুটুম্বই তোমাৰ সেৱা কৰাত আনন্দ লভিব।

"পোৱা-কপলীয়া বনবাসী ৰামৰ বিষয়ে অনৰ্থক চিন্তা কৰা কিয়? ৰাজ্যচ্যুত, নিৰ্বাসিত আৰু গছৰ বাকলি পিন্ধা জঁটাধাৰী এজনক তুমি প্ৰণয় যাচিব বা বিশ্বাস কৰিব পাৰা কেনেকৈ? এই নিঃসহায় মানুহজনে কি কৰিব পাৰে? শক্তিৰ অধিষ্ঠাত্ৰী আৰু সিদ্ধিদাত্ৰী লক্ষ্মীদেৱীয়ে ৰামক পৰিত্যাগ কৰিছে এই কথা তুমি নিশ্চয় জানা। তেওঁ আজি জীয়াই আছে নে নাই সিও সন্দেহ। মুঠতে তুমি থিৰাংকৈ বুজিবা যে ৰামে তোমাৰ কাষলৈ অহা দূৰৰ কথা তোমাক আৰু দেখিবলৈকো নাপায়। গৰুড়ে সৰ্পগ্ৰাস কৰাৰ দৰে তুমি মোৰ প্ৰাণ হৰণ কৰি নিলা। মই কোনোমতে উদ্ধাৰ পোৱা নাই। আনকি জীৰ্ণ বসন আৰু অলঙ্কাৰবিহীন দেহাৰেও তুমি মোৰ পত্নীসকলৰ প্ৰতি বিৰাগ জন্মাই মোক তোমাৰ কাষলৈ আকৰ্ষণ কৰি আনিছা। মই এতিয়া কি কৰিম? মোৰ অন্তেষপুৰত অসংখ্য সুন্দৰী ৰমণী আছে। কিন্তু তোমাক দেখাৰ পিছত সেইবিলাক ৰমণীলৈ মোৰ দৃষ্টিপাত নহয়। তুমি সকলোৰে ওপৰত ৰাণী হ'বা। আৰু সকলোৱে তোমাৰ পৰিচৰ্যা কৰিব।"

"ৰাম কেনেকৈ মোৰ সমান হ'ব পাৰে? তুমি দেখা পোৱা নাই জানো কঠোৰ তপস্যাত, বল-বীৰ্যত, ঐশ্বৰ্য আৰু যশস্যাত মই সকলোপিনে ৰামতকৈ শ্ৰেষ্ঠ? তোমাৰ ভয় দূৰ কৰা। আমি একেলগে গোটেই পৃথিৱী আনন্দেৰে পৰিভ্ৰমণ কৰিম। মোৰ সঙ্গত তুমি অসীম বিভূতি আৰু ভোগ্য বস্তুৰ গৰাকী হ'বা। জীৱন তোমাৰ কাৰণে নানি নিছিগা সুখৰ সোঁত হ'ব। হে সুন্দৰী, মোৰ প্ৰতি সদয় হোৱা। আমি একেলগে সমুদ্ৰতীৰত আৰু গছ-গছনিৰ মাজত ক্ৰীড়া কৰোঁ আহা। কেৱল এবাৰ 'বাৰু' বুলি সন্মতি জনোৱা।"

ৰাৱণে এইদৰে সীতাৰ ওচৰত প্ৰণয় আৰু কৰুণা ভিক্ষা কৰিলে।

ৰাৱণৰ কোৱা শেষ হ'লত সীতাই বন এডাল সন্মুখত লৈ ঘৃণাৰ হাঁহি মাৰি লাহে লাহে ক'লে, * "ৰাৱণ, মোৰ বিষয়ে বৃথা চিন্তা নকৰিবা। মোক কামনা কৰা তোমাৰ অনুচিত। নিজৰ স্ত্ৰীসকলৰ ওপৰত মন স্থাপন কৰা।

---

* পৰ পুৰুষৰ মুখ চোৱা নিষিদ্ধ বুলিয়েই সীতাই বন এডালেৰে মুখৰ আগত আঁৰ দি লৈছিল।—অনুবাদক

তোমাৰ কথাত মই কেতিয়াও সন্মতি দিব নোৱাৰোঁ। মোৰ বংশ-মৰ্য্যাদা চিন্তা কৰি চোৱা। যি বংশত মোৰ বিয়া হ'ল তালৈকে দৃষ্টিপাত কৰি চোৱা। মোৰ মন ঘুৰাবলৈ তুমি কেনেকৈ আশা কৰিছা? এনে নিৰ্বোধ আকাংক্ষা মনত পুহি অনাহক কষ্ট নেখাবা।"

এইদৰে কৈ সীতাই ৰাৱণৰ কালে পিঠি ঘুৰাই আকৌ ক'লে, "মই এজনৰ ভাৰ্যা যেতিয়া তোমাৰ ভাৰ্যা কেনেকৈ হওঁ। ধৰ্ম লংঘন নকৰিবা। পাপৰ পথত ভৰি নিদিবা। মোৰ কথা শুনা। তোমাৰ ভাৰ্যাসকলক পৰে স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰাকৈ তুমি কিমান তৎপৰ ভাবি চোৱাচোন? অন্যান্য পতিসকলেও তেওঁলোকৰ ভাৰ্যাৰ প্ৰতি তদনুৰূপ নকৰেনে? মনত ৰাখিবা, আন মানুহো তোমাৰ দৰে। পৰৰ স্ত্ৰীৰ ওপৰত চকু নিদিবা। তোমাৰ ভাৰ্যাক লৈ সুখী হোৱাটোৱেইহে প্ৰকৃত সুখ। কিন্তু যদি তোমাৰ মন পৰস্ত্ৰীলৈ মেলি দিয়া তেন্তে শোক আৰু গ্লানি অনিবাৰ্য।"

"তোমাক সজ উপদেশ দিওঁতা এই পৃথিৱীত কোনো নাইনে? দুষ্কৰ্ম কৰি নিজৰ আৰু জাতিৰ ধ্বংস সাধন কৰা কিয়? ৰজাই যেতিয়া আত্ম-সংযম হেৰুৱায়, তেওঁৰ নিজৰ ৰাজ্য আৰু ঐশ্বৰ্য ধ্বংস হয়। তুমি নিশ্চয়কৈ জানিবা তুমি যদি পাপত আসক্ত হৈ থাকা তেন্তে এই লঙ্কা আৰু ইয়াৰ বিৰাট সমৃদ্ধি লয় পাব আৰু তোমাৰ দ্বাৰা পৰাজিত আৰু অপমানিত শত্ৰুৱেও হৰ্ষ প্ৰকাশ কৰিব। তুমি দিব খোজা ধন-সম্পত্তি বা ভোগৰ মোৰ প্ৰয়োজন নাই। এইবিলাকে মোক প্ৰলোভন দেখুৱাব নোৱাৰে। মই যাক স্বামী বৰণ কৰিছোঁ তেওঁৰপৰা মন-প্ৰাণ আঁতৰাই আনিব নোৱাৰোঁ। মই তেওঁৰ হাত স্পৰ্শ কৰি আন কাকো ছুব নোৱাৰোঁ। বেদ যেনেকৈ বেদজ্ঞৰ অধীন, মযো তেনেকৈ তেওঁৰ অধীন। একমাত্ৰ তেওঁকেই মই ভজো। লুব্ধ নয়নেৰে আন কোনেও মোলৈ চোৱা ধৰ্মতঃ উচিত নহয়। মোলৈ কৰ্ণপাত কৰা, মই তোমাৰ হিত কথা কৈছো। মোৰ স্বামীৰ ওচৰত ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰি তেওঁৰ ক্ৰোধৰপৰা উদ্ধাৰ হোৱা। নিজৰ ধ্বংস সাধন নকৰিবা। মোৰ স্বামী উদাৰ চিতীয়া। তেওঁৰ ওচৰত দয়া বিচাৰিলে তেওঁ নিশ্চয় ক্ষমা কৰিব। ক্ষমা আৰু নিৰাপত্তা বিচাৰা। মৃত্যু আৰু ধ্বংস নিবিচাৰিবা।

"সোৱা, মই এতিয়াও মোৰ স্বামীৰ ধনুৰ শব্দ শুনিবলৈ পাইছোঁ। তোমাৰ ৰক্ষা নাই। তোমাক নিবলৈ যম তোমাৰ নিচেই কাষতে থিয় দি আছে। মোৰ স্বামী আৰু দেওৰৰ কাঁড় অলপতে লঙ্কাত দেখা পাবা, তোমাৰ নগৰখন

ভস্ম হ'ব। মোৰ স্বামীয়ে জনস্থানত ৰাক্ষসবিলাকক সমূলে বিনাশ কৰা নাইনে? তুমি তেতিয়া তেওঁৰ বিক্ৰম বুজিব পাৰি চোৰৰ দৰে মোক হৰণ কৰিবলৈ স্বামী আৰু দেওৰৰ অনুপস্থিতিৰ সুযোগ লৈ আমাৰ কুটিৰলৈ অহা নাছিলানে? সন্মুখ ৰণত তেওঁবিলাকৰ আগত থিয় দিব পাৰিবানে? গোন্ধ পায়েই নপলাবানে? সূৰ্যই পৃথিৱীৰ পানী শুহি নিয়াৰ দৰে মোৰ স্বামী আৰু দেওৰে তোমাৰ জীৱন শুহি পেলাব। তুমি তেতিয়া পৰ্বতৰ আঁৰত লুকাই সাৰিবানে? তুমি তেতিয়া সাগৰৰ তলত লুকাই সাৰিবানে? সিমানতো তুমি বজ্ৰপাতে ছাৰখাৰ কৰা গছৰ দৰে তেওঁবিল্যকৰ হাতত ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হ'বা। তোমাৰ পৰিত্ৰাণ নাই।"

সীতাই এনেকৈ কঠোৰ বাক্যেৰে ৰাৱণক সতৰ্ক কৰিলে। ৰাৱণে ক্ৰোধ সম্বৰণ কৰি উত্তৰ দিলে, "হে সীতা, ভণ্ড তপস্বী ৰামৰ অনুৰক্তা হৈ তুমি নিৰ্বোধ বালিকাৰ দৰে বলকিছা আৰু মোৰ প্ৰণয় বাক্যৰ বিনিময়ত গৰিহণা দিছা আৰু গৰ্ব প্ৰকাশ কৰিছা। তোমাৰ প্ৰতি কামত আৱদ্ধ হোৱা কাৰণেহে মই সংযত হৈ আছোঁ। নতুবা ইমান দিনে তোমাৰ মৰণ হ'লহেঁতেন। তোমাক যি সময় দিছিলোঁ তাৰ ভিতৰত দুমাহ মাথোন বাকী আছে। সময় উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ আগতে মন পৰিবৰ্তন কৰা। মোৰ ভাৰ্যা হৈ মোৰ শয্যাত শয়ন কৰা। যদি অমান্তি হোৱা তেন্তে ৰান্ধনিহঁতে তোমাৰ মঙহেৰে মোৰ আহাৰ প্ৰস্তুত কৰিব। সাৱধান।"

নৰমাংস ৰাক্ষসৰ ভোজ্য। সেই দেখি ৰাৱণৰ ভীতি-প্ৰদৰ্শন অতিৰঞ্জন নহয়, বৰঞ্চ সম্ভাব্য ঘটনাৰ নিৰ্দেশ মাথোন। সীতা তথাপি নিৰ্ভীক। তেওঁ উত্তৰ দিলে :

"হায়, হায়! তোমাক সজ পৰামৰ্শ দিবলৈ কোনো নাইনে? তোমাক এই পাপৰ পথৰপৰা উদ্ধাৰ কৰি ধৰ্মৰ পথত প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ তোমাৰ কোনো সুহৃদ নাইনে? তুমি মোৰ স্বামীৰ শাস্তিৰ হাত সাৰিব নোৱাৰা। শহাপহুৱে বলিয়া হাতীক জোকাই লোৱাৰ দৰে তুমি মোৰ স্বামীক জোকাই লৈছা। দুৰাচাৰ, তেওঁৰ অনুপস্থিতিত মোক কোনে হৰণ কৰিলে? তোমাৰ লাজ নেলাগেনে? তোমাৰ ধ্বংস অনিবাৰ্য। তোমাৰ দুৰ্ভাগ্যই তোমাক এই দুষ্কৰ্মত প্ৰবৃত্ত কৰিছে। তুমি কুবেৰৰ ভ্ৰাতৃ। যোদ্ধা হিচাপে প্ৰখ্যাত আৰু বিৰাট সেনাবাহিনীৰ অধীশ্বৰ। এনেস্থলত নীচ প্ৰথাৰে এই নীচ কাম কিয় কৰিলা?"

ৰাৱণে খঙত চকু পকাই ভয়ঙ্কৰ ৰূপে সাপৰ দৰে ফোপাউৰি মাৰি সীতালৈ চাবলৈ ধৰিলে ।

ৰাৱণৰ খং বেছিকৈ উঠা দেখি তেওঁৰ এগৰাকী ভাৰ্যা ধান্যমালিনীয়ে ওচৰলৈ গৈ ৰাৱণক সাৱটি ধৰি ক'লে, "মহাৰাজ, এই নীচ প্ৰাণীটোৰ আপোনাৰ প্ৰতি সম্ভাৱ নাই । তথাপি আপুনি তাইৰ কাৰণে নিজে কষ্ট খায় কিয় ? আপোনাৰ ৰাণী হ'বলৈ তাইৰ সৌভাগ্য নাই । দেহত আপোনাক আকৰ্ষণ কৰিবলগীয়া একো সৌন্দৰ্য নাই । এই তুচ্ছ প্ৰাণী এটাক লৈ আপোনাৰ চিন্তাশক্তি ক্ষয় কৰে কিয় ? আপুনি আহক । আমি দুয়ো বিহাৰ উপভোগ কৰোঁ ।"

ধান্যমালিনীয়ে আলফুলকৈ ৰাৱণক টানি নিলে আৰু ৰাক্ষসৰাজ হাঁহি মাৰি তেওঁৰ লগত গ'ল ।

যোৱাৰ আগতে পহৰা দিয়া ৰাক্ষসীবিলাকক ৰাৱণে আদেশ দিলে যে সিহঁতে যেনে তেনে সীতাৰ মন ঘূৰাবই লাগিব । ৰাৱণ সদলবলে অশোক-বনৰপৰা যাওঁতে তেওঁৰ ভৰিৰ খোজৰ প্ৰতিধ্বনি দূৰলৈকে শুনা গৈছিল । তেওঁ পিঠি দিয়া মাত্ৰকতে ৰাক্ষসীবিলাকে সীতাক বেৰি ধৰিলে ।

সীতাই ইমান পৰে ভয় খোৱা নাছিল । কিন্তু এতিয়া কুৰূপা ৰাক্ষসীবিলাকে তেওঁলৈ চাই কথা কোৱা দেখি ভয়ত কঁপিবলৈ ধৰিলে ।

এজনীয়ে ক'লে, "মূৰ্খ বালিকা, ডাঙৰ বংশৰ আৰু জগতবিখ্যাত ৰাৱণে তোমাক তিৰোতা কৰিব খুজিছে যেতিয়া তুমি কিয় অমান্তি হোৱা ? ৰাৱণ কোন বুলি ভাবিছা ? তেওঁ সাক্ষাৎ ব্ৰহ্মাৰ বংশধৰ । ৰাৱণ ব্ৰহ্মাৰ পুতেক পুলস্ত্যৰ নাতিয়েক । ৰাৱণ মহাবীৰ । তেওঁ বহুত ৰণ জিকি শত্ৰুক পৰাস্ত কৰিছে । এনেজন পুৰুষক অৱজ্ঞা কৰা কেনে মূৰ্খামি ।"

আন এজনীয়ে ক'লে, "অহঙ্কাৰত নষ্ট নহ'বা । ৰাৱণ বিশ্ৰৱা ঋষিৰ পুত্ৰ । তেওঁক সাধাৰণ বুলি নাভাবিবা । তেওঁক স্বামীবৰণ কৰি সুখেৰে থাকা ।"

আৰু আন এজনীয়ে ক'লে, "ৰাক্ষস ৰজাৰ হাতত ৰণত হাৰি দেৱতা-সকলো ছিটিকি পৰিছিল । তেনে ৰজাই তোমাক ৰাণী কৰিব খুজিছে । দুৰ্ভগীয়া বালিকা, তুমি ৰাজি হোৱা নহ'লে মৰণ মাতি আনিবা ।"

আকৌ এজনীয়ে ক'লে, "আনবিলাক ৰাণীক হেয়জ্ঞান কৰি ৰজাই তোমাক খাই ৰাণী পাতিব খুজিছে । ৰজাই তোমাৰ ৰূপত ভোল গৈ আন আন গুণী তিৰোতাবিলাককো এৰি তোমাক খাই সহচৰী কৰিব খুজিছে । মূৰ্খামি কৰি গোঁৱাৰ হৈ থাকা কিয় ?"

আন এজনীয়ে ক'লে, "চন্দ্ৰ, সূৰ্য আৰু বায়ু দেৱতায়ো ৰাক্ষসৰ ৰজাক ভয় কৰে। তেনে ৰজাই তোমাক লাগী ৰাণী কৰিব খুজিছে। অহঙ্কাৰত মতলীয়া নহ'বা। অযাচিতে পোৱা সম্পদক নেওচি নেপেলাবা।"

শেষত এজনীয়ে ক'লে, "আমি তোমাক ভাল উপদেশ দিলোঁ। ইয়াতকৈ আৰু একো আশা কৰিব নোৱাৰোঁ। ৰজাৰ কথা পেলোৱা যদি তোমাৰ মৰণ ধুৰূপ।"

একাৱন অধ্যায়

জ্ঞানীশ্ৰেষ্ঠ

মন যিমানেই দৃঢ় হওক বা হিয়াত যিমানেই সাহস থাকক সুদীৰ্ঘ দিন বন্দীশালত থাকোঁতে নিৰুৎসাহ আৰু বিষণ্ণ হোৱা স্বাভাৱিক।

সীতাই দিনৰ পিছত দিন, মাহৰ পিছত মাহ আশা কৰিছিল যে তেওঁৰ স্বামী তেওঁৰ সন্ধান লাভ কৰি তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সমৰ্থ হ'ব। শত্ৰুৰ মাজত অকলশৰীয়াকৈ থাকি ইমান দিনে ব্যৰ্থ মনোৰথ হৈয়ো তেওঁ কেৱল ৰামৰ ওপৰত প্ৰগাঢ় বিশ্বাস থকা কাৰণেহে ৰাম আহিব বুলি আশা পুহি জীৱনৰ বন্তিগছ নুনুমুৱাকৈ থৈছে।

ৰাক্ষসীবিলাকে নিজৰ ফালৰপৰা যি ভাল বুজে সেইমতে উপদেশ দিলে। এজনীয়ে ক'লে, "আমাৰ কথানো নুশুন কিয়? তইঁত নৰ-মানিচ। তইঁতৰ গিয়ান নাই। সেই পোৰা কপলীয়া মানুহটোকে এতিয়াও ধৰি আছ কিয়?"

"ৰজাৰ শোৱনি ঘৰহে তোৰ আচল ঠাই। তাত দেহ জুৰোৱা সকলো ভোগ পাবি। কিন্তু তাকো নেওঁচা দি তোৰ অকৰ্মণ্য মতাটোৰ কথাকে চিন্তি আছ। ৰাজ্যৰপৰা খেদা খোৱা আৰু দুৰ্কপলীয়া মতাটোক এতিয়াও ভাল পাব কিয়? তাক আৰু তই দেখিবলৈকো নাপাব। ৰাৱণৰ কথাত হয়ভৰ দে আৰু সুখেৰে থাক।"

সীতাই এই কথা শুনি কেৱল চকুলো টুকিলে আৰু ক'লে, "তোমালোকে কি পাপৰ কথা কৈছা? তোমালোকৰ মতে মই কেতিয়াও চলিব নোৱাৰোঁ। তোমালোকে কৈছা ৰাম দুৰ্কপলীয়া, দৰিদ্ৰ আৰু ঘৰৰপৰা

নিৰ্বাসিত। এইবিলাক ময়ো জানো। কিন্তু মানুহৰ ভিতৰত এনে তিৰোতা নাই যি এনে কাৰণত স্বামীক এৰিব পাৰে। ৰাক্ষসৰ ৰজাই মোক ভাৰ্যা পাবলৈ বাঞ্ছা কৰাটো কুকৰ্ম হৈছে। সূৰ্যৰ কিৰণ যেনেকৈ সূৰ্যৰপৰা অভিন্ন ময়ো তেনেকৈ ৰামৰপৰা অভিন্ন। শচী ইন্দ্ৰৰ যেনে, অৰুন্ধতী বশিষ্ঠৰ যেনে, ময়ো চিৰকাললৈ ৰামৰ তেনে ভাৰ্যা।”

ৰাক্ষসীবিলাকে সীতাৰ মন ঘূৰাবলৈ আশা পৰিত্যাগ কৰিলে। সিহঁতে তেতিয়া এইদৰে কোৱাকুই কৰিলে—

এজনীয়ে ক’লে, “এনে অগিয়ানী মূৰ্খ মানুহক লৈ কি কৰিব পাৰি? শোকত ক্ষীণাই-শুকাই যোৱাৰ আগতে তাইক খাই পেলোৱা ঠিক হ’ব।”

আন এজনীয়ে ক’লে, “মোৰ গাত লেঠা। নৰ-মনিচৰ মঙহ খাবলৈ বৰ হেঁপাহ আছে। মই তাইৰ কোমল মাংস আজুৰি খাম।”

এজনীয়ে ক’লে, “টেঁটু চেপি তাইক মাৰি পেলাম আৰু ৰজাক বাতৰি দিম যে তাই বেজাৰত মৰিল। এই মানুহজনীৰ কাৰণেই ৰজাৰ মনত ইমান দুখ। তাই মৰিল বুলি শুনিলে তাইৰ কথা পাহৰি ৰজাই টোপনি যাব পাৰিব।”

আন এজনীয়ে ক’লে, “তাইৰ কলিজাটো খাবলৈ মোৰ বৰ মন গৈছে। বৰ সোৱাদ লাগিব।”

আকৌ এজনীয়ে ক’লে, “তাইক মাৰি সমানে ভাগ কৰি লওঁ। ফটিকা আৰু মছলা গুড়ি আন। ফটিকাৰে তাইৰ মঙহ দকচি খাই আমি নিকুম্ভিলা গোসাঁনীৰ আগত নাচোঁগৈ।”

ৰাক্ষসীবিলাকৰ ভয়ঙ্কৰ ৰূপ দেখি আৰু সিহঁতৰ নিৰ্দয় কথা শুনি সীতাই হুৰাওবাৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ সাহ লোপ পালে আৰু প্ৰকৃতিৰ জয় হ’ল। তেওঁ শিশুৰ দৰে কান্দিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু উচুপি থাকোঁতে মন অবিচলিত হৈ ৰামত থাকিল।

সীতাই মনে মনে ভাবিলে, “জনস্থানত মোৰ স্বামীয়ে হাজাৰ হাজাৰ ৰাক্ষস নিৰ্মূল কৰিছিল। এতিয়া তেওঁ মোক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ নাহে কিয়? যি যোদ্ধা ৰাজকুমাৰ দুজনে দণ্ডকত বিৰাধক বধ কৰিছিল তেওঁবিলাক এতিয়া মোৰ প্ৰতি উদাস কিয়? হয়তো তেওঁবিলাকে মই এতিয়া ক’ত আছোঁ তাৰ সন্ধান নেপায়। শ্বশুৰৰ বন্ধু জটায়ুকো ৰাক্ষসে বধ কৰিলে। জটায়ু জীয়াই থকা হ’লেও অন্ততঃ মোক ৰাক্ষসে হৰণ কৰা বতৰা স্বামীক দিলেহেঁতেন। কিন্তু বেচেৰা জটায়ুৱেও মোক ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ প্ৰাণ হেৰুৱালে।

“কিন্তু মোৰ স্বামীয়ে মোৰ সন্তেদ নোপোৱাকৈ আৰু কিমান দিন থাকিব ? লঙ্কা আৰু ৰাক্ষসকুল আৰু কিমান দিন থাকিব ? লঙ্কাৰ প্ৰতি ঘৰতে ৰাক্ষসৰ বিধবাবিলাকে স্বামীৰ কাৰণে অতি শীঘ্ৰে বিলাপ কৰিব ই ধুৰুপ । লঙ্কা আৰু ৰাক্ষসকুল অচিৰে ধ্বংস হ'ব—ই ধুৰুপ ।”

এইদৰে সীতাই মনৰ ভিতৰতে চিন্তা কৰি অলপ সকাহ পালে । কিন্তু ক্ষন্তেকৰ পিছতে চিন্তাই তেওঁৰ মন বিমৰ্ষ কৰি পেলালে । তেওঁ ভাবিলে, ‘মোৰ বিৰহত স্বামীয়ে প্ৰাণ ত্যাগ কৰিলে, এনেও হ'ব পাৰেনে ? হয়তো হ'বও পাৰে । নহ'লে তেওঁ মোক ইমান দিন এৰি কেনেকৈ থাকিলহেঁতেন ? তেওঁ হয়তো এতিয়া স্বৰ্গলোকত শান্তিৰে বাস কৰিছে ।

“মই নিশ্চয় বহুত পাপৰ ফলত এই যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিবলৈ থাকিলো । মোৰ হিয়া শিলেৰে বন্ধোৱা । নহ'লে ইমান কষ্ট ভোগ কৰিও মই কেনেকৈ জীয়াই আছোঁ ? তথাপি কিহবাই যেন মোক কৈছে, ‘স্বামী জীৱিত’ নহ'লে মোৰো মৃত্যু হ'লহেঁতেন ।”

তেনেতে আকৌ এটা ভাব সীতাৰ মনলৈ আহিল, “এনেও হ'ব পাৰে যে মোৰ স্বামীয়ে তপস্যা কৰি অৱশিষ্ট জীৱন কটাব আৰু সেয়ে মোৰ বিষয়ে চিন্তা কৰিবলৈ এৰিলে । নহয়, নহয় এনে হ'ব নোৱাৰে । এজন যোদ্ধাই কৰ্তব্য পাহৰি ভাৰ্যাক শত্ৰুৰ হাতত সমৰ্পণ কৰি সন্ন্যাস গ্ৰহণ কৰিব কেনেকৈ ? মই কি মূৰ্খামি কৰিছোঁ । প্ৰকৃত কথা এইটোৱেই হ'ব যে মই ক'ত আছোঁ তেওঁবিলাকে জনা নাই ।

“মানুহে কয় চকুৰ আঁতৰ হ'লেই মনৰো আঁতৰ হয় । তেন্তে স্বামীৰ মোলৈ মৰম নাইকিয়া হ'ল নেকি ? তেওঁ তেন্তে মোক পাহৰিলে নেকি ? ছিঃ ছিঃ, কি পাপ চিন্তিলোঁ । হ'ব নোৱাৰে । তেওঁ যে মোলৈ পাহৰিব পাৰে এইদৰে ভাবি মই কি মহা ভুল কৰিলোঁ । এনে কাৰণ হ'ব নোৱাৰে । হয়তো ৰাৱণে কিবা ছলনাৰে যুৱৰাজক বিশ্বাসঘাতকতা কৰি বধ কৰিছে ।”

এইদৰে তেওঁৰ মনত ইটোৰ পিছত সিটো দুখৰ চিন্তা আহি শোক সাগৰত তেওঁক ডুবাই পেলালে । এবাৰ ভাবিলে, “তেওঁৰ জীৱনৰ আশা পেলোৱাই ভাল হ'ব । সেয়ে হ'লে তেওঁ আত্মহত্যা কৰি মুক্তি লভিব । তেওঁৰ দীঘল চুলিটাৰ ডিঙিত মেৰিয়াই লৈ শিশু গছৰ ডালত বান্ধি তাৰপৰা জাপ মাৰি আপোন-ঘাতী হ'ব পাৰিব ।”

সীতাক কোনোমতে কুচুলাব নোৱাৰি ৰাক্ষসীবিলাকে কি কৰিব কি নকৰিব ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে । কেইজনীমানে ৰাৱণক বতৰা দিবলৈ গ'ল । কেইজনীমানে পহৰা দি ৰ'ল ।

কুৰূপা বিকট চেহেৰাৰ ৰাক্ষসী কেইজনীয়ে সীতাক ক'লে, "আমি তোমাৰ মঙহ হেঁপাহ পলুৱাই খাম ।"

এনে নির্দয় বাক্য শুনি ত্ৰিজটা নামেৰে বুঢ়ী ৰাক্ষসী এজনীয়ে ক'লে, "মূৰ্খৰ দল, তইঁতে কি প্ৰলাপ বলকিছ । মোৰ কথা শুন । মই কি সপোন দেখিলো কওঁ । লঙ্কা ধ্বংস হ'বৰ সময় পালেহি ।" তাৰ পিছত ত্ৰিজটাই সপোনৰ কথা ক'বলৈ ধৰিলে :

"মই স্বপ্নত দেখা পালো সূৰ্যৰ দৰে তিৰবিৰাই ৰাম সীতাক বিচাৰি লঙ্কা পাইছেহি । ৰাৱণ যমৰ ৰাজ্য সোমাইছে । ৰামে সীতাক হাতীৰ ওপৰত তুলি নিজৰ ঘৰলৈ লৈ গৈছে । ৰাৱণ আৰু ৰাক্ষসবিলাকে লেতেৰা-পেতেৰা কাপোৰ পিন্ধিছে আৰু সিহঁতক যমে টানি নিছে ।"

সপোনটো কৈ ত্ৰিজটাই ৰাক্ষসীবিলাকক বুজনি দিলে, "এই দেৱী যেন তিৰোতাজনীক শাস্তি নিদিবি । নিজে নিজৰ ভৰিত কুঠাৰ নেমাৰিবি । তেওঁৰ ভৰিত পৰি কৃপা ভিক্ষা কৰ ।"

ত্ৰিজটাই কথা কওঁতে যি সীতাই আপোনঘাতী হ'বলৈ স্থিৰ কৰিছিল এতিয়া তেওঁ অকস্মাতে শুভ লক্ষণ দেখিবলৈ পালে ।

সীতাৰ বাওঁ চকু, বাওঁ বাহু আৰু বাওঁ ভৰি লৰিবলৈ ধৰিলে । আকৌ তেওঁৰ বুকুত সাহ হ'ল । আত্মহত্যা কৰাৰ চিন্তা মনৰপৰা দূৰ হ'ল ।

হনুমানে গছৰ আঁৰত লুকাই সকলো ঘটনা লক্ষ্য কৰি আছিল । এতিয়া কি কৰ্তব্য তাকে তেওঁ চিন্তিলে ।

পাঠকে ভাবিব পাৰে যে লঙ্কালৈ গৈ সীতাক দেখাৰ পিছত হনুমানৰ কোনো কাম বাকী নাছিল । কিন্তু হনুমান সিমানতে সন্তুষ্ট হোৱা নাছিল । তেওঁ মনে মনে গুণা-গঁথা কৰিলে, "আনে কৰিব নোৱাৰা কাম এটা মই কৰিলোঁ । মই সাগৰ পাৰ হৈ সীতাক দেখা পালোহি, ৰাক্ষসৰ ৰাজধানী দেখিলো আৰু ইয়াৰ দুৰ্গবিলাকো দেখা পালোঁ । শত্ৰুৰ হাতত ধৰা নিদিয়াকৈ গুপ্তচৰে যি কৰিব পাৰে তাকো মই কৰিলোঁ । কিন্তু বৰ্তমান পৰিস্থিতি বিপদজনক । মই যদি এতিয়া ৰজাক আৰু ৰামক বতৰা দিবলৈ উলটি যাওঁ

তেন্তে ইয়াত কি ঘটে কোনে জানে ? ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু বান্দৰ সেনাবাহিনী আহি পোৱাৰ আগতে সীতা নিজৰ যন্ত্ৰণা সহিব নোৱাৰি আপোনঘাতিনী হ'বও পাৰে । সেয়ে হ'লে মোৰ সকলো শ্ৰম পণ্ড হ'ব । সীতাক দেখিলেই নহয়, তেওঁৰ লগত কথা-বতৰা হোৱা, ৰামৰ বতৰা দিয়া আৰু তেওঁৰ হিয়াত সাহ জন্মোৱা মোৰ কৰ্তব্য । তাকে কৰিলেহে তেওঁ জীয়াই থাকিব পাৰিব ।

"সীতাৰ লগত কথা-বতৰা নোহোৱাকৈ উলটি গ'লে ৰামে মোক কি বুলিব ? সীতাৰ লগত কথা হোৱাৰ চেলু বিচাৰি ল'বই লাগিব ।"

স্তৱ পাঠ কৰোঁতে এঠাইত হনুমানক এনেকৈ কোৱা যায়—"বুদ্ধিমতাং বৰিষ্ঠম্". অৰ্থাৎ শ্ৰেষ্ঠ জ্ঞানী । ই যথাৰ্থ বৰ্ণনা ।

হনুমানে ভাবিলে, "সীতাৰ আগত কি ৰূপ ধৰি ওলাম ? কি ভাষাৰে তেওঁৰ লগত কথা হম ? অকস্মাতে যদি এটা বান্দৰে তেওঁৰ লগত অশোক বনত কথা কয় তেন্তে সীতাই নিশ্চয় সন্দেহ কৰিব যে ৰাৱণে আকৌ নতুন উপায়েৰে ছল-চক্ৰান্ত কৰিছে । হঠাতে মই আগত উপস্থিত হ'লে তেওঁ ভয়ত চিঞৰ মাৰিবও পাৰে । তেওঁৰ বৰ্তমান মনৰ অৱস্থালৈ চাই এনে কৰাটো সম্ভৱ । চিঞৰ শুনিবলৈ পালে পহৰা দি থকা, এতিয়া নাক ঘোৰঘোৰাই শুই থকা ৰাক্ষসীবিলাকে সাৰ পাই মোক দেখা পাব । সিহঁতে বুজিব যে মই শত্ৰুপক্ষৰপৰা ছদ্মবেশেৰে আহিছোঁ আৰু ততালিকে ৰাক্ষসবিলাকৰ হতুৱাই মোক আক্ৰমণ কৰাব । তেতিয়া এখন ডাঙৰ যুঁজ হ'ব । অৱশ্যে মই বহুতক বধিম ; কিন্তু সীতাক সান্ত্বনা দিয়া বা ৰামলৈ বতৰা নিয়া কাম সাধন নহ'বও পা । ; কিয়নো মোক সিহঁতে ধৰি বন্দী কৰি থ'বও পাৰে । এনে কৰিলেও নহ'ব । যুঁজত কৃতকাৰ্য হ'লেও বা তাৰপৰা পৰিত্ৰাণ পালেও মোৰ অঙ্গক্ষত হ'ব পাৰে আৰু সাগৰ পাৰ হ'বলৈ মোৰ শক্তি নেথাকিবও পাৰে । তেনেহ'লে সীতাক দেখা পোৱাৰ লাভ কি হ'ল ?

"ততাতৈয়াকৈ জ্ঞানীয়ে কাম নকৰে । প্ৰধান কৰ্তব্য কি, তাকো সুঁৱৰি থাকিব লাগে । ৰজা সুগ্ৰীৱ আৰু ৰামে মোৰ কাৰণে বাট চাই আছে । মোৰ কামত অলপ আঁৰ লাগিলেই মহাবিপদ ঘটিব পাৰে ।

"প্ৰথম কৰ্তব্য হ'ল সীতাৰ লগত কথা-বতৰা হৈ তেওঁৰ প্ৰাণত আশাৰ সঞ্চাৰ কৰা । মই তেওঁৰ ওচৰলৈ এনেকৈ যাব লাগিব যাতে তেওঁ মুহূৰ্ত-লৈকো মোৰ সজ অভিপ্ৰায়ক সন্দেহ নকৰে ।

“বাৰু তেন্তে মই মৃদু কণ্ঠেৰে আৰু সৰুকৈ অথচ সীতাই শুনিবলৈ পোৱাকৈ ৰামৰ কাহিনী আৰু গুণাৱলী কীৰ্তন কৰিম। তেতিয়া তেওঁ প্ৰাণত উৎসাহ পাব আৰু মোৰ্ক সন্দেহ নকৰি বিশ্বাস কৰিব। এইদৰেহে মই অগ্ৰসৰ হ'ব পাৰিম।”

এনেকৈ গুণা-গঁথা কৰি তেওঁ লুকাই থকা গছৰ ডালৰপৰা সৰু সৰুকৈ “ৰাম”, “ৰাম” সুমধুৰ নাম কীৰ্তন কৰিলে।

বাৱন অধ্যায়

সীতাৰ প্ৰবোধ

গছৰ আঁৰত লুকাই হনুমানে মৃদু আৰু মধুৰ কণ্ঠেৰে ৰামৰ কাহিনী কীৰ্তন কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু তাৰ ধ্বনি সীতাৰ কাণত পৰিলেগৈ :

“দশৰথ ৰজাই সুখ্যাতিৰে নিজৰ ৰাজ্য শাসন কৰি আছিল। তেওঁৰ সেনাবাহিনী পৰম শক্তিশালী। ৰথ, হাতী আৰু ঘোঁৰাৰে তেওঁৰ সেনাবাহিনী গঠিত হৈছিল। তেওঁ পুণ্যশীল আৰু কীৰ্তিমন্ত, প্ৰতিজ্ঞাত অটল আৰু পৃথিৱীৰ নৃপতিবৃন্দৰ শীৰ্ষস্থানীয় আছিল। তেওঁ পুণ্যত ঋষিৰ তুল্য আৰু কূটনীতিত ইন্দ্ৰৰ সমান। তেওঁ কাকো ঘিণ নকৰিছিল বা কাৰো অনিষ্ট নকৰিছিল। তেওঁৰ সকলো প্ৰচেষ্টা ফলৱতী হৈছিল। সেই কাৰণে মানুহে সত্যপৰায়ণ পদবী দিছিল। ইক্ষ্বাকু বংশৰ ভিতৰত ধন-ধান্যত শ্ৰেষ্ঠ। নৃপতিকলৰ অধিপতি আৰু জগতৰ পালক হৈ তেওঁ নিজে সুখ ভোগ কৰিছিল আৰু আনৰ মাজতো সুখ বিতৰণ কৰিছিল। তেওঁৰ জ্যেষ্ঠপুত্ৰ ৰামচন্দ্ৰ পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰৰ নিচিনা মনোহৰ। জ্ঞানী, ধাৰ্মিক আৰু ধনুৰ্বিদ্যাত পটু, সকলোৰে প্ৰিয়। তেওঁ প্ৰজাৰ প্ৰতি দয়ালু আৰু ধৰ্মপৰায়ণ যোদ্ধা। তেৱেঁই সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী। তথাপি পিতাকৰ বাক্য পালনৰ অৰ্থে তেওঁ সিংহাসন ত্যাগ কৰি নিজৰ ভাৰ্যা আৰু ভায়েক লক্ষ্মণক লৈ বনবাস খাটিলেগৈ।

“বনত থাকোঁতে ৰামে ৰাক্ষসক পৰাজিত কৰি ঋষিকুলক শান্তিৰে ৰাখিলে। খৰ, দূষণ আৰু সিহঁতৰ প্ৰবল সেনাকো তেওঁ ধ্বংস কৰিলে।

এই বাৰ্তা পাই ৰাৱণে প্ৰতিশোধ ল'বলৈ ৰাক্ষস এটাক হৰিণৰ বেশ ধৰালে আৰু ৰাম-লক্ষ্মণক ভুৰা দি আঁতৰাই লৈ গ'ল। এই সুযোগতে ৰাৱণে বল প্ৰয়োগ কৰি সীতাক হৰণ কৰি লৈ গ'ল।

“শোকাতুৰ হৈ ৰামে সীতাক বিচাৰি গ'ল। তেওঁ সুগ্ৰীৱ নামে বান্দৰক লগ পাই মিত্ৰতা স্থাপন কৰিলে। ৰামে বান্দৰ ৰজা বালীক বধ কৰি ভায়েক সুগ্ৰীৱক ৰাজপাটত বহুৱালে। তেতিয়া সুগ্ৰীৱে পৃথিৱীৰ চাৰিওফালে বান্দৰ সেনাপতি পঠিয়াই সীতাক বিচাৰিলে।

“এই বান্দৰ সেনাপতিবিলাকে ইচ্ছা অনুযায়ী ৰূপ. ল'ব পাৰিছিল। সিহঁতে ভূমণ্ডলত সীতাক বিচাৰি চলাথ কৰিলে। এনেতে সম্পাতিৰপৰা সন্ধান পাই মই এশ যোজন বহল সাগৰ পাৰ হৈ ইয়ালৈ আহোঁ। আৰু এতিয়া মই যাক দেখিছোঁ তেওঁ ৰূপে-গুণে ৰামে বৰ্ণনা কৰা তেওঁৰ ভাৰ্যাৰ নিচিনা।” এইদৰে কৈয়েই হনুমান অলপ পৰ টলকা মাৰি ৰ'ল।

ক'ৰবাৰপৰা এই অমৃতবাণী শুনি সীতা বিস্ময় আৰু আনন্দত পুলকিত হ'ল। তেওঁ চাৰিওফালে চকু ফুৰাই কোনে এনে মধুৰ কীৰ্তন কৰিছে বিচাৰি চালে। তেওঁ ওপৰলৈ, তললৈ আৰু কেউপিনে মুখ ঘূৰাই চাই পঠিয়ালে, কিন্তু কোনো মানুহকে দেখা নাপালে। তেওঁৰ মূৰৰ ওপৰতে গছৰ ডালত বহি থকা এটি ধুনীয়া বান্দৰ পোৱালি মাথোন তেওঁ দেখা পালে।

বায়ুৰ পুত্ৰ বান্দৰ ৰজাৰ বিচক্ষণ মন্ত্ৰীকে এটি বান্দৰ পোৱালিৰ বেশত সীতাই দেখিবলৈ পালে। উষাৰ সূৰ্যৰ দৰে বান্দৰটি দীপ্তিমন্ত দেখা গৈছিল।

ৰামৰ কটকীয়ে যেতিয়া দেখা পালে যে সীতাৰ চকু তেওঁৰ ওপৰত পৰিল তেতিয়া তেওঁৰ কি আনন্দ পাঠকে অনুমান কৰিব। যি পাঠকে এই আনন্দৰ অনুভূতি পাব তেওঁৰ নিজৰ হৃদয়তে ভগৱানক দেখা পাব। নাৰায়ণে আমাৰ অন্তৰত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ সতৃষ্ণ নয়নেৰে অপেক্ষা কৰি আছে। আমি নিজক পাপ কলুষৰপৰা শুদ্ধ কৰি ল'লেই স্বয়ং নাৰায়ণ অসীম ক্ষীৰ সমুদ্ৰ এৰি থৈ আমাৰ দেহৰ ভিতৰত বাস কৰিবলৈ আহিব।

হনুমানক দেখি সীতাই ভাবিলে, “মই যি কথা শুনিলোঁ আৰু যিটো ৰূপ দেখিলোঁ নিশ্চয় দিঠকত নহয়। মই সপোনহে দেখিছোঁ; যি চিন্তা কৰা যায় তাকে সপোনত দেখা পোৱা যায়। মোৰ স্বামীৰ কাহিনীকে মই মনে মনে কিমান চিন্তা কৰিছোঁ। মোৰ মনৰ কথাকে আন কোনোবাই কোৱা যেন শুনিছোঁ—তাত কি বিচিত্ৰতা আছে? ই যথাৰ্থ নহয়, স্বপ্নহে।

"জ্ঞানী লোকে কয় যে স্বপ্নত বান্দৰ দেখিলে অমঙ্গল হয়। মোৰ স্বামীক ঈশ্বৰে কুশলে ৰাখক। মোৰ দেৱৰ লক্ষ্মণৰ কুশল হওক। মিথিলাত থকা আত্মীয়-স্বজনৰ কল্যাণ হওক।'

"নহয়, এইটো স্বপ্ন নহয়। মোৰ চকু মেলা আছে। সেই জন্তুটোক এতিয়াও গছৰ ডালত বহি থকা দেখিছোঁ। এই জ্ঞান নির্ভুল। ই স্বপ্ন নহয়। মই সুপ্ত নহয়। টোপনি নগলে মানুহে কেনেকৈ সপোন দেখিব পাৰে? ই সপোন নহয়, দিঠকহে।

হে দেৱতাসকল. এওঁ প্রকৃততে স্বামীৰ দূতনে? সেয়ে হওক প্রভু। হে বাচস্পতি বাক্ দেৱতা! আপোনাক প্রণিপাত কৰিছোঁ। হে অগ্নি! আপোনাক সেৱা জনাইছোঁ। হে স্বয়ম্ভু! আপোনাৰ চৰণত মূৰ দোঁৱাইছোঁ। হে দেৱতাসকল! মোক ৰক্ষা কৰা। এওঁ যেন ৰামৰ প্রকৃত দূত হওক।"

সীতাক দেখা পাই আনন্দত আপ্লুত হৈ মাটিলৈ নামি আহি হনুমান কৰযোৰে নতশিৰে সীতাৰ আগত থিয় হ'ল।

হনুমানে মধুৰ স্বৰে ক'লে, "আই, পদুম পাতৰপৰা জলবিন্দু সৰি পৰাৰ দৰে আপোনাৰ চকুৰপৰা চকুলো বাগৰিছে। আপুনি বিষণ্ন বদনেৰে দুচকু চকুলোৰে চল্‌চলীয়া কৰি গছত আউজি আছে। আপুনি কোন মোক পৰিচয় দিয়ক। আপুনি দেৱী নে নাগকন্যা? আপোনাৰ দেহৰ সৌন্দর্য দেখি আপোনাক পার্থিৱ প্রাণী বুলি ধৰিবলৈ সংশয় হৈছে। আপুনি চন্দ্ৰৰপৰা ক্ষন্তেকলৈ বিচ্ছেদ হোৱা ৰোহিনীনে? নহ'লে আপুনি বশিষ্ঠৰপৰা আঁতৰি অহা অৰুন্ধতীনেকি?

"নহয়, ভালকৈ চাই আপোনাক মানৱী যেন দেখিছোঁ। আপুনি হয়তো দুখত পৰা কোনোবা ৰাজকুমাৰী হ'ব পাৰে। আপোনাৰ পৰিচয় দিয়ক। ঈশ্বৰে আপোনাৰ কল্যাণ কৰক। ৰাৱণে জনস্থানৰপৰা হৰি অনা যুৱৰাজ্ঞী সীতাদেৱী আপুনিয়েই নহয়নে? ৰামৰ প্রিয় ভার্যাক দেখা পোৱাৰ মোৰ সৌভাগ্য ঘটিলনে?

সীতা আনন্দত অধীৰ হ'ল। তেওঁ ক'লে, "বাচা, মই প্রকৃততে জনক দুহিতা আৰু দশৰথৰ বোৱাৰী সীতা, বাৰ বছৰ কাল মই স্বামীৰ লগত অযোধ্যাত সুখ ভোগ কৰিলোঁ। তেৰ বছৰ হওঁতে মোৰ শহুৰে স্বামীক ৰাজপাটত বহুৱাবলৈ আয়োজন কৰে। তেতিয়া সৰু ৰাণীয়ে ৰজাক সোঁৱৰালে যে ৰজাই আগতে তেওঁক বৰ দিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিছিল আৰু এতিয়া সেই অঙ্গীকাৰ পূৰাবৰ কাৰণে সৰু ৰাণীৰ ল'ৰা ভৰতক ৰাজপাটত বহুৱাই মোৰ

স্বামীক বনবাস দিব লাগে। ইয়াকে নকৰিলে সৰু ৰাণীয়ে আত্মহত্যা কৰিম বুলি ক'লে। প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হৈ ৰজা সৰু ৰাণীৰ কথাত সন্মত হ'ল। তেতিয়া ৰজাৰ আদেশত মোৰ স্বামী ৰাজপাট এৰি আনন্দমনে পিতৃৰ অঙ্গীকাৰ পালনৰ অৰ্থে বনলৈ আহিল। মোৰ বনলৈ আহিব খোজাত মই আপত্তি জনালোঁ আৰু শেষত ময়ো বনবাসৰ লগৰীয়া হ'লোঁ। মই ওলোৱাৰ আগতে দেৱৰ লক্ষ্মণ গছৰ বাকলি পিন্ধি ককায়েকক পৰিচৰ্যা কৰিবলৈ লগত আহিবলৈ প্ৰস্তুত হ'ল। আমি তিনিও অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰি দণ্ডকাৰণ্যত আছিলোঁ। এদিন দুৰাত্মা ৰাৱণে বল প্ৰয়োগ কৰি মোক হৰণ কৰিলে। এতিয়া মোক অশোক বনত বন্দিনী কৰি থৈছে। তেওঁক স্বামী বৰিবলৈ মোক বাৰ মাহ সময় দিছিল। তাৰে দুমাহ মাথোন বাকী আছে। তাৰ অন্তত মই প্ৰাণ বিসৰ্জন দিম।"

অবলা ৰাজকুমাৰীয়ে এইদৰে শোকৰ কাহিনী ক'লে।

হনুমান আৰু জানকীৰ কথোপকথন বাল্মীকিয়ে দুটি সংক্ষিপ্ত অধ্যায়ত বৰ্ণনা কৰিছে। হৰিয়ে যেনেকৈ বালিৰ আগত বামন ৰূপ লৈ আবিৰ্ভাৱ হৈ স্বৰ্গ-মৰ্ত্যক দুখোজত জুখিছিল, সেইদৰে বাল্মীকিয়েও চমুকৈ হনুমান আৰু সীতাৰ মুখেদি ৰামৰ কাহিনী প্ৰকাশ কৰিছে। হনুমান আৰু সীতাৰ মুখেদি ৰামৰ দৈৱিক বৃত্তান্ত শুনাতকৈ আৰু কি আনন্দৰ বিষয় হ'ব পাৰে ? বামনে যেনেকৈ বলিৰ অহঙ্কাৰ খৰ্ব কৰিলে হনুমান আৰু সীতাৰ অমৃত কণ্ঠৰপৰা নিস্বত, এই কাহিনীয়ে আমাৰ 'মই' আৰু 'মোৰ' ভাবো দূৰ কৰক। সীতাৰ বৰ্ণনা সমাপ্ত কৰি ক'লে যে এবছৰৰ দুমাহ মাথোন সময় অৱশিষ্ট আছে আৰু তাৰ পিছত তেওঁৰ জীৱন অন্ত পৰিব। শোকাৰ্ত সীতালৈ চাই হনুমানে এইদৰে শান্তিৰ বাৰ্তা দিলে।

"হে বৈদেহি! নৰোত্তম আৰু বীৰশ্ৰেষ্ঠ ৰামে আপোনালৈ শুভবাৰ্তা পঠিয়াইছে। তেওঁৰ প্ৰিয় ভাতৃ লক্ষ্মণ আপোনাৰ কুশল মঙ্গলৰ কাৰণে চিৰ ব্যগ্ৰ। তেৱেঁ আপোনালৈ প্ৰণিপাত জনাইছে।"

সীতাই ক'লে, "মোৰ কি আনন্দ। এতিয়াহে উপলব্ধি কৰিলোঁ জীৱন থাকে মানে আশাৰ বন্তি নুনুমায়।"

এইদৰে দুজন অচিনাকিৰ ভিতৰত ইন্দ্ৰৰ কাননত অকস্মাতে পাৰিজাত পুষ্প ফুলাৰ দৰে গভীৰ বিশ্বাস আৰু স্নেহ উপজিল। তথাপি হনুমানে আনন্দত যেতিয়া সীতাক প্ৰবোধ দিবলৈ ওচৰ চাপিল সীতা হনুমানৰ ওপৰত

বিশ্বাস হেৰুৱাই আকৌ সংশয়ত পৰিল। তেওঁ চকু মুদিলে আৰু গছৰ গুৰিৰপৰা আঁতৰি গ'ল। ইয়াকে লক্ষ্য কৰি হনুমানো সন্ত্ৰমেৰে আঁতৰি গৈ হাত যোৰ কৰি সভক্তিৰে থিয় হ'ল।

সীতাই ক'লে, "হায় হায় ! মই চক্ৰান্তত পৰিলোঁ। তুমি ৰাৱণৰ বাহিৰে আন কোনো নোহোৱা। এবাৰ তুমি সন্ন্যাসী বেশে আহি মোক প্ৰৱঞ্চনা কৰিলা। এতিয়া আন বেশত আহি মোৰ আগত সুৱদি মাত মাতিছা। ইয়াৰ ফল ভাল নহ'ব। হে ৰাৱণ, মোক ইমান যন্ত্ৰণা দিছা কিয় ? মই ক্লান্ত হৈছোঁ। বিষাদে মোৰ মন ছাটি পেলাইছে। তুমি নিজক যোদ্ধা বুলি পৰিচয় দিয়া অথচ অবলা তিৰোতাক এনেকৈ শাস্তি দিয়া যোদ্ধাৰ পক্ষে উচিতনে ?"

তাৰ পিছত চকু মেলি আকৌ ভাবিলে, "ছিঃ কি ভাবিলোঁ ? ই ৰাৱণ নহয়। ইয়াক দেখাৰ লগে লগে বিশ্বাস আৰু সৌহাৰ্দ্য জন্মিছে। ই মোৰ বৈৰী নহয়। তাক সন্দেহ কৰা অন্যায়।"

সীতাই বান্দৰটোলৈ চাই ক'লে, "হেৰা বান্দৰ, তুমি দৰাচলতে মোৰ স্বামীৰ কটকী হোৱানে ? ঈশ্বৰে তোমাৰ কল্যাণ কৰক। মোৰ প্ৰভুৰ বিষয়ে আৰু বতৰা দিয়াচোন। মোৰ কাণে তেওঁৰ বিষয়ে শুনক আৰু হিয়া আনন্দত প্ৰফুল্ল হওক।"

এইদৰে কোৱাৰ পিছত সীতাৰ মনত আকৌ সন্দেহ উপজিল। তেওঁ মনতে ভাবিলে "মই মায়াত ভোল গৈ শুভবাৰ্তাৰ সপোন দেখিছোঁনেকি ? এই সপোনৰ আনন্দৰ পিছত সাৰ পালে মোৰ নিৰানন্দ অনেক গুণে চৰিব। মোৰ হুচ আছে নে নাই ? মই সজ্ঞানে থকা যেন পাওঁ। মোৰ চিন্তা আৰু কথা স্বাভাৱিক যেনেই লাগিছে। মই সুস্থ। কিন্তু ক'তা, সি যে ক'লে এশ যোজন সাগৰ সি পাৰ হ'ল বুলি। নহয়, নহয়, ই সঁচা নহয়। সি ৰাৱণহে, আন কোনো নহয়।"

সীতাই স্থিৰ কৰিলে যে ই ৰাৱণৰ প্ৰলোভনৰ জাল মাথোন আৰু হনুমানলৈ নোচোৱাকৈ তললৈ মূৰ কৰি আঁতৰি বহিল।

হনুমানে সীতাৰ ভয় সংশয়ৰ কথা বুজিলে। এবাৰ ৰাক্ষসৰ হাতত চক্ৰান্তত পৰা গতিকে এনে ভয় সংশয় হোৱাটো স্বাভাৱিক মাথোন। হনুমানে অলপ সময় চিন্তা কৰি বুজিলে যে সীতাৰ বিশ্বাস জন্মাবলৈ হ'লে ৰামৰ গুণ বখানিব লাগিব আৰু ৰামৰ বিজয় আৰু সীতাৰ উদ্ধাৰ যে সুনিশ্চিত এই কথা সীতাই হৃদয়ঙ্গম কৰিব লাগিব।

হনুমানে ক'বলৈ ধৰিলে, "ৰামে মোক কটকী পঠিয়াইছে। ৰামৰ তেজ আদিত্য স্বৰূপ আৰু তেওঁৰ মুখ পূর্ণিমাৰ চন্দ্ৰৰ নিচিনা। জগতৰ নৃপতিবর্গই ৰামৰ বন্দনা কৰে। ৰাম বিষ্ণুৰ দৰে শক্তিমন্ত, বৃহস্পতিৰ দৰে জ্ঞানী, মন্মথৰ দৰে শোভনীয়, প্রিয়বদন আৰু সত্যবাদী। তেওঁৰ ক্রোধ উচিত জনৰ প্রতি প্রযুক্ত হয়। সেই অতুলনীয় বীৰ ৰামে মোক কটকী ৰূপে পঠিয়াইছে।

"যেতিয়া মৃগৰূপী ৰাক্ষসে ৰামক ভুৱা দি বনৰ মাজলৈ লৈ গ'ল তেতিয়া আপুনি অকলশৰীয়া হ'ল আৰু সেই সুযোগতে ৰাৱণে আপোনাক বলেৰে হৰণ কৰিলে। এই কু-কার্যৰ সমুচিত ফল শীঘ্রে ৰাৱণে ভোগ কৰিব। আপুনি স্বচক্ষে দেখিবলৈ পাব। ৰাম-লক্ষ্মণৰ শৰে ৰাক্ষসকুলেৰে সৈতে লঙ্কা আৰু ৰাৱণক বিনষ্ট কৰিব। ৰামৰ নির্দেশত আপোনাৰ নিৰাপত্তাৰ বাতৰি ল'বলৈ ইয়ালৈ আহিছোঁ। আপোনাৰ বিষয়ে ৰাম সততে উদ্বিগ্ন হৈ আছে। লক্ষ্মণে আপোনাৰ চৰণত সেৱা জনাইছে। বান্দৰ ৰজা সুগ্ৰীৱেও আপোনাক প্রণতি জনাইছে। ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু সুগ্ৰীৱে সদায় আপোনাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰি আছে; মোৰ সৌভাগ্য, আপোনাক জীৱন্ত অৱস্থাতে দেখা পালোহি। এতিয়া বিলম্ব নঘটে। ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু সুগ্ৰীৱ গোটেই বান্দৰ সেনাবাহিনী লৈ শীঘ্রে লঙ্কাত উপস্থিত হ'বহি। মই সুগ্ৰীৱৰ মন্ত্ৰী। মোৰ নাম হনুমান। সমুদ্ৰ পাৰ হৈ মই লঙ্কালৈ আহিলো। মই এটা ভৰিৰে দুৰাচাৰী ৰাৱণৰ মূৰ গচকি ধৰিছোঁ বুলি আপুনি ধৰি লওক। মোৰ শক্তিৰে নহয়, ৰামৰ কৃপাতহে এই ভৃত্যই সাগৰ পাৰ হৈ আপোনাৰ দর্শন পালোঁ। মোক সন্দেহৰ চকুৰে নেচাব। মোৰ কথাত প্রত্যয় যাওক আই।" হনুমানৰ চকুৰপৰা টপ্ টপ্‌কৈ চকুলো বাগৰি পৰিছিল।

হনুমানৰ সুমধুৰ বাক্যই ৰামৰ প্রতি সীতাৰ প্রণয়ত এনে প্রতিক্রিয়া কৰিলে যে তেওঁৰ সংশয় দূৰ হ'ল, লগে লগে সাহস আৰু বিশ্বাস ঘূৰি আহিল।

সীতাই ক'লে, "হে বান্দৰ বন্ধু, মোৰ সংশয় মার্জনা কৰা। ৰাক্ষসৰ দ্বাৰা প্রৱঞ্চিত হৈ আৰু কু-চক্রান্তকাৰীৰে পৰিবেষ্টিত হৈ মই অনর্থক ভয় কৰিবলৈকে বাধ্য হৈছোঁ। হে দূত, তুমি স্বামীক কেনেকৈ সাক্ষাৎ পালা আৰু তেওঁ বান্দৰ ৰজাৰ লগত কেনেকৈ মিত্রতা স্থাপন কৰিলে সকলো ভাঙি কোৱা।"

সীতাৰ আস্থা দৃঢ় কৰিবৰ কাৰণে হনুমানে আকৌ ৰাম-লক্ষ্মণৰ ৰূপ-গুণ কীর্তন কৰিলে। হনুমানে ক'লে, "গোটেই জগত ৰামৰ কৃপাত বর্তি

আছে আৰু আনন্দত মুখৰিত হৈ আছে। মোৰ বা মোৰ ৰজাৰ লগত সৌহাৰ্দ স্থাপন কৰা ৰামৰ পক্ষে একো বিচিত্ৰ নহয়।"

বালী আৰু সুগ্ৰীৱৰ কেনেকৈ বিবাদ উপস্থিত হৈছিল সুগ্ৰীৱে কেনেকৈ প্ৰথমতে ৰাম-লক্ষ্মণৰ লগ পাইছিল আৰু তেওঁলোকৰ মাজত কেনেকৈ মিত্ৰতা স্থাপন হৈছিল, কেনেকৈ বালীক বধ কৰি সুগ্ৰীৱক সিংহাসনত বহুৱাবলৈ প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিল, বান্দৰবিলাকে সীতাই পেলাই থৈ যোৱা অলঙ্কাৰ কেনেকৈ বুটলি লৈ গোটাই থৈছিল, ৰামে কেনেকৈ শোকাৰ্ত হৈ অলঙ্কাৰখিনি চিনি পাইছিল, বালীক কেনেকৈ বধ কৰিছিল আৰু সুগ্ৰীৱক ৰাজপাটত বহুৱাইছিল, বাৰিষাৰ অন্তত বান্দৰ সেনাই কেনেকৈ সীতাৰ কাৰণে গোটেই পৃথিবী বিচাৰি চলাথ কৰিছিল, অঙ্গদে দক্ষিণফাললৈ লৈ যোৱা সেনাবিলাকে সীতাৰ সন্ধান নেপাই কেনেকৈ অনশন কৰি মৃত্যু বৰণ কৰিব খুজিছিল, তেনেতে সিহঁতে কেনেকৈ সম্পাতিক লগ পাইছিল আৰু সম্পাতিৰপৰা সীতাৰ ভু পাইছিল আৰু হনুমানে কেনেকৈ সাগৰ পাৰ হৈ ৰাৱণৰ অন্তেষপুৰত সীতাক বিচাৰিছিল এই সকলো কথা হনুমানে বৰ্ণাই গ'ল।

এইদৰে বিবৰি কৈয়েই হনুমানে ৰামৰ নাম লেখা আঙঠিটো সীতালৈ আগবঢ়াই দিলে।

সীতাই আঙঠিটো হাতত লৈয়েই আনন্দত বুকুত চেপি ধৰিলে। এতিয়াহে ৰাৱণৰ প্ৰবঞ্চনা আৰু ৰাক্ষসৰ ইন্দ্ৰজালৰ ভয় ভাগিল। হনুমানৰ ওপৰত সীতাৰ সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস জন্মিল আৰু লগে লগে নথৈ স্নেহ উপজিল। সীতাই ক'লে, "বাচা, মই কিমান মূৰ্খামি কৰিলোঁ। তোমাৰ নিচিনা বন্ধুকো মই সন্দেহৰ চকুৰে চালোঁ।"

হনুমানে সীতাক নিজৰ বংশপৰিচয় দিলে আৰু ক্ষমতাৰ কথা জনালে। তেওঁ ক'লে, "পিতাদেউ বায়ু দেৱতাৰ মই কৃপা লাভ কৰিছোঁ। আত্মপ্ৰশংসা কৰা অনুচিত যদিও আপোনাৰ শোক পাতলাবলৈহে মোৰ বিষয়ে ক'লোঁ। বান্দৰ যোদ্ধাবিলাক শীঘ্ৰে ইয়াত উপস্থিত হৈ ৰাক্ষসবিলাকক আৰু সিহঁতৰ ৰাজ্যধ্বংস কৰিবহি। আপোনাৰ থকা ঠাইৰ সম্বাদ দিবলৈ মই তুৰন্তে যাব লাগে।"

সীতাৰ বিৰহত ৰামে কেনেকৈ শোক অনুভৱ কৰিছে আৰু সন্ন্যাসীৰ জীৱন কটাইছে হনুমানে তেতিয়া বৰ্ণাইছিল। প্ৰেমাশ্ৰুৰে সীতাৰ প্ৰাণ গলাই পেলালে। ৰামৰ দুখৰ কথা ভাবি সীতাই নিজৰ কষ্ট পাহৰি পেলালে।

তেৰন অধ্যায়

সীতা আৰু হনুমান

সীতাই ক'লে, “হে বান্দৰ বন্ধু, তুমি দিয়া বাতৰিত হাঁহিম নে কান্দিম ক'ব পৰা নাই। তোমাৰ কথাখিনি বিহসনা অমৃত যেন। মোৰ প্ৰভুৰ মোলৈ যি প্ৰেম সেয়া অমৃত আৰু তেওঁৰ যি শোক সেয়া মোৰ পক্ষে বিহ স্বৰূপ হৈছে।” সীতাই নিজৰ প্ৰাণৰ কথা ভাঙি কৈ মনত সান্ত্বনা লাভ কৰিলে।

সুখ আৰু দুখ—ইটোৰ পিছত সিটো মানুহৰ ভাগ্যত ঘটে। সীতাই সান্ত্বনা পালে হয়, কিন্তু যেতিয়া শুনিলে যে ৰামে তেওঁলৈ পাহৰা দূৰৰ কথা, তেওঁৰ কাৰণে শোকদগ্ধ হৈ আছে আৰু তেওঁক বিচাৰি চলাথ কৰিছে, তেতিয়া তেওঁ মনত বৰ দুখ পালে।

সীতাই ক'লে, “সুখ আৰু দুখৰ দুডাল জৰীয়ে আমাক পুতলাৰ দৰে নচুৱাই থাকে। এই জৰীৰ হাত কোনেও সাৰিব নোৱাৰে। মোৰ স্বামী, লক্ষ্মণ আৰু ময়ো এই নিয়মৰ বশৱৰ্তী। তুমি কৈছা যে মোৰ স্বামীয়ে ধুমুহাৰ মাজত সাগৰৰ পকনীয়াত পৰা নাৱৰ দৰে যন্ত্ৰণা ভুগিছে। তেওঁ ইয়াত কেতিয়া উপস্থিত হ'বহি? হে বান্দৰ, তেওঁ ৰাক্ষসকুলৰ সৈতে লঙ্কা আৰু ৰাৱণক কেতিয়া ধ্বংস কৰিব? এই সকলো কাম বাকী দুমাহৰ ভিতৰতে হ'ব লাগিব। এই কথা প্ৰভুক জনাবাগৈ। কেৱল দুমাহ মাথোন সময় আছে। ভায়েক বিভীষণে ৰাৱণক বুজাবলৈ অনেক যত্ন কৰিছিল। বিভীষণে ৰাৱণক কিমান ক'লে “সীতাক ওলোটাই পঠিওৱা। লঙ্কা নগৰী আৰু ৰাক্ষসকুলক ৰক্ষা কৰা।” কিন্তু তেওঁৰ অনুনয় বিনয় বৃথা হ'ল। মোৰ প্ৰাণত এতিয়াও শক্তি অটুট হৈ আছে। ৰাৱণ যে যমপুৰীৰ পথত উপস্থিত হৈছে এই কথা ভালকৈ জানিছোঁ। মোৰ প্ৰভুৱে অচিৰে শত্ৰুক পৰাস্ত কৰি মোক উদ্ধাৰ কৰিব। ইয়াত মোৰ সংশয় নাই। মোৰ নিৰ্দোষ প্ৰাণে এইদৰে কয়। ইয়াৰ অন্যথা হ'ব নোৱাৰে।”

সীতাই এনেকৈ চকুৰ পানী টুকি থাকিল। হনুমানে সীতাৰ মানসিক যন্ত্ৰণা সহিব নোৱাৰিলে। তেওঁ ক'লে, “আই, মই এতিয়াই গৈ ৰামক লৈ আহিম। তেওঁ বিৰাট সৈন্যবাহিনী লৈ লঙ্কাত উপস্থিত হ'বহি।

কিন্তু আপুনি অনাহকতে যন্ত্ৰণা ভোগ কৰে কিয়। আপুনি যদি মত দিয়ে তেন্তে মই মুহূৰ্ত্ততে বোকোচাত তুলি ৰামৰ ওচৰ পোৱামগৈ। মোৰ সামৰ্থ্যৰ বিষয়ে সন্দেহ নাৰাখিব। অগ্নিয়ে যেনেকৈ উচৰ্গিত দ্ৰব্য ইন্দ্ৰলৈ নিয়ে মইয়ো তেনেকৈ আপোনাক মোৰ প্ৰভুৰ ওচৰলৈ লৈ যাম। হে বিশুদ্ধচিত্তা, এই মতে সেৱা কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ক। কেৱল যে আপোনাকে ৰামৰ ওচৰলৈ বোকোচাত লৈ যাব পাৰোঁ এনে নহয়, লঙ্কা নগৰীকো উঘালি লৈ ৰাৱণেৰে সৈতে প্ৰভুৰ পাদপদ্মত অৰ্পণ কৰিবলৈ মোৰ শক্তি আছে। আপুনি মোৰ পিঠিত উঠক ; ৰোহিণী চন্দ্ৰৰ লগত পুনৰ্মিলিত হোৱাৰ দৰে আপুনি ৰামৰ লগত সন্মিলিত হ'ব। একেজাপে মই ইয়াত উপস্থিত হৈছিলোঁ। আকৌ এজাপতে আপোনাক মই বোকোচাত লৈ সিপাৰ পামগৈ।"

হনুমানে স্নেহবশতঃ এইদৰে কৈ থাকিল। এই অকণমান বান্দৰটোৱে সীতাক বোকোচাত লৈ কেনেকৈ সমুদ্ৰ পাৰ হ'ব এই বিষয়ে সীতাৰ কিন্তু সংশয় হ'ল।

হনুমানে সীতাৰ সংশয়ৰ ভাব বুজিব পাৰিলে। সেইদেখি নিজৰ শক্তিৰ প্ৰমাণ দিবলৈ গছৰ ভেটিটোৰপৰা নামি দেহটো বঢ়াবৰে ধৰিলে। সীতাই বুজিলে হনুমানৰ যথাৰ্থতে শক্তি আছে।

সীতাই তথাপি ক'লে, "হে বায়ুপুত্ৰ, তোমাৰ সামৰ্থ্য উপলব্ধি কৰিলোঁ। তথাপি মোক লৈ যোৱাটো যুগুত নহ'ব। যাওঁতে বাটত ৰাক্ষসে নিশ্চয় আগভেটা দি ধৰিব। সিহঁতে তোমালৈ অস্ত্ৰ প্ৰহাৰ কৰিব। তেতিয়া তুমি মোক ৰক্ষা কৰিবলৈ চিন্তিত হ'ব লাগিব। সেই সময়ত তুমি পুৰাকৈ যুদ্ধত মন দিব নোৱাৰিবা আৰু তাৰ ফলত তোমাৰ হানি হ'ব পাৰে। যুদ্ধত কোনেও জয়ী হ'ম বুলি নিশ্চিত হ'ব নোৱাৰে। তুমি যদি পৰাজিত হোৱা তেন্তে মোৰ কি গতি হ'ব ? আৰু মূৰে মূৰে যুঁজ লাগোঁতে জোকাৰণিত মই যদি খহি পৰোঁ তেন্তে মোৰ কি দশা হ'ব ? মই হয়তো পিছলি সমুদ্ৰত পৰিবও পাৰোঁ। গতিকে তুমি মোক লৈ সাগৰ পাৰ হব'লৈ যত্ন নকৰিবা। তদুপৰি তুমি যদি মোক ৰাক্ষসৰ মাজৰপৰা পলুৱাই লৈ যোৱা মোৰ স্বামীৰ যশ ক'ত হ'ল ? স্বামীয়ে আহি যুদ্ধ কৰি ৰাৱণক পৰাস্ত কৰি মোক মুক্ত কৰাটোহে ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম। ৰাৱণে অপহৰণ কৰাৰ দৰে মোৰ স্বামীয়ে মোক পলুৱাই নিয়াবনে ? নহয় বাছা, তুমি শীঘ্ৰে যোৱা আৰু মোৰ স্বামী আৰু লক্ষ্মণক সসৈন্যে ইয়ালৈ আনাগৈ। মোৰ স্বামীৰ শৰে লঙ্কা আৰু ৰাৱণক

যমপুৰীলৈ পঠিয়াই দিয়ক। তেওঁৰ বিজয় সুনিশ্চিত। প্ৰলয় ক্ষণত প্ৰদীপ্ত হুতাশনৰ দৰে মোৰ স্বামীৰ তীক্ষ্ণবাণে ৰাক্ষসকুলক ভস্ম কৰি পেলাওক।"

হনুমানে ক'লে, "আই, আপুনি প্ৰকৃত কথা কৈছে। কিন্তু মই ৰামক কি বুলি ক'মগৈ? আপোনাক দৰ্শন কৰাৰ কি প্ৰমাণ মই তেওঁৰ হাতত দিব পাৰোঁ?"

এই কথা শুনিলত ৰামৰ লগত সুখৰ সংসাৰৰ চিত্ৰ তেওঁৰ মানস পটত জিলিকি পৰিল আৰু আনন্দত তেওঁৰ চকুলো ব'বলৈ ধৰিলে। তেওঁ ভাবিলে হনুমানে এনে ঘটনা ৰামক ক'ব লাগিব যি ঘটনা কেৱল তেওঁ আৰু ৰামেহে জানে, আন কোনেও নাজানে। তাকে কৰিলেহে হনুমানে তেওঁক লগ পোৱাৰ আৰু তেওঁৰ বৰ্তমান শোকাতুৰ অৱস্থাৰ প্ৰমাণ হ'ব। চকুৰপানী টুকি তেওঁ বনবাসৰ কাহিনী ক'বলৈ ধৰিলে:

"চিত্ৰকূটত থাকোঁতে এদিন মই মোৰ স্বামীৰ লগত গছ-গছনিৰ মাজেদি নদীৰ পাৰত ভ্ৰমি ফুৰিছিলো। আমাৰ ভাগৰ লাগিছিল আৰু তেতিয়া মাটিত বহিছিলো। মোৰ স্বামী মোৰ কোলাত মূৰ থৈ টোপনি গ'ল। এনে সময়তে কাউৰী এটাই নামি আহি মোৰ বুকুত খোট মাৰি দিলে। মই তাক খেদাই দিলো কিন্তু সি আকৌ আহিল। এইদৰে মই তাক খেদোঁ আৰু সি আকৌ আহে। মোক এনেকৈ আমনি কৰি আছিল। মই তেতিয়া শিলগুটি এটা তাৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালোঁ। কিন্তু তথাপি সি নগ'ল। এনেতে মোৰ স্বামীৰ টোপনি ভাগিল। তেওঁ মোক বিষত কান্দি থকা দেখিলে। পোন প্ৰথমতে তেওঁ যেতিয়া কাউৰীটো দেখা পালে তেওঁ মোৰ দুখ বেদনা হাঁহি মাৰি উৰাই দিব খুজিছিল। কিন্তু এনেতে তেওঁ মোৰ বুকুত ঘা ডোখৰ দেখা পালে। ঘা দেখিয়েই তেওঁ বুজিলে যে কাউৰীটো দৰাচলতে অসুৰহে। চৰাইটো তেতিয়া উৰা মাৰি গ'ল। কিন্তু স্বামীয়ে এপাট শৰ মাৰি পঠিয়ালে। শৰপাটে চৰাইটোক খেদি গ'ল। শেহত চৰাইৰূপী অসুৰে স্বামীৰ চৰণত পৰি ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰিলে আৰু আশ্ৰয় মাগিলে।

"তেওঁক এই ঘটনাটো ক'বা। কিন্তু হনুমান, মই সৰহ দিন বাট চাব নোৱাৰোঁ। তেওঁ সোনকালে আহি মোক উদ্ধাৰ কৰক।"

সীতাই চকুলো মচি আকৌ ক'লে, "আৰু এদিন আমি দুয়ো অৰণ্যত ভ্ৰমি ফুৰিছিলোঁ। মোৰ ভাগৰ লাগিল। কপালৰ ঘামে সেন্দুৰৰ ফোঁট ধুৱাই নৈ গ'ল। মোৰ স্বামীয়ে ধেমালিৰ ছলেৰে পৰ্বতৰ গাৰপৰা সেন্দুৰী মাটি

আনি মোৰ কপালত ফোঁট দিছিল। স্বামীক সুধিবা এই ঘটনা তেওঁৰ স্মৰণ হয় নে নহয়।”

অতীতৰ সুখৰ স্মৃতি সুঁৱৰি থাকোঁতে বৰ্তমানৰ দুখে তেওঁক এনেকৈ পীড়া দিলে যে তেওঁ শোকত আকৌ অধীৰ হৈ উচুপি উচুপি ক'বলৈ ধৰিলে :

“মোৰ স্বামীলৈ কি বতৰা দিম? তেওঁ নজনা কথা কি আছে? তেওঁৰ খং উঠিবলৈ মই বাতৰি পঠিয়াব লাগেনে? মোৰ স্বামীক কেৱল ক'বা যে তেওঁৰ চৰণত মই মূৰ দোঁৱাইছোঁ। সিমানেই যথেষ্ট। তেওঁৰ কাষত তেওঁৰ জন্মগত সেৱক আৰু অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰত পাৰ্গত লক্ষ্মণ হেন ভায়েক আছে। এনেহেন দেৱৰৰ মুখলৈ চাই মোৰ স্বামীয়ে পিতৃ শোকো পাহৰিছিল। বিশুদ্ধ চিত্ত লক্ষ্মণ নিজৰ মাকক এৰি থৈ আমাৰ লগত বনবাসলৈ আহিছিল আৰু তেওঁ মোকেই মাতৃজ্ঞান কৰিছিল। তেওঁক কৰা শীঘ্ৰে আহি মোৰ যন্ত্ৰণাৰ ওৰ পেলাওক।”

লক্ষ্মণৰ বীৰত্ব আৰু আনুগত্যৰ কথা সুঁৱৰিলত সীতাৰ চকুযুৰি আকৌ চল্‌চলীয়া হৈ পৰিল। ৰামে সোণৰ হৰিণ খেদি যাওঁতে তেৱেঁই এনেজন নিস্বাৰ্থপৰায়ণ দেৱৰক তীব্ৰ বাক্যৰে অপমানিত কৰা নাছিলনে? তেওঁৰ অন্যায় আচৰণৰ কথা মনলৈ আনিলতে তেওঁৰ অনুতপ্ত হৃদয় শোকত বিদীৰ্ণ হৈ পৰিল।

সীতাই এতিয়া হনুমানৰ লগ এৰিবলৈ ইচ্ছা কৰা নাছিল। তেওঁ আত্মহত্যা কৰিবলৈ মনস্থ কৰোতে হনুমানেই আহি তেওঁৰ প্ৰাণত সান্ত্বনা দিছিল। কিন্তু তাৰ লগে লগে তেওঁৰ ইচ্ছা যেন হনুমানে এক মুহূৰ্তও পলম নকৰি ৰামৰ ওচৰলৈ গৈ তেওঁৰ বাতৰি দিয়ক।

শেহত সীতাই ক'লে “এই কপালীখাৰ বিয়াৰ দিনা মোৰ আয়ে মোক দিছিল আৰু মোৰ স্বৰ্গগত শহুৰে মোৰ কপালত পিন্ধাই দিছিল। এইখাৰ লৈ যোৱা আৰু মোৰ চিন স্বৰূপে স্বামীক দিবা।”

এইদৰে কৈ সীতাই আচলৰ গাঁথিটো মোকোলাই দি মণিখাৰ উলিয়াই হনুমানৰ হাতত দিলে। হনুমানে সভক্তিৰে হাত পাতি ল'লে। মণিখাৰ হাতত লওঁতে আনন্দ আৰু গৌৰৱত হনুমানৰ মন পৰিপূৰ্ণ হ'ল।

হনুমানৰ মন ৰামৰ ওচৰ পালেগৈ। তেওঁ যেন মানস ৰাজ্যত ৰাম সীতাৰ বাতৰি দিলেই, তেওঁৰ যেন দেহাটোহে কেৱল লঙ্কাত আছিল।

সীতাই ক'লে, “প্ৰিয় বন্ধু, ইয়াত যি দেখিলা সকলো স্বামীক বৰ্ণাই ক'বা আৰু তেওঁৰ বিজয় অভিযানত সহায়তা কৰাৰ সৌভাগ্য তোমাৰ হ'ব।”

হনুমান যাব খোজোতেই সীতাই আকৌ ক'লে, "প্ৰিয় হনুমান, ৰাজকুমাৰ সুগ্ৰীৱ ৰজাক আৰু বান্দৰ সেনাপতিবিলাকক মোৰ কুশল বাতৰি দিবাগৈ, তেওঁলোকক ক'বা যে মোক এই শোক সাগৰৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিবৰ কাৰণে স্বামীক সহায় কৰিবলৈ মই তেওঁলোকক কাকুতি কৰিছোঁ। আনতকৈও তুমিহে সকলো বিষয়তে ৰাজকুমাৰক সজ উপদেশ দিব পাৰিবা।"

হনুমানে ক'লে, "ৰাজকুমাৰী, শোক পৰিহাৰ কৰক। ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু বান্দৰ সেনাই লঙ্কাত উপস্থিত হৈ ৰাক্ষসক বিনষ্ট কৰিব আৰু আপোনাক উদ্ধাৰ কৰিব। আপুনি সংশয় নকৰিব।"

হনুমানে যাবলৈ খোজ লৈছিল। এনেতে সীতাই আকৌ মাত লগালে, "তুমি ক্ষন্তেক বিশ্ৰাম নকৰা জানো? এতিয়াই তুমি উলটি যাবানে? তুমি অহা কাৰণে মই বৰ সান্ত্বনা পালো আৰু তোমাক লগ পাই ক্ষন্তেকলৈ শোক পাহৰিছিলোঁ। তুমি গুচি গ'লেই মই আকৌ শোক-সমুদ্ৰত ডুব যাম। তুমি সাগৰ পাৰহৈ ইয়ালৈ আহিলা। মোৰ স্বামীয়ে সেনাবাহিনী লৈ সাগৰ পাৰ হ'ব কেনেকৈ? এই বিষয়ে তুমি চিন্তা কৰিছানে?" সীতাৰ মনত আকৌ সন্দেহ হ'ল।

হনুমানে ক'লে, "ৰাণী, আপুনি সংশয় নকৰিব। আপুনি ভাবিছেনেকি যে ময়েই মাথোন সাগৰ পাৰ হ'ব পাৰোঁ? কোনো বান্দৰৰে বল আৰু কৌশল মোতকৈ কম নহয়। সুগ্ৰীৱে, আনকি তেওঁৰ সেনাবাহিনীৰ বহুত বান্দৰেও, উৰি উৰি হেলাৰঙে পৃথিৱী পৰিভ্ৰমণ কৰিব পাৰে। এই ঠেক সমুদ্ৰখন পাৰ হোৱা তেওঁলোকৰ বাবে কি কথা? আমাৰ ভিতৰত হাজাৰ হাজাৰ বান্দৰে আকাশত উৰিব পাৰে। আপুনি সংশয় নকৰিব। আপুনি ভাবিছেনেকি যে সিহঁতে শ্ৰেষ্ঠজনক কটকী হিচাপে পঠিয়াব? হে দেৱী, শোক পৰিহাৰ কৰক। অতি শীঘ্ৰে দুয়োজন পৰাক্ৰমী ৰাজকুমাৰক মই বোকোচাত লৈ অহা আপুনি দেখিবলৈ পাব। তেওঁবিলাকে শৰেৰে এই নগৰী বিধ্বস্ত কৰি পেলাব। তেওঁবিলাকে ৰাৱণ আৰু ৰাক্ষসকুলক নিপাত কৰিব। আপুনি শোক সাগৰ পাৰ হৈ গ'লোঁ বুলি ভাবক।

"ঈশ্বৰ আপোনাৰ সহায় হওক। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে দুয়ো ধনুৰ্ধৰ ৰাজপুত্ৰই লঙ্কাৰ সিংহদুৱাৰত থিয় হৈ ৰাক্ষসকুল নিধন কৰা আপুনি দেখিবলৈ পাব। বান্দৰ সেনাই বিধ্বস্ত চহৰত আনন্দত নৃত্য কৰা দেখিবলৈ পাব।

"মোৰপৰা সংবাদ পোৱা মাত্ৰকে তেওঁলোকে বিলম্ব নকৰে। মই কেৱল বাতৰি দিবগৈ লাগে। লগে লগে তেওঁবিলাকে যাত্ৰা কৰিব। আপুনি

অলপো নিৰুৎসাহ নহ'ব।" এইবুলি কৈ আৰু সভক্তিৰে সেৱা জনাই হনুমান বাৰলৈ ওলাল।

সীতাই ক'লে, "মোৰ স্বামী আৰু দেবৰক মই জীয়াই থকা বাতৰি দিবা। তুমি চাবা যাতে অলপো সময় নষ্ট নহয়। ঈশ্বৰে তোমাক কুশলে ৰাখক।"

হনুমানে প্ৰস্থান কৰিলে। সীতাক যি প্ৰবোধ দি তেওঁৰ শোক দূৰ কৰিলে সেই অঞ্জনাৰ বীৰপুত্ৰকে আমি সশ্ৰদ্ধ হৈ স্মৰণ কৰোঁ আহক।

চৌৱন অধ্যায়

যুদ্ধলৈ আমন্ত্ৰণ

সীতাৰপৰা মেলানি মাগি হনুমানে অলপ পৰ ফুলনিৰ বেৰখনৰ ওপৰত বহি ভাবিলে, "সীতাৰ প্ৰাণত সাহস জন্মাবলৈ আৰু ৰাৱণ আৰু ৰাক্ষসবিলাকৰ অন্তৰত ভয় সঞ্চাৰ কৰি সিহঁতৰ দম্ভ প্ৰতিহত কৰিবলৈ মই কি কৰা উচিত? মই অহাৰ কিবা এটা চিন আৰু সিহঁতৰ আগন্তুক ভৱিষ্যতৰ কিবা এটা নিদৰ্শন এৰি থৈ যোৱাটো ভাল হ'ব।"

"ৰাৱণৰ প্ৰাণত মই এনেকৈ ভয় সঞ্চাৰ কৰিব লাগিব যাতে এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত তেওঁ সীতাক কষ্ট নিদিয়ে। ভয়ৰ বাহিৰে যুক্তিতৰ্ক সিহঁতে নুবুজে। ৰাৱণৰ অগাধ সম্পদ। গতিকে তেওঁক বন্ধুবিচ্ছেদ কৰিব নোৱাৰি। সাম, দান আৰু ভেদ, এই ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়। সেইদেখি মই এনে ভয়ঙ্কৰ ৰূপ দেখুৱাব লাগিব যাতে সিহঁতে ভয় খায় আৰু সীতাক দুখ দিবলৈ কুণ্ঠিত হয়। মই প্ৰস্থান কৰাৰ আগতে এনে কিবা এটা কৰিব লাগিব।"

চকুৰ পচাৰতে হনুমানে শৰীৰটো ধৰিলে। চাওঁতে চাওঁতেই পৰ্বত-প্ৰমাণ দেহাৰে অশোকবন ধ্বংস কৰিবলৈ ধৰিলে। গছবিলাক চপ্ চপ্ কৰে মাটিত পৰিল। লতাৰ হেম্পালিবিলাক মাটিলৈ খহি গ'ল। কৃত্ৰিম পৰ্বত ভাগি-ছিগি চূৰমাৰ হ'ল, পুখুৰীৰ পাৰ খহি পৰিল। ধুনীয়া অশোক বন ধ্বংসস্তূপত পৰিণত হ'ল। ভয়ত পশু-পক্ষী তাৰপৰা ভাগি-ভুঁহৰি

পলাল । কলা-ঘুমটিত থকা ৰাক্ষসীহঁতে খক্-মক্কৈ সাৰ পাই এই অবৰ্ণনীয় দৃশ্য দেখি বিস্ময় মানিলে ।

অশোকবনৰ বেৰখনৰ ওপৰত হনুমান বহিল । তেওঁৰ শৰীৰ প্ৰকাণ্ড । তেওঁ ক্ৰোধান্বিত হৈ প্ৰত্যুত্তৰৰ কাৰণে ভীতি প্ৰদৰ্শন কৰি বাট চালে । ৰাক্ষসীহঁতে হনুমানৰ মূতি দেখি ভয়ত বিচূতি হৈ থৰ্‌থৰকৈ কঁপিছিল । তাৰে কেইজনীমানে ৰাৱণক বতৰা দিবলৈ গ'ল । কেইজনীমানে সীতাৰ ওচৰলৈ গৈ সুধিলে, "এই ভীমাকাৰ বান্দৰটো ইয়ালৈ কেনেকৈ আহিছিল ? ই কোন তুমি নিশ্চয় জানা । সি তোমাৰ লগত কি কথা হৈছিল ? সঁচা কথা কোৱা । ক'বলৈ ভয় নকৰিবা ।"

সীতাই ঘূৰাই পকাই উত্তৰ দিলে, "ৰাক্ষসৰ মায়াৰ দেশখনত কি ঘটে মই তাৰ কি ভূ পাওঁ । কোনো ৰাক্ষসী বান্দৰ ৰূপ লৈ হয়তো ইয়ালৈ আহিছে । তোমালোকেই তাৰ বিষয়ে ভালকৈ জানিবা ।"

ৰাক্ষসীহঁত ভয়ত তৰা-নৰা ছিঙি পলাই গ'ল । ৰাৱণৰ ওচৰলৈ গৈ সিহঁতে ক'লে "হে মহাৰাজ, দেখিলে পেটত হাত ভৰি লুকোৱা এটা প্ৰকাণ্ড বান্দৰে অশোকবন ছাৰ-খাৰ কৰি পেলালে । বান্দৰটোৱে গুপুতে সীতাৰ সৈতে কথা-বতৰাও হৈছিল ।"

ৰাক্ষসীহঁতে অৱশ্যে নক'লে যে সিহঁতৰ টোপনি অহা কাৰণেহে সীতাই বান্দৰটোৰ সৈতে কথা হ'বলৈ সুবিধা পাইছিল । সিহঁতে ক'লে, "সীতাৰপৰা আমি ভূ ল'বলৈ যত্ন কৰিছিলোঁ । বান্দৰটো কোন, সি কেনেকৈ আহিল, আৰু কি ক'লে, এইবিলাক কথা সীতাক সুধিছিলোঁ । কিন্তু সীতাই নক'লে । এই জন্তুটোক ধৰাই সোনকালে বধ কৰক । তাক ধৰিবলৈ বলী সেনা পঠিয়াই দিয়ক । সীতা বহি থকা শিশু গছজোপাৰ বাহিৰে ধুনীয়া ফুলনিখনৰ চিন নাইকিয়া হ'ল । শিশুগছজোপাৰ ঠাল-ঠেঙুলিবিলাকৰো একো ক্ষতি হোৱা নাই । পুখুৰীটো আৰু লতাৰ হেন্দালিবিলাকেও তাৰ হাত সাৰিব নোৱাৰিলে । কিন্তু সীতা বহি থকা ঠাই টুকুৰা বান্দৰে একোকে নকৰিলে । ইয়াৰ কিবা অৰ্থ আছে । ই সাধাৰণ বনৰীয়া জন্তু নহয় যেন লাগিছে । আপোনাৰ কোনোবা শত্ৰুৱে অৰ্থাৎ ইন্দ্ৰ বা কুবেৰে ইয়াক পঠিওৱা যেন লাগিছে, বা ৰামৰ লগতো ইয়াৰ সম্পৰ্ক থাকিব পাৰে । এই বান্দৰটোৱে কোন সাহেৰে সীতাৰ লগত কথা হ'ল ? সি ৰামৰ কটকী হ'ব পাৰে । এই ভয়ঙ্কৰ জন্তুটোক বন্দী কৰিবলৈ আপুনি সৈন্যক আদেশ দিয়ক ।"

ৰাণীসকলৰ কাৰণে আতুতীয়াকৈ থোৱা চেনেহৰ অশোকবন ধ্বংস হোৱা বুলি শুনি ৰাৱণ ক্ৰোধান্বিত হৈ পৰিল, তেওঁৰ দুয়োটা চকু জোৰ বন্তিৰ দৰে জ্বলিবলৈ ধৰিলে আৰু উতলি থকা তেলৰ দৰে তপত চকুলো বৈ আহিল।

তেওঁৰ ওচৰত আদেশৰ কাৰণে থিয় হৈ থকা ৰখীয়াবিলাকক আদেশ দিলে যে তুৰন্তে গৈ সিহঁতে বিপুলকায় বান্দৰটোক বধ কৰিব লাগে। গদা, যাঠি, জোং আৰু আন আন অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লগত লৈ এটা শক্তিশালী সেনা বাহিনীয়ে ৰজাৰ আদেশ পালন কৰিবলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

পঁচপন অধ্যায়

দুৰন্ত কটকী

ৰাক্ষস সেনাবিলাকে যেতিয়া বিৰাটকায় বান্দৰটোক অশোবনৰ মুখত বহি থকা দেখিলে, সিহঁতে বিস্ময় মানিলে। সিহঁতক দেখা মাত্ৰকেই বান্দৰটোৰ গাটো আৰু ডাঙৰ হ'বলৈ ধৰিলে।

বান্দৰটোৱে ৰাক্ষস সেনালৈ চাই ক'লে, "অ, তইঁত আহিছ, নহয় ?" এইদৰে কৈয়েই সি তললৈ নামি নেজডালেৰে মাটিত কোবাবলৈ ধৰিলে আৰু এনেকৈ চিঞৰিবলৈ, ধৰিলে যে মেদিনী কঁপিবলৈ ধৰিলে। বান্দৰটোৱে অশোকবনৰ দুৱাৰৰপৰা এডাল প্ৰকাণ্ড লোহাৰ খুটা থাপ মাৰি উঘালি লৈ সকলোকে তাৰে প্ৰহাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে।

লোহাডাল ঘূৰাই ঘূৰাই সি লাফ্মাৰি চাৰিওফালে দৌৰি ফুৰিলে। লোহাৰ কোবত ৰাক্ষসবিলাক এটা এটাকৈ মাটিত পৰিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতক বগৰাই থৈ সি সিংহদুৱাৰৰ ওপৰত উঠি আকৌ তৰ্জন-গৰ্জন কৰিবলৈ ধৰিলে।

বান্দৰটোৱে আকাশ ভেদ কৰা গম্ভীৰ স্বৰেৰে ক'লে, "ৰামৰ জয় : লক্ষ্মণৰ জয়। সুগ্ৰীৱ ৰজাৰ জয় হওক। কোশল অধিপতিৰ কটকী হৈ মই ইয়ালৈ আহিছোঁ। মই বায়ুপুত্ৰ হনুমান ! ৰামৰ শত্ৰুক নিপাত কৰিবলৈ মই ইয়ালৈ আহিছোঁ। সীতাৰ ওচৰত মই অঙ্গীকাৰ কৰিলোঁ আৰু তেওঁৰ

আশীৰ্বাদ লাভ কৰিলোঁ। এহেজাৰ ৰাৱণক পৰাজয় কৰিবলৈ মোৰ শক্তি আছে বুলি জানিবা। ৰাক্ষসৰ গালৈ পৰ্বতৰ চপৰা আৰু উঘালি পেলোৱা গছ দলিয়াই দি সিহঁতক নিৰ্মূল কৰিম, সেই উদ্দেশ্যেই মোৰ আগমন।"

মন্দিৰৰ চৱকীবিলাকে অনেকবিধৰ অস্ত্ৰ লৈ হনুমানক আক্ৰমণ কৰিলে। হনুমানে জাপ মাৰি তললৈ নামিল আৰু মন্দিৰৰ মাই খুটা এটা উঘালি পেলাই তাৰ ঠাইত নিজে ধ্বংসকাৰী হিচাপে থিয় হ'ল। হাতৰ প্ৰকাণ্ড অস্ত্ৰডাল খাগৰি এডালৰ নিচিনাকৈ হেলাৰঙে ঘূৰাই সি চৱকীবিলাকক আহত কৰিলে। খুটা সোলোকোৱা মন্দিৰটো ধুপুচ্ কৰে খহি পৰিল। হনুমানে খুটাটোৰে মাটিত কোবাওঁতে জুইৰ আঙনিবিলাক সিঁচৰিত হৈ পৰিছিল।

হনুমানে আকৌ গৰজি ক'লে, "সুগ্ৰীৱৰ সেনাৰ ভিতৰত মোতকৈ শক্তিশালী বহুত বান্দৰ আছে। সিহঁত এতিয়াই এইখিনি পাবহি, তহঁতক, তহঁতৰ ৰজাক আৰু নগৰখন ছাৰখাৰ কৰি পেলাব। তহঁতৰ ৰজাই ইক্ষ্বাকু বংশৰ প্ৰভুৰ দ্ৰোহ আচৰণ কৰা নাইনে? লঙ্কাৰ অন্তিম কাল উপস্থিত। ৰাক্ষসৰ কাৰণে ধ্বংস অনিবাৰ্য। যম ৰাৱণৰ দুৱাৰদলিত।"

শেষত জম্বুমালী আহিল। তাৰ চকু বহল আৰু জুই আঙনিৰ নিচিনা। দাঁত কুৰূপ, সাজপাৰ ৰঙা, কাণত ডাঙৰ ডাঙৰ সোণৰ কড়িয়া, হাতত ধনু, ডিঙিত ৰঙা ফুলৰ মালা, কঁকালত তৰোৱাল। বজ্ৰৰ দৰে ধ্বনি কৰা ৰথত উঠি সি উপস্থিত হ'লহি।

হনুমানে ৰথখনলৈ চাই পঠিয়ালে। ডাঙৰ ডাঙৰ ঘোঁৰাই ৰথখন টানি আনিছিল। হনুমান সাজু হ'ল।

ৰথত বহি জম্বুমালীয়ে ধনু ভিৰাই লৈ কেৰাপাটো শৰ হনুমানলৈ নিক্ষেপ কৰিলে। হনুমান তেতিয়া বেৰৰ ওপৰত বহি আছিল। শৰ লাগিলত হনুমানৰ মুখত ঘা লাগিল আৰু তাৰপৰা শো শো কৰে তেজ ব'বলৈ ধৰিলে। জীয়া তেজৰ বহন লাগিলত হনুমানৰ মুখৰ সৌন্দৰ্য বেছিহে হৈছিল। আকাশত যেন অকস্মাতে ৰক্তপদ্মহে ফুলিছিল। ঘা লাগিলত হনুমানৰ খং উঠিল। তেওঁ শিল এচপৰা বুটলি লৈ ৰথলৈ মাৰি পঠিয়ালে। এজোপা শালগছ উঘালি লৈ ঘূৰাই ঘূৰাই জম্বুমালীলৈ দলি মাৰি পঠিয়ালে। তাৰ পিছত মন্দিৰৰপৰা এটা লোহাৰ খুটা উঘালি আনি ৰথলৈ মাৰি দিলে। ৰথখন ভাগি-ছিগি টুকুৰা-টুকুৰ হ'ল। জম্বুমালীৰ প্ৰকাণ্ড কায়টো মাংসপিণ্ড হৈ পৰিল, আনকি মূৰ-ভৰিৰো একো চিন নাথাকিল।

যুদ্ধৰ ফল ৰাৱণক দিয়া হ'লত তেওঁ বিস্ময় মানিলে। তেওঁ ভাবিলে, "ই প্ৰকৃততে অসাধাৰণ প্ৰাণী। ই নৃশংস পশু, জন্তু নহয়। আনকি বান্দৰো নহয়। মোৰ পুৰণি শত্ৰু দেৱতাবিলাকে নিশ্চয় মোক জোকাই ল'বলৈ এই প্ৰাণীটো উদ্ভাৱন কৰিছে।"

শক্তিশালী সেনাপতি কেইজনমানক ৰাৱণে আদেশ দিলে যে সিহঁতে ডাঙৰ সেনাবাহিনী লগত লৈ গৈ জন্তুটোক বন্দী কৰি আনি জীয়াই জীয়াই তেওঁৰ আগত দিবহি লাগে।

ৰাক্ষস সেনাপতিবিলাকে শাৰী শাৰী ৰথ লৈ যাত্ৰা কৰিলে। সিহঁতে হনুমানক দেখা পায়েই সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰি আক্ৰমণ কৰিলে। হনুমানে তেতিয়া বাটচ'ৰাৰ ওপৰত বহি ঘৃণাসূচক হাঁহিৰে নিৰুদ্বেগ মূৰ্তি ধাৰণ কৰিছিল। ৰাক্ষস সেনাই শৰ বৰ্ষণ কৰিলে। হনুমানৰ অভেদ্য শৰীৰত লাগি শৰ উফৰি পৰিবলৈ ধৰিলে। একো একোপাট শৰ গাত লাগিলত হনুমানৰ দেহটো প্ৰচণ্ডভাবে বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। ডাঙৰ ডাঙৰ শিল আৰু গছবিলাক উঘালি লৈ হনুমানে সিহঁতৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। সেনাপতিবিলাক নিহত হ'ল। যি য'ত নমৰি আছিল সিহঁতে ভয়ত জৰা-নৰা-ছিঙি পলাই সাৰিলে।

ৰাক্ষসক পৰাজিত কৰি হনুমানে বিজয় ঘোষণা কৰি গৰজিবলৈ ধৰিলে। গৰ্জনত লঙ্কা নগৰীখন কঁপিবলৈ ধৰিলে। অশোকবনৰ বাটচ'ৰাৰ ওপৰত হনুমান আকৌ বহিল। ৰাৱণে যেতিয়া শুনিলে যে হনুমানক ধৰিবলৈ পঠিওৱা সৈন্য নিহত হ'ল আৰু পাঁচজনকৈ সেনাপতি নিহত হ'ল। পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে তেওঁৰ প্ৰাণত ভয়ৰ সঞ্চাৰ হ'ল .

ৰাৱণে মনতে ভাবিলে, "এটা বান্দৰৰ ইমান পৰাক্ৰম আৰু প্ৰতিহিংসা কথাটো অসাধৰণ ঘটনা। ই নিশ্চয় দেৱতাৰহে চক্ৰান্ত।"

কিন্তু ৰাৱণে অন্তৰৰ ভয় গুপুতে ৰাখি অৱজ্ঞাৰ ভাও জুৰি হাঁহিলে মাথোন। তেওঁৰ সভাসদবিলাকলৈ কেউপনে চাই পঠিয়ালে। তেওঁৰ বীৰপুত্ৰ অক্ষ সকলোতকৈ আগৰণুৱা হৈ যুদ্ধলৈ যাবলৈ ওলাল। ৰাৱণে সগৰ্বে পুতেকক মহাবলী শত্ৰুৰ লগত ৰণ দিবলৈ আদেশ দিলে।

ৰূপ-যৌৱনেৰে শোভাযুক্ত হৈ আৰু এই সন্মান লাভৰ সুযোগত উৎসাহেৰে অনুপ্ৰাণিত হৈ অক্ষই বিজয় সুনিশ্চিত ভাবি জিৰবিৰাই থকা ৰথ এখনত উঠি ৰণলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

ছাপন অধ্যায়

হনুমান বান্ধত পৰিল

ডেকা যুঁজাৰু দেৱতুল্য অক্ষকুমাৰে আঠোটা ঘোঁৰাই টানি নিয়া ৰথত উঠি যুদ্ধলৈ যাত্ৰা কৰা দৃশ্য বাল্মীকিয়ে শুৱলা ছন্দেৰে বৰ্ণনা কৰিছে।

অৰণ্যৰ শোভা আৰু যোদ্ধাৰ মাজত ঘোৰ সংগ্ৰামৰ বৰ্ণনাত বাল্মীকিক কোনে চেৰ পেলাব পাৰে ? তেওঁৰ ৰচনাৰ ছন্দ আৰু মাহাত্ম্যই বিভীষিকা আৰু গাম্ভীৰ্য বঢ়াই তুলিছে। ই বাল্মীকিৰ বিশেষ প্ৰতিভা। ৰাৱণৰ প্ৰিয়পুত্ৰ অক্ষ আৰু হনুমানৰ মাজত হোৱা যুঁজত আবেগপূৰ্ণ বিৱৰণৰ সংক্ষিপ্ত আভাস মাথোন নীৰস গদ্যেৰে আমি আগবঢ়ালোঁ।

তপস্যাবলেৰে লাভ কৰা স্বৰ্ণময় ৰথত উঠি ৰাৱণৰ কনিষ্ঠপুত্ৰ যুদ্ধলৈ গ'ল। তেওঁ হনুমানক বাটচ'ৰাৰ ওপৰৰ শিলচটাত বহি থকা দেখিবলৈ পালে। হনুমানৰ দুৰ্জয় অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গৰ মধুৰ সামঞ্জস্য তথা গম্ভীৰ আৰু নিৰ্ভীক চাৱনি লৈ অক্ষই লক্ষ্য কৰিলে। অক্ষই বুজিলে যে তেওঁ উপযুক্ত বৈৰীৰ সন্মুখীন হৈছে। শত্ৰুক আক্ৰমণ কৰিবলৈ তেওঁ শৰীৰৰ সৰ্বশক্তি আৰু মনৰ দৃঢ়সঙ্কল্প সংযোগ কৰিলে।

ডেকা যুঁজাৰু অক্ষই তিনিপাট চোকা শৰ হনুমানৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। শৰ হনুমানৰ গাত লাগিল আৰু শৰীৰৰপৰা তেজ বৈ গ'ল। কিন্তু মাৰুতিৰ শক্তি বৃদ্ধিহে পালে আৰু মুখত নবীন জ্যোতি ফুটি উঠিল। যুৱক ৰাক্ষসৰ বিক্ৰম দেখি হনুমানেও ৰং পালে।

দুয়োৰে ভিতৰত প্ৰচণ্ড যুঁজ লাগিল। শ শ বাণে আকাশত মেঘৰ দৰে উঠি মাৰুতিৰ দেহত আঘাত কৰিলে। পৰ্বতত বৰষুণ পৰাৰ দৰে শৰবিলাক হনুমানৰ গাত পৰিল। আকাশলৈ উঠি হনুমানে শৰৰপৰা আঁতৰিছিল আৰু মৃত্যুবাহী শৰৰ জালখনৰ ফুটাৰ মাজেদি সৰকি গৈছিল। তাৰ পিছত ছল চাই অক্ষৰে সৈতে মুখামুখি হ'ল। হনুমানে পেটে পেটে অক্ষৰ যৌৱনসুলভ শৌৰ্য-বীৰ্যৰ প্ৰশংসা কৰিলে আৰু এনেজন যুৱকক বধ কৰিব লগা হোৱাত দুখ পালে। কিন্তু হনুমানে দেখা পালে যে অক্ষ ক্ৰমাগত দুৰ্দান্ত হৈ পৰিছে,

'গতিকে তেওঁক বেছিকৈ ছল দিয়া অনুচিত। শেষত হনুমানে নিজক নিষ্ঠুৰ কৰি লৈ যুৱকক বধ কৰাটোকে স্থিৰ কৰিলে।

হনুমানে অক্ষৰ ৰথখনলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল আৰু ক্ষন্তেকতে ৰথ টুকুৰা-টুকুৰকৈ ভাঙি পেলালে। ৰথৰ ঘোঁৰাকেইটা মাটিত চাঁচকৈ পৰিল আৰু মৰি থাকিল। ৰাক্ষসকুমাৰ নিৰ্ভীকভাৱে বিনা ৰথে মাটিত থিয় হ'ল, তাৰ পিছ্বত ধনু আৰু তৰোৱাল লৈ আকাশলৈ উঠি গৈ হনুমানক আক্ৰমণ কৰিলে। আকাশত তয়াময়া যুঁজ লাগিল। শেষত অক্ষৰ হাড় টুকুৰা-টুকুৰকৈ ভাগিল আৰু তেওঁৰ মৃতদেহা মাটিত পৰিল।

হনুমানৰ হাতত অক্ষৰ মৃত্যু বাতৰি পাই ৰাৱণে খঙত গৰজিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু খং সম্বৰণ কৰি তেওঁ ইন্দ্ৰকো পৰাজয় কৰা পুত্ৰ ইন্দ্ৰজিতক মাতি আনি ক'লে :

"তুমি সকলোবিধৰ অস্ত্ৰতে পাৰ্গত। তুমি দেৱতা আৰু অসুৰবিলাকক যুদ্ধত পৰাজিত কৰিছিলা। তুমি তপস্যাৰ বলত ব্ৰহ্মাৰপৰা ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ লাভ কৰিছিলা। পৃথিৱীত তোমাৰ বিপক্ষে থিয় দিব পৰা কোনো নাই। ক্লান্তি কাক বোলে তুমি নাজানা। তোমাৰ যুদ্ধজ্ঞান অসাধাৰণ। তপোবলত তুমি শক্তি লাভ কৰিছা। তোমাৰ পক্ষে দুঃসাধ্য নাই। দূৰদৰ্শিতাত তোমাক কোনেও চেৰ পেলাব নোৱাৰে। এজন দুৰ্দান্ত শত্ৰুৱে বান্দৰৰ ৰূপ ধৰি আমাক আক্ৰমণ কৰিছেহি। সেই শত্ৰুৱে আমাৰ কিঙ্কৰবিলাক, পাঁচজন সেনাপতি জম্বুমালী আৰু তোমাৰ ভ্ৰাতৃ অক্ষকো নিহত কৰিলে। এতিয়া তুমি তাৰ প্ৰতিশোধ ল'ব লাগে। এই শত্ৰুত যথেষ্ট গুৰুত্ব দিবা। মোৰ ধাৰণা হৈছে যে অস্ত্ৰেৰে তাক পৰাস্ত কৰিব নোৱাৰি। মল্লযুদ্ধতো তাক সৈমান কৰিব নোৱাৰি। কি উপায় অৱলম্বন কৰিব লাগে ভালকৈ বিবেচনা কৰা। তুমি বিজয়ী হৈ উলটি আহাগৈ। তুমি তপস্যাবলত লাভ কৰা অস্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ কৰা এইটোৱেই উপযুক্ত সময়। তোমাৰ চিত্ত স্থিৰ কৰি যুদ্ধত মনোনিবেশ কৰা আৰু বিজয়ী হৈ আমাৰ মাজলৈ ঘূৰি আহাগৈ।"

দেৱতাৰ নিচিনা জ্বলন্ত মূৰ্তিধাৰী ইন্দ্ৰজিতে পিতাকৰ আদেশ সভক্তিৰে শিৰোধাৰ্য কৰিলে। চৰণৰ ধূলি শিৰত লৈ পৰম উৎসাহিত হৈ আগ্ৰহেৰে ইন্দ্ৰজিত অশোকবনলৈ গ'ল।

চাৰিটা ভয়ঙ্কৰ সিংহই টানি নিয়া ৰথত থিয় হৈ আৰু ধনুৰ টঙ্কাৰ ধ্বনি কৰি ইন্দ্ৰজিত হনুমানৰ কাষলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। তেওঁৰ ৰথে বাহিৰাৰ

মেঘৰ দৰে গৰ্জন কৰি গ'ল। তেওঁৰ পদুম ফুল যেন চকু দুটিত বিস্ময়ৰ প্ৰতিবিম্ব পৰিল।

ইন্দ্ৰজিতক হনুমানৰ ফালে আগবাঢ়ি অহা দেখি হনুমান প্ৰসন্ন হ'ল। ৰণপণ্ডিত ইন্দ্ৰজিতেও ধনু আৰু চোকা কাঁড় হনুমানৰ কাৰণে সাজু কৰি ল'লে। তুমুল ৰণ লাগিব বুলি জানি নাগ, যক্ষ আৰু সিদ্ধসকলে আকাশমণ্ডলত অৱস্থান কৰিলেহি।

ইন্দ্ৰজিতক দেখা পাই হনুমানে গৰ্জন কৰিলে আৰু দেহৰ অৱয়ব বৃদ্ধি কৰিলে। নীৰৱে ৰাক্ষসকুমাৰে কাঁড় মাৰিলে। দেৱতা আৰু অসুৰৰ যুদ্ধত যেনেকৈ বাণ-বৰ্ষণ হৈছিল সেইদৰে জাকে জাকে কাঁড় বৰষিবলৈ ধৰিলে। হনুমানে আকাশলৈ উঠি নিমিষতে চোকা শৰবিলাক নিষ্ফল কৰি পেলালে। হনুমানৰ তৰ্জন গৰ্জন চাৰিওফালে প্ৰতিধ্বনিত হ'লত ৰাক্ষসৰ ৰণবাদ্য আৰু ধনুৰ টঙ্কাৰ তল পৰি গ'ল।

যুদ্ধই ক্ৰমানুয়ে প্ৰচণ্ড ৰূপ ধাৰণ কৰিলে আৰু দৰ্শকৰ মনত বিস্ময় জন্মিল। বল-কৌশলত দুয়ো যোদ্ধা সমান। আঘাত পালতো হনুমানৰ শক্তি অলপো নকমিল। ইন্দ্ৰজিতে ভাবিলে, "মোৰ শৰে এই বান্দৰক একো কৰিব নোৱাৰে। পিতৃৰ বচন সত্য। ব্ৰহ্মাস্ত্ৰৰেহে তাক বান্ধিব পাৰিম।"

ইয়াকে ভাবি ইন্দ্ৰজিতে হনুমানৰ প্ৰতি ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ নিক্ষেপ কৰিলে। এই অস্ত্ৰই স্পৰ্শ কৰা মাত্ৰেই হনুমান ব্ৰহ্মাস্ত্ৰত বান্ধ খাই নিঃসহায় হৈ পৰিল।

হনুমানে বুজিলে যে তেওঁক ব্ৰহ্মাস্ত্ৰেৰে বান্ধি পেলালে। তেওঁৰ তেতিয়া মনত পৰিল তেৰোঁ ব্ৰহ্মাৰপৰা এটা বৰ লাভ কৰিছিল।

হনুমানে ভাবিলে, "ব্ৰহ্মাস্ত্ৰই মোক মুহূৰ্তলৈ বান্ধি ৰাখিব। প্ৰকৃততে মোৰ বিপদ নঘটে। মই বন্ধনত নিঃসহায় হৈ পৰি থাকোঁতে ৰাক্ষসহঁতে মোক কি কৰে চাওঁ। হয়তো দূতৰ কাম কৰিবলৈ ইয়াতো সুযোগ পাব পাৰোঁ।"

ব্ৰহ্মাই অমৰ বৰ দিওঁতে শিকোৱা মতে হনুমানে ব্ৰহ্মাস্ত্ৰৰ আগত আত্মসমৰ্পণ কৰিলে আৰু মাটিত দীঘল দি শুলে। হনুমান তেতিয়া নিষ্ক্ৰিয় হ'ল, কিন্তু তেওঁৰ জ্ঞান সম্পূৰ্ণ আছিল।

ইমান পৰে দূৰৈত থকা ৰাক্ষসবিলাকে যেতিয়া হনুমানক অকৰ্মণ্য হৈ মাটিত পৰি থকা দেখিলে, তেতিয়া সিহঁতে কাষ চাপি আহি হনুমানক বেৰি ধৰিলে। ৰাক্ষসবিলাকে আনন্দত নাচি-বাগি অকথ্য ভাষাৰে হনুমানক গালি-শপনি পাৰিলে আৰু উচ্চবাক্যেৰে ইন্দ্ৰজিতৰ গুণ গালে। সিহঁতে

চিঞৰি চিঞৰি হনুমানক ক'লে, "তোক টুকুৰা-টুকুৰকৈ কাটি আমি ভগাই খাম।" তাৰ পিছত নিজৰ ভিতৰতে ক'লে, "ইয়াক চোঁচোৰাই ৰজাৰ ওচৰলৈ লৈ যাওঁ বলা।" এইদৰে নানাচোৱে নানা ৰকমে চিঞৰি উখল-মাখল লগালে।

ৰাক্ষস ভিতৰৰপৰা কেইজনমানে মাত লগালে, "এই দুৰন্তই ভাওহে জুৰিছে। ই একেজাপেই উঠি আমাক আধ্যা পেলাব।" এইদৰে চিন্তা কৰি সিহঁতে নাৰিকল আৰু মৰাপাটৰ শকত জৰী আনি হনুমানক কট্‌কটীয়াকৈ বান্ধিলে। তাৰ পিছত সিহঁতে আনন্দত চিৎকাৰ কৰি ক'লে—"ইয়াক এতিয়া ভালদৰে কঁইৰে বান্ধিলোঁ, এতিয়া ৰজাৰ ওচৰলৈ লৈ যাওঁ বলা।"

ইন্দ্ৰজিতে পিছতহে বুজিলে যে ৰাক্ষসহঁতে মহা ভুল কৰিলে। তেওঁ মনে মনে দুখ কৰি ভাবিলে, "হাঁয় মোৰ শ্ৰম সিহঁতে পণ্ড কৰি পেলালে। এই নিৰ্বোধহঁতে দৈৱিক অস্ত্ৰৰ গুৰুত্ব নাজানে। সিহঁতে কঁইৰে বন্ধা মাত্ৰকেই ব্ৰহ্মাস্ত্ৰৰ দৈৱিক শক্তি লুপ্ত হ'ল। ৰাস্তৱ বন্ধনৰ লগে লগে মন্ত্ৰৰ বন্ধন নিষ্ফল হ'ল। হনুমানক এতিয়া মাথোন জৰীৰে বান্ধি থৈছে। সি এই বান্ধোন ভাঙি-ছিঙি পেলাব পাৰে। ব্ৰহ্মাস্ত্ৰয়ো পুনৰ গুণ নধৰে।"

হনুমানেও ইয়াকে বুজিছিল। ইচ্ছা কৰিলে তেওঁ তেওঁৰ গাৰ শকত কঁই এঁৱা সূতা ছিঙাৰ দৰে ছিঙিব পাৰে। কিন্তু তাকে কৰি ৰাৱণৰ লগত সাক্ষাৎ আৰু কথাবাৰ্তা হ'বলৈ পোৱাৰ সুযোগ এৰিব নুখুজিলে। সেই কাৰণে ৰাক্ষসৰ হাতত পোৱা লাজ, অপমান আৰু নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰকো নিজৰ নিঃসহায় অৱস্থা যেন দেখুৱাই হনুমানে সহ্য কৰি থাকিল আৰু ৰজাৰ ওচৰলৈ নিজকে চোঁচোৰাই নিবলৈ বিনা ওজৰে পাতি দিলে। ৰাক্ষসহঁতে তেওঁক অবাচ্য মাতেৰে গালি পাৰিলে, নানা প্ৰকাৰে মাৰ-ধৰ কৰিলে আৰু ৰাজপথেদি চোঁচোৰাই লৈ গ'ল। ল'ৰা-ছোৱালী, তিৰোতা-বৃদ্ধ আদিয়ে ঘৰৰ পদূলিলৈ ওলাই হনুমানক চালে আৰু নানা প্ৰকাৰে ইতিকিং কৰিবলৈ ধৰিলে।

সাতাৱন অধ্যায়

লঙ্কাদাহ

হনুমানক বন্দী কৰি নি ৰাক্ষসবিলাকে ৰাৱণৰ ৰাজসভাত উপস্থিত কৰালেগৈ। দুখ-কষ্ট আৰু লাজ-অপমানকো পাহৰি হনুমানে ক্ৰোধ আৰু কৌতূহলেৰে দৈত্যাহেন ৰজালৈ চাই পঠিয়ালে। ৰাজসিংহাসনত জক্‌মককৈ দীপ্তিমন্ত হৈ বহি থকা ৰাৱণক দেখিয়েই ৰজাৰ আসন্ন ধ্বংসৰ কথা সুঁৱৰি হনুমানে মনে মনে পুতৌ কৰিলে।

গাত সোণালী বৰণৰ পাটৰ কাপোৰ আৰু শিৰত তিৰবিৰাই থকা ৰাখৰৰ মুকুট পিন্ধি ৰাৱণ সিংহাসনত বহি আছিল। তেওঁলৈ চালে চকুত চমক লাগি যায়। ৰাজসভাৰ চাৰিওফালে সোণ আৰু বহুমূলীয়া বস্ত্ৰ আৰু চক্‌চকীয়া পাটৰ কাপোৰ জিলিকিছে। ৰাজচিহ্নই ৰাৱণক কৃষ্ণবৰ্ণকো উজ্জ্বল কৰি পেলাইছে। ৰাৱণৰ এটা বিৰাট জক্‌মকীয়া পৰ্বত হেন দেখা গৈছিল।

হনুমানে ভাবিলে, “হায়! যদি এওঁ ধৰ্মচ্যুত নহ'লহেঁতেন, স্বয়ং ইন্দ্ৰও এওঁৰ সমকক্ষ নহ'লহেঁতেন। এওঁৰ কি ৰূপ! কি জ্যোতি! কি শক্তি! তেওঁ লাভ কৰা বৰত বলীয়ান হৈ অসৎ পথ অৱলম্বন কৰিলে আৰু সুখৰপৰা নিজক বঞ্চিত কৰিলে. আনকি নিজৰ মাহাত্ম্যও পৰিহাৰ কৰিলে।”

হনুমানে গুণা-গঁথা কৰি থাকোঁতে ৰাৱণে মন্ত্ৰীবৰ্গলৈ চাই ক'লে, “এই দুষ্ট কোন, সি ক'ৰপৰা আহিছে. কোনে তাক ইয়ালৈ পঠিয়াইছে আৰু ই কিয় লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰিছিল, আপোনালোকে তাৰপৰা নিৰ্ণয় কৰক। সত্য কথা ক'বলৈ তাক সতৰ্ক কৰি দিয়ক।”

ৰজাৰ আদেশ পাই প্ৰহস্তই হনুমানক সুধিলে, “ভয় নকৰিবি, বান্দৰ। সঁচা কথা ক'লে তোৰ শাস্তি নহয়। তোক ইন্দ্ৰই ইয়ালৈ পঠিয়াইছিল নে? নহ'লে তই কুবেৰৰ ভৃত্য নেকি? কাৰ আদেশ তই পালন কৰিছিলি? সঁচা কথা কৈ আত্মৰক্ষা কৰ। ছদ্মবেশত তই ইয়ালৈ আহিলি কিয়? সাৱধান, কোনো কথা যেন গোপন নকৰ।”

হনুমানে ৰাৱণলৈ চাই উত্তৰ দিলে, “ইন্দ্ৰ বা কুবেৰে মোক ইয়ালৈ পঠিওৱা নাই। মই বান্দৰ, ৰাক্ষসাধিপতিৰ সাক্ষাৎ লভিবলৈ মই ইয়ালৈ

আহিলোঁ। সেই কাৰণে মই অশোকবন ছাৰখাৰ কৰিছিলোঁ। তাকে নকৰা হ'লে মই আপোনাৰ দৰ্শন নাপালোঁহেঁতেন। ৰাক্ষসে মোক আক্ৰমণ কৰি বধ কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল। ময়ো আত্মৰক্ষাৰ কাৰণে সিহঁতক বধ কৰিলোঁ। বান্দৰ ৰজা সুগ্ৰীৱৰ কটকী হৈ মই ইয়ালৈ আহিছোঁ। মোৰ ৰজাই আপোনাক ভাতৃজ্ঞান কৰে আৰু তেওঁ আপোনালৈ ওলগ জনাইছে। অযোধ্যাৰ ৰজা দশৰথৰ পুত্ৰ ৰামচন্দ্ৰই সুগ্ৰীৱৰ মিত্ৰতা স্থাপন কৰিছে আৰু বালীক বধ কৰি সুগ্ৰীৱক ৰাজপাটত বহুৱাইছে। অযোধ্যাৰ সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী ৰামচন্দ্ৰই পিতৃবাক্য পালনৰ অৰ্থে দণ্ডকাৰণ্যত বাস কৰোঁতে তেওঁৰ ভাৰ্যাক অকলশৰে এৰি থৈ গৈছিল। এনে সময়তে তেওঁৰ ভাৰ্যা নিৰুদ্দেশ হ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণৰ নিৰ্দেশত সুগ্ৰীৱে তেওঁৰ ভৃত্যসকলক সীতাক বিচাৰিবলৈ ভূমণ্ডললৈ পঠিয়াইছে। ৰাজকুমাৰীৰ অন্বেষণত মই লঙ্কালৈ আহিলোঁ আৰু ইয়াত তেওঁক দেখা পালোঁ। হে ৰাক্ষসাধিপতি। মই আপোনাৰ ভাতৃসদৃশ নৃপতিৰ কটকী হৈ সসম্ভ্ৰমে আপোনাৰ ওচৰত নিবেদন কৰিছোঁ। অযোধ্যাৰ ৰাজকুমাৰৰ অনুগত ভৃত্য হিচাপেও মই আপোনাৰ আগত নিবেদন কৰিছোঁ। সীতাক হৰণ কৰাটো কাপুৰুষৰ কাৰ্য আৰু ধৰ্মবিগৰ্হিত, এই কথা আপোনাৰ অবিদিত নহয়। এই গৰ্হিত কাৰ্যত লিপ্ত হৈ থাকিলে আপোনাৰ কুল নাশ হ'ব। সীতাক ৰাজকুমাৰৰ হাতত অৰ্পণ কৰক। সীতাৰূপে স্বয়ং কাল আপোনাৰ ওচৰত উপস্থিত হৈছে, আপুনি ভুল নকৰিব। ধৰ্মৰ বিৰোধ আচৰণ কৰি মৃত্যুময় বিপদক আঁকোৱালি লোৱাটো কোনো জ্ঞানী লোকৰ কাম নহয়। আপুনি ভালকৈ জানে যে পৰভাৰ্যা কামনা কৰাৰ পাপে আপোনাৰ তপোলব্ধ পুণ্য বিনষ্ট কৰিব আৰু আপোনাৰ সম্পূৰ্ণ ঐশ্বৰ্য বিনষ্ট কৰিব। ৰামৰ চৰণত ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰাটোহে আপোনাৰ একমাত্ৰ পথ। ৰ'মক আপোনাৰ বৈৰী নকৰিব আৰু তেনে কৰি আপোনাৰ বিনাশ নাসাধিব। আপুনি লাভ কৰা বৰ ৰঘুবংশৰ ৰাজকুমাৰৰ বিপক্ষে প্ৰযোজ্য নহয়। আপুনি ভালদৰে বিবেচনা কৰক আৰু আপোনাৰ বিপদৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰক। বান্দৰৰ ৰজাৰ বিনীত দূতলৈ আপুনি কৰ্ণপাত কৰক। সত্যপথ অৱলম্বন কৰি নিৰাপত্তা লাভ কৰক। সহনৃপতিৰ এই বাৰ্তা সত্যত প্ৰতিষ্ঠিত আৰু আপোনাৰ কুশলৰ অৰ্থে নিবেদন কৰিলোঁ।"

হনুমানে সুস্থ আৰু গম্ভীৰ কণ্ঠে এনেদৰে সতৰ্ক-বাণী শুনালে। এই কথা শুনি ৰাক্ষসাধিপতিৰ দুই চকু খঙত তলবলাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ আদেশ দিলে যে হনুমানক তৎক্ষণাত বধ কৰিব লাগে।

বিভীষণে বুজালে যে ৰজাৰ কটকীক হত্যা কৰা অনুচিত। তেওঁ ক'লে, "ৰাজনীতিৰ মতে কটকীক বধ কৰা বিধেয় নহয়। আপুনি অৱ অঙ্গচ্ছেদ কৰিব পাৰে, তাক সৌকাৰে কোবাব পাৰে, বা তাৰ দেহত কোনো ছাব দিব পাৰে, কিন্তু তাক বধ কৰিব নোৱাৰে।"

ৰাৱণে সুধিলে, "ইমান পাপ আচৰণ কৰাজনক বধ কৰাত কি অন্যায় হ'ব পাৰে?"

বিভীষণে নম্ৰ হৈ উত্তৰ দিলে, "তাৰ অপৰাধ যিমানেই গধুৰ নহওক, সি অন্যৰ আদেশতহে এনে কাৰ্য কৰিছে। তাৰ গৰাকীক অব্যাহতি দি সিহঁতৰ যন্ত্ৰস্বৰূপ কটকীক বধ কৰাত কি যুক্তি থাকিব পাৰে? যি তাক ইয়ালৈ পঠিয়ালে, তেনেজনকহে আমি বধ কৰা উচিত। সিহঁতক আমাৰ আগলৈ আনি যথাযোগ্য শাস্তি বিহিব লাগে। এতিয়া যদি ইয়াক বধ কৰে তেন্তে আমাৰ মাই শত্ৰুক আমাৰ আগলৈ অনাত অসুবিধা হ'ব। আনহাতে তাক যদি আমি জীৱন্ত অৱস্থাত ওভোতাই পঠিয়াই দিওঁ তেন্তে শত্ৰুৱে আমাৰ ওচৰলৈ আহি আক্ৰমণ কৰিব। তেতিয়া সিহঁতে আপোনাৰ হাতত উচিত দণ্ড লাভ কৰিব।"

ৰাৱণ সৈমান হ'ল। তেওঁ ক'লে, "বাৰু সেয়ে হওক। বান্দৰৰ সম্পদ নেজ। তাৰ নেজত জুই লগাই দিয়া আৰু পিঠিত ভালদৰে সৌকাৰে কোবাই এৰি দিয়া।"

যেনে আদেশ তেনে কাম। ৰজাৰ ভৃত্যবৰ্গই হনুমানক বৰ কষ্টেৰে বাহিৰলৈ লৈ গ'ল। সিহঁতে নেজডালত কাপোৰ মেৰিয়াবলৈ ধৰিলে। হনুমানৰ নেজো বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। নেজ ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে সিহঁতে সৰহকৈ কাপোৰ আনি নেজত মেৰাবলৈ ধৰিলে। নেজ ইমানেই দীঘল হ'ল যে ৰাজ্যখনৰ সকলোখিনি কাপোৰ আনিলতহে তাত মেৰাবলৈ জুৰিলে। আনহাতে নেজ জুবুৰিয়াবলৈ ৰাজ্যৰ সকলোখিনি কেৰাচিন আনিব লগা হ'ল। তাৰ পিছত নেজডালত জুই লগাই দিলে। নেজডাল দপ্‌দপ্‌কৈ জ্বলি উঠিল।

ৰচীৰে বান্ধি, নেজত জুই লগাই ৰাক্ষসবিলাকে হনুমানক চহৰৰ ৰাজপথেদি লৈ ফুৰাবলৈ ধৰিলে।

ল'ৰা-তিৰোতাবোৰে কোবা-কুই কৰিলে, "এইটো চোৰ, ই আমাৰ লঙ্কাত সোমাইছিল।" ৰাক্ষসে ঢোল-পেঁপা বজাই বাটে-পথে হনুমানক প্ৰদৰ্শন কৰোঁতে সকলোৱে তেওঁলৈ চাই ইতিকিং কৰিছিল।

ইকালে অশোকবনত ৰাক্ষসীয়ে সীতাক ক'লে, "তুমি সিৰলে কথা পতা বান্দৰটোৰ কি দশা হ'ল ক'ব পাৰানে ? তাৰ নেজত তেলত জুবুৰিওৱা কাপোৰ বান্ধি জুই লগাই দিয়া হৈছে। তাৰ নেজ পুৰি পেলাইছে। ৰাক্ষসে এতিয়া তাক শোভাযাত্রা কৰি নগৰৰ চুকে-কোণে লৈ ফুৰাইছে।"

সীতাক এই বাতৰি দি ৰাক্ষসীয়ে কুটিল হাঁহি মাৰিলে।

সীতাই একুৰা জুই ধৰি অগ্নিদেৱতাৰ উদ্দেশ্যে প্রণাম জনাই প্রার্থনা কৰিলে, "হে হুতাশন, মই যদি পতিসেৱা আৰু তপ আচৰণ কৰিছোঁ, তেনেহ'লে হনুমানৰ প্রতি সদয় হোৱা ; তেওঁক আৰু আঘাত নিদিবা।"

হনুমানে চৰ, ভুকু, গোৰৰ কোব, আৰু লাজ-অপমান সহ্য কৰি চাৰিও-ফালে লক্ষ্য কৰি ৰাজবাটেদি যাবলৈ ধৰিলে। গৈ থাকোঁতে হনুমানে নিঃশব্দে ভবিষ্যত প্রয়োজনৰ কাৰণে দুর্গেৰে পৰিবেষ্টিত চহৰৰ সকলো গুপ্ত তথ্য সংগ্ৰহ কৰি ল'লে।

হনুমানে ভাবিলে, "কি আশ্চর্য। তেলত জুবুৰিওৱা ফটাকানিত দপ্‌দপ্‌কৈ জুই লাগিছে; কিন্তু মোৰ নেজত তিলমানো তাপ বা আঘাত লগা নাই। ৰামৰ অভিপ্রেত কার্যত নিযুক্ত হোৱা দেখি প্রকৃতিও মোৰ প্রতি প্রসন্ন হৈছে। পর্বতেও সমুদ্ৰৰ ওপৰলৈ উঠি মোলৈ আতিথ্য আগবঢ়োৱা নাছিল জানো ? এতিয়া অগ্নিদেৱতায়ো কৃপা কৰি মোক দগ্ধ কৰা নাই। বা এনেও হ'ব পাৰে—অগ্নি মোৰ পিতৃদেৱ বায়ুৰ বন্ধু। সেয়ে তেওঁ মোৰ প্রতি শীতল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। এতিয়া নিবিচৰাকৈয়ে যি সুযোগ পাইছোঁ, এই সুযোগতেই ৰাক্ষসৰ মনত ঈশ্বৰৰ প্রতি ভয়ৰ সঞ্চাৰ কৰোঁ।"

আচম্বিতে হনুমানে প্ৰকাণ্ড শৰীৰটো কোঁচ খুৱাই গাৰ জৰীবিলাক জোকাৰি সৰাই পেলালে। তাৰ পিছ মুহূর্ততেই আকৌ বিৰাট শৰীৰ ধাৰণ কৰি এটা ওখ ঘৰৰ মুধত উঠিলগৈ। তাৰ ওপৰত উঠি ঘৰৰ খুটা এটা উঘালি ঘূৰাবলৈ ধৰিলে। দর্শকবিলাকৰ ভয়ত পেটতে হাত-ভৰি লুকাল।

তাৰ পিছত হনুমানে ইটো ঘৰৰপৰা সিটো ঘৰলৈ জুই লগাই লগাই লাফ্ মাৰি যাবলৈ ধৰিলে। অলপ পিছতে প্ৰচণ্ড বেগেৰে বতাহ ব'বলৈ ধৰিলে। লগে লগে লঙ্কা মহানগৰী প্রজ্বলিত অগ্নিৰ গ্রাসত পৰিল। ল'ৰা-তিৰোতা লৈ ৰাক্ষসইঁতে ভয়তে চিঞৰিবলৈ ধৰিলে আৰু ভাগি ভুঁহৰি পলাবলৈ ধৰিলে। কোনোৱে ক'লে "এই বান্দৰ যমৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়।" কোনোৱে ক'লে, "নহয়, ই অগ্নি।" জুই লগা ঘৰ এৰি সিহঁতে কানি-কাছুটি এৰি পলাবলৈ ধৰিলে।

দপ্‌দপ্‌কৈ জ্বলা জুইলৈ চাই হনুমানে নিজৰ অপমানৰ কথা ভাবিবলৈ ধৰিলে। প্ৰতিশোধৰ ৰূপ দেখি তেওঁ হৰষিত হ'ল। চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ টিঙত উঠি হনুমানে জুয়ে পোৰা চহৰৰ বাঙলী আভালৈ চাই থাকিল।

তাৰ পিছত সাগৰলৈ গৈ ডুব মাৰি নেজৰ জুই নুমাই হনুমান আকৌ পাৰলৈ উঠিল। হনুমানে বেজাৰত অধৈৰ্য হৈ ক'লে, "হায় হায়!! মই কি দুষ্কৰ্ম কৰিলো। খং দমন কৰিব নোৱাৰিলে বল-কৌশল বা অন্য ক্ষমতাৰ প্ৰয়োজন কিহৰ? মই জ্বলোৱা দাবানলে সীতাকো পুৰিব পায়। খঙৰ মূৰত মোৰ অভীষ্ট নাশ হ'ল। মোৰ দৰে পাপী আৰু নিৰ্বোধ এই জগতত নাই। ৰাক্ষসৰ ওপৰত খং উঠি মই সীতাৰো প্ৰাণ নাশ কৰিলোঁ। ইয়াত এতিয়াই প্ৰাণত্যাগ কৰি মই মোৰ কলঙ্ক মোচন কৰিম।"

তেনেতে হনুমানে আকাশবাণী শুনিলে। চাৰণ আৰু যক্ষবিলাকে আকাশত আনন্দ কৰি ক'বলৈ ধৰিলে, "কি অদ্ভুত ঘটনা। হনুমানৰ সাহস ধন্য। সীতা বহি থকা ঠাইৰ বাহিৰে সমগ্ৰ লঙ্কা দগ্ধ হ'ল।" আকাশ বাণী শুনি হনুমান আশ্বস্ত হ'ল। তেওঁ ভাবিলে, "সীতাই আত্মৰক্ষা কৰিলে। তেওঁৰ সতীত্ব আৰু তেজৰ বলতহে মোকো জুয়ে নুপুৰিলে। সতীত্বৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱীলৈ আনুগত্য প্ৰকাশ নকৰি অগ্নি থাকিব কেনেকৈ? বহ্নিয়ে বহ্নিৰ কি কৰিব পাৰে? মই প্ৰজ্বলিত কৰা অগ্নি সীতাদেৱীৰ কাষ চাপিব পৰা নাছিল। এই সকলোটি ৰামৰেই মহিমা।" এই বুলি তেওঁ আনন্দ পালে।

এইদৰে চিন্তা কৰি হনুমান অশোকবন পালেগৈ। সীতাদেৱী শিশুগছৰ তলতে বহি আছিল। হনুমানক জীৱন্ত আৰু প্ৰফুল্লিত অৱস্থাত দেখি সীতাই পৰম সন্তোষ পালে। হনুমানেও দীঘল দি পৰি সীতাক সেৱা কৰি প্ৰফুল্লচিত্তে ক'লে, "আই, আপোনাক নিৰাপদ আৰু সুস্থ দেখিলোঁ। ই আপোনাৰ মহিমা আৰু মোৰ সৌভাগ্য। এতিয়া মোক বিদায় দিয়ক।"

সীতাই ক'লে, "বাচা, তুমি প্ৰকৃত বীৰ। তোমাৰ পক্ষে অসাধ্য একো নাই। মোৰ স্বামীয়ে যাতে শীঘ্ৰে আহি ৰাক্ষসক নিপাত কৰি মোক উদ্ধাৰ কৰে তাৰ ব্যৱস্থা কৰা। তোমাৰ ওপৰতে সৰ্ব ভৰসা। তুমিয়েই এই কাৰ্য সাধিব পাৰা।"

হনুমানে উত্তৰ দিলে, "আই, আপুনি চিন্তা নকৰিব। সুগ্ৰীৱে ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু লগত বান্দৰ সেনা লৈ শীঘ্ৰে ইয়াত উপস্থিত হ'বহি। ৰাৱণ আৰু তেওঁৰ দুৰ্বৃত্তৰ দলটো নিহত হ'ব। যুৱৰাজে আপোনাক হাঁহি মুখেৰে আযোধ্যালৈ লৈ যাব। আৰু শোক নকৰিব। ঈশ্বৰ আপোনাৰ সহায় হওক।"

এইদৰে প্ৰবোধ দি হনুমানে সীতাৰপৰা বিদায় ল'লে। তেওঁ সমুদ্ৰতীৰলৈ গৈ আৰিষ্ট নামৰ শুৱনি পৰ্বত এটাত উঠি আকাশলৈ উৰা মাৰিলে।

আকাশেদি উৰি যাওঁতে হনুমানে মৈনাকক আগ্ৰহেৰে বাট চাই থকা দেখা পালে। হনুমানে মৈনাকক পিঠিত চপৰিয়াই আদৰ জনালে, কিন্তু নৰ'ল। ধনুৰ কাঁড়পাটৰ দৰে তেওঁ পোনে পোনে যাবলৈ ধৰিলে। মহেন্দ্ৰ পৰ্বত দেখা পাই হনুমানে বুজিলে যে সাগৰৰ ইটো পাৰ পাইছেহি। তেতিয়া তেওঁ বজ্ৰ নিনাদে গৰজিবলৈ ধৰিলে।

বান্দৰবিলাকে হনুমানক তেওঁলোকৰ ফাললৈ চিলনীৰ দৰে উৰি যোৱা দেখি ক'বলৈ ধৰিলে, "সৌৱা তেওঁ আহিল।"

সীতাক বিচাৰি নাপাই বান্দৰবিলাক শোকত অধীৰ হৈ পৰিছিল। হনুমানক দেখি তেওঁলোক আশ্বস্ত হ'ল আৰু নৃত্য কৰিবলৈ ধৰিলে।

জাম্ববানে ক'লে, "হনুমান বিজয়ী হৈছে তাত সন্দেহ নাই। সেয়ে তেওঁ তেনেদৰে গৰ্জন কৰিছে।"

বান্দৰবিলাকে গছ-গছনি আৰু পৰ্বতত উঠি হনুমানৰ আগমনিলৈ বাট চাই থাকিল। হনুমানেও পৰ্বতলৈ চাই পঠিয়াই বন্ধু-বান্ধৱেৰে গছ-গছনি আৰু পৰ্বতমালা চাক খাই থকা দেখিবলৈ পালে। সিহঁতৰ কিৰীলি ধ্বনিৰ মাজত হনুমানে মহেন্দ্ৰ পৰ্বতত অৱতৰণ কৰিলে।

আঠাৰন অধ্যায়

আনন্দোৎসৱ

হনুমানক দেখা পাই আনন্দত মতলীয়া হৈ বান্দৰবিলাক মহেন্দ্ৰ পৰ্বতৰ শৃঙ্গত গোট খালে। বয়োবৃদ্ধ জাম্ববানে হনুমানক সম্বোধি সকলোৰে হৈ সাদৰেৰে স্নেহৰ বাক্য ক'বলৈ ধৰিলে :

"তোমাৰ ভ্ৰমণ আৰু বিজয়ৰ সকলো বিৱৰণ শুনিবলৈ আমি আগ্ৰহান্বিত হৈ আছোঁ। তুমি সীতাক কিদৰে বিচাৰি উলিয়ালা এই কথা জানিবলৈ আমি অতিশয় আগ্ৰহান্বিত। তেওঁৰ এতিয়া মঙ্গলনে? তেওঁৰ মানসিক

আৰু শাৰীৰিক কুশলনে। হে অঞ্জনাপুত্ৰ। ৰাৱণৰ ৰাজ্য আৰু আচৰণৰ প্ৰকৃত·বৰ্ণনা কৰা। সকলো বৃত্তান্ত জানিলেহে আমি পিছৰ কৰ্তব্য নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰিম।”

হনুমানে মনে মনে সীতালৈ প্ৰণাম জনাই আদ্যোপান্ত বিৱৰি ক'বলৈ ধৰিলে :

“মই এই শৃঙ্গৰপৰা কেনেকৈ আকাশলৈ উঠিছিলোঁ সেয়া আপোনালোকৰ বিদিত। সমুদ্ৰৰ ওপৰেদি যাওঁতে এটা পৰ্বত আচম্বিতে পানীৰ ওপৰলৈ উঠি আহিল। মই ভাবিছিলোঁ পৰ্বতটোৱে মোক বাধা দিব খুজিছে। সেই ভয়ত মই নেজেৰে পৰ্বতটোক কোৰ মাৰি দিলো। নেজৰ কোৰ খাই পৰ্বতে মধুৰ কণ্ঠেৰে ক'লে, ‘বাচা, মই তোমাৰ বৈৰী নহওঁ। তোমাৰ পিতাৰাই মোক ইন্দ্ৰৰ ক্ৰোধৰপৰা ৰক্ষা কৰিছিল। সেই কাৰণে মই কৃতজ্ঞতাৰ পাশত আবদ্ধ। এতিয়া মই সমুদ্ৰৰ মাজত নিৰাপত্তা লাভ কৰিছোঁ। প্ৰাচীন কালত পৰ্বত-পাহাৰ সকলোৰে পাখি আছিল। সেয়ে আমি আকাশত ইফালে সিফালে ঘূৰি ফুৰিছিলোঁ আৰু পৃথিৱীৰ সকলোৱে আমালৈ ভয় কৰিছিল। ইন্দ্ৰই পৃথিৱীৰ এই ভয় ভাঙিবলৈ আমাৰ ডেউকাবোৰ কাটি পেলালে। এনে দুৰ্ভাগ্যত পৰোঁতে তোমাৰ পিতাৰাই মোক সহায় কৰিছিল। তুমি এতিয়া সমুদ্ৰৰ ওপৰেদি উৰি দুৰূহ কাৰ্য কৰিব লগা হৈছে। মই তোমাক জিৰণি দিবলৈহে আহিছোঁ। ইয়াত ক্ষন্তেক বিশ্ৰাম কৰি যাত্ৰৰ কাৰ্য সমাধা কৰা।' সময় নোহোৱাত মই ৰ'ব নোৱাৰিলোঁ। পৰ্বতৰপৰা বিদায় লৈ মই যাবলৈ ধৰিলোঁ।”

এইদৰে হনুমানে সকলো ঘটনা আগৰপৰা গুৰিলৈকে বৰ্ণালে। যাওঁতে কি হৈছিল, লঙ্কাত কি হ'ল, সীতাক কেনেকৈ ৰাৱণৰ ৰাজপ্ৰাসাদত বিচাৰি বিমুখ হৈছিল, শেষত কেনেকৈ অশোকবনত সীতাক দেখিলে, ৰাৱণে তাত সীতাক কেনেকৈ অনুনয় বিনয় কৰিছিল আৰু সীতাই ৰাৱণক প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল, ৰাৱণে তেতিয়া কিদৰে সীতাক নিষ্ঠুৰ পৰিণামৰ ভয় দেখুৱাইছিল, ৰাক্ষসীবিলাকে সীতাক কিদৰে জুলুম কৰিছিল, আনকি আত্মহত্যাৰ চিন্তা কৰিবলৈকো বাধ্য কৰাইছিল, আৰু ঠিক এনে সময়তে কিদৰে তেওঁ উপস্থিত হৈ ৰামৰ বতৰা দিলে আৰু প্ৰাণত আশাৰ প্ৰদীপ জ্বলাই দিলে, এই সকলোবিলাক কথা হনুমানে বিৱৰি ক'লে।

চলচলীয়া চকুৰে হনুমানে সীতাৰ ঐশ্বৰিক গুণ আৰু মহৎ আচৰণৰ কথা ক'লে। তেওঁ অশোকবন কেনেকৈ নষ্ট কৰিলে, ৰাক্ষসবিলাকক কিদৰে বধ কৰিলে, ইন্দ্ৰজিতৰ হাতত তেওঁৰ কেনেকৈ বন্ধন হ'ল আৰু ৰাৱণৰ আগলৈ কিদৰে তেওঁক লৈ যোৱা হ'ল, এই সকলোবিলাক কথা তেওঁ বিৱৰি ক'লে। ৰাৱণ লগত কি কথা হৈছিল, তেওঁৰ নিৰ্ভীক কথাত খং উঠি ৰাৱণে কিদৰে তেওঁৰ নেজত জুই লগাই শাস্তি দিছিল আৰু তাৰ ফলত কেনেকৈ তেওঁ একুৰা প্ৰকাণ্ড জুইৰে নগৰখনক ছাই কৰি দিছিল, এই সকলো কথা তেওঁ বিৱৰি ক'লে।

যেতিয়া কোনো চৰিত্ৰই অতীতৰ ঘটনাৱলীৰ পুনৰাবৃত্তি কৰে, তেনে অৱস্থাত আমি মধুৰ ভাষাৰে কাহিনীটো দুনাই কোৱাত বাল্মীকিৰ কৌশল দেখা পাওঁ। ৰামায়ণক যিজনে ধৰ্মগ্ৰন্থ বুলি ভাবে, তেওঁৰ বাবে এইটো আমোদৰ বিষয়। তেনে মানুহে পুনৰাবৃত্তি বেয়া নাপায়। প্ৰকৃততে এই মহাকাব্যৰ ই এটা বিশেষ আকৰ্ষণ। কিন্তু ইয়াত আমি সাধাৰণ পাঠকৰ মনোৰঞ্জনৰ বাবে সংক্ষিপ্ত পুনৰাবৃত্তি মাথোন সন্নিৱিষ্ট কৰিলোঁ। কিয়নো সাধাৰণ পঢ়ুৱৈৰ দোহাৰি থকা সাধু শুনিবলৈ সময়ো নাই, ৰুচিৰো অভাৱ।

যি মানুহে আগন্তুক বিপদৰ হাত সাৰিব খোজে আৰু মহৎ কাৰ্যৰ সুফল লাভ কৰিব খোজে, তেনে লোকে সুন্দৰাকাণ্ড অৰ্থাৎ হনুমানৰ লঙ্কা অভিযান, এইছোৱা সভক্তিৰে পঢ়ে। এনে বিশ্বাসো আছে যে হনুমানে সমুদ্ৰ পাৰ হোৱাৰ পৰা উভতি অহালৈকে যি অধ্যায়ত বিৱৰণ দিছে সেই অধ্যায় পাঠ কৰিলেও তদ্ৰূপ ফল লাভ হয়।

সকলো ঘটনা বৰ্ণনা কৰাৰ পিছত হনুমানে ক'লে, "সীতা সতীত্বৰ অৱতাৰ। তেওঁৰ সতীত্বৰ বলতে আমাৰ মন ইমান দূৰলৈ আগুৱাইছে। তেওঁক ধৰি লৈ যাওঁতে ধৰি নিয়া ৰাক্ষসটো ভস্মীভূত নহ'ল কিয় তাতেহে বিস্ময় মানো। অৱশ্যে ৰাৱণৰো সঞ্চিত পুণ্যবল আছিল। তথাপি তেওঁ ইচ্ছা কৰা হ'লে তেতিয়াই ৰাৱণক ভস্মীভূত কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু তেওঁ ধৈৰ্যৰে সকলো লাঞ্ছনা সহি থাকিল। কিয়নো তেওঁৰ ইচ্ছা যে তেওঁৰ স্বামীয়েহে দুষ্ট ৰাৱণক শাস্তি দিব লাগে। এতিয়া আপোনালোকে কি পৰামৰ্শ দিয়ে। আমি পোনে পোনে লঙ্কালৈ গৈ ৰাৱণ আৰু ৰাক্ষসৰ দলক

পিছি মৈ সীতাক উদ্ধাৰ কৰি আনি, ৰামৰ হাতত সমৰ্পণ কৰিমনে ? এনে কাৰ্য কৰিবলৈ আমাৰ শক্তি নথকা নহয়। মই অকলশৰে সিহঁতক চিনচাব নোহোৱাকৈ নিহত কৰিব পাৰোঁ। জাম্ববানেও অকলে ৰাক্ষসক নিৰ্মূল কৰিব পাৰে। যুৱৰাজ অঙ্গদেও পাৰে, মহাত্মা নীলেও এই কাৰ্য কৰিব পাৰে। অশ্বিনীনন্দন মৈন্দ আৰু দ্বিবিদেও পাৰে। আমাৰ ভিতৰৰ বহুতেই ৰাৱণ আৰু ৰাক্ষসকুলক নিৰ্মূল কৰিবলৈ সক্ষম। মৰ্য়ো লঙ্কাত এনেদৰে ঘোষণা কৰিছিলোঁ : ‘মই ৰামৰ দূত আৰু সুগ্ৰীৱৰ মন্ত্ৰী হৈ তহঁতক নিৰ্মূল কৰিবলৈ আহিছোঁ।’ আমি এতিয়া কথা পাতি থাকোঁতে সতীত্বৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী বৈদেহী শিশুগছৰ তলত সুৰক্ষিত বন্দিনী হৈ আছে। উদ্ধাৰৰ হকে তেওঁৰ অন্তৰ ব্যাকুল হৈ পৰিছে। তেওঁৰ নৈৰাশ্যৰ সময়ত মই আগত উপস্থিত হৈ শীঘ্ৰে ৰাম আহিব বুলি প্ৰবোধ দি আহিছোঁ। এতিয়া আমি কি কৰা কৰ্তব্য আপোনালোকে স্থিৰ কৰক।”

অঙ্গদে এই কথা শুনি খঙত জঁাপ মাৰি ক’লে, “মই অকলশৰে এই কাম কৰিব পাৰোঁ। আমাৰ মাজত যুদ্ধৰ তৃষ্ণা থকা বহুতেই আছে। ইমান দিনৰ মূৰত ৰামৰ ওচৰলৈ সীতাক নিনিয়াকৈ ৰিক্ত হস্তে গ’লে ভাল নহ’ব। আমি প্ৰথমে লঙ্কালৈ যাওঁ। তাত ৰাৱণ আৰু ৰাক্ষসসেনাক নিহত কৰি সীতাক উদ্ধাৰ কৰি লৈ কিষ্কিন্ধ্যালৈ যাওঁ।”

বয়োবৃদ্ধ, জ্ঞানবৃদ্ধ জাম্ববানে মৃদুভাৱে আপত্তি কৰি ক’লে, “নহয় যুৱৰাজ, এই পথ ঠিক নহ’ব। আমি ৰাম-লক্ষ্মণক আদ্যোপান্ত কওঁ। তাৰ পিছত তেওঁবিলাকে যি অভিপ্ৰায় প্ৰকাশ কৰে, আমি সেই মতে কাম কৰিম। ৰামে যেনেদৰে ইচ্ছা কৰে সেইদৰেহে তেওঁৰ অভীষ্ট সিদ্ধি কৰিব লাগে। এনে কাৰ্যহে উচিত হ’ব।”

হনুমান, অঙ্গদ প্ৰভৃতি সকলো বান্দৰ এই কথাত সৈমান হ’ল। আকাশ পথেদি সিবিলাকে কিষ্কিন্ধ্যালৈ গতি কৰিলে।

সুগ্ৰীৱৰ পৰিলক্ষিত মধুবনৰ ওচৰত সকলোটি নামিল। মধুবনলৈ প্ৰৱেশ কৰি সকলোৰে মৌ আৰু ফল-মূল দকচি খাই আনন্দত মগ্ন হৈ নৃত্য কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰহৰী দধিমুখে অনেক চেষ্টাৰেও সিহঁতক বাধা দিব নোৱাৰিলে। এই উৎপাতৰ কথা দধিমুখে ততাতৈয়াকৈ ৰজাক জনালেগৈ। তেওঁ ক’লে, “মহাৰাজ, দক্ষিণলৈ যোৱা বান্দৰবিলাক উভতি আহি আপোনাৰ

মধুবন ছাৰখাৰ কৰি অতি উদ্ধত আচৰণ কৰিছে। মোৰ বাধা সিহঁতে মনা নাই। সিহঁতে মৌচাক আৰু ফল-মূল খাই সকলো নষ্ট কৰি পেলাইছে। সিহঁত বৰ্ত্তমান নাচ-গানত মত্তলীয়া হৈ আছে আৰু মোক প্ৰহাৰ কৰিছে। এই অসংযত বান্দৰবিলাকক মহাৰাজে উচিত দণ্ড দিয়ক।"

সুগ্ৰীৱে তাৎপৰ্য বুজিলে। তেওঁ লক্ষ্মণলৈ চাই ক'লে, "মই বঢ়িয়াকৈ বুজিছোঁ। হনুমান, জাম্বৱান আৰু অঙ্গদে অন্বেষণত কৃতকাৰ্য হৈ আনন্দত মত্তলীয়া হৈ এইদৰে বিজয়োৎসৱ পালন কৰিছে।"

এইদৰে কৈ সুগ্ৰীৱে দধিমুখলৈ চাই ক'লে, "সিহঁতক তৎক্ষণাত মোৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিয়াগৈ।"

দধিমুখে এতিয়া প্ৰকৃত কথাটো জানিব পাৰিলে আৰু বান্দৰৰ কাষলৈ গৈ ততাতৈয়াকৈ ৰজাৰ আদেশ শুনালে।

ঊনষাঠি অধ্যায়

সীতা-সংবাদ

সুগ্ৰীৱৰ ধাৰণা ৰামৰ কাণত অমৃত যেন লাগিল। তেওঁলোক বান্দৰবিলাকৰ অপেক্ষাত ৰ'ল। অলপ পিছতে আকাশত কোলাহল শুনা গ'ল আৰু বিজয় ধ্বনিৰে বান্দৰৰ দলটো মাটিত নামিল।

আগত হনুমান আৰু অঙ্গদক লৈ বান্দৰবিলাক ৰজাৰ সন্মুখলৈ গ'ল। ৰাম-লক্ষ্মণেৰে সৈতে ৰজাই সিহঁতলৈ বাট চাই আছিল।

হনুমানে সেৱা জনাই ক'লে, "সতীত্বৰ দেৱী সীতাদেৱীক মই স্বচক্ষে দেখি আহিছোঁ। তেওঁ লঙ্কাত নিৰাপদে আছে। ইয়াৰেপৰা মই তেওঁলৈ সেৱা জনাইছোঁ।"

হনুমানে এইদৰে কৈ সীতাৰ কুশল বাতৰি দিলে। সুগ্ৰীৱ আৰু লক্ষ্মণে আনন্দতে অধীৰ হৈ ৰামক গৰা মাৰি ধৰিলে।

ৰামে ক'লে, "হে মোৰ বান্দৰ বন্ধুসকল। সীতা ক'ত আছে মোক ভালকৈ কওক। তেওঁৰ বৰ্ত্তমান অৱস্থা কেনে? আপোনালোকে তেওঁক কেনেকৈ দেখা পালে, মোক বাহুল্যকৈ কওক।" অথিৰ অধিৰ হৈ ৰামে ইটোৰ পিছত সিটো প্ৰশ্ন সুধিলে।

বান্দৰবিলাকে হনুমানৰ মুখলৈ চালে। হনুমান সকলোৰে পিছত থিয় হৈ আছিল। তেওঁ তেতিয়া গোটেই কাহিনীটো ভাঙি-পাতি বৰ্ণাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ অতুলনীয় বল আৰু সাহেৰে মহৎ কাৰ্য সম্পাদন কৰিলে। তথাপি তওঁ সুগ্ৰীৱ বা ৰামৰ সমুখলৈ আগবাঢ়ি নগৈ অঙ্গদ, বয়োবৃদ্ধ জাম্বৱান আৰু আন বান্দৰবিলাকক‌হে আগুৱাই দিছিল। তেওঁবিলাকে ক'বলৈ নোকোৱালৈকে হনুমান নিস্তব্ধ হৈ আছিল।

প্ৰকৃততে মহান ব্যক্তিয়ে মহৎ কাৰ্য সম্পাদন কৰিলেও নিজৰ কৃতিত্বৰ কথা প্ৰকাশ কৰিবলৈ ইচ্ছা নকৰে। এই দৃশ্য বৰ্ণনা কৰোঁতে কৱিয়ে প্ৰাকৃতিক আচৰণৰ বিধি লিপিবদ্ধ কৰিছে।

সীতাৰ প্ৰতি হনুমানৰ প্ৰগাঢ় ভক্তিৰ কথাও ইয়াত লক্ষ্য কৰিবলগীয়া বিষয়। সীতাক দেখা মুহূৰ্তৰপৰা হনুমানৰ সীতাৰ প্ৰতি ভক্তি ৰামতকৈও গাঢ়তৰ হ'ল বুলিব পাৰি। যিসকল নিষ্ঠাবান ভক্তই ভগৱানক মাতৃশক্তি বুলি আৰাধনা কৰে তেনে ভক্তৰ এনে হয়েই। প্ৰকৃত ভক্তৰ আগত যেতিয়া অন্তৰ্যামী শক্তিৰ সেইৰূপ প্ৰকাশ হয়, তেতিয়া তেওঁৰ ভক্তি, মাকৰ কোলাত পুতেকৰ আনন্দৰ দৰে আনন্দময় হৈ পৰে।

হনুমানে ৰামলৈ চাই ক'বলৈ ধৰিলে, "এশ যোজন সাগৰৰ ওপৰেদি গৈ মই দক্ষিণ কূলত দুৰাচাৰ ৰাৱণৰ ৰাজধানী পালোগৈ। ৰাজপ্ৰাসাদৰ গাতে লগা এখন ফুলনিত সীতাক পালি-প্ৰহৰী দি বন্দী কৰি থোৱা দেখিলো। তেওঁৰ ক্ষীণ দেহ দেখি দুখিত হৈছিলো। তেওঁ মাত্ৰ স্বামীৰ নাম উচ্চাৰণ কৰি প্ৰাণ ধাৰণ কৰি আছিল। নিষ্ঠুৰ আৰু কদাকাৰ ৰাক্ষসীহঁতে তেওঁক বেঢ়ি আছিল। আউলী-বাউলী চুলিৰে আৰু শোকত বিবৰ্ণ মুখেৰে তেওঁ মাটিতে শুই আছিল। মই গৈ পাওঁতে তেওঁ ৰাক্ষসাধিপতিৰ অনুনয় বিনয় আৰু ভয় প্ৰদৰ্শনৰপৰা হাত সাৰিবৰ কাৰণে আপোনঘাতী হোৱাৰ মনস্থ কৰিছিল। মই মৃদু কণ্ঠেৰে আপোনাৰ গুণ-গৰিমা গাবলৈ ধৰিলোঁ। মই এটা বান্দৰ, তাতে অপৰিচিত, গতিকে প্ৰথমতে তেওঁৰ বিশ্বাসভাজন হ'ব লাগিব। তাৰ পিছতহে মই তেওঁৰ লগত কথা হ'লোঁ। সুগ্ৰীৱ আৰু আপোনাৰ মিত্ৰতাৰ কথা মই তেওঁক ক'লোঁ। আপোনাৰ গভীৰ শোক আৰু অতল প্ৰেমৰ কথা তেওঁক জনালো। মোৰ কথা শুনি তেওঁ মধুৰ ব্যথা অনুভৱ কৰিলে আৰু জীয়াই থাকিবলৈ প্ৰাণত আশাৰ সঞ্চাৰ হ'ল। আপোনাক দিবলৈ কিংবা এটা চিন খোজোতে সতী গোসাঁনীয়ে এই ৰত্নটি মোৰ হাতত উপহাৰ দিলে।

এসময়ত আপুনি তুই থাকোঁতে কাউৰী এটাই কেনেকৈ তেওঁক আহকাল কৰিছিল এই কথাও আপোনাক সোঁৱৰাবলৈ মোক তেওঁ ক'লে। আৰু এই ঘটনাৰ কথা মোক তেওঁ সোঁৱৰাবলৈ ক'লে—এদিন পৰ্বতত ফুৰি থাকোঁতে ঘাম লাগি তেওঁৰ কপালৰ সেন্দুৰৰ ফোঁট মচ্ খাই গৈছিল আৰু আপুনি তেতিয়া পৰ্বতৰ গাৰপৰা ৰঙা মৃত্তিকা গোটাই আনি তেওঁৰ কপালত ফোঁট দিছিল।

“আপোনাক জনাবলৈ মোক তেওঁ ক'লে যে তেওঁ দুমাহলৈ কোনোমতে জীৱন ধাৰণ কৰি থাকিব। তাৰ পিছত তেওঁৰ ৰাৱণৰ হাতত মৃত্যু হ'ব বা নিজে মৃত্যু বৰণ কৰিব। তেওঁৰ হৈ বান্দৰ ৰজাক সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ ক'লে। এতিয়া আমি লঙ্কালৈ গৈ দেৱীক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ তৎক্ষণাত আয়োজন কৰোঁ আহক।”

এইদৰে কৈ হনুমানে সীতাৰ কপালীধাৰ ৰামলৈ আগবঢ়াই দিলে।

কপালীধাৰ হাতত লৈ চোৱাৰ লগে লগে পৰম আনন্দ আৰু শোকত ৰাম অধৈৰ্য হৈ পৰিল আৰু লগে লগে মূৰ্চ্ছা গ'ল।

ৰামে মণিধাৰ বুকুত লৈ কান্দিবলৈ ধৰিলে। “হায় লক্ষ্মণ” বুলি লক্ষ্মণক সাৱটি ধৰিলে। আকৌ হনুমানক সাৱটি ধৰি ক'লে, “বায়ুনন্দন, তুমি সীতাক দেখা পাই ধন্য হ'লা। এতিয়া ময়ো তেওঁক চকুৰ আগতে দেখা পাইছোঁ। তুমি প্ৰকৃততে মোৰ সীতাক মোৰ কাষলৈ আনি দিলা।”

“প্ৰিয় বীৰ, মোৰ প্ৰাণৰ সখি, সকলো বাৰ্তা বহলাই কোৱা। সীতাই কি কৈ পঠিয়াইছে মোক আকৌ কোৱা। শুকান ওঁঠত পানী পৰাৰ দৰে তেওঁৰ কথা শুনি মোৰ কাণত মৌ বৰষে।”

হনুমানে সকলো কথা শ্ৰোতাসকলক ক'লে। শেষত সীতাই কৈ পঠিওৱা এই কথাখিনি কওঁতে ৰামে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

“মোৰ স্বামীয়ে বহুত ৰাক্ষস বধ কৰিলে। ইয়ালৈ আহি ৰাৱণক বধ নকৰে কিয় ? এই দুৰাচাৰক বধিবলৈ তেওঁ সাহসী দেৱৰক পঠোৱা নাই কিয় ? মোৰ স্বামী মোৰ প্ৰতি নিশ্চয় উদাসীন হোৱা নাই। কাৰণ তেওঁৰ প্ৰণয়ৰপৰা বঞ্চিত হ'বলৈ মই কায়-মনোবাক্যে আজিলৈকে কোনো পাপ আচৰণ কৰা নাই।”

হনুমানে আকৌ ক'লে, “মই দেৱীক প্ৰবোধ দিবলৈ এইদৰে কৈছিলোঁ: ‘আপোনাৰ স্বামী আপোনাৰ কথা চিন্তা কৰি শোকত ব্যাকুল হৈ আছে। তেওঁৰ বিশ্ৰাম নাই। আপোনাৰ স্বামী আৰু দেৱৰে আপোনাক পাহৰিছে

বুলি নাভাবিব। তেওঁবিলাকৰ শোক মই ভাষাৰে বৰ্ণাব নোৱাৰোঁ। এতিয়া মই তেওঁবিলাকক আপোনাৰ সন্ধান দিয়া মাত্ৰকতে অতি কম সময়তে তেওঁলোক ইয়ালৈ আহি ৰাৱণক নিহত কৰি বিজয় গৌৰৱেৰে আপোনাক অযোধ্যালৈ লৈ যাব।' এনে সময়তে দেৱীয়ে আচলৰপৰা মণিধাৰ উলিয়াই মোৰ হাতত দিয়ে। মণিধাৰ সভক্তিৰে শিৰত তুলি লৈ মই যাত্ৰা কৰিলোঁ। এনেতে দেৱীয়ে মোক ৰ'বলৈ কৈ মঙ্গল বচন মাতি ক'লে, 'মিত্ৰ হনুমান, মোৰ সংবাদ সিংহসদৃশ মোৰ স্বামী আৰু দেৱৰক, সুগ্ৰীৱ ৰজা আৰু তেওঁৰ মন্ত্ৰীবৰ্গক দিয়াগৈ। তুমি উপায় স্থিৰ কৰা আৰু স্বামীক ইয়ালৈ আনি মোক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সাহায্য কৰা। হনুমান তোমাৰ ওপৰত মোৰ গভীৰ আস্থা আছে। ঈশ্বৰে তোমাৰ মঙ্গল কৰক।"

হনুমানে ৰামক আৰু প্ৰবোধ দি ক'লে, "হে প্ৰভু, শোক পৰিহাৰ কৰক। এতিয়া কি কৰা কৰ্তব্য সেই কথা চিন্তা কৰক। বান্দৰ সেনাই সাগৰ কেনেকৈ পাৰ হ'ব এই কথাই সীতাদেৱীৰ মনত খুকুৰি ওপজালে। তেওঁক তেতিয়া মই ক'লোঁ যে সেই বিষয়ে তেওঁ ভয় কৰিব নালাগে। কিয়নো বানৰাধম মোকেই সাগৰ পাৰ হোৱা তেওঁ দেখিছে। আনকি এই অধমেই ৰাম-লক্ষ্মণক কান্ধত তুলি লঙ্কালৈ লৈ আহিব পাৰিম।"

ষাঠি অধ্যায়

যুদ্ধ যাত্ৰা

ৰামে উদ্‌গতচিত্তে হনুমানৰপৰা বিৱৰণ শুনিলে। তেওঁৰ চকু চলচলীয়া হৈ পৰিছিল। সকলো কথা শুনি ৰামে ক'লে, "জগতৰ আন কোনেও হনুমানৰ নিচিনাকৈ দুষ্কৰ কাৰ্য সাধন কৰাটো দূৰৈত থাকক, চেষ্টা কৰিবলৈকো আগবাঢ়িব নোৱাৰে। সমুদ্ৰ পাৰ হোৱা, ৰাৱণ আৰু দুৰ্ভেদ্য সেনা পৰিবেষ্টিত লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰা আৰু ৰজাৰ নিৰ্দেশ অনুযায়ী সম্পূৰ্ণকৈ অপ্ৰত্যাশিতভাৱে কৰ্তব্য সম্পাদন, এই সকলোবিলাক দুঃসাধ্য কাম হনুমানৰ পক্ষেহে সম্ভৱ।"

ৰামৰ এটা কথাত দুখ লাগিল। তেওঁৰ অপৰিসীম আনন্দ বৰ্ধন কৰা সত্ত্বেও হনুমানক এটি পুৰস্কাৰ দিয়াৰ ক্ষমতা তেওঁৰ নাই। ৰামে হনুমানক আলিঙ্গন কৰি ক'লে, "হনুমান। তুমি মোৰ বাবে যি মহৎ কাৰ্য সম্পন্ন কৰিলা তাৰ বাবে মই আলিঙ্গন কৰিছোঁ।" তেওঁৰ সৰ্বশৰীৰ কৃতজ্ঞতাপূৰ্ণ স্নেহেৰে ৰোমাঞ্চিত হ'ল।

ৰামে সুগ্ৰীৱক ক'লে, "হনুমানে আশ্চৰ্য সাধন কৰিলে। ৰাক্ষসেৰে পৰিপূৰ্ণ লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰিলে আৰু সীতাক প্ৰবোধ দি তেওঁৰ জীৱন ৰক্ষা কৰিলে।

"কিন্তু আমি এতিয়া সাগৰ পাৰ হওঁ কেনেকৈ ? আমাৰ সেনাবাহিনীয়ে সাগৰ পাৰ হ'ব কেনেকৈ ? ৰাৱণৰ মহানগৰী আৰু সৈন্য-সামন্তক আক্ৰমণ কৰিবলৈ আমি সাগৰ পাৰ হ'ব লাগিব। ইয়াৰ উপায় মই দেখা নাই। হনুমানৰ কৃতকাৰ্যতা আৰু তেওঁ অনা সংবাদো ভৱিষ্যৎ কৰ্মপন্থাৰ উদ্বিগ্নতাই মলিন কৰি পেলাইছে"।

বান্দৰৰাজে ক'লে, "হে প্ৰভু, ইয়াৰ কাৰণে চিন্তা কৰে কিয় ? মোৰ সৈন্য আপোনাৰ হকে প্ৰাণ বিসৰ্জন দিবলৈকো প্ৰস্তুত। আপোনাক আৰু আপোনাৰ ভাতৃ লক্ষ্মণক ভাৰ বৈ নিয়াৰ আনন্দ আমাক দিয়ক। এই কাৰ্যত আমাৰ সামৰ্থ্য সন্দেহ নকৰিব। হনুমানে লঙ্কা দেখা মাত্ৰকে দুৰ্গ ভূপাতিত হ'ল বুলি জানিব। সংশয়ে যোদ্ধাৰ মন দুৰ্বল কৰে। গতিকে সংশয় দূৰ কৰক। আমাৰ বিজয় সুনিশ্চিত। এই মুহূৰ্তত মোৰ অন্তৰত যি আত্ম-বিশ্বাসৰ অনুভূতি হৈছে, ই প্ৰকৃততে সুলক্ষণ।"

এইদৰে সুগ্ৰীৱে ৰামক উৎসাহিত কৰিলে আৰু ৰামৰ প্ৰাণত প্ৰেৰণা জগাই দিলে। তেতিয়া ৰামে হনুমানৰ লগত লঙ্কানগৰীৰ দুৰ্গ, বাট-পথ আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলে। হনুমানে লঙ্কাৰ ঐশ্বৰ্য, ৰাক্ষসবিলাকৰ সুখময় জীৱন আৰু ৰাৱণৰ প্ৰতি সিহঁতৰ আস্থা আৰু স্নেহৰ বিষয়ে ক'লে। তেওঁ ৰাৱণৰ সেনাবাহিনীৰ পৰাক্ৰম আৰু সংখ্যাৰ কথা ক'লে। দুৰ্গৰ গঠন প্ৰণালী, প্ৰহৰীৰ তৎপৰতা, প্ৰতিৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা, আৰু দেশ শাসনত শৃঙ্খলা আদি বৰ্ণালে।

হনুমানে ক'লে, "তথাপি আপুনি নিশ্চয় জানিব যে বান্দৰ সেনা লঙ্কা বিজয়ৰ বাবে সম্পূৰ্ণ সক্ষম। আমাৰ লগত অতুলনীয় বীৰ যোদ্ধা অঙ্গদ, দ্বিবিদ, মৈন্দ, জাম্বৱান, পনস, নল আৰু নীল থাকিব। আমাৰ সেনাবাহিনী

বিশাল। আমি আকাশমাৰ্গৰপৰা ভুমি স্পৰ্শ নকৰাকৈয়ে যুদ্ধ কৰিম। লঙ্কাৰ গিৰিদুৰ্গ আৰু অৰণ্য-দুৰ্গ আমাৰ আগত তিষ্ঠি থাকিব নোৱাৰিব। আমি লঙ্কানগৰী ভূমিসাৎ কৰি পেলাম। আপুনি মাথোন শুভ মুহূৰ্ত নিৰ্ণয় কৰি আমাৰ যাত্ৰা স্থিৰ কৰি দিয়ক।"

বিজয়ৰ শুভক্ষণ উত্তৰফাল্গুনী নক্ষত্ৰত ভৰ দুপৰীয়া সেনাবাহিনীয়ে দক্ষিণলৈ যাত্ৰা কৰিলে। যাওঁতে তেওঁলোকে বাটত শুভলক্ষণ দেখা পাইছিল।

ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু সুগ্ৰীৱে কথা পাতি পাতি যাবলৈ ধৰিলে। ৰামে ক'লে, "আমাৰ বিজয় যাত্ৰাৰ কথা যদি সীতাই গম পালেহেঁতেন তেওঁৰ প্ৰাণ সঞ্জীৱিত হৈ উঠিলেহেঁতেন।"

এইদৰে সৈন্যবাহিনী আগুৱাই যাবলৈ ধৰিলে। চোৰাংচোৱাবিলাকে সকলোকে ফল-মূল আৰু জলাশয়বিলাকৰ মাজেৰে বাট দেখুৱাই লৈ গ'ল।

কেতিয়াবা বান্দৰবিলাকে বেগাই যাবৰ বাবে ৰাম-লক্ষ্মণক কান্ধত তুলি লৈ গ'ল। প্ৰত্যেক মুহূৰ্ততেই বান্দৰ সেনাবিলাকৰ উদ্দীপনা বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। সিহঁতে বাটে বাটে জঁপিয়াই আনন্দত কিৰীলি পাৰি যাবলৈ ধৰিলে।

নীল আৰু কুমুদ সেনাবাহিনীৰ আগৰণুৱা হ'ল। পিছফালে বলবান যুঁজাৰুবিলাক থাকিল। ৰজা সুগ্ৰীৱ, ৰাম আৰু লক্ষ্মণ মাজত থাকিল। ৰামৰ আদেশত সৈন্যবোৰে বাটত গাওঁ-ভূঁই আদিৰ একো ক্ষতি নকৰিলে। অগ্ৰগামী সেনাৰ কোলাহল সমুদ্ৰৰ গৰ্জন যেন শুনা গৈছিল। সিহঁতৰ ভৰিৰ ধুলিয়ে মেঘৰ দৰে আকাশ ঢাকি পেলালে।

মহেন্দ্ৰ পৰ্বত পাই ৰামে পৰ্বতৰ টিঙত আৰোহণ কৰি সাগৰৰ জলৰাশিলৈ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰিলে। ক'লে, "সৈন্যসকলক পাৰ কৰাৰ বিষয়ে আমি এতিয়া স্থিৰ কৰা উচিত। যাত্ৰাৰ আগমুহূৰ্তলৈকে সিহঁতে অৰণ্যত পৰ্ণকুটিৰ সাজি লৈ বিশ্ৰাম কৰক।" সুগ্ৰীৱে সেইমতে সেনাপতিবিলাকক নিৰ্দেশ দিলে। সমুদ্ৰৰ পাৰৰ অৰণ্যত জুপুৰী সাজি বান্দৰবিলাকে জিৰণি ল'লে।

গোটেই সৈন্যবিলাকে জিৰণি লোৱাৰ পিছত ৰাম-লক্ষ্মণে বেলেগ ঠাইত বিশ্ৰাম কৰিলে। ৰামে ক'লে, "সময়ে প্ৰিয়জনৰ বিৰহ-ব্যথা লঘু কৰে। কিন্তু ভাই লক্ষ্মণ, সীতাৰ বিৰহত মোৰ শোক দিনে দিনে অধিক গধুৰ হৈ পৰিছে।"

সীতাৰ চিন্তাই ৰামৰ মন আকৌ বিষণ্ণ কৰি পেলালে। সীতাৰ বন্দী অৱস্থাৰ কাল্পনিক চিত্ৰই ৰামৰ মন দহি পেলালে।

শোকাতুৰ হৈ ৰামে ক'লে, "যেতিয়া ৰাৱণে সীতাক ধৰি নিছিল তেওঁ নিশ্চয় চিঞৰিছিল 'হাঁ প্ৰভু। হাঁ স্বামী। হা লক্ষ্মণ।' কিন্তু আমাক কাকো তেওঁ দেখা নাপালে। আমি তেওঁক সহায় কৰিবলৈ অসমৰ্থ হ'লো। যেতিয়াই তেওঁৰ সেই সময়ৰ কষ্টৰ কথা ভাবোঁ, মোৰ অন্তৰৰ শোক দুগুণে জ্বলে। মই কি কৰিম? বিহ খোৱা মানুহৰ দৰে মোৰ সমস্ত দেহা বিষত জৰ্জৰিত হৈ পৰিছে। যি জনকদুহিতাই এদিন দশৰথৰ পুত্ৰবধু হৈ ৰাজকাৰেঙত প্ৰৱেশ কৰিছিল, তেনে সীতাই আজি নিষ্ঠুৰ প্ৰকৃতিৰ ৰাক্ষসীৰ হাতত বন্দিনী আৰু দুখত ম্ৰিয়মান হৈ মাটিত পৰি আছে। ইয়াতকৈ মোৰ পক্ষে দুখৰ কথা আৰু কি হ'ব পাৰে?"

লক্ষ্মণে ক'লে, "দাদা, শোক পৰিহাৰ কৰক। আমি অতি শীঘ্ৰেই ৰাৱণক বধ কৰিম আৰু বৌক উদ্ধাৰ কৰি উলহ-মালহেৰে অযোধ্যালৈ ঘূৰাই আনিম। তেওঁ সতীত্বৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী হিচাপে ৰাজ্যলৈ প্ৰত্যাবৰ্তন কৰিব। বেজাৰ নকৰিব। প্ৰাণত সাহ প্ৰতিষ্ঠা কৰক।"

একষষ্ঠি অধ্যায়

লঙ্কাত দুশ্চিন্তা

এতিয়া আমি ৰাম আৰু তেওঁৰ বন্ধুবৰ্গক এৰি পাঠকক ৰাৱণৰ ওচৰলৈ নিওঁ। সকলো ভাষাতে বিখ্যাত কবিসকলে কুচৰিত্ৰযুক্ত লোককো সহানুভূতিৰে অঙ্কিত কৰিছে আৰু তেনে চৰিত্ৰৰ ভিতৰেদিয়েই সজগুণৰ জিলিঙনি একোটাও মাজে সময়ে প্ৰতিভাত হৈ পৰে। ইয়াৰ তাৎপৰ্য এয়ে যে প্ৰকৃতিয়ে কাকো সম্পূৰ্ণকৈ আৰু প্ৰায় চিত্তবিহীনকৈ অসৎ কৰি সৃষ্টি কৰা নাই।

পাঠকৰ মন সজপথলৈ বা সাত্ত্বিকতালৈ টানি অনাটোহে কবিৰ লক্ষ্য। এই উদ্দেশ্যে কবিয়ে ৰাজসিক আৰু তামসিক চৰিত্ৰাৱলীকো বৰ্ণনা কৰোঁতে সমস্ত শক্তি আৰু কৌশল প্ৰয়োগ কৰে।

ৰাজসিক বা তামসিক গুণসম্পন্ন পাঠক এনে চৰিত্ৰৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈ পৰে। নিম্নখাপৰ সত্ত্বগুণ বিবৰ্জিত পাঠকে এনে চৰিত্ৰৰ প্ৰতি অধিক সহানুভূতি দেখুৱায়। বীৰ আৰু সাত্ত্বিক চৰিত্ৰৰ কাৰ্যাৱলীক তেওঁলোকে অলীক আৰু ধৰ্মান্ধতাৰে সৃষ্টি কৰা কাহিনী বুলি জ্ঞান কৰে। তেওঁলোকে ৰাজসিক আৰু তামসিক চৰিত্ৰাৱলীৰ লগত নিজক অভিন্ন জ্ঞান কৰে, আনকি তেনে চৰিত্ৰক নিজৰ অংশস্বৰূপ জ্ঞান কৰে। এনে চৰিত্ৰই তেওঁলোকক মুগ্ধ কৰে আৰু তেনে কাৰ্যাৱলীয়ে সেই শ্ৰেণীৰ পাঠকৰ চিত্তাকৰ্ষণ কৰে।

'পেৰাডাইজ লষ্ট' (স্বৰ্গভ্ৰষ্ট) নামে বাইবেলৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত ইংৰাজী কাব্যখন জগতত প্ৰসিদ্ধ। এই কাব্যত মিল্টনে ভগৱান যীশু ঈশ্বৰৰ আধ্যাত্মিক পুত্ৰ আৰু মানৱ অৱতাৰ আৰু কেবাশ্ৰেণীৰো দেৱদূতৰ চৰিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে। কিন্তু কাব্যখনত সবাতোকৈ মনোমোহা চৰিত্ৰটি হ'ল চয়তানৰ, যি ঈশ্বৰৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰিছিল আৰু পৃথিৱীলৈ পাপ আৰু মৃত্যু নমাই আনিছিল। ইংৰাজী কাব্যৰ সমালোচকসকলে মিল্টনৰ লেখনীৰে চয়তানৰ চৰিত্ৰাঙ্কনত নিখুঁত বিৱৰণ আৰু সাফল্য অৰ্জনক উচ্চবাক্যে প্ৰশংসা কৰিছে। একেদৰেই বিখ্যাত নাট্যকাৰ আৰু কবি শেক্সপীয়েৰে সুদখোৰ আৰু কৰাইচু ছাইলকক লৈ বিস্ময়কৰ চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি কৰিছে। কবিয়ে ঘৃণনীয় গুণৰ ৰূপদান কৰোঁতেও তাৰ ভিতৰেদি সাহস, সঙ্কল্প আৰু শক্তি আৰু আন আন ভাল গুণ ফুটাই তুলিছে আৰু স্বভাৱতে তালৈ আমাৰ মন আকৃষ্ট হয়। এনেকৈয়ে অন্ধকাৰৰ অন্তৰালত পোহৰৰ পটভূমি ৰচনা হয়। বাল্মীকিৰ ৰচনাতো ৰাৱণ আৰু কুম্ভকৰ্ণৰ চৰিত্ৰত তদ্ৰূপ কলাকাৰৰ কৃতিত্ব দেখা পাওঁ। যি ৰান্ধনিয়ে সকলো প্ৰকাৰৰ ৰুচিৰ আহাৰ যোগাব পাৰে, সেই ৰান্ধনিয়ে তিতা শোকোতাৰপৰাও আকৰ্ষণীয় ব্যঞ্জন প্ৰস্তুত কৰি কৌশল প্ৰদৰ্শন কৰে। কবিয়েও তেনেদৰে কুচৰিত্ৰক ৰূপদান কৰাত দক্ষতা দেখুৱাইছে।

হনুমানৰ কাৰ্যত ৰাক্ষসাধিপতি লজ্জিত আৰু সন্ত্ৰস্ত হৈছিল। তেওঁ মন্ত্ৰীবৰ্গক মাতি আনি পৰামৰ্শ কৰিলে।

ৰাৱণে ব্যথিত কণ্ঠেৰে ক'বলৈ ধৰিলে, "অস্বাভাৱিক আৰু অপ্ৰত্যাশিত ঘটনা ঘটিছে। এতিয়ালৈকে কোনেও আমাৰ নগৰত সোমাব পৰা নাছিল। কিন্তু ৰামৰ দূতে কেৱল নগৰতে সোমোৱা নাই, সি বন্দী কৰি থোৱা অৱস্থাতে সীতাক লগ কৰি কথাবাৰ্তাও হ'ল। ঘৰ-দুৱাৰ, মঠ-মন্দিৰ সি ধ্বংস কৰিলে। আমাৰ কেবাজনো শ্ৰেষ্ঠ যোদ্ধাক সি নিহত কৰিলে। প্ৰজাৰ মনত সি আতঙ্কৰ

সৃষ্টি কৰিছে। এই কাৰ্য ইমানতে অন্ত নপৰে। গতিকে আমাৰ কৰ্তব্য স্থিৰ কৰিব লাগে। আপোনালোকে জানে যে ৰজাই সুদৃষ্টিসম্পন্ন আৰু কূটনীতি-পৰায়ণ মন্ত্ৰীসকলৰ লগত আলোচনা কৰিহে কৰ্তব্য স্থিৰ কৰে। গতিকে আজিৰ সভা আহ্বান কৰিছোঁ। ৰাম মোৰ অজাত বৈৰী। আমি কি কৰা উচিত আলোচনা কৰোঁ আহক।"

"কপটীয়া আৰু দ্বিধাযুক্ত মন্ত্ৰী ৰজাৰ প্ৰয়োজনত নাহে। আমাৰ সন্মুখত অতিশয় গধুৰ বিষয় উপস্থিত হৈছেহি। ৰাম শক্তিশালী আৰু তেওঁৰ সেনাবাহিনীও বলৱন্ত এইটো ধুৰুপ যে তেওঁলোকে সমুদ্ৰ পাৰ হ'বলৈ কৌশল কৰিব; কেৱল সাগৰৰ ওপৰতে প্ৰতিৰক্ষাৰ কাৰণে নিৰ্ভৰ কৰিলে নহ'ব। আপোনালোকে ভালকৈ বিবেচনা কৰি মোক কওক আমি সেনাবাহিনীক কেনেকৈ নিৰাপদ কৰোঁ আৰু আত্মৰক্ষা কৰোঁ।"

ৰজাৰ এই কথা শুনি সভাসদবৰ্গই একবাক্যে ক'লে, "মহাৰাজ, আমাৰ সেনাবাহিনী আৰু অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ জগতত উৎকৃষ্ট। তথাপিও আপুনি চিন্তা কৰে কিয়? আপোনাৰ দুৰ্গ আক্ৰমণ কৰিব পাৰে, এনে শত্ৰু ক'ত আছে? বিজয়ৰ দুৰাশাত কোনে আপোনাৰ বিপক্ষে থিয় দিব পাৰে? জগতে আপোনাৰ ক্ষমতাৰ পৰিচয় পাইছে। আপুনি ভোগৱতী নগৰ আক্ৰমণ কৰি নাগৰাজক পৰাস্ত কৰা নাছিলনে? আপুনি বলৱন্ত কুবেৰ আৰু যক্ষবিলাকক পৰাস্ত কৰি পুষ্পক ৰথ আৰু লঙ্কাদ্বীপ অধিকাৰ কৰা নাছিলনে? আপোনাৰ ভয়ত ময়দানৱে নিজৰ জীয়েকক আপোনালৈ বিয়া দি সৌহাৰ্দ আৰু অনুগ্ৰহ প্ৰাৰ্থনা কৰা নাছিলনে? আপুনি পাতালৰ কিমান নগৰ আক্ৰমণ কৰি দখল কৰিলে। আপুনি কালকেয়বিলাকক যুদ্ধত পৰাস্ত কৰিছিল। বৰুণ আৰু যমৰ পুত্ৰবিলাকেও আপোনাৰ কৃপাভিক্ষা কৰিছিল। এই ৰাম সিহঁতৰ তুলনাত কোন কুটা? আপোনাৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰজিতে অকলশৰেই ৰাম আৰু বান্দৰবিলাকক নিহত কৰিব পাৰে। ইন্দ্ৰজিতে অকলে ইন্দ্ৰক বন্দী কৰা নাছিলনে আৰু পিছত মুক্তি দিয়া নাছিল জানো? এনে যোদ্ধাৰ সন্মুখত ৰাম আৰু বান্দৰ সেনা তিষ্ঠিব কেনেকৈ? আপুনি কেৱল বান্দৰ সেনাক নিহত কৰিবলৈ ইন্দ্ৰজিতক আদেশ দিব লাগে আৰু লগে লগে সকলো শেষ হ'ব। মহাৰাজ, আপুনি অযথা চিন্তা কৰে কিয়?"

সভাসদবৰ্গই এইদৰে ৰজাৰ গুণ বখানিলে।

প্ৰধান সেনাপতি প্ৰহস্তই এচপৰা ডাঙৰ ক'লা মেঘৰ দৰে থিয় হৈ ক'লে, "হে ৰাজাধিৰাজ, আপুনি দেৱতা, দানৱ আৰু গন্ধৰ্বকো হৰুৱাই এই ক্ষুদ্ৰ প্ৰাণীবিলাকৰ কাৰণে চিন্তিত হৈছে কিয় ? অৱশ্যে বান্দৰটোৱে আমাৰ অতৰ্কিতে প্ৰৱেশ কৰি অলপ অনিষ্ট কৰিলে ।

"কিন্তু আগলৈ এনে হ'ব নোৱাৰে । সি যদি আকৌ আহে তাক কেনেকৈ এসেকা দিব লাগে মই জানো । আপুনি আদেশ দিলে মই অকলে বান্দৰকুল মষিমূৰ কৰিব পাৰোঁ । সীতাক হৰণ কৰা সামান্য ভুলৰপৰা আপুনি কোনো বিপদৰ আশঙ্কা নকৰিব ।"

তাৰ পিছত দুৰ্মুখে থিয় হৈ ক'লে, "বান্দৰটোৰ বাহাদুৰিৰ আমি প্ৰতিশোধ ল'ম । সি তাৰ অৰ্হতাবিহীন সৌভাগ্যৰ প্ৰতিফল পাবই লাগিব । মই এই মুহূৰ্ত্ততে গৈ বান্দৰসেনা নিৰ্মূল কৰি উভতি আহিম ।"

এডাল লোহাৰ ডাঙৰ গদা লৈ বজ্ৰদংষ্ট্ৰাই থিয় হৈ বজ্ৰ-গম্ভীৰ স্বৰে ক'লে, "শত্ৰুৰ তেজেৰে ৰাঙলী মোৰ এই গদা এতিয়াও ধোৱা নাই । এই বান্দৰটোৰ কথা ভাবি আপুনি সময় হানি কৰে কিয় ? ৰাম-লক্ষ্মণ আমাৰ শত্ৰু নহয় জানো ? প্ৰথমে মই সিহঁত দুটাক নিহত কৰি বান্দৰসেনা নিৰ্মূল কৰি শীঘ্ৰে উলটি আহিম । মোক যাবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ক মাথোন । হে মহাৰাজ, এই অধমে এটি পৰামৰ্শ আগবঢ়াওঁ । কেইজনমান ৰাক্ষস যুঁজাৰুক মানুহৰ ৰূপ ধৰাই আমি ৰামৰ কাষলৈ পঠিয়াই দিওঁ । তাত সিহঁতে এনেকৈ ক'বগৈ, "ভৰতে আমাক আগতীয়াকৈ পঠিয়াইছে । পিছত এটা ডাঙৰ সেনাবাহিনী আহিছে । ৰাম তেতিয়া বৃথা আশাত আৱদ্ধ হৈ সতৰ্কতাবিহীন হ'ব। সেই সুযোগতে আমাৰ ৰাক্ষস সেনাই উৰি গৈ সমুখৰ সিপাৰতে ৰাম আৰু তেওঁৰ লগৰীয়াবিলাকক বধ কৰি পেলাবগৈ । এয়ে মোৰ পৰামৰ্শ ।"

কুম্ভকৰ্ণৰ পুতেক নিকুম্ভই থিয় হৈ ক'লে, "আপোনালোক ৰজাৰ লগত থাওক । মই অকলে গৈ শত্ৰুক সন্মুখ ৰণত বধ কৰি বাৰ্ত্তা আনি দিওঁ ।"

আন এটা ৰাক্ষসে ৰোৱাৰি চেলেকি মহা তৃপ্তিৰে ক'লে, "মই অকলে গৈ ৰাম-লক্ষ্মণক বধ কৰি সিহঁতৰ মঙহেৰে ভোজ খাম । মোক কেৱল আদেশ দিয়ক ।"

এইদৰে ইজনৰ পিছত সিজনকৈ থিয় হৈ ৰাৱণক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ নিৰ্ভীক বাক্য শুনালে । শেষত সকলোটি থিয় হৈ নিজ নিজ অস্ত্ৰ দাঙি গৰ্জ্জন কৰিবলৈ ধৰিলে । ৰাৱণৰ ভায়েক বিভীষণে সকলোকে বহুৱাই কৰযোৰে

ৰাৱণক ক'লে, "দাদা, এওঁবিলাকে কোৱা কথা শুনিবলৈ মধুৰ কিন্তু কাৰ্যৰ উপযোগী নহয়। নীতিশাস্ত্ৰৰ বিৰোধী কাৰ্যই শোক আৰু ধ্বংসলৈহে আগবঢ়াই নিয়ে। সাম দান আৰু ভেদ প্ৰয়োগৰ পিছতহে শত্ৰুৰ প্ৰতি দণ্ড প্ৰযোজ্য হয়। আপুনি যদি এওঁবিলাকৰ পৰামৰ্শ লৈ যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হয়, তেন্তে লঙ্কাৰো পতন আৰু আমাৰো ধ্বংস অনিবাৰ্য। আমি ধৰ্মৰ দ্বাৰাও বিচাৰ কৰিব লাগে। আপুনি ৰামৰ পত্নীক হৰণ কৰি অনাটো অনুচিত আৰু পাপ হৈছিল। প্ৰথমে আমি এই পাপৰপৰা মুক্ত হ'ব লাগিব। ৰামে আমাৰ প্ৰতি কিবা অন্যায় আচৰণ কৰিছিলনে? ৰামে দণ্ডকাৰণ্যত কেৱল আশ্ৰিতজনক প্ৰতিপালন আৰু আত্মৰক্ষাহে কৰিছিল। যি তেওঁক বধ কৰিব খুজিছিল তেনেজনকহে তেওঁ ৰণ কৰি নিহত কৰিছিল। তেওঁৰ কাৰ্যই তেওঁৰ পত্নী-হৰণ সমৰ্থন নকৰে। তেওঁৰ বিপক্ষে আমাৰ কিবা ন্যায্য আপত্তি থাকিলেও আমি তেওঁৰ লগত সন্মুখ ৰণহে দিব লাগিছিল। তাৰ পৰিবৰ্তে তেওঁক ছলনা কৰি আঁতৰাই নি এই সুযোগতে তেওঁৰ ভাৰ্যাক হৰণ কৰাটো ঘৰ অন্যায় আৰু মহাপাপ হৈছে। আমাৰ গাত যেতিয়া দোষ তেতিয়া আমাৰ ফালৰপৰা যুদ্ধ কৰাটো নৈতিকতাৰ ফালৰপৰা শুদ্ধ পদ্ধতি নহয়। তদুপৰি যুদ্ধৰ নীতি মতে আমি ৰামৰ আৰু তেওঁৰ সৈন্যৰ বিষয়ে সম্পূৰ্ণ তথ্য সংগ্ৰহ কৰিহে যুদ্ধত ৰত হোৱা উচিত। আমি হনুমানৰ শক্তি আৰু কৌশলৰ কিছু পৰিচয় পালোঁ। তেওঁক অৱজ্ঞা কৰা অমূলক। তেওঁ আশ্চৰ্য সাধন কৰি দেখুওৱা নাইনে? আমাৰ শক্তি বৃহৎ হ'লেও আমি শত্ৰুৰ শক্তিৰ লগত বিজাই চাব লাগে। তাৰ পিছতহে আমি যুদ্ধ কৰা নকৰা স্থিৰ কৰিব লাগে। কিন্তু সীতাক ঘূৰাই দিয়াটো আমাৰ প্ৰথম কৰ্তব্য। মোৰ পৰামৰ্শ মতে ৰাম আৰু বান্দৰ সেনাই লঙ্কা আক্ৰমণ কৰাৰ আগতে সীতাক ঘূৰাই দিলে মঙ্গল হ'ব। দাদা, আপোনাৰ হিতৰ অৰ্থে মই এইদৰে কৈছোঁ। আপুনি মোক যেন খং নকৰে। আমি প্ৰথমে নিজৰ ভুল শুধৰাই লৈহে আনৰ কথালৈ মন দিব লাগিব।"

বিভীষণে হাত যোৰ কৰি ৰাৱণক এইদৰে কাকূতি কৰিলে।

ৰাৱণে তেওঁৰ মন্ত্ৰী আৰু সেনাপতিবিলাকৰ বৃথা অভিমানৰ কথা শুনি ভাল পাইছিল যদিও তেওঁৰ মনত খুকুৰি লাগিল। বিভীষণৰ কথা শুনি তেওঁ ক'লে, "আমি কালিলৈ সমবেত হৈ পুনৰ এই কথা আলোচনা কৰিম।" এইবুলি সিদিনালৈ সভা ভঙ্গ কৰি দিয়া হ'ল।

বাষষ্ঠি অধ্যায়

পুনৰ মন্ত্ৰীসভা আহ্বান

পিছদিনা প্ৰথমতে বিভীষণ ৰজাৰ ওচৰলৈ গ'ল। ওৰেৰাতি চিন্তা কৰি তেওঁ স্থিৰ কৰিলে যে ককায়েকৰ কল্যাণাৰ্থে তেওঁৰ মন যেনে তেনে ঘূৰাবই লাগিব।

বিভীষণ ৰজাৰ ওচৰলৈ গৈ কৰযোৰকৈ থিয় হ'ল। ৰাৱণে অন্যান্য বিষয়াক আঁতৰাই পঠিয়াই কি ক'ব খুজিছে বিভীষণক ক'বলৈ ক'লে।

বিভীষণে ক'লে, "দাদা, মোৰ কথা যদি শ্ৰুতিমধুৰ নহয় তেনেহ'লে মোক ক্ষমা কৰিব। আপোনাক উচটাই দিয়া মোৰ ইচ্ছা নহয়। বৰঞ্চ সময় থাকোঁতেই মহা বিপদৰপৰা আপোনাক ৰক্ষা কৰিবলৈহে মই ইচ্ছা কৰোঁ। মোৰ কথা শুনি ভালদৰে বিবেচনা কৰি কৰ্মপন্থা নিৰ্ধাৰণ কৰক।

"সীতাক লঙ্কালৈ অনাৰেপৰা আমি মাথোন কু-লক্ষণকে দেখা পাই আছোঁ। শুদ্ধ মন্ত্ৰেৰে অগ্নিত আহুতি দিওঁতেও অগ্নিশিখাই প্ৰদীপ্ত হৈ আহুতি গ্ৰহণ নকৰে। পূজাগৃহত সৰ্পবাণ হ'ল। নৈবেদ্যত পোকে বাহ ল'লে। গাইৰ ওহাৰ শুকাই গ'ল। হাতী, ঘোঁৰা, উট আৰু গাধ বেমাৰত পৰিল। সিহঁতে দানা-পানী খাবলৈ এৰিলে আৰু সিহঁতৰ প্ৰকৃতিৰ বিপৰ্যয় ঘটিল। ঔষধে গুণ নিদিলে। জাকে জাকে কাউৰীয়ে ঘৰৰ ওপৰত ৰমলিয়াইছে। ঘৰৰ ওপৰত শগুণ উৰি ফুৰাত দৈৱজ্ঞসকল চিন্তিত হৈছে। শিয়ালে দিনতে চহৰত সোমাই হোৱা দিছে। বন্যজন্তুৱে বাটে-পথে থাকিবলৈ ল লে। এই অমঙ্গলৰ চিনলৈ আওকাণ কৰিব নালাগে। আপোনাক কাকুতি কৰিছোঁ, সীতাক পুনৰ তেওঁৰ স্বামীৰ ওচৰত প্ৰত্যাৰ্পণ কৰক। সীতাক অনাৰ পিছৰপৰাহে এই অমঙ্গল ঘটিবলৈ ধৰিছে। আপুনি এই কথা আনকো সুধি চাওক। আমি অনাহকত আনৰ শত্ৰু হওঁ কিয়? সীতাক ওলোটাই দি সুখে সন্তোষেৰে বাস কৰোঁ আহক।"

এইদৰে বিভীষণে ককায়েকৰ আগত যুক্তি দেখুৱালে।

ৰাৱণে ডাঙৰ ডাঙৰকৈ ক'লে, "কেতিয়াও নহ'ব, কেতিয়াও নহ'ব। সীতাক ওলোটাই দিয়াৰ বিষয়ে কোনো কথাই উঠিব নোৱাৰে। এই শত্ৰুক

ওপৰত মই গুৰুত্ব নিদিওঁ। ভয়ৰ কোনো কাৰণ নেদেখোঁ। তুমি এতিয়া যাব পাৰা।”

ৰাৱণে যদিও এইদৰে দৃঢ়তা প্ৰকাশ কৰিছিল তথাপি তেওঁৰ মনত শান্তি নাছিল। এহাতে সীতা তেওঁৰ কাষত সৈমান হোৱা নাই, আনহাতে আত্মীয়জনেও তেওঁৰ কাৰ্যত সমৰ্থন কৰা নাই। তেওঁৰ মন উত্তেজিত হ'ল। আত্মবিশ্বাস আৰু নিৰ্ভয়ৰ বাহ্যিক ৰূপ ধাৰণ কৰি তেওঁ পনৰ সভা আহ্বান কৰিলে। কামলালসা আৰু প্ৰতিহত দৰ্পৰ বশৱৰ্তী হৈ তেওঁ সজপথৰপৰা আঁতৰি গ'ল। কিন্তু আনৰ লগত আলোচনা কৰি তেওঁ যেন কিছু সান্ত্বনা লভিছিল।

ৰাজপ্ৰাসাদৰপৰা সভাগৃহলৈ ৰাৱণে এখন সোণৰ ৰথত উঠি গৈছিল। ডাঙৰ ঘোঁৰাই ৰথখন চহৰৰ ৰাজপথেদি টানি নিছিল। ঢাল-তৰোৱাল লৈ আৰু জক্‌মকীয়া পোছাক পিন্ধি পদাতিক সৈন্য তেওঁৰ দুয়োকাষে গৈছিল। অশ্বাৰোহী আৰু হস্তী আৰোহী সেনাই যাঠি, কুঠাৰ আৰু অন্যান্য চোকা অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰেৰে সুসজ্জিত হৈ ৰথৰ পিছ ল'লে। শংখ আৰু কাঁহৰ ধ্বনিয়ে খলক্ লগালে।

লঙ্কাধিপতিয়ে সদলবলে ৰাজকীয় মৰ্যাদাৰে ৰাজবাটেদি গৈ থাকোঁতে তেওঁৰ প্ৰজাই কৰযোৰে মূৰ দোঁৱালে আৰু বিজয়ৰ ধ্বনি কৰিলে। তেওঁ সভামণ্ডপত সোমাওঁতে শঙ্খ আৰু ডবাৰ তুমুল বাদ্যই অষ্টদিশ জিনি পেলালে।

ৰাৱণ মণি-মুকুতা খটোৱা সিংহাসনত বহিল। এই বৃহৎ সভামণ্ডপটো ময়দানৱে সোণ, ৰূপ, মণি-মুকুতাৰে নিৰ্মাণ কৰিছিল।

শ শ পিশাচে বাহিৰত পহৰা দি আছিল। ৰজাৰ আহ্বানত আশ্বাস-ভাজন হাজাৰ ৰাক্ষস যোদ্ধা সভামণ্ডপত সমবেত হ'ল। ৰাজপথত শাৰী শাৰীকৈ ৰথ থিয় হৈ ৰ'ল। সভামণ্ডপত প্ৰত্যেকৰে বাবে মৰ্যাদা অনুসৰি আসন আছিল।

শ শ পূজাৰী আৰু বেদপাঠক সভাগৃহত উপস্থিত হ'ল আৰু ৰজাই তেওঁলোকক যথাৰীতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰাৰ পিছত তেওঁলোকে আসন গ্ৰহণ কৰিলে। বিভীষণ, শুক, প্ৰহস্ত আদি ভিন ভিন যোদ্ধা ৰজাক সেৱা জনাই নিজ নিজ আসনত বহিল। অনুগত পাৰ্গত আৰু সাহিয়াল বিষয়াবৰ্গ সভামণ্ডপত থুপ খাই পৰিল আৰু সকলোৱে ৰজাৰ আদেশলৈ অপেক্ষা কৰি ৰ'ল।

সুগন্ধেৰে বায়ু পৰিপূৰ্ণ হ'ল। সকলোৰে বুজিলে যে আজি এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। ৰাৱণে বজ্ৰগম্ভীৰ স্বৰে সভামণ্ডলীলৈ চাই নিস্তব্ধতা ভঙ্গ কৰি ক'বলৈ ধৰিলে :

“সভাসদবৰ্গ! আপোনালোক বলী, সাহসী আৰু যুদ্ধ আৰু শান্তিৰ কৌশলত সুপণ্ডিত। আপোনালোকে বিপদৰ পথ উত্তাৰন কৰিব পাৰে। আপোনালোকৰ যুক্তি পৰামৰ্শ আজিলৈকে অথলে যোৱা নাই। সেই কাৰণে পুনৰ আপোনালোকৰ উপদেশ বিচাৰিছোঁ। মোৰ কৃতকাৰ্য আপোনালোকৰ অবিদিত নহয়। দণ্ডক বনৰপৰা সীতাক মই ইয়ালৈ আনিলোঁ। মই সীতাৰ প্ৰতি ইমান আকৃষ্ট যে মই তেওঁক প্ৰত্যাৰ্পণ কৰাৰ কথা ভাবিবলৈকো অসমৰ্থ। এতিয়ালৈকে তেওঁ মোৰ ওচৰত দেহা সমৰ্পণ কৰা নাই। বৰঞ্চ ৰামে তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিবহি, এনে বৃথা আশা পোষণ কৰি আছে। এনে অসম্ভৱ কাৰ্য নঘটে বুলি বৃথা আশা পৰিত্যাগ কৰিবলৈ মই সীতাক বুজালোঁ। অৱশেষত তেওঁ এবছৰ সময় বিচাৰিলে। ময়ো সময় দিলোঁ। এতিয়া আপোনালোকৰ বুদ্ধি পৰামৰ্শ বিচাৰিলোঁ। মোৰ বাসনা অতৃপ্ত হৈ ৰ'ল। সীতাক ওলোটাই দি ৰামৰ ওচৰত ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ মই কেতিয়াও মান্তি নহওঁ। আজিলৈকে আপোনালোক মহাযোদ্ধাবিলাকে বা মই পৰাজয়ৰ পৰিচয় পোৱা নাই। অৱশ্যে এটা ডাঙৰ বান্দৰে ছল কৰি ইয়াত সোমাই কিছু অনিষ্ট কৰিলে সঁচা। কিন্তু ৰাম আৰু বান্দৰসেনাবিলাকে সমুদ্ৰ পাৰ হৈ ইয়ালৈ অহাটো দুষ্কৰ কাৰ্য হ'ব। তেওঁবিলাক আহিলেও আমি কিয় ভয় কৰিম? আমাক পৰাজিত কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ শক্তি আছেনে?”

“সমুদ্ৰৰ সিপাৰে ৰাম, লক্ষ্মণ, সুগ্ৰীৱ আৰু বান্দৰ সেনাই ছাউনী পাতি আছে। ৰাম-লক্ষ্মণক কিদৰে বধ কৰোঁ তাৰে উপায় দিয়ক।”

“এই সভা মই আগতেই আহ্বান কৰিব লাগিছিল। কিন্তু কুম্ভকৰ্ণ নিদ্ৰিত আছিল। সেয়ে তেওঁ শুই উঠালৈকে মই অপেক্ষা কৰিলোঁ।”

কামানলত দগ্ধ হৈ ৰাৱণে প্ৰকৃত আশঙ্কা গুপুত ৰাখি আৰু সত্যৰ লগত মিথ্যা সংযোগ কৰি এইদৰে ক'লে, কিয়নো সীতাই নিজে এবছৰ সময় বিচৰা নাছিল। তেওঁ ৰাৱণৰ প্ৰস্তাৱ সম্পূৰ্ণ প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল। কিন্তু ৰাৱণে তেওঁক পুনৰ বিবেচনা কৰিবলৈ কৈছিল আৰু সেই অৰ্থে উপযাচি নিজে এবছৰ সময় আগবঢ়াইছিল।

তেষষ্ঠি অধ্যায়

বিভীষণ

মাজুভায়েক কুম্ভকৰ্ণই ৰজালৈ চাই ক'লে, "মহাৰাজ, ৰাজ্য পৰিচালনাৰ নীতি উপেক্ষা কৰি আপুনি বিপন্ন হৈছে। ৰাম আৰু লক্ষ্মণৰ বিৰুদ্ধে আপোনাৰ কিবা আপত্তি থকা হ'লে আপুনি তেওঁলোকক সন্মুখ ৰণত যটুৱাই বধ কৰিহে সীতাক হৰণ কৰিব লাগিছিল। এইদৰে বীৰত্ব প্ৰকাশ কৰা হ'লে সীতাই আপোনাক শ্ৰদ্ধা কৰিলেহেঁতেন আৰু হয়তো স্বামী বৰণো কৰিলেহেঁতেন। নিজৰা যিদৰে পৰ্বতৰপৰা বৈ নদীৰ বুকুত মিলি যায়, সেইদৰে সীতাই হয়তো আপোনাতো আত্ম-সমৰ্পণ কৰিলেহেঁতেন।

"এই দোষ কৰাৰ আগতে আপুনি আমাৰ লগত পৰামৰ্শ কৰা উচিত আছিল। এতিয়া আপুনি ৰামৰ শত্ৰু। সময় অতিশয় বিলম্ব হৈ গ'ল। এনেক্ষণত আপুনি এতিয়া আমাৰ মন্ত্ৰণা বিচাৰিছে। ই ৰজাৰ বাবে শোভনীয় নহয়।"

এনেকৈ ৰুকৰ্থনা কৰাৰ পিছত কুম্ভকৰ্ণই ৰজাৰ মলিন বদন দেখা পালে। বীৰ অথচ দয়ালু কুম্ভকৰ্ণই ককায়েকৰ বিষাদ সহিব নোৱাৰিলে। তেওঁ মনে মনে ভাবিলে, "অতীতৰ কথা পাহৰি যোৱাহে উচিত। ককাই-ভাইক কোনেও এৰিব নোৱাৰে।"

ফলাফলৰ বিষয়ে কুম্ভকৰ্ণৰ সন্দেহ নাছিল। কিন্তু তেওঁ যি ককায়েকক দেৱতাসদৃশ জ্ঞান কৰে সেই ককায়েকৰ হকে উদাৰচিত্তে ফলাফলৰ বাবে প্ৰস্তুত হ'ল। তেওঁ জানে যে ৰাম অতুলনীয় বীৰ। ৰামৰ ধনুবল কিমান প্ৰচণ্ড আৰু ৰাৱণে দেৱতাৰপৰা লোৱা বৰ কিহত নাখাটে, এই কথাও জানে। কিন্তু অৱশ্যম্ভাৱী বিপদৰ সন্মুখীন হৈ আনক নিৰুৎসাহ কৰা নিষ্প্ৰয়োজন। গতিকে তেৰোঁ আনৰ দৰেই দম্ভ প্ৰকাশ কৰি ক'লে :

"দাদা, আপুনি যদিও অন্যায় কাম নীতিবিগহিতভাৱে কৰিলে তথাপি শেষত কৰিবলগীয়া কাম আপুনি মাথো প্ৰথমতে কৰিলে। আপুনি নিশ্চিন্ত হওক। মই ৰামক বধ কৰিম। দাদা, চিন্তা বাদ দিয়ক, মোৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি নিশ্চিন্ত হৈ থাকক।"

কোনো কোনোৱে কয় যে কুম্ভকৰ্ণ বুদ্ধিহীন। সেই গতিকে বিৰুদ্ধ কথা ক'লে। কিন্তু ই নিৰ্বোধতা নহয়। কুম্ভকৰ্ণই উদাৰ স্নেহৰ বশৱৰ্তী হৈ নিৰ্ভীকভাৱে অপৰিহাৰ্য পৰিস্থিতিক বুকুপাতি ল'লে। তেওঁ দাম্ভিক যোদ্ধা। তেওঁ ককায়েক আৰু দেশবাসীক প্ৰাণেৰে ভাল পাইছিল। সেয়ে তেওঁলোকৰ লগতে নিজৰো সন্মানজনক মৃত্যু আহ্বান কৰিলে।

ৰাৱণৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী প্ৰহস্তই ৰজাৰ অজেয় শক্তি বৰ্ণাই ৰাৱণক উৎসাহিত কৰিলে। ৰাৱণে এতিয়া আগ্ৰহান্বিত হৈ ক'লে, "মই কুবেৰক পৰাজয় কৰা নাইনে? কুবেৰক লঙ্কাৰপৰা বহিষ্কাৰ কৰি মই লঙ্কা অধিকাৰ কৰা নাছিলোনে? মোৰ প্ৰতি বিৰুদ্ধ আচৰণ কৰে কোনে? চাওঁ কোন আছে?"

সভাসদবৰ্গই হাতচাপৰি মাৰি সমৰ্থন জনালে।

কেৱল বিভীষণহে এই সমৰ্থনৰপৰা বিৰত থাকিল। ককায়েকৰ ক্ৰোধলৈকো তেওঁ কৰ্ণপাত কৰা নাই। তেওঁ ভাবিলে যে ককায়েকক বিপদ আৰু অপথৰপৰা ৰক্ষা কৰাটো তেওঁৰ কৰ্তব্য। ৰাক্ষসকুল আৰু ৰাক্ষসাধিপতিক ধ্বংসৰ মুখৰপৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰা তেওঁৰ অৱশ্যে কৰ্তব্য। তেওঁ থিয় হৈ ক'লে :

"দাদা, আপুনি সীতাক হৰণ কৰি আনি লগতে আপোনাৰ আৰু ৰাক্ষসকুলৰ মৰণ মাতি আনিলে। সীতাক ৰামৰ হাতত সমৰ্পণ কৰাটোহে আপোনাৰ প্ৰতি আৰু ৰাক্ষসকুলৰ প্ৰতি প্ৰধান কৰ্তব্য। ইয়াতো যদি আপুনি অক্ষম হয় তেন্তে আমি আটায়ে মৃত্যুৰ মুখত পৰিম। ইয়াৰ অন্যথা নহয়।"

বিভীষণে ৰামৰ বল-কৌশল আৰু অস্ত্ৰ চালনাত নৈপুণ্য বৰ্ণনা কৰিলে। তেওঁ নিৰ্ভীক হৈ স্পষ্টভাৱে ক'লে, "ৰামৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিলে আমাৰ পৰাজয় অনিবাৰ্য। আমাৰ ভাগ্যৰবি অস্তপ্ৰায়। আমি সীতাক ৰামৰ হাতত গতাই দিওঁ, ৰামৰ ক্ষমা বিচাৰো আৰু তাৰদ্বাৰা আমাৰ দেশ, ধন-জন আৰু মান ৰক্ষা কৰোঁ।"

বিভীষণৰ কাকুতি-মিনতিত ৰাৱণৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰজিতে অধৈৰ্য হৈ ক'লে, "খুড়াদেউৰ কথা শুনি মই লজ্জিত। আমি কি কুলৰ বংশধৰ? আমাৰ শক্তি কিমান? পুলস্ত্যৰ এজন বংশধৰে এনেকৈ কোৱাত আৰু সভাসদবৰ্গই নীৰৱে শুনি বহি থকাত মই আশ্চৰ্য হৈছোঁ। খুড়াদেৱে নিজৰ অসৎ অভিপ্ৰায় ব্যক্ত কৰিছে মাথোন। তেওঁৰ প্ৰস্তাৱত আমি কেতিয়াও হয় দিব

নোৱাৰোঁ। ক্ষুদ্ৰ দুটা মনুষ্যলৈ ভয় কৰিমনে? মই দেৱতাবিলাকক ৰণত পৰাজিত কৰিছোঁ। আমাৰ আগত গোটেই পৃথিৱী ভয়ত কম্পমান। খুড়াদেউৰ পৰামৰ্শই আমাৰ কুলক লাঞ্ছিতহে কৰিছে।"

বিভীষণে কোমলাই মাত লগালে, "বাছা, তুমি অনভিজ্ঞ, সেইদেখি এনেকৈ কৈছা। তুমি ৰাজপুত্ৰ, তুমিহে ৰজাৰ উৎকৃষ্ট বন্ধু হোৱা উচিত। কিন্তু মোৰ ধাৰণা, তুমি তেওঁৰ পৰম শত্ৰুৰূপে প্ৰতিপন্ন হৈছা। আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গ, আপোনালোকে ৰজাক সদ্‌বুদ্ধি দিয়াহে উচিত। তাৰ ঠাইত আপোনালোকে ৰজাক ধ্বংসৰ ফালে আগুৱাই নিছে। হে লঙ্কাধিপতি! মোৰ কথা অগ্ৰাহ্য নকৰিব। মান-সন্মানেৰে সীতাক ৰামৰ হাতত সমৰ্পণ কৰি ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰক। এইটোৱেই একমাত্ৰ উপায়। আন উপায় নাই। ইয়াকে নকৰিলে আমি সকলোটি ধ্বংস হ'ম।"

ৰাৱণে খং সামৰিব নোৱাৰিলে। খঙত উন্মত্ত হৈ ক'লে, "তুমি ভাই বুলিহে ইমান কথা সহ্য কৰি আছিলোঁ। নহ'লে তোমাৰ মৃত্যু ঘটিলহেঁতেন। এতিয়া দেখিছোঁ জ্ঞাতিয়েই পৰম বৈৰী। জ্ঞাতিৰ হিংসাত সাহসী পুৰুষেও অসন্মান আৰু অশান্তি ভুগিবলগীয়া হয়। সিহঁতে প্ৰকৃত বাসনা গুপুত কৰি থয় আৰু সুযোগৰ অপেক্ষাত ৰয়। সুযোগ উপস্থিত হ'লেই কৃতঘ্নতা আচৰণ কৰিবলৈ কুণ্ঠিত নহয়। সাধু কথাত বনৰীয়া হাতীয়ে কৰা আপত্তি কিমান সত্য। সিহঁতে কৈছিল, 'আমি জুইক ভয় নকৰোঁ। চিকাৰী আৰু সিহঁতৰ যাঠিকো ভয় নকৰোঁ। ফান্দ বা শিকলিয়েও আমাৰ অনিষ্ট কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু আমাৰ জ্ঞাতি-বন্ধুবিলাকে চিকাৰীৰ লগ লাগি আমাৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰে। সিহঁতকহে আমি ভয় কৰোঁ।' হয়, সেয়ে। যেতিয়ালৈকে নিৰাপত্তা আৰু সমৃদ্ধি থাকে, তেতিয়ালৈকে জ্ঞাতিয়ে মধুৰ হাঁহিৰে সুমধুৰ আলাপ কৰে। কিন্তু যেতিয়া বিপদ উপস্থিত হয় তেতিয়া পৰিত্যাগ কৰিবলৈ জ্ঞাতিজন প্ৰস্তুত। মৌ চুহি লোৱাৰ পিছত মৌ-মাখি ফুলত নাথাকে। জ্ঞাতি-কুটুম্ব মৌ-মাখিতকৈ শ্ৰেয়ঃ নহয়। আপদ কালত সিহঁতক বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি। বিভীষণ, তুমি নহৈ আজি অন্য হোৱা হ'লে, মই এতিয়াই কাটি দুছোৱা কৰিলোহেঁতেন। ছিঃ তুমি কুলৰ কলঙ্ক!"

তিৰস্কাৰ সহ্য কৰিব নোৱাৰি বিভীষণে থিয় হৈ ক'লে, "দাদা, আপোনাৰ যি মন যায় মোক কওক। ধৰ্মৰ পথৰপৰা বিচলিত হৈছে যদিও আপুনি মোৰ ভাতৃ। মই মাথো আপোনাক সতৰ্ক কৰি কওঁ যে যমৰ পাশে আপো-

নাক ধ্বংসৰ কালে টানি নিছে। মোৰ উপদেশ হিতৰ হ'লেও অপ্ৰিয়। আপুনি মোৰ কথা প্ৰত্যাখ্যান কৰিছে। প্ৰিয় কথা ক'বলৈ সহজ। আপোনাৰ মন্ত্ৰীসকলে তেনেদৰে কৈ আপোনাৰ মন জুৰাইছে। মই কিন্তু আপোনাৰ হিতৰ কাৰণে কৈছিলোঁ। কিন্তু সত্য কথা অপ্ৰিয়, সেয়ে আপুনি মোক ঘিণ কৰিলে।"

"ৰামৰ শৰে আপোনাক বিদ্ধ কৰা ভয়ানক দৃশ্য মোৰ মানস পটত প্ৰতিবিম্বিত হৈছে। সেই দেখিহে মই এনেকৈ ক'লোঁ। আপুনি মোক বৈৰী আখ্যা দিছে। আপুনি মহানগৰী আৰু আপোনাৰ জীৱন কেনেকৈ পাৰে ৰক্ষা কৰক। মই ভাবিছিলো আপোনাৰ আপদ কালত মই সহায় হ'ম। কিন্তু আপুনি সুবিধা নিদিলে। আপুনি ভাবিছে আপোনালৈ আৰু আপোনাৰ ধন-ৰত্নলৈ মোৰ ঈৰ্ষা জন্মিছে। মৃত্যু যাৰ আসন্ন, তেনেজনে সুহৃদৰ হিত বাক্যলৈ কাণ নকৰে।"

এইদৰে কৈ বিভীষণে বুজিলে যে লঙ্কাত তেওঁৰ আৰু স্থান নাই। তেওঁ সৰ্বস্ব ত্যাগ কৰি আকাশলৈ উঠিল আৰু ৰাম-লক্ষ্মণে ছাউনী কৰি থকা ঠাইলৈ যাত্ৰা কৰিলে। চাৰিজন ৰাক্ষসো তেওঁৰ লগত গ'ল।

চোষষ্ঠি অধ্যায়

বান্দৰৰ সংশয়

পাপ কাৰ্য কৰি বিপদত পৰি কেনেকৈ উদ্ধাৰ হ'ব পাৰি ৰাৱণে নিৰ্ণয় কৰিব পৰা নাই। কিংকৰ্তব্যবিমূঢ় হৈ তেওঁ আন আন ৰজাৰ দৰেই মন্ত্ৰণাৰ কাৰণে সভা আহ্বান কৰিছিল। বহুতে তোষামোদ কৰিলে। দুজনে কেৱল কঠুৱা কথা ক'লে।

এজনে কৈছিল, "আপুনি দোষ কৰিলে, কিন্তু আপোনাৰ বাবে মই জীৱন উৎসৰ্গা কৰিম।"—এওঁ কুম্ভকৰ্ণ।

আনজন বিভীষণ। তেওঁ কৈছিল, "আপুনি পাপ কৰিলে। কিন্তু এতিয়াও অনুতাপ কৰিবলৈ আৰু পৰিণামৰপৰা উদ্ধাৰ হ'বলৈ সময় আছে।

আপুনি এই সৎপথ গ্ৰহণ কৰিলে আমি ধ্বংসৰ হাতৰপৰা ৰক্ষা পৰিম । সীতাক ওলোটাই দিয়ক আৰু ৰামৰ ক্ষমা বিচাৰক ।”

ৰাৱণে উত্তৰ দিলে, “কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে ।”

বিভীষণে ক'লে, “তেন্তে আমাৰ পথ ভিন্নমুখী । মই আপোনাক পৰিত্যাগ কৰিলোঁ ।”

“যেতিয়া কৰ্তব্যদ্বিধা হয় তেতিয়া প্ৰত্যেকেই নিজৰ প্ৰকৃতি অনুসৰণ কৰে । সকলোৱে একেটা পথৰ অনুগামী হ'ব নোৱাৰে ।”

ৰাৱণ দৰ্পত উন্মত্ত । এনে অৱস্থাত তেওঁ নিজৰ ত্ৰুটি স্বীকাৰ কৰিবলৈ বা পিছ হুহঁকিবলৈ অসমৰ্থ । পাপ আচৰণ কৰাৰ পিছত কেতিয়াবা কোনোবাজনেহে দোষ স্বীকাৰ কৰে । পাপকাৰ্য কৰিবলৈ দুঃসাহসৰ প্ৰয়োজন কিন্তু ইয়াতকৈ বহু পৰিমাণে সৎসাহস হ'লেহে পাপ স্বীকাৰ কৰিব পাৰি ।

ৰাৱণৰ এনে সৎসাহসৰ অভাৱ হৈছিল । যেতিয়া দুষ্কৰ্ম সাধন কৰা যায় তেতিয়া দুষ্কৰ্মীজনৰ বন্ধুবৰ্গ কঠিন সমস্যাৰ সন্মুখীন হয় । অতীত স্নেহৰ কৃতজ্ঞতা আনুগত্যাবোধ আৰু আত্মীয়তাৰ বশতঃ বহুতে বাধ্য হৈ নিজৰ বিবেকৰ বিৰুদ্ধে গৈও অন্যায়ৰ সমৰ্থন কৰে । অন্যজনে পাপীৰ ক্ৰোধ, ঘৃণা আৰু নিজৰ পশ্চাদৱৰ্তী বিপদকো আওকাণ কৰি পাপিষ্ঠ মনক শুধৰাবলৈ যত্ন কৰে ; আৰু যদি যত্ন নিষ্ফল হয়, তেন্তে ধৰ্ম পৰিহাৰ কৰি পাপীৰ পাপত সহযোগ কৰাতকৈ তেওঁ পাপিষ্ঠৰ সঙ্গকে পৰিত্যাগ কৰে । এনেজনৰ মতে জ্ঞানীজনে কেতিয়াও অধৰ্মক সমৰ্থন কৰিব নালাগে বা অধৰ্মৰ লগত সহযোগ কৰিব নাপায় । পাপীক পাপৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ যত্ন নকৰাটো বা পাপৰ লগত সহযোগ কৰাটো প্ৰকৃত অধৰ্মৰ কাম ।

ৰামায়ণত কুম্ভকৰ্ণ আৰু বিভীষণে এই দুটা পৃথক আদৰ্শ দাঙি ধৰিছে । ৰাৱণে যদি বিভীষণক এইদৰে ক'লেহেঁতেন, “আহাঁ, দণ্ডকাৰণ্যালৈ গৈ সীতাক হৰণ কৰি আনো” তেন্তে বিভীষণ তাত মান্তি নহ'লহেঁতেন । এই কাৰণেই আমি বিভীষণক শ্ৰদ্ধা কৰোঁ ।

বিভীষণে ৰাৱণৰ মন ঘূৰাবৰ বাবে এইদৰে কৈছিল : “অন্ততঃ এতিয়া সীতাক ঘূৰাই দি আপুনি সুখেৰে থাকক । ৰামে নিশ্চয় আপোনাক ক্ষমা কৰিব । ধৰ্মৰ পথ অৱলম্বন কৰক ।” ৰাৱণে কৰ্ণপাত নকৰিলে । বিভীষণ পাপৰ বৈৰী, তেওঁ উপায় নেপাই দুৰ্বৃত্ত ৰাৱণৰ মহাপাতকৰপৰা নিজক আঁতৰাই নিলে । সেইদেখি বিভীষণৰ চৰিত্ৰত দোষ ধৰা ভুল হ'ব । আৰু ধৰ্মত আমাৰ আস্থা ক্ষীণ ।

কিন্তু আনহাতে আমি কুম্ভকৰ্ণৰ চৰিত্ৰত খুঁত দেখা পাওঁনে ? ইয়াতো আমি হয় দিব নোৱাৰোঁ । যিসকল মহৎ যোদ্ধা পৰাজয় সুনিশ্চিত জানিও নিঃস্বাৰ্থ প্ৰভুভক্তি আৰু মৰণত শৰণাপন্ন হয় তেওঁলোকৰ ভিতৰৰে কুম্ভকৰ্ণ এজন । সেইকাৰণে আমি তেওঁৰ ত্ৰুটিকো মৰিষণ কৰোঁ ।

কুম্ভকৰ্ণৰ ওপৰত দোষ আৰোপ কৰিব নোৱাৰোঁ বুলি আমি বিভীষণক দোষী সাব্যস্ত কৰাটোও অনুচিত হ'ব । ধৰ্মৰ বিপক্ষে যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰি আনন্দ প্ৰকাশ কৰা আৰু বিভীষণক কলঙ্কিত কৰিব খোজা মানুহৰ আজিকালি অভাৱ নাই । সেই কাৰণেই এই সৰল বিষয় বস্তুটিৰ বাহুল্য দিয়া হ'ল ।

বন্ধুবৰ্গৰ তথা জ্ঞাতিবৰ্গৰ স্নেহ আৰু সহানুভূতিৰপৰা বঞ্চিত হোৱাৰ ভয়ত মানুহ পাপৰপৰা আঁতৰি থাকে । এই ভয়েই সজ চৰিত্ৰৰ উদ্দীপক । এনে ভয় আঁতৰিলে সমাজৰ দুৰ্যোৰ ক্ষতি হ'ব । যি বিভীষণক বিশ্বাসঘাতক বুলি বিশ্বাস কৰে তেওঁ এই তথ্য উপলব্ধি কৰা নাই । পোনপ্ৰথমতে ৰাৱণেই । অৱশ্যে তেৱেঁই একমাত্ৰ নহয় । পিছত আনেও বিভীষণক কৃতঘ্ন আখ্যা দিয়ে । পাপ আচৰণ কৰোঁতে যি জ্ঞাতিবৰ্গৰ সমৰ্থন বিচাৰে তেনে মানুহে বিভীষণৰ চৰিত্ৰত খুঁত উলিয়ায় । কিন্তু বিভীষণে কৃতঘ্নতাৰ অভিযোগলৈ কেৰেপ নকৰিলে । তেওঁৰ পথো যে সহজ নহয় তাকো আমি দেখিবলৈ পাম ।

বান্দৰ সেনাপতিয়ে সমুদ্ৰৰ উত্তৰকূলত থিয় হৈ হঠাতে মেৰু পৰ্বতৰ শৃঙ্গৰ দৰে আকাশত সোণালী পোহৰ দেখা পালে । এই পোহৰ স্থিত । গতিকেই বিজুলী নহয় ।

পোহৰৰ মাজেদি পাঁচোটা ডাঙৰ ৰাক্ষসৰ মূৰ্তি দেখা গ'ল । বান্দৰৰ ৰজা আৰু সৈন্যাধ্যক্ষ সুগ্ৰীৱে মূৰ্তি কেইটালৈ চাই ক'লে, "ইহঁত শত্ৰুক শালিবলৈ লঙ্কাৰপৰা অহা ৰাক্ষস । তাত সংশয় নাই ।"

ইয়াকে শুনি বান্দৰ যোদ্ধাবিলাকে গছ আৰু শিল গোটাই ল'লে । সিহঁতে ক'লে, "আমি যাওঁ বলা । সিহঁতক আমি আকাশতে বধ কৰিম ।"

লাহে লাহে বিভীষণ আৰু তেওঁৰ চাৰিজন অনুগামীয়ে মাটিত পদাৰ্পণ কৰিলেহি । বান্দৰৰ কথা শুনিবলৈ পাই তেওঁ স্থিৰভাৱে ধৈৰ্য ধৰি স্পষ্ট ভাষাৰে ক'লে :

"ৰাক্ষসৰ দুৰাচাৰী ৰজা ৰাৱণৰ ভায়েক বিভীষণ আপোনালোকৰ আগত উপস্থিত হৈছোঁহি । সীতা হৰণকাৰী আৰু জটায়ু হত্যাকাৰী দুৰ্দান্ত ৰাৱণে

মই ভাতৃ। পাপ অভিসন্ধিৰপৰা ৰাৱণৰ মন ঘূৰাবলৈ মই মিছাই যত্ন কৰিলোঁ। সীতাক ৰামৰ হাতত গতাই দি ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈকো বৃথা পৰামৰ্শ দিলোঁ।. প্ৰত্যুত্তৰত তেওঁ মোক প্ৰকাশ্যে নিন্দা কৰিলে আৰু অপযশ দিলে। সেই কাৰণেই মই আপোনালোকৰ আগত উপস্থিত হৈছোঁহি। ৰাজ্য, স্ত্ৰী, পুত্ৰ সকলোকে পৰিত্যাগ কৰি মই ৰামৰ চৰণ সেৱা কৰিবলৈ আশ্ৰয় মাগিছোঁ। মোৰ প্ৰাৰ্থনা, এই সংবাদ ৰামক দিয়ে যেন।"

সুগ্ৰীৱে বিভীষণৰ সবল বিশ্বাসক বিপৰীত বুজিলে। তেওঁ ৰামক এইদৰে ক'লে, "ৰাৱণৰ ভায়েক বিভীষণে চাৰিজন ৰাক্ষস লগত লৈ আপোনাৰ আশ্ৰয় বিচাৰি আহিছে। তেওঁবিলাক আপোনাৰ অপেক্ষাত আছে। আপুনি সৰ্ববিশাৰদ। এতিয়া কি কৰিব লাগে বিবেচনা কৰক। ৰাক্ষসবিলাক ছলনাত পটু। সিহঁতে নিজকে অদৃশ্য কৰিব পাৰে আৰু নানান প্ৰতাৰণা কৰিবও পাৰে। দূৰৈৰ বল-কৌশল সিহঁতৰ ষোল-অনাই আছে। সিহঁত বিশ্বাসৰ অযোগ্য। মোৰ বিশ্বাস যে ৰাৱণে নিজে এই ৰাক্ষসকেইটাক গুপ্তচৰ হিচাপে পঠিয়াইছে।"

"ধ্বংসাত্মক অভিপ্ৰায়েৰে সিহঁত আমাৰ মাজলৈ আহিছে। অথবা সিহঁতে আমাৰ ছাউনীত থকা মুখীয়ালকেইজনক হত্যা কৰাৰ উদ্দেশ্য লৈ আহিছে। বিভীষণে যিহকে কওক, এই কথা আমি পাহৰিব নোৱাৰোঁ যে তেওঁ আমাৰ শত্ৰুৰ ভায়েক। দুৰাচাৰী ৰাক্ষসকুলত তেওঁৰ জন্ম। তেওঁ কেনেকৈ বিশ্বাসভাজন হ'ব পাৰে? মোৰ বিশ্বাস ই কেৱল ৰাৱণৰ ছলনা। বিভীষণ আৰু তেওঁৰ লগৰীয়া কেইটাক এতিয়াই বধ কৰা শ্ৰেয়ঃ। আমাৰ ছাউনীত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ দিলে তেওঁ প্ৰথম সুযোগতে বিশ্বাসঘাতকতা কৰি নিজৰ দেশলৈ উলটি যাব। ৰাৱণৰ ভায়েক আৰু তেওঁৰ অনুগামী কেইজনক আমি এতিয়াই বধ কৰোঁ। আপুনি কেৱল অনুমতি দিয়ক।"

ৰাক্ষসক দেখি হোৱা ধাৰণাকে সুগ্ৰীৱে ৰামৰ আগত প্ৰকাশ কৰিলে আৰু ৰামৰ উত্তৰলৈ বাট চাই ৰ'ল।

সুগ্ৰীৱৰ কথা ৰামে কাণপাতি শুনিলে। তাৰ পিছত হনুমান আদি মুখীয়ালসকললৈ চাই ৰামে ক'লে, "আপোনালোকে কূটনীতিত বিশাৰদ ৰজাৰ কথা শুনিলে। ৰাৱণৰ ভায়েক আহি আমাৰ অনুগ্ৰহ প্ৰাৰ্থনা কৰিছে। এই বিষয়ত আপোনালোকৰ মনোভাব জানিব খুজিছোঁ। সন্ধিক্ষণত বন্ধুৰ উপদেশ ল'ব লাগে। আপোনালোকৰ আন্তৰিক উদ্দেশ্য কি মোক স্পষ্টকৈ জনাওক।"

বান্দৰ-ৰাজপুত্ৰ অঙ্গদে ক'লে, "তেওঁ আমাৰ শত্ৰুপক্ষৰপৰা আহিছে। তেওঁ স্ব-ইচ্ছাৰে আহিছে নে শত্ৰুৱে তেওঁক ইয়ালৈ পঠিয়াইছে আমি নাজানো। তেওঁক প্ৰথমতেই প্ৰত্যাখ্যান কৰাটো বোধকৰোঁ যুক্তিসঙ্গত নহ'ব। আনহাতে বিনা পৰীক্ষাই আশ্ৰয় দিয়াটোও বিপজ্জনক। তেওঁক অনিষ্ট কৰিবলৈ সুযোগ নিদিয়াকৈ অন্ততঃ তেওঁৰ আচৰণ লক্ষ্য কৰি চাওঁ। যদি তেওঁৰ মতিগতি সন্দেহজনক হয় তেন্তে আমি তেওঁক বহিষ্কাৰ কৰিম নাইবা হত্যা কৰিম। তেওঁ যদি বন্ধুৰ যোগ্যতা আৰু সবল বিশ্বাস প্ৰতিপন্ন কৰে তেন্তে তেওঁক গ্ৰহণ কৰিম।" এইদৰে বালীনন্দনে যুক্তি দেখুৱালে।

মহাবীৰ শৰভে ক'লে, "পিছত মীমাংসা কৰিবলৈ থৈ তেওঁক বৰ্তমান প্ৰৱেশ কৰিবলৈ দিয়াটো মোৰ বোধেৰে নিৰাপদ নহ'ব। এতিয়াই তেওঁক সূক্ষ্ম বুদ্ধিযুক্ত চৰৰ দ্বাৰা পৰীক্ষা কৰোৱাই কি কৰা উচিত হ'ব তাক সিদ্ধান্ত কৰি পেলোৱা ভাল।"

জাম্ববানে ক'লে, "পৰীক্ষাৰদ্বাৰা এনেজনৰ মন বুজিব নোৱাৰি। তেওঁ যদি বিশ্বাসঘাতকতাৰ অভিপ্ৰায় গুপ্ত কৰি থৈ ইয়ালৈ আহিছে তেন্তে কোনো পৰীক্ষাৰদ্বাৰা সত্য নিৰূপণ কৰিব পৰা নহ'ব। ৰাৱণ আমাৰ অজ্ঞাত বৈৰী। তেওঁৰ ভায়েকে কৈছে যে হঠাৎ ককায়েকৰ লগত বিচ্ছেদ ঘটাত তেওঁ ইয়ালৈ আহিছে। এনে আকস্মিক ভ্ৰাতৃ-বিচ্ছেদ বুজিবলৈ কঠিন।"

"আমি এতিয়াও সমুদ্ৰ পাৰ হোৱা নাই। এই পাৰত থাকোঁতেই আমাৰপৰা নিৰাপত্তা প্ৰাৰ্থনা কৰাৰ কি কাৰণ থাকিব পাৰে। ই শঙ্কাজনক, ৰাক্ষসকুল ছলনাপ্ৰিয়। মোৰ মতে তেওঁক প্ৰৱেশ কৰিবলৈ দিয়াটো উচিত নহ'ব।"

মৈন্দই ক'লে, "সন্দেহত আমি অভ্যাগতক কিদৰে প্ৰত্যাখ্যান কৰোঁ? সূক্ষ্ম পৰীক্ষাৰ পিছতহে তেওঁৰ প্ৰতি আমাৰ আচৰণ কেনে হ'ব পাৰে নিৰ্ণয় কৰা যাব পাৰে। তেওঁ কৈছে যে তেওঁ ৰাৱণৰ সঙ্গ বৰ্জন কৰি আমাৰ কাষলৈ আহিছে। আমি এই কথাৰ সত্যতা নিৰূপণ কৰিব পাৰোঁ। আমাৰ মাজৰ কোনোবাই তেওঁৰ লগত আলাপ কৰি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰা ভাল হ'ব। এই কাৰ্য কৰিবলৈ আমাৰ যথেষ্ট দক্ষতা আছে।"

তাৰ পিছত ৰামে জ্ঞানবীৰ হনুমানলৈ চালে।

পঁয়ষষ্ঠি অধ্যায়

তোমাৰ চৰণে লৈলো শৰণ

ৰামৰ নিৰ্দেশত হনুমানে স্পষ্টকৈ শ্ৰুতিমধুৰ আৰু অৰ্থপূৰ্ণ ভাষাৰে এইদৰে নিজৰ অভিমত প্ৰকাশ কৰিলে, “প্ৰভু! আপুনি আমাৰ ওচৰত মন্ত্ৰণা বিচাৰিছে কিয়? আপোনাৰ কোনো বিষয় অজ্ঞাত নহয়। আনকি আপোনাক দিবলৈ বৃহস্পতিৰো বুদ্ধি নাই। যদি বিভীষণক প্ৰৱেশ কৰিবলৈ দিয়া বিপজ্জনক, তেন্তে পৰীক্ষাৰদ্বাৰা সেই বিষয়ত নিশ্চিত হৈ কিবা এটা কৰা ভাল হ'ব। পৰীক্ষাৰ বাবে সময় বা সুযোগ ক'ত? বিশেষকৈ বিভীষণ লুকাই-চুৰকৈ আমাৰ ওচৰলৈ অহা নাই। তেওঁ দেখাদেখিকৈ আৰু স্পষ্ট অভিপ্ৰায় লৈ আমাৰ ওচৰলৈ আহিছে। গুপ্তচৰে তেওঁৰ বিষয়ে কি তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰিব? কোনো কোনোৱে কয় যে তেওঁৰ আকস্মিক আবিৰ্ভাৱ সন্দেহজনক। কিন্তু কিয়? বিভীষণ যদি ৰাৱণৰ প্ৰতি বিৰক্ত হৈছিল আৰু ৰাৱণৰ পৰাজয় আৰু কলঙ্ক সুনিশ্চিত বুলি দূৰদৰ্শিতাৰে দেখা পাইছিল তেন্তে ইয়াত আচৰিত হোৱাৰ কাৰণ ক'ত? তেওঁ যদি আপোনাৰ বীৰত্ব, মহত্ত্ব আৰু সুনিশ্চিত বিজয় আগতীয়াকৈ উপলব্ধি কৰিছে তেন্তে ইয়াত আশ্চৰ্য হ'বৰ কাৰণ ক'ত?

“বিভীষণ অহা ক্ষণ আৰু তেওঁ অহা ধৰণলৈ চালে মোৰ ধনিষ্ঠা মাত্ৰও সন্দেহ নহয়। সোমাবলৈ দিয়াৰ আগতে তেওঁক যথাযথ প্ৰশ্ন কৰি উত্তৰ পৰীক্ষা কৰাৰ কথা কোনোৱে কৈছে। কিন্তু সন্দেহ কৰা বুলি বুজিব পাৰিলে তেওঁ কথা-বতৰা নোকোৱা হ'ব আৰু স্বাভাৱিক আচৰণ লুকুৱাই পেলাব। তেওঁ তেতিয়া ভাবিব যে আমি কেৱল তেওঁৰ দোষ ধৰিবলৈহে যত্ন কৰিছোঁ। গতিকে তেওঁৰ প্ৰকৃত ৰূপ তেতিয়া প্ৰকাশ নহ'ব।

“সৌহাৰ্দ্য প্ৰাৰ্থী ৰাক্ষসজনৰ মুখেদি যি শুনিলো তাত মোৰ সংশয় নুপজিল। তেওঁৰ সতৰ্কতাবিহীন চাৱনিয়ে নিৰ্দোষ মনৰ পৰিচয় দিয়ে। জ্ঞানীজনে কয় যে মুখেই মনৰ দাপোণ। মোৰ এনে বিশ্বাস হৈছে যে বিভীষণ প্ৰকৃততে আপোনাৰ শৰণাপন্ন হ'বলৈহে ইয়ালৈ আহিছে। তেওঁৰ কাৰ্যকলাপত আচৰিত হ'বৰ প্ৰয়োজন নাই। তেওঁ ৰাৱণৰ প্ৰকৃত দুৰ্বলতা বুজি পাইছে।

তেওঁ বুজিছে যে লঙ্কেশ্বৰৰ পতন অদৃষ্টৰ লিখনি। তেওঁ এইটোও শুনিছে যে আপুনি বালীক বধ কৰি সুগ্ৰীৱক ৰজা পাতিছে। তৰ্ক স্থলত যদি কোৱা যায় যে লঙ্কাৰ ৰাজপাট দখল কৰাটোৱেই তেওঁৰ অভিপ্ৰায় তেনেহ'লেও তাত কোনো দোষ দেখা নেযায়। বৰঞ্চ এনে আকাংক্ষাৰ ভবিষ্যতে তেওঁৰ আনুগত্য সুদৃঢ় হ'ব মাথোন। গতিকে মোৰ বোধেৰে তেওঁক প্ৰৱেশ কৰিবলৈ দিয়াটো উচিত হ'ব।"

বান্দৰ সেনাপতিবিলাকে এইদৰে বিভিন্ন মত প্ৰকাশ কৰিলে।

কুম্ভকৰ্ণৰ আচৰণত সাধাৰণ নীতিজ্ঞান প্ৰকাশ পায়। তেওঁৰ কাম সহজ আৰু সকলোৱে ইযাৰ তাৎপৰ্য বুজিব পাৰে। কিন্তু বিভীষণে উচ্চ পৰ্যায়ৰ নীতিজ্ঞান প্ৰদৰ্শন কৰিলে। তেওঁৰ পথ অধিক কঠিন আৰু তেওঁ সহজতে নিন্দনীয় হ'ব পাৰে। ৰাৱণৰ পাপ কাৰ্যত তেওঁৰ অন্তৰৰ বিননি তেওঁ শুনিবলৈ পাইছিল। আনে তেওঁৰ দুখ নুবুজে। জনসাধাৰণে তেওঁৰ অৱস্থালৈ চাই সহানুভূতি নজনায়। সেইদেখি বান্দৰবিলাকে তেওঁৰ মনৰ সংঘাত বুজি নেপালে। আনকি আজিও বিশদ ব্যাখ্যা নিদিলে মানুহে বিভীষণৰ চৰিত্ৰ শুদ্ধকৈ উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰে।

ৰামে মনোযোগ দি বান্দৰ সেনাপতিবিলাকৰ বিভিন্ন মত শুনিলে। শেষত হনুমানৰ কথা শুনিলত তেওঁ আনন্দ পালে।

ধৰ্মত ৰামৰ স্থিৰমতি। তেওঁ হনুমানৰ কথাত সন্তোষ লভিলে। কৰ্তব্য পালনৰ বেলিকা যেতিয়া মিত্ৰজনে মীমাংসাত সমৰ্থন জনায় তেতিয়া সৎজন আনন্দিত হয়।

ৰামে ক'লে, "যদি কোনোবাজন মিত্ৰভাৱে উপস্থিত হয় তেন্তে তেওঁক মই কেনেকৈ প্ৰত্যাখ্যান কৰিম? এনে কাম মোৰ কাৰণে ধৰ্ম বিগৰ্হিত। আপোনালোক মোৰ মিত্ৰবৰ্গই এই কথা জনা উচিত। শৰণাগতৰ সৰ্বদোষ মাৰ্জনীয়।"

কিন্তু সুগ্ৰীৱ সন্তুষ্ট নহ'ল। তেওঁ ক'লে, "এই ৰাক্ষসে নিজেই কৈছে যে ককায়েকৰ পৰাজয় সুনিশ্চিত বুলি জানি তেওঁ সঙ্গত্যাগ কৰিছে। বিপদত আপোন ককায়েকক যি এৰি থৈ আহিছে এনেজনৰ ওপৰত কেনেকৈ আস্থা ৰাখিব পাৰি?"

বাল্মীকিয়ে কৈছে যে সুগ্ৰীৱৰ এই কথা শুনি ৰামে লক্ষ্মণৰ ফালে চাই লাহেকৈ মিচিকিয়া হাঁহি মাৰিলে। বিভীষণৰ ওপৰত দোষাৰোপ কৰোঁতে সুগ্ৰীৱে নিজৰ ককায়েকৰ প্ৰতি কেনে আচৰণ কৰিছিল তাক পাহৰি গৈছিল। এই কথা সুঁৱৰিহে ৰামে তেনেকৈ হাঁহিছিল।

ৰামে সুগ্ৰীৱক ক'লে, "আপোনাৰ কথাৰ অৰ্থ বুজিছোঁ। কিন্তু শুনক। ৰজাই স্বভাৱতে ভায়েকক আৰু দাঁতি-কাষৰীয়া ৰজাক সন্দেহৰ চকুৰে চায়। এনেকৈ সন্দেহ নকৰা সজ ৰজাৰ সংখ্যা বিৰল। প্ৰায় ৰজাই ভাবে যে, ভায়েকে তেওঁলোকক হিংসা কৰে। এনে অৱস্থাত ৰাৱণে বিভীষণক সন্দেহ কৰা আৰু অপমানিত কৰাত কি বিচিত্ৰতা আছে? এইটোও ঠিক যে লঙ্কাত থাকিলে বিভীষণে বিপদ গণিলেহেঁতেন। সেই গতিকে মোৰ সিদ্ধান্ত এয়ে যে তেওঁ ইয়ালৈ আহি আশ্ৰয় বিচৰাত কু-অভিপ্ৰায় নাই। আৰু আমি যদি স্বীকাৰ কৰি লওঁ যে তেওঁ ৰাৱণৰ পৰাজয় হ'ব বুলি জানি ৰাজপাট লভিবলৈ আকাংক্ষা কৰিছে তেন্তে তাত একো দোষ নাই। বাৰু লক্ষ্মণ, আমি সকলোকে ভৰতৰ নিচিনা হ'ব বুলি আশা কৰিব পাৰোঁনে?"

এইদৰে কৈ ৰামে ভৰতৰ নিঃস্বাৰ্থ স্নেহ সুঁৱৰি ক্ষন্তেক নীৰৱ হ'ল। তাৰ পিছত ক'লে, "জগতত মোৰ নিচিনা ভাগ্যবান কোন আছে? ভৰতৰ নিচিনা ভায়েক কাৰ আছে? মোৰ পিতৃদেৱতা কেনে আছিল। তেখেতৰ মোলৈ ইমান স্নেহ আছিল যে মই অৰণ্যলৈ আহোঁতে তেখেতে প্ৰাণ বিসৰ্জন দিলে। আৰু মোৰ বন্ধুবৰ্গলৈ চাওক। আপোনালোকৰ দৰে মিত্ৰ কাৰ আছে?"

ইমানকে কৈ তেওঁ চকুলো টুকি আকৌ আগৰ বিষয়টো আৰম্ভ কৰিলে, "বিভীষণে ককায়েকক ত্যাগ কৰিলে বুলি আমাকো এদিন পৰিত্যাগ কৰিব, এই যুক্তিত সাৰতত্ত্ব নেদেখোঁ। তেওঁ ককায়েকৰ লগ এৰাৰ কাৰণ আছিল। আনহাতে আমাক এৰাৰ কাৰণ নাই। আমাক লঙ্কা নেলাগে—যদি তেওঁক লাগে, লগাটো স্বাভাৱিক আৰু সেয়া তেওঁ আমাৰ বিজয়ৰদ্বাৰাহে লাভ কৰিব পাৰিব। কূটনীতিৰ পক্ষৰপৰা বিচাৰ কৰিলে বিভীষণৰ মিত্ৰতা প্ৰত্যাখ্যান কৰাটো অযুক্তিকৰ হ'ব।

"কিন্তু তাতোকৈ গধুৰ কাৰণ আছে। যেতিয়া কোনোৱে মোৰ ওচৰত আশ্ৰয় বিচাৰি আহে তেতিয়া মই তেওঁক বিমুখ কৰিব নোৱাৰোঁ। ই মোৰ ধৰ্ম। ইয়াৰ ফলত যদি মোৰ কিবা অনিষ্টও হয় তথাপি মই মূৰ পাতি ল'ম। মোৰ জীৱন বিসৰ্জন দি হ'লেও এই কৰ্তব্য কৰিম। মই কৰ্তব্যচ্যুত হ'ব নোৱাৰোঁ। প্ৰকৃততে মই আপোনাক ক'ব পাৰো যে আনকি ৰাৱণেও যদি মোৰ কাষলৈ আহি আশ্ৰয় বিচাৰে তেওঁকো বিনাসংশয়ে মই গ্ৰহণ কৰিম। এনেস্থলত তেওঁৰ বিজন ভায়েকে মোৰ কোনো অনিষ্ট কৰা নাই তেওঁক কেনেকৈ প্ৰত্যাখ্যান কৰিম? আপুনি যাওক, বিভীষণক ইয়ালৈ লৈ আহক।"

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "প্ৰভু, আপোনাৰ বাক্যত সত্য প্ৰস্ফুটিত হয় । এতিয়া মই আচল কথা উপলব্ধি কৰিছোঁ । মই গৈ বিভীষণক লৈ আহিম । তেবেঁ। আপোনাৰ কাৰণে আমাৰ দৰে প্ৰিয় মিত্ৰ হওক ।" ইমানকে কৈ সুগ্ৰীৱ বিভীষণক আগবঢ়াই আনিবলৈ গ'ল ।

বৈষ্ণৱসকলৰ মতে বিভীষণক সুগ্ৰীৱে ৰামৰ ছাউনীৰ মন্ত্ৰণা ঘৰলৈ নিয়া কাহিনীছোৱা মহাভাৰতত ভগৱদগীতাৰ দৰে গুৰুত্বপূৰ্ণ । এই কাহিনীয়ে এই তত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰিছে ।

পাপী বা পুণ্যবান যিয়েই হওক, যি আশ্ৰয় প্ৰাৰ্থনা কৰি ভগৱানৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পণ কৰে তেনে শৰণাগত ভক্তক ভগৱানে নিজৰ কৰি লয় । আত্মসমৰ্পণ কৰাৰ লগে লগে পাপ ক্ষয় হয় । ভ্ৰান্ত মানৱলৈ এইটো আশাৰ বাণী । বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মতে অতিশয় পাপীজনেও ভগৱানৰ শৰণাপন্ন হৈ পাপৰপৰা উদ্ধাৰ পাবলৈ আশা কৰিব পাৰে ।

এই তত্ত্ব বৈষ্ণৱ ধৰ্মতে আবদ্ধ থকা নাই । আমাৰ দেশৰ তথা জগতৰ সকলো ধৰ্মৰ মাজতে এই তত্ত্ব নিহিত আছে । জগদগুৰুসকলে এই শান্তি আৰু উদ্ধাৰৰ পথ দেখুৱাই বাণী প্ৰচাৰ কৰিছে । কৃষ্ণই কেৱল অৰ্জুনকে এইদৰে কোৱা নাই :

"ভয় দূৰ কৰা । সংশয় মষিমূৰ কৰা । মই তোমাৰ সমস্ত পাতক নাশ কৰিম ।"

জগতত যেতিয়াই ভগৱানে মানুহৰ মুখেদি বাণী শুনাইছে তেতিয়াই তেওঁ এই আশ্বাসবাণী দিছে ।

ৰামে বিভীষণক আদৰি লোৱা বিষয়ে বাল্মীকিয়ে অঙ্কন কৰা দৃশ্যক আমি এনে দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে চাব পাৰোঁ । কবিয়ে কূটনীতিৰ বিধান আৰু শত্ৰু-পক্ষৰপৰা অহা অভ্যাগতৰ পৰীক্ষা বিধি বৰ্ণনা কৰিছে । কপিৰাজ সুগ্ৰীৱ, সুৰুচিসম্পন্ন হনুমান আৰু ধৰ্মৰক্ষক ৰামৰ বচনাৱলীত এই দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ পৰিচয় পোৱা যায় । কূটনীতিৰ উপৰিও আমি প্ৰকৃতি আৰু শিক্ষাৰ প্ৰভাৱত ফুটি উঠা ৰামৰ চৰিত্ৰ আৰু ব্যক্তিত্বৰ আভাস ইয়াত পাওঁ । ৰামে কৈছিল,

"মোৰ শৰণাগত হোৱাজনক মই বিমুখ কৰিব নোৱাৰোঁ । এয়ে মোৰ ধৰ্ম । ৰাৱণো যদি মোৰ শৰণাগত হয় তেওঁকো মই প্ৰত্যাখ্যান নকৰোঁ ।"

ৰামক যি ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ বুলি জ্ঞান কৰে, তেনে মানুহে এই বচন ফাঁকিত শাস্ত্ৰৰ সাৰ দেখা পায় । পৰৱৰ্তী কালত গীতাত কৃষ্ণই যি গভীৰ

আশ্বাসবাণী অৰ্জুনক শুনাইছিল তাকে অযোধ্যাৰ ৰাজপুত্ৰই সুগ্ৰীৱ আৰু বিভীষণৰ সন্মুখত আগতীয়াকৈ ৰামায়ণত দাঙি ধৰিছিল ।

পাপ আৰু অজ্ঞানেৰে পৰিপূৰ্ণ পৃথিৱীৰ কাৰণে এই ঐশ্বৰিক আশ্বাসবাণী সঞ্জীৱনী সুধা আৰু দিব্যজ্যোতি ।

ছয়ষষ্ঠি অধ্যায়

মহা সেতু

ইতিমধ্যে ৰাৱণে নিৰ্বোধতাৰ কাম কৰিলে । তেওঁ সুগ্ৰীৱক ৰামৰ পক্ষৰপৰা ফুচুলাই আনিবলৈ এজন গুপ্তচৰ পঠিয়ালে । এই ৰাক্ষসৰ নাম শুক । শুকে আকাশেদি উৰি গৈ ছদ্মবেশ ধৰি গোপনে সুগ্ৰীৱৰ ওচৰলৈ গৈ বিনয় প্ৰকাশ কৰি ক'লে, “লঙ্কাৰাজ ৰাৱণে আপোনাৰ প্ৰতি স্নেহ আৰু শ্ৰদ্ধাৰ পৰৱশ হৈ মোক আপোনাৰ ওচৰলৈ কটকী পঠিয়াইছে । ৰজাই আপোনালৈ ভ্ৰাতৃত্বৰ ওলগ জনাইছে । আপুনি আৰু ৰাৱণ দুয়ো ৰাজ্যাধিপতি । এনে স্থলত আপোনাৰ উচ্চ পদক পণ কৰি বিক্ৰমশালী ৰজাৰ বিপক্ষে ৰাজ্যভ্ৰষ্ট কুমাৰ এজনৰ স্বাৰ্থৰ লগত জড়িত হোৱাটো যুক্তিযুক্ত হোৱা নাই ।

“ৰাৱণে যদিও ৰামৰ ভাৰ্যাক লোভ কৰি হৰি নিছিল সেই ঘটনাৰ লগত আপোনাৰ কোনো সংশ্ৰৱ দেখা নেযায় । তাৰদ্বাৰা আপোনাৰ কি ক্ষতি হ'ল ? দকৈ গমি চাই আপুনি নিজৰ পথ বাছি লওক । আপুনি সসৈন্যে শীঘ্ৰে কিষ্কিন্ধ্যালৈ উলটি যোৱাটোহে সমীচীন হ'ব ।”

সুগ্ৰীৱে ঘৃণাসূচক বাক্যেৰে উত্তৰ দিলে, “অতি নীচ কথা শুনালা । যোৱা দূত, তুমি তোমাৰ ৰজাক কোৱাগৈ যে তেওঁৰ লগত মোৰ ভ্ৰাতৃবন্ধন হোৱা নাই । তেওঁ দুৰাত্মা আৰু ৰামৰ শত্ৰু গতিকে মোৰো শত্ৰু । আমি তেওঁক আৰু তেওঁৰ দুৰাচাৰী দলটোক পৃথিৱীৰ বুকুৰপৰা আঁতৰাই পেলাবলৈ উদ্যত হৈছোঁ । ৰামৰ ওচৰত গুৰুতৰ দোষ কৰিও জীয়াই থাকিবলৈ আশা কৰাটো তেওঁৰ নিৰ্বোধতা । তেওঁক ক'বা যে তেওঁৰ পৰিত্ৰাণ নাই । এইখিনি কথা মোৰ বুলি জনাবা ।”

সুগ্ৰীৱে ৰাক্ষস গুপ্তচৰক এইদৰে কৈ থাকোঁতে বান্দৰ কেইটামানে তাক ধৰি মাৰপিট কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামে এই দৃশ্য দেখা পাই হকাবধা কৰিলে। আৰু গুপ্তচৰক নিৰ্বিঘ্নে উলটি যাবলৈ দিলে। গুপ্তচৰ লৰালৰিকৈ লঙ্কা পালেগৈ আৰু ৰাৱণৰ আগত তাৰ যাত্ৰাৰ বিষম পৰিণতিৰ কথা জনালে।

বিভীষণৰ আনুগত্য গ্ৰহণ কৰাৰ পিছতে ৰাম আৰু লক্ষ্মণে বিভীষণক লঙ্কাৰ ৰজা পাতিলে। অভিষেক অনুষ্ঠান সমুদ্ৰৰ জলেৰে সম্পন্ন কৰিলে। বিভীষণে ৰামৰ ওচৰত অবিচলিতভাৱে মিত্ৰ হৈ থাকিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিলে। ৰামে বিভীষণৰ আগত প্ৰতিজ্ঞা কৰি ক'লে যে তেওঁ ৰাৱণক বধ নকৰাকৈ অযোধ্যালৈ উলটি নেযায়।

তাৰ পিছত সুগ্ৰীৱ, বিভীষণ আৰু লক্ষ্মণে সমুদ্ৰ পাৰ হোৱা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি স্থিৰ কৰিলে যে প্ৰথমতে তেওঁবিলাকে সমুদ্ৰৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱতাৰ উপাসনা কৰিব আৰু সেই মতে ৰামক জনালে।

ৰামে এই প্ৰস্তাৱত সমৰ্থন জনালে। সাগৰৰ পাৰত দুবৰি বনৰ শয্যা পাতি লৈ ৰামে তাৰ ওপৰত উপবাস কৰি শয়ন কৰিলে। সমুদ্ৰ দেৱতাৰ উদ্দেশ্যে ৰামে ব্ৰত আৰম্ভ কৰিলে আৰু সমুদ্ৰৰ মাজেদি লঙ্কালৈ যাব পৰাকৈ পথ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। তিনি দিন তিনি ৰাতি এইদৰে উপাসনা কৰিও ৰামে কোনো সমিধান নাপালে। তেতিয়া সমুদ্ৰ দেৱতাৰ গৰ্ব দেখি ৰামৰ দুই চকু ৰঙা হৈ পৰিল আৰু লক্ষ্মণলৈ চাই ক'লে, "ক্ষুদ্ৰজনে বিনয় আৰু নম্ৰতাক দুৰ্বলতা বুলি গণ্য কৰে। তেনেজনৰ প্ৰতি-কোমলতা অপপ্ৰয়োগ হয়। বৃথা গৰ্বিত সমুদ্ৰক মই শৰ প্ৰহাৰ কৰি সমুচিত দণ্ড দিম। বৃহৎ মৎস্য ৰাশিৰ মৃত দেহাৰে সমুদ্ৰ পৰিপূৰ্ণ কৰি পেলাম আৰু তাৰ জল শোষণ কৰি দুৰ্গন্ধময় কৰিম। মোৰ ধনু আৰু শৰ আনি দিয়া।"

তাৰ পিছত হাতত ধনু ধৰি প্ৰলয়ৰ উত্তপ্ত বহ্নিৰ দৰে প্ৰচণ্ড মূৰ্তিৰে ৰামে বজ্ৰৰ নিচিনা অমোঘ শৰ সমুদ্ৰৰ গৰ্ভলৈ মাৰি পঠিয়ালে। এই শক্তিশালী অস্ত্ৰই তলিলৈকে সমুদ্ৰখন তোলপাৰ লগালে আৰু সমুদ্ৰত থকা প্ৰাণীবিলাকক প্ৰাণান্ত কৰিলে। সমুদ্ৰৰ জলৰাশিয়ে উৎপীড়িত হৈ যন্ত্ৰণাত ফোপাবলৈ ধৰিলে। ক্ৰোধান্বিত ৰামে যেন অসীম জলৰাশিৰে পৰিপূৰ্ণ সমুদ্ৰখন উত্তপ্ত ধূলিময় জীৱহীন এখন মৰুভূমিলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিলে। সমুদ্ৰ দেৱতাই সহ্য কৰিব নোৱাৰা হ'ল। মেৰু পৰ্বতৰ সিপাৰেদি সূৰ্য উদয় হোৱাৰ দৰে সমুদ্ৰ দেৱতাও উজ্জ্বল ৰূপ ধৰি ৰামৰ আগত আৱিৰ্ভাৱ হ'ল।

কৰযোৰে সাগৰেই ক'লে, "প্ৰভু, বায়ু, আকাশ, পৃথিৱী, অগ্নি আৰু ব্ৰহ্মাণ্ডৰ সকলো উপাদান প্ৰকৃতিৰ নিয়মত বশৱৰ্তী। ময়ো তেনেকৈ প্ৰকৃতিৰ নিয়মৰ অধীন। মই পাৰাপাৰবিহীন, অতলস্পৰ্শ, জলপূৰ্ণ আৰু দুৰ্লংঘ্য। এয়ে মোৰ স্বভাৱ। মোৰ প্ৰকৃতিৰ পৰিবৰ্তন ঘটাওঁ কেনেকৈ? কিন্তু মই ইয়ানেই মাথোন কৰিব পাৰোঁ। বান্দৰবিলাকক শিল আৰু গছ-গছনি-বিলাক গোটাই আনি সেতু বান্ধিবলৈ আদেশ দিয়ক। ময়ো তেতিয়া শিল আৰু গছ-গছনিবিলাক যথাস্থানত থোৱাত সহায় কৰিম। সেতু বন্ধাৰ উপযুক্ত স্থান মই দেখুৱাই দিম।

"সৌৱা আপোনাৰ লগত বিশ্বকৰ্মাৰ পুত্ৰ নল। এই পথ নিৰ্মাণ কৰিবলৈ তেওঁ সম্পূৰ্ণ সক্ষম। আপোনাৰ জয় হ'ক।"

ৰামে স্বভাৱসুলভ দয়াৰে সমুদ্ৰ দেৱতাৰ ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা আৰু সাহায্যৰ প্ৰতিশ্ৰুতি গ্ৰহণ কৰিলে। তাৰ পিছত ৰামৰ আদেশ মতে সকলোটি কামত লাগিল। হেজাৰ হেজাৰ বান্দৰে মহা উদ্যমেৰে সেতু বান্ধিবলৈ ধৰিলে আৰু অলপ সময়ৰ ভিতৰতে সেতু নিৰ্মাণ হ'ল।

বাল্মীকিয়ে বাহুল্যকৈ সেতু বন্ধা দৃশ্য বৰ্ণাইছে। এই বিৰাট পৰিকল্পনা কাৰ্যকৰী কৰোতে যি শব্দ আৰু বিশৃংখলা ঘটিছিল তাৰ লগে লগে সুৰ মিলাই মহাতৃপ্তিৰে কবিয়ে গীত গাইছে। বান্দৰবিলাকে পৰ্বত আৰু অৰণ্যলৈ গৈ পাহাৰ আৰু গছ-গছনি খহাই আনি সাগৰৰ পাৰত থলেহি। ডাঙৰ বান্দৰে ডাঙৰ শিলৰ চপৰা সাগৰৰ মাজলৈ দলিয়াই দিলে। শিল সাগৰত পৰোতে পানীৰ ছিটিকনিয়ে আকাশ চুইছিলগৈ। নলে থিয় হৈ কাৰ্য পৰিচালনা কৰিলে। দলপতিবিলাকে নিজৰ নিজৰ দলবিলাকক সক্ৰিয় কৰি থলে। শিল আৰু গছ-গছনিৰে যেতিয়া ভেটিটো হ'ল তাৰ ওপৰত বাঁহ-বন দি সমান কৰিলে। সেতু বান্ধোতে বান্দৰবিলাকে যি তুমুল শব্দ কৰিছিল সেই কোলাহলত সমুদ্ৰৰ গৰ্জনো তল পৰি গৈছিল।

সেতু সমাপ্ত হ'ল। আকাশৰ হাতীপটিৰ দৰে নতুন পথ সাগৰত জিলিকি পৰিল। স্বৰ্গত দেৱগণ আৰু মৰ্ত্যত বান্দৰবিলাকে কিৰীলি পাৰিবলৈ ধৰিলে। দেৱতা আৰু ঋষিসকলে আশীষ বচন গাবলৈ ধৰিলে।

তাৰ পিছত সকলোটি সেতুৰ ওপৰত উঠিল। হনুমানে ৰামক আৰু অঙ্গদে লক্ষ্মণক কান্ধত তুলি নিলে। বান্দৰ সেনা সমুদ্ৰ পাৰ হ'ল।

ইয়াত এটি সাৰ কথা লুকাই আছে ? ৰামে ধনু লৈ থিয় হওঁতে সমুদ্ৰ দেৱতাই তেওঁক সেৱা কৰি এইদৰে কৈছিল, “প্ৰিয় ৰামচন্দ্ৰ ! ক্ষিতি, অপ্, তেজ, মৰুৎ, ব্যোম—এই পঞ্চভূত প্ৰকৃতিৰ নিয়মৰ অধীন। পুৰস্কাৰৰ প্ৰলোভনত বা শক্তিৰ ভয়ত পৰি মোৰ প্ৰকৃতি এৰিব পাৰোনে ? পানী গোট মাৰি মাটিৰ চপৰা হ'ব পাৰেনে ? বা সমুদ্ৰৰ পানী পুখুৰীৰ দৰে বান্ধ কৰি আপোনাক যাবলৈ বাট উলিয়াই দিব পাৰোনে ?”

সমুদ্ৰপতিয়ে বিনীতভাৱে প্ৰকৃতিৰ নিয়ম উলংঘন কৰাৰ বিপক্ষে যুক্তি দেখুৱালে ।

বাল্মীকিয়ে সমুদ্ৰৰ মুখেদি এটি ধৰ্মমত প্ৰকাশ কৰিছে । কবিয়ে ঈশ্বৰ আৰু প্ৰকৃতিৰ ভিতৰত থকা আদিম সম্বন্ধ প্ৰকাশ কৰিছে । ঈশ্বৰৰ বিধান প্ৰকৃতিৰ ভিতৰেদি প্ৰকাশ হয়। ব্ৰহ্মাণ্ড স্বয়ং পৰিচালিত হ'বৰ কাৰণে প্ৰকৃতিৰ নিয়মৰ সৃষ্টি হ'ল । পঞ্চভূত, নিৰ্জীৱ আৰু সজীৱ জগতে স্বকীয় শৃংখলাৰ নিয়ম মানিবই লাগিব ।

হিন্দুশাস্ত্ৰৰ মতে প্ৰকৃতি, কাৰণ আৰু কাৰ্যৰ অবিচ্ছেদ্য যোগাযোগ আৰু অনুবৰ্তিতা পদাৰ্থৰ গুণ আৰু কৰ্মৰ বিধান এই সকলোটিকে ঈশ্বৰে চিৰস্থায়ীকৈ নিৰ্দিষ্ট কৰি থৈছে ।

প্ৰকৃতি ঈশ্বৰৰ সাক্ষী স্বৰূপ । প্ৰকৃতিৰ নিয়মক বাদ দি থৈ ঈশ্বৰ-অস্তিত্ব প্ৰমাণ কৰা নোৱাৰি ।

ভগৱদ্‌গীতাৰ নৱম অধ্যায়ত এই তত্ত্ব সুন্দৰকৈ ব্যাখ্যা কৰা আছে । তাত কৈছে, “মোৰ তত্ত্বাৱধানত প্ৰকৃতিয়ে স্থাৱৰ আৰু অস্থাৱৰ সকলো বস্তুকে উদ্ভৱ কৰে আৰু এই কাৰণৰপৰাই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড প্ৰকাশ পায় ।”

এই তত্ত্বকে বাল্মীকিয়ে সমুদ্ৰৰাজৰ মুখেদি সংক্ষিপ্তকৈ কোৱাইছে ।

বৃদ্ধ ৰাক্ষস মাল্যবানে ৰাৱণক অন্যায় কাৰ্যৰপৰা বিৰত কৰিবলৈ বহুতো বুজালে । মাল্যবানে ক'লে, “আপোনাৰ সৌভাগ্যৰ কাল উত্তীৰ্ণ হৈছে । আপোনাৰ পাপৰ ফল ধৰিছে আৰু প্ৰতিভা ম্লান হৈছে । দেৱতাৰপৰা লাভ কৰা বলত আপুনি আস্থা ৰাখিব নোৱাৰে । শত্ৰুৰ লগত সন্ধি কৰক ।

---

* ময়াধ্যক্ষেণ প্ৰকৃতিঃ সূয়তে সচৰাচৰম্ ।
হেতুনানেন কৌন্তেয় জগদ্বিপৰিবৰ্ত্ততে ॥ (গীতা, ৯।১০)

অগণন বান্দৰ আৰু ভালুকৰ সেনাবাহিনীলৈ চাই পঠিয়াওক। অপূৰ্ব কৌশলেৰে ক্ষিপ্ৰগতিৰে নিৰ্মাণ কৰা সেতুলৈ এবাৰ চাই পঠিয়াওক। মোৰ ধাৰণা হৈছে, ৰাম বিষ্ণুৰ নৰৰূপী অৱতাৰ।"

এনে কথা সহ্য কৰিবলৈ ৰাৱণৰ ধৈৰ্য নাই। তেওঁ ক'লে, "আপোনাৰ কথা শুনি তিতা লাগিছে। আপুনিও শত্ৰুপক্ষৰ লগ লগা যেন পাইছোঁ। মানুহ জাতি দুৰ্বল প্ৰাণী বুলি নেজানেনে? নিজৰ বাপেকে নিৰ্বাসন দিয়া এজন দুৰ্দশাগ্ৰস্ত মনুষ্যক আপুনি ভয় কৰে কিয়? আৰু যি বান্দৰ আৰু ভালুক সৈন্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছে তেনে মানুহকো আপুনি ভয় কৰে কিয়? আপোনাৰ মতিগতি দেখি মোৰো লাজ লাগিছে। নহ'লে এনে হ'ব পাৰেনেকি যে আপুনি মোৰ মুখ দেখি ভাল নেপায়? আপুনি মোৰ আগত এনে কথা কয় কিয়? মই ৰামৰ আগত শিৰ দোৱাব নোৱাৰোঁ। যদি ভুল বা অবৈধ কাৰ্যও কৰিছোঁ তথাপি মই মত পৰিবৰ্তন কৰিব নোৱাৰোঁ। ই মোৰ স্বভাবজাত গুণ। তাৰ অন্যথা নহয়। ৰামৰ ওচৰত সন্ধি প্ৰাৰ্থনা কৰাতকৈ মই বৰঞ্চ যুদ্ধক্ষেত্ৰত মৃত্যুক বৰণ কৰিম।"

মাল্যবানে ক'লে, "আপুনি বিবেচনা কৰি যি ভাল দেখে কৰক। ৰজাৰ জয় হওক। মহাৰাজ ৰাৱণৰ জয় হওক।" এইদৰে কৈ তেওঁ প্ৰস্থান কৰিলে। মাল্যবান ৰাৱণৰ ককাক।

ৰাৱণে চিন্তা কৰি সেনাপতিবিলাকক যুদ্ধক্ষেত্ৰত নিযুক্ত কৰিলে। প্ৰহস্তক পূব দুৱাৰত, মহাবীৰ্য, মহাপাৰ্শ্ব আৰু মহোদৰক দক্ষিণ দুৱাৰত, যাদুবিদ্যা বিশাৰদ ইন্দ্ৰজিতক পশ্চিম দুৱাৰত থৈ ৰাৱণ নিজে উত্তৰ দুৱাৰত থাকিল। মহাবলী বিৰূপাক্ষক মহানগৰীৰ সৈন্যাধ্যক্ষ পাতিলে।

সৈন্যবিলাকক আৰু সেনাপতিইঁতক নিৰ্দিষ্ট স্থানত নিয়োগ কৰি ৰাৱণে বিজয় সুনিশ্চিত বুলি ভাবিলে। তেওঁৰ অন্তিম কাল চাপি অহাৰ কাৰণে কাৰো পৰামৰ্শ গ্ৰাহ্য নকৰিলে আৰু নিৰ্বোধভাৱে নিজক অজেয় জ্ঞান কৰিলে। কেৱল ৰজাৰ মনোৰঞ্জন কৰিবৰ কাৰণে মন্ত্ৰীবৰ্গ বিজয়ধ্বনি কৰি ঘৰাঘৰি গুচি গ'ল।

ইফালে ৰামে সুগ্ৰীৱ, বিভীষণ আৰু অন্যান্য বন্ধুবৰ্গৰ লগত মন্ত্ৰণা কৰিলে। বিভীষণে গুপ্তচৰৰ যোগেদি গোটোৱা ৰাৱণৰ সৈন্য পৰিবেশৰ বাতৰি দিলে। তেওঁ ক'লে, "বল, বীৰ্য আৰু পৰিমাণত ৰাৱণৰ এই সেনাবাহিনীটোৱে এসময়ত কুবেৰৰ বিপক্ষে প্ৰয়োগ কৰা সেনাবাহিনীকো চেৰ পেলাইছে। তথাপি ৰামৰ বিজয়ত মোৰ সংশয় নাই।"

ৰামে সৈন্যবিলাকৰ স্থান নিৰূপণ কৰি দিলে। প্ৰত্যেক সেনাপতিৰ যুদ্ধক্ষেত্ৰ নিৰ্ণয় কৰি দিয়া হ'ল। তেওঁ নীলক পূব দুৱাৰত প্ৰহস্তৰ বিপক্ষে যুঁজিবলৈ ক'লে। অঙ্গদে দক্ষিণ দুৱাৰত মহাপাৰ্শ্ব আৰু মহোদৰৰ লগত যুঁজিবলৈ আদেশ পালে। যাদুবিদ্যা বিশাৰদ ইন্দ্ৰজিতৰ বিপক্ষে পশ্চিম দুৱাৰত হনুমানক নিযুক্ত কৰা হ'ল। ৰাম আৰু লক্ষ্মণে জগতৰ ভীতিস্বৰূপ ৰাৱণৰ লগত সন্মুখ ৰণ দি লঙ্কাৰ উদ্দেশ্যে অভিযান পৰিচালনা কৰিব। সুগ্ৰীৱ, জাম্ববান আৰু বিভীষণে সৈন্যবাহিনীৰ পিছত থিয় দিব।

ৰাতিটোৰ কাৰণে সৈন্যবাহিনীয়ে সুবেল পৰ্বতত বিশ্ৰাম কৰিলে। পিছদিনা ৰাতিপুৱা পৰ্বতৰ ওপৰত থিয় হৈ সৈন্যবিলাকে লঙ্কানগৰী নিৰীক্ষণ কৰিলে। চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ শৃঙ্গত অৱস্থিত চহৰখন আকাশৰপৰা ওলমি থকা দেখা গৈছিল। লঙ্কানগৰীৰ দুৰ্গৰ আঁৰত ৰাক্ষস সেনাবাহিনীৰ দুৰ্জেয় প্ৰাচীৰৰ দৰে অৱৰোধ ক্ষুণ্ন কৰিবলৈ সষ্টম হৈ আছিল।

লঙ্কাৰ ধুনীয়া আৰু বৃহৎ অট্টালিকাবিলাকলৈ চাই ৰামৰ দয়া উপজিল। তেওঁ ক'লে, "হায়। কালপাশত পৰি এজন পুৰুষে যি পাপ কৰিলে তাৰ ফলত এই সমৃদ্ধি আৰু ৰাক্ষসকুল এতিয়া বিনষ্ট হ'ব। হায়। উচ্চবংশৰ উত্তৰাধিকাৰী হৈও ৰাৱণে নিজৰ মাহাত্ম্য বিসৰ্জন দি কেনেকৈ নিজৰ আৰু জাতিৰ কাৰণে মৃত্যুকে আমন্ত্ৰণ জনালে।

"আমি এতিয়া আমাৰ কৰ্তব্যতহে মনোনিবেশ কৰা উচিত। আমাৰ কাম যুদ্ধত জয়লাভ আৰু ৰাৱণক বিনাশ কৰা। ৰণক্ষেত্ৰত উদুলি-মুদুলি লাগিব পাৰে। ৰাক্ষসহঁতে নানান কৌশলেৰে আমাক ভুৱা দিবলৈ যত্ন কৰিব। বান্দৰ আৰু ভালুক সৈন্যই যুদ্ধক্ষেত্ৰত নিজৰ নিজৰ ৰূপ ৰক্ষা কৰিব। কেৱল বিভীষণ আৰু তেওঁৰ লগৰীয়া কেইজনেহে আমাৰ নিচিনা নৰৰূপ ধাৰণ কৰিব। ৰাক্ষসহঁতে মানুহ বা বান্দৰৰ ৰূপ নলয়। এনে কৰাত সিহঁতৰ সন্মান লঘু হয় বুলি সিহঁতে ভাবে। আমি যদি শৃংখলাবদ্ধভাৱে মুঠ বান্ধি থিয় হওঁ তেন্তে ইজনে সিজনক চিনিব পাৰিম, শত্ৰুৰ প্ৰতি আক্ৰমণ অব্যাহত থাকিব আৰু মিত্ৰসেনাক সাহায্য কৰিব পাৰিম।

সাতষষ্ঠি অধ্যায়

যুদ্ধৰ-আৰম্ভণি

বান্দৰ সেনাই সুবেল পৰ্বতৰপৰা নামি লঙ্কাৰ সংলগ্ন হৈ থকা অৰণ্যত প্ৰৱেশ কৰিলে। বাৰিষাৰ ঢল অহাৰ দৰে বান্দৰ সেনা অৰণ্যত সোমোৱাৰ লগে লগে পশু-পক্ষীয়ে ভয় খাই চাৰিওদিশে পলাবলৈ ধৰিলে।

বাল্মীকিয়ে এই দৃশ্য তেওঁৰ স্বভাৱসুলভ কবিত্বৰে বৰ্ণনা কৰিছে। পৰ্বতীয়া দুৰ্গ আৰু বিশ্বকৰ্মা নিৰ্মিত দিব্য চহৰখনলৈ চাই পঠিয়াই ৰাম বিস্ময়ত বুৰ গ'ল আৰু তেওঁ দুখ প্ৰকাশ কৰি ক'লে, "হায়। কেনে বিতোপন চহৰখন। কেনে ঐশ্বৰ্য।"

বান্দৰবিলাকে ৰাক্ষস যুজাৰুবিলাকৰ শক্তি আৰু যুদ্ধৰ প্ৰতি থকা আগ্ৰহৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰিলে। চহৰক আগুৰি থোৱা ডাঠ বেৰ আৰু আত্মৰক্ষাৰ যন্ত্ৰবিলাকো সিহঁতে নিৰীক্ষণ কৰিলে।

লঙ্কাত ৰণভেৰী বাজিল। সকলোটি যুদ্ধৰ কাৰণে সাজু হ'ল। ইয়াকে দেখি বান্দৰ সেনাৰো যুদ্ধলৈ খাউতি চৰিল। ৰামৰ নিৰ্দেশ মতে সেনাবাহিনী ভাগ ভাগ হৈ প্ৰস্তুত হৈ ৰ'ল

লঙ্কালৈ চাই ৰামে ক'লে, "লক্ষ্মণ, চহৰখনৰ সৌন্দৰ্যলৈ চোৱাচোন।"

ৰামৰ সীতালৈ মনত পৰিল। তেওঁ ভাবিলে সীতাই এতিয়া তেওঁ সসৈন্যে অহা বাৰ্তা নিশ্চয় পাইছে আৰু সীতাৰ বিষাদ অন্তৰত আশাৰ সঞ্চাৰ হৈছে। কিন্তু মুখ ফুটাই ৰামে একো নক'লে বৰঞ্চ সৈন্যবিলাকৰ কাৰণে বিধি-ব্যৱস্থাতহে নিমগ্ন হ'ল।

অতৰ্কিতে হঠাৎ সুগ্ৰীৱ আকাশলৈ উৰি লঙ্কাৰ অট্টালিকা এটাৰ মূধত নামিলগৈ। তাৰপৰা ৰাৱণলৈ চাই পঠিয়ালে। ৰাৱণ ৰক্তবস্ত্ৰ পিন্ধি সন্ধিয়াৰ সূৰুযৰ মাজেদি এছটা ডাঠ ক'লা মেঘৰ দৰে জিলিকি আছিল। ইন্দ্ৰৰ ঐৰাৱতে লগোৱা ঘা টুকুৰা ৰাৱণৰ বুকুত অৰ্ধচন্দ্ৰৰ দৰে জিলিকি পৰিছিল। সুগ্ৰীৱে ক'লে, "ৰাৱণ, তুমি ফান্দত পৰিলা। মই ৰামৰ মিত্ৰ আৰু ভৃত্য। তোমাৰ অন্তিমকাল উপস্থিত।" এইদৰে কৈ সুগ্ৰীৱে ৰাৱণৰ ওপৰত

জপিয়াই পৰি ৰাৱণৰ শিৰৰ মুকুট ওকবাই পেলাই গাত এটা বাম-চকা শোধালে। দুয়ো বহুত পৰ মালযুদ্ধ কৰিলে। দুয়োজনেই মালযুদ্ধত পাৰ্গত। প্ৰত্যেকেই মল্লযুদ্ধৰ কৌশল প্ৰয়োগ কৰি চালে। ৰাৱণ নিৰুপায় হৈ পৰিল আৰু তেওঁ মালযুদ্ধ এৰি ইন্দ্ৰজালৰ সহায় ল'লে। ইয়াকে দেখি সুগ্ৰীৱে নিজৰ গা সৰুৱাই লৈ ঘূৰি গ'লগৈ। আকাশেদি উৰি গৈ সুগ্ৰীৱ ৰামৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল।

বান্দৰ সেনাবিলাকে সূৰ্যতনয়ক উলটি অহা দেখি ধইন ধইন কৰিলে। সুগ্ৰীৱৰ দুঃসাহস আৰু নিৰ্ভীকতাই অন্ততঃ ৰাক্ষসবিলাকক শত্ৰুপক্ষৰ শক্তিৰ আগজাননী দিলে।

সুগ্ৰীৱক নিৰাপদে অহা দেখি ৰামে ৰং পালে। দেহত তেজ বৈ থকা ঘাবিলাক দেখি তেওঁ সুধিলে, "সুগ্ৰীৱ, আপোনাৰ বীৰত্বপূৰ্ণ কাৰ্য দেখি মই বিস্ময় মানিছোঁ, আনন্দও পাইছোঁ। কিন্তু আপুনি কৰা কাম উচিত হোৱা নাই। ৰজা হৈ বিপদৰ সন্মুখীন হোৱা উচিত নহয়। আপুনি হঠাতে আৰু বিনা পৰামৰ্শে এনে বিপজ্জনক পথ অৱলম্বন কৰিছিল কিয়?"

সুগ্ৰীৱে দোষ স্বীকাৰ কৰি ক'লে, "অৱশ্যে আপোনাৰ লগত পৰামৰ্শ নকৰাকৈ যোৱাটো মোৰ পক্ষে অনুচিত হ'ল। কিন্তু মই যেতিয়া সীতাক অপমান কৰা পাষণ্ডটোক দেখা পালোঁ তেতিয়া খঙত অধীৰ হৈ নিজৰ কৰ্তব্য পাহৰি গলোঁ।"

বান্দৰ সেনাই লঙ্কানগৰীক ৰামে নিৰ্দেশ দিয়া মতে চাৰিওফালে ঘেৰি ল'লে।

ৰামে অঙ্গদক ওচৰলৈ মতাই আনি ক'লে, "যুৱৰাজ, মোৰ এই বাৰ্তা ৰাৱণক দিয়াগৈ। তেওঁক ক'বা, মহাপাপী, তোমাৰ মৰণ উপস্থিত। তোমাৰ দুৰ্গৰ দুৱাৰমুখত যুদ্ধৰ প্ৰতীক্ষা কৰি ৰাম সসৈন্যে দণ্ডায়মান। দেৱতাৰ বৰত বিশ্বাস কৰি তুমি দুৰাচাৰী আৰু মদগৰ্বী হৈছা। তুমি পৃথিৱীত বহুকাল ধৰি অত্যাচাৰ কৰিলা আৰু অসংখ্য মহাপাপ আচৰণ কৰিলা। পৃথিৱীৰপৰা এতিয়া তোমাক আঁতৰাই পেলাবৰ সময় হ'ল। তুমি সমুখ ৰণত মৃত্যু বৰণ কৰিলে তোমাৰ পাপ ক্ষয় হ'ব আৰু তুমি বীৰ হিচাপে স্বৰ্গত স্থান পাবা। কিন্তু যদি তোমাৰ প্ৰাণলৈ মমতা আছে তেন্তে সীতাক স্বামীৰ হাতত সমৰ্পণ কৰি ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰা। সেয়ে হ'লে তোমাৰ প্ৰাণ ৰক্ষা হ'ব। তুমি ৰাজপদৰ অযোগ্যতা প্ৰমাণ কৰিলা। লঙ্কাৰাজ্য এতিয়া

বিভীষণৰ। তেৱেঁই ৰাজ্য আৰু প্ৰজাপালন কৰিবলৈ সমৰ্থবান। তুমি যদি আত্মসমৰ্পণ কৰি নিৰাপত্তা গ্ৰহণ কৰিব নোখোজা তেন্তে তোমাৰ শ্ৰাদ্ধাদি আগতে সম্পন্ন কৰি লোৱা। লঙ্কাত থকা সকলো প্ৰিয়জনৰপৰা মেলানি মাগা। মৰণৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হোৱা। ওলাই আহি ৰামৰ লগত ৰণ দিয়া। যোৱা অঙ্গদ, ৰাৱণক এই সম্বাদ দিয়াগৈ।”

ৰামে কোৱামতে অঙ্গদে ৰাৱণৰ কাষলৈ গৈ এইদৰে ক'লে, “ৰজা ৰাৱণ, আপুনি মোৰ কথা শুনক। আপোনাৰ পৰিচিত বালীৰ পুত্ৰ মই। মই ৰামৰ দূত হিচাপে এতিয়া আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ। আপুনি পাপৰপৰা উদ্ধাৰ পোৱাৰ সময় হ'ল। আপুনি ইচ্ছা কৰিলে ৰণত মৃত্যু বৰণ কৰি পাপমুক্ত হৈ বীৰসকলৰ দৰে স্বৰ্গলাভ কৰিব পাৰে। কিন্তু জীৱনলৈ যদি মোহ আছে তেন্তে ৰামৰ ওচৰত আত্ম-সমৰ্পণ কৰি প্ৰাণভিক্ষা কৰক। ৰামে শৰণাৰ্থীক কেতিয়াও বিমুখ নকৰে। মই আপোনাৰ বিষয়ে যি শুনিছোঁ তাৰপৰা ধাৰণা হৈছে যে আপুনি ৰণ দিবলৈহে আগ্ৰহান্বিত হ'ব অৰ্থাৎ আপুনি মৃত্যু বৰণ কৰিব। আপোনাৰ জ্ঞাতিবৰ্গৰপৰা শেষবাৰলৈ আপুনি বিদায় লওক, আনকি নিজৰ শ্ৰাদ্ধাদিও নিজে সম্পাদন কৰি লওক। কিয়নো পিছত আপোনাৰ পিণ্ড দিবলৈ আপোনাৰ কুলত কোনোজন জীয়াই নেথাকিব। বিতোপন লঙ্কালৈ আপুনি শেষবাৰ চাই পঠিয়াওক।”

ৰাৱণ খঙত উন্মত্ত হ'ল। তেওঁ চিঞৰি ক'লে, “পাষণ্ডক ধৰ, বধ কৰ।”

দুটা ৰাক্ষসে ততালিকে অঙ্গদক গৰা মাৰি ধৰিলে। অঙ্গদে ৰাক্ষস দুয়োটাক দুকাষে লৈ আকাশলৈ উৰি গ'ল আৰু ওপৰৰপৰা দুয়োটা ৰাক্ষসক এছাৰ মাৰি তললৈ পেলালে। তেওঁ বহুত ওপৰলৈ গৈ আকৌ এবাৰ তললৈ নামি আহি ৰজাৰ অট্টালিকাৰ কলচীটো ওফৰাই পেলালে। তাৰ পিছত একেজাঁপে ৰামৰ ওচৰ পালেগৈ।

অঙ্গদৰ বীৰত্বপূৰ্ণ কাৰ্য দেখি ৰাক্ষসবিলাকৰ পেটে পেটে ভয় হ'ল। কিন্তু সিহঁতে ভয় প্ৰকাশ নকৰিলে। ৰাৱণেও ভগা কলচীটো দেখি গধুৰ হুমুনিয়াহ পেলালে। তেওঁ যেন ইয়াত কুলক্ষণ দেখা পালে। অঙ্গদ উভতি অহাৰ লগে লগে লঙ্কা অভিমুখে অভিযান কৰিবলৈ ৰামে সেনাবাহিনীক আদেশ দিলে।

আঠষষ্ঠি অধ্যায়

সীতাৰ ৰং

ৰাক্ষসৰ চোৰাংচোৱা শুকে ৰাৱণক ক'লে, "আপুনি কোৱামতে মই কৰিছিলোঁ। কিন্তু মোৰ যত্ন নিষ্ফল হ'ল। মোক দুৰ্ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ তেওঁলোক কুণ্ঠিত নহ'ল। মই যে ভালে ভালে ঘূৰি আহিব পাৰিলোঁ তাৰ কাৰণে যেন মই তেওঁলোকৰ ওচৰত ধৰুৱা হৈ ৰ'লো, এনেভাৱ দেখুৱালোঁ। বিৰোধ, কবন্ধ, খৰ প্ৰভৃতিৰ হন্তা ৰাম সুগ্ৰীৱৰ সৈন্যৰে উপস্থিত হ'ল। তেওঁবিলাকে কেনেবাকৈ সীতাক বন্দী কৰি থোৱা ঠাইৰ সন্ধান পাইছে। বান্দৰ আৰু ভালুকবিলাক সমুদ্ৰ পাৰ হৈ লঙ্কাৰ সন্মুখত যুদ্ধৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হৈ আছে। দৃশ্যমান পৃথিৱী শত্ৰুৰ সেনাৰে পৰিপূৰ্ণ। আলোচনা বা তৰ্কবাদৰ একো লাভ নহয়। আমাৰ ৰক্তেৰেহে যেন সিহঁতৰ হেঁপাহ পূৰ হ'ব। হে মহাৰাজ, যি উচিত বিবেচনা কৰে সেই মতে কাৰ্য কৰক।"

তাৰ লগে লগে শুকে ভয়ে ভয়ে নিচেই সৰুকৈ ক'লে, "সীতাক ওলোটাই দিলে আমি এতিয়াও ৰক্ষা পৰোঁ।"

ৰাৱণ ক্ৰোধান্বিত হ'ল। তেওঁ সুধিলে, "কি ক'লা? সাৱধান। সীতাক ঘূৰাই দিয়াৰ কথা কোনেও মুখত নল'বা। সিহঁতে মোৰ শক্তিৰ পৰিচয় নেপায়। সেইদেখি এইদৰে কৈছে। মই দেৱতা, বান্দৰ, গন্ধৰ্ব আৰু যক্ষক সংহাৰ কৰিব পাৰোঁ। মোৰ শৰে আনকি ইন্দ্ৰ আৰু যমকো দগ্ধ কৰিব পাৰে। তুমি চাই থাকা মই কেনেকৈ এই তুচ্ছ ৰামক সসৈন্যে ধ্বংস কৰোঁ।"

ৰাৱণে কোৱা কথা অন্তৰৰপৰা বিশ্বাসো কৰিছিল। পূৰ্বৰ বিজয়ৰদ্বাৰা তেওঁৰ আত্মবিশ্বাস দৃঢ় হৈছিল আৰু গৰ্বত তেওঁ মূৰ্খৰ দৰে মইমতীয়া হৈছিল।

তেতিয়া তেওঁ দুজন মন্ত্ৰীক মতাই আনি ক'লে, "গুপ্তচৰে সম্বাদ দিছেহি যে এটা বিৰাট সেনাবাহিনী সমুদ্ৰত সেতু বান্ধি লঙ্কাৰ কালে আহিছে। ই প্ৰকৃততে আচৰিত বাৰ্ত্তা। কিন্তু এই পৰ্যন্ত কোনো গুৰুতৰ ঘটনা ঘটা নাই। আপোনালোকে শত্ৰুক নিৰীক্ষণ কৰি তেওঁলোকৰ শক্তিৰ বিস্তৃত বিৱৰণ মোক দিয়কহি।"

মন্ত্ৰী দুজনে বানৰৰ বেশ ধৰি ৰামৰ শক্তি চাবলৈ আহি বানৰবিলাকৰ লগত মিহলি হৈ কেউকালে চাবলৈ ধৰিলে। কিন্তু বিভীষণে ছদ্মবেশত অহা চোৰাংচোৱা দুজনক ধৰি পেলালে। দুয়োকো ধৰি তেওঁ ৰামৰ ওচৰলৈ আনিলে। দুয়ো তেতিয়া ক'লে যে তেওঁলোক ৰাৱণৰ কটকী। গতিকে মুক্তি বিচাৰিলে।

ৰামে ক'লে, "এওঁলোকক আমাৰ সেনাবাহিনী চাবলৈ দিয়া। যোৱাৰ আগতে ভালকৈ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ দিয়া। আমাৰ শক্তি বুজিবলৈ এওঁলোকক সম্পূৰ্ণ সুযোগ দিবা। হে ৰাক্ষস কটকী, ৰাৱণৰ কাষলৈ গৈ তোমালোকে কোৱাগৈ, "সীতা হৰণত আপুনি যি শক্তিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল আজি সেই শক্তিৰ পৰীক্ষা হ'ব। আপোনাৰ দুৰ্গ, চহৰ আৰু সৈন্য ধ্বংস হ'ব। ৰামৰ বাণে আপোনাৰ দেহা বিদ্ধ কৰিব। এই বাৰ্তা তোমালোকে ৰজাক দিয়াগৈ।

ৰামৰ সম্বাদ ৰজাক দিবলৈ চোৰাংচোৱা মান্তি হ'ল। অভ্যাসৰ বশৱৰ্তী হোৱা কাৰণেই হ'বলা তেওঁলোকে 'আপোনাৰ জয় হওক' ধ্বনি কৰি গুচি গ'ল। বানৰ সেনাই এই বচনক মঙ্গলৰ চিন বুলি ল'লে।

চোৰাংচোৱাই ৰাৱণৰ ওচৰলৈ উলটি গৈ ক'লে, "হে মহাৰাজ, আমাক বিভীষণে চিনি পালে। আমাৰ মৰণৰ ভয় হৈছিল। কিন্তু ৰামে আমাক বধ কৰিবলৈ নিদি মুক্তি দান কৰিলে। আমাৰ শত্ৰুপক্ষ দৃঢ়বদ্ধ। ৰাম, লক্ষ্মণ, সুগ্ৰীৱ আৰু বিভীষণৰ একমত। এনে যুঁজাৰুৱে পৰিচালনা কৰা সেনাবাহিনীৰ বিপক্ষে জয়লাভ কৰা আমাৰ পক্ষে কঠিন। দশৰথ-তনয় ৰামক আমি দেখা পালোঁ। এনে ধাৰণা হ'ল তেওঁ যেন অকলশৰে আমাৰ নগৰ আৰু সেনাবিলাকক নাশ কৰিবলৈ সক্ষম। বানৰবিলাকৰ সাহ আৰু যুদ্ধৰ স্পৃহাও আমি দেখিবলৈ পালোঁ। এনে শত্ৰুৰ লগত ৰণ দিয়া জ্ঞানীৰ কাম নহ'ব। সীতাক ৰামৰ হাতত সমৰ্পণ কৰাই শ্ৰেষ্ঠ। মহাৰাজে বিবেচনা কৰি চাওক।"

মন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শ হিতকৰ আৰু আন্তৰিক আছিল। সিমানতো ৰাৱণ খঙত টিক্‌চি বিক্‌চি উঠিল। তেওঁ ক'লে "গোটেই পৃথিৱীয়েও যদি মোৰ বিপক্ষে থিয় দিয়ে তথাপি মই ভয়ৰ বশ নহওঁ। দেৱতা, গন্ধৰ্ব আৰু বানৰবিলাকেও যদি একেলগ হৈ মোক আক্ৰমণ কৰে তথাপি মই সীতাক ওলোটাই নিদিওঁ। আপোনালোকক শত্ৰুৱে নিশ্চয় মাৰকিল কৰিছে আৰু সেই কাৰণে

কাপুৰুষৰ দৰে মোক এনে পৰামৰ্শ দিছে। মোক পৰাজিত কৰিব পৰা শত্ৰু ক'ত?"

এইদৰে কৈ ৰাৱণে অট্টালিকাৰ চালৰ ওপৰলৈ উঠি শত্ৰুক নিৰীক্ষণ কৰিলে। তেওঁৰ মন্ত্ৰীবৰ্গ আৰু বিষয়াসকলো লগত আছিল।

যিবিলাকে শত্ৰুপক্ষৰ শক্তি নিৰীক্ষণ কৰিছিল তেওঁলোকে বান্দৰ সেনাপতি আৰু সেনাৰ বিষয়ে ৰাৱণক বাহুল্য বিৱৰণ দিছিল। পৃথিৱীৰ নানান ঠাইৰ দূৰ-দূৰণিৰ পৰ্বত, অৰণ্য আৰু উপত্যকাসমূহৰপৰা গোটোৱা ভালুক আৰু বান্দৰেৰে গঠিত বৃহৎ সেনাবাহিনীৰ শক্তিৰ তেওঁলোকে বৰ্ণনা কৰিছিল। শত্ৰু সেনাৰ শাৰীৰিক বল সাহস, ৰামৰ প্ৰতি গভীৰ আনুগত্য, সিহঁতৰ মাজত ঐক্যভাৱ আৰু ৰাক্ষস নিধনৰ প্ৰতি থকা স্পৃহা এই সকলো কথা তেওঁলোকে ভাঙি কৈছিল। ইজনৰ বৰ্ণনাৰ লগত সিজনৰ বৰ্ণনা হুবহু মিলি গৈছিল।

ঘৰৰ চালত উঠি এজনে ক'লে "চাওকচোন, সৌ জঁটাধাৰী, ধনুৰ্ধৰ, অমায়িক আৰু ৰাজকীয় শোভাৰে সুশোভিত ডেকা ৰামলৈ চাওক। তেওঁৰ চকুৰ চাৱনিত প্ৰেম বিৰিঙি পৰিছে। তেওঁৰ চকুৱে প্ৰভূত্ব ঘোষণা কৰিছে। তেওঁৰ চাৱনিয়ে যেন চৌদিশ পোহৰাই পেলাইছে আৰু প্ৰত্যেকৰে প্ৰাণত আনুগত্য আৰু আত্মবিশ্বাস জন্মাই দিছে। ৰামৰ কাষত সৌ সশস্ত্ৰ যোদ্ধাজনেই ৰামৰ ভায়েক লক্ষ্মণ। তেওঁ অতুলনীয় ধনুৰ্ধৰ আৰু ৰামৰ দ্বিতীয় আত্মাস্বৰূপ। আৰু চাওক, তেওঁৰ পিছত সেইজন সুগ্ৰীৱ। তেওঁ বালীৰ মালা পিন্ধি আছে। তেওঁ বালীৰ সমকক্ষ বীৰ। তেওঁৰ পিছতে আপোনাৰ ভায়েক বিভীষণ। এনেবিলাক যোদ্ধাক পৰাজিত কৰা সহজ নহয়। আপুনি ভালকৈ চিন্তা কৰি এনে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰক যাতে বিজয় সুনিশ্চিত হয়।"

শত্ৰুৰ গুণ-গান কৰা দেখি ৰাৱণৰ খঙে মূৰৰ চুলি পালেগৈ। অত্যাচাৰীৰ প্ৰকৃতি এনেকুৱাই। সঁচা বাতৰি দিলে বা মন্ত্ৰীয়ে সজ পৰামৰ্শ দিলে জ্ঞানী ৰজা বিৰক্ত নহয়। কিন্তু এতিয়া ৰাৱণৰ মন বিভ্ৰান্ত। সত্য ঘটনা বা সৎ পৰামৰ্শৰ এতিয়া তেওঁৰ প্ৰয়োজন নাই।

ৰাৱণে নকৈ এটা বুদ্ধি সাজিলে। তেওঁ ৰামক নিজৰ নিচিনা চৰিত্ৰৰ বুলি ভাবিছিল। তেওঁ ভাবিলে যে যদি কোনো প্ৰকাৰে সীতাক তেওঁৰ ওচৰত সৈমান কৰিব পাৰে তেন্তে ভগ্ন হৃদয়েৰে আৰু কলঙ্কেৰে ৰাম ঘৰমুৱা হ'ব। তাকে ভাবি তেওঁ নতুন উপায়েৰে শেষ চেষ্টা কৰিবলৈ ঠিক কৰিলে। তেওঁ এজন যাদুকৰ ৰাক্ষসক মাতি আনি ক'লে, "হে বিদ্যুজ্জিহ্বা, এনেকৈ এটা

মানুহৰ মূৰ সাজা যাতে ইয়াক দেখিলে সাইলাখ ৰামৰ মূৰ যেন লাগে আৰু ৰামৰ অন্তৰঙ্গজনেও অন্য বুলি চিনিব নোৱাৰে। মই তোমাক মাতি পঠিওৱাৰ লগে লগে তুমি অশোকবনলৈ গৈ সীতাৰ আগত মূৰটো দিবা।"

যাদুকৰে সেইদৰে কৰিবলৈ গাত ল'লে।

তাৰ পিছত ৰাৱণে অশোকবনলৈ গৈ সীতাক এইদৰে ভুৱা দিব খুজিলে, "তোমাৰ স্বামী আৰু তেওঁৰ সেনা নিহত হ'ল। মোৰ সৈন্যই সমুদ্ৰ পাৰ হৈ ৰাম আৰু বান্দৰবিলাকক ক্লান্ত হৈ শুই থকা অৱস্থাতে বধ কৰিলে। এজন সেনাপতিয়ে তোমাৰ স্বামীৰ মূৰটো কাটি আনি মোক দেখুৱাইছে। তুমি ইমানতো অবাধ্যতা আচৰণ কৰা কিয়? মোৰ মহিষীবিলাকৰ ভিতৰত তুমি প্ৰধান মহিষী হৈ থাকা। মোৰ কথা শুনা। তুমি লঙ্কাৰ ৰাণী হোৱা।"

এইদৰে কৈ তেওঁ বিদ্যুজ্জিহ্বাক মাতি আনিবলৈ আদেশ দিলে। যাদুকৰ আহিল আৰু সীতাৰ আগত সাইলাখ ৰামৰ নিচিনা মূৰ এটা থলে। এই দৃশ্য দেখি সীতা উচপ্ খাই উঠিল। তেওঁ কপালত চকিয়াই ক'লে, "হায়! মোৰ কপালত ইয়াকে লেখা আছিল।" তেওঁ তেতিয়া ইনাই-বিনাই কান্দিবলৈ ধৰিলে।"

ইতিমধ্যে ৰামৰ সেনা লঙ্কাৰ ওচৰ পালেহি। মন্ত্ৰী আৰু সেনাপতিয়ে ৰাৱণৰ লগত তৎক্ষণাত সাক্ষাৎ কৰিবৰ কাৰণে সম্বাদ পঠিয়ালে। ৰাৱণে সেই মুহূৰ্ত্ততে অশোকবন এৰি থৈ মন্ত্ৰীসভালৈ গ'ল।

যাদুকৰৰ ভেলেকীবাজীৰ কাৰণে ৰাৱণৰ উপস্থিতিৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। সেইদেখি ৰাৱণ যোৱাৰ লগে লগে ৰামৰ মূৰটোও অন্তৰ্ধান হ'ল। সীতাৰ সহচৰী সৰমাই মধুৰ বাক্যেৰে সীতাক প্ৰবোধ দি ভেলেকীবাজীৰ কথা বুজালে। সৰমাই ক'লে, "ৰামক কোনেও মাৰিব পৰা নাই। তেওঁ অগণন সৈন্যেৰে লঙ্কাত উপস্থিত হৈছেহি। তেওঁ সাগৰৰ ওপৰেদি দলং সাজি সকলোকে বিস্ময় মনালে। এতিয়া তেওঁবিলাকে লঙ্কা ছাটি পেলাইছে। ৰাক্ষসবিলাক ভয়ত পেপুৱা লাগিছে। ৰাৱণে তোমাক ভেলেকীবাজীৰে ভুৱা দিব খুজিছে।"

সৰমাই আকৌ ক'লে, "কেবাজনো মন্ত্ৰীয়ে তোমাক ওলোটাই দি ৰামৰ শৰণাপন্ন হ'বলৈ ৰজাক বুজালে। কিন্তু ৰজাই সেই কথা নুশুনিলে। আৰু ওকাইদাং মাৰি ক'লে, "মই ৰণত মৰিলেও মৰিম কিন্তু ৰামৰ ওচৰত ভিক্ষাৰী

হৈ মুৰ নোদোৱাওঁ। মই কেতিয়াও সীতাক ওলোটাই নিদিওঁ আৰু সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ নকৰোঁ।" তুমি নিচিন্ত, কোনেও তোমাৰ অপকাৰ কৰিব নোৱাৰে। ৰাম ৰণত জিকিব আৰু দুষ্ট ৰজা নিশ্চয় হাৰিব।"

সৰমাই কৈ থাকোঁতে বান্দৰ সেনাই বজোৱা তুৰি ভেৰীৰ ৰণবাদ্য সীতাই শুনিবলৈ পালে। সীতাৰ ৰং লাগিল। তেওঁ বুজিলে যে ৰাৱণৰ অন্তিমকাল উপস্থিত হৈছে। লঙ্কাত ৰাক্ষসবিলাক এই ৰণবাদ্য শুনি ভয়ত থৰহৰি কম্পমান হ'ল।

ঊনসত্তৰ অধ্যায়

নাগপাশ

ৰাৱণে জানিলে যে বান্দৰ সেনাই লঙ্কা নগৰখন তৰ্জন গৰ্জন কৰি থকা সাগৰৰ নিচিনাকৈ ঘেৰি পেলাইছে। ক্ৰোধান্বিত হৈ তেওঁ ৰাজপ্ৰাসাদৰ ওপৰলৈ উঠি চাই পঠিয়ালে। চাৰিওফালে বান্দৰ সেনাকে দেখা পালে। এই সেনাবিলাক গছ-গছনি আৰু শিলৰ চপৰা লৈ সজ্জিত হৈ আছিল। এই বিশাল আক্ৰমণকাৰী দলটোক কেনেকৈ পৰাজিত কৰিব পাৰি তেওঁ চিন্তা কৰিলে।

ইফালে ৰামে ৰাক্ষস ৰক্ষিত লঙ্কা নগৰী নিৰীক্ষণ কৰিলে। নগৰৰ আঁৰৰেৰত ম্লান বদনা বন্দিনী সীতাক তেওঁ মনে মনে কল্পনা কৰিলে। অভিযান আৰম্ভ কৰিবলৈ তেওঁ নিৰ্দেশ দিলে।

বান্দৰ সেনাই "বান্দৰ ৰজাৰ জয়। ৰাম-লক্ষ্মণৰ জয়। ৰাক্ষসকুল ধ্বংস হওক।" এনে ধ্বনি কৰি অভিশপ্ত নগৰলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল। কোনোকোনো সেনাই নগৰৰ দুৰ্গৰ বেৰলৈ টোৱাই ডাঙৰ শিল দলিয়াই দিলে। বাকী সেনা শিপাৰে সৈতে উঘালি লোৱা গছ হাতত তুলি লৈ ৰাক্ষসৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিল।

ৰাৱণে এটা ডাঙৰ সেনাৰ দল আগবঢ়াই পঠিয়ালে। তেওঁ আদেশ দিলে যে সকলো বান্দৰক মৰিমূৰ কৰি পেলাব লাগে। ৰাক্ষস সেনাই তুৰিভেৰীৰ ধ্বনিৰে আকাশ থলক লগালে। বান্দৰৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰি সিহঁতে

একাজনকপৰা শেষ কৰিবলৈ ধৰিলে। বান্দৰে গছ-গছনি, শিল, শিলৰ দম আৰু হাতৰ মুঠিৰে ৰাক্ষসৰ আক্ৰমণ প্ৰতিৰোধ কৰিবলৈ যত্ন কৰিলে। যুদ্ধক্ষেত্ৰ তেজেৰে ৰাঙলী হ'ল আৰু মৰাশৰে পোত খালে।

এই নৃশংস হত্যালীলাৰ উপৰিও ব্যক্তিগতভাৱে মল্লযুদ্ধ হ'ল। ক্ৰুদ্ধই যমক ধৰাৰ দৰে অঙ্গদে ইন্দ্ৰজিতক আক্ৰমণ কৰিলে। বিভীষণৰ লগৰীয়া সম্পাতিৰ লগত প্ৰজংঘ ৰাক্ষসৰ হতাহতি লাগিল। হনুমানে জাম্বুমালীৰ লগত, নীলে নিকুম্ভৰ লগত, লক্ষ্মণে বিৰূপাক্ষৰ লগত এইদৰে মল্লযুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হ'ল। ইন্দ্ৰজিতৰ ৰথ আৰু ঘোঁৰা ৰণত পৰিল আৰু অঙ্গদক ইন্দ্ৰজিতে পাৰ বলেৰে গদাৰে মাৰ শোধালে। জাম্বুমালীয়ে হনুমানক প্ৰহাৰ কৰিলে আৰু হনুমানে জাম্বুমালীৰ ৰথ চুৰ্চুৰ্মৈ কৰি ভাঙিলে। ৰাক্ষস সেনাৰ মাই লক্ষ্য হ'ল ৰাম। ৰামৰ শৰত হেজাৰ-বিজাৰ ৰাক্ষস ৰণত পৰিল।

বিদ্যুন্মালীয়ে সুষেণলৈ শৰ মাৰিলে। সুষেণে ৰাক্ষসৰ ৰথখনলৈ এনে এডোখৰ শিল মাৰি পঠিয়ালে যে ৰথখন গুড়ি হৈ গ'ল। বিদ্যুন্মালীয়ে জাপ মাৰি ৰথৰপৰা নামি সুষেণলৈ চোঁচা মাৰিলে। সুষেণে এচপৰা শিলেৰে ৰাক্ষসৰ প্ৰাণবায়ু উলিয়াই পেলালে। এইদৰেই বহুত যোদ্ধাই ৰণ কৰিলে আৰু প্ৰাণ হেৰুৱালে।

দিনৰ দিনটো ৰণ লাগি থাকিল। নিশাও ৰাক্ষসসেনা যুদ্ধৰপৰা ক্ষান্ত নহ'ল। ৰাতি যুদ্ধ আৰু ভয়ঙ্কৰ হৈ পৰিল। তেজৰ নৈ বৈ গ'ল। দুয়ো পক্ষৰে বহুতো প্ৰাণ হানি হ'ল। অঙ্গদে ইন্দ্ৰজিতক আক্ৰমণ কৰি ৰথৰ ঘোঁৰা আৰু সাৰথিক বধ কৰি পেলালে আৰু ৰথখনকো পিহি পেলালে। বান্দৰ সেনাই যুৱৰাজৰ বল-কৌশল দেখি আনন্দৰ ধ্বনি কৰিলে। যোদ্ধা-সকলেও অঙ্গদৰ শক্তি দেখি ধইন ধইন' কৰিলে। ইন্দ্ৰজিত ৰথ হেৰুৱাই খঙত উন্মত্ত হ'ল আৰু লগে লগে ভেলেকীবাজী আৰম্ভ কৰিলে। নিজক অদৃশ্য কৰি লৈ তেওঁ ৰাম-লক্ষ্মণৰ গালৈ শৰ মাৰিবলৈ ধৰিলে। ৰাম-লক্ষ্মণ অদৃশ্য বৈৰীৰ মৃত্যুবাণৰ আক্ৰমণত অস্থিৰ হৈ পৰিল

তেতিয়া ইন্দ্ৰজিতে ৰাম-লক্ষ্মণলৈ সৰ্পবাণ মাৰিলে। লগে লগে দুয়ো নাগপাশত বান্ধ খালে আৰু লৰচৰ কৰিব নোৱাৰি ৰণক্ষেত্ৰত শুই পৰিল। ইজনে সিজনৰ মুখলৈ চালে। কোনেও কাকো সহায় কৰিব নোৱাৰিলে। ৰামৰ দুৰ্দশা দেখি লক্ষ্মণৰ গধুৰ শোক লাগিল। বান্দৰ সেনাবিলাক শোকাতুৰ আৰু হতভম্ব হৈ ৰাম-লক্ষ্মণৰ চাৰিওফালে থিয় হ'ল।

ৰাক্ষস সেনাবাহিনীক প্ৰশংসা কৰি ইন্দ্ৰজিত লঙ্কালৈ উলটিল। নিজৰ বিজয়ৰ গৌৰৱ কৰি তেওঁ ৰাৱণৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে যে ৰাম-লক্ষ্মণৰ আধ্যা পৰিল। ৰাৱণ আনন্দত আত্মহাৰা হ'ল। তেওঁ পুতেকক আকোৱালি ধৰি পুতেকৰ গুণ বখানিলে।

বান্দৰ সেনাপতিবিলাকে শৰবিদ্ধ আৰু বিষণ্ণমনা হৈ ৰাম-লক্ষ্মণক শয্যাশায়ী দেখি ভাবিলে ইমানতে যুদ্ধৰ আধ্যা পৰিল। বিভীষণে সুগ্ৰীৱক নিঃসহায় আৰু পৰিত্যক্ত দেখি সাহ জন্মাবলৈ এইদৰে ক'লে, "আশা পৰিহাৰ কৰা নিৰ্বোধৰ কাম। ৰাম-লক্ষ্মণৰ মুখলৈ চাওক। তেওঁবিলাকৰ মুখত পূৰ্ণ-জ্যোতি আছে। তেওঁবিলাক মৃত নহয়। ভয় নকৰিব। শীঘ্ৰে তেওঁবিলাক যুদ্ধত নামিব।"

সুগ্ৰীৱে বুকুত সাহ পালে আৰু সৈন্যবিলাকক আতঙ্কৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ যত্ন কৰিলে। তেওঁ সৈন্যৰ দলবিলাকক নকৈ নিজৰ নিজৰ সেনাপতিৰ অধীনত শাৰী পতালে।

ইতিমধ্যে ৰাৱণে লঙ্কাত ঘোষণা কৰিলে যে ৰাম-লক্ষ্মণ ইন্দ্ৰজিতৰ হাতত নিহত হৈছে। তেওঁ তিৰোতাবিলাকক মতাই আনি ক'লে, "তোমালোকে এতিয়া সীতাক কোৱাগৈ যে ৰাম আৰু পৃথিৱীত নাই। দুয়ো ৰাজকুমাৰ ৰণক্ষেত্ৰত মৰণশয্যাত শুই আছে আৰু বান্দৰসেনাও নিৰ্মূল হ'ল আৰু সীতাৰ সন্দেহ দূৰ কৰিবলৈ তেওঁক পুষ্পক ৰথত তুলি আকাশৰ ওপৰৰপৰা যুদ্ধক্ষেত্ৰ দেখুৱাবা। মইমতীয়া সীতাই নিজে চাই লওক কি ঘটিছে। আন কাৰো আশ্ৰয় লোৱাৰ স্থল নথকা দেখিলে তেওঁৰ মন মোৰ প্ৰতি চাল খাব।"

ৰাক্ষসীহঁতে ৰজাৰ কথামতে কাম কৰিলে। ৰথৰপৰা সীতাই সমৰক্ষেত্ৰ দেখা পালে। তেওঁ ৰাম-লক্ষ্মণক অলৰ অচৰ হৈ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ গাৰ কাষত থৈ মাটিত পৰি থকা দেখিলে। শোকে তেওঁৰ বুকুত খুন্দা মাৰি ধৰিলে। তেওঁ বুজিলে সকলো আশা অন্ত পৰিল। ইনাই বিনাই তেওঁ কান্দিলে, "হায়! মোৰ কপালত বিধাতাই ইয়াকেই লেখিছিল। জ্যোতিষী আৰু সাধু জনে মোক পুত্ৰৱতী আৰু ৰাজৰাণী হ'বলৈ যি ভৱিষ্যত বাণী শুনাইছিল সি মিছা প্ৰমাণ হ'ল। আই, আপোনাৰ পুত্ৰ বিৰহত এতিয়া কোনে সান্ত্বনা দিব? সমুদ্ৰ লংঘন কৰি গোস্পদত মৃত্যু হোৱাৰ দৰে এই যোদ্ধাবিলাক ইমান বীৰত্ব প্ৰকাশ কৰি এতিয়া মৃত্যুশয্যাত পৰিল। হে ৰাজকুমাৰ! হে লক্ষ্মণ! দিব্য অস্ত্ৰ বৃথা হ'ল কেনেকৈ? হায়, ভাগ্য পৰম বলী।"

সীতা শোকত অভিভূত হোৱা দেখি সীতাৰ সহচৰী ত্ৰিজটাই ৰাজপুত্ৰ দুজনৰ স্পন্দনহীন নিশ্চল দেহালৈ চাই ক'লে, "আই সীতা, আপুনি শোক নকৰিব। আপোনাৰ স্বামী বা দেওৰ কোনোজনেই মৰা নাই। তেওঁবিলাক ভেলেকীবাজীত বান্ধ খাইছে। সেইদেখি অলপ সময়ৰ কাৰণে অজ্ঞান হৈছে। সৈন্যবিলাকলৈ চাই পঠিয়াওকচোন। সিহঁত কেনে নিয়াৰিকৈ শাৰী পাতি আছে। আপুনি মনৰ বল নেহেৰুৱাব। ভয় নেখাব।" ত্ৰিজটাৰ কথাখিনিয়ে সীতাৰ কাণত যেন মৌ বৰষিলে। ৰথখনে লঙ্কাৰ মুখে ঘূৰি সীতাক আকৌ অশোকবনত থলেগৈ।

সময়ৰ মূৰত মায়া কৰা বাণৰ গুণ উকলিল। ৰামে চকু মেলিলে। শৰীৰ যদিও ক্ষত-বিক্ষত হৈছিল তথাপি মনৰ বলেৰে ৰাম মাটিত বহিল। ভায়েক লক্ষ্মণক শুই থকা দেখি শোকাৰ্ত হৈ ক'লে, "হায়! বিজয়ৰ মোৰ কাৰণে প্ৰয়োজন ক'ত? ভাই, তোমাক বনলৈ আনি এইদৰে মৃত্যুৰ মুখত সপিলো কিয়? তুমি বিনে মই অযোধ্যালৈ উলটি যাওঁ কেনেকৈ? তুমি মোক শোকত সান্ত্বনা দিছিলা। এতিয়া মই গভীৰতম শোকৰ সন্মুখীন হওঁতে তুমি নিমাত হ'লা কিয়? তুমি নেথাকিলে মই জীয়াই থাকো কেনেকৈ? পৃথিৱীত তোমাৰ তুল্য যোদ্ধা ক'ত? নষ্ট সম্পত্তি পুনৰ উদ্ধাৰ হ'ব পাৰে কিন্তু তোমাৰ ঠাই কোনে পূৰাব পাৰিব?

"কাৰ্ত্তবীৰ্য্যাৰ্জ্জুনে এশখন হাতেৰে শৰ মৰাৰ দৰে তুমি দুখন হাতেৰেই বাণ বৰ্ষণ কৰি ৰাক্ষস নিহত কৰিলা। মৰণে তোমাক কেনেকৈ আঁকোৱালি ল'লে? তুমি মোৰ লগত বনবাস খাটিবলৈ আহিছিলা। এতিয়া মই তোমাৰ লগত যমপুৰীলৈ যাত্ৰা কৰি তোমাৰ ধাৰ শুজিম। মই পৰাজয় স্বীকাৰ কৰিলো। বিভীষণৰ ওচৰত কৰা প্ৰতিজ্ঞা পালন নহয়। হে বান্দৰ ৰজা, তুমি সসৈন্যে কিষ্কিন্ধ্যালৈ উলটি যোৱা। তুমি মোৰ অৰ্থে বহুত কষ্ট কৰিলা। তুমি মিত্ৰতাৰ সম্পূৰ্ণ কৰ্তব্য পালন কৰিলা। তোমালৈ মোৰ চিৰকৃতজ্ঞতা ৰ'ল। কিন্তু আৰু প্ৰাণহানি ঘটোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই। নিজৰ ৰাজধানীলৈ উলটি যোৱা। মই ইয়াতে মৃত্যু বৰণ কৰোঁ।" ৰামে এইদৰে নিঃসহায় হৈ বিলাপ কৰিলে।

এনেতে হাতত গদা লৈ বিভীষণ উপস্থিত হ'ল। বিভীষণৰ প্ৰকাণ্ড কৃষ্ণকায় দেখি বান্দৰ সেনাই ভাবিলে ইন্দ্ৰজিত আকৌ আহিল। ভয়ত সিহঁতে কেউফালে জঁপিয়াই পলাবলৈ ধৰিলে।

যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ একোণত সুগ্ৰীৱ আৰু অঙ্গদে মন্ত্ৰণা কৰি আছিল। সুগ্ৰীৱে সুধিলে, "বানৰবিলাক এনেকৈ ভাগী-ছিঁৰি গৈছে কিয়? সিহঁতৰ কি হ'ল?" অঙ্গদে ক'লে, "আপুনি নেদেখানেনে ৰাম-লক্ষ্মণ দুয়ো শৰবিদ্ধ আৰু শয্যাশায়ী?"

সুগ্ৰীৱে ক'লে, "এইটোৱেই কাৰণ নহয়। চোৱাচোন সিহঁতে কেনেকৈ চিঞৰি পলাইছে। আন কিবা কাৰণ থাকিব পায়।"

তেতিয়া তেওঁ বুজিলে যে বানৰবিলাকে আগতে ইন্দ্ৰজিতৰ হাতত শোচক পোৱা কাৰণে বিভীষণকে ইন্দ্ৰজিত বুলি ভাবি ভয় খাইছে। সুগ্ৰীৱে তেতিয়া সেনাবিলাকৰ অমূলক ভয় দূৰ কৰি আকৌ শ্ৰেণীবদ্ধ কৰিবলৈ জাম্বৱানক যাবলৈ ক'লে।

বিভীষণে ৰাম-লক্ষ্মণলৈ চাই পঠিয়ালে। দুয়োজন ৰাজকুমাৰৰ সমস্ত দেহ শৰেৰে জৰ্জৰিত আৰু যুদ্ধৰ বাবে অক্ষম হোৱা দেখা পালত তেওঁক শোকে খুন্দা মাৰি ধৰিলে। তেওঁ ক'লে, "সকলো শেষ। আৰু কি কৰিবলগীয়া আছে?"

সুগ্ৰীৱে তেওঁৰ দলায়েক সুষেণলৈ চাই ক'লে, "আপুনি ৰাম-লক্ষ্মণক লৈ যাওক। মই ৰাৱণক বধ কৰি সীতাক উদ্ধাৰ কৰি আনিম।"

সুষেণে ক'লে, "এনে এবিধ বনৌষধি আছে যি ৰাজকুমাৰৰ ঘা শুকুৱাই আগৰ স্বাস্থ্য ঘূৰাই আনিব। আমাৰ মাজৰ কোনো কোনোৱে এই ঔষধ ক'ত পায় জানে। হনুমানে জানে। তেওঁক পঠিওৱা। তেৱেঁই আনিব পাৰিব।"

দুয়ো কথা-বতৰা হৈ থাকোঁতেই আকাশেদি প্ৰচণ্ড ধুমুহা বতাহ ব'বলৈ ধৰিলে। বতাহৰ প্ৰকোপত সাগৰ চিৰাচিৰ হৈ ফাটিল আৰু পৃথিৱী কঁপিবলৈ ধৰিলে। অজগৰ আৰু অন্যান্য সাপ অথিৰ অবিৰ হৈ সমুদ্ৰ-গৰ্ভত সোমাল। এনেতে গৰুড়ৰ আবিৰ্ভাব হ'ল।

গৰুড় অহা মাত্ৰকেই ৰাম-লক্ষ্মণৰ গাত লাগি থকা সৰ্পবাণ মুহূৰ্ততে অদৃশ্য হৈ পৰিল। ইন্দ্ৰজিতৰ মায়াবলত বিষাক্ত সাপবিলাকে কাঁড় হৈ ৰাম-লক্ষ্মণক বান্ধি থৈছিল। সিহঁতৰ অজাত বৈৰী গৰুড় দেখা পালত সিহঁতে নিমিষতে পলাই গ'ল। তেতিয়া গৰুড়ে লাহে লাহে ৰাম-লক্ষ্মণৰ গাত হাত ফুৰাই দিলে। লগে লগে দুয়ো পূৰ্ণ স্বাস্থ্য লাভ কৰিলে, শৰীৰৰ ঘা শুকাই গ'ল আৰু আগতকৈও শ্ৰীযুক্ত আৰু বলী যেন হ'ল।

ৰামে অভ্যাগতলৈ চাই সুধিলে, "আপুনি মোৰ ইমান উপকাৰ কৰিলে। আপোনাৰ পৰিচয় দিবনে?" স্বয়ং ৰামে বুজা নাছিল যে তেওঁ বিষ্ণু আৰু গৰুড়েই তেওঁৰ বাহন।

গৰুড়ে ক'লে, "মই আপোনাৰ পুৰণি সখা। আপোনাৰ জয় হও'ক। মই এতিয়া প্ৰস্থান কৰোঁ। । ৰণ শেষ হ'লে আহি পৰিচয় হম।" এইদৰে কৈ গৰুড় পক্ষী উৰি গ'লগৈ।

ৰাম-লক্ষ্মণক পুনৰ সুস্থ সবল আৰু যুদ্ধোদ্যত দেখি বান্দৰবিলাকে আনন্দত কিৰীলি পাৰি ৰাৱণৰ দুৰ্গৰ ওপৰত আকৌ প্ৰচণ্ড আক্ৰমণ আৰম্ভ কৰিলে।

সত্তৰ অধ্যায়

ৰাৱণৰ পৰাজয়

ৰতাহত উৰি অহা বান্দৰৰ জয়ধ্বনি শুনি ৰাজপ্ৰাসাদত ৰাৱণ উচপ্ খাই উঠিল। ৰাৱণে ভাবিছিল বান্দৰবিলাকে এতিয়া মৃত সেনাপতি আৰু বন্ধুবৰ্গৰ শোকত ম্ৰিয়মান হৈ আছে। তেওঁৰ কাষত থকা প্ৰহৰীক সুধিলে, "বান্দৰৰ ইমান ৰং কিয়? নিশ্চয় কিবা আশ্চৰ্য ঘটনা ঘটিছে। তৎক্ষণাত সম্ভেদ আনা।"

ভালেমান ৰাক্ষসে বেৰৰ ওপৰলৈ উঠি চাই পঠিয়ালে। উলটি আহি সিহঁতে ভয়ত কঁপি কঁপি ৰজাক ক'লে, "মহাৰাজ, সুগ্ৰীৱক আগত লৈ বান্দৰ সেনাই দুৰ্গটো অতিশয় বলেৰে আক্ৰমণ কৰিছে। ৰাম-লক্ষ্মণ দুয়ো জীৱিত। হাতীয়ে ভৰিৰ শিকলি খোলাৰ দৰে ৰাম-লক্ষ্মণেও ইন্দ্ৰজিতে বন্ধা নাগপাশ মোকোলাই পেলাই সেনাবাহিনীত যোগ দিছে আৰু ক্ষুধাতুৰ সিংহৰ দৰে মতলীয়া হৈ ঘূৰি ফুৰিছে। ইন্দ্ৰজিতৰ বাণ কামত নেলাগিল।"

ৰাৱণৰ মুখৰ বৰণ কেঁহৰাজ ঘটা যেন হ'ল। তেওঁৰ মনত চিন্তাও লাগিল। তেওঁ ক'লে, "তোমালোকৰ কথাত মই আশ্চৰ্য মানিছোঁ। আজিলৈকে কোনেও নাগপাশৰপৰা উদ্ধাৰ পাব পৰা নাই। যদি এই বাণ ইহঁতৰ প্ৰতি ব্যৰ্থ হয় তেন্তে আমাৰ নিশ্চয় বিপদ।"

তেতিয়া তেওঁ খঙেৰে চিঞৰি ক'লে, "শুনা ধুম্ৰাক্ষ, তুমি থাকোঁতে মই চিন্তা কৰিব লাগে কিয় ? তোমাৰ প্ৰয়োজনীয় সৈন্য গোটাই লোৱা । এই মুহূৰ্ততে প্ৰস্থান কৰা আৰু ক্ষুদ্ৰ মনিচক বধ কৰি উলটি আহাগৈ ।"

ধুম্ৰাক্ষই ৰং পালে আৰু ৰজাই দায়িত্ব অৰ্পণ কৰাত গৌৰৱ অনুভৱ কৰিলে । তেওঁ এদল সেনা লৈ দুৰ্গৰ দুৱাৰ পাৰ হৈয়েই হনুমানৰ নেতৃত্বত পশ্চিম দুৱাৰেদি প্ৰৱেশ কৰিব খোজা এদল বান্দৰ সৈন্যৰ সমুখীন হ'ল । দুয়োদলৰ মাজত তয়াময়া ৰণ লাগিল আৰু উভয় পক্ষৰ বহুত প্ৰাণহানি হ'ল । শেষত হনুমানে ধুম্ৰাক্ষকো বধ কৰিলে । কেইটামান ৰাক্ষস পলাই দুৰ্গত সোমাল । বাকীখিনিৰ মৃতদেহ সিঁচৰতি হৈ থাকিল ।

এই বাৰ্তা পাই ৰাৱণ খঙত জ্বলি-পকি উঠিল । তেওঁ তৎক্ষণাতে বজ্ৰদংষ্ট্ৰক মাতি আনি ক'লে, "হে শুৰ, তুমি অবিলম্বে যোৱা আৰু দুৰাচাৰক নিহত কৰি আহাগৈ ।" বজ্ৰদংষ্ট্ৰই ৰজাক সেৱা জনাই বিদায় ল'লে । লগত এটা ডাঙৰ সেনাবাহিনী লৈ দক্ষিণ দুৱাৰেদি ওলায়েই তেওঁ অঙ্গদৰ মুখামুখি হ'ল । বজ্ৰদংষ্ট্ৰৰ ৰাক্ষস সেনাই বান্দৰৰ লগত প্ৰচণ্ড ৰণ দিলে আৰু অসংখ্য বান্দৰক নিহত কৰিলে । তথাপি বান্দৰ সৈন্য অটল হৈ ৰ'ল আৰু পিছ নোহোঁহকিল । ডাঙৰ কাঠ আৰু শিলৰ টুকুৰা হাতত লৈ সিহঁতে বহুত ৰাক্ষস বধ কৰিলে । দুয়োপক্ষৰ মাজত ঘোৰতৰ ৰণ লাগিল । শেষত অঙ্গদ আৰু ৰাক্ষস সেনাপতিয়ে বহুত পৰ মুষ্টিযুদ্ধ কৰিলে । শেষ মুহূৰ্তলৈকে বীৰত্বৰে ৰণ কৰি বজ্ৰদংষ্ট্ৰ নিহত হ'ল । ৰাক্ষস সেনা ভাগি-ভুঁহৰি পলাল । বান্দৰ সেনাই আনন্দৰ ধ্বনি কৰি অঙ্গদক বেঢ়ি ধৰিলে ।

তেতিয়া ৰাৱণে প্ৰহস্তক আদেশ দিলে, "অকম্পনৰ নেতৃত্বত দুৰ্জয় বিক্ৰমৰ ৰাক্ষস সেনা দি এতিয়াই পঠিয়াই দিয়া । সিহঁতে ৰাম, সুগ্ৰীৱ আৰু বান্দৰ সেনাক বধ কৰক । অকম্পনৰ বল-কৌশলৰ আগত কোনেও তিষ্ঠিব নোৱাৰে ।"

সেনাধিপতি প্ৰহস্তই সেইমতে অকম্পনৰ অধীনত এদল পাকৈত সেনা দি পঠিয়ালে । অকম্পন নাম যেনে যুদ্ধতো তেওঁ অটল । তেওঁ সৈন্য আৰু অস্ত্ৰ নিজে বাছি ল'লে । ওলাই যাওঁতে অমঙ্গলৰ চিন দেখিলে । কিন্তু তেওঁ বা তেওঁৰ সৈন্যই তালৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰিলে । অকম্পনৰ সৈন্যৰ তৰ্জন-গৰ্জনে সমুদ্ৰৰ কোলাহলকো তল পেলালে ।

দুয়ো দলৰ মাজত ডাঙৰ ৰণ লাগিল। তেজৰ নৈ বৈ গ'ল। যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ ধূলিয়ে আকাশৰ সূৰ্যক ঢাকি পেলাই পৃথিৱী অন্ধকাৰ কৰিলে। উভয় পক্ষৰ নিহত জনৰ সংখ্যা অগণন হ'ল। কুমুদ, নল, মৈন্দ আৰু দ্বিবিদে অকম্পনক আক্ৰমণ কৰিলে। অকম্পনে অবিচলিতভাৱে সাহসেৰে আক্ৰমণ কৰিলে।

যুদ্ধত বানৰ সেনা পৰাস্ত হয় প্ৰায়। সিহঁতে পলাবলৈ উপক্ৰম কৰোঁতেই হনুমানে উপস্থিত হৈ সিহঁতৰ প্ৰাণত সাহ আৰু আশাৰ সঞ্চাৰ কৰিলে। অকম্পনে হনুমানৰ ওপৰত শৰ বৰ্ষণ কৰিলে। কিন্তু হনুমানে কেৰেপ নকৰি এটা প্ৰকাণ্ড শিল তুলি লৈ মূৰৰ ওপৰত ঘূৰাই অকম্পনৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। ৰাক্ষসৰ শৰে শিলটো আগতেটো দি ধৰি গুৰিকৈ ভাঙি পেলালে। তেতিয়া হনুমানে নিজৰ দেহা ডাঙৰ কৰিবলৈ ধৰিলে আৰু সূৰ্যৰ নিচিনা উজ্জ্বল হৈ পৰিল; চকুৰ পচাৰতে এজোপা ডাঙৰ গছ শিপাৰে সৈতে উভালি লৈ ৰাক্ষসৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। ৰাক্ষসৰ প্ৰাণবায়ু উৰি গ'ল। ভূমিকম্পত অৰণ্য ধ্বংস হোৱাৰ দৰে ৰাক্ষস সেনা চূৰ্ণ-বিচূৰ্ণ হ'ল আৰু জীয়াই থকাখিনি আতঙ্কত পলাই গ'ল। ৰণভূমি মৰাশৰে ঠাহ খালে। এই সম্বাদ লঙ্কাত প্ৰচাৰিত হ'ল। বান্দৰ সেনাই হনুমানক আগুৰি ধৰি আনন্দত নৃত্য কৰিলে।

এই বাৰ্তাৰে পাই ৰাৱণৰ মন ভাগি গ'ল। খং আৰু নৈৰাশ্যৰ উত্তেজনাত তেওঁ নতুন শক্তি লভিলে আৰু নতুন উপায় চিন্তিলে। তেওঁ চহৰৰ ৰক্ষণা-বেক্ষণ পৰিদৰ্শন কৰিলে আৰু সৈন্যাধ্যক্ষ প্ৰহস্তৰ লগত এইদৰে পৰামৰ্শ কৰিলে—"আমি বান্দৰৰ অৱৰোধ খৰ্ব কৰিব লাগিব। আমি সেনাবাহিনীৰ নেতৃত্ব কৰি বান্দৰ যোদ্ধাবিলাকক বধ কৰিব লাগিব। মই, কুম্ভকৰ্ণ, তুমি, ইন্দ্ৰজিত আৰু নিকুম্ভৰ ভিতৰৰ যেই সেই এজনে নেতৃত্ব গ্ৰহণ কৰি, দুৰ্গৰ বাহিৰত সৈন্য পৰিচালনা কৰিব লাগিব। আমি বান্দৰক ভয় কৰিমনে? কিয়? সিহঁতে ৰাক্ষসৰ গোজৰণি শুনিয়েই বিষাশবদে ভয়ত পলাইছিল। সিহঁতে ৰণৰ কৌশল নাজানে। সিহঁত দক্ষতাবিহীন পশু। আমাৰ আক্ৰমণ প্ৰতিৰোধ কৰিবলৈ সিহঁত সক্ষম হৈছে কেনেকৈ?"

প্ৰহস্তই নম্ৰভাৱে উত্তৰ দিলে, "আমাৰ দূৰদৃষ্টিৰে দেখা ঘটনা ঘটিছে, আমি বিনীতভাৱে আগতে নিবেদন কৰিছিলোঁ যে সীতাক ওলোটাই দি সন্ধি কৰা উত্তম হ'ব। কিন্তু মই আপোনাৰ অনুগত। মোৰ ধন, জন আৰু জীৱন আপোনাৰ হকে বিসৰ্জন দিবলৈ মই প্ৰস্তুত। আপুনি অনুমতি দিলে আক্ৰমণকাৰীৰ বিৰুদ্ধে এই অভিযানৰ মই গুৰি ধৰিম।"

এটা ডাঙৰ সেনাবাহিনী গঠিত হ'ল আৰু পূজা হোম-যজ্ঞ কৰি চূড়ান্ত প্ৰচেষ্টাৰ কাৰণে সকলো প্ৰস্তুত হ'ল। ৰণভেৰী বাদ্যৰ ছেৱে ছেৱে প্ৰহস্তই খোজ বুলালে। তেওঁ অমঙ্গলৰ চিন দেখিলে কিন্তু তালৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰিলে।

দুৰ্গৰ পূব দুৱাৰেদি প্ৰহস্তই বিৰাট সেনাবাহিনী এটা লৈ যোৱা দেখি বান্দৰ সেনাই কিৰীলি পাৰিলে আৰু ৰণ দিবলৈ প্ৰস্তুত হ'ল।

জুইত পোক পৰাদি ৰাক্ষসবিলাক বান্দৰ সৈন্যৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিল। ৰামে ক'লে, "চাওকচোন, অগণন সেনা লৈ এজন ৰাক্ষস আগবাঢ়ি আহিছে। তেওঁনো কোন?"

বিভিষণে উত্তৰ দিলে, "তেৱেঁই লঙ্কেশ্বৰৰ সৈন্যাধ্যক্ষ প্ৰহস্ত। ৰজাৰ সৈন্যৰ এক-তৃতীয়াংশ তেওঁৰ অধীনত।"

বান্দৰ আৰু ৰাক্ষস সেনাৰ মাজত তয়াময়া যুদ্ধ লাগিল। বান্দৰৰ অস্ত্ৰ শিলৰ ডাঙৰ চপৰা আৰু গছ-গছনি। ৰাক্ষসৰ অস্ত্ৰ হ'ল যাঠি, ধনু আৰু দা-কুঠাৰ। কাঁড়ৰ প্ৰত্যুত্তৰত বান্দৰে শিল বৰ্ষণ কৰিলে। মৰোঁ-জীওঁকৈ দুয়ো পক্ষই ওচৰা-ওচৰিকৈ ৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰণভূমি তেজেৰে ৰাঙলী হ'ল।

প্ৰহস্তৰ অধীনস্থ সেনানায়ক নৰন্তকক, মহানন্দ, কুম্ভহনুক, ক্ৰমান্বয়ে দ্বিবিক, দুৰ্মুখ আৰু জাম্ববানে আক্ৰমণ কৰি নিহত কৰিলে। প্ৰহস্ত আৰু নীলৰ মাজত দীঘলীয়াকৈ ৰণ লাগিল। শেষত প্ৰহস্তই লোহাৰ প্ৰকাণ্ড গদা এডালেৰে নীললৈ খেদা মাৰি গ'ল। নীলে শিল এচপৰা উঁঘালি লৈ প্ৰহস্তৰ মূৰলৈ মাৰি পঠিয়ালে। নিমিষতে প্ৰহস্তৰ মূৰ গুড়ি হৈ গ'ল আৰু লগে লগে প্ৰহস্তৰ মৃত্যু হ'ল।

ৰাক্ষস সেনা কেউফালে ভাগি-ভুঁহৰি পলাবলৈ ধৰিলে। এই বিজয়ৰ পিছত নীলে ৰাম-লক্ষ্মণৰ ওচৰলৈ গৈ সেৱা জনাই যুদ্ধৰ বাতৰি দিলে। ৰাম-লক্ষ্মণে নীলৰ বিক্ৰম দেখি ধন্য মানিলে আৰু তেওঁক সম্বৰ্ধনা জনালে।

যুদ্ধক্ষেত্ৰৰপৰা পলাই সৰা ৰাক্ষসে ৰাৱণক বতৰা দিলেগৈ যে অগ্নিপুত্ৰ নীলে প্ৰহস্তক বধ কৰিলে। ক্ৰোধ আৰু বেজাৰত ৰাৱণ অধীৰ হৈ পৰিল। তেওঁ ক'লে, "মোৰ যি সৈন্যাধ্যক্ষই ইন্দ্ৰ আৰু দেৱগণকো পৰাস্ত কৰিছিল তেনে প্ৰহস্তক বান্দৰে বধ কৰিলে। এই ঘটনা গুৰুতৰ। ৰথেৰে গৈতে ৰামক আৰু বান্দৰ সেনাবিলাকক আমি ধ্বংস কৰিবই লাগিব।" এইদৰে কৈয়েই ৰাৱণে ৰথত উঠি সংহাৰকৰ্তা ৰুদ্ৰৰ ৰূপ ধাৰণ কৰি আগবাঢ়ি গ'ল।

চহৰৰপৰা সোণালী ৰথখনত বহি ওলাই যাওঁতে ৰাৱণে বান্দৰ সৈন্য দেখিবলৈ পালে আৰু সমুদ্ৰৰ কোলাহলৰ নিচিনা সিহঁতৰ প্ৰচণ্ড গৰ্জন শুনিবলৈ পালে। ন-কৈ আৰু এটা ৰাক্ষস সেনাৰ দল আগবাঢ়ি অহা দেখি বান্দৰ সেনাই সিহঁতক যুদ্ধলৈ আহ্বান জনাবলৈ সশস্ত্ৰে প্ৰস্তুত হ'ল। বিভীষণে এজন এজনকৈ ৰাক্ষস যুঁজাৰু-বিলাকক ৰামক চিনাই দিলে। তেওঁ ক'লে, "প্ৰাতঃসূৰ্যৰ নিচিনা উজ্জ্বল ৰথত বহি থকা তেওঁ ইন্দ্ৰজিত।" এইদৰে ইজন সিজনক বৰ্ণাই তেওঁ শেষত ৰাৱণলৈ দেখুৱালে। "সৌ বৃহৎ ৰথখনত সূৰ্য সদৃশ দশমুণ্ডা ৰাৱণ।"

ৰামে ৰাৱণৰ ৰাজপ্ৰতিভাসম্পন্ন দেহাটোলৈ আগ্ৰহেৰে চাই পঠিয়ালে তেওঁ ক'লে, "নিঃসন্দেহে এওঁ ডাঙৰ যোদ্ধা। কিন্তু পাপাত্মা বধৰ যোগ্য।"

ৰাৱণে অগণন বান্দৰক আক্ৰমণ কৰি নিহত কৰিলে। নীলে পৰম সাহসেৰে ৰাৱণৰ লগত যুদ্ধ কৰিছিল কিন্তু ৰাৱণে অগ্নিবাণেৰে তেওঁক ভূমিষ্ঠ কৰিলে। হনুমানে প্ৰবল বিক্ৰমেৰে ৰাৱণক আক্ৰমণ কৰিলে আৰু দুয়ো খন্তেকলৈ সমানে সমানে যুঁজি থাকিল। কিন্তু ৰাৱণৰ পৰাজয় নঘটিল। বৰঞ্চ তেওঁ বান্দৰ সেনাৰ প্ৰভূত ক্ষয় সাধন কৰিলে।

লক্ষ্মণ আৰু ৰাৱণৰো এবাৰ যুদ্ধ লাগিল। লক্ষ্মণ অচেতন হৈ পৰিল। এনেতে হনুমানে প্ৰৱেশ কৰি লক্ষ্মণক কোলাত তুলি ৰামৰ ওচৰলৈ লৈ গ'ল।

তেতিয়া হনুমানৰ কান্ধত উঠি ৰামে ৰাৱণৰ লগত যুঁজিলে। ৰাক্ষস ৰজাই গুৰুতৰভাৱে আঘাত পালে। তেওঁৰ শিৰৰ সোণৰ মুকুট টুকুৰা-টুকুৰ হৈ পৰিল। ৰথো ভাগিল। নিৰস্ত্ৰ হৈ ৰামৰ আগত তেওঁ দণ্ডায়মান হ'ল। ৰামে ক'লে, "তুমি এতিয়া যাব পাৰা। আজি তুমি ভালকৈ ৰণ দিলা। আজিলৈ বিশ্ৰাম লোৱাগৈ আৰু ভাগৰ পলুৱাই লৈ সশস্ত্ৰে কাইলৈ যুঁজিবা।" ৰাৱণ লজ্জিত হৈ নগৰলৈ উলটি গ'ল।

একসত্তৰ অধ্যায়

দৈত্যৰ নিদ্ৰাভঙ্গ

ৰাৱণৰ গৰ্ব খৰ্ব হোৱা দেখি আৰু বিষণ্ণ বদনে তেওঁ উলটি অহা দেখা পাই দেৱতাসকলৰ মনত ৰং। তেওঁলোকে ভাবিলে যে ৰাৱণৰ উৎপাতৰ এতিয়া অন্ত পৰিব। লজ্জিত আৰু চিন্তান্বিত হৈ ৰাৱণ দুৰ্গৰ ভিতৰলৈ সোমাল। তাত অলপ পৰ গুণা-গঁথা কৰি তেওঁ যেন আকৌ নতুন উদ্যম লাভ কৰিলে আৰু শুই থকা ভায়েক কুম্ভকৰ্ণক টোপনিৰপৰা জগাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে।

অভিশপ্ত হৈ কুম্ভকৰ্ণই কেবামাহো একেলগে শুই থাকে। ওপৰত বৰ্ণোৱা ঘটনাৰ কেইদিনমানৰ আগতে মাথোন তেওঁ শুবলৈ গৈছিল। ৰাৱণে মন্ত্ৰীবৰ্গক ক'লে যেনেতেনে কুম্ভকৰ্ণক জগাই যুদ্ধৰ কাৰণে প্ৰস্তুত কৰিব লাগে। তেওঁ ভাবিলে "মোৰ সকলো তপস্যা বিফলে গ'ল। ঋষিৰ বাক্য ফলিয়াব যেন দেখিছোঁ।" কিন্তু শেষ পৰ্যন্ত যুঁজিবলৈ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হৈ তেওঁ এইদৰে আদেশ দিলে যেন তেওঁৰ বিজয় সুনিশ্চিত।

"সেনাপতিসকলে কেউফালে দুৰ্গ ৰক্ষা কৰক। মোৰ ভাই টোপনিত লালকাল। সি মোৰ চিন্তাৰ কথা নাজানি স্বচ্ছন্দে শুই আছে। নজগালে কেইবামাহলৈকো তাৰ টোপনি নেভাগে। সি শুবৰ মাথোন নদিনহে হৈছে। তাক টোপনিৰপৰা তৎক্ষণাত জগোৱা। সি উঠি যুদ্ধলৈ গ'লে শত্ৰু নিশ্চয় মষিমূৰ হ'ব। মোৰ ভাই কুম্ভকৰ্ণৰ বিৰুদ্ধে কোন থিয় হ'ব পাৰে ? যদি কুম্ভকৰ্ণই উঠি শত্ৰুৰ লগত যুদ্ধ কৰে তেন্তে মোৰ ভয় নাই।"

ৰাৱণৰ বিষয়া আৰু ভৃত্যবিলাক সেইমতে কুম্ভকৰ্ণ শুই থকা ঘৰলৈ গ'ল। তেওঁবিলাকে জানে যে চকু মেলাৰ লগে লগে কুম্ভকৰ্ণ অত্যন্ত ক্ষুধাৰ্ত হ'ব। সেইদেখি প্ৰথমতে তেওঁবিলাকে পৰ্বত যেনকৈ আহাৰ গোটালে। তাৰ পিছতে সিহঁতে ডবা, শঙ্খ বজাই খলক্ লগালে। কুম্ভকৰ্ণৰ বিৰাট দেহটো ঠেলি ঠেলি বহুত ৰাক্ষস ভাগৰি পৰিল। সিহঁতে ঢোল, ডবা, পেঁপাৰে যি কোলাহল কৰিলে সেই শব্দই আকাশ জিনি পেলালে, ভয়ত পশু-পক্ষী

ব্যস্তমান হ'ল। কিন্তু নিদ্ৰামগ্ন কুম্ভকৰ্ণৰ কাণলৈ এই শব্দ নগ'ল। ৰাক্ষসবিলাকে তেওঁৰ টোপনি ভাঙিবলৈ অশেষ চেষ্টা কৰিলে। সিহঁতে তেওঁৰ গাত হাতী তুলি দিলে। গদাৰে গাত কোবাবলৈ ধৰিলে।

অৱশেষত কুম্ভকৰ্ণৰ চকুৰ পতা অলপকৈ মেল খালে। শুই থাকোঁতে মহ খেদোৱাদি কুম্ভকৰ্ণই গাৰ ওপৰত উঠা সকলোটিকে হাতৰ তলুৱাৰে খেদাই দিলে আৰু হামিয়ালে।

কুম্ভকৰ্ণৰ টোপনিত ব্যাঘাত ঘটিল। নহ'লে তেওঁ কেবামাহো এইদৰে শুই থাকিলহেঁতেন। কিন্তু টোপনি ভঙোৱাৰ কাৰণ নিবিচাৰি তেওঁ আহাৰ খাবলৈ ধৰিলে। দ'ম দ'মকৈ থোৱা মঙহ, কলহে কলহে থোৱা তেল আৰু সুৰা তেওঁ শেষ কৰি খালে। তেওঁৰ ভোক অলপ কমা যেন দেখি ৰাক্ষসকিজনে তেওঁৰ কাষ চাপি পৰিস্থিতি বৰ্ণনা কৰিলে।

ৰাৱণৰ মন্ত্ৰী যুপাক্ষই ক'লে, "হে প্ৰভু, শত্ৰুৱে আমাক যুদ্ধত পৰাজিত কৰিছে, আমি বিপদৰ সন্মুখীন হৈছোঁ। সীতাৰ ঘটনা আপোনাৰ মনত থাকিবপায়। ৰাম-লক্ষ্মণে বান্দৰ সেনা লৈ উপস্থিত হৈ দুৰ্গ আক্ৰমণ কৰিছে। সিহঁতে আমাৰ হাজাৰ-বিজাৰ সেনা কাটি-ছিঙি পেলাইছে। আমাৰ যি সেনা আগেয়ে কেতিয়াও পৰাজিত হোৱা নাছিল তেনে সেনা আজি পৰাস্ত হ'ল। লঙ্কাপুৰী সমুদ্ৰৰ দৰে চাৰিওফালে বান্দৰেৰে আচ্ছন্ন। ৰাৱণে স্বয়ং ৰণক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ কৰিছিল। কিন্তু তেওঁ বিমুখ হৈ প্ৰত্যাবৰ্তন কৰিলে। আমাৰ সৌভাগ্য যে তেওঁৰ প্ৰাণ ৰক্ষা পৰিল।"

এই বাৰ্তা শুনি কুম্ভকৰ্ণ ক্ৰোধান্বিত হৈ পৰিল। তেওঁ ক'লে, "এই মুহূৰ্ততে মই শত্ৰুক নিপাত কৰি আহিম। বান্দৰবিলাকক মই বধ কৰিম। ৰাম-লক্ষ্মণৰ ৰক্ত পান কৰিম। ইয়াকে কৰিহে মই ৰজাৰ লগত সাক্ষাৎ কৰিম।"

মন্ত্ৰীসকলে এনে সাহসৰ কথা শুনি আনন্দ পালে। তেওঁ কুম্ভকৰ্ণক ক'লে যে তেওঁ ৰজাৰ লগত পৰামৰ্শ কৰাৰ পিছতহে কৰ্তব্য স্থিৰ কৰিব লাগে।

কুম্ভকৰ্ণ শান্ত হ'ল। তেওঁ মুখ ধুলে। তাৰ পিছত ৰজাঁৰ সভাঘৰৰ উদ্দেশ্যে ৰাজকীয় মৰ্যাদাৰে খোজ ল'লে।

ৰাজপথত থিয় দি থকা ৰাক্ষসবিলাকে কুম্ভকৰ্ণক দেখা পাই উৎসাহ আৰু ৰং পালে। সিহঁতে মূৰ দোঁৱাই কুম্ভকৰ্ণক সন্মান জনালে আৰু গাতো

ঘূম ছুটিয়াই দিলে। কুম্ভকৰ্ণ ৰজাৰ ওচৰলৈ গৈ থিয় হ'ল। অতুলনীয় বীৰ ভায়েকক অহা দেখি ৰাৱণে মনৰ আনন্দত সিংহাসনৰপৰা নামি আহি ভায়েকক সাৱটি ধৰিলে।

কুম্ভকৰ্ণই সুধিলে, "দাদা, মোক আদেশ দিয়ক। কি কাৰণত বা মোৰ নিদ্ৰাভঙ্গ কৰালে। আপোনাৰ ভয়ৰ কাৰণ কি ? মৃত্যুক কোনে আহ্বান কৰিছে মোক কওক।"

ৰাৱণে ক'লে, "ভাই, কি হৈছে তুমি ভু নোপোৱা। তোমাৰ দুৰ্যোৰ টোপনি। ৰাম নামৰ মানুহটো মোৰ প্ৰকৃত কণ্টক হৈছে। সি অলংঘনীয় সমুদ্ৰৰ ওপৰেদি সেতু বান্ধিলে আৰু এতিয়া বান্দৰ সেনাৰে লঙ্কাপুৰী সমুদ্ৰৰ দৰে চৌপাশে আগুৰি ধৰিছে। আমাৰ যিসকল বীৰে সিহঁতৰ লগত ৰণ দিলে তেওঁবিলাক পৰাস্ত আৰু প্ৰায় নিহত হ'ল। এতিয়া তুমিহে মাথোন আমাক সংকটৰপৰা ৰক্ষা কৰিব পাৰা। তুমি দেৱগণকো পৰাস্ত কৰিছিলা। মোৰ প্ৰতি থকা তোমাৰ স্নেহ মোৰ অবিদিত নহয়। যুদ্ধৰ প্ৰতি তোমাৰ আগ্ৰহ আৰু সাহস মোৰ বিদিত। তুমি শীঘ্ৰে প্ৰস্থান কৰি শত্ৰুক সংহাৰ কৰা। আমাক বিপদৰপৰা উদ্ধাৰ কৰা আৰু লঙ্কাপুৰী ৰক্ষা কৰা।"

ৰাৱণৰ উদ্বেগ দেখি শত্ৰুৰ বিপক্ষে কুম্ভকৰ্ণৰ প্ৰথমতে বৰকৈ খং উঠিছিল। কিন্তু তাৰ পিছতে গোটেই ঘটনা তেওঁৰ মনত পৰিল। ৰাৱণে কেনেকৈ নিজকে অজেয় বুলি ভাবি বৃথা গৰ্ব কৰিছিল এই কথা সুঁৱৰি তেওঁ বিদ্ৰূপৰ ছলেৰে মিচিকিয়াই হাঁহিলে। তেওঁ ক'লে, "দাদা, মোৰ অপৰাধ ক্ষমা কৰিব। আমাৰ লগত পৰামৰ্শ কৰোঁতে আমি যেতিয়া সতৰ্ক কৰিছিলো তেতিয়া আমাৰ উপদেশলৈ কৰ্ণপাত নকৰিলে। আমাৰ ভয় কাৰ্যত ফলিয়ালে। আমি দিয়া সজ পৰামৰ্শ আপুনি অগ্ৰাহ্য কৰিলে। এতিয়া আপুনি নিজৰ পাপ আৰু অন্যায়ৰ ফল ভোগ কৰিছে। আপুনিয়েই সীতাক হৰণ কৰি আনিলে। কাম প্ৰপীড়িত হৈ যেতিয়া কোনোজনে চিন্তা ভাবনা নকৰি কাম কৰে তেনে কামৰ আন কি ফল হ'ব পাৰে ? আপোনাৰ যদি প্ৰকৃত আত্মবিশ্বাস আৰু শক্তি আছিল তেন্তে প্ৰথমতে ৰাম-লক্ষ্মণক বধ কৰি তাৰ পিছতহে সীতাক স্পৰ্শ কৰিব লাগিছিল। আপুনি ভালকৈ চিন্তা নকৰাকৈ আৰু ভুল প্ৰণালীৰে কাম কৰিলে। জ্ঞানী আৰু বিশ্বস্ত বন্ধুৰ উপদেশ নলৈ বা অগ্ৰাহ্য কৰি যিজনে কাৰ্যপন্থা অৱলম্বন কৰে তেওঁ নিশ্চয় বিপদ আৰু ধ্বংসৰ সন্মুখীন হয়। এই পৰিণাম হ'ব পাৰে বুলি আপুনি আগতে

জনা নাছিলনে ? সৎ পৰামৰ্শদাতা আৰু কু-পৰামৰ্শদাতাক ৰজাই চিনি পাব নেলাগেনে ?"

ৰাৱণে এনে পৰামৰ্শ ভাল নেপালে। নীতি-শাস্ত্ৰ বা ৰাজনীতিৰ শিক্ষাৰ তেওঁৰ তেতিয়া প্ৰয়োজন নাই। তেওঁ খঙত ৰঙা পৰিল। আত্মসংযম কৰি তেওঁ ক'লে, "ভাই, এনে আলোচনাৰ সময় পাৰ হৈ গ'ল। মোক এতিয়া তোমাৰ সমালোচনা নেলাগে, তোমাৰ বিক্ৰমহে কাৰ্যত খটুৱাব লাগে। যি হ'ল হ'ল। যোৱা কথাৰ ভুল-ভ্ৰান্তি, উচিত-অনুচিত বিচাৰ কৰা নিষ্প্ৰয়োজন। এতিয়া প্ৰশ্ন হৈছে বৰ্তমান পৰিস্থিতিত আমি কি কৰা প্ৰয়োজন। আগৰ ভুল-ভ্ৰান্তিৰপৰা হোৱা বৰ্তমান বিপদক তোমাৰ বল-কৌশলেৰে প্ৰতিহত কৰাটোহে এতিয়া তোমাৰ কৰ্তব্য। নিৰ্বোধিতাৰপৰা জন্মা বিপদতো যি জ্ঞাতি বা মিত্ৰই সহায় কৰে তেওঁহে জ্ঞাতি বা মিত্ৰ। মোৰ প্ৰতি যদি তোমাৰ স্নেহ আছে তেন্তে মোৰ আচৰণৰ ওপৰত মন্তব্য নকৰি মোলৈ সহায় আগবঢ়াই দিয়া আৰু কাৰ্যৰে স্নেহৰ প্ৰমাণ দিয়া। তোমাৰ বল-বিক্ৰমৰ ওপৰত মোৰ আস্থা আছে। তোমাৰ অসীম সাহসেৰে মোক সান্ত্বনা দিয়া।

এনে আবেদনপূৰ্ণ বাক্য শুনি কুম্ভকৰ্ণৰ মন গলি গ'ল। তেওঁ ক'লে, "দাদা, আৰু চিন্তা নকৰিব। মই আপোনাৰ সহোদৰ। মই কেতিয়াও আপোনাক পৰিত্যাগ নকৰোঁ। ৰাম-লক্ষ্মণৰ মৃত্যু হৈছে বুলি ভাবি আপুনি আশ্বস্ত হওঁক। সিহঁতৰ বান্দৰ সেনাকো মই ছেদেলি-ভেদেলি কৰিম, সিহঁতক মই নিঃশেষ কৰিম। ৰামৰ মূৰটো কাটি আনি আপোনাৰ চৰণত পেলাই দিমহি। বান্দৰ ৰজাৰ তেজেৰে ৰণভূমি ধুৱাই পেলোৱা আপুনি দেখিবলৈ পাব। মোৰ মৃতদেহ গছকি আহিলেহে ৰাম আপোনাৰ কাষ চাপিব পাৰিব। কিন্তু ই সম্ভৱ নহ'ব; কিয়নো মোক কোনেও পৰাজিত বা বধ কৰিব নোৱাৰে।"

কুম্ভকৰ্ণৰ গৰ্ব উথলি পৰিল। তেওঁ ক'লে, "শত্ৰু যিয়েই নহওক মই বধ কৰিমেই। যম, সূৰ্য বা অগ্নি হ'লেও মই গ্ৰাস কৰি পেলাম।" এনে ভাব লৈ তেওঁ যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল।

অসময়ত টোপনিৰপৰা উঠা কাৰণে তেওঁৰ মানসিক অৱস্থাৰ ব্যতিক্ৰম ঘটিছিল। কিন্তু যেতিয়া ভোক-পিয়াহ গুচিল তেতিয়া তেওঁৰ সাম্যতাৰ প্ৰতিষ্ঠা হৈছিল। সেইদেখি ৰাৱণক জ্ঞানৰ কথা কৈছিল। আকৌ ৰাৱণৰ দুৰৱস্থা দেখা পালত দয়া আৰু ভ্ৰাতৃস্নেহে তেওঁক নীতি কথা পাহৰাই পেলালে।

ৰাৱণ সন্তুষ্ট হ'ল। তেওঁ বিজয়ৰ আশাত গদ্‌গদ্‌ভাৱে ক'লে "হে বীৰ, হে ভাই কুম্ভকৰ্ণ, মোৰ বিপদৰ বন্ধু।" ৰাৱণৰ দৃঢ় বিশ্বাস হ'ল যে কুম্ভকৰ্ণ বিজয়ী হৈ উলটি আহিব। তেওঁ যেন মৃত্যুদায়ক যন্ত্ৰণাৰপৰা উদ্ধাৰ পালে।

কুম্ভকৰ্ণ বিশাল যাঠিপাট লৈ যুদ্ধলৈ অকলশৰে যাবলৈ ওলাল। কিন্তু ৰাৱণে তেওঁক অকলশৰে যাবলৈ নিদি লগত এদল সেনা দি পঠিয়ালে। কুম্ভকৰ্ণৰ বিৰাট শৰীৰটো অলঙ্কাৰ আৰু বহুমূলীয়া বস্ত্ৰেৰে ৰাৱণে সুসজ্জিত কৰিলে আৰু আশীৰ্বাদ দি ক'লে, "যোৱা বাচা, শত্ৰুক নিপাত কৰি বিজয়ী হোৱা।"

দীৰ্ঘকায় বিৰাট বপু, মণি-মুকুতাৰে সুসজ্জিত কুম্ভকৰ্ণ ত্ৰিবিক্ৰমৰ দৰে জ্যোতিষ্মান হৈছিল। তেওঁ ককায়েকক প্ৰদক্ষিণ কৰি সেৱা জনালে। তাৰ পিছত হাতত যাঠি লৈ এদল সেনাৰ নেতৃত্বত প্ৰস্থান কৰিলে। ৰাক্ষসবিলাকে জয়ধ্বনি দিলে আৰু তেওঁৰ গালৈ ফুল ছটিয়াই শুভ সম্ভাষণ জনালে। ৰাক্ষসৰ ভিতৰতো দৈত্য যেন কুম্ভকৰ্ণৰ প্ৰকাণ্ড মূৰ্তিটো কালান্তক যম বা মহাপ্লাৱকৰ দৰে দুৰ্গৰ প্ৰাচীৰ পাৰ হওঁতেই বান্দৰবিলাক ত্ৰাস্তমান হৈ কেউফালে ভাগি-ভুঁহৰি যাবলৈ ধৰিলে। সেনাপতিবিলাকে অশেষ কষ্টেৰেহে সিহঁতক ঘূৰাই আনি আকৌ যুদ্ধৰ অৰ্থে শ্ৰেণীবদ্ধ কৰিলে।

বাসত্তৰ অধ্যায়

এওঁ স্বয়ং নাৰায়ণনে ?

অঙ্গদে বান্দৰ সেনাবিলাকক গোটাই আনি আকৌ অনুপ্ৰাণিত কৰিলে আৰু শ্ৰেণীবিভাগ কৰি সিহঁতক যুদ্ধৰ কাৰণে প্ৰস্তুত কৰিলে। সিহঁত কুম্ভকৰ্ণৰ সন্মুখীন হ'বলৈ সাহস হ'ল। বান্দৰ সেনাই পৰ্বতৰ টুকুৰা আৰু গছ-গছনি শিপাৰে সৈতে উভালি লৈ কুম্ভকৰ্ণৰ গালৈ দলিয়াই দিলে। কিন্তু তেওঁ একো কেৰেপকে নকৰি মিচিকিয়াই হাঁহিলে মাথোন। ইয়াতে কুম্ভকৰ্ণই একালৰপৰা বান্দৰ সেনাক নিষ্ঠুৰভাৱে মথিমুৰ কৰি মাৰিবলৈ ধৰিলে।

এই ভয়ঙ্কৰ ৰূপ দেখি বহুত বান্দৰে সেতুৰ ওপৰলৈ পিছু হুঁহকি গ'ল। কিছুমানে সমুদ্ৰৰ পাৰত বা অৰণ্যত লুকাই আত্মৰক্ষা কৰিলে।

অঙ্গদে আকৌ এবাৰ বান্দৰ সেনাপতিবিলাকক উৎসাহিত কৰি কুম্ভকৰ্ণৰ লগত যুঁজিবলৈ আগবঢ়াই দিবলগীয়া হৈছিল।

দ্বিবিদ, হনুমান, নীল, বৃষভ, সাৰভ প্ৰভৃতি যোদ্ধাই কুম্ভকৰ্ণক মৰোঁ-জীওঁকৈ আক্ৰমণ কৰিলে। কিন্তু কুম্ভকৰ্ণই কাকৈকো কেৰেপ নকৰি বান্দৰৰ হত্যালীলা কৰি থাকিল। অঙ্গদেও এটা মাৰধাৰ খালে। তাৰ ফলত তেওঁ মূৰ্চ্ছা গৈ মাটিত ঢলি পৰিল। সুগ্ৰীৱকো বগৰাই পেলালে। অজ্ঞান অৱস্থাত সুগ্ৰীৱক কুম্ভকৰ্ণই দাঙি লঙ্কাৰ ফালে লৈ গ'ল। তাকে দেখি ৰাক্ষস সেনাই আনন্দত কিৰীলি পাৰিবলৈ ধৰিলে। কুম্ভকৰ্ণই ভাবিলে বন্দী ৰজা সুগ্ৰীৱক ৰাৱণৰ হাতত উপহাৰ দিবগৈ। কুম্ভকৰ্ণই অচেতন সুগ্ৰীৱক ৰাজপথেদি বোকোচাত লৈ যাওঁতে ৰাক্ষস আৰু সিহঁতৰ তিৰোতাবিলাকে ঘৰৰ পিৰালিত থিয় হৈ কুম্ভকৰ্ণৰ গালৈ ফুল আৰু চন্দন ছটিয়াই দিলে। ফুল-চন্দন গাত লাগিলত সুগ্ৰীৱে জ্ঞান পালে। তেওঁ চকু মেলি ক'ত আছে আৰু কি হৈছে চাই পঠিয়ালে আৰু ঘটনা বুজি পালে। ততালিকে তেওঁ কুম্ভকৰ্ণৰ কাণে-নাকে দাঁতেৰে কামুৰিবলৈ আৰু নখেৰে চিকুটিবলৈ ধৰিলে। কুম্ভকৰ্ণই আমনি সহিব নোৱাৰি সুগ্ৰীৱক ধুপুচ কৰে মাটিলৈ পেলাই গচকি মাৰি পেলাব খুজিলে। মাটিত পৰিয়েই সুগ্ৰীৱ উৰা মাৰি ৰামৰ ওচৰ পালেগৈ।

হনুমানে ভাবি আছিল যে সুগ্ৰীৱ যেনেতেনে উলটি আহিব। এতিয়া সুগ্ৰীৱক অহা দেখি হনুমানে বান্দৰ সৈন্যক শাৰী পতাই আকৌ যুদ্ধলৈ প্ৰস্তুত কৰিলে।

নাক, কাণ কটা কুৰূপ ৰক্তেৰে ৰঞ্জিত ভয়ঙ্কৰ মূৰ্তি ধাৰণ কৰি কুম্ভকৰ্ণ আকৌ সন্ধ্যাৰ হেঙুলীয়া মেঘৰ নিচিনা আৰু প্ৰলয় ক্ষণৰ ৰুদ্ৰৰ নিচিনাকৈ হাতত লোহাৰ গদা লৈ যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হ'ল।

কুম্ভকৰ্ণক কোনেও প্ৰতিৰোধ কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ বান্দৰবিলাকক সংহাৰ কৰি গিলি পেলাবলৈ ধৰিলে। বান্দৰ প্ৰায় লোপ পাবৰ হ'ল। বান্দৰ সেনাই তেওঁৰ গাত উঠি দাঁত আৰু নখেৰে কামুৰিবলৈ আৰু আচুৰিবলৈ ধৰিলে কিন্তু কুম্ভকৰ্ণই একো কেৰেপকে নকৰি সিহঁতক মাখিৰ দৰে খেদাই দিলে। কোনোজন বান্দৰ সেনাপতিয়েই তেওঁক ধৰিব নোৱাৰিলে।

লক্ষ্মণে শৰ বৰ্ষণ কৰি কুম্ভকৰ্ণক ভেটা দিবলৈ যত্ন কৰিলে। কিন্তু ৰাক্ষসবীৰে হেলাৰঙে শৰ অতিক্ৰম কৰি ৰামৰ মুখামুখি হ'বলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল।

ভালেমান পৰ ৰামে শক্তিশালী শৰ ৰাক্ষসৰ গালৈ টোঁৱাই মাৰিছিল। যি শৰে সাতজোপা তাল গছ ভেদ কৰিছিল আৰু বালীৰ শিলাময় দেহা বিদ্ধ কৰিছিল সেই শৰ আজি কুম্ভকৰ্ণৰ গাত ব্যৰ্থ হ'ল। তাতোকৈ চোকা আৰু বলী শৰ মাৰি ৰামে ৰাক্ষসৰ হাত আৰু ভৰি খাইল কৰি পেলালে। কিন্তু মৃত্যুৰ বাহিৰে একোৱেই কুম্ভকৰ্ণক ভেটি ৰাখিব নোৱাৰিলে। কুম্ভকৰ্ণৰ ভৰি ছিগি গ'ল, তথাপি থপ্ থপ্ কৰে জঁপিয়াই তেওঁ ভয়ঙ্কৰ দৈত্যৰ দৰে সংহাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে।

অৱশেষত ৰামে বাণ মাৰি কুম্ভকৰ্ণৰ শিৰচ্ছেদ কৰিলে। ছিন্ন মুণ্ডটো শৰৰ প্ৰভাৱত আকাশলৈ উঠি তেজেৰে ৰাঙলী হৈ বনত জুই লগা পৰ্বতৰ দৰে লঙ্কাত পৰিলগৈ। এই বাৰ্তা ৰাৱণৰ কাণত পৰিল।

বাৰ্তাবাহী ৰাক্ষসে ক'লে, "মহাৰাজ, আপোনাৰ ভায়েক কালান্তক যম যেন কুম্ভকৰ্ণই নিহত বীৰৰ স্বৰ্গপুৰীলৈ গমন কৰিলে। তেওঁ হেজাৰ বান্দৰ সেনা সংহাৰ কৰিলে আৰু বহুত পৰলৈ ৰাম-লক্ষ্মণৰ সেনাৰ মনত পৰাজয়ৰ ভীতি সঞ্চাৰ কৰি আছিল। কিন্তু শেষত তেওঁ ৰামৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱালে। ৰামৰ শৰে তেওঁৰ হাত-ভৰি কাটি পেলালে। অৰণ্যৰ জুয়ে পোৰা প্ৰকাণ্ড গা-গছ এডালৰ নিচিনাকৈ তেওঁৰ অঙ্গহীন দেহাটোৰ এটুকুৰা বাটত পৰি আছে। এটুকুৰা সমুদ্ৰত পৰিল। এটুকুৰাই দুৰ্গৰ দুৱাৰ বন্ধ কৰি থৈছে। ছিগি যোৱা মূৰটো উৰি আহি লঙ্কাপুৰীত পৰিল আৰু তাতে পৰি আছে। আপোনাৰ মৰমৰ ভায়েকে স্বৰ্গলৈ প্ৰস্থান কৰিলে।"

এই বাতৰি পালত ৰাৱণ বজ্ৰাহত হ'ল। লগে লগে তেওঁ মূৰ্চ্ছা গ'ল।

জ্ঞান পালত ৰাৱণে খং আৰু বেজাৰত ম্ৰিয়মান হৈ ক'লে, "হে বীৰবাহু, মোক এৰি থৈ তুমি যমপুৰীলৈ গ'লা কিয় ? মোৰ সোঁহাত ছিগি গ'ল। কোনো শত্ৰুৱে তোমাৰ কাষ চাপিব পৰা নাছিল। এনেস্থলত ৰামে তোমাক কেনেকৈ বধ কৰিলে ? তোমাৰ পতনত দেৱতাবিলাকে স্বৰ্গত নৃত্য কৰিছে, বান্দৰবিলাকে আনন্দত জঁপিয়াই ফুৰিছে। এই ৰাজ্যৰে বা মোৰ কি প্ৰয়োজন ? মোৰ প্ৰিয় ভ্ৰাতাৰ অবিহনে মই জীয়াই থকাৰ প্ৰয়োজন কি ? নহয়, মোৰ ভ্ৰাতৃহন্তাক মই দুৰ্বোৰ শাস্তি বিহি বধ কৰিম।"

আকৌ হঠাতে অনুতপ্ত হৈ তেওঁ বিলাপ কৰিলে, "হায় ! কি ভুল কৰি, মই বিভীষণৰ কথা নুশুনিলো ।"

ত্ৰিশিৰা আৰু অন্যান্য পুতেকসকলে ৰাৱণক সান্ত্বনা দিবলৈ যত্ন কৰিলে। সিহঁতে বুজালে, "শোক কৰা নিৰৰ্থক। আপুনি ব্ৰহ্মাৰপৰা শক্তি পাইছে আৰু কৱচ লাভ কৰিছে। এনে স্থলত আপুনি শোকাৰ্ত হৈছে কিয় ?"

ত্ৰিশিৰাই যুদ্ধ যাত্ৰা কৰিলে। বহুতো ৰাক্ষস উছাহেৰে তেওঁৰ পিছ ল'লে। সিহঁতৰ ভিতৰত ৰথী আৰু গজাৰোহী সৈন্যও আছিল।

আকৌ তয়া-ময়া যুদ্ধ লাগিল। নৰান্তকে ঘোঁৰাত উঠি হাতত যাঠি লৈ বহুত বান্দৰক শেষ কৰিলে। তাৰ পিছত সুগ্ৰীৱৰ ফাললৈ চোঁচা মাৰিলে। এনেকে অঙ্গদে আগভেটা দি নৰান্তকৰ লগত যুদ্ধ কৰিলে আৰু যুদ্ধত নৰান্তকৰ ঘোঁৰাৰে সৈতে মৃত্যু হ'ল। এনেদৰে দেৱান্তক আৰু ত্ৰিশিৰাক হনুমানে আৰু মহোদৰক নীলই বধ কৰিলে। অতিকায় লক্ষ্মণৰ শৰত পৰিল। কিন্তু মৰণৰ আগলৈকে চাৰিওজনে যমৰ দৰে যুদ্ধ কৰিছিল আৰু বান্দৰ সেনাৰ বিস্তৰ ক্ষতি সাধন কৰিছিল।

অতিকায়ৰ মৰণৰ বাতৰি পাই ৰাৱণ হতভম্ব হ'ল। তেওঁ ক'লে, "কেতিয়াও বিশ্বাস নহয়। পৰ্বতৰ দৰে অটল আৰু সমুদ্ৰৰ দৰে অভেদ্য মোৰ বীৰগণ এজন এজনকৈ শত্ৰুৰ হাতত ৰণত পৰিল। আজি পৰ্যন্ত যি অপৰাজিত তেনে বীৰসকলে আজি পৰাজিত হৈ ৰণভূমিত শয়ন কৰিছে। মোৰ অতুলনীয় বীৰপুত্ৰ ইন্দ্ৰজিতৰ নাগপাশ ভেদ কৰি সৌৱা শত্ৰু থিয় হৈ আছে। এই মানৱ ৰামৰ শক্তি মোৰ কাৰণে অবোধ্য। সিয়েই তেন্তে নাৰায়ণ নেকি ?"

এইদৰে চিন্তা-ভাবনাত পৰি ৰাৱণৰ মনত নিৰুৎসাহ জন্মিল। তেওঁৰ কথা হ'ল, যেন শত্ৰু সৈন্যই দুৰ্গ আৰু বিশেষকৈ তাৰ ভিতৰত থকা অশোক-বনত কোনোমতে প্ৰৱেশ কৰিব নোৱাৰে। তেওঁ সংৰক্ষণ ব্যৱস্থা আকৌ পৰিদৰ্শন কৰি অকলশৰে ব্যথিত হৃদয়েৰে নিজৰ বাসভৱনত সোমাল।

তেসত্তৰ অধ্যায়

ইন্দ্ৰজিতৰ মৰণ

ইন্দ্ৰজিতে পিতাকক সান্ত্বনা দি ক'লে, "পিতা, মই জীয়াই থাকোঁতে আপুনি অনৰ্থক চিন্তা কৰে কিয় ?" এইদৰে কৈ তেওঁ সৈন্য গোটাই লৈ আকৌ অভিযান আৰম্ভ কৰিলে ।

ইন্দ্ৰজিতে বান্দৰ সেনাৰ ওপৰত উগ্ৰমূৰ্তিৰে জঁপিয়াই পৰি হেজাৰে হেজাৰে বান্দৰক নিঃশেষ কৰিলে । বান্দৰ সেনা ইন্দ্ৰজিতৰ প্ৰচণ্ড আক্ৰমণৰ আগত নিঃসহায় হৈ পৰিল । ইন্দ্ৰজিতৰ ব্ৰহ্মাস্ত্ৰই আনকি ৰাম-লক্ষ্মণকো পৰাভূত কৰি বান্ধি পেলালে । তেওঁলোক দুয়ো অচেতন হৈ মাটিত পৰিল । ৰাক্ষসকুমাৰ কৃতকাৰ্যতাৰ সুবাৰ্তা দিবলৈ ৰজাৰ কাষলৈ গ'ল ।

ইফালে বিভীষণে ভাগি-ভুঁহৰি যোৱা বান্দৰ যুঁজাৰুবিলাকক আকৌ গোট খুৱালে আৰু সিহঁতৰ প্ৰাণত আশা আৰু সাহ জন্মাই দিলে । মৃতপ্ৰায় জাম্বৱানে লাহে লাহে বান্দৰবিলাকৰ মাজলৈ গৈ সুধিলে, "হনুমান জীয়াই আছেনে ?" হনুমানে যেৱা জনাই ক'লে, "হয়, মই ইয়াতে ।"

বৃদ্ধ বান্দৰে ক'লে, "বাচা, উত্তৰ মুৱা হৈ সমুদ্ৰৰ ওপৰেদি হিমালয় পৰ্বতলৈ এতিয়াই যাত্ৰা কৰা । ঋষভ আৰু কৈলাশ শৃঙ্গৰ মাজত এখন ঔষধৰ গছৰ পাহাৰ আছে । সেই পাহাৰৰ শিখৰত চাৰিবিধ ঔষধৰ গছ দেখিবা ।* সেই ঔষধৰ গছ সোনকালে আনিব পাৰিলে ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু বান্দৰ সেনাই চেতনা ঘূৰাই পাব । তেওঁলোকৰ ঘা শুকাই যাব আৰু তেওঁলোকে আকৌ যুদ্ধ কৰিব পাৰিব । অবিলম্বে তুমি এই কাম কৰা । এই কাম তোমাৰ বাহিৰে আনে নোৱাৰে ।"

হনুমান জাপ মাৰি আকাশলৈ উঠি অতিশয় বেগেৰে যাবলৈ ধৰিলে । পূজ্যবৃদ্ধ জাম্বৱানে বৰ্ণনা কৰা পাহাৰটো পাই তেওঁ ঔষধৰ গছ চিনিব নোৱাৰিলে । সেই দেখি গোটেই পাহাৰটোকেই উঘালি লৈ তেওঁ লঙ্কা

---

* মৃতসঞ্জীৱনী, বিশল্যকৰণী, সুবৰ্ণকৰণী আৰু সন্ধানকাৰণী—এই চাৰিবিধৰ ঔষধি—অনুবাদকৰ টোকা ।

পালেহি। সঞ্জীৱনী ঔষধ থকা পাহাৰটো অনা মাত্ৰকে ৰাম-লক্ষ্মণ আৰু বান্দৰবিলাকৰ গাৰপৰা শৰ খহি পৰিল, ঘা শুকাই গ'ল। সকলোৰে শক্তি ঘূৰাই পালে আৰু সকলোটি থিয় হ'ল।

আকৌ ৰণ লাগিল। ৰামৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি সুগ্ৰীৱে কেইজনমান বছা বছা বান্দৰক লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰি জুই লগাবলৈ আদেশ দিলে। সিহঁতৰ হাতত জোৰ লৈ চহৰত সোমাল। প্ৰহৰীক সিহঁতে পৰাস্ত কৰিলে। ৰাজ-প্ৰাসাদ আৰু দুৰ্গত সিহঁতে জুই লগাই দিলে। হেজাৰ হেজাৰ ঘৰ ভস্মীভূত হ'ল। গৰ্বৰ ৰাজপুৰী ধ্বংসস্তূপত পৰিণত হ'ল।

বাল্মীকিয়ে এই দৃশ্য বহলাই বৰ্ণনা কৰিছে। আজিকালিৰ যুদ্ধত চহৰ ধ্বংস কৰাৰ বিৱৰণৰ লগত বাল্মীকিৰ বৰ্ণনাৰ বহুত মিল আছে।

লঙ্কাপুৰী জুইত দগ্ধ হোৱা দেখা পালত ৰাৱণে প্ৰচণ্ড মূৰ্তি ধৰিলে। কুম্ভকৰ্ণৰ পুত্ৰ কুম্ভ আৰু নিকুম্ভক তেওঁ ৰণলৈ পঠিয়ালে। লগতে যূপাক্ষ আৰু আন আন যোদ্ধাও লগৰীয়া হ'ল।

তয়া-ময়া ৰণৰ পিছত সুগ্ৰীৱে কুম্ভক আৰু হনুমানে নিকুম্ভক নিহত কৰিলে। খৰৰ পুত্ৰ মকৰাক্ষ ৰামৰ প্ৰতি বিৰোধিতা কৰি নিজে ৰামৰ প্ৰচণ্ড বাণত নিহত হ'ল। আৰু বহুতো ৰাক্ষস যোদ্ধা নিহত হ'ল। তাৰ পিছত ৰাৱণৰ আদেশত ইন্দ্ৰজিত আকৌ ৰণলৈ ওলাল। তেওঁ আকাশলৈ উৰা মাৰি নিজক অদৃশ্য কৰি পেলালে। বান্দৰ সেনাই নেদেখাকৈ তাৰপৰা তেওঁ যুদ্ধ কৰিলে। যাদুবিদ্যাৰ সহায়ত ইন্দ্ৰজিতে এটি মায়া সীতাৰ মূৰ্তি নিৰ্মাণ কৰি ৰথত বহুৱালে। তাৰ পিছত ৰথখন বান্দৰ সেনাৰ আগলৈ নি সিহঁতে দেখাকৈ মায়া সীতাক বধ কৰিলে।

এই প্ৰতাৰণাপূৰ্ণ দৃশ্য দেখিলত বান্দৰবিলাকৰ আতঙ্ক হ'ল। সিহঁতে নিজৰ মাজত এইদৰে কোৱা-কুই কৰিলে, "যুদ্ধ কৰাৰ এতিয়া আৰু কি প্ৰয়োজন!" সিহঁতে যুদ্ধক্ষেত্ৰ পৰিত্যাগ কৰি হৃদয়-বিদাৰক বাৰ্তা লৈ ৰামৰ ওচৰলৈ গ'ল।

এই ছলতে ইন্দ্ৰজিতে আসুৰিক যজ্ঞ সম্পাদন কৰিবলৈ সময় পালে। ৰাম-লক্ষ্মণেও ভাবিলে সীতা আৰু ইহ জগতত নাই। এই শোকে তেওঁ-লোকৰ বুকুত শেলে বিন্ধাদি বিন্ধিলে। তেওঁলোক বিবুদ্ধি আৰু নিঃসহায় হ'ল। এনেতে বিভীষণে উপস্থিত হৈ কি হৈছে সুধিলে।

গোটেই ঘটনা শুনি তেওঁ ক'লে, "আপোনালোকক প্ৰতাৰণা কৰিছে ৰাৱণে কেতিয়াও সীতাক বধ কৰিবলৈ এৰি নিদিয়ে। এইটো যাদুকৰৰ

কৌশল। ইন্দ্ৰজিতে আপোনালোকক যাদুবিদ্যাৰে পৰাস্ত কৰিব খুজিছে। পোনপটীয়াকৈ আপোনালোকক পৰাজিত কৰাৰ আশা ত্যাগ কৰি এতিয়া তেওঁ মহাফলপ্ৰদ আসুৰিক যজ্ঞ কৰিবলৈ গৈছে। এই যজ্ঞ যদি তেওঁ সম্পূৰ্ণ কৰে তেন্তে আমি তেওঁক পৰাজিত কৰিব নোৱাৰোঁ। গতিকে আমি যাত্ৰা কৰি তেওঁৰ যজ্ঞত বাধা দিব লাগে। লক্ষ্মণে ততালিকে গৈ ইন্দ্ৰজিতৰ যজ্ঞ নষ্ট কৰকগৈ।"

এই পৰামৰ্শ মতে ৰামে লক্ষ্মণক পঠিয়াই দিলে। লগত বিভীষণ, হনুমান আৰু বান্দৰ সেনাও গ'ল। ইন্দ্ৰজিতে ভূত-প্ৰেতক পূজা কৰিবখোজা ঠাইত তেওঁলোক উপস্থিত হ'লগৈ। পূজাত বাধা দি লক্ষ্মণে ইন্দ্ৰজিতৰ লগত বহুত পৰ প্ৰচণ্ড যুদ্ধ কৰিলে। ৰথৰ ওপৰলৈ উঠি ইন্দ্ৰজিতে লক্ষ্মণৰ গালৈ শৰ মাৰিবলৈ ধৰিলে। লক্ষ্মণেও হনুমানৰ বোকোচাত উঠি তদ্ৰূপ কৰিলে। দুয়ো বল কৌশলত সমান। সেই গতিকে সুদীৰ্ঘ সময় ব্যাপী যুদ্ধ চলিল। ইন্দ্ৰজিতৰ ৰথ লক্ষ্মণৰ হাতত ভাগি পৰিল। তেতিয়া দুয়ো বীৰে মাটিত থিয় হৈ যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে।

শেষত লক্ষ্মণে ৰাম নাম উচ্চাৰণ কৰি মাৰাত্মক ইন্দ্ৰাস্ত্ৰ প্ৰয়োগ কৰিলে। এই অস্ত্ৰই ইন্দ্ৰজিতৰ মূৰটো কাটি মাটিত পেলালে। কটা মূৰটো জুইৰ দৰে উজ্জ্বল হৈ জিলিকিছিল। দেৱতা আৰু গন্ধৰ্বসকলে আকাশৰপৰা পুষ্পবৰ্ষণ কৰিলে।

লক্ষ্মণ তাৰ পিছত ৰামৰ ওচৰ পালেগৈ। তেওঁৰ শৰীৰ ঘাইল আৰু তেজেৰে ৰাঙলী হ'ল। লাহে লাহে মাথোন তেওঁ হনুমান আৰু জাম্ববানৰ সহায়ত খোজ কাঢ়িব পাৰিছিল। ৰামে ইন্দ্ৰজিত বধ হোৱাৰ বাতৰি আগতে পাইছিল।

তেওঁ ক'লে, "ভাই লক্ষ্মণ, ৰাক্ষসকুল ইমানতে অন্ত পৰিল। এই গৌৰৱ তুমিয়েই অৰ্জন কৰিলা।"

লক্ষ্মণ সসন্মানে পিছত থিয় হ'ল। ৰামে তেওঁক কোলাত বহুৱাই লৈ শিৰত চুমা খালে। তাৰ পিছত আকৌ ক'লে, "তুমি অসম্ভৱক সম্ভৱ কৰিলা। তুমি ৰাৱণৰ দক্ষিণ হস্ত কাটি পেলাইছা। জগতত কোন বীৰ তোমাৰ, বিভীষণৰ বা হনুমানৰ সমকক্ষ হ'ব পাৰে? মই এতিয়া নিশ্চিন্ত হৈছোঁ। তুমি ইন্দ্ৰ-বিজয়ী বীৰকো পৰাস্ত কৰিলা। মোৰ এনে ধাৰণা হৈছে যেন সীতাক আমি উদ্ধাৰ কৰিলোঁৱেই।"

ৰাৱণে শুনিলে যে ইন্দ্ৰজিত লক্ষ্মণৰ হাতত নিহত হ'ল আৰু বিভীষণে এই কাৰ্যত লক্ষ্মণক সহায়তা কৰিছিল। তেওঁ তেতিয়া শোক আৰু ক্ৰোধত অধীৰ হ'ল। তেওঁৰ তপত চকুলো য'তে পৰিছিল তাতে আধা পোৰা যেন হৈছিল। তেওঁৰ মুখৰপৰা যেন ভাউট্ ভাউট্ কৰে জুইৰ আগুনি উফৰি পৰিবলৈ ধৰিলে।

তেওঁ ক'লে, "হায় বাচা! হে অতুলনীয় যোদ্ধা! হে ইন্দ্ৰবিজয়ী বীৰ! যমজয়ী হ'লা নেকি? তুমি বীৰৰ স্বৰ্গত প্ৰৱেশ কৰিলা নেকি? কিন্তু মই এতিয়া শোক কৰা অনুচিত।"

কিন্তু বাপেকৰ অন্তৰে প্ৰবোধ নেমানিলে। তেওঁ আকৌ ক'লে, "কি! ইন্দ্ৰজিত নাই! পৃথিৱী এতিয়া মোৰ কাৰণে ৰিক্ত! বাচা! তুমি তোমাৰ মাৰা মন্দোদৰীক, প্ৰিয় পত্নীক আৰু মোক শোক সাগৰত পেলাই ভগ্ন হৃদয়েৰে ক'লৈ গ'লা? এতিয়া নৈৰাশ্য আৰু প্ৰতিশোধৰ বাহিৰে আমাৰ গত্যন্তৰ নাই। এই কৰুণ কাহিনীৰ নায়িকা সীতাক হত্যা কৰাই শ্ৰেষ্ঠ উপায়। মোৰ পুত্ৰই মায়া সীতাক হত্যা কৰিছিল। মই এতিয়া স্বয়ং সীতাক বধ কৰিম।"

এইদৰে কৈ তেওঁ হাতত তৰোৱাল লৈ অশোকবনৰ ফালে চোঁচা মাৰি গ'ল। কেবাজনো ৰাক্ষসে ৰাৱণক ক্ৰোধ মূৰ্তিৰে ওলাই যোৱা দেখি আনন্দত জয়ধ্বনি দিলে। কিন্তু মন্ত্ৰী সুপাৰ্শ্বৰ মনত আতঙ্ক উপজিল। তেওঁ ৰাৱণলৈ চাই ৰজা আৰু পুৰুষ হিচাপে তেওঁৰ কৰ্তব্যবোধ কেনে হোৱা উচিত তাক এইদৰে বুজনি দিলে, "মহাৰাজ! আপুনি এনে কু-চিন্তা কেনেকৈ কৰিলে? এনে কুকাৰ্য কেনেকৈ কৰিব? হে দশমুণ্ড! কুবেৰ ভ্ৰাতা! আপুনি স্ত্ৰী-হত্যা কৰিবলৈ উদ্যোগ কৰিছেনে? আপুনি এনে কলঙ্ক আৰু লজ্জা অৰ্জন কৰিবনে? ক্ৰোধে আপোনাক ইমান দুৰ্বল কৰিছেনে? আপুনি বেদ আৰু সমুদায় শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰিলে। আপুনি বহুবাৰ তপস্যা কৰিলে। শেষত আপুনি এনে দুষ্কাৰ্য কৰিবনে? আপোনাৰ সমকক্ষ কোন? আপোনাৰ সমস্ত ক্ৰোধ ৰামৰ প্ৰতি নিক্ষেপ কৰক। কাইলৈ অমাৱস্যা। আপোনাৰ সৈন্য-সামন্ত সংগ্ৰহ কৰি লৈ লঙ্কাৰপৰা ওলাই যাওক আৰু ৰাম-লক্ষ্মণক বধ কৰি বিজয় লাভ কৰক। তাৰ পিছত সীতাক গ্ৰহণ কৰক। ব্ৰহ্মাদত্ত কৱচ ধাৰণ কৰি ৰথত উঠক আৰু যুদ্ধলৈ প্ৰস্থান কৰক।"

ৰাৱণে বুজিলে যে মন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শ যথাৰ্থ কথা। সিংহাসনত বহি তেওঁ অলপ পৰ নীৰৱে চিন্তামগ্ন হৈ ৰ'ল। তাৰ পিছত হাতযোৰ কৰি সেনাপতিবিলাকলৈ চাই ক'লে, "আপোনালোকে প্ৰস্থান কৰক। ৰামক বধ কৰকগৈ। যদি আপোনালোকে অসমৰ্থ হয় তেন্তে মই নিজে গৈ এই কাৰ্য সম্পন্ন কৰিম।" ইয়াৰ আগেয়ে কেতিয়াও কৰ্মচাৰীৰ লগত ৰাৱণ ইমান নম্ৰ আৰু বিনয়ী হোৱা নাছিল। দুৰ্দশাই তেওঁক বিনয়ৰ শিক্ষা দিলে। ৰাৱণ ৰথত উঠিল। ৰথখন সন্ধ্যাৰ আকাশৰ পৰ্বত যেন দেখা গ'ল। আগত বৃহৎ হাতী আৰু সুশোভন ঘোঁৰা লৈ, ৰাৱণে ৰথত উঠি সসৈন্যে মহাৰণৰ কাৰণে সবেগে যাত্ৰা কৰিলে।

বান্দৰবিলাকে পাহাৰ আৰু গছ-গছনি উঘালি লৈ ৰাক্ষস সেনাক উগ্ৰ মূৰ্তিৰে আক্ৰমণ কৰিলে। ৰাক্ষসেও যথোচিত প্ৰচণ্ডভাৱে তাৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিলে। বান্দৰবিলাকে য'তে ত'তে জঁপিয়াই পৰি ৰাক্ষসক বিনাশ কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰথবিলাক ভাঙি পেলালে আৰু জীৱ-জন্তুবোৰ বধ কৰিলে; প্ৰত্যেক ৰাক্ষসকে বহুত বান্দৰে আগুৰি ধৰি তাৰ প্ৰাণ বধ কৰিলে।

ৰাক্ষসবিলাকেও বান্দৰবিলাকক সুদাই নেৰিলে। হেজাৰ হেজাৰ বান্দৰে ৰাক্ষসৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱালে।

ৰামে ধনু টোঁৱাই লৈ ৰাক্ষস সেনাৰ ওপৰত শৰ বৰষিবলৈ ধৰিলে। ৰাক্ষস সেনাই ইতিমধ্যে উদ্দীপ্ত বহ্নিৰ দৰে ৰামৰ সেনাবাহিনীৰ মাজত ধ্বংস সাধন কৰিছিল। ৰামৰ শৰত ৰাক্ষস যোদ্ধাবিলাক ৰণত পৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামৰ শৰে আকাশ আচ্ছন্ন কৰা কাৰণে ৰাক্ষস সেনাই ৰামক দেখা নেপাইছিল। ভয়ত সিহঁতৰ এনে ধাৰণা হৈছিল যেন অলেখ ৰামে কেউদিশৰপৰা শৰ বৰষিছে।

অগণন হাতী আৰু ঘোঁৰা ধ্বংস হ'ল। অলেখ ৰথ ভাগি-ছিগি পৰিল। ৰাক্ষস সেনাবাহিনী দুই-চাৰিজনৰ বাহিৰে সকলোটি বিধ্বস্ত হ'ল। বাকী থকা কেইজনে লঙ্কালৈ পলাই গৈ প্ৰাণ ৰক্ষা কৰিলে।

দেৱতা, গন্ধৰ্ব আৰু সিদ্ধসকলে আকাশৰপৰা ৰামৰ গুণ কীৰ্তন কৰিলে। লঙ্কাত ৰাক্ষস তিৰোতাবিলাকে ইজনীয়ে সিজনীৰ ডিঙিত ধৰি চিঞৰি চিঞৰি বিলাপ কৰি ক'লে যে ৰাৱণৰ মূৰ্খামিৰ কাৰণেই সিহঁতৰ এনে দুৰ্ঘোৰ বিপদ ঘটিল।

চৌসত্তৰ অধ্যায়

ৰাৱণ নিহত হ'ল

লঙ্কাৰ প্ৰত্যেক ঘৰতে কান্দোনৰ ৰোল উঠিল। ৰাৱণৰ অন্তৰত শোক, লাজ আৰু খঙে সমুদ্ৰৰ ঢৌৰ দৰে তোলপাৰ লগালে। ইমানদিনে তেওঁ সেনাপতি আৰু সেনাবিলাককহে যুদ্ধলৈ পঠিয়াইছিল। এই সাহিয়াল যোদ্ধাবিলাকহে যুদ্ধত নিহত হৈছিল। নিজক অপৰাজেয় বুলি অতিশয় আত্মবিশ্বাস লৈ আৰু শত্ৰুৰ প্ৰতি থকা ঘৃণা ভাৱৰ ফলত তেওঁ এনে কৰিছিল। যি শত্ৰুৱে কেৱল লাঠী আৰু শিলেৰে ৰণ কৰিছিল তেনে শত্ৰুক তেওঁ তুচ্ছজ্ঞান কৰিছিল। এনে শত্ৰুৰ হাতত সঘনে পৰাজিত হৈও তেওঁ শিক্ষা পোৱা নাছিল। তেওঁ আনকি শত্ৰুক সাগৰ পাৰ হোৱাত বাধা নিদি নিজৰ দ্বীপতে স্থান দিলে। সৈন্যাধ্যক্ষ হিচাপে আওহেলা কৰিলেও তেওঁ সাহসী যোদ্ধা। শেষত তেওঁ নিজে যুদ্ধ কৰিবলৈ মনস্থ কৰি যাত্ৰা কৰিলে। নিজৰ পৰাক্ৰম আৰু দেৱতা প্ৰদত্ত বৰৰ অব্যৰ্থতাত তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ আস্থা আছিল। সেইদেখি তেওঁ আঠোটা ঘোঁৰাৰে টনা আৰু অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰেৰে সুসজ্জিত দৈৱ ৰথখনত আৰোহণ কৰি আৰু ৰথী সেনাবাহিনীয়ে পৰিবেষ্টিত হৈ যাত্ৰা কৰিলে।

ৰাৱণে যাত্ৰা কৰোঁতে অকালতে সূৰ্য-গ্ৰহণ ঘটিল, অমঙ্গলীয়া চৰাই আৰু নিশাচৰ জন্তুৱে কেউফালে আৰ্তনাদ কৰি কুলক্ষণ সূচনা কৰিলে। কিন্তু একোকে কেৰেপ নকৰি বিৰূপাক্ষ, মহোদৰ আৰু মহাপাৰ্শ্বৰে পৰিবেষ্টিত হৈ ৰাৱণ যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ আগবাঢ়িল। যুদ্ধক্ষেত্ৰ পালত ৰাৱণৰ অনুৱৰ্তী ৰাক্ষস যোদ্ধাবিলাকক মাৰাত্মক শৰ আৰু পৰ্বতৰ টুকুৰাবিলাকে পিহি পেলাবলৈ ধৰিলে। ৰাৱণক আগবাঢ়িবলৈ নিদি লক্ষ্মণ ৰাৱণৰ সন্মুখীন হ'ল। লক্ষ্মণক অতিক্ৰম কৰি ৰাৱণে আগবাঢ়ি গৈ ঘৃণা আৰু প্ৰতিশোধৰ ভাব লৈ ৰামলৈ শৰ বৰষিবলৈ ধৰিলে।

ৰামে হেলাৰঙে ৰাৱণৰ শৰ কাটি পেলাবলৈ ধৰিলে আৰু ঘনে ঘনে ৰাৱণৰ গালৈ কাঁড় মাৰিলে। কিন্তু ৰামৰ শৰে ৰাৱণৰ কৱচ ভেদিব নোৱাৰিলে। দুয়োজন শ্ৰেষ্ঠ ধনুৰ্ধৰে ইজনে সিজনক বধ কৰিবলৈ দৃঢ় মনোৰথ হৈ গুপ্তাস্ত্ৰসমূহ প্ৰয়োগ কৰি যুদ্ধ কৰিলে। স্বৰ্গৰপৰা দেৱতাসকলে কৌতূহল

আৰু শ্ৰদ্ধাৰে যুদ্ধ চাই থাকিল। কোনোজনেই ইয়াৰ আগেয়ে এনে প্ৰতিদ্বন্দ্বী পোৱা নাছিল। ইজনৰ প্ৰতি সিজনৰ ক্ৰোধযুক্ত শ্ৰদ্ধা উপজিল।

ৰামে কাঁড় মাৰি ৰাৱণৰ প্ৰত্যেক অঙ্গকে বিদ্ধ কৰিলে। ৰাৱণ মাটিত পৰিল।

তেতিয়া লক্ষ্মণ আৰু বিভীষণে একেলগে ৰাৱণক আক্ৰমণ কৰিলে। ভায়েকৰ প্ৰতি ক্ৰোধান্বিত হৈ আৰু ততালিকে তেওঁক শেষ কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে ৰাৱণে এপাট শক্তিশালী শৰ বিভীষণৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। লক্ষ্মণে বাণ মাৰি ৰাৱণৰ শৰপাত মাজ বাটতে দুটুকৰা কৰি কাটি পেলালে। ৰাৱণৰ ভগা শৰপাট জ্বলি থকা উপত শলাৰ দৰে মাটিত পৰিল। ৰাৱণে আকৌ এবাৰ আন এপাট শক্তিশালী শৰ বিভীষণৰ গালৈ মাৰি পঠিয়ালে। এইবাৰো লক্ষ্মণে নিজৰ অস্ত্ৰেৰে শৰ ব্যৰ্থ কৰি পেলালে। তাৰ পিছত ৰাৱণে লক্ষ্মণৰ গালৈ শক্তিশেল মাৰি পঠিয়াই ক'লে, "এইবাৰ তোৰ আধ্যা।"

শক্তিশেলত বিদ্ধ হ'লত লক্ষ্মণ অচেতন হৈ মাটিত পৰিল।

লক্ষ্মণলৈ লক্ষ্য নকৰি ইমান পৰে ৰামে ৰাৱণৰ প্ৰতি শৰ নিক্ষেপ কৰি আছিল। দুয়ো বীৰৰ ভিতৰত তয়াময়া যুদ্ধ চলি থাকোঁতে বান্দৰ সেনাপতিবিলাকে পৰামৰ্শ কৰি লক্ষ্মণৰ কাৰণে বনৌষধ আনিবলৈ হনুমানক ঔষধি পৰ্বতলৈ পঠিয়ালে।

দ্বিতীয়বাৰ হনুমানে উত্তৰমুৱা হৈ আকাশেদি উৰিবলৈ ধৰিলে। পৰ্বতত বনৌষধ বিচাৰি সময় নষ্ট নকৰাকৈ গোটেই পৰ্বতটো দাঙি লৈ উলটি আহিল। লক্ষ্মণ আৰোগ্য হ'ল।

ৰাৱণে ৰথত উঠি আৰু ৰামে মাটিত থিয় হৈ যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে। এনে বিসদৃশ অৱস্থা দেখি দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই নিজৰ ৰথখনকে ৰামলৈ পঠিয়াই দিলে। সাৰথি মাতলিয়ে ৰথখন আনি ৰামক দিলে।

মাতলিয়ে ক'লে, "দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই এই ৰথ আপোনালৈ পঠিয়াইছে। এই ৰথত আৰোহণ কৰি ৰাৱণক পৰাজিত কৰক।"

ৰামে দেৱতাসকলৰ উদ্দেশ্যে প্ৰণাম জনালে আৰু ৰথখনক প্ৰদক্ষিণ কৰি তাৰ ওপৰত বহিল। তাৰ পিছত তয়াময়া ৰণ লাগিল।

ৰণত তীব্ৰ আঘাত পাই ৰাৱণ অচেতন হৈ মাটিত পৰিল। তেওঁৰ সাৰথিয়ে ততালিকে তেওঁক ৰথত তুলি ৰণক্ষেত্ৰৰপৰা আঁতৰাই লৈ গ'ল।

অলপ পিছত ৰাৱণে জ্ঞান পাই যুদ্ধক্ষেত্ৰৰপৰা তেওঁক আঁতৰাই অনা কাৰণে সাৰথিৰ ওপৰত খঙ কৰি আকৌ ঘূৰাই নিবলৈ আদেশ দিলে।

ভয়ঙ্কৰ ৰণ আকৌ লাগিল। প্ৰত্যেক অস্ত্ৰকে অস্ত্ৰেৰে প্ৰতিৰোধ কৰা হ'ল। নতুন কৌশলেৰে দুয়োখন ৰথ পৰিচালিত হ'বলৈ ধৰিলে আৰু দুয়ো বীৰে বহুত পৰ যুদ্ধ কৰি থাকিল। উভয় পক্ষৰ সেনাই ৰুদ্ধ নিশ্বাসেৰে আৰু অতিশয় উদ্বিগ্নতাৰে এই দৃশ্য চাই ৰ'ল।

সাৰথি মাতলিয়ে ফুচ্‌ফুচাই ৰামৰ কাণত ক'লে, "ৰাৱণৰ অন্তিম কাল উপস্থিত হৈছে। বিলম্ব নকৰিব। ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ নিক্ষেপ কৰক।" ৰামে মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰি ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ মাৰি পঠিয়ালে। ইয়াৰ আগেয়েও ৰাক্ষসৰ দহোটা মূৰ ৰামে শৰ মাৰি কাটিছিল যদিও আকৌ নতুনকৈ মূৰ গজিছিল আৰু ৰামৰ চেষ্টা ব্যৰ্থ কৰি পেলাইছিল। ব্ৰহ্মাস্ত্ৰৰপৰা ভাউট্ ভাউট্ কৰে জুই ওলাইছিল। এই অস্ত্ৰপাতে ৰাৱণৰ গালৈ বিজুলী গতিৰে গৈ বুকু বিন্ধি পেলালে। ৰাৱণৰ অজেয় শক্তি তেওঁৰ বুকুত লুপ্ত আছিল। ৰামৰ ব্ৰহ্মাস্ত্ৰৰ আঘাতত ৰাৱণৰ হাতৰপৰা ধনুশৰ খহি পৰিল আৰু তেওঁ চাঁচ কৰে মাটিত বাগৰি পৰিল।

দেৱতাসকলে দুন্দুভি বজালে। আকাশৰপৰা পুষ্পবৃষ্টি হ'ল। ৰাম আৰু তেওঁ ফুলেৰে ঢাক খাই পৰিল। লক্ষ্মণ, বিভীষণ, জাম্বৱান আৰু আন আন যোদ্ধাসকলে আনন্দত আপ্লুত হৈ ৰামক বেঢ়ি ধৰিলে।

বিজয়ৰ উত্তেজনাৰ অৱসান হোৱাৰ লগে লগে বিভীষণে ককায়েকৰ মৃত দেহটোলৈ চাই পঠিয়ালে। শৈশৱকালৰ স্মৃতি আৰু তেজৰ সম্বন্ধই বিভীষণক শোকাত কৰি পেলালে আৰু তেওঁ এইদৰে বিলাপ কৰিবলৈ ধৰিলে, "হে বীৰ! শাস্ত্ৰত পণ্ডিত! হে ৰাজাধিৰাজ! তোমাৰ বৃহৎ বাহুদ্বয় আজি নিঃসহায় হৈ মাটিত পৰি আছে। মদগৰ্বী আৰু আত্ম-প্ৰতাৰিত হৈ কু-পৰামৰ্শদাতাৰে পৰিবেষ্টিত হৈ কৰা কামৰ কুফলৰ আশঙ্কা কাৰ্যত পৰিণত হ'ল। তুমি অৰ্জন কৰা ফল ভোগ কৰিলা আৰু আজি ভূমিশায়ী হ'লা। হে প্ৰতাপী ৰাক্ষসৰাজ!"

বিলাপ কৰি থকা বিভীষণলৈ চাই ৰামে ক'লে, "ৰাৱণ প্ৰকৃত বীৰৰ দৰে যুদ্ধ কৰি মৰণৰ বশৱৰ্ত্তী হ'ল। মৃত্যুৱে তেওঁৰ পাপ প্ৰক্ষালন কৰিলে। তেওঁৰ কাৰণে শোক কৰা নিষ্প্ৰয়োজন। ৰাৱণ স্বৰ্গবাসী হ'ল।"

ৰামে তেতিয়া বিভীষণক বুজনি দিলে। ৰামৰ কথা শুনি বিভীষণৰ মনৰ খুকুৰি গুচিল। ৰামে বিভীষণক মৃত ককায়েকৰ অন্ত্যেষ্টিক্ৰিয়া সমাধা কৰিবলৈ আদেশ দিলে।

ৰামে ক'লে, "এতিয়া আপোনাৰ ককায়েকৰ প্ৰেতকাৰ্য কৰা ভায়েক হিচাপে আপোনাৰেই কৰ্তব্য। মৰণে বৈৰীভাৱ নাশ কৰে। ভূতপূৰ্বে বৈৰী হ'লেও আজি ময়ো ৰাৱণৰ প্ৰেতকাৰ্য সমাপন কৰিব পাৰোঁ। আপোনাৰ ভ্ৰাতৃ মোৰো তদ্ৰূপ। নহয় জানো ?"

ৰজাঘৰৰ ৰমণীসকলে যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ আহি বিলাপ কৰিলে। কুঁৱৰীসকলৰ পিছে পিছে ৰাণী মন্দোদৰী আহিল। মন্দোদৰীক শোকৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱীৰ প্ৰতিমূৰ্তি যেন দেখা গৈছিল। ৰাৱণৰ প্ৰিয়তমা পত্নী আৰু অভিষিক্তা ৰাণী মন্দোদৰী শোকত বিহ্বলা হ'ল।

মন্দোদৰীয়ে বিলাপ কৰি ক'লে, "হে মহাবাহু। আপোনাৰ খং উঠিলে স্বয়ং দেৱৰাজো আপোনাৰ আগত তিষ্ঠিব নোৱাৰিছিল। ঋষি আৰু গন্ধৰ্ববিলাকে আপোনাক দেখা পায়েই চাৰিওদিশে পলাইছিল আৰু এতিয়া এটি সামান্য বনচাৰী নৰ-মনিচে আপোনাক নিহত কৰিলে। এনে ঘটনা চকুৰে দেখিও মই বিশ্বাস কৰিব পৰা নাই। প্ৰকৃততে নিয়তি পৰম বলী। হে প্ৰভু! আপোনাক বহুত আগতে মই সতৰ্ক কৰি দিছিলোঁ। মই আপোনাক কোৱা নাছিলোঁ জানো যে ৰাম সাধাৰণ নৰ-মনিচ নহয়, বৰঞ্চ তেওঁ ইন্দ্ৰ, অগ্নি আৰু যমতকৈও বলবান ? তেওঁ আপোনাৰ অজেয়। ৰামেই নৰৰূপী বিষ্ণু যাৰ আদি, মধ্য আৰু অন্ত নাই। যেতিয়া শুনিলো যে তেওঁ মাটিত থিয় হৈ আপোনাৰ ভায়েক খৰক জনস্থানত বধ কৰিলে তেতিয়া মই আপোনাক মোৰ পেটৰ ভয়ৰ কথা কোৱা নাইনে ? হনুমানে যেতিয়া অভেদ্য দুৰ্গ ভেদ কৰি লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰিছিল আৰু নগৰ ছাৰখাৰ কৰিছিল তেতিয়াই মই বুজিলো এওঁলোক কোন। তেওঁলোকৰ লগত ফেৰ নেপাতিবলৈ মই আপোনাক কিমান কাকূতি কৰিলো। কিন্তু আপুনি মোৰ কথালৈ কাণ নিদিলে, "হে স্বামী দেৱতা ! আপুনি সীতাক লোভৰ চকুৰে চাইছিল কিয় ? এই বাতুলতাই আপোনাক মৃত্যুৰ মুখলৈ টানি নিলে। অকলশৰে থাকোঁতে সীতাক পলুৱাই অনাটো আপোনাৰ মহাপাপ হোৱা নাছিলনে ? কালান্তকে সীতাৰ ৰূপ লৈ আপোনাৰ ওচৰলৈ মৰণ চপাই আনিলে। অল্পদিনীয়া বিচ্ছেদৰ পিছত আজি ৰাম-সীতাৰ পুনৰ্মিলন হ'ল। কিন্তু মোক আৰু

স্বজনক আপুনি চিৰদিনৰ বাবে গভীৰ শোকত পেলাই থৈ গ'ল। হায় নাথ, মোৰ প্ৰিয়তম! আপুনি আজি মৃত। ৰামৰ শৰত বিদ্ধ হৈ আৰু যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ লগত মিহলি হৈ আপোনাৰ ৰক্তাভ দেহা কেনে সুন্দৰ হৈছে! মই এতিয়া কি কৰিব লাগে? লঙ্কেশ্বৰেই মোৰ স্বামী আছিল। মোৰ এনে পুত্ৰ আছিল যি ইন্দ্ৰকো পৰাজয় কৰিছিল। দুয়ো আজি মোক এৰি গ'ল। আজি মই নিঃসহায়, স্বামীহীনা, বন্ধুহীনা আৰু গৃহহীনা।" এইদৰে ইনাই বিনাই মন্দোদৰী ৰাৱণৰ দেহাটোৰ ওপৰত ঢলি পৰিল আৰু সেইফালেই অচেতন হ'ল।

পয়সত্তৰ অধ্যায়

যৱনিকা

বিভীষণক জাক্‌জমকেৰে লঙ্কাৰ ৰজা পতা হ'ল। নতুন লঙ্কাধিপতিয়ে বান্দৰৰ শিবিৰলৈ আহি ৰামৰ আগত শিৰ দোঁৱালে।

তেতিয়া ৰামে হনুমানক ক'লে, "ৰজাৰ অনুমতি লৈ তুমি লঙ্কাত প্ৰৱেশ কৰা আৰু সীতাক বাতৰি দিয়াগৈ।" হনুমানে বিভীষণৰপৰা অনুমতি লৈ অশোকবনলৈ গৈ সীতাক বতৰা দিলেগৈ।

সীতাই অবৰ্ণনীয় আনন্দ লভিলে। তেওঁ কথা ক'ব নোৱাৰি নিস্তব্ধ হৈ ৰ'ল।

হনুমানে সুধিলে "আই, আপুনি নিমাত হ'ল কিয়?" সীতাই ক'লে, "বাচা, তোমাৰ ঋণ পৰিশোধ কৰিম কেনেকৈ? `তোমাৰ জ্ঞান, বল, বীৰ্য, ধৈৰ্য আৰু বিনয় জগতত অতুলনীয়।" এইদৰে কওঁতে সীতাৰ দুয়ো চকু কৃতজ্ঞতা আৰু স্নেহৰ অশ্ৰুৰে চল্‌চলীয়া হৈ পৰিল।

সীতাক পহৰা দি থকা ৰাক্ষসী কেইজনীলৈ চাই হনুমানে সীতাক ক'লে, "দেৱী আপোনাক কষ্ট দিয়া এই ৰাক্ষসী কিজনীক মই বধ কৰিব খুজিছোঁ। আপুনি অনুমতি দিয়ক।"

সীতাই ক'লে, "নহয় বাচা, পৃথিৱীত নিৰ্দোষী কোন ? মহৎজন পাপী আৰু নিষ্পাপীৰ প্ৰতি সমান দয়ালু হ'ব লাগে।"

সীতাৰ এই বচন ফাঁকি যুগে যুগে ধৰ্ম-প্ৰাণসকলে অমৃতবচন বুলি জ্ঞান কৰি আহিছে। অতিশয় পাপিষ্ঠজনেও দেৱীৰ স্বৰ্ণপদ সাবটি ধৰি ক্ষমা লাভ কৰিব পাৰে। সীতাই আৰু ক'লে, "এই ৰাক্ষসীহঁতে সিহঁতৰ প্ৰভুৰ আদেশ পালন কৰিছিল। সিহঁতৰ দোষ ক'ত ? সিহঁতৰ ৰজা মৰিল আৰু দোষৰ শাস্তি লভিলে। ৰাক্ষসীহঁতক শাস্তি দিয়াটো অনুচিত হ'ব।"

হনুমানে কেৱল ক'লে যে সীতাৰ বাক্য ৰামৰ পত্নী হিচাপে সুযোগ্য হৈছে। তাৰ পিছত হনুমানে সুধিলে, "আই, ৰামক কি বাৰ্তা দিমগৈ ?"

সীতাই ক'লে, "মই স্বামীৰ সাক্ষাৎ লভিবলৈ অতিশয় ইচ্ছুক। ইমানকে কবা।"

হনুমানে ৰামৰ ওচৰলৈ গৈ সীতাৰ বাতৰি জনালে। কিবা ভাবত ৰামৰ বৰণ পৰিৱৰ্তন হ'ল আৰু তেওঁ চিন্তাত নিমগ্ন হ'ল। অলপ পিছত তেওঁ বিভীষণক ক'লে, "সীতাক স্নান কৰি অলঙ্কাৰ পিন্ধিবলৈ ক'ব, তাৰ পিছত মোৰ ওচৰলৈ আনিব।"

অশোকবনত সীতাই এই বাতৰি পোৱাত ক'লে, "মই যেনেকৈ আছোঁ তেনেকৈয়ে যাওঁ।"

বিভীষণে ক'লে, "নহয় দেৱী, ৰাজপুত্ৰৰ আদেশ পালন কৰিব লাগে।"

সীতাই স্নান কৰি অলঙ্কাৰ পিন্ধি পাল্কীত উঠি ৰামৰ ওচৰলৈ গ'ল।

সীতা অহা সম্বাদ পালত ৰামে যেন ধ্যানৰপৰা সাৰ পালে, অতীতৰ ঘটনাৱলীয়ে চোৰ দৰে তেওঁৰ মনত খলকনি লগালে। লাজ, শোক আৰু আনন্দত ৰামৰ খৌকি-বাথৌ লাগিল।

সীতাৰ পাল্কীখন বান্দৰৰ মাজেদি যাওঁতে বান্দৰবিলাকে সীতাক বেৰি ধৰি বিশৃংখলাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। বান্দৰ সেনাপতিবিলাকে বান্দৰবিলাকক ঠেলি পাল্কীৰ কাৰণে বাট উলিয়াই দিওঁতে উদুলি-মুদুলি লাগিছিল।

ৰামে ক'লে, "কাকো আঁতৰাব নেলাগে। প্ৰিয় বান্দৰবিলাকে মোৰ আৰু সীতাৰ হকে বহুত যন্ত্ৰণা ভুগিলে। মোক এই বন্ধুবৰ্গেৰে পৰিবেষ্টিত হৈ থকা দেখিলে সীতাই সন্তোষ পাব। কোনোজনকে নেঠেলিব।"

ৰামৰ মুখ দেখি বুজা গ'ল মনত কিবা পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। তেওঁৰ ওচৰত থকা কোনেও, আনকি হনুমানেও ৰামৰ মনৰ অৱস্থা বুজিব নোৱাৰিলে।

পাল্কীৰপৰা নামিয়েই সীতা তললৈ মুখ কৰি ৰামৰ ওচৰলৈ গ'ল। তেওঁ মাত লগালে, "আৰ্যপুত্ৰ!" এইদৰে কৈয়েই তেওঁ ফেকুৰিবলৈ ধৰিলে আৰু কথা তেওঁৰ মুখৰপৰা নোলাল। সংস্কৃত ভাষাত আৰ্যপুত্ৰ শব্দই প্ৰিয় আৰু মহৎজনক বুজায়। পত্নীয়ে স্বামীক সম্বোধন কৰাৰ ই এটি সৌহাৰ্দ্য বচন।

ৰামে ক'লে, "শত্ৰুক নিপাত কৰিলো। তোমাক উদ্ধাৰ কৰিলো। মই ক্ষত্ৰিয় ধৰ্ম পালন কৰিলো। মোৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন হ'ল।"

অপ্ৰত্যাশিতভাৱে অবোধ্য বচন ৰামৰ মুখৰপৰা ওলাল। তেওঁৰ মুখ কেঁহেৰাজ বটা যেন বিবৰ্ণ হ'ল। তাৰ পিছত আৰু নিষ্ঠুৰভাৱে ক'লে—

"তোমাৰ আসক্তিত মই এই ৰণ কৰা নাছিলো। ক্ষত্ৰিয় ধৰ্ম পালন কৰিবলৈহে যুদ্ধ কৰিছিলো। তোমাক ঘূৰাই পালত মোৰ মনত আনন্দ হোৱা নাই, কিয়নো ক'লা ডাৱৰৰ নিচিনাকৈ সন্দেহে তোমাক আৱৰি পেলাইছে। তুমি এতিয়া কি কৰিব খোজা? তোমাৰ লগত মই সহবাস কৰিব নোৱাৰোঁ। তুমি অকলে থাকিব পাৰা। আমাৰ জ্ঞাতি বা মিত্ৰৰ তত্ত্বাৱধানতো তুমি থাকিব পাৰা। পৰৰ ঘৰত সুদীৰ্ঘকাল থকা ভাৰ্যাক ক্ষত্ৰিয়ই গ্ৰহণ কৰে কেনেকৈ?"

সীতাই ৰামলৈ চালে, তেওঁৰ চকুৰেদি জুইৰ ফিৰিঙতি ওলাইছিল। তেওঁ ক'লে, "নাথ, আপুনি যি বাক্য ক'লে সি আপোনাত শোভা নাপায়। মোৰ কাণে আপোনাৰ কথা শুনিলে। মোৰ হিয়া ভাগি-ছিগি গৈছে। অশিক্ষিত জনে এনে কথা কয় কিন্তু আপোনাৰ নিচিনা মহৎ কুল জাত আৰু লালিত-পালিতজনে এনে কথা নকয়। ক্ৰোধে আপোনাৰ বিবেচনা নাশ কৰা যেন লাগিছে। প্ৰভু, আপুনি মোৰ কুলৰ কথা পাহৰিছেনে? মহৰ্ষি জনক মোৰ পিতা আৰু তেওঁৰ হাতত মই ডাঙৰ হ'লো। দুৰাচাৰী ৰাক্ষসে মোক বলেৰে ধৰি নি বন্দী কৰাত মোৰ দোষ হ'লনে? কিন্তু আপুনি যিহেতু এইদৰেই ভাবিছে, মোৰ কাৰণে এটি পথ আছে।"

লক্ষ্মণলৈ চাই সীতাই ক'লে, "বোপা, খৰি গোটাই চিতা সাজা। চিতাই মোৰ ৰোগৰ ঔষধ। মই মিথ্যা অপবাদত অভিযুক্ত হ'লোঁ।"

লক্ষ্মণে ৰামৰ আচৰণৰ প্ৰতি খঙেৰে ইমান পৰে লক্ষ্য কৰি আছিল। এতিয়া তেওঁ আদেশৰ কাৰণে ৰামৰ ফালে মুখ ঘূৰালে। ৰামে লক্ষ্মণক হকা-বধা নকৰিলে বা সীতাৰ প্ৰতিও কোনো কোমলতা নেদেখুৱালে। সীতাৰ

আদেশ মতে লক্ষ্মণে ডাঙৰ চিতা সাজিলে আৰু তাত অগ্নি সংযোগ কৰিলে। সীতাই তললৈ মুখ কৰি ৰামক প্ৰদক্ষিণ কৰিলে আৰু ক'লে, “হে দেৱতা-সকল, আপোনালোকলৈ প্ৰণাম। হে অগ্নি, আপুনি অন্তত: মোৰ বিশুদ্ধতা উপলব্ধি কৰিছে। আপুনি মোক গ্ৰহণ কৰক।”

এইদৰে কৈ সীতাই চিতাত জাপ দিলে। আশ্চৰ্য অগ্নিশিখাৰ মাজৰপৰা স্বৰ্গীয় মূৰ্তিৰ আৱিৰ্ভাৱ হ'ল। সকলো দেৱতা অগ্নিৰ মাজত অৱতীৰ্ণ হ'ল। ব্ৰহ্মাই ক'লে, “হে নাৰায়ণ! হে প্ৰতাপী দেৱতা! আপুনি ৰাৱণক বধ কৰিবলৈকে মনুষ্যৰূপ ধৰিলে। এই দেৱী আপোনাৰ লক্ষ্মী নহয়নে?”

অগ্নিদেৱতা জ্বলন্ত বহ্নিৰ মাজৰপৰা সীতাক কোলাত লৈ আৱিৰ্ভাৱ হ'ল। সীতাৰ শৰীৰৰ সাজ-পাৰ বা অলঙ্কাৰ অগ্নিয়ে সমূলি স্পৰ্শ কৰা নাই। অগ্নি দেৱতাই সীতাক ৰামৰ হাতত সমৰ্পণ কৰিলে।

ৰামে ব্ৰহ্মাক ক'লে, “ভগৱান! মই কোন আৰু ক'ৰপৰা আহিছোঁ? মই কেৱল জানো যে মই অযোধ্যাৰ নৃপতিৰ পুত্ৰ ৰাম। আপুনি যদি জানে মই কোন আৰু ক'ৰপৰা আহিছোঁ, তেন্তে মোক জ্ঞাত কৰক।”

এইদৰে কৈ ৰামে অগ্নি প্ৰমাণিতা সীতাক গ্ৰহণ কৰিলে। ৰামে সীতালৈ চাই ক'লে, “জানকী, তোমাৰ অনিন্দনীয় বিশুদ্ধতাৰ কথা মই নাজানিছিলোঁ বুলি নাভাবিবা। প্ৰজাক সন্তুষ্ট কৰিবলৈহে এই পৰীক্ষা কৰালোঁ। ইয়াকে নকৰা হ'লে সিহঁতে নক'লেহেঁতেন জানো যে ৰামে কামান্ধ হৈ দুৰ্বলতাৰ পৰিচয় দিলে আৰু সম্ভ্ৰান্তকুলৰ ৰীতি ভঙ্গ কৰিলে।”

এইদৰে কৈ ৰামে সীতাক কাষলৈ চপাই নিলে।

দশৰথে তেতিয়া স্বৰ্গৰপৰা নামি আহি ৰামক কোলাত বহুৱাই আশীৰ্বাদ দিলে। তেওঁ সীতাক ক'লে, “আই মোৰ পুত্ৰক ক্ষমা কৰা। ৰামে জগতৰ ধৰ্ম ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ তোমাৰ যি অন্যায় কৰিলে তাৰ কাৰণে ক্ষমা কৰা। ঈশ্বৰ তোমাৰ প্ৰতি প্ৰসন্ন হওক।”

ইয়াৰ পিছত ইন্দ্ৰই ৰামক বৰ দিব খুজিলে। ৰামে যুদ্ধত নিহত হোৱা বান্দৰ সেনাবিলাকৰ পুনৰ জীৱন প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। ইন্দ্ৰই “তথাস্তু” বুলিলে। মৃত সেনাবিলাক সঞ্জীৱিত হ'ল।

ৰাম আৰু সীতা তেতিয়া পুষ্পক ৰথত উঠি বান্দৰ যোদ্ধাসকলক আৰু বিভীষণক লগত লৈ অযোধ্যালৈ গ'ল। আকাশেদি গৈ থাকোঁতে ৰামে

সীতাক নানান ঠাই দেখুৱাই গৈছিল। তেওঁ কৈছিল, "সৌৱা চোৱা, নলে বন্ধা সেতু। সৌৱা যে দেখিছা, সেয়া কিষ্কিন্ধ্যা,। তাতে মই হনুমান আৰু সুগ্ৰীৱৰ লগত মিত্ৰতা স্থাপন কৰিছিলোঁ।" যি ঠাইত ৰাম-লক্ষ্মণে সান্ত্বনাৰ অতীত হৈ ভ্ৰমি ফুৰিছিল সেই ঠাই ৰামে দেখুৱালে। অবিস্মৰণীয় ঘটনা-সমূহ ৰামে বৰ্ণাই গ'ল।

ভৰদ্বাজৰ আশ্ৰমত নামি তেওঁলোকে আগতীয়াকৈ গুহ আৰু ভৰতলৈ বতৰা পঠিয়ালে।

অযোধ্যাবাসী আনন্দত মতলীয়া হ'ল। ৰাম আৰু ভৰতৰ মিলন হ'ল। ভৰতৰ কাৰণে দুৰাকাংক্ষী কৈকেয়ী আৰু কুঁজী বুঢ়ীয়ে একালত মন্ত্ৰণা কৰিছিল। কিন্তু এতিয়া ভৰতে ৰামৰ চৰণত পৰি কৈকেয়ীয়ে পৰিকল্পনা কৰা আনন্দতকৈ গভীৰ আনন্দ লাভ কৰিলে। ৰামৰ পাদপদ্মত যি আনন্দ, তেনে আনন্দ ৰাজসিংহাসনে দিব পাৰে জানো? ভৰতে এতিয়া যুগ-যুগান্তৰৰ কাৰণে যশস্যা আৰ্জিলে সাৰ্বভৌম ক্ষমতাই তেনে যশ আৰ্জিব পাৰেনে?

বৈষ্ণৱ স্তোত্ৰত বিশুদ্ধচিত্ত আৰু নিষ্কলঙ্ক স্বাৰ্থত্যাগৰ কাৰণে ভৰতক ৰামতকৈও ওখ আসন দিয়া হৈছে। ৰাম উভটি অহালৈকে চৌধ বছৰ কাল ভৰতে ৰামৰ খৰম-যোৰকে সিংহাসনত বহুৱাই যোগ সাধনা কৰাৰ দৰে ককায়েকৰ সেৱা কৰিলে।

এতিয়া দশৰথৰ পূৰ্বৰ অভিপ্ৰায় অনুযায়ী ৰাম ৰজা হ'ল। ভৰতৰ তপস্যা অন্ত পৰিল আৰু তেওঁৰ অন্তৰ আনন্দেৰে উপচি পৰিল।

হনুমানৰ বিষয়ে কিবা কোৱাৰ প্ৰয়োজন আছেনে? ৰামৰ হাতৰপৰা পোৱা মুকুতাৰ মালাধাৰি সীতাই হনুমানক ডিঙিত পিন্ধাই দিলে। হনুমানে দেখিলে সীতাৰ মুখখনিত তেতিয়া ঐশ্বৰিক জ্যোতিৰ হাঁহি বিয়পি পৰিছে। ইয়াতকৈ হনুমানে কি আশা কৰিব পাৰে?

বাল্মীকিয়ে গান কৰা অযোধ্যাৰ কুমাৰৰ কাহিনীটো সংক্ষেপে বৰ্ণনা কৰা হ'ল। যি এই আখ্যান পাঠ বা শ্ৰৱণ কৰে, তেনেজনে পাপ আৰু শোকৰপৰা পৰিত্ৰাণ পাব।

জ্ঞানীশ্ৰেষ্ঠ শ্ৰীশঙ্কৰে কৈছে যে যিজনে হৃদয়ত দশৰথৰ পুত্ৰ ৰামক প্ৰতিষ্ঠা কৰি ভক্তিৰে ধ্যান কৰে, তেনেজনৰ পাপ জুয়ে তুঁহগুড়ি পুৰি পেলোৱাৰ দৰে দগ্ধ হৈ যায়।

ৰাম অৱতাৰৰ পিছত ভগৱান আকৌ অধিক সৌভাগ্যেৰে গোবিন্দৰূপে মানুহৰ মাজত আবিৰ্ভাৱ হৈছিল। এই পিছৰ অৱতাৰত তেওঁ গৰখীয়াৰ লগত বাস কৰিছিল আৰু অৰ্জুনৰ সাৰথি হৈছিল।

গীতাৰ অন্তত ভগৱানে অৰ্জুনক কৈছে, "একমাত্ৰ মোৰ ওচৰত শৰণ লোৱা। মনৰপৰা সংশয় দূৰ কৰি মোৰ কাষলৈ আহাঁ। মই তোমাক সকলো পাপৰপৰা দূৰ কৰিম। এয়েই সত্য। হে সখা, তোমাৰ ভয় দূৰ কৰা।" *

শ্ৰীকৃষ্ণৰ এই আশ্বাসবাণী আমাৰ সকলোৰে উদ্দেশ্যে প্ৰচাৰিত হৈছে। অৰ্জুনৰ নিচিনাকৈ আমাৰো জীৱনৰ কুৰুক্ষেত্ৰত সংশয় আৰু ভয় ওপজে। এনেস্থলত এই কৰুণাৰ বাণী আমাৰ সকলোৰে আশা-ভৰসাৰ স্থল, কিয়নো আমি সকলোটি ভগৱানৰ প্ৰিয়।

উপসংহাৰ

এদিন মই আৰু গান্ধীজীয়ে আমাৰ দুয়োৰে আদৰৰ ছোৱালী এটিৰ বিষয়ে কথা হৈছিলোঁ। মই ক'লোঁ, "আজিকালিৰ প্ৰণয় কাহিনী নপঢ়াকৈ তাই এনেধৰণৰ প্ৰেমৰ বাক্য কেনেকৈ আয়ত্ত কৰিলে?"

উত্তৰত গান্ধীজীয়ে ক'লে, "কিয়? তাই ৰামায়ণ পঢ়া নাইনে? ৰা প্ৰেমৰ কাহিনী নহয় জানো?" এই প্ৰশ্নৰ গভীৰতাই মোক মুগ্ধ কৰিলে। তাৰ পিছত আমি অন্য বিষয়লৈ মনোযোগ দিলোঁ।

প্ৰণয়তে দশৰথৰ বিপদৰ সূত্ৰপাত হ'ল। তাৰ পিছত ৰা[illegible]তা প্ৰণয়েই অযোধ্যা-কাণ্ডৰ বিষয়বস্তু আৰু সাৰাংশ।

ধৰ্মসন্মত যি প্ৰেম তাৰ ভিতৰেদি ভগৱানৰ প্ৰকাশ হয়। শ্ৰীকৃষ্ণই অৰ্জুনৰ আগত নিজৰ বহুধা ৰূপৰ বৰ্ণনা কৰোঁতে এই সত্যকে প্ৰচাৰ কৰিছিল। ধৰ্মবিৰোধী প্ৰেমেও দ্বিতীয় বিষয়বস্তু হিচাপে ৰামায়ণত ঠাই পাইছে। ৰামায়ণখন প্ৰকৃততে এখন বৃহৎ প্ৰেমৰ কাহিনী।

---

* সৰ্বধৰ্মান্ পৰিত্যজ্য মামেকং শৰণং ব্ৰজ।
অহং ত্বাং সৰ্বপাপেভ্যো মোক্ষয়িষ্যামি মা শুচঃ

ৰামায়ণক যি ৰূপক হিচাপে ব্যাখ্যা কৰে তেওঁবিলাকৰ মতে সীতাই জীৱ আৰু ৰামেই ব্ৰহ্ম। ভগৱানে মানৱ আত্মাক নিজৰ লগত লীন নোহোৱালৈকে অণ্বেষণ আৰু অনুসৰণ কৰে। তেওঁ আমাক পৰিত্ৰাণ কৰিবলৈ ব্যগ্ৰ। আমি কেৱল প্ৰতিৰোধ নকৰিলে বা প্ৰতিবন্ধক নিদিলেই যথেষ্ট হ'ব।

ৰামায়ণৰ আৰু অন্যান্য অৰ্থও আছে। পৰম ব্ৰহ্মৰ স্ত্ৰীস্বৰূপিনী সীতা কৃপা আৰু কৰুণাৰ প্ৰতিমূৰ্তি। কৃপাৰূপী ভগৱতী ভগৱানৰ হৃদয়ত অৱস্থিতা। তেওঁ যেতিয়া আমালৈ কৰুণাৰ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰে আমি তেতিয়া ভগৱানৰ চৰণ লাভ কৰোঁ। শিৱৰ পক্ষে পাৰ্বতী যেনে বিষ্ণুৰ কাৰণে লক্ষ্মীও তেনে। এই দুয়োটি ভগৱানৰ কৃপাত শৰণ লোৱাৰ পথ মাথোন। ভিন্নৰূপী ভগৱানক যদি কৃপাৰ আধাৰ বুলি ধাৰণা কৰা নহয় তেন্তে সীতাক ৰামৰপৰা বিচ্ছেদ ঘটোৱা ৰাৱণৰ দশা আমাৰো হ'ব।

যথাৰ্থ মানৱ প্ৰেমৰ অনুভূতিৰপৰা ভগৱানৰ কাৰ্যকলাপৰ মাধুৰ্য উপলব্ধি কৰিব পাৰি।

নিভাঁজ হীৰা এডোখৰৰপৰা যেনেকৈ বহুত উজ্জ্বল ৰহণ প্ৰকাশ পায়, তেনেকৈয়ে ৰামায়ণৰ কাহিনীটোত বহুত অৰ্থ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি আৰু ইয়াৰ সৌন্দৰ্যকো নানা ধৰণে উপভোগ কৰিব পৰা যায়। সোতৰ মাহৰ আগতে এই অধ্যায়বিলাক ভয় আৰু সন্ত্ৰাসেৰে সাপ্তাহিক হিচাপে লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলোঁ। এই সপ্তাহত সমাপ্ত কৰোঁতে মন কৃতজ্ঞতাৰে উপচি পৰিছে। কিয়নো দেহৰ স্বাস্থ্য আৰু মনৰ শক্তিয়েহে এই নগণ্য সেৱা কৰিবলৈ মোক সমৰ্থবান কৰিলে। সুধীজনে অৱশ্যে মোৰ লেখাত বহুত ত্ৰুটি দেখা পাব। কিন্তু তেওঁবিলাকে অন্ততঃ সন্তোষ পাব যে ইয়াৰপৰা কোনোজনৰ অলপ উপকাৰো হ'ব। যি ল'ৰা-ছোৱালীয়ে এই পুথি পঢ়ে তেওঁলোকলৈ একেষাৰ ক'বলগীয়া আছে। অযোধ্যাৰ ৰাজপুত্ৰৰ কাহিনীটো ঘাইকৈ তোমালোকৰ কাৰণেই লিপিবদ্ধ কৰিলোঁ। বয়সস্থজনে বাল্মীকি আৰু কম্বন পঢ়িব পাৰিব। সঙ্গীতজ্ঞজনে ত্যাগৰাজে ৰামৰ বিষয়ে ৰচনা কৰা মধুৰ সঙ্গীত প্ৰফুল্লচিত্তে আবৃত্তি কৰিব পাৰিব। কিন্তু মই লেখা কাহিনীটো তোমালোকে নিজে নিজে পঢ়িব পাৰিবা আৰু তাত আনৰ সহায়ৰো প্ৰয়োজন নহয়।

তোমালোকে ৰাম, লক্ষ্মণ আৰু হনুমানক নিজৰ পিতৃ আৰু অগ্ৰজ বুলি জ্ঞান কৰিবা। তেওঁবিলাকে তোমালোকক সহায় কৰিবলৈ ব্যগ্ৰ হৈ তোমালোকৰ কাষতে আছে বুলি ভাবিবা। ভৰত, লক্ষ্মণ আৰু হনুমানৰ দৰে তোমালোকো সজ, সাহসী, বলী আৰু প্ৰেমৰ আধাৰ হোৱা।

আইসকলেও এই কাহিনী পঢ়িছে বুলি শুনি মই বৰ উৎসাহ পাইছোঁ। তেওঁলোকে বুজিছে মই কিয় সৰল ভাষাত আৰু সংক্ষিপ্ত বাক্যেৰে ল'ৰা-ছোৱালীৰ কাৰণে এই কাহিনী লেখিলো। আমি যিহকে কওঁ ল'ৰা-ছোৱালীৰ কাৰণেহে। নহয় জানো? তিৰোতাসকলেহে কেৱল সীতাৰ অনুভূতি আৰু অভিজ্ঞতাখিনি উপলব্ধি কৰে বা নিজৰ জীৱনত অনুশীলন কৰে। বাল্মীকি আৰু কম্বনে ৰচনা কৰা সীতাৰ কাহিনীটো তিৰোতাসকলেহে সম্পূৰ্ণৰূপে উপলব্ধি কৰিব পাৰে। জটায়ুৰ সাহস আৰু হনুমানৰ বিক্ৰম তেওঁবিলাকেহে হৃদয়ঙ্গম কৰিব পাৰে। সীতাৰ চকুপানী ৰামায়ণৰ লগত অন্ত হোৱা নাই। আমাৰ দেশৰ তিৰোতাবিলাকৰ জীৱনদশাত এই শোকাশ্ৰু এতিয়াও প্ৰবাহমান।

ৰাম অৱতাৰ, যদিও তেওঁ নিজে নিজক অৱতাৰ বুলি নেজানিছিল। কৃষ্ণই কিন্তু জানিছিল যে তেওঁ অৱতাৰ আৰু তেনেকৈ তেওঁ আচৰণো কৰিছিল। দুয়ো অৱতাৰৰ এইখিনিতে পাৰ্থক্য। ৰামে যি শোক আৰু নৈৰাশ্য অনুভৱ কৰিছিল কৃষ্ণই পোৱা নাছিল। যেতিয়া কৃষ্ণই ৰাক্ষসীৰ পয়োধৰ পান কৰিছিল বা তেওঁক জৰীৰে বান্ধিছিল আৰু দুষ্টালিৰ কাৰণে মাৰ খাইছিল তেতিয়া তেওঁ চিন্তা-ভাবনা বা বেজাৰ কৰা নাছিল। নিৰস্ত্ৰে ৰণক্ষেত্ৰত থিয় হৈ তেওঁ দুষ্টক দমন কৰিবলৈ সেনাপতিক পথ প্ৰদৰ্শন কৰিছিল। কৃষ্ণৰ প্ৰত্যেক কাহিনীতে আমি ৰাম অৱতাৰৰ লগত এই পাৰ্থক্য দেখা পাওঁ।

বাল্মীকিয়ে কোৱা মতে ৰামৰ কাহিনী মই লিপিবদ্ধ কৰিলোঁ। বাল্মীকিৰ সময়তো, আনকি তেওঁৰ আগতো এনে এটি আখ্যানো প্ৰচলিত আছিল যে সীতাক উদ্ধাৰ কৰাৰ পিছত কলঙ্কৰ ভয়ত ৰামে সীতাক বনবাস দিছিল।

এই মৰ্মন্তুদ কাহিনীছোৱা আমাৰ দেশৰ শোকাক্লিষ্টা তিৰোতাসকলৰ কল্পনাৰপৰা নিশ্চয় উত্তৱ হৈছিল। এইছোৱা ৰামায়ণৰ উত্তৰাকাণ্ড বুলি জনাজাত। উত্তৰাকাণ্ডত যদিও সৌন্দৰ্য আছে তথাপি মোৰ প্ৰাণে ইয়াৰ বিৰোধিতা কৰে। বাল্মীকিয়ে কাহিনীটো ৰণক্ষেত্ৰত অগ্নি পৰীক্ষাৰেই সমাপ্ত কৰিছিল। আনকি সেই অগ্নি পৰীক্ষাও ৰামৰ চৰিত্ৰৰ লগত খাপ নেখায়। ইয়াক পঢ়োঁতে মনত দুখ লাগে।

ৰামে যেতিয়া মিথিলাৰপৰা প্ৰত্যাবৰ্তন কৰিছিল তেতিয়া তেওঁ বাটত পৰশুৰামক লগ পাইছিল। পৰশুৰামক লগ পাওঁতেই পৰশুৰামৰ অৱতাৰ

অন্ত পৰিছিল বুলি কিম্বদন্তী আছে। সেইদৰে আমিও ধৰি ল'ব লাগে যে ৰাৱণক বধ কৰাৰ পিছতে ৰামৰ অৱতাৰৰো অন্ত পৰিছিল। যুদ্ধৰ পিছত ৰাম কেৱল ইক্ষ্বাকু কুলৰ ৰজা হৈহে থাকিল—অৱতাৰ স্বৰূপে নহয়।

এনে অৰ্থৰ ফালৰপৰা যুদ্ধৰ পিছত আৰু উত্তৰাকাণ্ডত বৰ্ণোৱা সীতাৰ প্ৰতি ৰামৰ ব্যৱহাৰক সেই কালৰ প্ৰথা অনুযায়ী কৰা ৰজাৰ আচৰণ বুলিব পাৰি।

কিন্তু হাজাৰ হাজাৰ বছৰৰ আগতে ৰচনা কৰা, সাঁচিপাতত লেখা আৰু বিকৃতিমূলক গ্ৰন্থ এখনৰ ওপৰত মন্তব্য কৰা যায় কেনেকৈ? যুদ্ধকাণ্ডৰ অগ্নি পৰীক্ষাৰ পিছতো যদি উত্তৰাকাণ্ডত সীতাক বনবাস দিয়া হৈছে তেন্তে আমি স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে ই আমাৰ তিৰোতাসকলৰ অনন্ত, নীৰৱ যন্ত্ৰণাৰ প্ৰতিবিম্ব মাথোন। আনন্দ আৰু নিৰানন্দ ভগৱানৰ লীলা মাথোন। স্বয়ং ভগৱানে পৰম কৃপাৰ প্ৰতিমূৰ্তি স্বৰূপ তেওঁৰ স্বৰ্গীয় সহধৰ্মিণীক লৈ মৰ্ত্যলৈ আহি ৰামায়ণত আনন্দ আৰু নিৰানন্দৰ বৃহৎ নাটক ৰূপায়িত কৰিলে।

আকাশৰপৰা বৰষুণ নৈত পৰে, নৈ সাগৰত লীন হয়। আকৌ সাগৰৰ পানী সূৰ্যই শুহি আকাশলৈ নিয়ে আৰু তাৰপৰা বৰষুণ হৈ পৃথিৱীত পৰে আৰু নৈ বোৱাই নিয়ে। সেইদৰেই মানুহৰ প্ৰাণত অনুভূতি জাগে আৰু কবিৰ প্ৰাণৰ পৰশ লভি কাব্যলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। ফলত তেনে কাব্যই মানুহক উদ্দীপনা আৰু অনুপ্ৰেৰণা দিয়ে। এইদৰে প্ৰত্যেক দেশতে কবি আৰু জনগণে অবিচ্ছিন্নভাৱে পৰস্পৰক ইন্ধন যোগায়। তিৰোতা মানুহৰ কোমলতা, বিশুদ্ধতা আৰু অব্যক্ত যন্ত্ৰণাই উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ হিচাপে ৰূপ ল'লে। স্থিৰ জ্বলন্ত বন্তিৰ দৰে উত্তৰাকাণ্ডই তিৰোতাসকলৰ প্ৰাণৰ সৌন্দৰ্য উদ্ভাসিত কৰে। কোনো জাতিৰ মহাকাব্য আৰু গীতিসমূহ সাধাৰণ লোকৰ ধৰ্মবিশ্বাস বা ভাৱধাৰাৰপৰা সৃষ্টি হয় নে কোনো জাতিৰ ধৰ্মবিশ্বাস আৰু ভাৱধাৰা সাহিত্যই সৃষ্টি কৰে?—এনে প্ৰশ্নৰ যেনে ইচ্ছা তেনে মনোভাৱে পাঠকে উত্তৰ দিব পাৰে। গুটিৰপৰা গছ গজে নে গছৰপৰা গুটি হয়? চৰাই বা কণী কোনটো প্ৰথম কাৰণ? সাগৰৰপৰা মেঘ উদয় হয় নে আকাশৰ পানীয়ে সাগৰ পৰিপূৰ্ণ কৰে? এনে ধৰণৰ প্ৰশ্নই আমাৰ বাক্ আৰু চিন্তাশক্তি অতিক্ৰম কৰি ভগৱানৰ চৰণলৈ আমাক বাট দেখুৱাই নিয়ে।

আৰু এটি কথা। ৰাৱণে সীতাক কেনেকৈ হৰণ কৰি নিছিল ইয়াক বৰ্ণনা কৰোঁতে কম্বন বাল্মীকিৰপৰা আঁতৰি গৈছে। কম্বনৰ ৰামায়ণত

ৰাৱণে সীতাক বাল্মীকিয়ে বৰ্ণোৱাৰ দৰে লৈ যোৱা নাই আৰু সীতাক স্পৰ্শ নকৰাকৈ ৰাৱণে সীতাক থিয় হৈ থকা ভূমিখণ্ডৰ সৈতে দাঙি লৈ গৈছিল। কম্বনৰ এই বৰ্ণনাকে অধিক জনপ্ৰিয় বৰ্ণনাকাৰীসকলে অনুসৰণ কৰিছে। ইয়াৰ গূঢ়াৰ্থ হৈছে—এনে বৰ্ণনা অন্ততঃ কম পৰিমাণে দুখদায়ক।

নিৰ্দোষী তিৰোতাৰ ওপৰত যদি দুৰ্বৃত্তজনে পশুৰ দৰে আচৰণ কৰে তেন্তে সেই তিৰোতাৰ গাত পাপ বা কলঙ্ক আৰোপ কৰা অনুচিত। তথাপি ভ্ৰমাত্মক ধাৰণা পোষণ কৰি আমাৰ দেশত দুৰ্বৃত্তই তিৰোতাৰ ওপৰত পাশৱিক আচৰণ কৰিলে তেনে তিৰোতাক আমি কলঙ্কিত জ্ঞান কৰোঁ। এই ভুল ধাৰণালৈ দৃষ্টি ৰাখিহে কম্বনে বাল্মীকিৰ লগত পাৰ্থক্য ৰাখিলে।

একেটা কাৰণতে তুলসী দাসে বৰ্ণাইছে যে ৰাৱণে ধৰি লৈ যোৱা সীতা প্ৰকৃত সীতা নহয়। তেওঁৰ হুবহু প্ৰতিকৃতি মাথোন। উত্তৰ ভাৰতত এই কাহিনী এনেদৰেই প্ৰচাৰ হৈছে। অগ্নিপৰীক্ষাতো মায়া সীতাহে অন্তৰ্ধান হ'ল। প্ৰকৃত সীতা অগ্নিৰপৰা জাঁপ মাৰি উলটি আহিল।

এই কাম হাতত লোৱাটো সম্ভৱতঃ মোৰ পক্ষে ধৃষ্টতাহে। কিন্তু ৰামায়ণ দোহাৰিবলৈ পোৱাটো মোৰ কাৰণে আনন্দৰ বিষয়। এতিয়া সমাপ্ত হ'লত, মই যেন সুখৰ সপোনৰপৰাহে সাৰ পালোঁ এনে লাগিছে। ৰাজপুত্ৰই অযোধ্যা ত্যাগ কৰি যাওঁতে শোক অনুভৱ কৰা নাছিল। সীতাৰ লগত যেতিয়া বিচ্ছেদ ঘটিল তেতিয়াহে তেওঁ শোক কি বুজিব পাৰিছিল। মোৰ পক্ষেও তদ্ৰূপ হৈছে। উচ্চপদবী আৰু মধুৰ দায়িত্ব পৰিত্যাগ কৰোঁতে তাৰ পিছত কি কৰিম ইয়াৰ চিন্তাই মোক বিব্ৰত কৰিব পৰা নাছিল। কিন্তু আজি অযোধ্যাৰ, ৰাজপুত্ৰৰ কাহিনী সমাপ্ত হ'লত দেৱতাবিহীন পীঠস্থানৰ দৰে মোৰ প্ৰাণতো শূন্যতা অনুভৱ কৰিছোঁ।

কামক কোনেও গধুৰ ভাৰ বুলি জ্ঞান কৰিব নালাগে। সৎকাম, জীৱন প্ৰবাহৰ মূলমন্ত্ৰ। ফলাফলৰ কাৰণে আকাংক্ষা কৰা উচিত নহয় যদিও কৰ্মহীন জীৱন অসহনীয়।